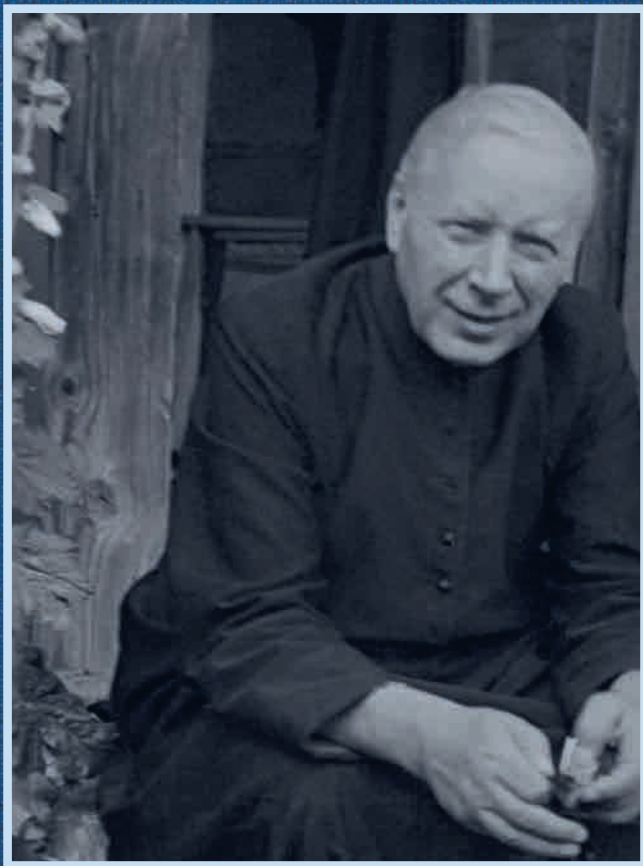

STEFAN WYSZYŃSKI

PRO MEMORIA TOM VIII: 1961

STEFAN WYSZYŃSKI
PRO MEMORIA

STEFAN WYSZYŃSKI

PRO MEMORIA

TOM VIII

1961

Rada Programowa

bp prof. Jan Kopiec (przewodniczący), Iwona Czarcińska, ks. prof. Bogdan Czyżewski,
prof. Antoni Dudek, dr Tadeusz Krawczak, ks. prof. Józef Marecki, ks. prof. Krzysztof Pawlina,
bp dr Marek Solarczyk, ks. dr hab. Dominik Zamiatała, prof. Jan Żaryn

Zespół redakcyjny

dr hab. Paweł Skibiński (przewodniczący), dr Ewa K. Czackowska,
ks. dr Andrzej Galka, Anna Rastawicka, Krzysztof Wiśniewski (sekretarz)

Redaktor naukowy tomu

Monika Wiśniewska

Recenzenci

dr Rafał Łatka

ks. prof. dr hab. Józef Marecki

Redakcja językowa

Katarzyna Jutkiewicz-Kubiak

Korekta

Katarzyna Ziębik

Projekt graficzny

Katarzyna Dziedzic-Boboli

Indeks osób

Łukasz Rybak

Skład i łamanie

Małgorzata Podziomek-Kotecka

Zdjęcie na okładce

Kardynał Stefan Wyszyński na wakacjach u ss. zmartwychwstanek w Stryszawie, lipiec 1961 r.
(Archiwum Instytutu Prymasowskiego Stefana Kardynała Wyszyńskiego)

© Copyright: Archidiecezja Warszawska i Archidiecezja Gnieźnieńska,
Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu,
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2019

ISBN: 978-83-8376-437-5

Publikacja powstała w ramach Centralnego Projektu Badawczego Instytutu Pamięci Narodowej
„Władze komunistyczne wobec Kościołów i związków wyznaniowych w Polsce 1944–1989”
w serii wydawniczej „Kościoł katolicki w dokumentach”
(redaktor naukowy serii: dr Rafał Łatka)

Publikacja finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego
pod nazwą „Polemiki polskiej myśli filozoficznej, teologicznej i społecznej XX i XXI wieku”
w latach 2016–2021, nr projektu 0013/FIL/2016/20 (kierownik: prof. J. Żaryn)

WSTĘP DO TOMU ÓSMEGO

Stan badań nad postacią i dziedzictwem prymasa Stefana Wyszyńskiego uznać należy za zaawansowany. Efekty dotychczasowych prac odzwierciedla obszerny wykaz bibliograficzny sporządzony przez Mariana Romaniuka w publikacji zatytułowanej *Prymas Tysiąclecia w słowie pisanym. Bibliografia życia, twórczości i posługi kardynała Stefana Wyszyńskiego 1921–2017*, która ukazała się w 2017 r.¹ Na rynku wydawniczym pojawiają się nowe opracowania², zarówno naukowe, jak i popularne³. Szczególna wartość poznawcza cechuje edycje źródłowe dokumentów, przemówień oraz codziennych zapisów prymasa zgromadzone w wielotomowych seriach, takich jak *Dzieła zebrane*⁴ czy ukazujące się od 2017 r. *Pro memoria*⁵.

Oddawany do rąk czytelnika tom ósmy *Pro memoria* obrazuje – z perspektywy prymasa Wyszyńskiego – sytuację Kościoła w PRL w okresie narastającego napięcia w obrębie stosunków wyznaniowych⁶. Zapisy prymasa, rejestrujące prawny i faktyczny status Kościoła, uwarunkowania jego działalności, codzienność życia duchowieństwa, inteligencji polskiej i przeciętnych ludzi, stanowią cenne świadectwo epoki oraz nieobojętny dla dyskursu historiograficznego głos w sprawie okresu gomułkowskiego, który nierzadko bywa idealizowany i „rozgrzeszany”. Władysław Gomułka walczył z Kościołem, ponieważ postrzegał go jako wroga ideologicznego i politycznego. Stosował przede wszystkim metody administracyjne, choć nie tylko. Zmierzał do faktycznej eliminacji przejawów religijności z przestrzeni publiczno-prawnej⁷. W realizacji tego zadania znaczącą rolę odegrała centralna i terenowa administracja wyznaniowa państwa, stanowiąca narzędzie władz partyjno-rządowych w ograniczaniu działalności Kościoła⁸.

¹ M.P. Romaniuk, *Prymas Tysiąclecia w słowie pisanym. Bibliografia życia, twórczości i posługi kardynała Stefana Wyszyńskiego 1921–2017*, t. 2, Warszawa 2017.

² *Idem* (oprac.), *Uwięzienie prymasa. Nowe fakty i dokumenty*, Warszawa 2018; R. Łatka, *Prymas Wyszyński wobec rzeczywistości politycznej doby Władysława Gomułki* [w:] *Dzieje Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim*, t. 2: 1956–1972, red. M. Siedziako, Z. Stanuch, G. Wejman, Szczecin 2018; R. Łatka, B. Mackiewicz, D. Zamiatała, *Kardynał Stefan Wyszyński 1901–1981*, Warszawa 2019.

³ Pełny wykaz bibliograficzny publikacji dotyczących Prymasa Tysiąclecia doprowadzony został do 2017 r. Publikacje, które ukazały się w latach 2018–2019, przedstawione zostaną w następnych tomach *Pro memoria*.

⁴ S. Wyszyński, *Dzieła zebrane*, t. 1–14, Warszawa 1991–2016.

⁵ *Idem*, *Pro memoria*, t. 1: 1948–1952, red. i oprac. P. Skibiński, Warszawa 2017; *idem*, *Pro memoria*, t. 2: 1953, red. i oprac. E. Czaczkowska, Warszawa 2017; *idem*, *Pro memoria*, red. i oprac. I. Czarczińska, A. Gałka, Warszawa 2018; *idem*, *Pro memoria*, t. 5: 1958, red. i oprac. M. Krupecka, Warszawa 2018.

⁶ Szerzej zob. A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*, Kraków 2006, s. 160–216.

⁷ S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 8, 13–14 XI 1961; 31 XII 1961.

⁸ AIPN 66/63, Informacja o współpracy UdSW z WdSW w zakresie działalności kleru (tajne), Warszawa, 11 II 1961, k. 20.

Podsumowując rok 1961, prymas Wyszyński stwierdził, że dla Kościoła był to czas pełen udręk⁹. Gomułka z kolei usprawiedliwiał obrany kurs polityki wyznaniowej dobrem państwa, w tym wierzących, którzy rzekomo popierali władzę „ludową”, a przy tym cieszyli się wolnością religijną. Źródła „zadrażnień” na linii państwo–Kościół pierwszy sekretarz Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej doszukiwał się poza granicami kraju, zwłaszcza w Watykanie oraz w niechęci otoczenia papieskiego do ustroju, który panował w państwach bloku wschodniego¹⁰. Wbrew głoszonym przez Gomułkę tezom większość społeczeństwa opowiadała się po stronie Kościoła i prymasa, który tak przez rodaków w kraju, jak i przedstawicieli emigracji niepodległościowej postrzegany był jako rzecznik interesów narodowych. Prymasowi towarzyszyły tłumy wiernych, którzy manifestowali więc z Kościołem, uczestniczyli w wydarzeniach religijnych, liturgii i życiu sakramentalnym¹¹.

Walka państwa z Kościołem o „rząd dusz” uwidoczniła się przede wszystkim na polu oświaty. Doczekała się przy tym wyartykułowania prawnego, wieńczącego dotychczasowy proces laicyzacji wychowania, wdrażany na wszystkich poziomach edukacyjnych. Przyjęte rozwiązania normatywne wprowadzały monopol państwa w dziedzinie oświaty, charakterystyczny dla państw totalitarnych i dyktatury komunistycznej, w których nie przewidywano rzeczywistego udziału sektora prywatnego, inicjatywy społecznej, a przede wszystkim podmiotowo traktowanego społeczeństwa, w tym rodziców. Preambułą Ustawy z 15 lipca 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania¹² zadekretowano wprzęgnięcie szkolnictwa w projekt budowy tzw. socjalistycznego państwa. Choć rezerwowano *de iure* miejsce dla innych rozwiązań, łudząc społeczeństwo co do wolności zakładania i prowadzenia placówek oświatowych przez podmioty pozapaństwowe, w praktyce ograniczono ich liczbę do szczupłego grona, nierzadko koncesjonariuszy partyjnych, usuwając w ten sposób ostatnie przeszkody na drodze wdrażania jednolitej linii wychowawczej, której kierunek dyktowały założenia filozofii marksistowskiej oraz wytyczne PZPR. Ustawa z 1961 r. wprowadzała zasadę świeckości wychowania i nauczania. Interpretacja tego zapisu, gwarantującego rzekomo istnienie szkoły nowoczesnej i neutralnej światopoglądowo, w rzeczywistości opierała się na sowieckim modelu rozdziału religii od państwa, który charakteryzował się wrogością wobec Kościoła¹³. Wdrażaniu koncepcji szkoły ateistycznej służyły laickie programy wychowania i nauczania, pomijanie wszelkich odniesień i elementów religijnych, deklerykalizacja kadr oświatowych oraz likwidacja szkolnictwa konfesyjnego. Problemy te prymas przedstawiał, opisując m.in. walkę zgromadzeń zakonnych o zachowanie szkolnictwa

⁹ S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 8, 31 XII 1961.

¹⁰ Por. W. Gomułka, *Przemówienie na przedwyborczym spotkaniu z mieszkańcami stolicy wygłoszone 18 III 1961 r.* [w:] *idem, Przemówienia 1961*, Warszawa 1962, s. 177–180.

¹¹ S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 8, 29 VI 1961.

¹² Ustawa z 15 lipca 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania, Dz.U. 1961, nr 32, poz. 160.

¹³ A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2011, s. 19–20.

wyznaniowego¹⁴. Ustawa z 1961 r. zapobiegać miała przenikaniu tzw. wpływów klerykalnych do młodego pokolenia. Dzieci i młodzież, jak zauważał prymas, dawały jednak odważne świadectwo przynależności do Kościoła przez praktyki religijne, udział w katechizacji i rekolekcjach¹⁵.

Osobne zagadnienie stanowiło wyznaniowe szkolnictwo wyższe. Katolicki Uniwersytet Lubelski, mimo represji w postaci wygórowanych podatków, nakładanych grzywien, zamykania kierunków i blokowania awansów, jakby na przekór rozwijał się¹⁶. Zapiski z 1961 r. ukazują ponadto starania prymasa o nadanie Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie oblicza katolickiego¹⁷.

Rok 1961 kończył okres bezdekretowego usuwania religii ze szkół. Przyniósł ustawodawstwo, które dało podstawę do wyrugowania szkolnej katechezy w majestacie „prawa”. Kościół zdążył wypracować alternatywne formy systematycznej formacji chrześcijańskiej, która prowadzona była w punktach katechetycznych organizowanych w salkach parafialnych, domach zakonnych czy mieszkaniach prywatnych. Prymas Wyszyński uwrażliwiał przy tym rodziny na sprawę chrześcijańskiego wychowania dzieci, co było tym bardziej aktualne, że przeżywane w kontekście hasła piątego roku Wielkiej Nowenny – „Rodzina Bogiem silna”, ogólnopolskiego programu duszpasterskiego przygotowującego Kościół w Polsce do obchodów milenijnych¹⁸. Do włączenia się w akcję katechizacyjną mobilizował szeregi duchowieństwa diecezjalnego, osób zakonnych i świeckich¹⁹. W ramach struktur Episkopatu wykształciła się Komisja Katechetyczna, która w sposób planowy i zorganizowany toczyła bitwę o obecność katechezy przy parafiach²⁰. Władze państwowe, zaniepokojone prężnym rozwojem pozaszkolnej katechizacji²¹, próbowały nauczanie religii objąć kontrolą, żądając rejestracji punktów katechetycznych i dążąc do nadania katechetom statusu pracowników sfery budżetowej²². Eksperymenty te, połączone z zastraszaniem duchownych, zakończyły się porażką resortu oświaty, który na skutek protestów władz kościelnych odstąpił od rozwiązań najbardziej kontrowersyjnych²³.

Prymas poświęcał dużo uwagi sprawie seminariów duchownych²⁴. Państwo zmierzało bowiem do przejęcia kontroli nad seminarzystami celem kształtowania ich „w duchu

¹⁴ S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 8, 1 III 1961.

¹⁵ *Ibidem*, 17 V 1961; 6 V 1961.

¹⁶ *Ibidem*, 27 I 1961; 26 V 1961; 30 V 1961; 9 VIII 1961. Zob. *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 1–2, red. E. Gigilewicz, Lublin 2018.

¹⁷ S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 8, 3 III 1961. Na temat historii ATK szerzej zob. R. Bartnicki, *Korzenie UKSW. Z dziejów uczelni na warszawskich Bielanych*, Warszawa 2017.

¹⁸ Szerzej zob. J. Żaryn, *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944–1989)*, Warszawa 2003, s. 218–225.

¹⁹ S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 8, 19 I 1961.

²⁰ *Ibidem*, 21 I 1961; 1 IX 1961.

²¹ AAN, UdSW, 148/3, Nauczanie religii. „Urząd do Spraw Wyznań. Informacje i materiały” (wyłącznie do użytku służbowego), marzec 1961, k. 72.

²² S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 8, 11 VIII 1961.

²³ *Ibidem*, 23 XI 1961.

²⁴ *Ibidem*, 3 II 1961; 11 II 1961; 13–14 XI 1961 i in.

poszanowania władzy ludowej” oraz „przekonań socjalistycznych”. Poddani indoktrynacji alumni po przyjęciu święceń zasilić mieli szeregi tzw. kleru postępowego, a w społecznościach lokalnych działać na rzecz legitymizacji systemu. Pierwsze seminaria duchowne objęto wizytacjami na początku 1960 r. Przedstawiciele władz kościelnych wystosowali w tej sprawie list protestacyjny do rządu²⁵. Episkopat wydał specjalną instrukcję, w której polecał rektorom seminariów duchownych, aby nie wyrażali zgody na hospitację przedmiotów filozoficznych i teologicznych²⁶. Na skargi Episkopatu odpowiedział UdSW, który roszczenia biskupów co do jurysdykcji kościelnej nad seminariami uznał za pozbawione podstaw prawnych²⁷. Wizytacje były jednak kontynuowane²⁸. W 1961 r. na ogólną liczbę 103 seminariów wizytacjami państwowymi objęto 77, w tym wyższych seminariów duchownych diecezjalnych 19, zakonnych 29, a niższych seminariów duchownych 20. W roku szkolnym 1961/1962 większość władz seminaryjnych podporządkowała się zarządzeniom władz państwowych, a wizytacje odbywały się bez większych zakłóceń. Sprzeciwiano się natomiast wizytacjom przedmiotów o charakterze teologicznym²⁹. W przypadku braku zgody rektora na kontrolę zewnętrzną władze partyjno-państwowe stosowały środki odwetowe, jak choćby pobór alumnów do wojska, który dezorganizował pracę seminariów. W maju 1961 r. UdSW wydał okólnik adresowany do wojewódzkiej administracji wyznaniowej, którego celem było usprawnienie poboru głównego w 1961³⁰. Seminaria, które okazały stosunkowo dużą spolegliwość wobec żądań władz świeckich – jak zauważał prymas – nie uniknęły różnego rodzaju represji. Klerykom, których władze kierowały do odbycia służby wojskowej, prymas polecił wykorzystać pobyt w jednostkach wojskowych jako czas posługi duszpasterskiej. Jednocześnie podejmował interwencje w Ministerstwie Obrony Narodowej i UdSW na rzecz zwolnienia kleryków³¹.

Kościół zmagał się z likwidacją niższych seminariów duchownych, zapoczątkowaną decyzją Biura Politycznego KC PZPR z 1960 r.³² Akcji nie zatrzymał protest Episkopatu

²⁵ Pierwsze działania władz podjęte celem objęcia seminariów duchownych kontrolą przyniósł przełom lat 50. i 60. Premier Józef Cyrankiewicz w liście do Episkopatu z 12 X 1959 oświadczył, że państwo rozciąga nadzór nad wyższymi i niższymi seminariami duchownymi, zarówno diecezjalnymi, jak i zakonnymi. Za podmioty uprawnione do sprawowania kontroli państwowej nad seminariami uznano Ministerstwo Oświaty oraz UdSW. Przeciw komunikatowi rządu kategorycznie zaprotestował Episkopat Polski. M. Krawczyk, *Urząd do spraw Wyznań a funkcjonowanie seminariów duchownych i służba wojskowa kleryków – studium historyczno-prawne*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach. Seria: Administracja i Zarządzanie” 2016, nr 108, s. 32–35.

²⁶ AAN, UdSW, 148/3, Episkopat a sprawa nadzoru nad seminariami, „Urząd do Spraw Wyznań. Informacje i materiały” (wyłącznie do użytku służbowego), styczeń 1961 r., k. 18.

²⁷ Por. S. Wyszynski, *Pro memoria*, t. 8, 24 I 1961.

²⁸ AAN, UdSW, 148/3, Wizytacje seminariów duchownych, „Urząd do Spraw Wyznań. Informacje i materiały” (wyłącznie do użytku służbowego), luty 1961, k. 49.

²⁹ M. Krawczyk, *Urząd do spraw Wyznań...*, s. 32–35.

³⁰ *Ibidem*, s. 44.

³¹ S. Wyszynski, *Pro memoria*, t. 8, 29 IX 1961; 30 IX 1939; 28 X 1961.

³² *Ibidem*, 10 VIII 1961; 12 VIII 1961; 22 VIII 1961.

wyrażony w liście do Urzędu Rady Ministrów z 17 sierpnia 1961 r.³³ Likwidację poprzedzały wizytacje przedstawicieli władz świeckich, których założonym z góry celem było wykazanie niskiego poziomu nauczania oraz niewłaściwego kierunku wychowawczego³⁴.

Szeroko rozumiany temat duchowieństwa stanowił element stale obecny na kartach *Pro memoria*. Prymas z synowskim oddaniem przyjmował nauczanie papieża Piusa XII³⁵, więzy serdecznej przyjaźni łączyły go z Janem XXIII³⁶. Dzielił się spostrzeżeniami odnośnie do dostojników Kościoła, w tym wysokich przedstawicieli kurii rzymskiej. Śmierć sekretarza stanu kard. Domenica Tardiniego stała się dla prymasa Wyszyńskiego okazją do powrotu do bolesnych wspomnień. Zwierzył się, jak wielką trudność sprawiło mu wybaczenie niesprawiedliwych ocen formułowanych przez rzymskiego purpurata pod jego adresem³⁷.

W zapiskach widoczna jest troska prymasa o należyłą formację religijną oraz intelektualną kapłanów. Zdolniejszych kierował na studia specjalistyczne w kraju lub za granicą. Z ojcowską wrażliwością interesował się sprawami kleryków i poszczególnych księży, nie wyłączając chorych i emerytów. Kapłani wyróżniający się gorliwością, rozważą, prostolinijnością i zdolnościami organizacyjnymi otrzymują w niedalekiej przyszłości nominacje biskupie, jak ks. Bronisław Dąbrowski FDP czy ks. Jan Michalski. Duchownym, nad którym ubolewał prymas, był bp Czesław Kaczmarek. Ordynariusz kielecki, atakowany i dyskredytowany przez władze komunistyczne, nie zdecydował się zdaniem prymasa na zajęcie wobec zarzutów postawy jednoznacznej i odpowiedzialnej³⁸.

Wedle władz wyznaniowych duchowieństwo dzieliło się na „reakcyjne” i „postępowe”³⁹. Liczono, że z czasem większość duchowieństwa zaliczona zostanie do grupy drugiej. Według ocen kierownika Wydziału Wyznania Rzymskokatolickiego UdSW w 1961 r. preferowana grupa liczyła zaledwie 8 proc. ogółu⁴⁰. Dla kard. Wyszyńskiego działalność księży „postępowych”⁴¹ stanowiła bolesny problem. W 1961 r. Episkopat wystosował specjalne pismo zakazujące duchowieństwu udziału w strukturach Kół Księży „Caritas”. W 1961 r. zmarli znani księża „postępowi” – ks. Stanisław Huet⁴², wykładowca na ATK,

³³ M. Krawczyk, *Urząd do spraw Wyznań...*, s. 41.

³⁴ Archiwum Państwowe w Warszawie, PWRN WdSW, 14, F. Nitka, T. Żabiński, Sprawozdanie z wizytacji NSD oo. franciszkanów w Niepokalanowie przeprowadzonej 7 II 1961, Warszawa 14 III 1961, k. 15.

³⁵ S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 8, 28 XII 1961.

³⁶ *Ibidem*, 31 VII 1961. Zob. *Więzy jedności Jana XXIII i kardynała Stefana Wyszyńskiego. Wybór dokumentów*, oprac. S. Wilk, A.D. Wójcik, Lublin 2016.

³⁷ S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 8, 31 VII 1961.

³⁸ *Ibidem*, 5 XII 1961. Na temat bp. Kaczmarka m.in. szerzej zob. R. Gryz, *Biskup kielecki Czesław Kaczmarek w starciu z komunistycznym totalitaryzmem (1945–1963)*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 2005, t. 4, s. 199–226; J. Śledzianowski, *Ksiądz Czesław Kaczmarek – biskup kielecki 1895–1963*, Kielce 2008.

³⁹ AIPN 66/63, Sprawozdanie z działalności zespołu powołanego do zbadania współpracy Urzędu Spraw Wewnętrznych z WdSW w woj. warszawskim, 19 VI 1961, k. 77.

⁴⁰ A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*..., s. 180.

⁴¹ S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 8, 14 IV 1961; 20 VI 1961.

⁴² *Ibidem*, 8 III 1961; 18 III 1961.

oraz ks. Kazimierz Lagosz⁴³. Do stanu świeckiego zredukowany został ks. Maksymilian Rode, samozwańczy „prymas” Kościoła polskokatolickiego⁴⁴.

Istotne ogniwo Kościoła stanowiły zakony i zgromadzenia zakonne. Prymas współpracował z konferencjami wyższych przełożonych żeńskich i męskich rodzin zakonnych⁴⁵. W latach sześćdziesiątych zakony i zgromadzenia zakonne, zwłaszcza męskie, stopniowo przechodziły na pozycje coraz bardziej samodzielne. Dążąc do zachowania lub rozwoju możliwej w panujących warunkach działalności, władze zakonne przyjmowały postawy lojalne wobec władz partyjno-państwowych, choć nierzadko były to zachowania pozorowane⁴⁶. Aktywność zgromadzeń zakonnych żeńskich była przez władze świeckie ograniczana do posług w zakrytych, zakładach specjalnych czy domach dla osób w podeszłym wieku, co zasadniczo kłóciło się z pierwotnym charyzmatem rodzin zakonnych. Prymas niełatwo się na to godził, rozumiejąc znaczenie wpływu siostr na społeczeństwo, a zwłaszcza na chrześcijańskie wychowanie dzieci⁴⁷. Osoby konsekrowane przestrzegał przed niebezpieczeństwem współpracy ze Zrzeszeniem Katolików Świeckich „Caritas”⁴⁸. Spośród licznych dzieł zgromadzeń zakonnych żeńskich w *Pro memoria* na pierwszy plan wysunęły się Laski. Szerzej podjęty został wątek związany ze śmiercią matki Elżbiety Czackiej FSK⁴⁹.

Prymas – choć doceniał życie konsekrowane – analizował różnego typu nieprawidłowości życia w klasztorach oraz badał ich przyczyny. Zarządzał wizytacje zewnętrzne, które nie mogły sprowadzać się do kurtuazyjnej wizyty, ale wnosić miały do rodzin zakonnych nowego ducha⁵⁰.

Swoją obecność zaznaczyły instytuty świeckie, w tym Instytut Prymasa Wyszyńskiego. Siostry tzw. skrytki o. Honorata Koźmińskiego, pozbawiane podstaw materialnych, prymas zachęcał, by w roku „Rodziny Bogiem silnej” ukierunkowały się bardziej na pomoc w rodzinach niż rozbudowę dzieł własnych⁵¹.

Stosunkowo często na kartach zapisków pojawiało się środowisko katolików świeckich. Odznaczało się dużym zróżnicowaniem, od ludzi uznanych przez prymasa za postacie większego formatu, jak Zbigniew Makarczyk⁵², po osoby, które mniej lub bardziej układały się z władzami lub biernie przyglądały ich poczynaniom⁵³.

⁴³ *Ibidem*, 3 X 1961.

⁴⁴ *Ibidem*, 21 XII 1961. Zob. K. Białecki, „Sprawa księdza Maksymiliana Rode” jako przykład stosunku władz do „księży pozytywnych” [w:] *Z dziejów Kościoła katolickiego w Wielkopolsce i na Pomorzu Zachodnim*, Poznań 2004, s. 67–74.

⁴⁵ S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 8, 10–11 XI 1961.

⁴⁶ Por. *ibidem*, 3 I 1961. Szerzej zob. D. Zamiatała, *Zakony męskie w polityce władz komunistycznych w Polsce w latach 1945–1989*, t. 1: *Problematyka organizacyjno-personalna*, Łomianki 2011, s. 155–167; por. S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 8, 3 I 1961.

⁴⁷ S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 8, 14 IX 1961.

⁴⁸ *Ibidem*, 26 V 1961; 19 VI 1961.

⁴⁹ *Ibidem*, 28 VIII 1961; 11 V 1961.

⁵⁰ *Ibidem*, 11 II 1961.

⁵¹ *Ibidem*, 3 XI 1961.

⁵² *Ibidem*, 14 II 1961. Zob. J. Zabłocki, *Dzienniki 1956–1965*, t. 1, Warszawa 2008.

⁵³ S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 8, 20 II 1961.

Prymas nie akceptował tendencji „minimalistycznych”⁵⁴, zauważalnych w postawach ludzi środowiska Znak, choć utrzymywał z nimi kontakt. Kwietniowe wybory do Sejmu PRL wzbudziły w nim niepokój: „W nowym sejmie Znak nie będzie miał ani jednego polityka z prawdziwego zdarzenia, bo p. Jerzy – to łacina, p. Stomma – to dziecina, a p. Kisielewski – stańczyk-wesołek”⁵⁵.

W *Pro memoria* spośród tematów dotyczących przygotowań do Vaticanum II⁵⁶ na pierwszy plan wysunęły się kwestie języka narodowego w liturgii⁵⁷ oraz problematyka ekumeniczna⁵⁸. Wyróżniała się praca Komisji Maryjnej Konferencji Episkopatu Polski⁵⁹. Prymas Wyszyński w zapiskach poruszał także zagadnienia dotyczące własności Kościoła na Ziemiach Zachodnich i Północnych oraz dążenie państwa do nacjonalizacji majątku i nieruchomości, którymi na tym terenie dysponował Kościół⁶⁰. Żywo interesował się losem Polaków na emigracji i mieszkających za wschodnią granicą oraz organizacją tamtejszej opieki duszpasterskiej⁶¹.

Dzięki osobistemu zaangażowaniu i autorytetowi kard. Wyszyńskiego do kraju powróciły arrayy wawelskie. Zasługi hierarchy zostały jednak przemilczane przez władze państwowe⁶². Do prymasa przyjeżdżali przedstawiciele innych państw, radząc się, a także deklarując wsparcie dla Kościoła i kraju. Wśród nich kongresmen Stanów Zjednoczonych i wybitny działacz polonijny Clement Zabłocki⁶³, który dokładnie dwadzieścia lat później, już jako przedstawiciel Ronalda Reagana, prezydenta USA, uczestniczyć będzie w ostatnim pożegnaniu Prymasa Tysiąclecia⁶⁴.

Dokonując bilansu roku 1961, prymas uznał go ostatecznie za rok chwały. Mimo działań władz państwowych, obliczonych na sprowadzenie wierzących do kruchty kościelnej, a także ewidentnych zdrad i przechodzenia na pozycje wroga przez część duchowieństwa, Kościół ostatecznie nie dał się złamać. Silną obecność i prymat wartości religijnych w narodzie autor zapisków przypisywał Opatrzności Bożej, opiece Pani Jasnogórskiej, obecnej wśród narodu w peregrynującym obrazie nawiedzenia, oraz wierze członków Kościoła⁶⁵.

⁵⁴ P. Raina, *Kardynał Wyszyński. Czasy Prymasowskie*, t. 3: 1956–1961, Warszawa 1993, s. 166–167; *idem*, *Stefan Wyszyński. Prymas Tysiąclecia*, t. 1, Wrocław 2016, s. 535–539.

⁵⁵ S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 8, 20 II 1961.

⁵⁶ Na temat wkładu prymasa w przygotowania Soboru Watykańskiego II szerzej zob. *Stefan Kardynał Wyszyński Prymas Polski. Ojciec Soboru Watykańskiego II 1962–1965. Wybór dokumentów*, oprac. S. Wilk, A. Wójcik, Lublin 2013.

⁵⁷ S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 8, 11 XI 1961.

⁵⁸ *Ibidem*, 25 V 1961; 5–6 VI 1961; 27 V 1961.

⁵⁹ *Ibidem*, 28 XII 1961.

⁶⁰ *Ibidem*, 20 VI 1961; 21 VI 1961.

⁶¹ *Ibidem*, 22 VI 1961; 11 VIII 1961.

⁶² *Ibidem*, 8 I 1961; 17 I 1961.

⁶³ Zob. W.A. Wierzewski, *Zabłocki Clement John* [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 5, red. K. Dopierała, Toruń 2005, s. 364.

⁶⁴ S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 8, 21 IV 1961.

⁶⁵ *Ibidem*, 31 XII 1961.

SPECYFIKA *PRO MEMORIA* PRYMASA WYSZYŃSKIEGO

Prymas Stefan Wyszyński sporządzał zapiski dość systematycznie, choć nie zawsze codziennie. Rezygnował z notatek zwłaszcza wtedy, gdy podupadał na zdrowiu czy korzystał z wypoczynku, najczęściej krótkiego, w tym niedzielnego⁶⁶. Bez wątpienia jednak mają one charakter dokumentu spisywanego na bieżąco, stanowią przy tym niezwykle interesujące źródło poznania nie tylko samego ich autora, ale również Kościoła i społeczeństwa polskiego z początku lat sześćdziesiątych, w przekroju niemal całościowym. Uwagę tak badacza, jak i zwykłego, zainteresowanego tekstem czytelnika z pewnością zwraca wielość i różnorodność zagadnień pojawiających się na kartach *Pro memoria*, a także kompetencja, z jaką były one poruszane. Świadczą one o wszechstronności, szerokich horyzontach intelektualnych, ale i wielkiej wrażliwości autora, który od spraw zupełnie przyziemnych potrafi wznieść narrację na poziom nadprzyrodzony. Kolejny charakterystyczny dla zapisków element to ogromna, czasem przytłaczająca liczba osób i instytucji, z którymi prymas kontaktował się na co dzień lub okresowo.

Większość pojawiających się tu postaci udało się zidentyfikować, jednak nie wszystkie. Nierzadko barierą dla odszukania wskazanej osoby stanowił błędny zapis nazwiska, co wynikało może z pewnego nadmiaru spotkań, spraw, których liczba była nieproporcjonalna do możliwości, zwłaszcza czasowych, autora, liczącego wówczas sześćdziesiąt lat, a przy tym wyczerpanego ogromem pracy, na co uwagę zwracali osobiści lekarze prymasa. Zanotowane błędnie nazwisko poważnie utrudniało lub wręcz uniemożliwiało ustalenie, o kogo w tekście chodziło. Przy tej okazji należy wspomnieć o okazanej pomocy w identyfikacji występujących w *Pro memoria* osób. Szczególne podziękowania należą się kanclerzom oraz innym pracownikom kurii diecezjalnych, dyrektorom i pracownikom archiwów państwowych oraz kościelnych, w tym zakonnych, pracownikom bibliotek i licznych urzędów.

W swoich notatkach prymas zasadniczo sygnalizował pewne zdarzenia, fakty, podsumowywał, i to dość syntetycznie, spotkania czy formułował lakoniczne, a zarazem trafne oceny. W celu uzyskania pełniejszego obrazu poruszanych zagadnień i podjętych w *Pro memoria* wątków warto skonfrontować zapiski z innymi źródłami: proveniencji państwowej, jak zespoły akt KC PZPR, UdSW, Ministerstwa Oświaty, Instytutu Pamięci Narodowej, czy z dokumentacją wytworzoną i przechowywaną w ramach struktur kościelnych, zarówno centralnych, jak chociażby Archiwum Sekretariatu Episkopatu Polski w Warszawie, Archiwum Prymasa Polski w Warszawie, Archiwum Instytutu Prymasowskiego Kardynała Stefana Wyszyńskiego, jak i poszczególnych instytucji kościelnych, w tym zgromadzeń zakonnych. Warto z pewnością zestawzić lekturę zapisków ze szczególnie ważnym źródłem drukowanym, jakim jest tom siódmy *Dzieł zebranych*, zawierający materiały duszpasterskie, homilie, przemówienia i inne teksty autorstwa prymasa pochodzące z 1961 r.⁶⁷

⁶⁶ *Ibidem*, 7–10 I 1961; 13–17 I 1961; 9–11 II 1961; 12–13 II 1961 i in.

⁶⁷ S. Wyszyński, *Dzieła zebrane*, t. 7, 1961, red. W. Chrostowski, Warszawa 2008.

W *Pro memoria* uwagę zwraca erudycja autora. Z notatek wyłania się obraz osoby wszechstronnie zorientowanej, potrafiącej szybko odnaleźć się w różnych kontekstach, nawet w zawiłościach prawa stanowionego PRL, w którym akt wykonawczy mógł okazać się ważniejszy od ustawy zasadniczej. Z pomocą prymasowi przychodzili najbliżsi współpracownicy, osoby doświadczone, doradcy, a jednocześnie specjaliści z wielu dziedzin, jak bp Zygmunt Choromański, ks. Bronisław Dąbrowski FDP, ks. Władysław Padacz i inni, nie zawsze duchowni, bo również filozofowie, teolodzy, lekarze różnych specjalności, prawnicy, organiści, konserwatorzy zabytków, artyści itd.

Interesujące są spostrzeżenia prymasa dotyczące paradoksów PRL, braku powiązań między aspiracjami władz partyjno-rządowych a codzienną praktyką.

PODSTAWA EDYCJI TOMU ÓSMEGO

Podstawę pierwszego wydania krytycznego *Pro memoria* prymasa Wyszyńskiego z 1961 r. stanowi rękopis przechowywany w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie. Składa się z 314 ponumerowanych ołówkiem kart formatu A5. Na początku każdego miesiąca do rękopisu dodana została karta tytułowa z nazwą miesiąca i liczbą paginowanych kartek obejmujących dany miesiąc. Rękopis sporządzono piórem o barwie atramentu niebieskiej lub czarnej. W rękopisie konsekwentnie nowy dzień zaczyna się na nowej karcie, zapelnianej – jeżeli zachodziła taka potrzeba – obustronnie. Zamieszczając datę w nagłówku, prymas oznaczał miesiąc cyfrą rzymską. W obecnym wydaniu – podobnie jak w poprzednich tomach *Pro memoria* – w datach znajdujących się w nagłówku dziennych zapisków miesiąc jest zapisywany słownie. Prawie zawsze przy dacie autor dopisywał miejsce i dzień tygodnia. Tam, gdzie tego nie zrobił, informacji nie uzupełniano. Dla większej czytelności wydania w nagłówkach dziennych ujednolicono wyróżnienia, stosowane przez autora niekonsekwentnie (dotyczy to zwłaszcza dnia tygodnia, nie zawsze podkreślanego).

Większość akapitów zaczyna się odnotowaną godziną, zapisywaną w różny sposób. Wszędzie ujednolicono zapis. Zwraca uwagę zwyczaj podkreślania przez autora nazwisk, przy czym niekonsekwentnie. Zabieg ten miał zapewne na celu pomóc w sprawnym odszukaniu tych nazwisk, gdyby to było potrzebne. W tym wypadku również wytluszczeniem zostały wyróżnione tylko te nazwiska, które autor podkreślił.

Rękopis jest dobrze zachowany i stosunkowo czytelny. Zawiera niewiele skreśleń i poprawek. Informacje o nich zostały zamieszczone w przypisach tekstowych (oznaczonych literami). W tekst prymasa ingerowano tylko w przypadkach określonych poniższymi zasadami wydania i instrukcją. Starano się uszanować specyfikę języka autora.

Monika Wiśniewska

ZASADY WYDANIA

Tekst notatek *pro memoria* ze względu na swój brulionowy charakter, a także na wagę poruszanych zagadnień, stanowił poważne wyzwanie edytorskie. Zgodnie z wytycznymi Rady Programowej przedsięwzięcia redaktorzy naukowcy przy opracowaniu edycji tekstu oparli się na instrukcji wydawniczej IPN oraz zaleceniach zawartych w książce *Pisownia słownictwa religijnego*¹.

Przed wszystkim starano się nie ingerować w autentyczny tekst źródła, aby zachować autorski charakter zapisków kard. Wyszyńskiego. Zasadniczo uwspółcześniono tylko ortografię tekstu, w tym pisownię łączną i rozdzielną wyrazów.

Prymas Wyszyński miał także zwyczaj nadużywania – z punktu widzenia wrażliwości współczesnego czytelnika – majuskuły. Większość stosowanych przez prymasa majuskuł wynikała ze specyficznego kodeksu grzecznościowego. Prymas pisał np. zazwyczaj słowo *ksiądz* wielką literą, także gdy było ono zapisywane skrótem. W takiej sytuacji konsekwentnie zmieniano pisownię na minuskułę. Podobnie w kościelnych nazwach pospolitych (np. katedra gnieźnieńska), nazwach kościelnych i państwowych jednostek terytorialnych (np. diecezje, województwa), a także w słowach takich jak *rząd* czy *państwo*.

Poza tym w związku z przyjęciem zasady ograniczonej ingerencji w podstawę wydania poprawiano – bez zaznaczenia przypisem – jedynie bezdyskusyjne omyłki gramatyczne czy ortograficzne popełnione przez autora, a także omyłki i opuszczenia interpunkcyjne, zakładając, że wynikały one z pośpiechu, nieuniknionego przy zapisywaniu codziennych niemal notatek.

Skróty nazw powszechnie znanych (np. PRL, PZPR, ZSRR itp.) przy pierwszym wystąpieniu redaktor naukowy zawsze rozwijał, następnie pozostając przy zapisie skróconym. Jednocześnie rozwinięcie skrótu umieszczone zostało w wykazie dołączonym na końcu tomu.

Skróty odnoszące się do tytułów oraz funkcji osób pozostały nierozwinięte, gdy występowały przed imionami i nazwiskami, natomiast rozwinięto je, gdy występowały samodzielnie. Skróty niestandardowe stosowane przez prymasa zostały dostosowane do wymogów *Słownika języka polskiego* (np. arcbp zamieniano na abp). Rozwinięte zostały też wszystkie skróty występujące na początku zdania.

Wyrażenie *Msza św.* zostało jednolicie zapisane w takiej formie skróconej, która najczęściej występuje w tekście, choć nie jest stosowana przez prymasa konsekwentnie.

¹ Ks. W. Przyczyna, R. Przybylska, *Pisownia słownictwa religijnego*, Tarnów 2011.

Nazwiska i imiona zapisane przez prymasa skrótami, najczęściej jedynie za pomocą inicjałów, redaktor naukowy rozwijał za każdym razem, gdy udało się zidentyfikować osoby, o których mowa, zaznaczając rozwinięcie za pomocą nawiasów kwadratowych.

Bardzo zróżnicowany w podstawie wydania zapis dat został ujednolicony zgodnie z zasadami instrukcji wydawniczej BEP IPN.

Wszystkie wyróżnienia dokonane przez prymasa Wyszyńskiego w tekście zostały oddane przez zastosowanie czcionki pogrubionej (zgodnie z zasadami instrukcji wydawniczej BEP IPN).

Ograniczenia objętościowe przypisów wynikają z ogólnych założeń redakcyjnych i są bezwzględnie respektowane w innych tomach.

1
Joli Des!
Vires Auxiliatrix.
The Pater!
Marie Luce!

1. I. 1967. Niemce.

Święta.

0.01. W Berycie Tynarskiej, po Te Deum,
sprawiamy Bejwednia - Dziennik,
zaproszę w wystawie świąt. Beryta
staje o jutro jutro, na Chwałę
wzrostu Wniebowstania. Księżyc
Nieba i ziemi. Ciekawie przyglądamy
sprawę Op. L. Beryta. Już Kopie
o Holand. Beryta już wypisane
na koniec Beryta. Wzrostu
Wzrostu, o Wzrostu i ciekawie, po
o Beryta Beryta w świąt i
Miastu i. Beryta. Po ewangelii
wypisane kerekie nowom.
Moje o wstanie i ciekawie
Beryta i Księżyc i. Zaproszenie
odstanie Młot węg. ciekawie

STYCZEŃ

*Soli Deo!*¹

*Virgo Auxiliatrix!*²

*Ita Pater!*³

*Maria duce!*⁴

1 stycznia 1961, niedziela

Gniezno

0.0l. W bazylice prymasowskiej, po *Te Deum*⁵, śpiewamy **Bogurodzico-Dziewico**. Zapalają się wszystkie światła. Bazylika staje w pełnym pięknie, na chwałę swej patronki, Wniebowziętej Królowej nieba i ziemi. Celebrę pontyfikalną śpiewa bp L[ucjan] **Bernacki**⁶. Jest kapituła w stallach. Bazylika jest wypełniona ludem Bożym. Wielkie mnóstwo wiernych w skupieniu i ciszy prosi o opiekę Bożą nad światem i miastem św. Wojciecha. Po Ewangelii wygłaszam kazanie noworoczne. Mówię o radościach i cierpieniach Ojczyzny i Kościoła św[iętego]. Zapowiadam oddanie Matce naszej całej archidiecezji, Gniezna, bazyliki i nas samych. Obudzam ufność w wiernych, że światem rządzi dobry Ojciec niebieski. Wierni słuchają w wielkim skupieniu i ciszy. Nabożeństwo kończy się o godz. 2.00. Jeszcze długo śpiewają kolędy.

W domu, na progu, dowiaduję się o śmierci kardynała **Wendla**⁷ w Monachium, który umarł nagle po powrocie z katedry.

11.30. Po sumie zbierają się delegacje parafii gnieźnieńskich z życzeniami noworocznymi. Małe dzieci głoszą swoje wierszyki. Wszystkie otrzymują obrazki Matki Bożej.

¹ *Łac.* Samemu Bogu!

² *Łac.* Dziewico Wspomożycielko!

³ *Łac.* Tak, Ojcze!

⁴ *Łac.* Pod przewodnictwem Maryi!

⁵ *Łac.* *Ciebie Boga [wysławiamy]* – hymn liturgiczny o charakterze pochwalno-dziękczynnym śpiewany w niedziele (z wyjątkiem Wielkiego Postu), a także w święta i uroczystości oraz przy szczególnych okazjach.

⁶ Lucjan Bernacki (1902–1975), biskup pomocniczy gnieźnieński 1946–1975, wikariusz generalny i kapitułny archidiecezji gnieźnieńskiej od 1948. Święcenia kapłańskie 1926. Wykładowca w ASD w Poznaniu. Duszpasterz polonijny czasu wojny. Sakra biskupia 1946. Znany z odważnych kazań i bezkompromisowości wobec księży-patriotów. Po aresztowaniu prymasa w 1953 wygłosił kazanie w jego obronie, wskutek czego został deportowany z terenu archidiecezji. Powrócił do Gniezna i objął obowiązki wikariusza generalnego w 1956.

⁷ Joseph Wendel (1901–1960), arcybiskup Monachium i Fryzycji 1952–1960, kardynał 1953, doktor filozofii i teologii. Święcenia 1927. Biskup koadiutor Spiry 1941–1943, sakra biskupia 1941; biskup Spiry 1943–1952, biskup polowy Bundeswehry od 1956.

13.00. Kapituła metropolitalna na obiedzie. Przemówienie wygłasza bp **Bernacki**, na które odpowiadam.

2 stycznia 1961, poniedziałek

Gniezno

7.00. Poświęcam kaplicę sióstr **elżbietanek** przy ul. Dalkoskiej, w nowym domku, który sobie siostry nabyły. Wygłaszam przemówienie po Mszy św.

B[isku]p Lucjan Bernacki i ks. dziekan **Kaszyński**⁸ z Kotlina w sprawie ks. **Grabianki**⁹, który ujawnił pełny rozkład psychiczny na tle alkoholowym. Został zasuspendowany¹⁰. Ma wyjechać na Jasną Górę na dwutyg[odniowe] rekolekcje, pod sankcją redukcji *ad statum laicale*¹¹.

Ks[iaźdz] **Raiter**¹² przedstawia sprawę wzajemnej pomocy duchowieństwa. Jestem zdania, że nie należy nic zmieniać.

Ks[iaźdz] Z[bigniew] **Lipiński**¹³, profesor sem[inarium] arcybiskup[iego], w sprawach ksiązek sprowadzanych z zagranicy. Informuje o ks. Filipe Lercenimie¹⁴, który udzielił mu pomocy w czasie studiów. Otrzymuje błogosławieństwo dla ks. F[ilipe].

Po obiedzie pracuję nad listem do wiernych. Opracowałem: 1) list na I niedzielę W[ielkiego] Postu; 2) wezwanie na Wielkanoc; 3) zaproszenie do modlitwy za rodziny na 23 kwietnia; 4) list na 7 maja – odnowienie ślubów. Wszystkie teksty obracają się wokół wezwania na V rok Wielkiej Nowenny¹⁵ – „Rodzina Bogiem silna”.

20.00. B[isku]p J[an] **Czerniak**¹⁶ – w sprawie ustalonych listów.

⁸ Ludwik Kaszyński (1900–1973), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Kazimierza w Kotlinie od 1935, dziekan czermiński. Świecenia 1929.

⁹ Kazimierz Grabianka (1912–1977), ksiądz, suspendowany 1961. Świecenia 1935. Proboszcz parafii pw. Opactwa Bożej w Mątwach 1945–1951. Na leczeniu sanatoryjnym w Kościanie od 1959. Zawieszony w czynnościach kapłańskich 1960. Przeniesiony do stanu świeckiego 1962.

¹⁰ Suspensa – kara kościelna o charakterze poprawczym lub odwetowym, czasowa lub dożywotnia, wymierzana duchownym. Oznacza zakaz wykonywania władzy święceń, jurysdykcji lub uprawnień przypisanych do urzędu.

¹¹ *Lac*. do stanu świeckiego.

¹² Henryk Raiter (1906–1983), ksiądz, proboszcz parafii archikatedralnej w Gnieźnie 1956–1981, pracownik kurii metropolitalnej gnieźnieńskiej. Świecenia 1929. Podczas II wojny światowej żołnierz ZWZ/AK. Po wojnie represjonowany przez władze komunistyczne. Prowadził korespondencję z internowanym prymasem. Kurator Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Niepokalanego Poczęcia NMP w Pleszewie od 1961, prałat 1963, dziekan gnieźnieński od 1968, protonotariusz apostolski 1970, kustosz kapituły prymasowskiej 1982.

¹³ Zbigniew Lipiński (1922–2013), ksiądz, doktor filozofii, wykładowca w PWSD w Gnieźnie i WSD w Szczecinie. Podczas wojny więzień KL Mauthausen i in. Świecenia 1951, kanonik honorowy od 1994, wykładowca filozofii na Uniwersytecie Szczecińskim 1995–1997 i PWT w Poznaniu od 1997, honorowy obywatel Bydgoszczy 2006.

¹⁴ Nie udało się ustalić bliższych danych.

¹⁵ Wielka Nowenna – ogólnopolski program duszpasterski 1957–1966, zainicjowany i opracowany przez prymasa Wyszyńskiego, którego celem było przygotowanie Kościoła w Polsce do obchodów milenijnych.

¹⁶ Jan Czerniak (1906–1999), biskup pomocniczy gnieźnieński 1958–1989, członek Komisji Maryjnej i Duszpasterskiej KEP 1959–1981. Świecenia 1932. Więziony przez Niemców w Kazimierzu Biskupim 1939–1940; wysiedlony do GG. Pracownik kurii gnieźnieńskiej od 1947, kanonik kapituły katedralnej od 1947, wykładowca w PWSD w Gnieźnie, sakra biskupa 1959; prepozyt kapituły gnieźnieńskiej od 1970, wikariusz generalny i kapitulny archidiecezji gnieźnieńskiej od 1981.

3 stycznia 1961, wtorek Gniezno

10.00. Ks[iaǳ] dyr. **Granatowicz**¹⁷ z Pallottinum¹⁸ w sprawie papieru dla mszału benedyktyńskiego¹⁹. Ks[iaǳ] dyr. **Abramowicz**²⁰ z Ligi Kat[olickiej]²¹ wpłacił sumę należną za papier i Prodimex²² sprawę załatwia. Wydawnictwo jest skłonne do regulowania prymasowi należności później.

Przełożona gen[eralna] **sióstr pasterek**²³ w sprawie pracy sióstr w **Choczu**. S[iostra] przełożona niech wie, że wolą moją jest, by siostry pozostały w Ch[ocz]u²⁴. Zależy mi na tym, by nie wrócili tam franciszkanie, którzy kręcą z U[d]SW²⁵. Gdyby chcieli objąć klasztor tą drogą, mogą narazić się na kary kościelne²⁶.

Ks[iaǳ] **Posadzy**²⁷, generał chrystusowców, w sprawie ks. **Czarneckiego**²⁸, który jest poza zakonem i pracuje w Caritas²⁹ w Warszawie, bez zgody swego zwierzchnika i mojej. Ks[iaǳ] P[osadzy] nie ma zamiaru dać celebret[u]³⁰ ks. Cz[arneckiemu].

¹⁷ Piotr Granatowicz SAC (1921–1978), ksiądz, dyrektor wydawnictwa Pallottinum, sekretarz Komisji KEP ds. wydawniczych 1961–1970. Do pallotyńów wstąpił w 1940, święcenia 1945. Wykładowca w WSD w Ołtarzewie i w nowicjacie pallotyńów w Żąbkowicach Śląskich. W 1970 bezpodstawnie przetrzymywany w areszcie śledczym przy ul. Rakowieckiej w Warszawie. Na misjach w Rwandzie 1978.

¹⁸ Pallottinum – wydawnictwo i drukarnia Stowarzyszenia Apostolstwa Katolickiego (pallotyńów), założone w Poznaniu w 1948. Wydawca m.in. 24-tomowej serii „Komentarze do Pisma Świętego Nowego Testamentu” od 1961; wydawca Biblii Tysiąclecia 1965.

¹⁹ Chodzi o Mszał rzymski w przekładzie i z komentarzem benedyktyńów tynieckich.

²⁰ Alfred Leo Abramowicz (1919–1999), amerykański ksiądz pochodzenia polskiego, pracownik kurii archidiecezjalnej w Chicago 1948–1969, duszpasterz i działacz polonijny, dyrektor wykonawczy Polskiej Ligi Katolickiej 1960–1968. Święcenia 1943. Organizator obchodów milenijnych w Chicago. Biskup pomocniczy archidiecezji Chicago 1968–1995, sakra biskupia 1968; równocześnie proboszcz parafii pw. Pięciu Braci Męczenników w Chicago. Organizator wizyt kard. Karola Wojtyły w Chicago.

²¹ Liga Katolicka Pomocy Religijnej Polsce – stowarzyszenie dobroczynne katolików świeckich w USA, powołane w Buffalo w 1943 w celu niesienia pomocy materialnej, religijnej i moralnej Kościołowi w Polsce.

²² Chodzi o Centralę Handlu Zagranicznego Rzemiosła i Prywatnego Przemysłu „Prodimex” sp. z o.o. – państwowe przedsiębiorstwo handlu zagranicznego, podległe ministrowi handlu zagranicznego.

²³ Lucyna (Józefa) Łakomic CSDP (1917–1997), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Pasterek od Opatrzności Bożej 1958–1974. Do zgromadzenia wstąpiła w 1933, śluby wieczyste 1945. W zgromadzeniu pełniła ponadto urzędy: wikarii generalnej, radnej generalnej i przełożonej domowej.

²⁴ Siostry pasterkki na prośbę prymasa otworzyły dom samotnej matki w Choczu w 1959. Zmuszone do zaprzestania działalności na skutek presji PPRN w Pleszewie, przekształciły dom w placówkę katechetyczną i parafialną.

²⁵ Urząd do Spraw Wyznań – jednostka administracji państwowej powołana celem kontroli i represji Kościołów oraz związków wyznaniowych 1950–1989. UdSW posiadał agendy terenowe, WdSW przy prezydium rad narodowych.

²⁶ W latach 60. zakony i zgromadzenia zakonne, zwłaszcza męskie, przechodziły na pozycje coraz bardziej samodzielne wobec struktur diecezjalnych, zgodnie z przysługującym im prawem autonomii. Władze zakonne przyjmowały postawy pozornie lojalne wobec władz partyjno-państwowych celem poszerzenia możliwości działania i rozwoju instytucji zakonnych.

²⁷ Ignacy Posadzy TChr (1898–1984), kapłan zakonny, przełożony generalny Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej 1933–1968. Święcenia 1921. Współzałożyciel chrystusowców 1932. Śluby zakonne 1933. Wizytator ośrodków duszpasterstwa polonijnego. Założyciel Zgromadzenia Sióstr Misjonarek Chrystusa Króla dla Polonii Zagranicznej 1958. Członek Komisji KEP ds. polonijnych od 1964. Sługa Boży Kościoła katolickiego.

²⁸ Jan Czarnecki TChr (1908–1988), kapłan zakonny, działacz Koła Księży przy ZKS „Caritas”, sekretarz ZKS „Caritas” w Warszawie 1960–1961. Do chrystusowców wstąpił w 1935 [?], nowicjat ukończył w 1936, święcenia 1942. Proboszcz parafii pw. św. Andrzeja Boboli w Szczecinie 1955–1957. Ekskomunikowany 1957–1958. Kapelan sióstr zakonnych w Kiekrzu 1958–1960. Przeniesiony do stanu świeckiego 1961, usunięty ze zgromadzenia 1961.

²⁹ ZKS „Caritas” z rażącym naruszeniem prawa przejęło majątek, struktury organizacyjne i dzieła organizacji kościelnej „Caritas” w 1950.

³⁰ Celebret – dokument upoważniający kapłana do odprawiania Mszy św. i sprawowania innych sakramentów poza własną diecezją lub domem zakonnym, wystawiany przez własnego ordynariusza prezbitera, a więc biskupa lub wyższego przełożonego zakonnego, poświadczający wolność od kar kościelnych.

U sióstr zakonnych archidiecezji na opłatku. Miały dziś dzień skupienia. Jedna z nich składa mi życzenia; wygłaszam przemówienie nt. pogłębienia przeżyć świątecznych. Dziełimy się opłatkiem. Siostry rozdają sobie podarunki świąteczne. S[iostra] **Eleonora**³¹, referentka diec[ezjalna], składa sprawozdanie z pracy porozumienia diec[ezjalnego]³² w ub.r.

W drodze powrotnej odwiedzam dzieci w zakładzie św. Wojciecha³³. Śpiewają kilka pieśni i kolęd. Posyłam im cukierki.

Po obiedzie pracuję nad projektami listów Episkopatu do duchowieństwa.

4 stycznia 1961, środa

Gniezno

9.00. B[isku]p J[an] **Czeraniak** otrzymuje teksty listów pasterskich do rozprawienia.

Ks[ia]dz J[an] **Michalski**³⁴ w sprawie odwołania do R[ady] M[inistrów] o zachowanie placówek duszpasterskich w[e] Fletnowie^a, Wszedzeniu i [w] i[nnych], zakwestionowanych przez U[d]SW.

B[isku]p **Bernacki** – nowe translokaty wikariuszów.

Ks[ia]dz **Dzikowski**³⁵ z Kwieciszewa – drobne zatargi.

Ks[ia]dz **Schmelter**³⁶, prob[oszcz] z Pleszewa – całokształt jego pracy duszpasterskiej, gospodarczej i dekanalnej. Proszę, by „wyskoczył z siebie”, odzyskał swobodę psychiczną, zajął się budową plebanii. O translokacie pomyślimy później.

Ks[ia]dz **rektor Pacyna**³⁷ został uniewinniony przez prokuratora z powodu „znikomego niebezpieczeństwa społecznego czynu” z niewpuszczenia wizytatorów biblioteki sem[inaryjnej]³⁸.

^a *W rękopisie: w Pletnowie.*

³¹ Eleonora (Cecylia) Bartkiewicz CSSE (1910–1983), członkini poznańskiej prowincji Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety (elżbietanek), referentka diecezjalna żeńskich zgromadzeń zakonnych na terenie archidiecezji gnieźnieńskiej. Do elżbietanek wstąpiła w 1936; pierwsza profesja 1938; profesja wieczysta 1945.

³² Porozumienie międzyzakonne – zorganizowana forma współpracy międzyzakonnej, podporządkowana WSZ przy SPP 1950, zreorganizowana i erygowana oficjalnie przez Stolicę Apostolską jako Konferencja Wyższych Przełożonych Żeńskich Zgromadzeń Zakonnych w Polsce 1970. Porozumienie posiadało struktury organizacyjne diecezjalne koordynowane przez referentki.

³³ Dom Dziecka pw. św. Wojciecha w Gnieźnie prowadzony przez siostry służebniczki, przejęty przez ZKŚ „Caritas” w październiku 1961; odzyskany przez zgromadzenie zakonne w 1990.

³⁴ Jan Michalski (1914–1989), ksiądz, doktor prawa kanonicznego, pracownik kurii gnieźnieńskiej od 1945 i trybunału metropolitalnego, wykładowca w ASD w Gnieźnie 1955–1967, kanonik gremialny Kapituły Prymasowskiej 1959. Świecenia 1939. Podczas wojny kapelan AK. Wikariusz generalny gnieźnieński od 1973. Biskup pomocniczy gnieźnieński 1975–1989, sakra biskupia 1975. Przewodniczący Komisji KEP ds. duszpasterstwa rolników od 1975. Duszpasterz Solidarności.

³⁵ Czesław Dzikowski (1899–1991), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Marii Magdaleny w Kwieciszewie 1946–1968. Świecenia 1926. Proboszcz parafii pw. św. Doroty w Dusznem 1931–1945. Proboszcz parafii pw. św. Katarzyny w Rynarzewie od 1977.

³⁶ Jan Schmelter (1913–1993), ksiądz, pierwszy proboszcz parafii pw. św. Floriana w Pleszewie 1953–1961. Świecenia 1939.

³⁷ Józef Pacyna (1906–1985), ksiądz, doktor teologii, wykładowca i rektor PWSD w Gnieźnie 1947–1963, z przerwą 1953–1956. Świecenia 1930. Podczas okupacji więzien obozu w Radogoszczy; robotnik przymusowy w Rzeszy. Sędzia synodalny Trybunału Metropolitalnego od 1962. Proboszcz parafii pw. św. Wawrzyńca w Gnieźnie 1963–1982.

³⁸ Minister oświaty w porozumieniu z UdSW wydał zarządzenie w sprawie nadzoru nad seminariami duchownymi. Zarządzenie oprotowały władze kościelne. W przypadku braku zgody władz seminaryjnych na wizytację państwową władze partyjno-rządowe stosowały środki odwetowe, jak pobór alumnów do wojska. W 1961 na ogólną liczbę 103 seminariów duchownych zwizytowano 77.

Ks[iądz] **Łagodziński**³⁹, młody wikariusz, bardzo niedoświadczony; wysyłam go na miesiąc na Jasną Górę, by przemyślał sobie swoje kapłaństwo.

Siostry **wspólnej pracy** z Gdańska proszą o błogosławieństwo.

Dziś prasa krajowa doniosła o zwrocie **arrasów wawelskich** przez rząd kanadyjski. Oczywiście wyłączną zasługę odzyskania skarbów wawelskich ma rząd Polski Ludowej. Zanim prawda wypłynie na wierzch, trzeba się z tym zgodzić. Muszę jeszcze milczeć, aż arrasy będą na Wawelu. Ale gdy wrócą do kraju, ogłoszę swoją korespondencję w tej sprawie⁴⁰.

18.00. U bp. **Lucjana Bernackiego** na imieninach.

5 stycznia 1961, czwartek

Gniezno – Warszawa

9.15. Wyjazd do W[arsza]wy z ks. **Padaczem**⁴¹ i ks. notariuszem **Januszem**⁴². Zatrzymujemy się w **Mielżynie**, by odwiedzić siostry i dzieci w zakładzie dla imbecyllów⁴³. Dzieci są specjalnie wybrane, najcięższe przypadki, przeważnie na tle alkoholowym rodziców. Są tu dzieci m.in. dygnitarzy dzisiejszych. Zakład urządzony jest wzorowo i estetycznie; dużo zieleni, kwiatów, pogody w salach, zabawek. Ale obraz dzieci jest bolesny. To wszystko są ofiary skazane na dożywotnie więzienie w złotej klatce. Wrażenie wprost straszne; trudno mówić o współczuciu, gdyż usta się zamykają. Wychodzę stąd niemal chory.

Dalsza droga spokojna, ciągle pod wrażeniem przeżycia u dzieci.

15.00. W domu. Praca przy stole.

6 stycznia 1961, piątek

Warszawa

Nagła choroba, na skutek intoksykacji⁴⁴, którą stwierdza dr **Ozimowski**⁴⁵. Odwołuję celebry pontyfikalną w katedrze i udział w uroczystości 70-lecia powstania zgromadzenia sióstr Zmartwychwstank (Żoliborz)⁴⁶.

³⁹ Stanisław Łagodziński (1936–1985), ksiądz. Świecenia 1960. Proboszcz parafii pw. św. Andrzeja Boboli w Lubinie Małej 1977–1985.

⁴⁰ Chodzi o tzw. skarby wawelskie, w tym arras y jagiellońskie. Po wywiezieniu z Krakowa w 1939 trafiły do Kanady. Po wojnie rząd kanadyjski ich nie zwrócił z obawy przed przekazaniem skarbu przez władze komunistyczne do ZSRR. Ostatecznie 136 arrasów wawelskich i innych dóbr kultury wróciło z Kanady do kraju 16 I 1961. Do powodzenia akcji znacząco przyczynił się prymas.

⁴¹ Władysław Padacz (1900–1974), ksiądz, doktor prawa kanonicznego, kapelan prymasa 1952–1974, prałat, konsultor trybunału prymasowskiego, kanonik kapituły metropolitalnej od 1957. Świecenia 1927. Dyrektor NSD w Warszawie, wykładowca w WMSD w Warszawie od 1934. Poseł 1938–1939, internowany w Rumunii 1939. Kapelan wojsk polskich we Włoszech 1945–1947. Wicerektor Instytutu Polskiego w Rzymie i Polskiego Seminarium Duchownego. Rektor kościoła pw. św. Anny w Warszawie 1947–1952. Oficjał sądu metropolitalnego 1964–1974.

⁴² Nie udało się ustalić bliższych danych.

⁴³ Chodzi o zakład prowadzony przez siostry dominikanki. Siostry prowadziły w Mielżynie dom dziecka do 1952. Władze państwowe odebrały siostrze sieroty, a na ich miejsce sprowadziły ok. 100 dzieci specjalnej troski.

⁴⁴ Intoksykacja – zatrucie.

⁴⁵ Eugeniusz Ozimowski (1909–2005), osobisty lekarz prymasa Wyszyńskiego.

⁴⁶ Zgromadzenie Sióstr Zmartwychwstania Pańskiego, założone przez bł. Cecylię Borzęcką w 1891, w tym samym roku uzyskało oficjalne zatwierdzenie papieża Leona XIII.

Siostra moja **Janina Jurkiewiczowa**⁴⁷, z mężem swoim **Czesławem**⁴⁸, święci dziś 25-lecie swego ślubu na Jasnej Górze. Miałem im odprawić Mszę św. i pobłogosławić. Musiał mnie wyręczyć ks. prał. **Padacz**, który też wygłosił słowo Boże.

7–10 stycznia 1961

Warszawa

Cały czas pozostaję w łóżku; leczę mnie dr **Ozimowski**.

11 stycznia 1961, środa

Warszawa

Wczoraj wieczorem był abp **Baraniak**⁴⁹ i bp **Klepacz**⁵⁰.

10.00. **Komisja Główna Episkopatu**. Obecni wszyscy członkowie K[omisji] G[łówniej]: abp **Baziak**⁵¹, abp **Baraniak**, bp **Barda**⁵², bp **Zakrzewski**⁵³, bp **Kałwa**⁵⁴,

⁴⁷ Janina Jurkiewicz (1905–1995), siostra prymasa Wyszyńskiego, nauczycielka, zamężna z Czesławem Jurkiewiczem, matka dwojga dzieci – Zofii i Stefana. Mieszkała w Zalesiu k. Warszawy.

⁴⁸ Czesław Jurkiewicz (ur. 1904), mąż Janiny Wyszyńskiej, siostry prymasa, nauczyciel. W czasie II wojny światowej żołnierz AK.

⁴⁹ Antoni Baraniak (1904–1977), arcybiskup metropolita poznański 1957–1977. Do salezjanów wstąpił w 1920, pierwsza profesja 1921, święcenia 1930. Kapelan i sekretarz prymasów Hłonda 1933–1948 i Wyszyńskiego 1949–1951. Biskup pomocniczy gnieźnieński 1951–1957, sakra biskupia 1951. Dyrektor SPP 1951–1953. W nocy z 25 na 26 IX 1953 aresztowany równolegle z prymasem, osadzony w areszcie przy ul. Rakowieckiej w Warszawie i przez 27 miesięcy poddawany brutalnemu śledztwu w celu wymuszenia zeznań obciążających prymasa. Więziony 1953–1956. Sługa Boży Kościoła katolickiego.

⁵⁰ Michał Klepacz (1893–1967), biskup łódzki 1947–1967, członek Rady Głównej KEP 1949–1967, członek Komisji Mieszanej od 1949, a następnie Komisji Wspólnej Rządu i Episkopatu 1956–1962; 1966–1967. Święcenia 1916. Wykładowca w WSD w Kielcach i na USB w Wilnie, profesor nadzwyczajny USB, dziekan Wydziału Teologicznego USB 1939. Więzień niemieckich obozów pracy 1942–1944 na Litwie. Wykładowca w WSD w Wilnie i Białymstoku 1944–1946. Organizator seminarium w Białymstoku 1945. Sakra biskupia 1947. Przewodniczący KEP w okresie internowania prymasa 1953–1956.

⁵¹ Eugeniusz Baziak (1890–1962), arcybiskup metropolita lwowski 1944–1962 (1946–1951 rezydował w Lubaczowie), administrator apostolski archidiecezji krakowskiej 1951–1962, doktor teologii. Święcenia 1912. Biskup pomocniczy lwowski 1933–1944, sakra biskupia 1933. Arcybiskup koadiutor lwowski 1944. Przymuszony przez komunistów do opuszczenia Lwowa 1946, a następnie archidiecezji krakowskiej 1952–1956. Ustanowiony metropolitą krakowskim 1962, zmarł przed objęciem urzędu.

⁵² Franciszek Barda (1880–1964), biskup przemyski 1933–1964, doktor teologii. Święcenia 1904. Wykładowca w WSD w Poznaniu i Krakowie od 1910. Rektor WMSD w Krakowie 1930–1931. Rektor Papieskiego Instytutu Polskiego w Rzymie 1925–1928. Biskup pomocniczy przemyski 1931–1933, sakra biskupia 1931. Wikariusz generalny diecezji przemyskiej, a od 1933 wikariusz kapitulny.

⁵³ Tadeusz Zakrzewski (1883–1961), biskup płocki 1946–1961, członek Komisji Głównej KEP, członek Komisji Mieszanej, a od 1956 Komisji Wspólnej Rządu i Episkopatu. Święcenia 1906. Kapelan i sekretarz prymasów Edwarda Likowskiego oraz Edmunda Dalbora. Jeden z najbliższych współpracowników kard. Augusta Hłonda. Rektor Papieskiego Instytutu Polskiego w Rzymie 1928–1938. Biskup pomocniczy łomżyński 1938–1946, sakra biskupia 1938.

⁵⁴ Piotr Kałwa (1893–1974), biskup lubelski 1949–1974, członek Rady Głównej KEP, wielki kanclerz KUL 1949–1974, profesor zwyczajny prawa kościelnego. Święcenia 1916. Doktorat z prawa kanonicznego 1926, habilitacja 1934, profesor nadzwyczajny na Wydziale Prawa Kanonicznego KUL 1935. Więziony przez Niemców na Zamku Lubelskim 1939–1940. Wikariusz generalny i kanonik kapituły kieleckiej od 1942. Profesor zwyczajny prawa kościelnego KUL 1945, zatwierdzenie ministerialne 1946. Dziekan Wydziału Prawa KUL 1946–1950. Członek Komisji Historyczno-Prawnej PAU od 1948. Sakra biskupia 1949.

bp **Klepacz**, bp **Jop**⁵⁵, bp **Kominek**⁵⁶, bp **Choromański**⁵⁷ i **prymas**. Przyjęto porządek dzienny 64. KPE. Omawiamy sytuację K[ościół]a po 63. KPE. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** referuje swoje listy do władz państwowych. Długa rozmowa na temat sytuacji Kościoła[św[iętego]]. Czytamy różne instrukcje „partyjne”, które planują dalsze niszczenie Kościoła. Po obiedzie d[alszy] c[iąg] tej dyskusji. Omawiano sprawę bp. **Kaczmarka**⁵⁸. Z ramienia Komisji Głównej biskupi **Klepacz** i **Kałwa** powiedzą bp. **Kaczmarkowi**, by się zrzekł dla dobra Kościoła⁵⁹. Obrady trwały do godz. 18.00.

12 stycznia 1961, czwartek

Warszawa

Po kilku dniach choroby staję do pracy.

10.00. Konferencja Plen[arna] Episkopatu. Obecni wszyscy niemal biskupi; przybył również abp **Baziak** po długiej chorobie. Po zagajeniu i *iuramentum*⁶⁰ przyjęcie porządku dziennego. Arcyb[isku]p **Baziak** składa życzenia z racji 8-lecia promocji kardynalskiej, która dziś przypada. Dziękując, podkreśliłem, że to odznaczenie jest dla Kościoła polskiego. Dla mnie łączyło się to z wieloma upokorzeniami. Mam zwyczaj oddawać wszystko Bogu i czekać, aż On sam upokorzenia zamieni w pociechę. Tak było po wielu latach⁶¹.

⁵⁵ Franciszek Jop (1897–1976), delegat prymasa Polski w Opolu z uprawnieniami biskupa rezydencjalnego 1956–1967. Święcenia 1920. Biskup pomocniczy sandomierski 1945–1952, sakra biskupia 1946. Wikariusz kapitułny archidiecezji krakowskiej w okresie, gdy abp Baziak miał zakaz przebywania w archidiecezji, 1952–1956. Administrator apostolski w Opolu 1967–1972. Pierwszy biskup diecezji opolskiej 1972–1976.

⁵⁶ Bolesław Kominek (1903–1974), delegat prymasa Polski z uprawnieniami biskupa rezydencjalnego we Wrocławiu 1956–1967. Święcenia 1927. Administrator apostolski w Opolu 1945–1951, deportowany poza Opolszczyznę 1951–1956. Administrator apostolski we Wrocławiu od 1951, sakra biskupia potajemnie 1954. Arcybiskup tytularny 1962. Autor listu biskupów polskich do niemieckich 1965. Arcybiskup metropolita wrocławski 1972–1974; kardynał 1973. Wiceprzewodniczący Rady Konferencji Episkopatów Europy 1971–1974.

⁵⁷ Zygmunt Choromański (1892–1968), biskup pomocniczy warszawski 1946–1968, sekretarz generalny KEP 1946–1968, członek Komisji Mieszanej od 1949, a od 1956 Komisji Wspólnej Rządu i Episkopatu, doktor prawa kanonicznego. Święcenia 1916. Notariusz w kurii warszawskiej, wykładowca w WMSD w Warszawie, kanclerz kurii warszawskiej 1926–1943, kanonik kapituły metropolitalnej od 1929, proboszcz parafii pw. św. Aleksandra w Warszawie 1939–1968, wikariusz generalny archidiecezji warszawskiej od 1944, sakra biskupia 1946. Po śmierci kard. Hlonda zarządzał archidiecezją jako wikariusz kapitułny 1948–1949. Jeden z najbliższych współpracowników prymasa Wyszyńskiego. Negocjator i sygnatariusz porozumienia z 14 IV 1950 oraz grudnia 1956.

⁵⁸ Czesław Kaczmarek (1895–1963), biskup kielecki 1938–1963, doktor teologii. Święcenia 1922, sakra biskupia 1938. Aresztowany pod zarzutami: szpiegostwa na rzecz Stanów Zjednoczonych i Stolicy Apostolskiej, propagowania faszyzmu, kolaboracji z Niemcami w czasie II wojny światowej, wrogiej działalności względem Polski Ludowej, handlu obcymi walutami 1951. Na skutek tortur przyznał się do rzekomej winy. Skazany w procesie pokazowym w 1953 na 12 lat więzienia. Wyrok zawieszono w 1956, następnie uchylono; śledztwo umorzono. Powrót do diecezji kieleckiej 1957. Kolejne próby usunięcia biskupa z urzędu przez władze partyjno-rządowe pod zarzutem niemoralnego prowadzenia się. Zespół Komisji Głównej KEP uznał oskarżenia za bezpodstawne.

⁵⁹ Chodzi o zrzeczenie się urzędu, stanowiska biskupa diecezjalnego.

⁶⁰ *Łac.* przysięga dotycząca poufności obrad.

⁶¹ Prymas otrzymał nominację kardynalską na konsystorzu w Rzymie 12 I 1953. Władze PRL odmówiły prymasowi wydania paszportu. Nie mógł uczestniczyć w uroczystości i odebrać osobiście kapelusza kardynalskiego. Uczynił to dopiero w 1957.

Przyjęto **protokół** z 63. sesji Episkopatu. Rozpoczynamy ocenę obecnego położenia Kościoła św[iętego]. Rząd stoi na stanowisku – milczeć; nie chce Komisji Wspólnej⁶² ani rozmów z Episkopatem. Nie odpowiadają na listy. Odczytano list mój do W[ładysława] **Gomułki**⁶³, dotychczas zachowany w tajemnicy. B[isku]p **Klepacz** dawał naświetlenie bardziej ogólne. Informowałem o swoich staraniach w odzyskaniu skarbcza wawelskiego.

Omawialiśmy sprawę **wizytacji w seminariach** diecezjalnych⁶⁴. Próbowano wszędzie. Należy stać na stanowisku instrukcji i nie rozszerzać zakresu wizytacji.

Komisja Szkolna zgłosiła wniosek o przemianowanie na Komisję Katechetyczną⁶⁵. Tworzy się się podkomisję roboczą dla współpracy z Komisją Szkolną.

Sprawy duchowieństwa. Rozdano list do duchowieństwa, pierwszy z rządu. Następne będą do odebrania w SPP. Omawiano sprawę Kół Ks[ięży] „Caritas” i PAX⁶⁶. Postanowiono ogłosić zakaz czytania pism i wydawnictw Kół Ks[ięży] „Caritas”].

Komisja Liturgiczna informuje o druku nowego rytuału. Z Komisji Duszp[asterskiej] referuje bp **Kominek**. **Komisję Maryjną** referuje bp **Goliński**⁶⁷. B[isku]p **Pawłowski**⁶⁸ referuje sprawę oddania się Matce Bożej. **Ogłaszam, że w marcu oddamy się wszyscy w kaplicy domowej Matce Bożej.**

Sprawy KUL referował bp **Kałwa**. O Ziemiach Zach[odnich] mówił bp **Kominek** i bp **Wilczyński**⁶⁹.

⁶² Komisja Wspólna Rządu i Episkopatu, początkowo (1949–1956) pod nazwą Komisja Mieszana, powołana w celu utrzymania kontaktów między rządem a Kościołem oraz rozwiązywania problemów na linii państwo–Kościół.

⁶³ Władysław Gomułka, ps. „Wiesław” (1905–1982), I sekretarz KC PZPR 1956–1970, członek Rady Państwa 1957–1971. Członek KPP od 1926, PPR od 1942, PZPR od 1948, poseł do KRN i sejmu 1943–1952; 1957–1972, sekretarz generalny KC PPR 1945–1948, wicepremier 1944–1949, minister Ziem Odzyskanych 1945–1949, wiceprezes NIK 1949–1950, odsunięty od władzy 1948–1956, aresztowany 1951–1954.

⁶⁴ Chodzi o wizytacje państwowe. Próby rozciągnięcia nadzoru państwowego za pośrednictwem Ministerstwa Oświaty i UdSw nad wyższymi i niższymi seminariami duchownymi rozpoczęły się na przełomie lat 50. i 60.

⁶⁵ Z powodu likwidacji szkół wyznaniowych przez państwo Komisja Szkolna KEP traciła rację bytu. W warunkach walki państwa z nauczaniem religii w ramach systemu oświaty oraz w związku z koniecznością organizacji katechezy w strukturach i pomieszczeniach kościelnych, zaistniała potrzeba utworzenia komórki KEP koordynującej działalność katechetyczną Kościoła.

⁶⁶ Stowarzyszenie PAX – organizacja katolików świeckich działająca w latach 1952–1993, założona przez przedstawicieli środowiska kierowanego przez Bolesława Piaseckiego. Prowadziła działalność lojalną wobec władz komunistycznych, zmierzała do włączenia katolików w propagandę i budowę ustroju socjalistycznego w Polsce.

⁶⁷ Zdzisław Goliński (1908–1963), biskup częstochowski 1951–1963, doktor habilitowany teologii. Świecenia 1931. Wykładowca w WSD w Lublinie i na KUL. Więziony przez Niemców na Zamku Lubelskim 1939–1940. Profesor nadzwyczajny KUL 1947. Biskup pomocniczy lubelski 1947–1951, sakra biskupia 1947. Korespondował z prymasem izolowanym w Komańczy.

⁶⁸ Antoni Pawłowski (1903–1968), biskup włocławski 1952–1968, profesor zwyczajny teologii. Świecenia 1926. Wykładowca w WMSD w Warszawie, na USB 1936–1939. Więziony w obozach pracy 1942–1944. Wykładowca w WSD w Białymstoku i na Wydziale Teologicznym UW 1945–1949. Rektor WMSD w Warszawie 1949–1953. Biskup koadiutor diecezji włocławskiej 1950–1952; sakra biskupia z zachowaniem dyskrekcji 1952, ingres 1953.

⁶⁹ Tomasz Wilczyński (1903–1965), administrator apostolski warmiński 1956–1965, delegat prymasa Polski z uprawnieniami biskupa rezydencjalnego w Olsztynie 1956–1965, doktor teologii. Świecenia 1926. Rektor WSD w Lublinie 1946–1952. Mianowany biskupem warmińskim 1951, nie objął urzędu z powodu sprzeciwu władz komunistycznych. Biskup pomocniczy lubelski 1952–1956, sakra biskupia 1952.

Sprawy podatkowe omawia ks. dyr. **Dąbrowski**⁷⁰. Informuję o swej rozmowie z „Tygodnikiem Pow[szechnym]”⁷¹. Arcyb[isku]p **Baziak** mówi o tym, że bp Wojtyła⁷² przyjmie nadzór nad „Tygodnikiem P[owszechnym]”.

Obrady zakończono o godz. 19.30.

19.45. **Komisja Główna** rozważa jeszcze sprawę bp. **Kaczmarka**. B[isku]p nie chwytą sytuacji; nie ma zamiaru publicznie protestować⁷³. Arcyb[isku]p **Baraniak** powiedział bp. K[aczmarkowi] o tym, że zdaniem Komisji Główniej powinien rezygnować. B[isku]p K[aczmarek] nie ma zamiaru rezygnować.

13 stycznia 1961, piątek Warszawa

7.30. Na Mszy św. seniorat „Odrodzenia” akad[emickiego]⁷⁴. Wszystkich zapraszam na spotkanie w Częstochowie. Kilka uwag o tym, co powinno być przedmiotem i tematem spotkania: katolicka myśl społ[eczna] w naturalnej etyce, wnioski społ[eczno]-moralne z teologii ciała mistycznego, program V [roku] Wielkiej Nowenny.

Wszystkie inne audyencje były odwołane z powodu [złego]^a samopoczucia.

17 stycznia 1961, wtorek Warszawa

9.00. Prof[esor] **Makarczyk**⁷⁵ i prof. **Stomma**⁷⁶ w sprawie wystawy arrasów w W[arsza]-wie. Są zdania, że na uroczystym akcie [otwarcia] wystawy powinien być prymas

^a *W rękopisie*: słabego stanu.

⁷⁰ Bronisław Dąbrowski FDP (1917–1997), kapłan zakonny, dyrektor biura SKEP od 1950, dyrektor WSZ przy SPP, referent biura SPP od 1953. Śluby wieczyste w zgromadzeniu orionistów 1943, święcenia 1945. Biskup pomocniczy warszawski 1961–1993, sakra biskupia 1962. Sekretarz generalny KEP 1969–1993. Członek Komisji Wspólnej Rządu i Episkopatu. Arcybiskup tytularny od 1982. Uczestnik rozmów w Magdalence i obrad okrągłego stołu 1989.

⁷¹ „Tygodnik Powszechny” – katolickie pismo społeczno-kulturalne założone przez abp. Adama Sapiechę, wydawane w Krakowie od 1945, zawieszone za odmowę publikacji nekrologu Józefa Stalina 1953, przejęte przez redakcję prorządową, odzyskane w 1956.

⁷² Karol Wojtyła (1920–2005), biskup pomocniczy krakowski 1958–1964, doktor habilitowany teologii. Święcenia 1946. Doktorat 1948, habilitacja 1953 (nieuznana przez władze PRL). Wykładowca w WMSD w Krakowie i na KUL. Sakra biskupia 1958. Wikariusz generalny i kapitulny archidiecezji krakowskiej 1962–1963. Arcybiskup metropolita krakowski 1964–1978; kardynał 1967. Papież Jan Paweł II 1978–2005, beatyfikowany 2011, kanonizowany 2014.

⁷³ Władze PRL już w 1959 próbowały ponownie usunąć bp. Kaczmarka z urzędu. W 1961 w celu dyskredytacji hierarchii opublikowano *Zielony zeszyt* Leonarda Świrskiego, byłego sekretarza i kanclerza kurii kieleckiej, w którym autor zarzucał biskupowi nieobyčajność.

⁷⁴ Stowarzyszenie Katolickiej Młodzieży Akademickiej (SKMA) „Odrodzenie” – organizacja działająca w okresie międzywojennym w polskich ośrodkach akademickich, której celem była formacja religijna młodzieży. Reaktywowana z inicjatywy prymasa w 1957 jako niezależny od władz państwowych ruch chrześcijańsko-społeczny.

⁷⁵ Zbigniew Makarczyk (1904–1963), doktor nauk społecznych, wykładowca na KUL, poseł Koła Poselskiego Znak 1957–1961. W latach 1940–1944 wykładowca na tajnych kompletach Akademii Nauk Politycznych w Warszawie i na UW. Wykładowca polityki społecznej na UW 1946–1949 i in. Publicysta „Tygodnika Powszechnego” i in. Doradca m.in. przy Centralnym Zarządzie Przemysłu Metalowego, Izbie Przemysłowo-Handlowej 1945–1954; 1957–1963. Współzałożyciel Ogólnopolskiego Klubu Postępowej Inteligencji Katolickiej 1956 i KIK w Warszawie oraz członek jego zarządu 1957–1958.

⁷⁶ Stanisław Stomma (1908–2005), doktor habilitowany nauk prawnych, poseł 1957–1976, przewodniczący Koła Poselskiego Znak. Współzałożyciel i redaktor naczelny „Znaku” 1946–1953. Wykładowca na UJ 1946–1950,

z uwagi na jego decydujące stanowisko w tej sprawie. Prof[esor] **Stomma** rozmawiał z min. **Sztachelskim**⁷⁷, który przyjął tę wiadomość spokojnie. Szykuje się wielka uroczystość. Moje stanowisko: nie należy forsować tej sprawy. Jeżeli rząd łatwo pójdzie za tę sugestią, tym lepiej dla rządu. Byłoby rzeczą dziwną, gdybym w tej uroczystości nie miał swego udziału. Opinia zagraniczna bardzo by się dziwiła. Ale nie chcę forsować, by rząd nie myślał zbyt wiele.

Ks[iądz] **Romanowski**⁷⁸ z Łomianek w sprawie ks. **Kwiatkowskiego Wl[adysława]**⁷⁹, który jest ulokowany w Ł[omiankach], by zobaczyć, czy poprawił się na lepsze.

Ks[iądz] J[ózef] **Gniewniak**⁸⁰ – kłopoty duszpasterstwa akademickiego, gnecionego przez uperfumowanych panów z UB. Ale „młodzież jest dobra” – wnioskuje ks. G[niewniak].

Ks[iądz] **Franciszek Hintz**⁸¹, wikariusz par[afii] Grójec.

Twarowski Mieczysław⁸², architekt – przedstawia swoje wnioski z badań^a nad sztuką sakralną. Stawia tezę: sztukę sakr[alną] może tworzyć człowiek wierzący.

18 stycznia 1961, środa

Warszawa

7.30. T[eresa] **Romanowska**⁸³ – sprawy Instytutu Ślubów Narodu⁸⁴, na Szucha.

Ks[iądz] **Budny**⁸⁵ z **Głogowca** – w sprawach duszpasterskich.

usunięty 1950–1956. Członek redakcji „Tygodnika Powszechnego” od 1946. Współzałożyciel warszawskiego KIK i prezes KIK w Krakowie. Przewodniczący Prymasowskiej Rady Społecznej 1981–1984. Uczestnik obrad okrągłego stołu 1989. Senator 1989–1991.

^a *W rękopisie: badaniami.*

⁷⁷ Jerzy Sztachelski (1911–1975), doktor medycyny, członek KC PZPR 1948–1968, pełnomocnik rządu ds. stosunków z Kościołem, kierownik UdSW 1956–1961, minister bez teki 1956–1961. W latach 1939–1941 naczelnik wydziału zdrowia w Wilnie, lekarz Armii Czerwonej. Sekretarz generalny ZG ZPP 1944. Członek PPR/PZPR, poseł do KRN i na sejm 1944–1965; 1969–1975. Minister aprowizacji i handlu 1945–1947. Minister zdrowia 1951–1956; minister zdrowia i opieki społecznej 1961–1968. Prezes ZG TKKŚ.

⁷⁸ Franciszek Romanowski (1900–1975), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Małgorzaty w Łomiankach 1944–1975. Świecenia 1932.

⁷⁹ Władysław Kwiatkowski (1907–1968), ksiądz, historyk Kościoła, archiwista kurii warszawskiej. Świecenia 1930. Wykładowca w WMSD w Warszawie 1934–1940. Proboszcz parafii pw. Przemienienia Pańskiego w Cechówce (obecnie Sulejówce) 1946–1958. Od 1961 proboszcz parafii pw. św. Mikołaja w Żdżarach.

⁸⁰ Józef Gniewniak (1922–2000), ksiądz, wikariusz i duszpasterz akademicki w parafii pw. św. Jakuba w Warszawie 1957–1973, członek archidiecezjalnej komisji ds. duszpasterstwa akademickiego 1958–1967, prefekt 1957–1973. Świecenia 1952. Duszpasterz akademicki w kościele pw. św. Anny w Warszawie 1956–1957. Kapelan sióstr Rodziny Maryi w Międzyzlesiu, rektor kościoła przyklasztornego, kapelan w Centrum Zdrowia Dziecka w Międzyzlesiu 1977–1994.

⁸¹ Franciszek Hintz (ur. 1935), neoprezbiter, wikariusz parafii w Grójcu. Z kapłaństwa odszedł w 1961.

⁸² Mieczysław Twarowski, inżynier architekt, sekretarz zarządu Rady Prymasowskiej Odbudowy Kościołów Warszawy.

⁸³ Teresa Romanowska (ur. 1927), pedagog, członkini IPW, tzw. „Ósemki”.

⁸⁴ Instytut Prymasowski Ślubów Narodu – ustanowiony przez prymasa Wyszyńskiego 3 V 1957 na Jasnej Górze w celu realizacji dzieła Jasnogórskich Ślubów Narodu Polskiego i Wielkiej Nowenny przed Milenium Chrztu Polski; filia w Warszawie, od 1993 Instytut Prymasowski Stefana Kardynała Wyszyńskiego.

⁸⁵ Marian Budny (1901–1999), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Wojciecha Biskupa Męczennika w Głogowcu k. Kutna 1956–1971. Świecenia 1930. Kapelan sióstr franciszkanek w Płudach, wikariusz parafii pw. św. Jana Chrzciela i św. Wojciecha w Poświętnem, prefekt w szkole w Szymanowie, proboszcz parafii pw. Najświętszego Serca Jezusa w Kozłowie Biskupim 1948–1956, następnie Narodzenia NMP w Głogowcu.

Ks[iaǳ] A[n]toni **Wiśniewski**⁸⁶ z Młodzieszyna, który nie chciał iść do M[atki] Bożej Loretańskiej, otrzymuje błogosławieństwo na dalszą pracę w M[łodzieszynie].

Ks[iaǳ] T[eo]fil **Bogucki**⁸⁷ – praca w duszpasterstwie dobroczynnym Warszawy; bardzo dodatnio ocenia pracę o. **Nowaka TJ**⁸⁸ i ks. **Pawskiego**⁸⁹ na Książęcej, p. **Gromadzkiej**⁹⁰ i mec. W.⁹¹ Krytycznie ocenia pracę Z[ofii] **Czackiej**⁹². Pieniądze są. Fundusz kapłański działa dobrze.

Ks[iaǳ] Jan **Wszędyrówny**⁹³, były prowincjał pasjonistów.

S[io]stra Serafina **Bączkowska**⁹⁴, przełożona gen[eralna] sióstr z Brackiej 23 – po wizytacji kan[onicznej].

Grupa pań⁹⁵ pracujących w dobroczynności przy św. Krzyżu⁹⁶. Wyniki pracy b[ardzo] skromne w porównaniu z dawnymi pracami konferencji św. Wincentego⁹⁷. Brak jest młodych sił i inicjatywy dobroczynnej. Liczba ofiar niewielka, świadczy o zubożeniu inteligencji.

^a *W rękopisie*: Bączkowska.

⁸⁶ Antoni Wiśniewski (1911–2001), ksiądz, proboszcz parafii pw. Narodzenia NMP w Młodzieszynie 1945–1964. Świecenia 1937. Wikariusz parafii pw. św. Andrzeja w Warszawie, proboszcz parafii pw. Świętego Ducha w Łowiczu, dziekan dekanatu łowickiego, członek archidiecezjalnej komisji duszpasterstwa wiejskiego.

⁸⁷ Teofil Bogucki (1908–1987), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Jana Kantego w Warszawie 1952–1974, przewodniczący archidiecezjalnego wydziału ds. duszpasterstwa specjalnego i referatu duszpasterstwa dobroczynności, członek wydziału duszpasterskiego, dziekan bielański do 1983. Świecenia 1936. Podczas II wojny światowej kapłan AK. Administrator parafii pw. św. Stanisława Kostki na warszawskim Żoliborzu od 1974, proboszcz 1980–1987, prałat. Przyjaciel bł. ks. Jerzego Popiełuszki.

⁸⁸ Józef Nowak SJ (1913–1979), kapłan zakonny, proboszcz parafii pw. św. Andrzeja Boboli w Warszawie 1960–1963. Do jezuitów wstąpił w 1930, święcenia 1942. Podczas II wojny światowej kapłan AK; kapłan robotników przymusowych w Niemczech, więzień KL Buchenwald. Po wojnie przedstawiciel misji watykańskiej w strefie brytyjskiej. Opublikował zbiór dokumentów o stosunku Watykanu do Polski w okresie okupacji. Superior w Gdańsku 1947–1951. W latach 1952–1955 ukrywał się przed organami bezpieczeństwa. Wicesuperior w Otwocku 1956–1957.

⁸⁹ Jerzy Pawski (1902–1968), ksiądz, pracownik Kurii Metropolitalnej Warszawskiej, redaktor WAW. Świecenia 1932 jako marianin. Przed wojną związany ze środowiskiem Piaseckiego i Ruchem Narodowo-Radykalnym. Redaktor naczelny „Pro Christo. Wiara i Czyn” 1933–1938. Ze zgromadzenia księży marianów wystąpił w 1947. Inkardynowany do archidiecezji warszawskiej 1950. Wykładowca w WMSD w Warszawie. Od 1962 pomagał w parafii pw. Świętej Trójcy w Żąbkach.

⁹⁰ Nie udało się ustalić bliższych danych.

⁹¹ Nie udało się ustalić bliższych danych.

⁹² Zofia Czacka (1909–1991), bratanica m. Róży Czackiej FSK, działaczka filantropijna.

⁹³ Jan (Wacław) Wszędyrówny CP (1916–1983), kapłan zakonny, przełożony wspólnoty w Łodzi-Bałutach od 1960. Do pasjonistów wstąpił w 1936, święcenia 1943. Mistrz nowicjatu, wiceprowincjał nowo erygowanej polskiej prowincji pasjonistów 1954–1958, a następnie prowincjał 1958–1960. Groził samospaleniem w przypadku odmowy zgody władz państwowych na budowę kaplicy. W latach 1972–1983 proboszcz parafii pw. Matki Bożej Bolesnej w Łodzi.

⁹⁴ Serafina (Franciszka) Bączkowska CFD (1909–1971), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Westiarek Jezusa 1953–1971. Do zgromadzenia wstąpiła w 1928.

⁹⁵ Chodzi o członkinie Stowarzyszenia Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo (AIC). Stowarzyszenie założone zostało we Francji w 1617; w Polsce od 1652. Rozwiązane przez władze komunistyczne 1950, działało nieformalnie przy parafii pw. św. Krzyża w Warszawie.

⁹⁶ Chodzi o kościół Zgromadzenia Księży Misjonarzy św. Wincentego a Paulo pw. św. Krzyża w Warszawie; bazylika mniejsza od 2002.

⁹⁷ Konferencja św. Wincentego a Paulo – stowarzyszenie dobroczynne noszące pomoc ubogim, opierające swą działalność na nauce katolickiej i wskazaniach św. Wincentego a Paulo oraz bł. Franciszka Ozanama. Konferencje miały struktury organizacyjne męskie i żeńskie.

O[jciec] **Jankowski Augustyn**⁹⁸ z Tyńca w sprawie ks. **Nosowskiego**⁹⁹. Jest zdania, że powinien wracać z T[yńca] i zająć się pracą naukową. Chociaż ma dobre podejście wychowawcze, to jednak do pracy duszpasterskiej się nie nadaje.

17.00. U dr. St. **Altenberga**¹⁰⁰, okulisty.

19 stycznia 1961, czwartek^a

Warszawa

10.00. Konferencja styczniowa ks[ięży] dziekanów. Daję krótkie wprowadzenie: nasza praca na konferencjach dziekańskich, chociaż jest pracą administracyjną, jednak ma charakter wybitnie nadprzyrodzony, gdyż przyczynia się do wzrostu mistycznego ciała Chrystusowego. Przewodniczy **prałat Piotrowski**¹⁰¹; bp **Z[ygmunt] Choromański** informuje o sytuacji Kościoła w Polsce. Ks[iądz] **prał. Piotrowski** informuje o najbliższych pracach w dziedzinie duszpasterstwa i przygotowania do Wielkanocy i W[ielkiej] Nowenny. Zwłaszcza zachęca do pracy duszp[asterskiej] w rodzinach katolickich. Dłużej debatujemy nad organizacją katechizacji w diecezji¹⁰². Wymagam największych ofiar: 1) wykorzystać świeckich ludzi do katechizacji; 2) posługiwać się katechetkami; 3) obrócić plebanie, zamknięte salony i stołowe pokoje na sale katechetyczne; 4) nie szczędzić pieniędzy na wynagradzanie katechetek. Ks[iądz] **Jablonka**¹⁰³ referuje sprawę z Wydziału Duszpasterstwa. Bardzo ciekawe są wyniki ankiety o frekwencji niedzielnej w kościołach archidiecezji. Wydział Finansowy referuje bp **Majewski**¹⁰⁴. Z Wydziału Budowlanego – ks. **Olszewski**¹⁰⁵.

^a *W rękopisie omyłkowo: środa.*

⁹⁸ Augustyn (Bogdan) Jankowski OSB (1916–2005), kapłan zakonny, bibliista. Wcześniej ksiądz archidiecezji warszawskiej, święcenia 1942. Do benedyktynów wstąpił w 1955; śluby wieczyste 1959. Redaktor i tłumacz Biblii Tyśiąclecia 1959–1965. Wykładowca na KUL, w WMSD i PAT w Krakowie; profesor zwyczajny nauk teologicznych. Członek Papieskiej Komisji Biblijnej 1978–1989. Opat benedyktynów w Tyńcu 1985–1993.

⁹⁹ Jerzy Nosowski (1921–1999), ksiądz, doktor habilitowany teologii, na urlopie w Tyńcu 29 XI 1960 – 22 I 1961. Święcenia 1950. Wykładowca na ATK 1961–1970. Studia i praca naukowa: UW, Dominikański Instytut Orientalistyczny w Kairze, Uniwersytet Wiedeński, ATK 1986–1991, KUL 1989–1991; arabista, islamolog.

¹⁰⁰ Nie udało się ustalić bliższych danych.

¹⁰¹ Stefan Piotrowski (1900–1990), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Michała Archanioła w Warszawie 1947–1984, wikariusz generalny archidiecezji warszawskiej od 1952; sekretarz, a następnie wiceprzewodniczący Komisji Katechetycznej KEP 1957–1984; członek Komisji Maryjnej KEP od 1957; przewodniczący wydziału nauki katolickiej od 1949 i archidiecezjalnego wydziału administracji ogólnej od 1957, kanonik kapituły metropolitalnej od 1957. Święcenia 1923. Prałat papieski.

¹⁰² Lata 1958–1961 to okres bezdekretoowego usuwania religii ze szkół. Zapowiedź wyeliminowania nauki religii z systemu oświaty przyniosły obrady Komisji Wspólnej Rządu i Episkopatu z 31 VII 1958. Usunięcie ze szkół ponad 2 tys. katechetów zakonnych na podstawie zarządzenia ministra oświaty z 1958 zdeorganizowało naukę religii, a w wielu wypadkach przyczyniło się do faktycznej likwidacji katechezy szkolnej.

¹⁰³ Mieczysław Jablonka (1914–1986), ksiądz, rektor kościoła akademickiego pw. św. Anny w Warszawie od 1957, przewodniczący archidiecezjalnej komisji ds. duszpasterstwa akademickiego, członek kolegium wydziału ds. duszpasterstwa i komisji duszpasterstwa specjalnego. Święcenia 1939. Proboszcz parafii pw. św. Augustyna w Warszawie 1966–1986.

¹⁰⁴ Wacław Majewski (1891–1983), biskup pomocniczy warszawski 1946–1983, równocześnie proboszcz parafii pw. Najświętszego Zbawiciela w Warszawie. Święcenia 1916. Notariusz kurii warszawskiej. Wykładowca w WMSD w Warszawie. Przewodniczący Rady Prymasowskiej Odbudowy Kościołów Warszawy. Proboszcz parafii katedralnej 1942–1946. Rezydent parafii pw. Najświętszego Zbawiciela od 1932. Kanonik kapituły warszawskiej od 1943. Sakra biskupia 1946. Wikariusz kapituły archidiecezji warszawskiej 1953–1956.

¹⁰⁵ Franciszek Olszewski (1906–1979), ksiądz, doktor prawa kanonicznego, doktor nauk ekonomicznych i społeczno-politycznych, kanclerz kurii warszawskiej 1959–1979, wykładowca w WMSD w Warszawie, cenzor ksiąg religijnych,

15.30. Wyjazd do **Palmir**^a na groby ofiar hitlerowskich¹⁰⁶ z ks. Padaczem i z ojcem moim¹⁰⁷.

20 stycznia 1961, piątek

Warszawa

9.30. Ks[iaźdz] W[acław] **Murawski**¹⁰⁸ – po powrocie do zdrowia; omawiamy plan wizytacji kan[onicznej] w czerwcu.

10.00. S[iostra] **Wacława**¹⁰⁹ – sprawy sytuacji w Laskach i budowy [kościółka pw.] św. Marcina¹¹⁰.

Ks[iaźdz] **Niewczas**^{b111}, wikariusz z Wołomina.

Ks[iaźdz] **Wawryn**¹¹², prowincjał jezuitów – sprawa sytuacji K[ościół]a w Polsce, VII roku W[ielkiej] N[owenny] (sprawiedliwość i miłość). Przyjmuję zaproszenie na procesję Serca P[ana] J[ezusa]. Ks[iaźdz] **Mirewicz**¹¹³ ma nadzieję na wyjazd do Rzymu. Ks[iaźdz] **Reczek**¹¹⁴ w Rzymie pracuje b[ardzo] dobrze, mikrofilmuje

redaktor WAW, kanonik honorowy od 1960. Świecenia 1932. Wicedyrektor, następnie dyrektor Caritas 1935–1946. Duszpasterz PMK we Francji 1954–1958. Kanonik gremialny kapituły metropolitalnej od 1969.

^a *W rękopisie*: na Palmiry.

^b *W rękopisie*: Niewczas.

¹⁰⁶ Palmiry – miejsce masowej egzekucji obywateli polskich przez Niemców 1939–1941, w tym w ramach Akcji AB, mającej na celu likwidację elit politycznych i intelektualnych. Ekshumacja ciał ofiar w 1946. W pobliżu znajduje się cmentarz mauzoleum, założony w 1948.

¹⁰⁷ Stanisław Wyszyński (1876–1970), ojciec prymasa Wyszyńskiego. Nauczyciel śpiewu i gry organowej w Kamieńczuku od 1891, mąż Julianny z d. Karp, organista i pisarz parafialny w Zuzeli, a od 1910 w Andrzejewie. Po śmierci żony poślubił Eugenję Godlewską. Przeniósł się do Wrociszewa w 1918. Zmarł w domu prymasa w Warszawie, pochowany we Wrociszewie.

¹⁰⁸ Wacław Murawski (1889–1961), ksiądz, pierwszy proboszcz parafii pw. św. Wojciecha w Warszawie na Woli 1927–1961, doktor filozofii, dziekan, kanonik kapituły metropolitalnej od 1948. Świecenia 1912.

¹⁰⁹ Wacława (Ella) Iwaszkiewicz FSK (1896–1977), do zgromadzenia wstąpiła w 1928. Kierownicza zakładu w Laskach 1939–1947.

¹¹⁰ Kościół pw. św. Marcina w Warszawie z przyległym klasztorem poaugustiańskim z połowy XIV w. został całkowicie zniszczony podczas walk powstańczych 1944. Po odzyskaniu obiektu do celów sakralnych pieczę nad jego budową prymas Wyszyński przekazał siostron franciszkancom służebnicom Krzyża 1956.

¹¹¹ Tadeusz Niewczas (1925–2014), ksiądz, wikariusz parafii pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Wołominie. Świecenia 1952. Proboszcz parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Mniechu (pow. Kutno) od 1962. Urlop zdrowotny w USA, kapłan w diecezji Rockville Centre USA. Po powrocie do Polski zamieszkał w Ostrołęce 1999.

¹¹² Stanisław Wawryn SJ (1904–1991), kapłan zakonny, przełożony prowincjalny prowincji wielkopolsko-mazowieckiej jezuitów 1956–1961, teolog, filozof, publicysta. Do zakonu wstąpił w 1925, święcenia 1933. Redaktor pisma „Przegląd Powszechny” 1946–1953 i in., równocześnie dyrektor Wydawnictwa Księży Jezuitów. Organizator Biblioteki Pisarzy w Warszawie. Rektor Collegium Bobolanum w Warszawie 1955–1956. Przewodniczący Konsulty Konferencji Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich w Polsce 1957–1960. Polemizował z założeniami ideologicznymi środowiska PAX.

¹¹³ Jerzy Mirewicz SJ (1909–1996), kapłan zakonny, filozof, redaktor Sekcji Polskiej Radia Watykańskiego 1958–1963. Do zakonu wstąpił w 1925, święcenia 1938. Podczas wojny w strukturach AK. Duszpasterz akademicki w Lublinie 1945–1958. Wykładowca w Collegium Bobolanum. Duszpasterz polonijny w Londynie od 1963. Redaktor „Przeglądu Powszechnego” od 1967. Wiceprezes Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie od 1981. Do kraju powrócił w 1993.

¹¹⁴ Eugeniusz Reczek SJ (1916–1971), kapłan zakonny, z ramienia prymasa organizator i pierwszy kierownik Instytutu Studiów Kościelnych w Rzymie 1958–1971 (od 1970 status instytucji papieskiej); poszukiwacz poloników, mikrofilmował polonika w archiwach i bibliotece watykańskiej od 1957 oraz w innych ośrodkach zagranicznych. Do zakonu wstąpił w 1934, święcenia 1950. Współorganizator i pierwszy kierownik Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy KUL, redaktor czterech ostatnich tomów „Sacrum Poloniae Millennium”.

regestra¹¹⁵. Sprawa ks. **Domaradzkiego**^{a116} nie j[est] załatwiona; nie doszło do porozumienia z wizytatorem.

15.00. J. **Tymiński**¹¹⁷, adwokat – w sprawie brata swej żony J. **Uszyńskiego**¹¹⁸.

21 stycznia 1961, sobota

Warszawa

7.30. Przed Mszą św. ochrzciłem małą Agnieszkę Ciesielską, wnuczkę Zofii z domu **Bilik**, Wadzyńskiej, kuzynki doktora **Adama Bilika**¹¹⁹, apostoła Sosnowca, odrodzeniowca.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] **Warsz[awskiej]**. Brak bp. **Modzelewskiego**¹²⁰, który jest w Zakopanem na Komisji Duszpasterskiej. Głównie sprawy personalne. [Sesja] trwa do godz. 14.15.

15.30. U okulisty.

22 stycznia 1961, niedziela

Warszawa – Łaski

7.30. Na Mszy św. **pani Kuszell**¹²¹ ze swoją rodziną, wdowa po zamordowanym panu **Kuszell**, matka dwóch członków¹²² zespołu „Ósemki”¹²³, kobieta dzielna, która po

^a W rękopisie: Domaradzki.

¹¹⁵ Regestr – spis, lista, rejestr.

¹¹⁶ Czesław Domaradzki SJ (1916–2009), kapłan zakonny. Do jezuitów wstąpił w 1937, święcenia 1943. Superior w Gdańsku-Wrzeszczu 1947–1948. Ekonom prowincji wielkopolsko-mazowieckiej 1948–1950. Aresztowany i więziony przez władze komunistyczne 1950–1953. Superior w Piotrkowie do 1953. Posługiwał w Toruniu 1956–1958. Przeniesiony do Gdyni 1959. Zdymisjonowany z zakonu 1961.

¹¹⁷ Nie udało się ustalić bliższych danych.

¹¹⁸ Nie udało się ustalić bliższych danych. Może chodzi o rodzinę ks. Tadeusza Uszyńskiego (1929–2001), wyświęconego 1955, duszpasterza młodzieży, podczas studiów w Paryżu duszpasterza akademickiego w Centre Richelieu 1963–1966, rektora kościoła akademickiego pw. św. Anny w Warszawie od 1966, proboszcza parafii pw. św. Andrzeja Apostoła w Warszawie od 1984, przewodnika pielgrzymów, kapelana kombatanów, zasłużonego dla odnowy ruchu sodalicyjnego, prałata, moderatora Federacji Sodalicii Mariańskich w Polsce.

¹¹⁹ Adam Bilik (1899–1943), lekarz, działacz katolicki, członek SKMA „Odrodzenie”, prezes SKMA „Odrodzenie” w Krakowie 1922–1923, a następnie we Lwowie 1924–1925. Członek Akcji Katolickiej. Założyciel oddziału Związku Polskiej Inteligencji Katolickiej. Organizator Tygodnia Społecznego w Sosnowcu 1937. Apostoł ubogich, nazywany „przyjacielem robotników” i „dobroczyncą Zagłębia”.

¹²⁰ Jerzy Modzelewski (1905–1986), biskup pomocniczy warszawski 1958–1986, doktor prawa kanonicznego, jeden z najbliższych współpracowników prymasa Wyszyńskiego. Święcenia 1928. Proboszcz parafii pw. św. Teresy od Dzieciątka Jezus przy ul. Tamka w Warszawie 1949–1953 i in. Usunięty przez władze komunistyczne z zajmowanych stanowisk 1954. Kanclerz kurii warszawskiej od 1957 i wykładowca w WMSD. Sakra biskupia 1959. Kanonik kapituły metropolitalnej. Wikariusz generalny archidiecezji warszawskiej. Przewodniczący Rady Prymasowskiej Budowy Kościołów Warszawy, Komisji KEP ds. budowy kościołów i in.

¹²¹ Maria Kuszell (1898–1986), matka ośmiorga dzieci, absolwentka SGGW w Warszawie, zajmowała się hafciarstwem użytkowym. Po zamążpójściu zamieszkała w majątku Przytoczno. Po reformie rolnej 1944 wysiedlona z rodzinnego majątku, przeniosła się do Warszawy.

¹²² Jadwiga Kuszell (ur. 1927), absolwentka filologii klasycznej na UW, członkini IPW od 1957. Janina Kuszell (ur. 1929), absolwentka KUL, pedagog, członkini IPW.

¹²³ „Ósemka” – początkowo zespół ośmiu dziewcząt skupionych wokół Marii Okońskiej i jej idei wychowawczej pod nazwą Miasto Dziewcząt 1942. Opiekunem duchowym „Ósemki” był Stefan Wyszyński, ówczesny kapłan

tragicznym zgonie męża i syna nie załamała się, ale wychowała dzieci po katolicku i bardzo wzorowo.

Praca nad sprawami z Konferencji Plenarnej Episkopatu.

16.00. Wyjazd do Lasek.

23 stycznia 1961, poniedziałek

Laski

7.30. Msza św., Antek **Marylski**¹²⁴ – sprawa jego święceń kapłańskich. W dalszym ciągu wyraża gotowość przyjęcia święceń. Zwracam uwagę na to, czy przyjęcie święceń nie utrudni mu dotychczasowej jego pracy apostolskiej. Jest zdania, że nie. Projektuje albo wznowienie starań o wyjazd na pół roku do Francji, by u dominikanów przygotować się do święceń, albo, w razie trudności paszportowych, wyjazd na dwa miesiące do Tyńca, by tam przygotować się do święceń. Antek wyraża nadzieję, że uda [mu] się uzyskać paszport. Gotów jest jechać na maj i czerwiec do Tyńca.

15.00. **Aniela Miazgowska**¹²⁵ – dłuższa, rozmowa o bracie¹²⁶ i jego życiu religijnym.

24 stycznia 1961, wtorek

Laski – Warszawa – Laski

9.00. Ks[iaźd] **Dąbrowski**¹²⁷, studiujący muzykę kościelną w Aninie¹²⁸, w sprawie programu dalszych studiów. Ma planować pracę w A[ninie] tak, by mógł wyjechać na Musica Sacra w Rzymie¹²⁹.

zakładu w Laskach. „Ósemka” przekształcona została w Instytut Świeckich Pomocnicy Maryi Jasnogórskiej Matki Kościoła; pod nazwą IPW od 2005.

¹²⁴ Antoni Marylski (1894–1973), filozof, działacz społeczny związany z ośrodkiem w Laskach 1922–1973, prezes zarządu Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi 1937–1950; 1961–1973. Bliski współpracownik m. Róży Czackiej i ks. Władysława Korniłowicza, współzałożyciel kwartalnika „Verbum”. Święcenia kapłańskie 1971.

¹²⁵ Aniela Miazgowska (1902–1985), pierwsza nauczycielka szkoły w Izabelinie; wraz ze swoją siostrą Janiną Miazgowską (1906–1976) zasłużone dla powojennej odbudowy i reaktywacji szkoły.

¹²⁶ Bronisław Miazgowski (1909–1981), absolwent filologii słowiańskiej, organizator i działacz Obozu Federacji Bałto-Słowian 1950–1952, propagującego idee demiurgizmu, tj. racjonalistycznej, panteistycznej, kolektywistycznej i rasistowskiej ideologii, pretendującej do miana religii, głoszącej kult rozumu i powstanie wszechsłowiańskiego nadnarodu. Więziony przez władze komunistyczne, zwolniony w ramach amnestii.

¹²⁷ Stanisław Dąbrowski (1902–1969), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Czerniejewie 1946–1969, brat znanego kompozytora poznańskiego Floriana; przewodniczący archidiecezjalnej komisji ds. śpiewu i muzyki kościelnej od 1950; organizator kursów doszkalających dla organistów, rekolekcji i zjazdów dekanalnych, tajny szambelan papieski 1959. Święcenia 1926.

¹²⁸ Prymas erygował Instytut Muzyczno-Liturgiczny „Musica Sacra” im. św. Piusa X w Warszawie celem kształcenia muzycznego kapłanów oraz mężczyzn świeckich. Po uruchomieniu na ATK specjalizacji z muzyki kościelnej studium przeniesiono do Anina 1958, gdzie zasadniczo kształciły się siostry zakonne. Studium włączono do PWT w Warszawie w 1988, działało do 1995.

¹²⁹ Prawdopodobnie chodzi o wyjazd na studia do Papieskiego Instytutu Muzyki Sakralnej w Rzymie.

S[iostra] **Teresa**¹³⁰ – plany pracy nad monografią ojca Kornilowicza¹³¹; referat w KIK nt. dynamizmu *sensus catholicus*¹³²; dalszy ciąg przekładu Garrigou-Lagrange¹³³.

17.00. W sali św. Jana Chrz[ciciela], przy ul. Miodowej¹³⁴, wygłosiłem referat na dniach skupienia misjonarzy i rekolekcjonistów z rodzin zakonnych okręgu warszawskiego. Przewodniczył ks. **Kokociński**¹³⁵; obecna konsulta¹³⁶. Referat wskazał dezyderaty Episkopatu, m.in: 1) orientować się w zmianach psychiki słuchaczy; 2) uczyć żyć wewnątrznie; 3) więcej teologii o Chrystusie i Kościele; 4) aktualizowanie nawiedzenia obrazu M[atki] Bożej, tematyka W[ielkiej] Nowenny, oddanie się Matce B[ożej], soboty Królowej Polski. Słuchaczy około 200 osób.

B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** po rozmowie z min. **Sztachelskim**, która się odbyła dziś z inicjatywy ministra. Temat – nadzór nad seminariami. Minister w umiarkowany sposób ubolewał, że chociaż rząd uważa sprawę za przesądzoną, to jednak Episkopat opiera się wizytacjom. Narzekał na to, że prymas osobiście zaangażował się, nie wpuszczając wizytatorów do seminarium. Trzeba szukać rozwiązania. B[isku]p Ch[oromański] oświadczył, że Episkopat nie może przyjąć nadzoru [państwa] nad seminariami¹³⁷. Ostatecznie biskup odwołał się do rozmowy z prymasem.

Postanowiliśmy zaprosić Komisję Główną. B[isku]p Ch[oromański] może przeprowadzić drugą rozmowę z min. Sztachelskim, którą zakończy konieczna konsultacja z Komisją Główną Episkopatu.

18.30. Powrót do Lasek.

¹³⁰ Teresa (Zofia) Landy FSK (1894–1972), filozof, pedagog, krytyk literacki, publicystka „Tygodnika Powszechnego”, „Znaku”, „Verbum” i in., autorka oraz tłumaczka. Mistrzyni nowicjatu 1953–1957. Współpracowniczka ks. Władysława Kornilowicza i m. Róży Czackiej. Przełożona domu w Żuławie 1939–1942. Kierowniczka postulatatu 1957–1961.

¹³¹ Władysław Kornilowicz (1884–1946), ksiądz. Świecenia 1912. Duszpasterz środowisk inteligenckich; od 1918 asystent grupy dyskusyjnej, zwanej „Kółko”. Wykładowca na KUL 1922–1928. Dyrektor konwiktu księży studentów 1922–1930. Współorganizator i kierownik duchowy dzieła dla niewidomych w Łaskach oraz ewangelizacji ludzi poszukujących wiary. Założyciel i redaktor czasopisma „Verbum” 1934–1939, propagującego odnowę liturgiczną i tomizm. Sługa Boży Kościoła katolickiego. Proces beatyfikacyjny zapoczątkowany przez prymasa Wyszyńskiego w 1978.

¹³² Łac. zmysł katolicki.

¹³³ Reginald Garrigou-Lagrange OP (1877–1964), francuski kapłan zakonny, teolog, filozof, przedstawiciel neotomizmu, profesor teologii fundamentalnej i dogmatycznej, inicjator odnowy teologii życia wewnętrznego w duchu Soboru Watykańskiego II.

¹³⁴ Chodzi o salę w budynku należącym do kompleksu zabudowań Domu Arcybiskupów Warszawskich przy ul. Miodowej 17/19.

¹³⁵ Olgierd Kokociński COOr (1916–2001), ksiądz, prokurator Krajowego Instytutu Oratorium św. Filipa Neri w Polsce 1952–1970, członek Konsulty Konferencji Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich w Polsce, ceniony kaznodzieja, rekolekcjonista. Do filipinów wstąpił w 1937, święcenia 1941. Duszpasterz w: Radomiu, Studziannej k. Opoczna, Gostyniu. Wieloletni przełożony domu księży filipinów w Tarnowie. Przełożony zakonny w Rzymie 1977–1997.

¹³⁶ Konsulta Konferencji Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich – organ konferencji wyższych przełożonych zakonów i zgromadzeń zakonnych przy Prymasie Polski, o charakterze doradczym. Składała się z przełożonych wyższych, wybieranych przez członków konferencji podczas okresowych zjazdów plenarnych; z czasem organ kierowniczy i wykonawczy konferencji.

¹³⁷ Chodzi o państwowy nadzór administracyjny i pedagogiczny. Decyzje w sprawach zarządu, obsady personalnej, programu nauczania i wychowania w seminariach duchownych należały do kompetencji władz kościelnych.

Wpłynął list od prof. **Makarczyka**, w którym informuje^a, że nie zdołał przekonać władz państwowych o konieczności udziału prymasa Polski w otwarciu wystawy arrasów.

25 stycznia 1961, środa Laski

Przeprowadzam dzień skupienia dla „Ósemki”. Obecnych trzydzieści panien. Wygłaszam dwie konferencje nt. *Magnificat*¹³⁸. Przeprowadzam wymianę myśli na temat nowych przepisów liturgicznych o odmawianiu brewiarza¹³⁹ i o Mszy św.

26 stycznia 1961, czwartek Laski – Warszawa

7.30. Msza św. w Laskach. Powrót do W[arsza]wy.

9.30. Ks[iaźdź] **rektor Miziolek**¹⁴⁰ – sprawy sem[inarium] metrop[olitalnego]. Ustala się datę święceń diakonatu i niższych. Sytuacja finansowa jest dobra. Prowadzone są badania lokalowe; skazano sem[inarium] na grzywnę za akademię wewnętrzną. Nacisk podatkowy wzrasta¹⁴¹. Odkryto szpiega na IV kursie¹⁴², który dobierał się do mieszkania rektora¹⁴³ z wytrychami; należy mu dać *consilium abeundi*¹⁴⁴ poza sesją.

Przełożona gen[eralna] **sióstr loretanek**¹⁴⁵ – sytuacja w drukarni i w Loretto. Przyjadę w maju do L[oretto].

Ks[iaźdź] **prał. Ugniewski**¹⁴⁶ w sprawie fundacji w Chotomowie¹⁴⁷ i w Tarchominie¹⁴⁸.

⁹ W rękopisie: który informuje.

¹³⁸ Łac. *Magnificat anima mea Dominum: Wielbi dusza moja Pana*. Tytuł kantyku o charakterze dziękczynno-pochwalnym, śpiewanego podczas nieszporów. Zob. Łk 1,46–55.

¹³⁹ Brewiarz – księga liturgiczna do odprawiania liturgii godzin, codziennej modlitwy Kościoła.

¹⁴⁰ Władysław Miziolek (1914–2000), ksiądz, doktor teologii, rektor WMSD w Warszawie 1957–1969. Święcenia 1940. Prefekt alumnów w WMSD od 1951. Biskup pomocniczy warszawski 1969–1992, sakra biskupia 1969. Wikariusz generalny archidiecezji warszawskiej od 1969, a po śmierci prymasa Wyszyńskiego wikariusz kapitulny. Przewodniczący Prymasowskiego Komitetu Pomocy Osobom Pozbawionym Wolności i Ich Rodzinom 1982. Przewodniczący Komisji KEP ds. ekumenizmu 1974–1984, członek watykańskiego sekretariatu ds. ekumenizmu.

¹⁴¹ W okresie gomułkowskim metody walki państwa z Kościołem uległy zmianie. Gomułka krytykował metody stalinowskie. Uważał, że realizacja polityki wyznaniowej PRL nie powinna przysparzać Kościołowi męczenników. Nowy kierunek oznaczał przewagę represji pośrednich. Chodziło głównie o pozbawienie instytucji kościelnych materialnych podstaw działalności.

¹⁴² Nie udało się ustalić bliższych danych.

¹⁴³ Rektorem WMSD w Warszawie w latach 1957–1969 był ks. Władysław Miziolek.

¹⁴⁴ Łac. rada odejścia, wycofania.

¹⁴⁵ Cherubina (Natalia) Zagajewska CSL (1915–2004), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Loretańskiej 1957–1963; 1969–1981. W latach 1954–1957 przełożona domu zakonnego w Loretto. Mistrzyni nowicjatu 1963–1969. Przełożona sióstr na placówce przy kościele pw. św. Floriana w Warszawie 1981–1987.

¹⁴⁶ Stefan Ugniewski (1890–1974), ksiądz, doktor prawa kanonicznego, proboszcz parafii pw. św. Stanisława Kostki w Warszawie na Żoliborzu 1933–1974, prowizor ds. administracyjnych w WMSD w Warszawie, kanonik kapituły metropolitalnej od 1948, prałat papieski. Święcenia 1913. Kapelan WP 1920–1933. Przewodniczący Komitetu Odbudowy Domu Prymasa Polski i Kurii Metropolitalnej w Warszawie, członek Komitetu Budowy Seminarium Metropolitalnego na Bielanych.

¹⁴⁷ Chodzi o dom dziecka w Chotomowie, założony w 1922 z inicjatywy ks. Ugniewskiego, w ramach Fundacji im. Ojca Świętego Piusa XI. Dom przeznaczono dla sierot po żołnierzach poległych podczas I wojny światowej. Kierowniczką domu, s. Irena Teresa Wółczańska, za odważną postawę wobec komunistów, dążących do likwidacji placówki, otrzymała najwyższe odznaczenie watykańskie Pro Ecclesia et Pontifice.

¹⁴⁸ Chodzi o dom dziecka w Tarchominie, powołany do istnienia z inicjatywy ks. Ugniewskiego, w ramach działalności Fundacji im. Ojca Świętego Piusa XI.

Ks[ia]dz Pius¹⁴⁹ z parafii Boguszyce informuje o postępie prac konserwacyjnych w kościele.

M[atka] Edmunda Kobylińska¹⁵⁰, przełożona gen[eralna] zgrom[adzenia] sióstr misjonarek, Białystok – sprawa *decretum laudis*¹⁵¹ Stolicy Ap[ostolskiej].

Ks[ia]dz Jędrzych¹⁵² z Kask – sytuacja duszpasterska; zawiesił katechizację na zimę. Prosi o translokację.

O[jc]iec **Kokociński**, filipin – zaprasza do Gostynia Wielkop[olskiego] na konferencję wyższych przełożonych zak[onów] męskich¹⁵³. Proszę o zaproszenie abp. **Baraniaka**. Przyjadę z ks. **Dąbrowskim** i [ks.] **Przybylskim**¹⁵⁴. Sytuacja w kongregacji poprawia się. Trwa w uporze ks. **Tabor**¹⁵⁵, chociaż znajduje się w domu księży emerytów we Wrocławiu.

Ks[ia]dz Nosowski J[erzy], skierowany jest do ATK.

Ks[ia]dz dr Grużewski¹⁵⁶ otrzymuje zezwolenie na prowadzenie habilitacji u prof. Kumanieckiego¹⁵⁷ na UW.

Ks[ia]dz Posadzy w sprawie ks. **Czarneckiego**. Wezwał go do powrotu do klasztoru. Przyrzekł powrót.

¹⁴⁹ Boleśław Pius (1918–1976), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Stanisława w Boguszycach od 1959. Świecenia 1952. Proboszcz parafii pw. św. Wojciecha w Wiązownie od 1956. Proboszcz parafii pw. św. Katarzyny w Rzeczy cy nad Pilicą od 1965.

¹⁵⁰ Edmunda (Genowefa) Kobylińska MSF (1918–1982), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Misjonarek Świętej Rodziny 1959–1971.

¹⁵¹ *Lac*. dekret pochwalny. Chodzi o zatwierdzenie zgromadzenia zakonnego przez Stolicę Apostolską oraz uzyskanie statusu zgromadzenia zakonnego na prawie papieskim.

¹⁵² Władysław Jędrzych (1914–1991), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Kaskach 1957–1962. Świecenia 1939. Wicedyrektor Caritas w Warszawie 1945–1947. Proboszcz: parafii pw. św. Teresy w Świdrze 1951–1954, parafii pw. Niepokalanego Poczęcia w Nieporęcie 1962–1972 oraz parafii pw. św. Anny w Długiej Kościelnej 1972–1976.

¹⁵³ Konferencja Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich w Polsce – forma zorganizowanej współpracy między zakonami i zgromadzeniami zakonnymi męskimi, zawiązana w 1948, nazywana porozumieniem. Pierwszy plenarny zjazd konferencji 1949. Podporządkowanie struktur SPP jako WSZ 1950. Reorganizacja i uzyskanie osobowości prawnej 1963.

¹⁵⁴ Bernard Przybylski OP (1907–1979), kapłan zakonny, założyciel i dyrektor Instytutu Tomistycznego 1958–1979 oraz Polskiego Studium Mariologicznego. Do dominikanów wstąpił w 1927, święcenia 1933. Kapłan SKMA „Odrodzenie”. Twórca duszpasterstwa akademickiego w Poznaniu 1937–1939. Przełożony prowincjalny polskiej prowincji dominikanów 1946–1950; 1963–1966. Przewodniczący Konferencji Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich w Polsce 1963–1966. Z nominacji prymasa wizytator i kurator niektórych zgromadzeń żeńskich. Autor programu IV i V roku Wielkiej Nowenny. Uczestnik Soboru Watykańskiego II. Współtwórca i wykładowca Prymasowskiego Studium Życia Wewnętrznego. Inicjator międzynarodowych kongresów mariologicznych.

¹⁵⁵ Stefan Tabor CO, ksiądz, emeryt. W okresie międzywojennym magister nowicjatu i radny generalny kongregacji filipinów. Przełożony zakonny w Tarnowie 1946–1949. W Tarnowie uległ wpływowi osoby, którą uznał za mistyczkę i której objawienia zaczął propagować. Zասuspendowany w wyniku wizytacji przeprowadzonej na zlecenie prymasa Wyszyńskiego. Ostatnie lata życia spędził w Kamiannie (diecezja tarnowska).

¹⁵⁶ Aleksander Grużewski (1928–1994), ksiądz, doktor nauk filologicznych, pracownik biblioteki WMSD w Warszawie. Świecenia 1959. W Szwajcarii od 1970.

¹⁵⁷ Kazimierz Kumaniecki (1905–1977), profesor zwyczajny filologii klasycznej, kierownik Katedry Filologii Klasycznej UW, przewodniczący Komitetu Nauk o Kulturze Antycznej PAN. W okresie okupacji działacz AK. Po wojnie wykładowca na UJ i UW. Członek PAU od 1945. Redaktor pism: „Meander”, „Eos”, „Przegląd Humanistyczny” i in.

17.00. Ks[ia]dz Z[bigniew] **Kraszewski**¹⁵⁸ w sprawie bp. **Niemiry**¹⁵⁹, którego sytuacja zdrowotna jest coraz gorsza. Konieczna jest pielęgniarka. Upoważniam do starania się o siostrę pielęgniarkę. Omawiamy sprawę oddania się duchowieństwa i archidiecezji warsz[awskiej] Matce Bożej. Ks[ia]dz K[raszewski] przygotowuje trzy konferencje na ostatnie trzy dni miesiąca maja.

27 stycznia 1961, piątek Warszawa

9.00. **Konsulta żeńska** wyższych przełożonych – program prac na najbliższy okres.

M[atka] **Bzowska**¹⁶⁰, prze[łożona] wizytek z Krakowa, w sprawie pracy m. **Dembińskiej**¹⁶¹ w Jaśle.

O[jciec] **Bronisław**¹⁶².

O[jciec] **Przybylski** – proszę o program kazań^b dla misji polskich za granicą. Pracownicy Instytutu Tom[istycznego]¹⁶³ przyjdą 7 marca. Wyrażam zgodę na inicjację „rozmowy ekumenicznej” z prawosławnymi i protestantami.

M[atka] **Zofia Szulc**¹⁶⁴, prowincjalna zmartwychwstanek, w sprawie Stryszawy. Proszę o przedstawienie kosztorysu wykończenia domu. Może uda się urządzić tam dom wypoczynkowy dla sióstr.

^a *W rękopisie*: Dąbrowska.

^b *W rękopisie*: program kazań proszę.

¹⁵⁸ Zbigniew Kraszewski (1922–2004), ksiądz, doktor teologii, wykładowca i prefekt alumnów w WMSD w Warszawie 1956–1964. Świecenia 1949. Asystent na ATK. Wicerektor WMSD w Warszawie 1964–1969, rektor 1969–1970. Kanonik kapituły metropolitalnej w Warszawie od 1969. Biskup pomocniczy warszawski 1970–1992, sakra biskupia 1970; wikariusz generalny 1970–1992. Proboszcz parafii pw. Bożego Ciała w Warszawie na Grochowie 1970–1997. Biskup pomocniczy diecezji warszawsko-praskiej 1992–1997.

¹⁵⁹ Karol Niemira (1881–1965), biskup pomocniczy w Pińsku 1933–1965, doktor prawa kanonicznego. Świecenia 1911. Sakra biskupia 1933. Wysiedlony z diecezji po inwazji sowieckiej we wrześniu 1939. Brał udział w przemycaniu Żydów z getta na stronę aryjską. Do śmierci rezydował w Warszawie i Czubinie.

¹⁶⁰ Maria (Bronisława) Bzowska VSM (1906–1997), pierwsza przełożona regionalna federacji sióstr wizytek 1959–1965, członkini Konsulty Konferencji Wyższych Przełożonych Żeńskich Zgromadzeń Zakonnych w Polsce, pierwsza przewodnicząca Komisji Klasztorów Klauzurowych Konferencji Wyższych Przełożonych Żeńskich Zakonów w Polsce od 1960, mistrzyni nowicjatu 1961–1964. Przełożona klasztoru sióstr wizytek w Krakowie 1955–1958; 1964–1968; 1977–1980.

¹⁶¹ Elżbieta (Helena) Dembińska-Mycielska VSM (1899–1990), przełożona klasztoru wizytek w Jaśle 1958–1961; 1964–1967 i w Krakowie 1961–1964. Do zakonu wstąpiła jako wdowa w 1943, śluby czasowe 1945. Przełożona zakonna w Warszawie 1954–1957.

¹⁶² Bronisław (Jan) Wilk OFMCap (1909–1978), kapłan zakonny, doktor nauk teologicznych, kanonista, pracownik SPP, kierownik Referatu Spraw Zakonnych, wizytator żeńskich zgromadzeń zakonnych, kurator zgromadzeń bezhabitowych założonych przez o. Honorata Koźmińskiego. Do kapucynów wstąpił w 1928, śluby uroczyste 1932, święcenia 1935. Wicepostulator procesu beatyfikacyjnego o. Honorata Koźmińskiego 1948–1956.

¹⁶³ Instytut Tomistyczny – instytut powołany z inicjatywy prymasa w Warszawie w 1958 w celu pielęgnowania spuścizny duchowej i intelektualnej św. Tomasza z Akwinu i tomizmu; wydawca rocznika „Przegląd Tomistyczny” i innych publikacji (monografii, bibliografii, katalogów, informatorów). Pierwszy dyrektor – ks. Bernard Przybylski OP 1958–1979.

¹⁶⁴ Zofia Szulc CR (1908–1980), przełożona prowincjalna prowincji warszawskiej Zgromadzenia Sióstr Zmartwychwstania Pańskiego 1959–1963. W latach 1957–1958 przełożona domu zakonnego w Warszawie na Żoliborzu. Delegatka przełożonej generalnej na Polskę 1963–1967. Przełożona generalna zgromadzenia 1967–1980.

Ks[iaǳ] **Wiesław Kalisiak**¹⁶⁵, student KUL – otrzymał oświadczenie, że jeżeli otrzyma paszport, zgodę się na wyjazd na studia do Rzymu.

O[jciec] **Mońko TJ**¹⁶⁶ informuje o siostrze wizytce, która widzi trudną przyszłość Kościoła w Polsce; ucierpi głównie prowincja, stolica mniej. Seminarium muszą zmienić system wychowania, gdyż młodzież ma dobrą wolę. Zawodzą wychowawcy. Trzeba być ojcowskim i pełnym wiary wobec młodych. Trzeba wiele uczynności i pomocy wzajemnej wśród kapłanów. Prymas będzie bardzo często całkowicie osamotniony. Sytuacja będzie ciężka, ale potrwa krótko.

Przełożona gen[eralna] sióstr dominikanek¹⁶⁷ z Białej Niżnej w sprawie stulecia zgromadzenia¹⁶⁸.

O[jciec] **Buchholtz TJ**¹⁶⁹ po wizytacjach w zgromadzeniach zakonnych. Sprawy wewnętrzne zakonu w związku z wizytacją o. Prokulskiego¹⁷⁰.

Ks[iaǳ] **Ruszczak Z**[ygmunt]¹⁷¹, sprawy sądowe i pracy w Płudach.

Ks[iaǳ] **Koryś Wacław**¹⁷² z Wielgolasu – przyrzekł konsekrację kościoła na 2 lipca br.

Ks[iaǳ] St[anisław] **Sprusiński**¹⁷³ po powrocie do zdrowia.

^a *W rękopisie*: Buchholz.

¹⁶⁵ Wiesław Kalisiak (1935–2006), ksiąǳ, student teologii biblijnej na KUL 1958–1963. Świecenia 1958. Duszpasterz akademicki 1974–1976. Proboszcz parafii pw. Matki Bożej Królowej Polski w Warszawie-Aninie 1976–2006, wicedziekan aniński od 1987. Kanonik od 1992, prałat od 1994, dziekan aniński od 2005.

¹⁶⁶ Leon Mońko SJ (1911–1980), kapłan zakonny, rektor Collegium Bobolanum w Warszawie od 1960, spowiednik nadzwyczajny sióstr wizytok. Do jezuitów wstąpił w 1927, święcenia 1943. Nauczyciel biologii w gimnazjum w Gdyni-Orłowie 1945. Na urlopie zdrowotnym w Zakopanem 1946–1950. Publicysta „Przeglądu Powszechnego”. Uczestnik prac Komisji KEP ds. rodziny od 1964.

¹⁶⁷ Cherubina (Maria) Schreiber OP (1898–1982), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr św. Dominika (dominikanek czynnych) 1959–1965. W latach 1943–1947; 1959; 1965–1971 wikaria generalna zgromadzenia. Radna generalna 1947–1953; 1971–1977.

¹⁶⁸ Zgromadzenie Sióstr św. Dominika założone zostało przez Różę Kolumbę Białecką w 1861.

¹⁶⁹ Józef Buchholtz SJ (1904–1979), kapłan zakonny, wizytator zakonów i zgromadzeń zakonnych żeńskich archidiecezji warszawskiej 1958–1962, wykładowca teologii moralnej w Collegium Bobolanum w Warszawie 1952–1979. Do jezuitów wstąpił w 1923, święcenia 1933. Wykładowca w Collegium Bobolanum w Lublinie 1937–1939 oraz Starej Wsi 1940–1941, katecheta, pracownik sądu biskupiego w Lublinie 1942–1945. Wykładowca na Wydziale Teologicznym Towarzystwa Jezusowego w Starej Wsi 1946–1948, Krakowie 1948–1952.

¹⁷⁰ Walenty Prokulski SJ (1888–1968), kapłan zakonny, biblista, wizytator jezuitów w Polsce 1960–1961. Do jezuitów wstąpił w 1907, święcenia 1918. Wykładowca jezuicki m.in. w Krakowie 1925–1926. Administrator parafii pw. św. Ignacego i św. Klemensa we Wrocławiu od 1945. Znacząco przyczynił się do tworzenia struktur organizacyjnych i in. kościelnych na Dolnym Śląsku. Wykładowca jezuicki w Starej Wsi 1947–1950, w seminarium duchownym we Wrocławiu 1950–1951, w Krakowie 1951–1955 i Warszawie 1955–1960. Tłumacz Pisma Świętego z języka greckiego (Biblia Tysiąclecia), redaktor wydania Pisma Świętego w tłumaczeniu Jakuba Wujka.

¹⁷¹ Zygmunt Ruszczak (1909–1992), ksiąǳ, doktor prawa kanonicznego, notariusz Kurii Metropolitalnej Warszawskiej. Świecenia 1939. Podczas II wojny światowej więzień KL Auschwitz i Dachau. Wykładowca w WMSD w Warszawie od 1964, sędzia Sądu Metropolitalnego Warszawskiego, kapelan sióstr Rodziny Maryi w Warszawie.

¹⁷² Wacław Koryś (1918–1993), ksiąǳ, proboszcz parafii pw. Matki Bożej Różańcowej w Wielgolesie 1957–1965. Świecenia 1946. Administrator parafii pw. NMP Matki Kościoła w Sulejówku, budowniczy i rektor kościoła parafialnego 1965–1976, proboszcz 1976–1993.

¹⁷³ Stanisław Sprusiński (1904–1965), ksiąǳ, sędzia Sądu Metropolitalnego Warszawskiego 1957–1965, rezydent w parafii Chrystusa Króla w Warszawie na Targówku 1958–1961. Świecenia 1928. Proboszcz parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Kamieńczuku nad Bugiem 1937–1946. Proboszcz parafii pw. Narodzenia NMP w Warszawie na Lesznie 1946–1953; usunięty z parafii przez władze komunistyczne. Proboszcz parafii pw. św. Jadwigi Śląskiej w Milanówku 1961–1965.

Ks[iądz] **rektor Rechowicz**¹⁷⁴ z KUL, ogólna sytuacja – odprężenie. Wchodzą na hipotekę KUL, ubezpieczając się na „szkole lubelskiej”. Rozkłada się ludzi pracujących na KUL. Sprawa „rozmowy ekumenicznej”; projektuje się wymianę myśli o Kościele.

17.00. Poświęcam mieszkanie zespołu „Ósemki” dla grupy medyczek, przy ul. Fil-trowej, z ks. **Padaczem**.

28 stycznia 1961, sobota

Warszawa – Gniezno

9.00. Sesja K[urii] Metrop[olitalnej] W[arszawskiej]. Sprawa budżetu na rok 1961 – ref[eruje] ks. prał. **Markowski**¹⁷⁵. Sprawę witraży dla archikatedry referuje bp **Modzelewski**.

12.45. Wyjazd do Gniezna z prof. **Kamińskim**¹⁷⁶ i ks. **Padaczem**, który zostaje w Łowiczu.

16.45. W Gnieźnie. Prof[esor] K[amiński] jest tu pierwszy raz w życiu, chociaż był profesorem Politechniki W[arszawskiej].

18.00. Rozmowa z bp. **Bernackim** o bieżących sprawach personalnych. Wbrew spodziewaniom zatwierdzono ks. **Ziętarskiego**¹⁷⁷ na proboszcza do par[afii] N[ajświętszej] Maryi P[anny] w Inowrocławiu. Ks[iądz] **Schmelter** pójdzie do Dąbrówki. Ks[iądz] **Lenz**¹⁷⁸ został *reductus ad statum laicalem*.

29 stycznia 1961, niedziela

Gniezno – Pobiedziska

9.00. W Polskiej Wsi k. P[obiedzisk] w szkole Sacré Coeur odprawiam Mszę św. recytowaną dla młodzieży i wygłaszam przemówienie. Po śniadaniu przyjmuję powitanie od młodzieży i składam im życzenia w pracy. Odwiedzam siostry w chórze zakonnym i wygłaszam przemówienie.

¹⁷⁴ Marian Rechowicz (1910–1983), ksiądz, profesor zwyczajny teologii, historyk Kościoła, rektor KUL 1956–1965, prezes TN KUL 1957–1963 i TP KUL 1957–1965. Świecenia 1933. Kanonik lwowskiej kapituły metropolitalnej z siedzibą w Lubaczowie 1962. Kierownik Instytutu Historii Kościoła KUL 1967–1973. Wikariusz kapitułny archidiecezji lwowskiej z siedzibą w Lubaczowie 1973. Biskup tytularny 1973, sakra biskupia 1974. Administrator apostolski w Lubaczowie 1974–1983. Przewodniczący Rady Naukowej KEP od 1979.

¹⁷⁵ Stanisław Markowski (1910–1997), ksiądz, pracownik Kurii Metropolitalnej Warszawskiej, m.in. notariusz kurii, skarbnik, referent archidiecezjalnego wydziału administracji ogólnej, członek komisji rewizyjnej domu katolickiego „Roma” i in. Świecenia 1938. Kapelan abp. Antoniego Szlagowskiego od 1956. Kanonik gremialny 1974; protonotariusz apostolski 1987.

¹⁷⁶ Zygmunt Kamiński (1888–1969), artysta grafik, artysta malarz, pedagog, profesor PW, mąż rzeźbiarki Zofii Trzecińskiej-Kamińskiej. Projektant wzoru godła RP, banknotów, znaczków pocztowych, medali, pomników i in.; twórca ok. 150 projektów dekoracji świątyn w Polsce.

¹⁷⁷ Roman Zientarski (1907–2001), ksiądz, brat ks. Władysława Zientarskiego, proboszcz parafii pw. NMP Wniebowziętej – sanktuarium Matki Bożej Pocieszenia w Dąbrówce Kościelnej 1947–1961, proboszcz parafii pw. Zwiastowania NMP w Inowrocławiu 1961–1984. Świecenia 1930. Więzień KL Buchenwald 1940 i Dachau 1940–1945. Duszpasterz Polaków wysiedlonych do Niemiec. Wykładowca w PWSd w Gnieźnie 1948–1960. Dziekan inowrocławski, kanonik kapituły kruszwickiej od 1963.

¹⁷⁸ Leon Lenz (1907–1970), ksiądz. Świecenia 1935. Proboszcz parafii pw. św. Jakuba w Kamieńcu 1948–1950. Administrator parafii pw. św. Marcina w Ostrowitem Prymasowskim, administrator parafii pw. św. Mikołaja we Wszemborzu od 1956.

11.30. Powitanie w k[ościel]e parafialnym. Obecni są b[isku]pi **Bernacki i Czerniak**, kanonik **Kinastowski**¹⁷⁹ i duchowieństwo dekanatu pobiedziskiego. Jubilat, ks. szambelan **Kornel Metelski**¹⁸⁰, obchodzi 50-lecie święceń kapłańskich. Nakładam mu złoty wieniec i wręczam laskę jubilacką. W czasie sumy wygłaszam kazanie o kapłaństwie. Piękne uroczystości odbywają się na plebanii; w czasie obiadu delegacje składają swoje życzenia. Po obiedzie w kościele parafialnym jest „pożegnanie kolęd”; mnóstwo dzieci i młodzieży śpiewa kolędy. Wygłaszam krótkie przemówienie i błogosławieść dzieci.

Powrót na godz. 18.00 do Gniezna.

30 stycznia 1961, poniedziałek Gniezno

Wyjazd do Bydgoszczy odwołany z powodu gołoledzi, która niespodziewanie pokryła drogi. Pod oknem istny korek z autobusów miejskich i pojazdów.

B[isku]p **Czerniak** – omawiamy sprawę oddania archidiecezji Matce Bożej, nowych kandydatów na studia specjalne i i[nne].

Ks[ia]dz prof. Więckowski¹⁸¹ po półrocznych staraniach otrzymał pozwolenie na wyjazd do Francji dla celów naukowych. Otrzymuje zapewnienie, że udzieli wszelkiej pomocy w Paryżu i w całej Francji.

15.00. Pracowałem nad „białą księgą” – zbiorem dokumentów dotyczących starzeń moich o zwrot skarbcza wawelskiego.

31 stycznia 1961, wtorek Gniezno

9.00. **Ks[ia]dz prał. Wróblewski**¹⁸² z Inowrocławia dziękuje za godność prałata w Kapitułe Kolegiackiej Kruszwickiej.

Ks[ia]dz prof. Zientarski¹⁸³ informuje o tym, że w porządkowaniu archiwum przystąpiono do nowego etapu i zamówiono regały do dalszych sal. Koszt prac na tym etapie

^a *W rękopisie: w.*

¹⁷⁹ Kazimierz Kinastowski (1888–1978), ksiądz, proboszcz parafii pw. Wniebowzięcia NMP we Wrześni od 1934, dziekan dekanatu wrzesińskiego od 1945, kanonik honorowy od 1947. Święcenia 1913.

¹⁸⁰ Kornel Metelski (1886–1966), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Michała Archanioła w Pobiedziskach 1945–1966, dziekan dekanatu pobiedziskiego, wizytator nauki religii od 1957, szambelan papieski. Święcenia 1911. Proboszcz parafii pw. Chrystusa Króla w Chojnie 1919–1923, następnie pw. św. Jakuba w Dziewierzewie 1919–1923 i in.

¹⁸¹ Kazimierz Więckowski (1917–1978), ksiądz, doktor teologii, wykładowca w PWSD w Gnieźnie od 1954, pracownik Kurii Metropolitalnej w Gnieźnie, m.in. egzaminator prosynodalny od 1954, cenzor ksiąg religijnych od 1957. Święcenia 1945. Sędzia synodalny od 1962. Kanonik honorowy od 1963. Rektor PWSD w Gnieźnie 1963–1970. Następnie przeszedł do pracy w diecezji gorzowskiej. Wiceoficjał sądu biskupiego w Gorzowie Wielkopolskim od 1972.

¹⁸² Dezydery Wróblewski (1893–1978), ksiądz, penitencjarz parafii pw. Zwiastowania NMP w Inowrocławiu od 1959, wieloletni prefekt gimnazjum i liceum w Inowrocławiu, prałat prepozyt kapituły kolegiackiej kruszwickiej od 1961. Święcenia 1916. Aresztowany przez gestapo w 1939, więzień kilku obozów koncentracyjnych.

¹⁸³ Władysław Zientarski (1916–1991), ksiądz, brat ks. Romana Zientarskiego, pierwszy dyrektor Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie 1960–1991, wykładowca śpiewu liturgicznego i dyrektor Chóru Prymasowskiego 1959–

reorganizacji wyniesie ok. 60 tys. zł. Ks[iądz] Z[ientarski] otrzymał polecenie, by ten etap reorganizacji prowadził, pieniądze otrzyma.

W bazylice prymasowskiej oglądam postęp prac z ks. **kan. Michalskim** i **Raiterem**, prace idą w trzech punktach: na chórze muzycznym, gdzie wypracowuje się barierę, i przy sklepieniach w *ambitus*¹⁸⁴. Odsłania się nowe prześwity nad portalami do kaplic. Niektóre są wspaniałymi rewelacjami, np. odkrycie fresków nad *porta regia*¹⁸⁵.

10.00. Konferencja ks[ięży] **dziekanów**. Ks[iądz] **Michalski** informuje o nowym Kodeksie postępowania administracyjnego¹⁸⁶. Ks[iądz] **Kaszyński**, dziekan czermiński, wygłasza referat nt.: Wielki Post w duszpasterstwie parafialnym. B[isku]p **Czerniak** omawia materiały zawarte w teczce duszpasterskiej. Ks[iądz] **Raiter** omawia stan organizacji katechizacji w archidiecezji. Ks[iądz] prok[urator] **Kobs**¹⁸⁷ mówił o sytuacji seminarium duch[ownego]. W p[unkcie] piątym charakteryzowałem „Życie Kościoła św[iętego]”.

15.00. Praca nad korespondencją bieżącą. Prof[esor] **Kamiński** pojechał z ks. **Kierkiem**¹⁸⁸ oglądać Trzemeszno, Strzelno, Mogilno i Kruszwicę. Wrócił uszczęśliwiony o godz. 19.00.

18.00. Zwiedzam samotnie bazylikę, która w półmroku robi potężne wrażenie.

–1965. Świecenia 1948. Prokurator w seminarium duchownym w Gnieźnie 1957–1958. Kanonik gremialny kapituły prymasowskiej od 1963.

¹⁸⁴ Łac. obejście za ołtarzem, ambit.

¹⁸⁵ Łac. drzwi królewskie. Chodzi o Drzwi Gnieźnieńskie.

¹⁸⁶ Kodeks postępowania administracyjnego, ogłoszony ustawą z czerwca 1960, wszedł w życie 1 I 1961.

¹⁸⁷ Franciszek Kobs (1920–1996), ksiądz, prokurator w PWSD w Gnieźnie od 1958, referent ds. majątkowych przy Kurii Metropolitalnej w Gnieźnie. Świecenia 1953. Proboszcz parafii pw. św. Piotra i Pawła w Łeknie 1963–1996 i św. Mikołaja w Tarnowie Pałuckim.

¹⁸⁸ Władysław Kierzek (1930–2017), ksiądz, wikariusz parafii archikatedralnej gnieźnieńskiej od 1957. Świecenia 1956. Proboszcz parafii pw. św. Mateusza w Ostrowie nad Gopłem od 1962, proboszcz parafii pw. Świętego Ducha we Wrześni 1972–2000.

LUTY

1 lutego 1961, środa

Gniezno

9.00. Ks[iaǳ] Jan **Zaręba**¹⁸⁹, sprawy dorocznej sesji sądowej w Tryb[unale] Metrop[olitalnym]¹⁹⁰. Omawiam sprawę przeniesienia sądu do gmachu muzeum diec[ezjalnego].

Ks[iaǳ] **Kobs**, prokurator sem[inarium], projekt budżetu na rok 1961 i remontów. Można przedstawić w marcu^a projekt odnowienia i przeróbki mebli w s[eminarium] m[etropolitalnym] oraz remontu w kaplicy sem[inaryjnej].

Ks[iaǳ] **Drzewiecki**¹⁹¹ z Damasławka po objęciu parafii; żali się, że ludzie nie uważają go za swojego księǳa, „bo nie chce z nimi pić”. Cierpliwość i systematyczna praca swoje zrobią.

Ks[iaǳ] **Smaruj**¹⁹² z Wągrowca, w sprawie odbudowy klasztoru i przystosowania go na potrzeby domu ks[ięży] emerytów. Otrzymuje pomoc na dalsze remonty.

10.00. Doroczna sesja sprawozdawcza sądu metropolitalnego za rok ubiegły. Referat głosi ks. **Michalski**. Ożywiona dyskusja. Kilka słów moich podziękowania i zachęty do kapłańskiej pracy sędziego.

12.30. Ks[iaǳ] **prał. Słomkowski**¹⁹³, nt. pracy deputata w sem[inarium] metrop[olitalnym] i pracy duszpasterskiej wśród nauczycieli.

^a W rękopisie: m. marcu.

¹⁸⁹ Jan Zaręba (1910–1986), ksiąǳ, doktor teologii, pracownik Kurii Metropolitalnej w Gnieźnie, m.in. oficjał Trybunału Metropolitalnego od 1956, przewodniczący archidiecezjalnego wydziału ds. zakonnych, referent kurii; kanonik Kapituły Prymasowskiej od 1957. Świecenia 1934. Kanclerz kurii diecezjalnej w Gorzowie 1945–1948. Biskup pomocniczy wrocławski 1963–1969, sakra biskupia 1963. Wikariusz kapitulny diecezji wrocławskiej, administrator apostolski od 1968, biskup diecezjalny wrocławski 1969–1986; nominacja 1969, objęcie rządów 1970.

¹⁹⁰ Prymas uczestniczył w konferencji sprawozdawczej Sądu Metropolitalnego w Gnieźnie.

¹⁹¹ Zbigniew Drzewiecki (1926–1993), ksiąǳ, proboszcz parafii pw. św. Stanisława w Damasławku 1960–1993, notariusz Kurii Metropolitalnej w Gnieźnie od 1959. Świecenia 1953. Dziekan dekanatu damasławskiego od 1992.

¹⁹² Stefan Smaruj (1915–1980), ksiąǳ, proboszcz parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Wągrowcu 1959–1964. Świecenia 1940. Proboszcz parafii pw. św. Wawrzyńca w Gołańcy 1977–1980.

¹⁹³ Antoni Słomkowski (1900–1982), ksiąǳ, profesor zwyczajny teologii, wykładowca w PWSD w Gnieźnie 1961–1971. Świecenia 1925. Reaktywator KUL i rektor 1944–1951. Odmówił legalizacji na KUL komórki partyjnej i ZMP 1951. Aresztowany pod zarzutem przyjmowania dolarów na potrzeby KUL od Polonii amerykańskiej. Więziony na warszawskim Mokotowie i w Sztumie 1952–1954. Po zwolnieniu wykładowca w WSD pallotynów w Ożarowie, a od 1956 na KUL, gdzie założył Katedrę Życia Wewnętrznego 1958. Odwołany ministerialnie ze stanowiska 1960. Współzałożyciel i kierownik Prymasowskiego Studium Życia Wewnętrznego w Warszawie 1962–1969. Wykładowca na PWT we Wrocławiu 1966–1974. Założyciel instytutu świeckiego pn. Stowarzyszenie Chrystusa Króla i Maryi Matki Królowej.

Ks[iądz] **Leitgeber**¹⁹⁴, *reductus ad statum laicalem*, prosi o przywrócenie. Obiecuje poprawę, przyrzeka, że już pić nie będzie. Ubolewa, że został „na bruku”. Tłumaczę mu, że miał w Kościele wszystko, ale nie umiał uszanować. Ostatnio zabezpieczyliśmy mu byt u ks[ięży] filipinów w Gostyniu; robił tam awantury i opuścił dom. Cóż można więcej zrobić.

13.00. Oglądam **nowy lokal dla sądu** metropolitalnego w dawnym muzeum archidiecezjalnym.

2 lutego 1961, czwartek

Gniezno – Bydgoszcz

Dwunasta rocznica ingresu do Gniezna¹⁹⁵. Na Mszy św. siostry szarytki, prof. Kamiński i dwie „Ósemki”. Wszyscy przystępują do stołu Pańskiego.

9.00. Ks[iądz] **Pacyna** i **Wojciech Bąk**¹⁹⁶. Człowiek-ruina, z kompleksem prześladowczym. Właściwie wariat, krzyczący, grożący rewolwerem, kopniakami itp. Straszna ofiara dwóch systemów: „żydo-masońskiego” i komunistycznego. Aż strach myśleć, jak te dwie szkoły jednakowo formują ludzi. Wszelkie prośby, by zachował spokój, by nie myślał o przeszłości, by chciał zapomnieć i przebaczyć, nie dają rezultatu. Rozmowa bez rezultatu.

9.40. Wyjazd do Bydgoszczy z bp. **Czerniakiem** i ks. **Goździewiczem**¹⁹⁷. U ks. prał. **Skoniecznego**¹⁹⁸ jest konferencja proboszczów bydgoskich o pracy wielkopostnej. Informuję o najważniejszych sprawach Kościoła w Polsce i o głównych kierunkach pracy duszpasterskiej.

14.00. Obiad u ks. kan. **Konopczyńskiego**¹⁹⁹, jubileuszowy, na 50-lecie kapłaństwa.

15.00. Powrót do Gniezna.

¹⁹⁴ Włodzimierz Leitgeber (1890–1963), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Mikołaja w Czeszewie 1947–1961. Świecenia 1914.

¹⁹⁵ 12 XI 1948 papież Pius XII mianował bp. Wyszyńskiego metropolitą gnieźnieńskim i warszawskim, a tym samym prymasem Polski. Ingres do katedry gnieźnieńskiej 2 II 1949. Ingres do katedry warszawskiej 6 II 1949.

¹⁹⁶ Wojciech Bąk (1907–1961), poeta, dramatopisarz, eseista. Prawdopodobnie nękany chorobą psychiczną, popełnił samobójstwo. Podczas II wojny światowej na robotach przymusowych w Niemczech 1944; w czasie nalotu alianckiego ranny w głowę. Redaktor „Życia Literackiego” 1945–1947. Prezes oddziału poznańskiego ZLP 1945–1947. Podczas przymusowego pobytu w zakładzie psychiatrycznym bity. Członkostwo w ZLP przywrócone po 1956. Inwigilowany i więziony 1960. Pod koniec życia członek parafii ewangelicko-augsburskiej. Poezję religijną Bąka wydało Pallottinum, PAX i in. Okoliczności jego śmierci nie zostały do końca wyjaśnione.

¹⁹⁷ Hieronim Goździewicz (1911–1984), ksiądz, doktor prawa kanonicznego, kierownik SPP 1961–1984. Świecenia 1934. Duszpasterz w Chile 1941–1946, na prośbę kard. Hłonda powrócił do kraju w 1947. Jeden z najbliższych współpracowników prymasów: Hłonda, Wyszyńskiego i Glempa. Pracownik Kurii Metropolitalnej w Gnieźnie, kanonik Kapituły Prymasowskiej w Gnieźnie. Zarejestrowany przez UB jako TW „Henryk”, ostatecznie uwolniony od współpracy, zdekonspirował przed prymasem w 1962, inwigilowany do śmierci. Członek Komisji KEP ds. rewizji KPK.

¹⁹⁸ Mieczysław Skonieczny (1882–1969), ksiądz, proboszcz parafii pw. Świętej Trójcy w Bydgoszczy 1925–1968, prałat papieski od 1952. Świecenia 1908. Proboszcz parafii pw. NMP Wniebowziętej w Baszkowie od 1917. Kapełan powstańców wielkopolskich.

¹⁹⁹ Jan Konopczyński (1883–1961), ksiądz, proboszcz parafii pw. Najświętszego Serca Jezusa w Bydgoszczy 1946–1991, dziekan dekanatu bydgoskiego od 1945–1961, wizytator nauki religii od 1957, kanonik honorowy metropolitalnej kapituły gnieźnieńskiej 1946. Świecenia 1911. Organizator i proboszcz parafii pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Bydgoszczy 1924–1946. Aresztowany przez UB w 1950; w więzieniu przetrzymywany do 1951.

3 lutego 1961, piątek Gniezno – Warszawa

9.30. Wyjazd do Warszawy z prof. **Kamińskim** i ks. **Goździewiczem**. Piękna marcowa, słoneczna pogoda.

13.00. W W[arsza]wie. Po obiedzie praca nad dekrétami i korespondencją.

17.00. B[iskup] Z[ygmunt] **Choromański** informuje o swej rozmowie z min. **Sztachelskim**. B[iskup] przedstawił wszystkie drastyczne formy podejmowanych przez urzędników M[inisterstwa] Oświaty wizytacji w seminariach. Min[ister] Sztachelski był zdania, że nie ma powodów do niepokoju, wszystko odbywało się normalnie i spokojnie. To tylko biskupi się denerwują, to tylko prymas niepotrzebnie naraża swój autorytet. Min[ister] Sztachelski spodziewał się, że b[iskup] przyjdzie z gotową odpowiedzią. A tymczasem sprawa nic się nie posunęła.

Inż[ynier] **Poray-Biernacki**²⁰⁰, budowniczy amerykańskiej Częstochowy w **Doylestown**, Penne i szpitala dla dzieci pod Krakowem. Informuje o planie budowy kościoła, kaplicy M[atki] Bożej, klasztoru, nowicjatu i zespołu instytucji społecznych wokół Częstochowy²⁰¹.

4 lutego 1961, sobota Warszawa

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] Warsz[awskiej]. Zajmujemy się głównie projektami witraży do katedry. Zgłoszono osiem grup projektów, które uprzednio przeszły już przez dyskusję dwóch komisji artystycznych. Na czoło wysuwają się projekty p. Trenarowskiego²⁰² i Ożminów^{a203}. Uderza pomysłowością p. **Jasieński** z ORNO²⁰⁴. Sesja zatrzymała się tylko przy jednym witrażu, do okna głównego w absydie, który uznała za godny realizacji. Sprawy personalne – postanowiono próbować umieścić ks. **Sprusińskiego** w Milanówku, ks. **Boguckiego** na Saskiej Kępie i i[nne].

^a *W rękopisie: Ożimów.*

²⁰⁰ Władysław Otton Biernacki-Poray (1924–1995), amerykański architekt pochodzenia polskiego, autor projektu architektonicznego Szpitala Dziecięcego w Krakowie 1961, sfinansowanego ze środków organizacji społecznych i osób prywatnych ze Stanów Zjednoczonych. Budowniczy tzw. amerykańskiej Częstochowy w Doylestown w Stanach Zjednoczonych.

²⁰¹ Chodzi o tzw. amerykańską Częstochowę.

²⁰² Józef Trenarowski (1907–1965), artysta rzeźbiarz, członek archidiecezjalnej komisji ds. artystycznych i architektonicznych. Rekonstruktor rzeźb w archikatedrze pw. św. Jana Chrzciciela w Warszawie. Członek zarządu okręgu warszawskiego i wiceprezes ZG ZPAP 1945–1946. Prezes sekcji rzeźby okręgu warszawskiego i Głównej Komisji Artystycznej ZPAP 1946–1947; 1951; 1955.

²⁰³ Łucja (1911–1999) i Józef (1904–1999) Ożminowie, małżeństwo artystów malarzy specjalizujących się w sakralnym, monumentalnym malarstwie ściennym. Wybrane realizacje: dekoracje ścian i projekty witraży kościoła pw. św. Antoniego Padewskiego w Poznaniu, witraże w nawie głównej kościoła pw. Najświętszego Zbawiciela w Poznaniu.

²⁰⁴ Spółdzielnia Rękodziela Artystycznego ORNO – jedna z najśłynniejszych firm jubilerskich i metaloplastycznych PRL; działała w latach 1949–1998.

15.00. Sesja ocen semestralnych w wyższym seminarium metropolitalnym. Są nasi *provisores*²⁰⁵ – ks. prał. **Kaulbersz**²⁰⁶ i ks. kan. W[incenty] **Malinowski**²⁰⁷. Przegląd ocen egzaminacyjnych wykazuje stosunkowo niewielką ilość niedostatecznych. Słaby jest kurs pierwszy, głównie dla braku przygotowania podstawowego. N[a] p[rzykład] nie znają geografii, literatury, łaciny itp. Trzeba było urządzić „dyktando” z polskiego. Alumn, który był nauczycielem w świecie, dostał pałkę z ortografii. Szkoła podstawowa zawodzi. Ks[iądz] prof. **Kwiatkowski**²⁰⁸ chwali kurs IV, który z apologetyki²⁰⁹ spisał się dobrze. Jest to miła nowość. Najwięcej niedostatecznych jest z historii (ks. **Żochowski**²¹⁰) i z łaciny. Dłuższa dyskusja nad pracą w seminariach i na ćwiczeniach. Większych zdolności nie dostrzega się, ale nie brak zainteresowań, zwłaszcza zagadnieniem laicyzmu i ateizmu. Na seminarium biblijnym brak jest odpowiednich urzędzeń (ks. Ostrowski²¹¹). Subdiakonowi J[anowi] **Sochali**²¹² wstrzymano święcenia diakonatu bez podania terminu. Sprawę alumna **Bernarda**²¹³ odłożono na później, pozwalając mu kończyć seminarium i zyskać absolutorium. Wybrano pięciu alumnów na diakonów rocznych. Ustalono terminy święceń. Dyskusja nad poszczególnymi alumnami budzącymi zastrzeżenia.

20.00. Zwiedzam katedrę i kościół św. Marcina. W katedrze już gotowa jest chrzcielnica, chociaż jeszcze nie ma kraty. U św. Marcina jest adoracja *Sanctissimum*²¹⁴.

²⁰⁵ *Lac.* prowizorowie, administratorzy, zarządcy.

²⁰⁶ Tadeusz Kaulbersz (1901–1982), ksiądz, proboszcz parafii pw. Wszystkich Świętych przy pl. Grzybowskiem w Warszawie 1957–1982, doktor prawa kanonicznego, wykładowca, prowizor ds. karności i nauki w WMSD w Warszawie, pracownik Kurii Metropolitalnej Warszawskiej, kanonik gremialny kapituły metropolitalnej warszawskiej od 1948. Święcenia 1930.

²⁰⁷ Wincenty Malinowski (1900–1982), ksiądz, proboszcz parafii pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Józefowie k. Otwocka 1947–1982, członek kolegium wydziału ds. duszpasterstwa kurii metropolitalnej warszawskiej, proboszcz konsultor w wydziale administracji ogólnej kurii, dziekan dekanatu karczewskiego, kanonik honorowy. Święcenia 1928. Podczas II wojny światowej więzień KL Dachau.

²⁰⁸ Wincenty Kwiatkowski (1892–1972), ksiądz, profesor zwyczajny teologii, twórca warszawskiej szkoły apologetycznej, rektor ATK 1956–1965, redaktor naczelny kwartalnika „Collectanea Theologica” 1949–1964, związany z ruchem tzw. księży-patriotów; kanonik honorowy. Święcenia 1917. Wykładowca na UW od 1920, dziekan Wydziału Teologii Katolickiej UW od 1933. Dziekan Wydziału Teologicznego ATK 1954–1956.

²⁰⁹ Apologetyka – dział teologii fundamentalnej zajmujący się obroną wiary.

²¹⁰ Henryk Żochowski (1921–1999), ksiądz, doktor teologii, historyk Kościoła, członek kolegium redakcyjnego WAW. Święcenia 1946. Prefekt NSD w Warszawie na Pradze (tzw. wydziału przygotowawczego) 1952–1959. Wykładowca w WMSD w Warszawie. Rektor kościoła pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Warszawie i dyrektor biblioteki seminaryjnej 1966–1969. Wicerektor WMSD w Warszawie 1969–1971. Proboszcz parafii pw. św. Jakuba w Warszawie 1972–1995. Wicedziekan dekanatu śródmiejskiego od 1974. Kanonik kapituły metropolitalnej warszawskiej; prałat.

²¹¹ Leonard Ostrowski (1916–2009), ksiądz, doktor teologii, biblista, wykładowca w WMSD w Warszawie od 1947, pracownik Kurii Metropolitalnej Warszawskiej, m.in. cenzor książek religijnych od 1958. Święcenia 1942. Wykładowca na ATK i w PIŻW. Prałat honorowy od 1980. Rektor kaplicy pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Warszawie. Kapelan domu pomocy społecznej. Ojciec duchowny chorych kapłanów archidiecezji warszawskiej od 1988.

²¹² Jan Sochala (1938–1999), ksiądz. Święcenia 1965. Po święceniach wikariusz w parafii pw. św. Wawrzyńca w Sochaczewie.

²¹³ Andrzej Bernard (ur. 1937), alumn. Święcenia 24 XII 1961. Wikariusz w parafii pw. Przemienienia Pańskiego w Radzyminie 1966.

²¹⁴ *Lac.* Najświętszy Sakrament.

5 lutego 1961, niedziela

Warszawa

7.30. Na Mszy św. dzieci rodzin akademickich Iuventus Christiana²¹⁵, około trzydziestu osób z prof. R[omanem] **Kadzińskim**²¹⁶. Po Mszy św. kazanie o roku liturgicznym i jego pedagogice osobistej i społecznej.

12.00. Porządkuję [a] dokumentację arrasów i przekazuję do przepisywania „białej księgi”.

16.00. D[okto]r **Cyranowa**²¹⁷ z towarzyszkami, w sprawie „Ogniska”²¹⁸, które jest zagrożone likwidacją. Przyjdą jutro na Mszę św., spotkamy się z ks. dyr. **Dąbrowskim**²¹⁹ i **mec. Jessem**²²⁰.

17.00. Red[aktor] **Hennelowa**²²¹ z „Tygodnika Powszechnego” w sprawie wydawnictwa moich przemówień pt. *W światłach Tysiąclecia*²²². Zatwierdzam ostatnią rewizję i formę wydawniczą. Przyjmuję różne poprawki cenzury.

16.00. D[okto]r I[rena] **Giżycka**²²³.

18.15. Jerzy **Zawieyski**²²⁴, z wielkim problemem osobistym, czy ma zostać „w polityce”, czy też wycofać się z Rady Państwa. Długa dyskusja nad tą sprawą. Odkładam decyzję do piątku. Wypowiedziałem zdanie, że najważniejszym zadaniem osobowym J[erzego]

^a *W rękopisie skreślone*: sprawy.

^a *W rękopisie*: Red. N. Hennelowa.

²¹⁵ Iuventus Christiana, Iuventus – stowarzyszenie katolickiej młodzieży akademickiej, założone w Warszawie w 1921 z inicjatywy ks. Edwarda Szejnca. Oficjalną działalność zakończyło po II wojnie światowej z powodu represji ze strony władz komunistycznych.

²¹⁶ Roman Kadziński (1904–1997), nauczyciel polonista, przyjaciel prymasa Wyszyńskiego. Przed II wojną światową pracował w Gimnazjum Marianów na warszawskich Bielanach. Po wojnie, po zamknięciu szkoły, polonista oraz wychowawca w XXII Liceum im. José Martí w Warszawie.

²¹⁷ Janina Cyran (1914–2005), doktor medycyny, lekarz stomatolog, dentysta domowy prymasa przez okres ok. 20 lat, prezes spółdzielni lekarskiej „Ognisko”.

²¹⁸ „Ognisko” – pierwsza w Polsce poradnia życia rodzinnego.

²¹⁹ Chodzi o ks. Bronisława Dąbrowskiego FDP.

²²⁰ Henryk Jesse (1902–1990), adwokat z Poznania, radca prawny w kurii biskupiej gorzowskiej i poznańskiej, a także przy SPP i WSZ.

²²¹ Józefa Hennelowa (ur. 1925), działaczka katolicka, dziennikarka, publicystka, redaktorka „Tygodnika Powszechnego” 1946–1953 i po 1956, zastępca redaktora naczelnego od 1957; członkini KIK w Krakowie od 1956. Pracownik krakowskiego oddziału Ossolineum 1954–1956. Członkini SDP od 1963. Posłanka na sejm 1989–1993. Członkini Amnesty International 1990–1996, Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” 1990–1996, Unii Demokratycznej 1990–1994 i Unii Wolności 1994–1999.

²²² Chodzi o pozycję: S. Wyszyński, *W światłach Tysiąclecia*, Kraków 1961. Publikacja zawiera wybór fragmentów i skrótów listów pasterskich, artykułów, przemówień i kazań prymasa z lat 1956–1959, przygotowujących wiernych do obchodów milenijnych.

²²³ Irena Giżycka (ur. 1916), doktor nauk medycznych, kardiochirurg dziecięcy. Podczas II wojny światowej działała w Pogotowiu Harcerki; uczestniczka powstania warszawskiego. Kierownik Katedry i Kliniki Chirurgii i Kardiochirurgii Dziecięcej Akademii Medycznej w szpitalu przy ul. Litewskiej w Warszawie 1966–1986. Profesor doktor habilitowany nauk medycznych.

²²⁴ Jerzy Zawieyski, do 1946 Henryk Nowicki (1902–1969), aktor, dramatopisarz, wiceprezes ZG ZLP 1947–1948; 1956–1969, współzałożyciel i prezes warszawskiego KIK od 1957, poseł Koła Poselskiego Znak 1957–1969, członek Rady Państwa 1957–1968, redaktor „Tygodnika Powszechnego” 1946–1953 i od 1956. W latach 1949–1955 objęty zakazem publikacji i wspierany finansowo przez prymasa. Wiceprezes PEN Clubu od 1966.

Z[awieyskiego] jest jego twórczość oznaczona stygmatem talentu. To jest jego zadanie życiowe. „Politykę” mogą robić i ludzie bez talentów twórczych, zwłaszcza w obecnej sytuacji. Rozmowa trwała do 20.00. Spotkamy się w Laskach.

6 lutego 1961, poniedziałek

Warszawa

Dwunasta rocznica ingresu do Warszawy²²⁵. Na Mszy św. grupa lekarzy z „Ogniska”. Debaturujemy z ks. dyr. **Dąbrowskim**²²⁶ nad sposobem ratowania „Ogniska”. Ustala się konferencję z **mec. Jessem**. Gotów jestem wziąć pod opiekę swoją „Ognisko”.

9.30. **Ks[iądz] Dąbrowski** – sprawy WSZ. Zatwierdzam projekty aktów oddania się rodzin zakonnych Matce Bożej. Omawiamy sprawy Caritas. Coraz b[ardziej] obejmują instytucje społeczne pozostające w ręku zakonnic, Koła Księży „Caritas”. Są one w granicach wpływów p. **Frankowskiego**²²⁷. Zgromadzenia usiłuje się poddać prawu o stowarzyszeniach²²⁸.

10.00. M[atka] **Ładysława Łukaszewiczówna**²²⁹, przełożona wizytek z Krak[owskiego] Przedm[ieścia]. Sprawy personalne, wobec zbliżających się wyborów²³⁰. Zdaniem matki, m. **Demińska**^{a231} może zostać w Jaśle na drugie trzylecie; w Krakowie może być wybrana m. **Morstin**²³². Mówi o s. **Marii Andrzej**²³³, która ma różne stany i nawiedzenia mistyczne, i upomnienia. Przełożona ocenia jej stan psychiczny jako całkowicie zdrowy i trzeźwy, a ascezę zdrową. Upomina zakony, by święciły lepiej niedzielę. Mówi o seminariach, w których trzeba wychowywać bardziej w duchu Chrystusowym. Każe upominać wychowawców i profesorów. Ma ukryte stygmaty – miejsca obolałe na rękach i nogach, wielkie bóle głowy. Wiele się modli po nocach. Ma spowiednika bardzo światłego, ojca jezuitę. Ma widzenie swego końca: będzie wiele cierpiała, niemal męczeńsko. Zna miejsce swego męczeństwa.

^a *W rękopisie:* Dębińska.

²²⁵ Ingres do katedry warszawskiej 6 II 1949.

²²⁶ Chodzi o ks. Bronisława Dąbrowskiego FDP.

²²⁷ Jan Frankowski (1912–1976), prawnik, publicysta, działacz społeczny, poseł 1947–1972, założyciel ChSS i jego prezes 1957–1968, redaktor naczelny „Za i Przeciw” 1957–1968. Zastępca przewodniczącego zarządu przymusowego Caritas 1950. Związany ze stowarzyszeniem PAX do 1956.

²²⁸ Chodzi o podporządkowywanie zakonów i zgromadzeń zakonnych prawu o stowarzyszeniach z 1949. Państwo nakładało na zgromadzenia zakonne obowiązki: zgłaszania do właściwych prezydów rad narodowych faktu założenia domu zakonnego, przedłożenia konstytucji zgromadzenia, podania składu osobowego placówek. Stawiano również inne wymogi, które docelowo miały usprawnić kontrolę państwa i przejęcie dzieł zakonnych.

²²⁹ Ładysława (Jadwiga) Łukaszewicz VSM (1905–1976), przełożona klasztoru wizytek w Warszawie 1957–1963. Do zakonu wstąpiła w 1945, śluby czasowe 1947. Przełożona zakonna w Jaśle 1967–1972.

²³⁰ Chodzi o wybory do władz klasztorów wizytek.

²³¹ Chodzi o s. Elżbietę Demińską VSM, przełożoną w Jaśle.

²³² Franciszka Morstin VSM (1906–1964). Do wizytek wstąpiła w 1932, profesja wieczysta 1937. Asystentka, mistrzyni nowicjatu, ekonomka, przełożona zakonna 1949–1952; 1964.

²³³ Nie udało się ustalić bliższych danych.

Ks[iaźdz] **Wawryn TJ**, w sprawie wizytatora o. **Prokulskiego**. Od dawna proszono o zamienienie wizytatora działającego z ramienia o[jca] generała²³⁴. Wobec widocznych faktów istotnego rozkładu zakonu po wizytacji postanowiłem zebrać vota²³⁵ od profesów o przebiegu wizytacji.

12.30. Ks[iaźdz] **A[ntoni] Kitliński**²³⁶ z archikatedry, któremu przekazałem odnowioną przez p. **Malareckiego**²³⁷ monstrancję, dotychczas przechowywaną na Miodowej²³⁸; odtąd ma być przechowywana w skarbcu archikatedry. Obecny ks. prał. **Padacz**.

16.00. O[jciec] **Nowak**²³⁹, socjusz prowincjała ks[ięży] jezuitów – otrzymuje polecenie zebrania votów profesów zakonu w sprawie wizytacji o. Prokulskiego.

7 lutego 1961, wtorek

Warszawa

9.00. Ks[iaźdz] dyr. **Dłopolski**²⁴⁰ przedstawia sprawę programu w duszpasterstwie dobroczynnym na rok 1961. Daję instrukcję na t[emat] dalszej pracy. Główny nacisk kładę na budzenie sumienia kapłańskiego ku dobroczynności. Wychowanie młodzieży semin[aryjnej] w duchu miłosierdzia chrześcij[kańskiego] j[est] podstawowe dla pracy d[uszpasterstwa] d[obroczynnego]. Ks[iaźdz] dyr[ektor] przygotowuje dwa projekty: 1) jeden – konferencji dla kierowników – konferencji dla duchowieństwa; 2) drugi – referat na konferencję jesienną wyższych przełożonych zakonów męskich.

10.00. Konferencja Komisji Głównej Episkopatu. Obecni wszyscy członkowie Komisji Głównej. Przedstawiam program obrad. Główny temat to wizytacje w seminariach diec[ezjalnych]. B[iskup] p Z[ygmunt] **Choromański** informuje o swoich rozmowach z min. **Sztachelskim**. Dłuższa dyskusja nad ogólną sytuacją Kościoła i metodą uprawianą przez rząd. Zajęliśmy się głównie oceną sytuacji w seminariach, po próbach wizytacji. B[iskup] p Z[ygmunt] **Ch[oromański]** omawia przebieg wizytacji w różnych seminariach. Po długiej dyskusji bp Ch[oromański] otrzymał instrukcję, by stał na stanowisku instrukcji,

²³⁴ Generałem jezuitów w latach 1946–1964 był o. Jan Janssens SJ. Cechowała go duża życzliwość wobec jezuitów z Polski, którym pomagał w podjęciu studiów zagranicznych oraz prowadzeniu duszpasterstwa w krajach zachodnich.

²³⁵ Chodzi o zebranie wniosków, opinii.

²³⁶ Antoni Kitliński (1909–1981), ksiądz, proboszcz parafii archikatedralnej w Warszawie od 1958, wykładowca homiletyki w WMSD w Warszawie, wizytator religii, odpowiedzialny za krajowe duszpasterstwo nauczycieli, kanonik honorowy kapituły metropolitalnej warszawskiej. Święcenia 1932. W czasie II wojny światowej kapelan AK. Proboszcz parafii pw. św. Antoniego z Padwy w Warszawie od 1945. Aresztowany 1951 i skazany na 6 lat więzienia. Proboszcz parafii św. Barbary w Warszawie od 1964; prałat.

²³⁷ Chodzi o złotnika Stanisława Malareckiego.

²³⁸ Tzn. w pomieszczeniach należących do kurii metropolitalnej.

²³⁹ Chodzi o o. Józefa Nowaka SJ.

²⁴⁰ Karol Dłopolski (1914–1982), ksiądz z archidiecezji wrocławskiej, doktor teologii, kanonista, sędzia Sądu Metropolitalnego w Krakowie od 1950, dyrektor sekretariatu Kościelnej Akcji Miłosierdzia w Polsce – organizacji charytatywnej Kościoła, związanej w miejsce zlikwidowanego Caritas 1950. Święcenia 1937. Wieloletni sekretarz Komisji KEP ds. Miłosierdzia (później pn. Komisja Charytatywna). Kierownik archidiecezjalnego wydziału duszpasterstwa charytatywnego w Krakowie 1966–1977.

danej w listopadzie na Konf[erencji] Episkopatu, dla rektorów seminariów duch[ownych]. Informowałem *de causa Kielcensi*²⁴¹, na^a obecnym jej etapie. Dłuższa dyskusja nt. taktyki Episkopatu w obronie Kościoła. W sprawie cenzury dla wydawnictw PAX uznano, że nie można się na to zgodzić, dopóki postępowanie p. B[olesława] **Piaseckiego**²⁴² nie zmieni się. Wrócono do sprawy wyjazdu biskupów do Rzymu; list bp. **Wilczyńskiego** głosił, że powinni jechać ci, którzy^b już dostali paszport, nie czekając na innych. Zebranie trwało do godz. 19.30. Wszyscy biskupi przyjęli dobrze nadzwyczajną sesję K[omisji] Gł[ównej] i spędzili czas na Miodowej – pomimo ciężkiej pracy i trudnych problemów – pogodnie.

20.00. Przyjmuję o. **Nowaka** TJ, socjusza prowincjała Wawryna. Przynosi mi vota profesów, którzy wypowiadają się *unanimiter*²⁴³ za zawieszeniem wizytacji o. **Prokulskiego**. Otrzymuje dekrety dla wizytatora, jego socjusza, prowincjała mazowieckiego i krakowskiego oraz list do generała w Rzymie.

Umarł ks. **Wł[adysław] Roslan**²⁴⁴, kapłan zdolny, który b[ardzo] dobrze zaczął, ale miał życie nieszcześliwe.

8 lutego 1961, środa

Warszawa – Laski

Po Mszy św. żegnam bp. **Klepacza** i abp. **Baraniaka**.

9.00. Na sali św. Jana Chrzc[iciela] odbywa się dzień skupienia dla sióstr parafialnych. Przemawia bp **Jaroszewicz**²⁴⁵. Wchodzę na kilka minut, by siostry powitać i pobłogosławić. Ma przemawiać ks. dyr. **Dłopolski**, ks. dyr. **Oberc**²⁴⁶ i bp **Kominek**.

10.15. Wyjazd do Lasek z ks. prał. **Padaczem**.

^a *W rękopisie: w.*

^b *W rękopisie: co.*

²⁴¹ Łac. sprawa kielecka.

²⁴² Bolesław Piasecki (1915–1979), polityk, prawnik, współzałożyciel i przewodniczący Stowarzyszenia PAX 1952–1979. Przed II wojną światową czołowy działacz ONR, przywódca RNR „Falanga”. Podczas wojny komendant Konfederacji Narodu i dowódca Uderzeniowych Batalionów Kadrowych. Aresztowany przez NKWD 1944, zwolniony w 1945 w wyniku zadeklarowanego poparcia dla reform komunistycznych. Twórca koncepcji współpracy katolików z władzą komunistyczną. Założyciel tygodnika „Dziś i Jutro” 1945. Stolica Apostolska potępiła jego poglądy zawarte w pozycji *Zagadnienia istotne* (1955). Poseł 1965–1979. Członek Rady Państwa 1971–1979.

²⁴³ Łac. jednogłośnie, jednomyślnie.

²⁴⁴ Władysław Roslan (1902–1961), ksiądz, doktor teologii. Świecenia 1925. Proboszcz parafii pw. Świętej Trójcy w Kobylce 1940–1950. Administrator i proboszcz parafii pw. św. Anny w Wilanowie 1950–1958. Wykładowca na UW, w WMSD w Warszawie, następnie na ATK.

²⁴⁵ Jan Jaroszewicz (1903–1980), biskup pomocniczy kielecki 1958–1967, nominacja 1957, sakra biskupia 1958, wikariusz generalny diecezji kieleckiej od 1949, doktor teologii, duszpasterz żeńskich zgromadzeń zakonnych. Świecenia 1925. Ojciec duchowny w WSD w Kielcach, wykładowca i rektor 1939–1945. Asystent Akcji Katolickiej. Najbliższy współpracownik bp. Kaczmarka. Aresztowany i więziony w Warszawie i Goleniowie 1951–1955. Administrator apostolski diecezji kieleckiej od 1963. Biskup kielecki 1967–1980.

²⁴⁶ Aleksander Oberc (1910–1992), ksiądz archidiecezji wrocławskiej od 1945, wcześniej lwowskiej, dyrektor akcji dobroczynnej diecezji wrocławskiej od 1957, kanonik od 1958. Świecenia 1934. Podczas II wojny światowej w AK, zasłużony w akcji ratowania Żydów. Prześladowany przez komunistów za odmowę objęcia stanowiska ogólnokrajowego dyrektora ŻKŚ „Caritas” 1950, a następnie administratora diecezji opolskiej. Odnaczony medalem Sprawiedliwy wśród Narodów Świata.

9 lutego 1961, czwartek

Laski

Mały wypoczynek. Wieczorem ks. St[anisław] **Piotrowicz**^{a247} w sprawie swej pracy nad przekładem traktatu św. Tomasza *De Incarnatione*²⁴⁸. Jest zachwycony swoją pracą. Chciałby ją drukować w „Veritas[ie]” (Londyn)²⁴⁹. Brak jest komentarza. Jestem zdania, że o komentarz musi się sam starać. Warto by stworzyć zespół, który podjąłby się przekładu całej *Summy teologicznej*²⁵⁰. Nie brak ludzi do tego przygotowanych. Warto by ich skupić i podzielić zadanie²⁵¹, jak to zrobili bibliści, przekładający Pismo Św[ięte] dla wydania tynieckiego²⁵².

11 lutego 1961, sobota

Laski – Warszawa – Laski

Wczoraj – praca nad korespondencją.

Dziś rano rozmowa z A[ntonim] **Marylskim**, Z[ofia] **Morawską**²⁵³ w sprawie pomocy dla zakładu. Nie jestem przeciwny, by pomoc zagraniczna wpływała na PKO moje, chociaż są trudności z wymianą, gdyż „sumy społeczne” podlegają uzgodnieniu z MOSP²⁵⁴. Mogą jednak nadal tak przekazywać swoje sumy.

10.00. **Sesja** K[urii] M[etropolitalnej] Warszawskiej. Brak ks. prał. **Piotrowskiego**, jest na urlopie. Omawiamy sprawy zakonne, dokonanych wizytacji. Trzeba zebrać materiał ogólny, spostrzeżenia dotyczące wszystkich zgromadzeń, by wydać instrukcję ogólną; zwłaszcza idzie o stan zdrowia zakonnic, o ich przepracowanie, zły podział zajęć, pewien materializm ubezpieczający na przyszłość²⁵⁵. Ze spraw duszpasterskich – bp **Modzelewski**

^a *W rękopisie*: Piotrowski.

²⁴⁷ Stanisław Piotrowicz (1902–1985), ksiądz z diecezji pińskiej, teolog, kapelan siostr zakonnych i pensjonariuszek w zakładzie dla niewidomych prowadzonym przez siostry franciszkanki służebnice Krzyża wraz ze współpracownikami świeckimi w Żułowie od 1949. Zasłużony dla przekładu na język polski *Sumy teologicznej*. Świecenia 1947. Od lat 20. związany z dziełem Lasek.

²⁴⁸ Łac. wcielenie.

²⁴⁹ Chodzi o Katolicki Ośrodek Wydawniczy „Veritas” Foundation Publication Centre w Londynie.

²⁵⁰ *Suma teologiczna* – jedno z głównych dzieł filozoficzno-teologicznych św. Tomasza z Akwinu, powstałe w latach 1268–1273.

²⁵¹ Życzenie prymasa zostało spełnione. Pierwszy tom przekładu polskiego *Sumy* ukazał się w 1962. Serię zainicjował i poprowadził ks. Stanisław Bełch (1904–1989, święcenia 1928), we współpracy m.in. z ks. Piotrowiczem. Dzieło wydawał Katolicki Ośrodek Wydawniczy „Veritas” w Londynie 1962–1986. Na serię składały się ogółem 34 tomy.

²⁵² Chodzi o Zespół Biblistów Polskich, powołany z inicjatywy benedyktynów tynieckich do opracowania Biblii Tysiąclecia.

²⁵³ Zofia Morawska (1904–2010), działaczka Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi w Laskach od 1930 i jego wieloletnia administratorka. Organizatorka warsztatów, świetlic, opieki indywidualnej, pośrednictwa pracy, opieki lekarskiej, funduszy i sponsorów dla potrzeb dzieła w Laskach.

²⁵⁴ Prawdopodobnie chodzi o ministerstwo właściwe ds. opieki społecznej. Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej działało do 1960, po czym zostało zreorganizowane. Sprawy opieki społecznej weszły w zakres kompetencji nowego Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej.

²⁵⁵ Problemy: zły organizacji życia siostr zakonnych, przeciążenia obowiązkami, materializmu w zakonach, nadmiernych wydatków na życie towarzyskie dla przełożonych kosztem podstawowych potrzeb podwładnych, a także

porusza zagadnienie pokłosa wizytacji. Sprawy gospodarcze – trzeba wnieść obronę Skolimowa, który został upaństwowiony „po cichu”²⁵⁶.

13.00. Po sesji bp **Choromański** informuje mnie o swej rozmowie z min. **Sztachelskim** o wizytacjach w seminariach. Min[ister] Sz[tachelski] oczekiwał decyzji Episkopatu. Jednak dać ich nie możemy. Przyjmując pod naciskiem i siłą fakt wizytacji, nie możemy się zgodzić na wizytację przedmiotów teologicznych. Min[ister] Sz[tachelski] uważa, że to rozróżnienie jest dyskwalifikacją wizytatorów. B[isku]p Ch[oromański] uważa, że wizytatorzy sami się właściwie zdyskwalifikowali, bo zaczęli od kuchni i spraw sanitarnych. Min[ister] Sz[tachelski] bardzo narzekał na sem[inarium] warsz[awskie], gdzie [a] wizytacji nie było. Utrzymywał, że to urząd²⁵⁷ obronił sem[inarium] przed konsekwencjami, których domagało się Kuratorium O[kręgu] Sz[kolnego] W[arszawskiego]. Powtarzał: „po co prymas angażuje swój autorytet”. Nie wie p. Sz[tachelski], że biskup bez seminarium jest jak bez żrenicy oko. Długa, 1½-godz[inna] rozmowa właściwie nic nie dała. Doszliśmy do wniosku, że trzeba przypomnieć [b] ks[iężom] biskupom obowiązek stania na stanowisku papieskiej instytucji.

Min[ister] Sz[tachelski] narzekał po raz pierwszy na kazanie moje w Boże Narodzenie. „Wyciągniemy konsekwencje”. Zresztą, tę pogrózkę powtarzał p. Sz[tachelski] kilka razy w ciągu 1½-godzinnej rozmowy.

14.00. Oddaję do przepisywania poprawioną „białą księgę” w sprawie arrasów.

P[ani] **Urbanowicz**^{c258} odbiera z SPP artykuł „Tyg[odnika] P[owszechnego]” w sprawie *Urzędu Brezy*²⁵⁹. Ks[iądz] **Kluz**²⁶⁰ stara się złagodzić ujemne wrażenie, jakie wywołał swoją recenzją o *Spiżowej Bramie*. *Urząd* przeczytałem; czytelnik będzie zapewne myślał o sposobie urzędowania polskiej biurokracji, czytając tę książkę.

wydatki na budowę okazałych siedzib władz zakonnych, to tematy, które prymas poruszał podczas zjazdów wyższych przełożonych zakonnych.

^a W rękopisie: do.

^b W rękopisie wyraz *skreślony*, *nieczytelny*.

^c W rękopisie: P. Urbanowicz.

²⁵⁶ W Skolimowie nad rzeką Jeziorką działał ośrodek kościelny, w którym klerycy spędzali okres wakacyjny. Następnie założono tam szkołę. Ośrodek przejęty został przez państwo. Ostatecznie odzyskany przez Kościół, przeszedł pod zarząd Kurii Metropolitalnej Warszawskiej.

²⁵⁷ Chodzi o UdSW.

²⁵⁸ Aniela Urbanowicz (1899–1988), działaczka społeczna i polityczna, współzałożycielka i członkini warszawskiego KIK, współpracownicza „Więzi” oraz Klubu Poselskiego Znak 1957–1968. W 1961 na łamach „Tygodnika Powszechnego” opublikowano jej tekst *Taizé, klasztor protestancki*. Korespondowała z bratem Rogerem Schutzem. Odnaczona przez Taizé nagrodą pojednania 1975.

²⁵⁹ Tadeusz Breza (1905–1980), powieściopisarz, eseista, dyplomata, radca kulturalny ambasady PRL w Paryżu 1961, wcześniej w Rzymie 1955–1959. Książki jego autorstwa *Urząd* i *Spiżowa Brama* stanowiły pokłosie pobytu w Rzymie. Napisane zostały w duchu krytycznym wobec Kościoła.

²⁶⁰ Stanisław Kluz (1914–2011), ksiądz, pisarz religijny, współpracownik „Tygodnika Powszechnego”. Do jezuitów wstąpił w 1929. Świecenia 1941. Z zakonu wystąpił w 1946. Po dymisji z zakonu pracował jako prefekt II Liceum we Wrocławiu, a następnie w duszpasterstwie w Świdnicy. Pobyt w Austrii od 1965. Duszpasterz polonijny i akademicki w Wiedniu.

15.00. Ks[iądz] prof. **Majdański**²⁶¹ w sprawie programu pracy wśród lekarzy, przed konferencją z bp. **Plutą**²⁶².

15.30. Ks[iądz] rektor **Miziołek** w sprawie spodziewanej wizytacji w sem[inarium] metrop[olitalnym]. Ma trzymać się instrukcji zawartej w liście bp. **Choromańskiego**.

16.30. Wyjazd do Lasek.

13 lutego 1961, poniedziałek

Laski – Warszawa

10.00. Matka **Benedykta**²⁶³ informuje o nowej próbie „ratowania” Lasek przed upaństwowieniem, przez ustąpienie siostr z zarządu i nadanie mu charakteru świeckiego. M[atka] **Benedykta** i siostry w zarządzie są przeciwnie tej inicjatywie, uważając, że to będzie etap ułatwiający upaństwowienie. Projekt wychodzi od strony państwowych spółdzielni dla niewidomych. Chyba to jest metoda konia trojańskiego.

S[iostro] **Augustyna**²⁶⁴ mówi o coraz większych trudnościach matki Czackiej w przyjmowaniu Komunii św. Dałem już księdzu **Fedorowiczowi**²⁶⁵ obszerne *facultates*²⁶⁶, by ułatwić matce przyjęcie Komunii w chwili dla niej najkorzystniejszej.

15.30. Wyjazd z^a Lasek. W W[arsza]wie, w korespondencji znajduję list Wł[adysława] **Gomułki**, który jest odpowiedzią na mój list grudniowy. Właściwie jest to krótkie stwierdzenie, że nie wziąłem pod uwagę listu p. Gomułki, gdzie były wyliczone warunki ułożenia stosunków Kościoła i państwa. Mój list „nie posuwa sprawy”. Widać, że list jest zdawkowy²⁶⁷.

^a W rękopisie obok skreślone: do.

²⁶¹ Kazimierz Majdański (1916–2007), ksiądz, doktor teologii, redaktor naczelny „Ateneum Kapłańskiego” 1956–1974. Podczas okupacji więziony w Łądzie, KL Sachsenhausen i Dachau. Świecenia 1945. Biskup pomocniczy wrocławski 1963–1969, sakra biskupia 1963, wikariusz generalny diecezji i dziekan kapituły katedralnej. Wykładowca w WSD we Wrocławiu, wicerektor 1952–1957. Wykładowca na ATK, habilitacja 1972. Organizator Instytutu Studiów nad Rodziną w Łomiankach 1975, dyrektor do 1993. Profesor zwyczajny od 1982. Biskup szczecińsko-kamiński 1979–1992. Wiceprzewodniczący Papieskiej Rady ds. Rodziny. Arcybiskup ad personam 1992–2007. Współzałożyciel świeckiego Instytutu Świętej Rodziny.

²⁶² Wilhelm Pluta (1910–1986), ksiądz, doktor teologii, administrator apostolski i wikariusz kapitułny ordynariatu gorzowskiego oraz biskup tytularny od 1958. Świecenia 1934. Wykładowca w WSD w Katowicach. Sakra biskupia 1958. Pierwszy biskup diecezji gorzowskiej 1972–1986. Sługa Boży Kościoła katolickiego.

²⁶³ Benedykta (Wiesława) Walicka-Woyczyńska FSK (1901–1975), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Służebnic Krzyża 1950–1962, doktor filozofii. Do zgromadzenia wstąpiła w 1933. Pracownik Biblioteki Wiedzy Religijnej w klasztorze przy ul. Piwnej w Warszawie od 1965.

²⁶⁴ Augustyna (Marianna) Daszuta FSK (1914–2014), opiekunka m. Czackiej 1947–1961. Do zgromadzenia wstąpiła w 1935. Wieloletnia katechetka i opiekunka chorych.

²⁶⁵ Tadeusz Fedorowicz (1907–2002), ksiądz z archidiecezji lwowskiej, kapelan w Laskach, dyrektor duszpasterstwa ociemniałych, wikariusz parafii pw. św. Franciszka z Asyżu w Izabelinie, prałat. Świecenia 1936. Przed II wojną światową dyrektor domu dla ubogich w Lwowie. Dobrowolnie dołączył do zesłanych w głąb ZSRR 1940. Duszpasterz rodzin polskich w Kazachstanie. Aresztowany 1943, więziony. Powrót do Polski 1944. Duszpasterz niewidomych w Żułowiu, następnie w Laskach.

²⁶⁶ Łac. upoważnienie, pełnomocnictwo.

²⁶⁷ Chodzi o list Gomułki z 11 II 1961, odpowiedź na list prymasa z 5 XII 1960. Gomułka lakonicznie stwierdził, że prymas powracał do zagadnień, które stanowiły przedmiot wcześniejszych ustaleń i do których odniósł się już w liście z kwietnia i czerwca 1959. Na list Gomułki z 11 II 1961 (który na prymasie wywarł „bolesne wrażenie”) prymas odpowiedział w marcu 1961.

17.00. U ks. kanclerza **Olszewskiego**, wraz z Kapitułą Metrop[olitalną]. Ks[iądz] O[lszewski] ma swoje osiedliny na nowym, ładnym mieszkaniu. Przyjmuje też kapitułę z racji swego odznaczenia kanonią honorową warszawską.

20.00. D[okto]r **Ozimowski**.

14 lutego 1961, wtorek

Warszawa – Łaski

Na Mszy św. matka **Edyta**²⁶⁸; Msza św. jest za jej matkę i p. Julię, która niedawno umarła. Matka wręcza mi list od nowego dyrektora szpitala sióstr elżbietanek²⁶⁹; jest to podziękowanie za podarowanie szpitalowi kompletu aparatów rentgenowskich^a z fundacji NCWC²⁷⁰.

Brat Walenty²⁷¹ i s. Georgia²⁷² czczą swoich patronów.

10.15. Powrót do Lasek.

13.00. **Jerzy Zawieyski** i A[ntoni] **Marylski**. Debaty nad klubem Znak²⁷³ w wyborach. Partia mniejsza kontyngent „posłów katolickich” do trzech dla grupy Znak. Wchodziłby **Zawieyski**, **Stomma**, ewentualnie **Mazowiecki**²⁷⁴ („Więź”²⁷⁵). Zrobiono by miejsce dla grupy PAX (**Bocheński**²⁷⁶, **Hagmajer**²⁷⁷) i dla **Frankowskiego**. Może póź-

^a *W rękopisie*: roentgenowskich.

²⁶⁸ Edyta (Salomea) Kruczkowska CSSE (1905–1983), przełożona prowincji warszawskiej Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety 1957–1970. Do zgromadzenia wstąpiła w 1928, profesja wieczysta 1935. Wikaria prowincji 1946–1957. Ekonomka prowincji 1970–1976. Przygotowanie zawodowe: przyuczona pielęgniarka.

²⁶⁹ Chodzi o szpital przy ul. Goszczyńskiego w Warszawie, pierwszy w dzielnicy Mokotów, zorganizowany od podstaw przez siostry elżbietanki w okresie międzywojennym; zniszczony w 1944, odbudowany i reaktywowany przez siostry, upaństwowiony w 1954. Usunięcie personelu zakonnego przez komunistów 1964.

²⁷⁰ National Catholic Welfare Conference (NCWC) – amerykańska dobroczynna katolicka organizacja pozarządowa założona w 1919.

²⁷¹ Walenty Siwa CFCI (1907–1997), brat zakonnny, pracownik biurowy SPP, członek zarządu generalnego zgromadzenia 1960–1962. Do zgromadzenia wstąpił w 1926. Profesja wieczysta 1937. Pracownik kancelaryjny w sekretariatach prymasów Hłonda, Wyszyńskiego i Glempa.

²⁷² Georgia (Wanda) Finc CSSE, siostra elżbietanka posługująca w Domu Arcybiskupów Warszawskich.

²⁷³ „Znak” – miesięcznik społeczno-kulturalny wydawany przez Społeczny Instytut Wydawniczy „Znak” w Krakowie od 1946 z przerwą 1953–1957. Założyciele: Hanna Malewska, Jerzy Turowicz, Stefan Świeżawski i in. Redaktorzy naczelni: Jerzy Radkowski, Hanna Malewska, Stanisław Stomma, Jacek Woźniakowski, Bohdan Cywiński, Stefan Wilkanowicz i in.

²⁷⁴ Tadeusz Mazowiecki (1927–2013), prawnik, dziennikarz, współorganizator warszawskiego KIK, redaktor naczelny „Więzi” 1958–1981, członek Koła Poselskiego Znak, poseł 1961–1972. Członek Stowarzyszenia PAX do 1955. Przewodniczący komisji ekspertów MKS w Gdańsku. Doradca NSZZ „Solidarność” od 1980. Redaktor naczelny „Tygodnika Solidarność” od 1981. Internowany 1981–1982. Prezes Rady Ministrów 1989–1990. Przewodniczący Unii Demokratycznej od 1990.

²⁷⁵ „Więź” – miesięcznik społeczno-kulturalny wydawany w Warszawie od 1958, założony na fali odwilży październikowej, z inicjatywy środowiska katolików świeckich, promujący idee tzw. katolicyzmu otwartego. Redaktor naczelny: Tadeusz Mazowiecki 1958–1980.

²⁷⁶ Aleksander Bocheński (1904–2001), publicysta, członek ZLP od 1956. Podczas okupacji działacz konspiracyjny. Zaproponował Jerzemu Borejszy, by Piasecki stanął na czele opozycji prawicowej. Poseł 1947–1952. Współpracownik redakcji: „Dziś i Jutro”, „Słowo Powszechne”, „Kierunki”, „Życie i Myśl”, „Tygodnik Powszechny”. Członek ZG PAX 1962–1985. Członek Rady Krajowej PRON 1983.

²⁷⁷ Jerzy Hagmajer (1913–1998), chirurg w szpitalu pw. Przemienienia Pańskiego na warszawskiej Pradze 1945–1980, przewodniczący Koła Poselskiego Znak 1961–1965, poseł 1961–1976. Przed wojną w ONR i RNR. Podczas okupacji porucznik AK, więzień Pawiaka. Organizator i pierwszy dyrektor LO św. Augustyna w Warszawie

niej obserwowano by kłótnie i licytowanie się wśród katolików, jak to już było z okazji zniesienia dwóch świąt²⁷⁸. Wygląda to na dyskwalifikację polityczną grupy **Znak**. J[erzy] Zaw[ieyski] „jest zdecydowany” ustąpić. St[anisław] **Stomma** naciska na trwanie. Boi się, że z ustąpieniem J[erzego] Z[awieyskiego] będzie zniszczona prasa, wydawnictwo i KIK Znak. Jest to możliwe wobec mściwości komunistów. Zdaje się, że „decyzja” J[erzego] Z[awieyskiego] nie jest ostateczna. Wpływ wywiera St[anisław] **Stomma** i „przyjaciele” Jerzego, którzy radzi by za jego plecami żyć nadal z polityki. Po odejściu **prof. Makarczyka** i **Łubieńskiego**²⁷⁹ grupa będzie b[ardzo] osłabiona doktrynalnie, gdyż St[anisław] **Stomma** nie ma ładu doktrynalnego w pracy, jaki wносił **prof. Makarczyk**. Pytanie, co robić? – wisi nad nami. Jesteśmy jak „przyjaciele Hioba”²⁸⁰. Sympatia za wyjściem z polityki i za powrotem do pracy twórczej. Ale trzeba porównać, co traci PZPR, a co traci praca katolików. Wniosek – walczyć o zachowanie dotychczasowego *quorum*²⁸¹ dla Znak. Jutro konferencja u premiera **Cyrankiewicza**²⁸². Należy jasno rzecz postawić, że po Październiku ludzie zaangażowali się, a dziś są odrzucani. Jest to skutek „oficjalnej mocy” jako pozycji PZPR. Ale dyskwalifikowanie ludzi Znak jest odstrasającym przykładem dla wszelkich prób porozumienia się. Jestem przekonany, że J[erzy] Z[awieyski] skłania się do pozostania.

18 lutego 1961, sobota

Laski – Warszawa

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] Warsz[awskiej]. Brak **ks. Piotrowskiego**²⁸³. Z ważniejszych spraw – przyjęto projekt organów dla archikatedry, w opracowaniu **prof. Możdżonka**²⁸⁴. Projekt jest rozwojowy; w trzech manualach umieszcza się 49 głosów. Później można by dołączyć czwarty manual. Wykonanie zleca się warszawskiej firmie **Kruszewskiego**^a.

1949–1950. Współzałożyciel tygodnika „Dziś i Jutro”. Współzałożyciel Stowarzyszenia PAX i jego wieloletni wiceprzewodniczący. Redaktor „Kierunków”.

^a W *rękopisie*: Krupiszewskiego.

²⁷⁸ Ustawą z 16 XI 1960 zniesiono dni wolne od pracy w uroczystość Objawienia Pańskiego (Trzech Króli), obchodzoną 6 stycznia, oraz w uroczystość Wniebowzięcia NMP, obchodzoną 15 sierpnia.

²⁷⁹ Konstanty Łubieński (1910–1977), ekonomista, prawnik, działacz KIK, wcześniej związany ze Stowarzyszeniem PAX, poseł 1952–1980. Podczas okupacji oficer ZWZ/AK; więziony przez Sowieców 1944–1945. Prezes warszawskiego KIK 1969–1977. Przewodniczący Koła Poselskiego Znak 1976–1977. Członek Rady Państwa 1976–1977.

²⁸⁰ Powiedzenie „hiobowy przyjaciel/pocieszyciel” stosuje się na określenie osoby faktycznie bezradnej, próbującej przekonać przyjaciela, że nieszczęście nastąpiło z jego winy.

²⁸¹ Łac. *kworum*.

²⁸² Józef Cyrankiewicz (1911–1989), prawnik, premier 1947–1952; 1954–1970, członek BP KC PZPR 1948–1971, w KC PZPR 1948–1975, poseł 1945–1972, przewodniczący Rady Naczelnej ZBoWiD 1949–1972. Od 1931 członek PPS. Podczas II wojny światowej więzień KL Auschwitz i Mauthausen. Przewodniczący Rady Państwa 1970–1972.

²⁸³ Chodzi o ks. Stefana Piotrowskiego.

²⁸⁴ Stanisław Możdżonek (1907–1983), muzykolog, artysta muzyk, organista katedry pw. św. Jana Chrzciciela w Warszawie, wykładowca na ATK, w Państwowej Szkole Muzycznej w Warszawie i ośrodku dla niewidomych w Laskach.

Rozpatrujemy sprawę **witraży** ^{a]}, jest nowy konkurs, z dopuszczeniem prof. **Gierżalska**^b. Sesja wypowiada się za firmą warszawską. **Taranczewski**²⁸⁵ jest najlepszy. Wyłącza się **Ożminów**²⁸⁶. Można brać pod uwagę **Kwiatkowskiego**²⁸⁷ z Torunia. Należy się oprzeć na warsztacie warszawskim. Pytam o losy nastawy na wielki ołtarz. Prof[esor] **Jabłoński**²⁸⁸ przedstawił projekt okucia wielkich drzwi.

Ustalamy kalendarz nabożeństw w archikatedrze w Wielkim Tyg[odniu].

Po sesji z bp. **Choromańskim**. Informuję o liście kard. **Mimmiego**²⁸⁹, który wzywa bp. **Kaczmarka** do Rzymu, „by zdał sprawę ze stanu swej diecezji”. Również – poufnie – mówię o zdawkowej odpowiedzi Wł[adysława] **Gomułki** na mój obszerny list o sytuacji Kościoła. B[isku]p przemawia za grupą J[erzego] **Brauna**²⁹⁰ w sprawie współpracy jej z KIK-ami.

Po obiedzie s. **Mieczysława**²⁹¹ informuje mnie o swych ostatnich rozmowach w PKO. Okazuje się, że oprócz sumy NCWC zablokowano wszystkie inne sumy wpływające na moje imię do mej dyspozycji. Dyrekcja oczekuje mojego listu stwierdzającego, że suma z NCWC jest przeznaczona do mojej dyspozycji.

16.30. Powrót do Lasek. Czas poświęcam na napisanie: 1) listu o sobotach Królowej Polski; 2) instrukcji wieczornych nabożeństw sobotnich; 3) listu do warszawian i archidiecezji o oddaniu się Matce Bożej; 4) formy oddania się Matce Bożej.

20 lutego 1961, poniedziałek

Laski

17.00. J[erzy] **Zawieyski** i A[ntoni] **Marylski**. Po rozmowie z prem[ierem] **Cyrankiewiczem**, **Znak** wytargował czwartego posła, którym ma być p. Łubieński. Stanowczo nie chciano się zgodzić na prof. **Makarczyka**, zapewne dlatego, że za dobrze zna się na polityce społecznej i zbyt rzeczowo krytykował komunistyczną politykę płac dla proletariatu.

^a W rękopisie: projekt.

^b W rękopisie nazwisko nieczytelne.

²⁸⁵ Wacław Taranczewski (1903–1987), artysta malarz, reprezentant nurtu XX-wiecznego koloryzmu, prezes ZPAP od 1945, dyrektor Państwowej Szkoły Sztuk Plastycznych od 1946, profesor na ASP w Krakowie od 1947, autor fresków w kościele pw. NMP i św. Marcina w Poznaniu, twórca projektów witraży do katedry warszawskiej, poznańskiej i in.

²⁸⁶ Chodzi o Łucję i Józefa Ożminów.

²⁸⁷ Edward Kwiatkowski (1904–1971), witrażysta, specjalista w zakresie konserwacji witraży zabytkowych, kierownik Pracowni Witrażowniczej UMK w Toruniu, konserwator witraży poddominikańskich z Krakowa 1960–1962. Najwybitniejsze dzieła Kwiatkowskiego to witraże w kościele św. Jana w Toruniu i farze bydgoskiej.

²⁸⁸ Adam Jabłoński (1902–1973), artysta, scenograf, specjalista w zakresie sztuki graficznej, zdobniczej, metaloplastyki, kierownik artystyczny Spółdzielni Rękodzieła Artystycznego ORNO od 1950.

²⁸⁹ Marcelo Mimmi (1882–1961), kardynał, sekretarz Świętej Kongregacji Konsystorialnej 1957–1961. Świecenia 1905. Sakra biskupia 1930. Arcybiskup Bari 1933–1952. Arcybiskup Neapolu 1952–1957.

²⁹⁰ Jerzy Braun (1901–1975), filozof, poeta, prozaik, krytyk literacki, publicysta, scenarzysta, polityk, działacz KIK. W okresie II wojny światowej działacz konspiracyjny. Przewodniczący RJN, ostatni Delegat Rządu na Kraj. Redaktor „Tygodnika Warszawskiego” 1946–1947. Więziony przez władze komunistyczne 1945–1946; 1948–1956, zrehabilitowany 1958. We Włoszech od 1965.

²⁹¹ Mieczysława Wasilewska CSSE (1917–2012), sekretarka w SPP 1950–1985. Do zakonu wstąpiła w 1948, profesja wieczysta 1955. Przełożona domu zakonnego w Krynicy 1985–1991.

Co ciekawsze, że **p. Kisielewski**²⁹² ma być posłem z okręgu lubelskiego, a **Zawieyski** z konieczności musi być z częstochowskiego. Wypowiadam swoje *expose*²⁹³. Nie uważam tej grupy za przedstawicielstwo katolików; reprezentują siebie i swoje sumienie. Nie możemy uważać grupy za przedstawicielstwo katolickie, gdyż nie odpowiada to w żadnej mierze pozycji katolicyzmu w Polsce. Nie liczymy też na obronę spraw Kościoła, gdyż grupa i w poprzednim sejmie nic nie mogła zrobić dla Kościoła, a ostatnie przemówienie **p. Stommy** w sejmie zbagatelizowało przeżycia Kościoła. Trzeba też wyrzec się reprezentowania mnie, zwłaszcza za granicą; nie życzę sobie, by **p. Stomma** uchodził tam za najbliższego mego współpracownika, jak musiał się podawać. Trzeba sobie jasno określić cel tej pracy: 1) czy to będzie obrona społeczno-humanistycznych praw; 2) czy obrona spraw katolickich; 3) czy obrona interesów grupy Znak. Zdaje się, że ostatecznie zejdziesz na to trzecie, jak było w poprzednim sejmie, przy lepszej reprezentacji. W nowym sejmie **Znak** nie będzie miał ani jednego polityka z prawdziwego zdarzenia, bo **p. Jerzy** – to łacina, **p. Stomma** – to dziecina, a **p. Kisielewski** – stańczyk-wesołek. Zgłaszam swoje *desinteressement*²⁹⁴ w tej sprawie, podobnie jak uczyniłem po Październiku. **J[erzy] Z[awieyski]** jest skłonny prosić **p. Gomułę** o rozmowę; skończy się pewnie na wymyślaniu. Nie jestem za tym, by **p. Z[awieyski]** montował moją rozmowę z **p. G[omułą]**.

24 lutego 1961, piątek

Laski – Warszawa

9.00. Powrót do W[arsza]wy. Plan pisarski wykonany.

9.30. M[atka] **Lucillina**²⁹⁵, prow[incjalna] krakowska nazaretanek, prostuje informacje o sytuacji domu kieleckiego. W tej chwili jest trzynaście sióstr. Są w domu katechetki, ale niezatrudnione.

Ks[iądz] **P[iotr] Granatowicz SAC**, dyrektor Pallottinum, w sprawie *Rozważań liturgicznych*. Jest możliwość wydania *R[ozważań] I[iturgicznych]*, ale przez *Ars Polona*²⁹⁶, gdyby wpłynęło zamówienie zagraniczne na dwa tysiące zł, wtedy można by wydać dziesięć tysięcy egz[emplarzy].

²⁹² Stefan Kisielewski (1911–1991), publicysta, prozaik, kompozytor, krytyk muzyczny, poseł 1945–1989, w tym z ramienia Koła Poselskiego Znak 1957–1965; związany ze środowiskiem „Tygodnika Powszechnego” 1945–1989. W okresie okupacji członek AK. Wykładowca w Wyższej Szkole Muzycznej w Krakowie 1945–1949. Założyciel Ruchu Polityki Realnej 1987 i Unii Polityki Realnej 1989.

²⁹³ *Fr.* wypowiedź programowa. Właściwie termin stosuje się w odniesieniu do wypowiedzi programowej premiera lub innego członka rządu. Tu użyty przenośnie.

²⁹⁴ *Fr.* brak zainteresowania dla jakiejś sprawy; dystans.

²⁹⁵ Lucillina (Bogumiła) Stelmaszuk CSFN (1906–1993), przełożona prowincji krakowskiej Zgromadzenia Sióstr Nazaretanek 1955–1962, historyk zgromadzenia. Do zgromadzenia wstąpiła w 1930, profesja wieczysta 1938. Odwiedzała prymasa w okresie jego internowania w Komańczy.

²⁹⁶ Centrala Handlu Zagranicznego „Ars Polona” – przedsiębiorstwo powstałe w Warszawie w 1953. Główny polski eksporter oraz importer publikacji książkowych, czasopism, płyt, dzieł sztuki i in. Organizator Międzynarodowych Targów Książki w Warszawie od 1956. Pod nazwą Centrala Handlu Zagranicznego „Prasa i Książka” 1957. Pod nazwą RSW „Prasa – Książka – Ruch” od 1972.

Ks[iaǳ] Br[uno] **Kozieł SVD**²⁹⁷ z trzema ojcami wyjeǳdżającymi do Argentyny – po błogosławieństwo.

Ks[iaǳ] **Zapłata**²⁹⁸ i ks. **Nawrocki**²⁹⁹ w sprawach konsulty zak[onnej]. Program pracy w Gostyniu Wielkop[olskim].

Ks[iaǳ] **Góǳ**³⁰⁰ ze Strachówki, budujący kościół – otrzymuje pomoc i ornat.

M[atka] **Zbigniewa Jaworska**³⁰¹ – ustala się spotkanie z radą prowincjalną w ich domu prowincjalnym.

Anieli **Urbanowicz**^b, przedstawicielka „Tygodnika P[owszechnego]” po powrocie z Francji, przywozi pozdrowienia i książkę **Rogera Schutza**³⁰², „przeora” protestanckiego klasztoru w **Taizé**, który modli się za Kościół w Polsce i prymasa.

K[azimierz] Studentowicz³⁰³ po swoich rozmowach ze Znakiem i politykami. Odnosi wrażenie, że tam nie ma dąǳności do „rozłóżenia” Kościoła z obawy przed społeczeństwem. Gotów jest współpracować z KIK. Jestem zdania, że powinien zabiegać o mandat poselski, by mógł zastąpić prof. **Makarczyka**, którego nie wpuszczają.

^a *W rękopisie: Gwóǳ.*

^b *W rękopisie: N. Urmanowicz.*

²⁹⁷ Bruno Kozieł SVD (1916–2004), kapłan zakonny, przełóżony prowincjalny polskiej prowincji Zgromadzenia Słowa Bożego (werbistów) 1960–1966. Do werbistów wstąpił w 1937, święcenia 1948. Podczas II wojny światowej więzien KL Dachau. Po wojnie wykładowca w WSD werbistów, rektor 1954–1957. Dyrektor studiów i radca prowincjalny 1957–1960. Mistrz nowicjatu 1966. Radca generalny werbistów od 1967.

²⁹⁸ Feliks Zapłata SVD (1914–1982), kapłan zakonny, doktor teologii. Z mianowania prymasa przewodniczący Konsulty Wyższych Przełóżonych Zakonów Męskich w Polsce 1960–1962. Do werbistów wstąpił w 1935, profesja wieczysta i święcenia 1941. Duszpasterz Polaków w Belgii 1943–1946. Dyrektor NSD w Nysie, a następnie NSD diecezji opolskiej 1948–1952. Prowincjał polskiej prowincji księży werbistów 1957–1960. Represjonowany przez SB, m.in. porwany w 1962, aresztowany i po pokazowym procesie skazany na rok pozbawienia wolności 1963. Po opuszczeniu więzienia zamieszkał w Pieniężnie. Załóżył na ATK pierwszej w Polsce i w Europie Śródkowo-Wschodniej specjalizacji z misjologii 1969, którą kierował do 1981. Habilitacja 1972.

²⁹⁹ Stanisław Nawrocki SJ (1915–1986), kapłan zakonny, członek Komisji Duszpasterskiej KEP 1960–1967. Do zakonu wstąpił w 1930, święcenia 1941. Podczas wojny działacz RGO i Powiatowego Komitetu Opieki Społecznej w Nowym Sączu. Po II wojnie światowej reaktywował ruch sodalicyjny. Zastępca krajowego promotora Sodalicii Mariańskich i moderator Sodalicii Akademickiej w Krakowie 1945. Aresztowany za działalność sodalicyjną 1950, skazany na 12 lat więzienia, więziony 1950–1955. Rekolekcjonista w Czechowicach 1956–1957. Duszpasterz akademicki w Krakowie 1957–1960. Prowincjał jezuitów 1967–1973.

³⁰⁰ Franciszek Góǳ (1915–2001), ksiąǳ, proboszcz parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Strachówce 1952–1964. Święcenia 1942. Proboszcz parafii pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Dąbrówce 1964–1991.

³⁰¹ Zbigniewa (Bożena) Jaworska OSU (1908–1993), przełóżona prowincjalna Unii Rzymskiej Zakonu św. Urszuli (urszulanek) 1960–1966, członkini Konsulty Konferencji Wyższych Przełóżonych Żeńskich Zgromadzeń Zakonnych w Polsce. Do zakonu wstąpiła jako absolwentka filologii klasycznej w 1932, profesja wieczysta 1938. Przełóżona domu zakonnego w Rokicinach 1950–1960. Przełóżona w Poznaniu 1968–1977.

³⁰² Roger Schutz, właśc. Louis Schütz-Marsauche (1915–2005), teolog ewangelicki, działacz ekumeniczny, załóżył i przeor wspólnoty religijnej Taizé. Inicjator corocznych Europejskich Spotkań Młodych od 1978.

³⁰³ Kazimierz Studentowicz (1903–1992), doktor prawa i nauk ekonomicznych, pracownik Zakładu Nauk Ekonomicznych PAN, członek warszawskiego KIK, załóżył sekcji katolickiej myśli społecznej KIK 1961. W latach 1943–1946 członek SP. Redaktor pisma „Naród”. Aresztowany w 1948, skazany na 15 lat więzienia, objęty amnestią 1956. Publicysta „Tygodnika Powszechnego”. Habilitacja z nauk ekonomicznych 1965. Współtwórca Chrześcijańsko-Demokratycznego SP 1989.

16.00. **Panek Zofia**³⁰⁴ ze Lwowa mówi o polskich księżach: **Chwirucie**³⁰⁵, **Jastrzębskim**³⁰⁶ i **Holuniewicz**³⁰⁷ i o sytuacji K[ości]ła grekokatolickiego.

17.00. **Ks[iądz] Marciszewski**³⁰⁸ z sem[inarium] metropolitalnego – długa rozmowa o kierunku jego dalszych studiów.

20.00. W archikatedrze, z ks. **Kotowskim**³⁰⁹. Oglądam kaplicę literacką, w której wyjęto tymczasowy mur, by przygotować wszystko do ustawienia bramy i portalu. W *baptisterium*³¹⁰ ustawiana jest krata żelazna.

25 lutego 1961, sobota

Warszawa

9.00. **Ks[iądz] prał. Duczyński**³¹¹ w sprawie dorocznej sesji sądu metropolitalnego].

10.30. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. W szeregu spraw przyjęto poprawki do projektu okucia drzwi głównych do archikatedry według projektu prof. **Jabłońskiego**. Przyjęto projekt rozłożenia podatku między filiami i parafiami. Dyskusja nad terminem oddania duchowieństwa i diecezji Matce Bożej oraz odsłonięcia tablicy pamiątkowej dla kapłanów poległych w Dachau.

Wymiana myśli na temat oddania się archidiecezji Matce Bożej. Są trudności z terminem 3 maja i zastrzeżenia co do Bożego Ciała. Proponuje się przyspieszyć termin kapłański na koniec kwietnia.

³⁰⁴ Zofia Panek (1914–1975), działaczka społeczna zasłużona dla zachowania obiektów muzealnych i miejsc pamięci, w tym nekropolii polskich we Lwowie. Ofiarodawczyni darów dla Kolekcji Leopoldus Muzeum Niepodległości w Warszawie. Urodziła się i zmarła we Lwowie.

³⁰⁵ Ignacy Chwirut (1888–1973), ksiądz z archidiecezji lwowskiej. Sekretarz arcybiskupów Józefa Bilczewskiego i Bolesława Twardowskiego. Redaktor i wydawca czasopism katolickich. Kanonik gremialny kapituły lwowskiej. Dyrektor biblioteki religijnej. Święcenia 1912.

³⁰⁶ Karol Jastrzębski (1882–1966), ksiądz z archidiecezji lwowskiej. Święcenia 1906.

³⁰⁷ Zygmunt Hałuniewicz (1889–1974), ksiądz z archidiecezji lwowskiej, kanonik gremialny kapituły lwowskiej oraz kanclerz kurii. Święcenia 1912.

³⁰⁸ Witold Marciszewski (ur. 1930), filozof, metodolog, logik, historyk logiki. Święcenia 1953. Z kapłaństwa odszedł w 1961. Pracownik naukowy IFiS PAN 1961–1963. Wykładowca na UW 1962–1972; habilitacja 1971. Kierownik Zakładu Metodologii Nauk Społecznych w Wyższej Szkole Administracji Publicznej w Białymstoku 1975–1982. Profesor zwyczajny 1987. W latach 70. i 80. wykładowca w Halle, Groningen, Utrecht, Amsterdamie, Salzburgu i in. Wykładowca w Collegium Civitas w Warszawie 2000–2004. Pracownik naukowo-dydaktyczny KUL.

³⁰⁹ Stanisław Kotowski (1914–1984), ksiądz z diecezji sandomierskiej, doktor teologii i obojga praw, pracownik SPP od 1957; zaliczany do grona najbliższych współpracowników prymasa. Święcenia 1938. Wykładowca w WSD w Sandomierzu od 1947. Notariusz kurii biskupiej sandomierskiej od 1948. Relator trybunału prymasowskiego w Warszawie 1953–1958. Na skutek represji ze strony UB pozbawiony stanowisk. Sekretarz Komisji KEP ds. duszpasterstwa polonijnego od 1967. Inkardynowany do archidiecezji warszawskiej w 1974.

³¹⁰ Łac. kaplica chrzcielna.

³¹¹ Franciszek Duczyński (1892–1964), ksiądz, doktor prawa kanonicznego, proboszcz parafii pw. Chrystusa Króla w Warszawie na Targówku 1946–1964, oficjał sądu metropolitalnego 1950–1964, prowizor ds. administracyjnych w WMSD w Warszawie, kanonik kapituły metropolitalnej warszawskiej od 1948, prałat papieski. Święcenia 1916. Proboszcz parafii pw. św. Jakuba Apostoła w Jadowie 1934–1946.

14.00. Ks[iaźdz] dyr. Dąbrowski³¹² – sprawy WSZ. Dyr[ektor] **Lech**³¹³ rozesłał okólnik zobowiązujący „nowe” domy zakonne do rejestracji, zgodnie z prawem o stowarzyszeniach³¹⁴. Jest to podstęp – *via facti*³¹⁵. B[isku]p Z[ygmunt] Ch[oromański] powinien wystąpić z pismem do min. **Sztachelskiego**. Wszystkie domy zakonne powinny bronić swych praw.

26 lutego 1961, niedziela

Warszawa

Pracuję nad listem do prezydium rządu w sprawie kandydatów na stolicę biskupią tarnowską. List pójdzie jutro. Przeglądam wnioski ks[ięży] biskupów do Stolicy Świętej o nowych sufraganów (Lublin, Olsztyn); są niedostatecznie opracowane.

Przygotowuję odpowiedź W[ładysławowi] **Gomulce** na jego zwięzły list. Wniesiony będzie na Komisję Główną. Omawiamy zagadnienia gospodarcze domu z ks. prał. **Borowcem**³¹⁶.

Wieczorem, ks. kanclerz **Olszewski** na wieczery; dłuższa rozmowa na temat nauk społecznych w sem[inarium] metrop[olitalnym].

28 lutego 1961, wtorek

Laski

Prowadzę dzień skupienia dla zespołu³¹⁷. Wygłaszam dwie konferencje na t[emat] *Quaerite faciem Eius semper*³¹⁸ i prowadzę drogę krzyżową. Odmawiamy wspólnie godziny kanoniczne mniejsze i nieszpory³¹⁹.

³¹² Chodzi o ks. Bronisława Dąbrowskiego FDP.

³¹³ Jan Lech, zastępca dyrektora UdSW do 1962.

³¹⁴ WdSW przeciwdziałały geograficznemu rozprzestrzenianiu się zakonów. 5 I 1961 UdSW wydał pismo do wyższych przełożonych zakonnych dotyczące obowiązku powiadomienia władz wyznaniowych o fakcie założenia domu zakonnego, powołując się na Prawo o stowarzyszeniach z 1949. Zakonnicy obchodzili przepis i zakładali „nielegalne” domy w obiektach zakupionych przez nich jako osoby fizyczne, tzn. bez podania swojej przynależności do zgromadzenia.

³¹⁵ Łac. drogą faktów [dokonanych].

³¹⁶ Franciszek Borowiec (1906–1992), ksiądz, doktor prawa kanonicznego, relator trybunału prymasowskiego ds. małżeńskich, sędzia sądu metropolitalnego warszawskiego, referent SPP od 1959, ekonom 1957–1983 i administrator Domu Arcybiskupów Warszawskich. Święcenia 1934. Kapelan AK. Powstaniec warszawski w stopniu podpułkownika. Sekretarz archidiecezji warszawskiej 1949–1956. Oficjał Sądu Metropolitalnego Warszawskiego 1964–1983.

³¹⁷ Chodzi o IPW, zwany zespołem „Ósemek”.

³¹⁸ Łac. „Szukajcie zawsze Jego oblicza”, zob. Ps 105,4.

³¹⁹ Chodzi o liturgię godzin – modlitwę codzienną Kościoła, odmawianą obowiązkowo przez kapłanów i osoby konsekrowane.

MARZEC

1 marca 1961, środa

Laski – Warszawa

9.00. Powrót do W[arsza]wy.

9.30. Siostry niepokalanki z Szymanowa – kłopoty ze szkołą. Wizytatorzy wrogo usposobieni do szkoły, odmówili praw³²⁰. P[an] **Zawieyski** nie chce interweniować. Radzę uruchomić rodziców.

Ks[iądz] **St[efan] Piotrowski**.

Ks[iądz] **M[arian] Sokółowski**³²¹ w sprawie ks. **Kobylińskiego**³²²; projektuje kapelanię w [a].

Ks[iądz] **Wład[ysław] Kwiatkowski** po odbyciu urlopu w Serpelicach i Łomiankach mianowany proboszczem w Żdżarach. Upominam, że jest to próba, która musi wyjść dobrze; trzeba sobie poprawić opinię u duchowieństwa.

Ks[iądz] **St[efan] Szafraniec**³²³, prowincjał pasjonistów – po objęciu obowiązków.

Ks[ięża] **marianie** proszą o odwiedzenie Góry Kalwarii. Przyjadę, wracając z Warki. Sprawa budowy semin[arium] nie posunęła się.

Brat **Andrzej Malec**³²⁴, przeł[ożony] gen[eralny] z Nowego Miasta, ubolewa nad upadkiem ducha w zgr[omadzeniu] i brakiem powołań. Nie mają nowicjatu³²⁵.

^a *W rękopisie wyraz jest nieczytelny.*

³²⁰ Szkoła siostr niepokalank w Szymanowie – założona jako placówka szkolno-wychowawcza w 1907, uroczyscie otwarta jako liceum z internatem w 1908. Podczas II wojny światowej miejsce tajnego nauczania i schronienie dla ludności cywilnej, w tym dla Żydów. Po wojnie istnienie placówki było nieustannie zagrożone. Siostry nękanie uciążliwymi wizytacjami prowadziły nauczanie w częściowej konspiracji, stosując podwójny plan lekcji. Plan oficjalny obowiązywał wobec wizytatorów państwowych, według wewnętrznego prowadzono natomiast zajęcia na co dzień. Mimo represji szkoła przetrwała.

³²¹ Marian Sokółowski (1897–1988), ksiądz z diecezji kamienieckiej, kapelan siostr niepokalank, prałat. Świecenia 1920. Więziony przez bolszewików 1921–1927, skazany na karę śmierci, ocalał jako więzień przeznaczony do wymiany. Wykładowca w łuckim WSD. Proboszcz katedry łuckiej 1938–1939. Na Węgrzech jako kapelan internowanych tam żołnierzy polskich i kapelan szpitala wojsk 1939–1944. Po wojnie w archidiecezji poznańskiej. W 1956 przeniósł się do Warszawy. Katecheta od 1957. Rektor kaplicy zamku bierzgłowskiego k. Torunia od 1966. W domu księży emerytów od 1981.

³²² Eugeniusz Kobyliński (1836–1969), ksiądz z diecezji łuckiej. Świecenia 1925. Proboszcz parafii w Łobaczówce do 1939.

³²³ Józef (Stefan) Szafraniec CP (1914–1990), kapłan zakonny, prowincjał Zgromadzenia Męki Jezusa Chrystusa (pasjonistów) 1960–1969. Świecenia 1938. Przełożony w klasztorach w Sadowiu od 1948 i Przasnyszu 1954–1957. Ceniony rekolekcjonista i misjonarz ludowy.

³²⁴ Andrzej (Tomasz) Malec SMI, brat zakonny, przełożony generalny Zgromadzenia Braci Sług Maryi Niepokalanej (sługi Maryi).

³²⁵ Założone przez o. Honorata Koźmińskiego OFMCap w 1883 i prężnie rozwijające się Zgromadzenie Braci Sług Maryi Niepokalanej zniszczone zostało na skutek bezprawnego przejmowania dzieł oraz majątku zgromadzenia przez władze komunistyczne.

11.30. **Tadeusz Mazowiecki**, sprawa pracy w „Więzi” i w sejmie. Pierwsza praca powinna iść po linii zdrowego humanizmu chrześcijańskiego. W sejmie być obrońcą wolności i prawdy. Zgadzam się na przyjęcie większej grupy z „Więzi”.

12.30. **Jan Gawroński Frassati**³²⁶ przynosi nową książkę matki³²⁷ o Pier Giorgio Fr[assatim]³²⁸.

12.45. P[ąństwo] **Ciotkowie**³²⁹ przepraszają za niewłaściwy list w sprawie lokalu na Dygasińskiego.

13.00. Ks[iądz] Fr[anciszek] **Blachnicki**³³⁰, który chce pracować pod opieką prymasa P[olski]. Radzę pozostać w ramach diec[ezji] katowickiej.

19.00. W czasie **godziny kapłańskiej**³³¹ w sem[inarium] metrop[olitalnym] wygłaszam od ołtarza konferencję o oddaniu się Matce Bożej. Są wszyscy ks[ięża] biskupi i przeszło dwustu kapłanów.

2 marca 1961, czwartek

Warszawa

7.30. W Zgromadzeniu Sióstr Franciszkanek od Cierpiących odprowadzam Mszę św. i wygłaszam przemówienie nt. istoty życia doskonałego – „Bóg żywy w nas”. Po śniadaniu jest spotkanie z przełożonymi domów zakonnych i krótkie do nich przemówienie.

11.00. W sądzie metrop[olitalnym] doroczna sesja sprawozdawcza za ubiegły rok pracy. Są wszyscy członkowie sądu. Referat wygłasza ks. **Krassowski**³³², a sprawozdanie ks. **Zdunek**³³³ i ks. **Kulibaba**³³⁴. Po zebraniu jest wspólny posiłek.

³²⁶ Jaś Gawroński Frassati (ur. 1936), włoski polityk i prawnik pochodzenia polskiego. Posel do Parlamentu Europejskiego 1992–1994; 1999–2009, senator włoski 1996–1999.

³²⁷ Luciana Frassati-Gawrońska (1902–2007), włoska działaczka społeczna, córka Alfreda Frassatego, założyciela „La Stampy”, siostra bł. Pier Giorgio Frassatego, żona Jana Gawrońskiego, ostatniego ambasadora RP w Wiedniu, matka włoskiego eurodeputowanego Jasia Gawrońskiego.

³²⁸ Pier Giorgio Frassati (1901–1925), włoski tercjarz dominikański, patron studentów i Akcji Katolickiej, beatyfikowany w 1990.

³²⁹ Nie udało się ustalić bliższych danych.

³³⁰ Franciszek Blachnicki (1921–1987), ksiądz diecezji katowickiej, inicjator Apostolatu Trzeźwości 1957 i Kruceży Wstrzemięźliwości, twórca ruchu oazowego. Podczas okupacji działacz konspiracyjny, więzień KL Auschwitz i in. Świecenia 1950. Z diecezji katowickiej wydany przez komunistów 1955, uwięziony 1961. Doktorat z teologii 1965, habilitacja 1977, niezatwierdzona przez ministerstwo. Poza granicami kraju od 1981, ścigany listem gończym; śledztwo umorzone 1992. Sługa Boży Kościoła katolickiego.

³³¹ Prymas uczestniczył w modlitwie adoracyjnej w kaplicy WMSD w Warszawie.

³³² Bronisław Krassowski (1916–1988), ksiądz, prefekt parafii pw. św. Aleksandra w Warszawie 1950–1963, sędzia sądu metropolitalnego, obrońca węzła małżeńskiego. Świecenia 1943. Proboszcz parafii pw. św. Wojciecha w Białej Rawskiej 1963–1973, dziekan dekanatu bielskiego 1967–1973. Proboszcz parafii pw. Chrystusa Króla w Warszawie 1973–1986.

³³³ Józef Zdunek (1903–1982), ksiądz, notariusz kurii archidiecezjalnej warszawskiej, wikariusz parafii pw. św. Michała Archanioła w Warszawie 1957–1975. Świecenia 1930.

³³⁴ Arseniusz (Antoni) Kulibaba OSBM (1911–1964), duchowny grekokatolicki, bazylianin, notariusz sądu metropolitalnego w Warszawie od 1957, duszpasterz parafii bazylikańskiej w Warszawie. Śluby wieczyste 1933, święcenia 1936. Wykładowca w klasztorach bazylikańskich. W ramach akcji Wisła wysiedlony do Starogardu Szczecińskiego. Duszpasterz w parafiach Kościoła rzymskokatolickiego od 1948. Obrońca węzła małżeńskiego w trybunale prymasowskim od 1962. Doradca Komisji Liturgicznej Kongregacji Kościołów Wschodnich w Rzymie od 1963.

14.00. Wracam do domu z ks. prał. **Borowcem** i **Padaczem**, przez Pragę, Ząbki.

16.00. Ks[iądz] prof. **Majka**³³⁵ – w sprawie programu nauk społecznych w seminariach diecezjalnych]. Uwagi do rozpatrzenia i wprowadzenia do projektowanego planu. Głównie idzie o to, by w przeglądzie współczesnych kierunków społecznych uwzględnić kierunki chrześcijańsko-społeczne, chociaż o nich jest mowa w odrębnych wykładach. Ustalamy termin nowego spotkania socjologów katolickich wykładających w seminariach biskupich.

3 marca 1961, piątek

Warszawa

8.00. W kaplicy sióstr karmelitanek – Msza św. i konferencja.

10.00. O[jciec] **Wawryn** w sprawie sytuacji Kościoła w Polsce; sprawa wizytacji o. Prokulskiego.

Ks[iądz] Ludwik Stefaniak³³⁶ po powrocie z Ziemi Świętej.

H[alina] D[oria-]**Dernałowicz**³³⁷ po chorobie.

13.00. Przedstawiciele ATK. Ks[iądz] **Kwiatkowski** i ks. **Subera**³³⁸. Przedstawiają sytuację na ATK. Ks[iądz] **Huet**³³⁹ nadal wykłada, a ks[iądz] **Borawski**³⁴⁰ jest dyrektorem biblioteki ATK. Ponieważ ATK nie wypełniło dotychczas warunków, więc i ja będę zwlekał z dalszymi działaniami na rzecz ATK.

18.00. B[isku]p **J[erzy] Modzelewski** – ustalamy plan oddania się archidiecezji Matce Bożej. Duchowieństwo odda się Matce Bożej w trzech grupach z okazji kwietniowego

^a *W rękopisie*: Borowski.

³³⁵ Józef Majka (1918–1993), ksiądz, socjolog, filozof, doktor habilitowany, specjalista z zakresu katolickiej nauki społecznej, wykładowca w WSD w Tarnowie 1950–1970 i na KUL 1952–1971. Święcenia 1942. Kierownik Przedstawicielstwa Krajowej Centrali Caritas w Warszawie 1946–1947. Wykładowca w PAT w Krakowie 1968–1980. Rektor WSD we Wrocławiu od 1970. Konsultor rzymskiego sekretariatu ds. niewierzących 1973–1988. Profesor zwyczajny 1985. Członek komisji KEP i Rady Nauki. Profesor zwyczajny od 1985. Protonotariusz apostolski od 1990.

³³⁶ Ludwik Stefaniak CM (1930–1972), ksiądz, doktor teologii, biblista, tłumacz; pobyt naukowy za granicą 1960–1961. Do zgromadzenia księży misjonarzy wstąpił w 1947, profesja wieczysta 1949, święcenia 1953. Wykładowca na UW od 1965, na ATK od 1969. Kolokwium habilitacyjne 1970, niezatwierdzone przez ministerstwo. Członek Komitetu Nauk o Kulturze Antycznej PAN 1971. Kierownik Katedry Archeologii Chrześcijańskiej ATK 1971/1972. Tłumacz Pisma Świętego z języków oryginalnych.

³³⁷ Halina Doria-Dernałowicz (1896–1980), działaczka katolickich organizacji społecznych, współzałożycielka (z Krystyną Popiel) i kierowniczka Instytutu Świeckiego Przemienienia Pańskiego, współpracowniczka ks. Kornilowicza, duchowego opiekuna instytutu. Podczas II wojny światowej działaczka RGO. Delegatka PCK do Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża w Genewie 1945–1947.

³³⁸ Ignacy Subera (1907–1982), ksiądz z archidiecezji poznańskiej, doktor prawa kanonicznego, historyk prawa, wykładowca w WMSD w Warszawie i na ATK, kierownik katedry historii prawa kościelnego w Polsce, prorektor ATK 1956–1966 i od 1972. Święcenia 1933. Prodziekan Wydziału Prawa Kanonicznego ATK 1954–1956, habilitacja 1956, dziekan 1969–1972, profesor zwyczajny 1972. Duszpasterz w powstaniu warszawskim, podpułkownik AK.

³³⁹ Stanisław Huet (1904–1961), ksiądz z archidiecezji lwowskiej, teolog, profesor nadzwyczajny UW od 1953, wykładowca na ATK od 1954, członek Stowarzyszenia PAX, władz naczelnych ZKS „Caritas”; jeden z czołowych tzw. księży-patriotów. Święcenia 1927. Wykładowca i prodziekan Wydziału Teologicznego UW od 1949, ATK od 1954. Narzucony Kościołowi przez komunistów jako wikariusz generalny archidiecezji krakowskiej 1953–1956.

³⁴⁰ Czesław Borawski (1893–1977), ksiądz, proboszcz parafii pw. Imienia NMP w Szczuczynie 1960–1972, dyrektor biblioteki ATK 1956–1961, związany ze środowiskiem tzw. księży-patriotów. Święcenia 1916. Kapelan sióstr sakramentek w Warszawie od 1949.

kursu duszpasterskiego. Oddanie parafii będzie w uroczystość Bożego Ciała. Zaznajamiam biskupa z moim listem do wiernych i z projektem aktu oddania się.

4 marca 1961, sobota

Warszawa

7.30. Na Mszy św. „mama Daremniak”³⁴¹, matka dwóch karmelitanek³⁴² i jednej członkini zespołu³⁴³. Różne Kazimiery przyszyły po błogosławieństwo.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Omawiamy sprawy personalne i gospodarcze k[urii] m[etropolitalnej]. Nowa trudność – wymówienie przez N[arodowy] Bank Polski konta dla Kościoła kat[olickiego] i przeniesienie na PKO sektor 14 (prywatny). Natomiast w NBP pozostają nadal takie zespoły jak: PAX, Znak, Caritas, Gmina żydowska, K[ościół] narodowy, KIK – nazwane przez urzędników bankowych „czerwonymi przybudówkami”. Nowa forma dyskryminacji Kościoła.

18.30. Ks[iądz] Z[bigniew] **Kraszewski** – omawiam plan przemówień przygotowawczych do uroczystości oddania się Matce Bożej w Boże Ciało.

5 marca 1961, niedziela

Warszawa – Laski

7.30. Msza św. dla grupy XI klas młodzieży z par[afii] Nawrócenia św. Pawła i przemówienie. Jest to młodzież przodująca w dziele katechizacji; nieśmiało recytuje, lepiej śpiewa, dobrej woli, mało wyrobiona, myśląca politechnicznie i medycznie. Delegatów wybrał ks. prob. **Czapski**³⁴⁴ spośród tych, co odznaczają się sumiennością w pracy parafialnej.

17.00. Wyjazd do Lasek z ks. prał. **Padaczem**.

6 marca 1961, poniedziałek

Laski

Pracuję nad listem odpowiedzią dla W[ładysława] Gomułki.

16.00. Rozmowa z p. S[trzeleckim]³⁴⁵, przedwojennym socjalistą, włączonym w PZPR i dziś bolejącym nad tym; ma on wielkie trudności w ocenie p. Wiesława. Sam ocenia go jako pasjonata, uwrażliwionego brakiem wykształcenia. Wiele pytań na temat stycznych

³⁴¹ Kazimiera Daremniak (?–1976), żona zamordowanego na Pawiaku Wincentego Daremniaka.

³⁴² Jolanta (Zofia) Daremniak OCD (1924–1999), jedna z pierwszych członkiń Instytutu Świeckiego Pomocnic Maryi Jasnogórskiej Matki Kościoła 1942–1952. W 1952 przeszła do karmelu, profesja wieczysta 1955; członkini rady klasztoru, zakrystianka. Kinga (Janina) Daremniak OCD (1926–2011), do karmelu wstąpiła w Kaliszu w 1949, w karmelu we Włocławku od 1985.

³⁴³ Irena Daremniak (1927–2014), członkini IPW od 1947, nauczycielka, bibliotekarka, pedagog.

³⁴⁴ Stanisław Czapski (1905–1996), ksiądz, proboszcz parafii pw. Nawrócenia św. Pawła w Warszawie na Grochowie 1948–1969, konsultor wydziału ds. duszpasterskich kurii warszawskiej 1961–1967, wizytator nauki religii. Świecenia 1930. Wikariusz parafii pw. Najczystszego Serca Maryi na warszawskim Grochowie 1944–1945. Proboszcz parafii pw. Nawrócenia św. Pawła Apostoła 1948–1960.

³⁴⁵ Jan Strzelecki (1919–1988), doktor socjologii, członek PZPR 1948–1979. Członek Rady Naczelnej PPS 1946–1948. Pracownik naukowy IFiS PAN, habilitacja 1987. Działacz opozycyjny, doradca NSZZ „Solidarność”. Narciarz, tatelnik.

socjalizmu i katolicyzmu. Uważam, że wiele zmieniło się we wzajemnym stosunku na skutek ponurego obrazu dzieła rządzącego komunizmu. Dziś najwięcej styecznych między katolicyzmem a socjalizmem jest na odcinku polityki społecznej, obrony praw humanistycznych osoby ludzkiej przed niewolniczą masowością kolektywizmu. Oczywista rzecz, zawsze pozostaje problemem stosunek doktryny do religii, będący wynikiem indywidualizmu ubiegłego wieku. Pilną rzeczą dla socjalizmu jest zerwać z materializmem filozoficznym, bo to jest główna przeszkoda w stworzeniu szerokiej podstawy do porozumienia. Natomiast dla działaczy socjalistycznych nie jest to problem istotny, bo idzie przede wszystkim o dobro warstw robotniczych, które srodze zawiodły się na oligarchii komunistycznej. Obecny stosunek do Kościoła ze strony PZPR idzie po linii „poczucia własnej siły” i pogardy do wszystkiego, co ma związek z religią. Nadto administracyjne dokuczliwości i mściwość, uprawiane z pomocą UdSW i wydziałów wojewódzkich³⁴⁶. Kilka przykładów (Bruczków, podatki, linia dyskryminująca NBP). Najważniejszą rzeczą jest właściwy obraz Kościoła. Obecnie PZPR zwalcza nie tyle Kościół, ile własne wyobrażenie o Kościele, szkicowane przez takich pisarzy jak p. Simmel³⁴⁷ i Władysław Makowski³⁴⁸, oraz cała akcja S[towarzyszenia] A[teistów] i W[olnomyślicieli]³⁴⁹ i „Argumentów”³⁵⁰. Mój rozmówca krąży na pograniczu „Argumentów” i „Więzi”. Rozmowa trwała dwie i pół godziny.

7 marca 1961, wtorek

Laski – Warszawa

7.30. Msza św. w Laskach.

8.30. Wyjazd do W[arsza]wy z ks. Padaczem.

9.00. Na akademii tomistycznej w sem[inarium] metropolitalnym]. Prowadzona jest „dyskusja przedsoborowa” między katolikami, prawosławnymi i protestantami. Moje przemówienie.

11.00. W mieszkaniu ks[iędza] rektora³⁵¹ mam konferencję do ks[ięży] profesorów. Temat – problem wychowania leży nie tylko po stronie młodzieży, ale i profesorów. Trwa to godzinę i kwadrans.

³⁴⁶ Chodzi o wojewódzkie wydziały do spraw wyznań.

³⁴⁷ Georg Simmel (1858–1918), profesor filozofii, pochodzenia żydowskiego, teoretyk kultury, protestant, wykładowca na uniwersytecie w Strasburgu. Jego koncepcje i dzieła wykorzystywane były dla potrzeb szkoleń ideologicznych kadr partyjnych. Wyższa Szkoła Nauk Społecznych przy KC PZPR wydała w 1961 przedruk pracy Simmela pt. *Jak się utrzymują formy społeczne?*

³⁴⁸ Władysław Makowski, powiązany ze środowiskiem ateistów skupionych wokół „Argumentów” oraz „Faktów i Mitów”. Prymas wskazał Makowskiego jako odpowiedzialnego za rozpracowywanie idei Wielkiej Nowenny z perspektywy teorii ateistycznej.

³⁴⁹ Stowarzyszenie Ateistów i Wolnomyślicieli – organizacja społeczna grupująca zasadniczo członków PZPR, powstała w 1957 w celu propagowania i wspierania procesu laicyzacji, a właściwie ateizacji polskiego społeczeństwa; połączona z TSS, przekształcona w TKKS w 1969.

³⁵⁰ „Argumenty” – tygodnik TKKS wydawany w Warszawie 1957–1990; pod nazwą „Tygodnik Współczesny – Argumenty” od 1982.

³⁵¹ Chodzi o rektora WMSD w Warszawie ks. Władysława Miziołka.

16.00. Pracownicy Instytutu Tomistycznego z o. Bernardem **Przybylskim** składają sprawozdanie z prac. Wygłaszam swoje przemówienie o przyszłości teologii tomistycznej w przemianach moralno-społecznych.

18.30. Ustalamy tekst artykułu wielkanocnego dla „Przewodnika Katolickiego”³⁵², oddaję s. Mieczysławie³⁵³ do doręczenia wysłannikowi redakcji, który zgłosi się jutro.

8 marca 1961, środa

Warszawa

8.30. S[iostra] **Wacława**³⁵⁴ – z budowy k[ościół]a św. Marcina przy ul. Piwnej. Od roku przeszło kościół jest odbudowywany głównie z zapomóg udzielanych przez Sekretariat Pr[ymasa] P[olski].

Ks[iądz] Usowicz³⁵⁵, nowy wizytator ks[ięży] misjonarzy, z prośbą o błogosławieństwo. Sprawa **ks. Niedzieli**³⁵⁶. Sprawa „**Naszej Przeszłości**”³⁵⁷ i **ks. Stefania-ka** – ATK. **Ks[iądz] S[tefaniak]** nie umiałby zachować godnej linii w pracy z takim środowiskiem, jak ATK. Lepiej, by tam nie szedł. **Ks[iądz] Feicht**³⁵⁸ prosi o urlop na KUL.

Ks[iądz] Witkowski³⁵⁹ z Sadyby pytany, czy interweniował w wydziale s[praw] w[yznań] na rzecz swej kandydatury na Saską Kępę, zaprzeczył. Ostrzeżenie, by nie szukał *brachium saeculare*³⁶⁰.

³⁵² „Przewodnik Katolicki” – najstarszy polski tygodnik o tematyce społeczno-religijnej, powołany z inicjatywy prymasa Floriana Stablewskiego, wydawany przez Drukarnię i Księgarnię św. Wojciecha w Poznaniu od 1895, z przerwą 1939–1956. W 1961 redaktorem naczelnym tygodnika był ks. Roman Mieliński (1906–1975, święcenia 1931).

³⁵³ Chodzi o s. Mieczysławę Wasilewską CSSE.

³⁵⁴ Chodzi o s. Wacławę Iwaszkiewicz FSK.

³⁵⁵ Aleksander Usowicz CM (1912–2002), ksiądz, doktor habilitowany teologii, doktor filozofii, wizytator prowincji polskiej księży misjonarzy. Przyjęty do zgromadzenia księży misjonarzy w 1928, święcenia 1935. Wykładowca na Wydziale Teologicznym UJ do 1954, w WSD w Gdańsku 1959–1960, w Paradyżu 1971–1978 i in. Rektor Instytutu Teologicznego Księży Misjonarzy w Krakowie 1963–1979. Profesor zwyczajny 1986.

³⁵⁶ Alojzy Niedziela CM (1919–2004), ksiądz, duszpasterz od 1959 we Wrocławiu, Tarnowie i Krakowie. Do księży misjonarzy przyjęty 1934, święcenia 1943. Kapelan AK. Dyrygent chóru w kościele pw. św. Krzyża w Warszawie 1945–1953. Aresztowany w 1953 i skazany na 6 lat więzienia, zwolniony w 1956. Wikariusz parafii pw. św. Krzyża w Warszawie 1956–1959.

³⁵⁷ „Nasza Przeszłość” – półrocznik wydawany przez Instytut Teologiczny Księży Misjonarzy; redaktorem naczelnym był ks. Alfons Schletz CM 1946–1981. Problematyka: studia źródłowe z dziejów Kościoła katolickiego w Polsce oraz dziejów kultury chrześcijańskiej.

³⁵⁸ Hieronim Feicht CM (1894–1967), ksiądz, profesor zwyczajny muzykologii od 1961, doktor filozofii, kompozytor utworów sakralnych, organizator Instytutu Muzykologii Kościelnej przy Wydziale Teologicznym KUL, członek zespołu rzeczoznawców muzykologii przy Ministerstwie Szkolnictwa Wyższego od 1957. Święcenia 1916. Wykładowca w Wyższej Szkole Muzycznej w Warszawie 1930–1932, w Zakładzie Muzykologii UW i in. Organizator Państwowej Wyższej Szkoły Muzycznej we Wrocławiu 1948, rektor do 1951. Członek komisji muzykologicznej PAU od 1948. Wiceprezes Związku Kompozytorów Polskich 1955–1956.

³⁵⁹ Stanisław Witkowski (1908–1984), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Tadeusza Apostoła na Sadybie 1955–1980. Święcenia 1936. Proboszcz parafii pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Starej Miłosnej 1947–1955. W latach 1948–1950 doprowadził do przeniesienia drewnianego kościoła z 1913 z Rokitna k. Błonia do Starej Miłosnej.

³⁶⁰ *Lac. świeckie ramię.*

D[okto]r **Janina Pliszczyńska**³⁶¹ z KUL przedstawia stan studiów hellenistycznych na KUL. Prosi o poparcie dla ks. **Wóytowicza**³⁶² z Sandomierza i p. **Olecha**³⁶³. Radzę zacząć od ks[iędza] rektora³⁶⁴ i biskupa kanclerza³⁶⁵.

Ks[iądz] **Rybczyk**³⁶⁶ i ks. dyr. **Gustaw**³⁶⁷ w sprawie akcji rejestracji rękopisów średn[iowiecznych]. Pani **Mayerowa**³⁶⁸ wycofała się z akcji, która została zatrzymana. Decydujemy prowadzić pracę w swoim zakresie.

Ks[iądz] **Pietkun**³⁶⁹ – proszę, by zaniechał już narzekania, gdyż przez to pozbawia swoje więzienie wartości zasług nadprzyrodzonych.

Ks[iądz] **Huet** w obecności ks. prał. Padacza otrzymuje ostrzeżenie kanoniczne, gdyż: 1) prowadzi Koło Księży „Caritas”, organizację międzydiecezjalną, wbrew prawu kan[onicznemu] i woli biskupów; 2) odbywa zebrania i zjazdy międzydiec[ezjalne]; 3) wydaje pismo bez zezwolenia władz k[ościel]nych; 4) ostrzega się, że będzie odebrana misja kan[oniczna] na ATK.

16.00. Of[jciec] **Machejek**³⁷⁰ przed wyjazdem do Rzymu, informowany o stanie prac beatyfikacyjnych Polaków.

³⁶¹ Janina Niemirska-Pliszczyńska (1904–1982), doktor filologii klasycznej, wykładowca na KUL od 1945, docent 1956. Kierownik Sekcji Filologii Klasycznej KUL 1963–1969. Kierownik I Katedry Filologii Klasycznej KUL od 1965. Profesor nadzwyczajny 1967. Profesor zwyczajny filologii klasycznej 1974.

³⁶² Henryk Wóytowicz (1928–2012), ksiądz, absolwent filologii klasycznej na KUL 1960, magister 1961. Święcenia 1953. Pracownik Wydziału Nauk Humanistycznych KUL 1961–2002. Doktorat 1965, habilitacja 1980. Kierownik Katedry Filologii Klasycznej (Łacińskiej) 1981. Profesor nadzwyczajny 1992. Kierownik Sekcji Filologicznej Komisji KEP ds. nauki katolickiej oraz Komisji KEP ds. badań nad antykiem chrześcijańskim. Kanonik 1986, prałat 1991.

³⁶³ Lucjan Olech (ur. 1930), latynista, filolog klasyczny, wykładowca na KUL 1959–1961 i w Polskim Instytucie Historycznym w Rzymie, tłumacz oraz redaktor akt nuncjatury w Polsce. Studia magisterskie w zakresie filologii klasycznej na Wydziale Nauk Humanistycznych KUL 1955–1960; promotor pracy magisterskiej – dr Janina Pliszczyńska.

³⁶⁴ Rektorem KUL w latach 1956–1965 był ks. Marian Rechowicz.

³⁶⁵ Wielkim kanclerzem KUL w latach 1949–1974 był bp Piotr Kałwa.

³⁶⁶ Józef Rybczyk (1912–1983), ksiądz z diecezji kieleckiej, doktor habilitowany prawa kanonicznego od 1956, zastępca prorektora KUL 1959–1961. Święcenia 1937. Wykładowca na KUL od 1948. Więziony przez komunistów pod zarzutem szpiegostwa (wraz z bp. Kaczmakiem) 1952–1955; śledztwo umorzono. Prorektor KUL 1956–1959. Dziekan Wydziału Prawa Kanonicznego KUL 1962–1974; 1977–1978, prodziekan 1974–1977; 1979–1982. Profesor nadzwyczajny 1971. Wykładowca na PWT we Wrocławiu. Prałat 1963.

³⁶⁷ Romuald (Michał) Gustaw OFM (1911–1976), kapłan zakonny, doktor nauk teologicznych w zakresie historii Kościoła, bibliograf, hagiograf, bibliotekarz, dyrektor biblioteki uniwersyteckiej KUL 1950–1976, współzałożyciel Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych oraz współredaktor pisma „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1961–1973. Do bernardynów wstąpił w 1926, święcenia 1936. Generalny bibliotekarz i archiwista bernardynów 1936–1950. Wicepostulator w procesach kanonizacyjnych bł. Jana z Dukli i Szymona z Lipnicy 1947–1959. Habilitacja 1964, zatwierdzona przez ministerstwo w 1971.

³⁶⁸ Janina Berger-Mayerowa (1900–1971), doktor historii, bibliotekarka, organizatorka i kustosz Działu Zbiorów Specjalnych Biblioteki Śląskiej w Katowicach od 1948.

³⁶⁹ Aleksander Pietkun (1911–1981), ksiądz administracji apostolskiej w Białymstoku, doktor habilitowany teologii od 1951. Święcenia 1937. Duszpasterz wysiedleńców z Wileńszczyzny. Wykładowca w WSD w Białymstoku 1945–1946; 1952–1958 i w Łodzi 1946–1952. Represjonowany przez komunistów, usunięty ze stanowiska wykładowcy. Wykładowca w WSD w Siedlcach 1962–1969. Nieformalny kapłan białostockiej „Solidarności” 1981.

³⁷⁰ Michał (Tadeusz) Machajek OCD (1918–1998), kapłan zakonny, doktor prawa kanonicznego od 1952, skierowany na studia z teologii życia wewnętrznego na Papieski Instytut Duchowości „Teresianum” w Rzymie 1961–

J[uliusz] **Piotrowski**³⁷¹ – *scrutinium can[onicum]*³⁷² przed subdiakonatem.

9 marca 1961, czwartek

Warszawa

Otrzymaliśmy trzy świece gromniczne od Jana XXIII. Jedną przeznaczam dla sióstr wizytek, drugą dla kościoła św. Krzyża, z okazji jubileuszu św. Wincentego³⁷³.

S[iostra] **Miedzwiecka**³⁷⁴, urszulanka, w sprawie swego siostrzeńca.

Ks[iądz] **Roman Szemraj**³⁷⁵, dziekan WP, w sprawach duszpasterstwa. Ustala się termin konferencji.

O[jciec] **Aleksander Werner**³⁷⁶ OCist^a, studiujący w szkole filmowej i wątpiący w swoje powołanie kapł[ąskie]. Nie wyrażam zgody na studia filmowe.

Ks[iądz] **Jerzy Misiak**³⁷⁷ ponawia swoją prośbę o studia prawnicze i dyplomacji kościelnej w Rzymie.

Oskar **Stengl**³⁷⁸ – interwencja w sprawie usuniętej siostry Lucjany Makurath^{b379} od dominikanek w Białej Niżnej.

–1962. Do karmelitów wstąpił w 1938, śluby zakonne 1939, święcenia 1946. Wykładowca w WSD karmelitów bosych w Krakowie 1950–1960. Pracownik kurii metropolitalnej krakowskiej, wizytator zakonów, członek trybunału beatyfikacyjnego abp. Józefa Bilczewskiego, wykładowca w PIŻW w Warszawie, postulator generalny ds. beatyfikacyjnych i kanonizacyjnych w Rzymie 1965–1984, urzędnik Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych Kurii Rzymskiej od 1984. Powrócił do kraju w 1996. Odznaczony przez Jana Pawła II medalem Pro Ecclesia et Pontifice.

^a W rękopisie: S.O.Cist.

^b W rękopisie: Makural.

³⁷¹ Juliusz Piotrowski (ur. 1938), kleryk, święcenia 1961. Wikariusz parafii pw. Wszystkich Świętych i św. Stanisława w Wiskitkach. Rezydent parafii pw. Matki Bożej Królowej Polski w Aninie 1966–1967. Wikary w parafii pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Falenicy 1967.

³⁷² Łac. chodzi o rozmowy przed dopuszczeniem do święceń subdiakonu, tj. niższych od diakonu.

³⁷³ W 1961 przypadała 380. rocznica urodzin św. Wincentego a Paulo.

³⁷⁴ Ludwika (Zofia) Miedzwiecka USJK (1905–1988), członkini zarządu generalnego Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego 1955–1961; 1964–1970. Do zgromadzenia wstąpiła w 1934 jako absolwentka KUL, magister prawa, pierwsze śluby zakonne 1936. Nauczycielka i kierowniczka szkół urszulańskich, wieloletnia przełożona zakonna, współorganizatorka placówki zakonnej w Finlandii 1976–1977.

³⁷⁵ Roman Szemraj (1914–1987), ksiądz, dziekan generalny WP 1953–1964, członek prezydium ZG Centralnego Zarządu Kół Księży „Caritas” od 1960. Święcenia 1938. Podczas okupacji kapelan wojskowy. Po wojnie duszpasterz na tzw. Ziemiach Odzyskanych. Jeden z liderów ruchu tzw. księży-patriotów. Członek prezydium GKK ZBoWiD. Niesubordynowany wobec poleceń ordynariusza. Krytykowany za nieobyczajność.

³⁷⁶ Nie udało się ustalić bliższych danych.

³⁷⁷ Jerzy Misiak (1933–2015), ksiądz, wikariusz parafii pw. św. Wojciecha w Białej Rawskiej i parafii archikatedralnej w Warszawie. Święcenia 1957. Kapelan Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia. Proboszcz: parafii pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy na Saskiej Kępie 1965–1969, parafii pw. Narodzenia NMP w Pieczyskach 1974–1976, parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Strachówce 1981–1987 i in.

³⁷⁸ Nie udało się ustalić bliższych danych.

³⁷⁹ Lucjana (Wanda) Makurath (1911–1999), członkini III zakonu św. Dominika w Gdańsku, nauczycielka. Początkowo w zgromadzeniu sióstr dominikanek. Do dominikanek wstąpiła w 1928. Pracowała jako wychowawczyni w przedszkolu, nauczycielka, katechetka. Władze zakonne zarzucały jej brak posłuszeństwa. Wydalona z zakonu w 1957. Przyrzeczenia wieczyste złożyła jako tercjarka dominikańska w 1962. Przełożona fraternej dominikanów świeckich. Członkini ZNP, ZBoWiD. Wśród tercjarzy zachowała imię zakonne Lucjana.

Ks[iądz] St[anisław] **Owczarek**³⁸⁰ – w obecności ks. prał. Padacza oświadczam, że 1) nie wolno mu jeździć po całej Polsce do Kół Ks[ięży] „Caritas”; 2) nie może pełnić obowiązków w zarządzie instytucji niekanonicznej; 3) może pracować w Zrzeszeniu Katolików Świeckich „Caritas”. Zastrzegam się przeciwko wpuszczaniu do „Caritas” księży z obcych terenów.

13.00. Jerzy **Wilk**³⁸¹ z podziękowaniem za błogosławieństwo.

Cała awantura z plenipotentą³⁸² dla przełożonej Domu Polskiego w Jerozolimie. Ks[iądz] **Kotowski** poszedł do poselstwa Izraela, by uzyskać potwierdzenie umowy. Odesłano go do MSZ. Tu oświadczono, że poświadczyć podpis prymasa Polski może dyr. **Lech** lub p. **Kiryłowicz**³⁸³ w UdSW. Polecilem ks. K[otowskiemu], by złożył w MSZ oświadczenie, że ks[iądz] prymas oczekuje poświadczenia w MSZ i do dyr. **Lecha** nie pójdzie, gdyż nie widzi podstaw prawnych do takiego działania.

16.00. Prof[esor] Jerzy **Zdziechowski**³⁸⁴ – w sprawie arrasów, usprawiedliwia się z tego, że nie nadał akcji na rzecz powrotu arrasów planu ustalonego w W[arszawie]. Pozostawia swój list do kard. Léger[a]³⁸⁵ i odpowiedź – pisaną *ex post*³⁸⁶ – do mnie. Zdaje się, że prof. Z[dziechowski] nie chciał się zaangażować.

17.00. D[okto]r Jerzy **Braun**, inż. J[uliusz] **Braun**³⁸⁷, dr K[azimierz] **Studentowicz**, W[ładysław]^a **Nowicki**³⁸⁸ – przed rozpoczęciem swej pracy w KIK, po uzgodnieniu z J[erzym] **Zawieyskim** i grupą Znak, przedstawiają plan swej pracy wśród

^a W rękopisie błędnie: N.

³⁸⁰ Stanisław Owczarek (1905–1981), ksiądz, proboszcz parafii pw. Narodzenia NMP przy ul. Leszno w Warszawie 1954–1964, odwołany za żalobną dekorację na kościele po śmierci Aleksandra Zawadzkiego, przewodniczącego Rady Państwa; członek Zarządu ZKS „Caritas” od 1950, jeden z liderów ruchu tzw. księży-patriotów, członek TPPR. Świecenia 1930. W czasie II wojny światowej więzień KL Dachau. Po wojnie proboszcz parafii pw. Świętej Trójcy w Konarach k. Warki 1948–1954. Sekretarz GKK ZBoWiD 1952–1954.

³⁸¹ Nie udało się ustalić bliższych danych.

³⁸² Chodzi o pełnomocnictwo.

³⁸³ Stefan Kiryłowicz (1903–1986), naczelnik wydziału ogólnego UdSW 1959–1962, czołowy realizator polityki wyznaniowej PZPR wobec mniejszości religijnych, znawca prawosławia, tłumacz literatury rosyjskiej. W UdSW pełnił funkcje: naczelnika wydziału wyznań nierzyskokatolickich 1950–1959; 1965–1971 i naczelnika wydziału zakonów 1962–1965.

³⁸⁴ Jerzy Zdziechowski (1880–1975), polityk, ekonomista, na emigracji od 1939, członek Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie od 1955. Przed wojną minister skarbu 1925–1926, poseł. Po wojnie członek Rady Politycznej w Londynie, z ramienia SN. Powrót do kraju w 1966.

³⁸⁵ Paul-Émile Léger (1904–1991), arcybiskup metropolita Montrealu 1950–1968, kardynał od 1953. Świecenia 1929. Członek zgromadzenia sulpicjanów. Po rezygnacji z urzędu arcybiskupa Monterału poświęcił się pracy w leprozorium w Rwandzie.

³⁸⁶ Łac. po, później.

³⁸⁷ Juliusz Braun (1904–1990), prawnik, doktor w zakresie geografii ekonomicznej i ochrony środowiska, działacz KIK od 1961. Wcześniej w Akcji Katolickiej. Członek kierownictwa organizacji konspiracyjnej Unia. Aresztowany w 1948, więziony do 1953, zrehabilitowany po 1956. Habilitacja 1963, profesor nadzwyczajny nauk geograficznych 1973. Pracownik naukowy PAN. Działacz solidarnościowy.

³⁸⁸ Władysław Siła-Nowicki (1913–1994), prawnik, członek warszawskiego KIK od 1961. Wcześniej członek SP. Skazany przez komunistów na karę śmierci w 1948, zamienioną na dożywocie; z więzienia zwolniony w 1956, zrehabilitowany w 1957. Obrońca w procesach rehabilitacyjnych żołnierzy AK i WiN oraz w procesach politycznych. Doradca prawny KEP. Działacz opozycyjny.

młodzieży KIK. Dłuższy mój wywód na temat kierunku pracy w dziedzinie światopoglądowej, w oparciu o teologię fundamentalną (ekleziologia³⁸⁹), moralną i socjologię katolicką.

10 marca 1961, piątek

Warszawa

10.00. Ks[iaǳ] prof. **Jankowski**³⁹⁰ w sprawach komisji muzycznej przy K[urii] M[etropolitalnej] Warsz[awskiej]. Opracowanie programu pracy komisji w arch[idiecezji]. Zwracam uwagę na konieczność pracy wśród ludzi. Delegacja na Zjazd Muzyki Kościelnej do Kolonii, na zaproszenie kard. Fringsa³⁹¹.

11.00. Trybunał specjalny do sprawy s[ł]ugi B[ożego] abp. Andrzeja Szeptyckiego³⁹² przedstawia *acta originalia et transumptum*³⁹³, które podpisujemy i zamykamy. W Trybunale delegowanym udział brali: ks. szamb[elan] **Lipiński**, ks. prał. **Konieczny**, ks. prał. **Padacz**, ks. dr **Ruszczak**, ks. **Kurkus**³⁹⁴, o. Br[onisław] **Wilk**, ks. M[arian] **Przybyłko**³⁹⁵.

16.00. Al[eksa] Szucha – Instytut Prym[asowski] Ślubów Narodu. Sprawozdanie z prac.

11 marca 1961, sobota

Warszawa

7.30. Na Mszy św. – lekarze z „Ogniska”. Informuję, że Min[isterstwo] Zdrowia³⁹⁶ telefonowało wczoraj, że sprawa będzie załatwiona w ciągu tygodnia.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Pokłosie z wizytacji placówek katechetycznych w diecezji. Z zakresu administracji personalnej – sprawa ks. **Kankiewicz**³⁹⁷ i ks[iaǳ] prob[oszcza]³⁹⁸ par[afii] Lubochnia. Zwrot należności z par[afii]

³⁸⁹ Ekleziologia – nauka teologiczna o Kościele.

³⁹⁰ Mieczysław Jankowski (1909–1986), ksiądz, doktor teologii, wykładowca w WMSD w Warszawie, przewodniczący komisji ds. śpiewu i muzyki kościelnej archidiecezji warszawskiej, cenzor ksiąg religijnych, dyrygent chóru katedralnego, kanonik. Święcenia 1934. Kanonik honorowy Kapituły Metropolitalnej Warszawskiej od 1964.

³⁹¹ Joseph Frings (1887–1978), arcybiskup metropolita koloński 1942–1969, kardynał od 1946, przewodniczący KEP Niemiec 1945–1965. Święcenia 1910. Duszpasterz archidiecezji kolońskiej i rektor WSD 1937–1942. Sakra biskupia 1942.

³⁹² Andrzej Szeptycki OSBM (1865–1944), duchowny greckokatolicki, bazylianin, do bazylianów wstąpił w 1888, święcenia 1892, biskup stanisławowski 1899–1900, sakra biskupia 1899; doktor nauk teologicznych, arcybiskup metropolita lwowski i halicki obrządku bizantyjsko-ukraińskiego 1900–1944; biskup kamieniecki. Starania o jego beatyfikację zablokował prymas Wyszyński 1958 i 1962. Papież Franciszek zatwierdził dekret o heroicznosci cnót 2015. Sługa Boży Kościoła katolickiego.

³⁹³ Łac. poświadczona kopia akt oryginalnych.

³⁹⁴ Wacław Kurkus (1910–1986), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Feliksa z Kantalicjo w warszawskim Wawrze od 1958, sędzia Sądu Metropolitalnego w Warszawie. Święcenia 1940.

³⁹⁵ Marian Przybyłko (1905–1983), ksiądz, doktor prawa kanonicznego, notariusz Sądu Metropolitalnego w Warszawie. Święcenia 1929.

³⁹⁶ Właśc. Ministerstwo Zdrowia i Opieki Społecznej.

³⁹⁷ Stefan Kankiewicz (1902–1984), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Macieja Apostoła i św. Małgorzaty w Bednarach. Święcenia 1926.

³⁹⁸ Antoni Greta (1898–1989), ksiądz, proboszcz parafii pw. Wniebowzięcia NMP i św. Michała Archanioła w Lubochni od 1960. Święcenia 1926.

Lubochnia księdzu K[ankiewiczowi] jest bezpodstawny. Informacje o Kołach Księży „Caritas”. Sprawa Chotomowa i uposażenia siostr zak[onnych]. Sprawa przerzucenia kont kościelnych z NBP do PKO.

15.30. **Jacek Woźniakowski**³⁹⁹ informuje o książce *W światłach Tysiąclecia* – zbiór kazań. Jest w oprawie, za tydzień będzie w sprzedaży. Jest dużo zamówień.

12 marca 1961, niedziela

Warszawa – Otwock – Warszawa – Laski

7.30. Msza św. w domu. Po śniadaniu pracuję nad odpowiedzią dla W[ładysława] **Gomulki** oraz nad listami świątecznymi, głównie dla zagranicy. Przygotowujemy obrazy dla biskupów na pamiątkę oddania się Matce Bożej.

15.00. Wyjazd do Otwocka.

16.00. W kaplicy ks[ięży] **pallotynów** grupa młodych studentów kończących studia medyczne odprawiła trzydniowe rekolekcje pod kierunkiem ks[iędza] chrystusowca. Prowadzę na zakończenie drogę krzyżową; T[eresa] **Romanowska** odbiera⁴⁰⁰ na magnetofon. Po zakończeniu modlitw podwieczorek z młodzieżą. Jest też grupka „średnich” lekarzy warszawskich. Brak kontaktu z młodszymi grupami studentów medyków.

18.00. Wyjazd przez Warszawę do Lasek.

19.00. Na miejscu.

13 marca 1961, poniedziałek

Laski

Przygotowuję materiał na jutrzejszą Komisję Główną i na Konferencję Plenarną Episkopatu.

14 marca 1961, wtorek

Laski – Warszawa

9.00. Powrót do W[arsza]wy. Wiadomość o śmierci ks. **Hueta**.

10.00. Komisja Główna Episkopatu. Obecni wszyscy członkowie. Przedstawiam porządek dzienny K[omisji] G[łówniej]. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** odczytuje ostatni protokół z K[omisji] G[łówniej]. Następnie sekretarz informuje o ostatnich kontaktach swoich u min. **Sztachelskiego**. Rozwinęła się dyskusja informacyjna w szerszym zakresie.

³⁹⁹ Jacek Woźniakowski (1920–2012), doktor filologii polskiej, historyk sztuki, wykładowca na KUL 1952–1990, założyciel i redaktor naczelny Wydawnictwa „Znak” 1959–1960, członek ZLP 1956–1983, członek PEN Clubu i AICA, członek założyciel KIK w Warszawie i Krakowie. W okresie wojny w AK. Redaktor „Tygodnika Powszechnego” od 1948, sekretarz redakcji 1948–1953. Redaktor naczelny „Znaku” 1957–1959. Profesor KUL od 1980. Działacz solidarnościowy, uczestnik obrad okrągłego stołu 1989. Prezydent Krakowa 1990–1991. Wykładowca na Uniwersytecie Hebrajskim w Jerozolimie 1999–2000. Członek PAU, członek Papieskiej Rady ds. Kultury, wiceprzewodniczący PK UNESCO.

⁴⁰⁰ Tu i dalej w znaczeniu: nagrywa.

Powstało zagadnienie PAX i Znak jako agentów w sprawach katolickich. Czytałem projekt listu – odpowiedzi do p. **Gomulki**. Poinformowałem o tym, że Kongregacja Konsyst[orialna]⁴⁰¹ wezwała bp. **Kaczmarka** do Rzymu i o wyroku na ks. **Piskorza**⁴⁰². Również omówiłem sprawę Kół Księży „Caritas” oraz wyniki swojej rozmowy z ks. **Huetem**, ks. **Owczarkiem** i i[nnymi]. Ks[iądz] dyr. **Dąbrowski** informuje o swojej rozmowie z dyr. **Lechem**. Przyjmujemy [a] projekt listu Episkopatu do rządu w sprawie własności Kościoła na Z[iemiach] Z[achodnich]⁴⁰³. W sprawie podróży *ad limina*⁴⁰⁴ b[isku]pi stanęli na stanowisku, że[by] działać jako całość. Skoro nie dano paszportu dwu biskupom, niech inni czekają. W sprawie listu Stolicy Świętej *de proponendis*⁴⁰⁵ K[omisja] G[łówna] uznała, że w naszych warunkach nie da się realizować.

18.30. Ks[iądz] J[erzy] **Mirewicz** TJ przed wyjazdem do Rzymu. Wraca do Radio Vaticana na dawne swoje stanowisko.

15 marca 1961, środa

Warszawa

10.00. Konferencja Plen[arna] Episkopatu Polski. Powitanie chorych. Braterskie pozdrowienie dla bp. **Adamskiego**⁴⁰⁶. Wyjaśniam charakter tej konferencji. Oddamy się Matce Bożej. Przygotuje nas do tego *verbum fraternum*⁴⁰⁷ prymasa i referat bp. **Pawłowski**.

B[isku]p **Choromański** odczytuje protokół z 64. KPE. Wygłosiłem *verbum fraternum*. Po czym bp **Pawłowski** mówił o oddaniu się biskupów polskich Matce Bożej. Po pięknym referacie rozwinęła się wymiana myśli na temat świętości kapłańskiej i kontaktu z duchowieństwem. Po obiedzie dyskusja na ten sam temat. Wróci się do tej sprawy na wrześniowej Konferencji Ep[iskopatu]. Sprawy duszpasterstwa referuje bp **Kominek**.

^a W rękopisie skreślone: list.

⁴⁰¹ Kongregacja Konsystorialna – poprzedniczka rzymskiej Kongregacji ds. Biskupów.

⁴⁰² Jan Piskorz (1901–1964), ksiądz, filolog klasyczny, związany ze Stowarzyszeniem PAX, a od 1959 ZKŚ „Caritas”, kanonik. Świecenia 1923. Rektor NSD we Wrocławiu od 1950. Mianowany przez ks. Kazimierza Łagosza wikariuszem generalnym we Wrocławiu 1952. Dziekan kapituły wrocławskiej 1953–1954. Wikariusz kapitułny diecezji katowickiej w okresie wysiedlenia bp. Adamskiego 1954–1956.

⁴⁰³ UdSW wydał okólnik w 1957, w którym stwierdzał, że użytkowana przez Kościół własność poniemiecka stanowi mienie państwowe. Władze lokalne domagały się od księży i zakonnic opuszczenia domów. Okólnik oprostowany został w liście bp. Choromańskiego do rządu z 1957 oraz w liście biskupów z 15 III 1961. Decyzję niekorzystną dla Kościoła zadekretowała ustawa z 1961.

⁴⁰⁴ *Lac.* do progu/grobów [apostołów]. Termin używany w Kościele katolickim na oznaczenie obowiązku biskupów nawiedzania co 5 lat grobów św. Apostołów Piotra i Pawła oraz składania papieżowi sprawozdania dotyczącego stanu swoich diecezji. Celem wizyty jest ponadto umacnianie więzi między papieżem a biskupami.

⁴⁰⁵ *Lac.* proponowana.

⁴⁰⁶ Stanisław Adamski (1875–1967), biskup diecezjalny katowicki 1930–1967. Świecenia 1899. Wybitny działacz społeczny, poseł 1919–1922, senator 1922–1927. Założyciel i wykładowca Uniwersytetu Poznańskiego. Wieloletni dyrektor Księgarni św. Wojciecha w Poznaniu. Sakra biskupia 1930. Ogólnopolski koordynator Akcji Katolickiej. Jako biskup katowicki deportowany przez Niemców do GG. Po objęciu władzy przez komunistów występował przeciwko ograniczaniu katechizacji. Deportowany z diecezji w 1952. Pomimo rehabilitacji w 1956 utrudniano mu powrót.

⁴⁰⁷ *Lac.* słowo braterskie.

Informuje o pracy K[omisji] D[uszpasterskiej]. B[isku]p **Bednorz**⁴⁰⁸ informuje o duszpasterstwie głuchoniemych. B[isku]p **Wilczyński** referuje sprawę kaznodziejstwa W[ielkiej] N[owenny]. B[isku]p **Modzelewski** mówi o duszpasterstwie akad[emickim] i o 25-leciu I Pielgrzymki Akad[emickiej] i ślubowaniu na Jasnej Górze. **Komisja Maryjna**. B[isku]p **Goliński** podkreśla zespołowość pracy Komisji Duszp[asterskiej], Katechetycznej i Podkomisji do Spraw Kaznodziejstwa. B[isku]p **Bednorz** informuje o pracach Komisji do Spraw Filmu RTT⁴⁰⁹. B[isku]p **Pękała**⁴¹⁰ mówi o pracy Komisji Duszp[asterstwa] Dobroczynnego. Szczególnie pomoc kościelna dla powodzian dała przeszło pięć milionów w naturze i w groszu. Sprawa „**Księżówki**”⁴¹¹ – przeprowadzono b[ardzo] dokładną kontrolę komisyjną. Stwierdzono, że wszystko było dobrze prowadzone; komisja prosi o *absolutorium*⁴¹². Dom był wykorzystany w 1/3 swych możliwości (60 łóżek). Sprawy podatkowe nie są uregulowane, gdyż władze nie chcą uznać instytucji jako dom czasowy.

18.15. W kaplicy Domu Arcybiskupiego biskupi polscy **oddali się Matce Bożej**. **Wygłosiłem** wstępne przemówienie, po czym wypowiedziałem akt oddania się biskupów polskich. Pod koniec wszyscy biskupi udzielili Polsce błogosławieństwa. Dzień ten miał wielkie znaczenie dla podniesienia ducha biskupów, którzy wypowiadali swoją radość z powodu charakteru dnia.

20.00. B[isku]p M[ichał] **Klepacz** w sprawie s. **Marczewskiej**⁴¹³.

16 marca 1961, czwartek

Warszawa

Na Mszy św. Jerzy Zawieyski.

9.15. Konferencja Plen[arna] Episkopatu. B[isku]p **Stroba** informuje o pracy programowej w dziedzinie laicyzacji i religioznawstwa. Wnioski: 1) sprawę rozprowdzi

⁴⁰⁸ Herbert Bednorz (1908–1989), biskup koadiutor katowicki z prawem następstwa 1950–1957, doktor nauk społecznych i prawa. Świecenia 1932. Sakra biskupia 1950. Obrońca szkolnego nauczania religii, aresztowany i wydany z diecezji 1952, uniewinniony w 1956; utrudniano mu powrót do diecezji. Ze względu na zły stan zdrowia bp. Adamskiego przejął faktyczne rządy nad diecezją. Biskup diecezjalny katowicki 1967–1985.

⁴⁰⁹ Prawdopodobnie chodzi o Komisję KEP ds. filmu, radia i telewizji.

⁴¹⁰ Karol Pękała (1902–1968), biskup pomocniczy tarnowski 1946–1968, wikariusz kapitulny diecezji 1959–1962. Świecenia 1928. Dyrektor diecezjalny Akcji Katolickiej od 1933 i dyrektor Krajowej Centrali Związku „Caritas” w 1946. Sakra biskupia 1947. Przewodniczący Komisji KEP ds. duszpasterstwa dobroczynnego.

⁴¹¹ „Księżówka” – dom rekolekcyjno-wypoczynkowy dla duchowieństwa w Zakopanem, zakupiony przez Towarzystwo Domu Zdrowia dla Księży 1910.

⁴¹² *Łac.* oficjalne zatwierdzenie sprawozdania.

⁴¹³ Teresa (Cecylia) Marczeńska (1908–1989), założycielka Zgromadzenia Sióstr Misjonarek Dzieciątka Jezus. Wcześniej loretanka od 1927. W okresie okupacji przeszła do nowicjatu urszulanek, a następnie do końca wojny przebywała w różnych zgromadzeniach zakonnych; powróciła do loretanek, od których ostatecznie odeszła w 1952. Zgromadziła ok. 15 osób i próbowała założyć własne zgromadzenie. Posiadało ono tylko jeden dom, w Pabianicach, a opiekę nad nim sprawował bp Klepacz, który zatwierdził konstytucje zgromadzenia w 1965. Zgromadzenie rozwiązał prymas w 1970.

„**Pogotowie Duszp[asterskie]**” przy Komisji Duszp[asterskiej]; 2) programem religioznawstwa dla seminariów^a zajmie się Komisja Studiów (bp Klepacz).

Przystępujemy do drugiej części nt.: obecne położenie Kościoła św[iętego]. Głos ma, jak zazwyczaj, bp **Choromański**, który omawia swe rozmowy z min. **Sztachelskim** i swoje listy interwencyjne^b. Ks[iądz] dyr. **Dąbrowski** omawia swe rozmowy z dyr. **Lechem** i w Min[isterstwie] Finansów oraz labirynt przepisów podatkowych dla Kościoła. Biskupi proszą o urządzenie kursu dla referentów finansowych kurialnych. Przyjęto memoriał Episkopatu do rządu w sprawie sytuacji na Ziemiach Zachodnich.

Po obiedzie bp **Klepacz** ilustrował sytuację na szerszym tle: współczesnej filozofii marksistowskiej (Schaff⁴¹⁴), socjologii pedag[ogicznej] (B[ogdan] Suchodolski⁴¹⁵) i sytuacji międzynarodowej.

Odczytano list o. **przeora Radwańskiego**⁴¹⁶ do Episkopatu; wyraża radość z powodu oddania się Matce Bożej. B[isku]p **Pawłowski** zachęca do oddania M[atce] Bożej duchowieństwa, miast i ludu.

B[isku]p **Dudziec**⁴¹⁷ informuje o pracy Komisji Duszp[asterstwa] Dobroczynnego. Strasznie ciężka mowa, która może zniechęcić do wszelkiej pracy w tej dziedzinie. Biskupowi zaleca się, by reedukował wielu księży abstynentów, którzy dziwaczej w tamudycznych problemach, zabijając pracę. Nadto trzeba więcej wykorzystać konsultorów dodanych biskupowi, trzeba ich zwolnywać częściej.

Informuję o sytuacji na ATK. Omawiam sytuację Kół Księży „Caritas”. Wydajemy krótkie *pro memoria*. O pracy ośrodka archiwów kościelnych⁴¹⁸ mówię zgodnie z rozmową z o. **Gustawem** i ks. **Rybczykiem**.

^a W rękopisie inny szyk zdania: programem dla seminariów religioznawstwa [...].

^b W rękopisie: i swoich listów interwencyjnych.

⁴¹⁴ Adam Schaff (1913–2006), filozof marksistowski pochodzenia żydowskiego, główny ideolog PZPR. Członek KPP 1935, PPR 1945, PZPR 1948. Doktorat i habilitacja na Uniwersytecie Moskiewskim. Kierownik polskiego zespołu Radia Moskwa 1944–1946. Założyciel, kierownik i wykładowca w ośrodkach kształcenia kadr partyjnych. Członek rzeczywisty PAN. Odsunięty z KC PZPR w 1968.

⁴¹⁵ Bogdan Suchodolski (1903–1992), polonista, filozof, profesor pedagogiki, historyk kultury, organizator życia naukowego, bibliofil, redaktor. Przed II wojną światową kierownik prac badawczo-programowych MWRiOP, kierownik katedry pedagogiki na UJK. Po wojnie wykładowca na UŁ i UW. Pracownik agend UNESCO. W PAU od 1946.

⁴¹⁶ Anzelm (Stanisław) Radwański OSPPE (1916–1986), kapłan zakonny, przeor Jasnej Góry 1960–1963. Świecenia 1942. Prokurator w krakowskim WSD na Skałce 1952–1955. Zastępca przeora Jasnej Góry 1955–1957. Przeor klasztoru warszawskiego 1957–1960. Przeor, proboszcz i kustosz sanktuarium maryjnego w Brdowie 1969–1978. Dziekan izbicki. Przeor klasztoru nowicjackiego oraz kustosz sanktuarium maryjnego w Leśniowie 1984–1986.

⁴¹⁷ Piotr Dudziec (1906–1970), biskup pomocniczy płocki 1950–1970, wikariusz generalny diecezji płockiej, wikariusz kapituły 1961–1962. Świecenia 1932. Podczas okupacji kapelan wojskowy, więziony w Działdowie. Po uwolnieniu duszpasterz diecezji kieleckiej i kanclerz kurii diecezjalnej. Po powrocie do Płocka w 1947 pracownik kurii diecezjalnej płockiej, kanonik kapituły katedralnej 1947, wykładowca w WSD, duszpasterz trzeźwości. Sakra biskupa 1950.

⁴¹⁸ Chodzi o Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy KUL – instytucję powołaną decyzją Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski i erygowaną decyzją senatu KUL 1956. Ośrodek otrzymał statut w 1959 i wyłączony został z biblioteki uniwersyteckiej. Pierwszym dyrektorem został ks. Eugeniusz Reczek 1957–1958, następnie ks. Stanisław Librowski 1958–1959, ks. Józef Rybczyk 1959–1979 i in.

Sytuacja w [a] seminariach bez zmian; była próba w Opolu i w Lublinie. Usiłowano wejść na wykłady wbrew woli rektora⁴¹⁹. Gdyby chciano wybierać wykłady, trzeba wnieść zastrzeżenie.

Z **Komisji Lit**[urgicznej] – rozdaje pismo świętej Kongregacji Orientalnej⁴²⁰ w sprawie bierzmowania Ukraińców.

Ostrzegamy przed wystawą w Bordeaux⁴²¹.

Rozdaje się dokumentację dotyczącą powrotu arrasów.

20.00. Rozmowa z bp. **Jaroszewiczem** o sytuacji w Kielcach. B[isku]p K[aczmarek] nic nie powiedział, że jest wezwany do Rzymu. Zmusza kapituły i dziekanów do zbierania podpisów do Rzymu.

17 marca 1961, piątek

Warszawa

9.00. B[isku]p **Wilczyński** w sprawie drugiego sufragana dla Olsztyna.

Arceybiskup **Baraniak** – ustalamy program pobytu w Gostyniu Wielkop[olskim] i w katedrze poznańskiej. Odjeżdża.

Matka Popiel⁴²², prze[łożona] gen[eralna] – sprawy domowe.

Ks[ia]dz **Boniewicz**⁴²³ i **Z[ofia] Kalinowska**⁴²⁴ w sprawie Instytutu D[oliny] M[łosierdzia] B[ozego]⁴²⁵.

S[iostra] **Marczewska** z Tyńca n. Ślężą, diec[ezja] wrocławska, niefortunna założycielka zgromadzenia św. Teresy, zatwierdzonego przez bp. **M[icha]ła Klepacza** podczas mego uwięzienia. Wszystko stało się *in via commiserationis*⁴²⁶, wbrew prawu kan[onicznemu]. Po ciężkich przeżyciach i awanturach usunięta z Chocza w diec[ezji] wrocławskiej,

^a W rękopisie skreślone: sytuacjach.

⁴¹⁹ Chodzi o przedstawicieli władz państwowych delegowanych do przeprowadzenia wizytacji seminariów duchownych.

⁴²⁰ Właśc. Kongregacja ds. Kościołów Wschodnich – kongregacja kurii rzymskiej odpowiadająca za kontakt z katolickimi Kościołami wschodnimi.

⁴²¹ W 1961 w Bordeaux zorganizowana została wystawa pt. „Skarby sztuki polskiej”.

⁴²² Franciszka (Antonina) Popiel USJK (1916–1963), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego 1955–1963, mianowana przez prymasa Wyszyńskiego przewodniczącą Konsulty Konferencji Wyższych Przełożonych Żeńskich Zgromadzeń Zakonnych w Polsce 1960, inicjatorka ogłoszenia Maryi Królową Zakonów 11 XI 1961. Do urszulanek wstąpiła w 1937, pierwsze śluby 1939. W okresie okupacji działaczka konspiracyjna w randze podporucznika. Inicjatorka nawiedzenia domów zakonnych przez obraz Matki Bożej Częstochowskiej w 1962.

⁴²³ Edmund Boniewicz SAC (1919–2006), ksiądz, promotor kultu maryjnego i miłosierdzia Bożego, inicjator Doliny Miłosierdzia w Częstochowie, spowiednik i kierownik duchowny prymasa. Świecenia 1945. Udzielił sakramentu chorych prymasowi na kilka dni przed śmiercią, tj. 16 V 1981.

⁴²⁴ Zofia Kalinowska (1921–1993), działaczka społeczna, propagatorka kultu miłosierdzia Bożego. W okresie okupacji zaangażowana w tajne nauczanie, wolontariuszka PCK. Po wojnie katecheta, instruktorka świetlicy. Represjonowana przez komunistów, zwalniana z pracy, aresztowana. Za zgodą prymasa Wyszyńskiego w jej domu urządzono kaplicę. Zamordowana w 1993.

⁴²⁵ Prawdopodobnie chodzi o Dolinę Miłosierdzia Bożego w Częstochowie i Ośrodek Studiów Miłosierdzia Bożego utworzony w Częstochowie, którego celem było badanie teologicznych podstaw kultu miłosierdzia Bożego.

⁴²⁶ Łac. w drodze współczucia.

dziś pragnie wznówić nowicjat, zawieszony w Ch[oczu]. Długa rozmowa. Radzę: 1) zaniechać myśli o tworzeniu nowego zgr[omadzenia]; 2) wstąpić do jakiegoś zakonu i poddać się regule zak[onnej]. Była już w trzech.

17.30. Doroczne zebranie sprawozdawcze Rady Prymasowskiej Odbudowy Kościołów Warszawskich⁴²⁷. Przewodniczy bp **Modzelewski**, przy współudziale trzydziestu osób, członków Rady. Większość wpływów R[ady] P[rymasowskiej] zabiera skarb za podatki od wydawnictw RP. Wisi na RP pożyczka w Banku Inwestycyjnym. Wynosi to dziś 480 tys., zabezpieczona na gmachu „Roma”⁴²⁸. Dziś upomina się o te sumy Bank Gospod[arstwa] Kraj[owego], na sugestię gł[ównego] Urzędu do Spraw Wyznań. Budownictwo sakralne jest całkowicie wstrzymane. Nawet te parafie, które wszystko mają gotowe do budowy, nie mają pozwolenia na wszczęcie budowy.

18 marca 1961, sobota

Warszawa

7.30. Na Mszy św. trzydzieści dziewcząt ze szkoły nazaretanek w Kaliszu z siostrami wychowawczyniami. Krótkie przemówienie i obrazki dla dzieci.

Maria Huetowa, matka ks. H[uet], po pogrzebie syna, przyszła przeprosić za zgrzeszenie dane przez syna i krzywdy wyrządzone Kościołowi. Był zawsze b[ardzo] słaby i wpływowy, otoczony złymi ludźmi, zawsze był pełen lęków.

[Jadwiga] **Jełowicka**^{a429} z Instytutu Prym[asowskiego] Ślubów Narodu w sprawie zatrzymania przez władze bezp[iecieństwa] **Marii Gabiniewicz**⁴³⁰ i zabrania maszynopisów. Maria G[abiniewicz] została zwolniona, lecz materiały zatrzymano. Pannę J[elowicką] wypytywano o prace instytutu, usiłowano wmówić, że instytut pracuje na powielaczach.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Ustala się terminarz kursów duszpasterskich dla duchowieństwa przed V rokiem W[ielkiej] N[owenny] i oddania się duchowieństwa arch[idiecezji] Matce Bożej. Odsłonięcie **tablicy** ku uczczeniu duchowieństwa poległego w Dachau i obozach koncentracyjnych, w archikatedrze, ustala się na 28 IV [19]61 r. Podatki na semin[arium] za lata ub[iegłe] wynoszą przeszło 1200 tysięcy zł. Za rok 1960 wyznaczono 470 tysięcy zł. Należy omówić prośbę o umorzenie. W **Czubinie** znowu komisje zabierają inwentarz itp. Wskazanie dla administracji, by sprzedawać ziemię, gdyż dzierżawa nic nie da. Likwiduje się biuro Rady Prymasowskiej na Nowogrodzkiej i przenosi się do Kurii Metrop[olitalnej] Warsz[awskiej]. Mieszkanie przejmie parafia św. Barbary.

^a W rękopisie błędnie: W. Jełowicka.

⁴²⁷ Rada Prymasowska Odbudowy Kościołów Warszawskich powołana została przez kard. Hłonda w 1947.

⁴²⁸ Chodzi o gmach przy ul. Nowogrodzkiej 49 w Warszawie, w którym znajdował się Dom Katolicki „Roma” im. Piusa XI, założony z inicjatywy kard. Aleksandra Kakowskiego.

⁴²⁹ Jadwiga Jełowicka (1924–2017), filozof, pracowniczka Instytutu Prymasowskiego Ślubów Narodu na Jasnej Górze w okresie Wielkiej Nowenny i obchodów milenijnych, członkini IPW oraz Komisji Maryjnej KEP.

⁴³⁰ Maria Gabiniewicz (ur. 1933), członkini IPW, świadek historii. Działaczka na rzecz Golgoty Wschodu, sekretarz Fundacji Archiwum Fotograficzne Tułaczy.

15.00. Józefa **Hennelowa** z wydawnictwa Znak (Kraków) przyniosła mi 25 egz[emplarzy] autorskich książki *W światłach Tysiąclecia*. Przyczyniła się wiele w walkach z cenzurą do uratowania niektórych tekstów. Materiały ze zbiorów Instytutu Ślubów Narodu wybrała **Maria Okońska**⁴³¹ i przygotowała dla redakcji wydawnictwa, wiele wkładając w to pracy. Są to przeważnie improwizowane przemówienia okolicznościowe, chwytane na taśmę magnetofonową przez **Teresę Romanowską** i później ściągane z taśmy na papier.

19.00. W k[ościel]e św. Józefa, przy sem[inarium] metrop[olitalnym], wygłaszam konferencję na zakończenie rekolekcji nauczycielstwa. Udział większy niż w ub.r.

W[ładysław] **Gomułka** w swej mowie przedwyborczej napadł na Watykan, który daje złe natchnienie Episkopatowi⁴³².

19 marca 1961, niedziela

Warszawa – Gniezno

9.00. W k[ościel]e sióstr wizytek wygłaszam konferencję na zakończenie rekolekcji dla lekarzy, psychologów i farmaceutów. Odwiedziłem siostry wizytki, które dziękowały za świecę gromniczną z Watykanu.

14.00. Wyjazd do Gniezna, z ks. kan. Janem **Sztuką**⁴³³, któremu chcę zrobić małą przyjemność i pokazać regotyzowaną bazylikę. Ks[iądz] Sztuka należy do kapłanów zasłużonych w budownictwie kościołów Warszawy. Dokończył budowę bazyliki Serca Jezusowego i rozpoczął od fundamentów budowę kościoła Serca Naj[czystsze]go] Maryi na Grochowie, którą doprowadził do końca.

20 marca 1961, poniedziałek

Gniezno

9.00. B[isku]p J[an] **Czerniak** – terminarz kongregacji ks[ięży] dziekanów i odpustu św. Wojciecha.

10.00. Konferencja ks[ięży] dziekanów. Po zagajeniu ks. J[an] **Michalski** referuje nowe prawo budowlane, które swym stylem biurokratycznym kładzie kres budownictwu, zwłaszcza prywatnemu i kościelnemu. Ks[iądz] prof. **Bolz**⁴³⁴ omawia nowy kodeks

⁴³¹ Maria Okońska (1920–2013), polonistka, psycholog, założycielka IPW, zwanego „Ósemką” 1942, odpowiedzialna generalna IPW do 1966, pracowniczka SPP 1957–1981. Kilkakrotnie odwiedzała uwięzionego prymasa w Komańczy. Inicjatorka modlitwy ustawicznej w intencji uwolnienia internowanego prymasa. Współinicjatorka Jasno-górskich Ślubów Narodu Polskiego 1956 i Wielkiej Nowenny Tysiąclecia Chrztu Polski 1957–1966. Uczestniczka powstania warszawskiego. Wraz z Marią Wantowską aresztowana przez UB 1948; zwolniona dzięki interwencji prymasa. W testamencie prymas wymienił ją wśród najbliższych współpracowników.

⁴³² Chodzi o przemówienie Gomułki wygłoszone podczas spotkania przedwyborczego z mieszkańcami stolicy 18 III 1961.

⁴³³ Jan Sztuka (1892–1970), ksiądz, proboszcz parafii pw. Najczystsze]go] Serca Maryi w Warszawie 1924–1970, wicedziekan dekanatu warszawskiego Praga-Południe, kanonik. Święcenia 1919.

⁴³⁴ Bogdan Bolz (1913–1993), ksiądz, doktor nauk humanistycznych, wykładowca w PWSD w Gnieźnie, ceremoniarz, kanonik. Święcenia 1938. Tuż przed śmiercią nominowany na członka Komisji Neolatynistycznej Komitetu Nauk o Kulturze Antycznej PAN.

liturgiczny, w stosunku do Mszy żałobnych. Wiele pytań. Ks[iądz] szamb[elan] **Ziółkowski**⁴³⁵ mówi o opiece nad powołaniami kapłańskimi. Bieżące sprawy duszpasterskie omawia bp **Czeraniak**. Sprawy katechetyczne omawia ks. **Raiter**. Zachęcam do poparcia kursu katechetycznego w Polskiej Wsi podczas wakacji. Sprawy seminaryjne omawia ks. **Pacyna**. Omówiłem sytuację Kościoła obecnie. M[iędzy] in[nymi] mówiłem o stosunku do Kół Księży „Caritas”, o polityce UdSW w sprawach Kościoła. B[isku]p **Bernacki** złożył życzenia świąteczne. Zebranie zakończyło się o godz. 13.15.

Wspólny obiad z ks[iężmi] dziekanami. Przedstawiłem im ks. kan. Jana **Sztukę** z Warszawy.

W drodze powrotnej przez dłuższy czas oglądaliśmy postęp robót w bazylice. Ruchome rusztowania stalowe stoją w dwóch miejscach; praca w *ambitus* i w bocznych nawach posuwa się naprzód. Natomiast stoi praca przy budowie domu bp. Jana⁴³⁶.

21 marca 1961, wtorek

Gniezno

9.00. B[isku]p **Bernacki** – sprawy bieżące w kurii metropolitalnej]. Sprawy na Konferencję Episkopatu.

Ks[iądz] J[an] **Zaręba** – sprawy zakonne i sądowe.

Ks[iądz] szamb[elan] **Szymański**⁴³⁷, ojciec duchowny z sem[inarium] arcyb[isku]-p[iego] – długa rozmowa nad specyfiką młodzieży duch[ownej]. Nadają się na to, „by byli dobrymi rzemieślnikami”. Pocieszam, że Chrystus P[an] też wybrał sobie „rzemieślników-rybaków”, którzy mieli wielką wrażliwość na sprawy doczesne. Może lepiej służyli Kościołowi Boga wcielonego. Idzie tylko o język, którym mieliby porozumiewać się ze współczesnym człowiekiem.

Ks[iądz] prok[urator] **Kobs** omawia całość spraw gospod[arczych] sem[inarium] m[etropolitalnego]. Projekt odnowienia mebli w sem[inarium] przedłożył. Sprawa dzierżawy ziemi jest na ukończeniu; nie ma dalszych nadziei na to.

Ks[iądz] kanclerz **Palewodziński**⁴³⁸ przeprowadził rozmowę z p. Tyrałą⁴³⁹ co do wykonania relikwiarza, ręki św. Wojciecha do relikwii, przywiezionej z Rzymu przez

⁴³⁵ Jan Ziółkowski (1903–1972), ksiądz, proboszcz parafii pw. Świętej Trójcy (fara) w Gnieźnie 1946–1972, wicedziekan dekanatu gnieźnieńskiego, sędzia synodalny trybunału metropolitalnego, kapelan papieski. Święcenia 1933. Podczas II wojny światowej więzień KL Sachsenhausen i Dachau.

⁴³⁶ Chodzi o bp. Jana Czerniaka.

⁴³⁷ Stanisław Szymański (1901–1964), ksiądz, profesor zwyczajny nauk teologicznych, ojciec duchowny i wykładowca w PWSD w Gnieźnie od 1948, cenzor ksiąg religijnych. Święcenia 1927. Podczas II wojny światowej więzień KL Dachau. W czasie uwięzienia prymasa Wyszyńskiego przez 3 lata musiał przebywać poza archidiecezją.

⁴³⁸ Edmund Palewodziński (1908–2001), ksiądz, notariusz Trybunału Metropolitalnego w Gnieźnie od 1946, kanclerz Kurii Metropolitalnej w Gnieźnie do 1988, członek archidiecezjalnej komisji ds. budowy i konserwacji kościołów oraz budynków kościelnych, kapelan harcerzy, kanonik gremialny kapituły metropolitalnej w Kruszwicy od 1952 i w Gnieźnie od 1958, wykładowca w PWSD od 1953. Święcenia 1934. Podczas II wojny światowej więzień KL Oranienburg-Sachsenhausen i Dachau; poddawany eksperymentom pseudomedycznym.

⁴³⁹ Antoni Tyrała, złotnik poznański.

kard. Hlonda⁴⁴⁰ – przedramienia, darowanego przez B[olesława] **Chrobrego** cesarzowi Ottonowi III. Oglądam projekt makiety i zlecam wykonanie; będzie to fundacja Prymasa P[olski] na tysiąclecie chrześcijaństwa.

12.30. D[okto]r **Kępiński**⁴⁴¹ i konserwator poznański⁴⁴² w sprawie eksponatów na wystawę w Bordeaux. Pragnęli pozyskać kielichy trzemeszeńskie i dwa kodeksy. Wiedzą o listach kard. **Richaud**⁴⁴³, o interwencji ambasady franc[uskiej], o wyprawie mdl.⁴⁴⁴ **Martin-Mery**⁴⁴⁵. Szkicujemy sobie całokształt stosunków konserwatorów do prac naszych: trudności z archeologami, zatrzymywanie prac w katedrze itd. To nie budzi zaufania do pozytywnego stosunku. Zapewne zagranica może dotrzymać umów i zwrócić eksponaty do Polski. Ale czy je otrzyma z powrotem Kościół? Z wielkim trudem odnowiliśmy i zabezpieczyli[śmy] kielich św. Wojciecha. Ale pomimo tego nie nadaje się do transportów, do wstrząsów itp. Lękamy się swoistej taktyki dyr. **Lorentza**⁴⁴⁶, który bezprawnie zatrzymuje precjoza i relikwiarze płockie w Muzeum Nar[odowym]. Bardzo proszę, by odmowie nie nadawać charakteru osobistego, ale jednak zajmując stanowisko negatywne i tak odpiszę kardynałowi R[ichaud] z B[ordeaux].

22 marca 1961, środa

Gniezno

9.00. B[isku]p J[an] **Czeriak**.

Ks[iądz] J[an] **Zaręba** – sprawy wizytacji zakonnych.

Ks[iądz] J[an] **Michalski** – budowa katedry i przebudowa domku p. **Bucherta**⁴⁴⁷ – nierozstrzygnięta; sprzedaż wozu ciężarowego należącego do pr[ymasa] P[olski]

⁴⁴⁰ August Hlond SDB (1881–1948), metropolita gnieźnieński i poznański 1926–1946 oraz gnieźnieński i warszawski od 1946, prymas Polski 1926–1948, kardynał 1927. Do salezjanów wstąpił w 1896, śluby zakonne 1897, święcenia 1905. Biskup katowicki od 1926, sakra biskupia 1926. Podczas wojny na emigracji. Do kraju powrócił wyposażony w specjalne pełnomocnictwa legata papieskiego 1945. Pochowany w podziemiach archikatedry św. Jana w Warszawie; przeniesienie zwłok do kaplicy św. Jana Chrzciciela w katedrze warszawskiej 2006. Sługa Boży Kościoła katolickiego.

⁴⁴¹ Zdzisław Kępiński (1911–1978), historyk sztuki, artysta malarz, dyrektor Muzeum Narodowego w Poznaniu 1956–1966, kierownik Galerii Malarstwa Muzeum Narodowego w Poznaniu od 1952, wykładowca na UAM w Poznaniu. W 1931 wstąpił do KPP. Podczas okupacji aresztowany i okaleczony przez gestapo w 1940. Po wojnie pracownik Ministerstwa Kultury i Sztuki. Wojewódzki konserwator zabytków w Poznaniu 1945–1949. Kierownik Muzeum Wielkopolskiego 1945–1946; 1947–1949. Kierownik Zespołu Badań nad Początkami Państwa Polskiego 1947–1951. Profesor zwyczajny od 1973.

⁴⁴² Trudno jednoznacznie ustalić, o kogo chodzi. Wojewódzkim konserwatorem zabytków był Jerzy Łomnicki 1954–1968, miejskim Henryk Kondziela 1955–1973. Wskazana osoba mogła być również konserwatorem dzieł sztuki. W tym jednak wypadku nie udało się ustalić nazwiska.

⁴⁴³ Paul Richaud (1887–1968), arcybiskup Bordeaux 1950–1968, kardynał 1958. Święcenia 1913. Biskup pomocniczy Wersalu od 1934, sakra biskupia 1934; biskup Laval 1938.

⁴⁴⁴ Właśc. Mlle. Skrót od *mademoiselle*, fr. panna. Zwrot grzecznościowy.

⁴⁴⁵ Mary Martin (1913–1990), amerykańska aktorka filmowa i teatralna oraz piosenkarka. Uhonorowana nagrodą Emmy za rolę w *Piotrusiu Panie* 1960.

⁴⁴⁶ Stanisław Lorentz (1899–1991), historyk sztuki, muzeolog, dyrektor Muzeum Narodowego w Warszawie 1935–1982, wykładowca na UW 1935–1982, profesor UW od 1947. Podczas wojny zasłużył się w akcji ratowania dóbr kultury polskiej. Członek PAU od 1949. Członek PAN od 1964. Ekspert UNESCO ds. ochrony zabytków. Promotor idei odbudowy Zamku Królewskiego w Warszawie. Poseł z ramienia SD 1965–1969.

⁴⁴⁷ Buchert, kierowca bp. Bernackiego. Nie udało się ustalić bliższych danych.

i wypożyczonego do budowy katedry – zdecydowana; nabycie fiata z Sekr[etariatu] Pr[ymasa] P[olski] dla K[urii] M[etropolitalnej] Gn[ieźnieńskiej] – postanowiona.

Ks[iądz] H[enryk] **Raiter** – o zjeździe wizytatorów religii i Komisji Szkolnej Episkopatu w Gnieźnie pod koniec czerwca^a. Projekt przeniesienia skarbca do kapitułarza należy wniesić na kapitułę. Kielichów trzemeszeńskich nie należy dawać do rąk, tylko umieścić w szafkach oszklonych.

Ks[iądz] Stefan **Smaruj** z Wągrowca – odbudowa kościoła i przebudowa klasztoru na cele domu emerytalnego dla księży. Sprawozdanie i udzielenie pomocy.

Ks[iądz] Jan **Tadych**⁴⁴⁸, wik[ariusz] w Strzyżewcu.

Ks[iądz] **rektor Pacyna** – sprawy wychowania w sem[inarium] m[etropolitalnym]. Ustala się terminarze wakacyjny i egzaminów. Pozwalam na wniesienie do władz budowlanych petycji o rozbudowę zaplecza za sceną obecną.

Przeorysza karmelu z Poznania⁴⁴⁹ prosi o zezwolenie na otwarcie domu karm[elitańskiego] w Bydgoszczy (Wilczak, Spacerowa 41), gdzie nabyły dom. Posyłam błogławieństwo i proszę o skierowanie podania do W[arsza]wy.

Ks[iądz] kanclerz **Palewodziński** z dekretami.

15.00. Pracuję nad listem do W[ładysława] **Gomułki** i korespondencją bieżącą.

18.00. Arcyb[isku]p **Baraniak** – sprawy pomnika kard. Hłonda w arch[ikatedrze] poznańskiej.

19.30. Wspólny udział w misterium pasyjnym, które wystawiają alumni w sem[inarium] m[etropolitalnym].

23 marca 1961, czwartek

Gniezno – Kruszwica – Włocławek – Warszawa

8.30. Ks[iądz] kan. **Raiter** pokazuje nowe dzieło p. Tyrały, relikwiarz św. Teresy.

B[isku]p Jan **Czerniak**.

Ks[iądz] K[azimierz] **Głów**⁴⁵⁰ skierowany na studia do Rzymu, prosi o błogławieństwo.

^a *W rękopisie*: m. czerwca.

⁴⁴⁸ Jan Tadych (1932–2004), ksiądz, wikariusz parafii pw. św. Józefa Rzemieślnika w Strzyżewie 1960–1961, następnie parafii pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Kruszwicy 1961–1962. Święcenia 1957. Proboszcz parafii pw. św. Mikołaja we Wszemborzu 1966–1979, parafii pw. Matki Bożej Królowej Polski w Żninie 1979–1982 i in. Założyciel i prezes archidiecezjalnego stowarzyszenia na rzecz wspierania powołań kapłańskich od 1993. Doktor teologii 1974. Kanonik gremialny Kapituły Prymasowskiej 1994.

⁴⁴⁹ Bernadeta (Jadwiga) Popiel OCD (1916–1988), przeorysza karmelitanek bosych w Poznaniu 1960–1963. Podczas wojny nosiła heroiczną pomoc chorym, pracowała w szpitalu pw. Dzieciątka Jezus w Warszawie. Do karmelitanek wstąpiła w 1943. Mistrzyni nowicjatu 1955–1960. W karmelu Pater Noster w Jerozolimie od 1966. Zmarła w opinii świętości.

⁴⁵⁰ Kazimierz Główny (ur. 1933), ksiądz, skierowany przez prymasa na trzyletnie studia teologiczno-biblijne w Instytucie Biblijnym w Rzymie 1961. Paszportu nie otrzymał. Święcenia 1958. Diecezjalny duszpasterz rodzin 1970–1977. Doktor nauk teologicznych 1972. Wykładowca w PWSD w Gnieźnie 1972–1996. Proboszcz parafii pw. św. Jakuba Apostoła w Niechanowie 1977–1980 i parafii pw. Wniebowzięcia NMP i św. Stanisława Biskupa we Wrześni 1980–2009. Działacz na rzecz NSZZ „Solidarność”. Dziekan wrzesiński 1992–2009; kanonik.

Ks[iądz] dr **Józwiak**⁴⁵¹ po śmierci swego ojca, dziękuje za współczucie.

10.00. Wyjazd do Warszawy. Wstępujemy do **Trzemeszna**, by pokazać ks. kan. J[anowi] **Sztuce** odbudowę „katedry” trzemeszeńskiej⁴⁵². Zatrzymujemy się również w **Kruszwicy**; idą tu prace wykopaliskowe archeologów. Wstępujemy do **Włocławka**, odwiedzamy bp. **Korszyńskiego**⁴⁵³ i bp. **Pawłowskiego**. Zastajemy tu bp. **Jedwabskiego**⁴⁵⁴ i bp. **Ettera**⁴⁵⁵, którzy przybyli tu w związku z procesem informacyjnym bp. **Kozala**⁴⁵⁶. W dalszej drodze zatrzymujemy się w **Gębiniu**, by zobaczyć budowany kościół.

18.30. W domu.

24 marca 1961, piątek Warszawa

8.30. Po Mszy św. M.P.⁴⁵⁷ w sprawie duszpasterstwa wakacyjnego młodzieży akad[emickiej].

Prof[esor] **Marzyński**⁴⁵⁸ – sprawy budownictwa sakralnego, na Bielanach – św. Jęzgo, Dziekanii⁴⁵⁹, altany w ogrodzie Domu Arcyb[isku]piego i i[nne].

B[isku]p **Lech Kaczmarek**⁴⁶⁰ z Gdańska – w drodze do Łodzi, na rekolekcje.

Ks[iądz] **Stelmaski**⁴⁶¹ z Radziejowic oskarżony o złe obchodzenie się z ludźmi; proponowano mu przed rokiem, by zmienił placówkę, ale Urząd [do] Spraw W[yznań] stanął w obronie ks. S[te]lmaskiego]. Uważano to za współpracę z władzą świecką, *contra aucto-*

⁴⁵¹ Wacław Józwiak (1919–2000), ksiądz, doktor prawa kanonicznego, notariusz kurii gnieźnieńskiej, konsultor trybunału prymasowskiego, wykładowca w PWSD. Święcenia 1947. Dyrektor Muzeum Archidiecezjalnego w Gnieźnie. Kustosz skarbcia archikatedry gnieźnieńskiej. Kanonik kapituły gnieźnieńskiej od 1968.

⁴⁵² Chodzi o katedrę trzemeszeńską pw. Wniebowzięcia NMP i św. Michała Archaniola; od 1969 bazylika mniejsza.

⁴⁵³ Franciszek Korszyński (1893–1962), biskup pomocniczy włocławski 1946–1962, doktor nauk teologicznych. Święcenia 1915. Wykładowca i ojciec duchowny w WSD we Włocławku od 1925, rektor 1939–1948. Podczas II wojny światowej więziony przez Niemców we Włocławku, Łądzie, KL Dachau i in. Sakra biskupia 1946.

⁴⁵⁴ Franciszek Jedwabski (1895–1975), biskup pomocniczy poznański 1947–1975. Święcenia 1922. Więzień KL Mauthausen-Gusen i Dachau 1941–1945. Po wojnie duszpasterz polonijny. Rektor Kolegium Polskiego w Rzymie 1945–1946. Notariusz i kanclerz kurii archidiecezjalnej. Wykładowca w ASD w Poznaniu. Sakra biskupia 1947. Wikariusz generalny i kapitułny archidiecezji 1956–1957.

⁴⁵⁵ Tadeusz Etter (1911–1984), biskup pomocniczy poznański 1959–1984, wikariusz generalny archidiecezji poznańskiej, kanonik kapituły poznańskiej, redaktor naczelny „Biblioteki Kaznodziejskiej” 1956–1984. Święcenia 1934. Więzień KL Dachau i Gusen (1940–1945). Duszpasterz polonijny w Niemczech. Po powrocie do kraju sędzia Sądu Metropolitalnego w Poznaniu. Sakra biskupia 1959.

⁴⁵⁶ Michał Kozal (1893–1943), ksiądz, święcenia 1918, biskup pomocniczy włocławski 1939–1943, sakra biskupia 1939, wikariusz generalny diecezji włocławskiej. Podczas II wojny światowej aresztowany przez Niemców i więziony we Włocławku, Łądzie oraz KL Dachau, gdzie zmarł w opinii świętości. Beatyfikowany w 1987.

⁴⁵⁷ Może chodzi o Marzenę Piotrowską z kierownictwa sekcji młodzieżowej KIK. Sekcja organizowała spotkania, seminaria, dyskusje i wypoczynek wakacyjny dla młodzieży studenckiej stolicy.

⁴⁵⁸ Stanisław Marzyński (1904–1992), architekt, wykładowca na PW, członek od 1947 i wiceprezes Rady Prymasowskiej Odbudowy Kościołów Warszawy; zasłużony dla odbudowy katedry pw. św. Jana Chrzciciela w Warszawie i wielu kościołów warszawskich; projektant kilkudziesięciu kościołów. Uczestnik powstania warszawskiego.

⁴⁵⁹ Chodzi o obecny budynek Muzeum Archidiecezji Warszawskiej przy ul. Dziekania 1.

⁴⁶⁰ Lech Kaczmarek (1909–1984), biskup pomocniczy gdański 1959–1971. Święcenia 1936. Wykładowca w poznańskich seminariach duchownych. Sakra biskupia 1959. Wikariusz kapitułny diecezji gdańskiej 1971. Biskup diecezjalny gdański 1971–1984. Członek Komisji Wspólnej Rządu i Episkopatu 1980.

⁴⁶¹ Wincenty Stelmaski (1895–1977), proboszcz parafii pw. św. Kazimierza w Radziejowicach od 1937. Święcenia 1923.

*ritates eccl[esiae]*⁴⁶². Ks[iądz] S[telmaski] przeczy temu, jakoby współdziałał. Proszę, by się zastanowił, czy dalszy pobyt jego w R[adziejowicach] jest pożyteczny dla duszpasterstwa.

Ks[iądz] **Jan Czarnecki**, chrystusowiec – zajęty w Caritas. Przyjął oświadczenie, że ma w ciągu tygodnia opuścić W[arszawę]. Jeżeli tego nie uczyni, będzie *reductus ad statum laicalem*.

Ks[iądz] **Bozowski**⁴⁶³ – długa rozmowa o pracy wśród „chuliganów”.

25 marca 1961, sobota

Warszawa

9.00. Ks[iądz] rektor **Miziolek** z sem[inarium] metrop[olitalnego]. Zagrożeni są alumni I kursu wojskiem; należy wnieść pismo do Min[isterstwa] O[brony] N[arodowej]⁴⁶⁴. Ustala się terminarz święceń i sesji pedag[ogicznej].

10.00. Sesja Kurii M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Sprawy administracji ogólnej. Ks[iądz] Kot⁴⁶⁵ uzyskał *nil obstat*⁴⁶⁶ UdSW. Idzie na Saską Kępę. Ks[iądz] Sprusiński do Milanówka. Sprawy gospod[arczo]-bud[owlane] – Czubin. Władze przysłały wezwanie do wpłacenia 1 899 689 złotych tytułem podatków; inaczej oddadzą [sprawę] do sądu pow[iatowego] o przejęcie na rzecz państwa. Sprawa biura Rady Prymasowskiej – lokal pozostaje, skreśla się uposażenie ks. Penkały⁴⁶⁷, personel został zwolniony. Par[afia] **Jelonki** – pomoc na budowę kościoła potrzebna; postanawia się tacę z kościołów warszawskich. Sprawa Dziekanii zlecona bp. Modzelewskiemu.

15.00. Na Marsie⁴⁶⁸ z **ks. Padaczem** – pół dnia skupienia dla zespołu⁴⁶⁹. Wygłaszam dwie konferencje: jedną o zwiastowaniu permanentnym, drugą – o aktualizacji Chrystusa cierpiącego w W[ielkim] Tygodniu. Odmawiamy *vesperes*⁴⁷⁰, kompletę⁴⁷¹ i *matutinum*⁴⁷². O godz. 18.00 odprowadzam Mszę św.

21.00. Powrót do domu.

⁴⁶² Łac. przeciwko władzom kościelnym.

⁴⁶³ Bronisław Bozowski (1908–1987), ksiądz, rezydent w kościele rektorskim sióstr wizytek w Warszawie. Święcenia 1931, duszpasterz polonijny we Francji do 1947.

⁴⁶⁴ Pobór kleryków do wojska był jedną z form nacisku na prymasa i Episkopat. Dezorganizował pracę WSD. Służył ponadto kontroli, zastraszaniu i zniechęcaniu alumnów do życia kapłańskiego.

⁴⁶⁵ Tadeusz Kot (1914–2004), ksiądz, proboszcz parafii pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Warszawie od 1961. Święcenia 1942. Konsultor synodalny; wizytator parafii dziekańskich. Wicedziekan warszawski Praga-Południe 1967–1978.

⁴⁶⁶ Łac. nic nie stoi na przeszkodzie. Formuła oznaczająca oficjalną zgodę władz kościelnych na publikację książki religijnej. Tu użyta ironicznie.

⁴⁶⁷ Jan Penkała (1912–1973), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Zygmunta w Warszawie od 1958, dyrektor biura Rady Prymasowskiej Budowy Kościołów od 1947, referent wydziału gospodarczo-budowlanego kurii metropolitalnej warszawskiej, członek archidiecezjalnej komisji ds. artystycznych i architektonicznych, wicedziekan bieleński, prałat. Święcenia 1938. Podczas II wojny światowej kapelan AK.

⁴⁶⁸ Chodzi o pierwszy dom macierzysty IPW przy ul. Marsa w Warszawie. W domu znajdowała się kaplica prywatna, w której ksiądz prymas prowadził dni skupienia i rekolekcje dla zespołu „Ósemek” 1958–1969.

⁴⁶⁹ Chodzi o IPW, tzw. zespół „Ósemek”.

⁴⁷⁰ Łac. nieszpory. Modlitwa liturgii godzin odmawiana w porze wieczornej; od łac. *vesper* – wieczór.

⁴⁷¹ Komplet – modlitwa liturgii godzin odmawiana przed spoczynkiem.

⁴⁷² Łac. godzina czytań. Część liturgii godzin odmawiana pierwotnie w nocy lub o świcie; od łac. *matutinum* – świt.

26 marca 1961, Niedziela Palmowa**Warszawa**

8.00. W k[ościel]e św. Anny na zakończeniu rekolekcji urzędników bankowych odprowadzając Mszę św. i wygłaszam krótką konferencję o miłowaniu *ex iustitia*⁴⁷³ (I modlitwa przy poświęceniu palm). Do Komunii św. bardzo dużo ludzi, jak nigdy dotąd nie było. Kościół nabit w dosłownym tego słowa znaczeniu.

10.00. W archikatedrze na poświęceniu palm i procesji. B[isku]p **Modzelewski** celebrowa. [a] przy śpiewie myli łacinę, ale *turba*⁴⁷⁴ doskonale. Udział ludu b[ardzo] liczny.

18.00. Wyjazd do Lasek.

28 marca 1961, wtorek**Laski**

Wczoraj dłuższa rozmowa z s. **Teresą**⁴⁷⁵ o jej odczycie w KIK nt. *sensus catholicus*. Była długa dyskusja, którą zaczął niefortunnie St[anisław] **Stomma**. Odprawę otrzymał od młodszych członków KIK, którzy zarzucali mu nadmierny politycyzm.

Dziś rano – A[ntoni] **Marylski**.

15.30. Powrót do Warszawy.

19.00. W k[ościel]e św. Józefa – konferencja na zakończenie rekolekcji dla mężczyzn. Prowadził ks. **Myczka**⁴⁷⁶.

Wieczera w sem[inarium] m[etropolitalnym].

29 marca 1961, Wielka Środa**Warszawa**

8.30. Matka **Kaniakówna**⁴⁷⁷, przeł[ozona] gen[eralna] w sprawie wizytacji kan[onicznej] w zgr[omadzeniu]. O[jciec] **Kazik**⁴⁷⁸ pomimo polecenia nie skończył wizytacji na 15 stycznia br. Proszę o. Wilka, by wezwał ks. K[azika] i kończył. Inaczej rozłoży się całe dzieło.

^a W rękopisie nieczytelne. Prawdopodobnie chodzi o kantora.

^b W rękopisie błędnie: Koniakówna.

⁴⁷³ Łac. ze sprawiedliwości.

⁴⁷⁴ Łac. lud, licznie zgromadzeni.

⁴⁷⁵ Chodzi o s. Teresę Landy FSK.

⁴⁷⁶ Bolesław Myczka (1916–2000), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Katarzyny w Rzeszowie od 1959. Świecenia 1944. Proboszcz parafii pw. Nawiedzenia NMP i św. Józefa w Miedniwicach od 1963.

⁴⁷⁷ Alfonsa (Helena) Kaniak (1918–1990), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi (1960–1972). Do zgromadzenia wstąpiła w 1936; profesja wieczysta 1944. Imię zakonne Alfonsa; używała jednak chrzestnego – Helena. Absolwentka polonistyki UJ 1952. Sekretarka generalna zgromadzenia 1957–1960.

⁴⁷⁸ Walenty Kazik SJ (1916–1992), kapłan zakonny, rekolekcjonista, wicesuperior w Otwocku 1958–1966, wizytator zgromadzeń zakonnych, kapelan sióstr obliczanek. Do jezuitów wstąpił w 1931; święcenia 1944. Sekretarz prowincjała 1966–1974. Tłumacz; okresowo archiwista prowincjalny jezuitów.

9.30. Ks[iądz] **Wawryn**. Sytuacja w Bydgoszczy; proszę, by inaczej obsadzić kościół po odejściu o. Anderso[h]na⁴⁷⁹. O[jciec] **Domaradzki** zarzuca listami. Prowincjał prosi o redukcję *ad statum laicalem*. Proszę o uzupełnienie akt, o skierowanie ks. D[omaradzkiego] do psychiatry, o skierowanie na kurację. Dopiero po tych zabiegach przystąpimy do dekretoowania.

Ks[iądz] **Olszański**⁴⁸⁰ od św. Krzyża – ustala się termin 7 I [19]62, uroczystość odnowienia ślubów małżeńskich.

Ks[iądz] **Pietkun** nie chce wracać do Białegostoku. Omawiam sprawę „plebiscytu”. Ks[iądz] P[ietkun] nie widzi w nim nic złego. Nie da się przekonać. Mógłby iść do Wrocławia lub do Gorzowa. W sprawie pracy na ATK czy na stanowisku dyrektora konwiktu – nie wnoszę zastrzeżeń.

Ksiądz prob[oszcz] z **Jelonek**⁴⁸¹ w sprawie budowy kościoła. Gnębią go podatki za budowę, około 207 tysięcy za ub[iegły] rok.

Ks[iądz] prof. **Majdański** – odrzucono moje artykuły o kapłaństwie, ułożone z wyjątków przemówień. Porusza szereg spraw dotyczących wychowania zmysłu moralnego. Konieczna jest grupa moralistów, którzy zajęliby się opracowaniem nowych problemów moralnych. Sprawa „księży królików”⁴⁸² jest aktualna. Warto zająć się sprawą strat Kościoła w czasie wojny.

Ks[iądz] **Bardecki**⁴⁸³ z „Tyg[odnika] Powszechnego” – długa rozmowa o sytuacji pisarskiej w „T[ygodniku] P[owszechnym]”.

Ks[iądz] **Jasiewicz**⁴⁸⁴, były dyrektor „Księżówki” w Zakopanem. Ustalamy warunki jego bytowania w Z[akopanem]. Otrzyma prawo do pobytu w „Księżówce” oraz emeryturę.

18.00. Na ciemnej jutrzni⁴⁸⁵ w archikatedrze. Chór alumnów wykonał wspianale *Jerusalem, converte*⁴⁸⁶.

20.00. Matka **Edyta**⁴⁸⁷, prow[incjalna] elżbietanek.

⁴⁷⁹ Tadeusz Andersohn SJ (1911–1993), kapłan zakonny, superior w Lublinie 1955–1964. Świecenia 1940. Superior w Piotrkowie 1962–1967 i Świętej Lipce 1974–1979. Misjonarz ludowy, propagator kultu Serca Bożego. Przygotował koronację obrazu Matki Bożej i zorganizował prace konserwatorskie w Świętej Lipce.

⁴⁸⁰ Tadeusz Olszański CM (1921–1995), ksiądz, doktor teologii, proboszcz parafii św. Krzyża w Warszawie od 1957, wykładowca homiletyki w seminariach duchownych. Do księży misjonarzy wstąpił w 1937; święcenia 1943.

⁴⁸¹ Tadeusz Nowotko (1912–1985), ksiądz, administrator i budowniczy kościoła parafii pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Warszawie na Jelonekach, a następnie pierwszy proboszcz parafii 1968–1979. Świecenia 1936. Podczas II wojny światowej jako wikariusz w parafii pw. Wszystkich Świętych przy pl. Grzybowski; zasłużony w akcji ratowania Żydów.

⁴⁸² Chodzi o księży, na których przeprowadzano eksperymenty pseudomedyczne w KL Dachau.

⁴⁸³ Andrzej Bardecki (1916–2001), ksiądz, doktor teologii, redaktor i asystent kościelny „Tygodnika Powszechnego” od 1951. Świecenia 1939. W okresie okupacji kapelan AK. Jako ochotnik zgłosił się na wyjazd na prace przymusowe do Niemiec, aby pełnić posługę kapelana w konspiracyjnym duszpasterstwie 1943. Więziony m.in. w KL Buchenwald 1944. Duszpasterz dipisów w Coburgu; w kraju od 1946.

⁴⁸⁴ Józef Jasiewicz (1893–1963), ksiądz, rezydent w Zakopanem. Świecenia 1917. Prezes Towarzystwa Polskich Kapłanów Katolickich „Księżówka” od 1937. Założyciel koła księży narciarzy.

⁴⁸⁵ Ciemna jutrznia – poranne nabożeństwo liturgiczne odprawiane w Wielki Piątek i Wielką Sobotę.

⁴⁸⁶ *Lac*. Jerolimmo, nawróć się.

⁴⁸⁷ Chodzi o s. Edytę Kruczkowską CSSE.

30 marca 1961, Wielki Czwartek

Warszawa

12.00. W sem[inarium] metrop[olitalnym] tradycyjna *coena cum fratribus Capitularibus*⁴⁸⁸, profesorowie sem[inarium]. Krótka mowa do obecnych *Quam bonum habitare in unum*⁴⁸⁹.

Po obiedzie z bp. **Modzelewskim** i ks. **Padaczem** odwiedziliśmy ks. **Chojeckiego**⁴⁹⁰ w Ząbkach. Przyszedł do siebie i wyzwolił się z kompleksów.

18.00. W archikatedrze *Missa Coenae*⁴⁹¹. Umywam nogi ludziom. Głoszę do nich homilię. Rozdajemy Komunię św. przez 45 minut. Panuje porządek i ład.

Po herbacie u ks. **Kitlińskiego** odwiedzamy „umytych całych”, którzy otrzymali wieczerzę i obrazki w sali katechetycznej.

31 marca 1961, Wielki Piątek

Warszawa – Łaski

8.00. Ciemna jutrznia w archikatedrze. Po czym oglądamy ciemnicę w kaplicy prymasowskiej, nowe *baptisterium*⁴⁹², gdzie alumni wydają *olea sacra*⁴⁹³, dzwonnice Anny Mazowieckiej, w której urządzono dwie piękne sale katechetyczne, z szatniami i wygodkami, z pięknym widokiem na ul. Świętojańską i na Dziekanę.

10.00. Autoryzuję tekst kazania wygłoszonego w Niedzielę Męki P[ਾਂskiej] do lekarzy.

14.30. Wyjazd do Łasek. W kaplicy domu rekolekcyjnego wygłaszam konferencję w[ielko]piątkową o krzyżu, do grupy młodzieży akademickiej z rodzin b[yłych] odrodzeniowców⁴⁹⁴.

17.00. Biorę udział w adoracji Krzyża Świętego w kaplicy siostr franciszkanek, razem z ociemniałymi i personelem zakładu.

19.30. Powrót do W[arsza]wy.

⁴⁸⁸ Łac. kolacja z braćmi członkami kapituły.

⁴⁸⁹ Łac. jak dobrze żyć razem.

⁴⁹⁰ Michał Chojecki (1893–1970), ksiądz, proboszcz parafii pw. Świętej Trójcy w Ząbkach 1957–1961. Świecenia 1916. Proboszcz parafii pw. św. Jakuba Apostoła w Skierniewicach 1948–1957; dziekan. Kapelan cmentarza w Warszawie na Bródnie od 1961.

⁴⁹¹ Łac. Msza Wieczerzy Pańskiej.

⁴⁹² Łac. chrzcielnica.

⁴⁹³ Łac. oleje święte.

⁴⁹⁴ Chodzi o członków SKMA „Odrodzenie”.

KWIECIEŃ

1 kwietnia 1961, Wielka Sobota

Warszawa – Łaski

Dziś ojciec mój kończy 85 lat życia, w niezłym stanie zdrowia. W nocy była burza z piorunami. W ciągu dnia pada obfity śnieg, który ubielił wszystkie drzewa.

8.00. W archikatedrze – na ciemnej jutrzni; modlimy się przy grobie wielkanocnym.

9.30. W sali św. Jana Chrz[ciciela] zebrały się siostry zakonne stolicy. Składają życzenia. Wygłaszam przemówienie. Po czym z bp. J[erzym] **Modzelewskim** udzielamy błogosławieństwa.

10.30. Odwiedzamy ks[ięży] **emerytów** w domu na Loretańskiej⁴⁹⁵. Odwiedzamy wszystkie pokoje kapłanów, sióstr zakonnych i służbę domową. Modlimy się przy grobie Chrystusa w kościele Matki Bożej. Odwiedzam ks. prał. **Hazego**⁴⁹⁶ i nowego proboszcza, ks. **Niedzielaka**⁴⁹⁷.

12.00. W **Łaskach**. Składałem życzenia siostrze franciszkankom, wygłaszam krótkie przemówienie i z bp. **Modzelewskim** błogosławimy. Odwiedziłem m. **Czacką**, która jednak spała; bp M[odzelewski] pobłogosławił dzieciom w kaplicy dary wielkanocne. Odwiedzamy A[ntoniego] Marylskiego.

13.30. Powrót do Warszawy.

15.00. Świecenie pokarmów w domu, życzenia. Przemawia o. Bronisław Wilk. Wygłaszam przemówienie.

21.00. W archikatedrze – na Mszy św. przyjmuję Komunię św. z biskupami i duchowieństwem. Mnóstwo ludzi przystępuje do stołu Pańskiego. Katedra wygląda wspaniale w światłach, które tak cudownie uwydatniają jej piękną architekturę. Lud modli się, czuwa skupiony, szuka zrozumienia wielkich tajemnic Bożych.

⁴⁹⁵ Chodzi o Dom Księżki Emerytów im. kard. Kakowskiego przy ul. Ratuszowej 5 i przy kościele pw. Matki Bożej Loretańskiej na warszawskiej Pradze.

⁴⁹⁶ Antoni Haze (1880–1968), ksiądz, rezydent parafii pw. Matki Bożej Loretańskiej w Warszawie, kanonik kapituły łowickiej od 1948, szambelan papieski. Świecenia 1907. W parafii pw. Matki Bożej Loretańskiej w Warszawie jako administrator od 1923, jako proboszcz 1941–1961.

⁴⁹⁷ Stefan Niedzielak (1914–1989), ksiądz, proboszcz parafii pw. Matki Bożej Loretańskiej 1961–1977, dziekan warszawski Praga-Północ, członek archidiecezjalnej komisji duszpasterstwa specjalnego i komisji duszpasterstwa stanowo-zawodowego, duszpasterz służby zdrowia. Świecenia 1940. Podczas okupacji kapelan AK i WiN. Współzałożyciel „Rodzin Katyńskich”. Rektor kościoła św. Karola Boromeusza na Powązkach. Zamordowany w nocy z 20 na 21 I 1989.

2 kwietnia 1961, Wielka Niedziela

Warszawa

10.30. W archikatedrze św. Jana celebruję sumę pontyfikalną. Ks[iaźdz] rektor **Miziolek** głosi słowo Boże. Udział wiernych bardzo liczny. Po nabożeństwie składam życzenia duchowieństwu i wiernym. W katedrze żywy udział wiernych w nabożeństwie i przeżyciach świątecznych. Wielki Tydzień wykazał w br. jeszcze większą doniosłość duszpasterską reformy liturgicznej. Włączyła ona do przeżyć Kościoła tych wszystkich ludzi, którzy pragnęli być z Kościołem w dniach wielkich przeżyć, a którzy nie mogli tego uczynić⁴⁹⁸. Nabożeństwa wieczorne nie tylko umożliwiły im wspólną modlitwę, ale nadto zainteresowały żywo akcją liturgiczną. Na nabożeństwach widziano wiele ludzi z mszałami w ręku, pomimo tego, że tak trudno dziś w Polsce o książkę katolicką, a zwłaszcza o mszał.

Dzień jutrzejszy spędzę „na Marsie” z ks. prał. **Padaczem**.

4 kwietnia 1961, wtorek

Warszawa

7.30. Na Mszy św. – lekarze; słowo Boże, śniadanie i długa rozmowa w salonie.

10.30. Ks[iaźdz] prał. **Kaulbersz** – udział w nabożeństwie majowym.

Ks[iaźdz] W[o]jciech **Zalewski**⁴⁹⁹ z diec[ezji] gnieźnieńskiej skierowany na studia biblijne do Rzymu. Otrzymuje wskazania, że ma studiować egzegezę Nowego Testamentu. Ma być pedagogiem-dydaktykiem bardziej niż naukowcem.

S[iostra] M[aria] **Franciszka**⁵⁰⁰ z Piwnej.

Ks[iaźdz] dyr. **Chudy**⁵⁰¹ – sprawy filmowe, m.in. sprawa filmu *Matka Joanna* [od Aniołów]⁵⁰²; praca ks. **Wernera** w szkole filmowej.

13.00. B[iskup] **Zakrzewski** składa petycję do Stolicy Świętej o drugiego sufragana. Czuje, że siły jego słabną, a obecny sufragan nie posiada dostatecznego autorytetu w diecezji.

⁴⁹⁸ Ze względu na obowiązek pracy, który rozciągał się na Triduum Paschalne.

⁴⁹⁹ Wojciech Zalewski, ksiądz. Świecenia 1960.

⁵⁰⁰ Maria Franciszka (Irena) Tyszkiewicz FSK (1887–1964), założycielka i pracowniczka Biblioteki Wiedzy Religijnej przy ul. Piwnej w Warszawie. Do zgromadzenia wstąpiła po śmierci męża w 1945. Wcześniej związana z działalnością ks. Korniłowicza. Współorganizatorka placówek apostolskich i wydawniczych Verbum w Warszawie. Kierowniczka postulatu 1950–1954.

⁵⁰¹ Kazimierz Chudy SJ (1910–1999), kapłan zakonny, współpracownik Komisji KEP ds. kina, radia i telewizji od 1957. Do jezuitów wstąpił w 1931; święcenia 1946. Superior w Toruniu 1951–1955. Zajmował się produkcją niedostępnych na rynku polskim filmów religijnych, które służyły jako pomoce dydaktyczne do nauczania religii. Administrator gmachu nuncjatury apostolskiej 1966–1986.

⁵⁰² *Matka Joanna od Aniołów* – film w reżyserii Jerzego Kawalerowicza na podstawie opowiadania Jarosława Iwaszkiewicza; produkcja 1960, premiera 1961. W związku z wejściem filmu na ekrany kin sekretarz Episkopatu skierował 12 II 1961 formalny protest do szefa UdSW. Przez stronę kościelną film odebrany został jako narzędzie służące ośmieszeniu kultu i praktyki religijnej, życia zakonnego oraz kapłaństwa.

16.00. Komisja organistowska z ks. prał. **Murawskim**⁵⁰³ na czele, w składzie: ks. **Borowiec**, ks. **Wierzejski**⁵⁰⁴, prof. **Balcerzak**⁵⁰⁵, p. **Furmanik**⁵⁰⁶. Wnoszą o podwyższenie uposażenia dla organistów w trzydziestu parafiach warszawskich. Pan **Furmanik** wygłasza drastyczne przemówienie nt. sytuacji towarzyskiej organistów i traktowania ich przez księży. Wygłosiłem do komisji dłuższe przemówienie: myślałem, że przyjdą do mnie z czymś więcej, nie tylko ze sprawami bytowymi. Wprawdzie sprawy muzyczno-śpiewacze należą do Komisji muzycznej, ale ostatecznie mają je prowadzić organiści. Jeżeli więc dziś występują z wnioskiem o podwyżkę, pytam, co zrobili w zakresie „małego programu”, ogłoszonego w 1951 r. Zaznaczam, że od strony duszpasterskiej funkcje zespołów chórowych i muzyka organowa schodzą na dalszy plan. Na czoło wysuwa się śpiew wspólny całego ludu i udział jego w liturgii mszalnej. Z tym organiści muszą się liczyć. Nie wyrzekamy się wirtuozów organowych, ale pola do popisów dla nich w świątyniach coraz mniej. Potrzebni są nam ludzie, którzy znajdą swoje miejsce w duszpasterstwie przez śpiew i muzykę i zechcą z nim współdziałać. Zdaje się, że pełnego zrozumienia dla tej sprawy nie znalazłem. Księża milczeli, a organiści nacierali w obronie dotychczasowych swych pozycji.

18.00. D[okto]r Zofia **Sękowska**⁵⁰⁷ z KUL po otrzymaniu doktoratu w UW. Matka czterech chłopców i żona ociemniałego męża, Modesta⁵⁰⁸, kierownika spółdzielni ociemniałych w Lublinie. Prawdziwie *mulier fortis*⁵⁰⁹ w drobnym ciełe. Tej kobiecie należy się kilka słów. Należała początkowo do zespołu „Ósemki”. W czasie studiów na KUL pomagała ociemniałemu studentowi, Modestowi **Sękowskiemu**, wychowankowi Lasek, którego uczyłem w szkole zawodowej. **Sękowski** zdobył maturę przy pomocy Zofii, która później była lektorką jego w czasie studiów Modesta na KUL. Dzięki niej **Sękowski** skończył KUL. Powodowana współczuciem dla ociemniałego, Zofia przyjęła jego propozycję małżeństwa. Znając styl estetyczny Zofii, byłem temu przeciwny. Bałem się resentymentów młodej dziewczyny, które wobec realizmu pożycia z ociemniałym mogą się spotęgować. Przewidywania te okazały się słuszne. Ale Zofia dzielnie sobie poradziła, dzięki swej

⁵⁰³ Wacław Murawski (1889–1960), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Wojciecha w Warszawie na Woli 1927–1961, dziekan, przewodniczący archidiecezjalnej komisji ds. organistowskich, proboszcz konsultor, prowizor ds. karności i nauki w WMSD w Warszawie, kanonik kapituły metropolitalnej od 1948. Świecenia 1912.

⁵⁰⁴ Stanisław Wierzejski (1905–1995), ksiądz, doktor prawa kanonicznego, proboszcz parafii pw. św. Michała Archaniola i św. Floriana Męczennika w Warszawie 1958–1986, dziekan warszawski Praga-Południe 1958–1981, członek komisji organistowskiej i rewizyjnej kurii warszawskiej. Świecenia 1932. Prałat papieski 1970.

⁵⁰⁵ Stanisław Balcerzak, organista, członek archidiecezjalnej komisji ds. organistowskich.

⁵⁰⁶ Antoni Furmanik, syn organisty Józefa Furmanika, organista, członek archidiecezjalnej komisji organistowskiej ds. śpiewu i muzyki kościelnej.

⁵⁰⁷ Zofia Sękowska (1924–1997), pedagog specjalny, doktor nauk humanistycznych od 1961, wykładowca na KUL do 1966. Habilitacja 1969. Docent na UMCS 1970–1977, kierownik Zakładu Psychopedagogiki Specjalnej 1970–1991. Dziekan Wydziału Pedagogiki i Psychologii UMCS 1981–1982. Profesor zwyczajny od 1987. Twórczyni lubelskiej szkoły pedagogiki specjalnej. Członkini i ekspert regionu NSZZ „Solidarność”.

⁵⁰⁸ Modest Sękowski (1920–1972), działacz społeczny, założyciel, a następnie prezes Lubelskiej Spółdzielni Inwalidów Niewidomych; członek PWRN w Lublinie 1958–1966.

⁵⁰⁹ *Lac*. kobieta silna, mocna.

głębokiej wierze i nadprzyrodzonej wrażliwości. I dziś jest niełatwo, ale moc Boża zwycięża. Zofia po skończeniu KUL-u zaczęła pracować jako siła naukowa przy katedrze pedagogiki specjalnej. Ma dziś czterech synów, a właściwie pięciu, bo i ociemniałego męża. Pomimo wszystko zdobyła doktorat, pod kierunkiem prof. **Grzegorzewskiej**⁵¹⁰ z Uniw[ersytetu] Warszawskiego. Ma dziś wątpliwości, co dalej robić, czy pracować naukowo, robić habilitację, czy oddać się wychowaniu dzieci. Na KUL brak poparcia. Ma ofertę od UMCS, by tam się habilitować. Znając jej delikatną psychikę, radzę, by jednak pozostała na KUL i starała się przezwyciężyć nieprzychylną dla niej atmosferę.

5 kwietnia 1961, środa

Warszawa – Jarocin – Gostyń Wielkopolski

7.30. Na Mszy św. kilka osób, współpracujących w dziele W[ielkiej] Nowenny, z Instytutu Ślubów Narodu. Przyszedł **Bohdan S[kąpski]**⁵¹¹ po długiej nieobecności. Porzucił pracę w „Ruchu”⁵¹², uważając dalszą jej kontynuację za niemożliwą dla siebie.

H[elena] **Zakrzewska**⁵¹³ z Domku Maryi w Częstochowie⁵¹⁴ otrzymuje książki liturgiczne dla dziewcząt tam przyjeżdżających.

L[ila] **Wantowska**⁵¹⁵ przedstawia plan pracy w Rodzinie Rodzin⁵¹⁶ w okresie Wielkanocnym.

T[eresa] **Romanowska** informuje o stanie prac magnetofonowych.

10.00. W seminarium metrop[olitalnym] zbiera się duchowieństwo arch[idiecezji] z prowincji na I turnus przygotowawczy do V roku W[ielkiej] Nowenny. Zbieramy się w kaplicy, gdzie wygłaszam krótką konferencję o znaczeniu oddania się duchowieństwa Królowej Polski. Po śpiewie Apelu J[asno]g[órskiego] wygłaszam akt oddania się. Po czym wszyscy śpiewają *Magnificat*. Obecnych jest przeszło dwustu kapłanów. Wszyscy otrzymali obraz Matki B[ożej] Jasnogórskiej z błogosławieństwem prymasa.

⁵¹⁰ Maria Grzegorzewska (1887–1967), doktor pedagogiki, twórczyni polskiej pedagogiki specjalnej. Pracownik MWRiOP od 1919. Dyrektorka Państwowego Instytutu Pedagogiki Specjalnej (obecnie Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej). Profesor UW 1957–1960.

⁵¹¹ Bohdan Józef Skąpski (1908–1986), dziennikarz, członek Kolegium Instytutu Prymasowskiego Ślubów Narodu. Aresztowany po rewizji przeprowadzonej w biurach Instytutu na Jasnej Górze 21 VII 1958. Skazany na 10 miesięcy więzienia i grzywnę. Współzałożyciel 1944 i pierwszy redaktor naczelny „Życia Warszawy” 1944–1945. Współzałożyciel i redaktor „Stolicy” 1946–1956. W latach 1958–1963 pracował kolejno jako: redaktor Wydawnictw Naczelnej Organizacji Technicznej, kierownik produkcji Wydawnictwa „Ruch” i Wydawnictw Artystyczno-Graficznych.

⁵¹² Państwowe Przedsiębiorstwo Kolportażu „Ruch”, od 1973 jako Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa – Książka – Ruch” – monopolista w dziedzinie kolportażu prasy; jedno z ważniejszych źródeł finansowania PZPR.

⁵¹³ Helena Zakrzewska (1927–1999), członkini IPW.

⁵¹⁴ Chodzi o dom rekolekcyjny dla dziewcząt przy ul. 3 Maja.

⁵¹⁵ Maria Wantowska (1922–1991), nazywana ciocią Lilą, polonistka, współzałożycielka i członkini IPW, założycielka Rodziny Rodzin. Represjonowana przez komunistów za pracę na rzecz Kościoła. Aresztowana przez UB wraz z M. Okońską, zwolniona w wyniku interwencji prymasa Wyszyńskiego w 1948. Podczas internowania prymasa odwiedzała go w Komańczy.

⁵¹⁶ Rodzina Rodzin – ruch apostołski założony w 1952 przez Marię Okońską i Marię Wantowską, we współpracy z prymasem Wyszyńskim. Celem ruchu była chrześcijańska formacja rodzin.

O godz. 10.45. rozpoczął się kurs referatem ks. dr. Fr[anciszka] **Olszewskiego**, kanclerza kurii m[etropolitalnej], nt. środowiska bytowania współczesnej rodziny polskiej. Referat był doskonały; wykorzystano materiały aktualne z Polski, które zestawiono z materiałami francuskimi. W kilku słowach wskazałem skuteczność prac W[ielkiej] N[owenny]. Budzi zastrzeżenie tematyka kazań IV roku W[ielkiej] N[owenny]. Wywołana jest tym, że kaznodzieje nie przygotowują się do poszczególnych tematów i na każdy temat^a mówią to samo. Od strony wiernych tematyka małżeńska jest „kijem w mrowisko”, „budzeniem sumień”, co zawsze wywołuje sprzeciw. Po przerwie zmuszony byłem pożegnać kapłanów.

13.30. Wyjazd do Gostynia z o. **Bernardem Przybylskim** i ks. **Żuchowskim**. Jedziemy przez Koło, Turek, Kalisz, Jarocin. Zatrzymujemy się w Jarocinie na plebanii, gdzie czeka **abp Baraniak**. Po małym posiłku jedziemy do Gostynia. Stajemy na miejscu o godz. 18.45. Przygotowanie i wyjazd do kościoła parafialnego.

19.00. Nabożeństwo w k[ościel]e parafialnym. Witają nas tłumy wiernych, młodzieży i dzieci z lampionami. Obecni są b[iskup]i **Jedwabski** i **Etter**, prałaci i kanonicy kapituły poznańskiej, duchowieństwo dekanatów sąsiednich, wielu dziekanów z archidiecezji. Wejście do świątyni niełatwe, gdyż rzesze wypełniają świątynię. Arcyb[iskup] **Baraniak** wygłasza przemówienie od ołtarza, dając wiele historycznych elementów, dotyczących miejsca, świątyni jagiellońskiej i parafii. W czasie Mszy św. odprawianej przez arcyb[iskupa] wygłaszam kazanie powitalne i programowe do wiernych. Wszyscy słuchają ze skupieniem. Kapłanów jest przeszło stu. Kazanie trwa pół godziny. W czasie Mszy św. przystępuje do Komunii św. przeszło dwieście osób. Po Mszy św. ks[iądz] proboszcz odczytuje akt oddania się Matce Bożej, po czym biskupi udzielają błogosławieństwa. Wychodzimy ze świątyni przy śpiewie Apelu J[asno]g[órskiego]. Parafia posiada potężny chór kościelny, który jest połączony z orkiestrą.

Na plebanii – spotkanie z duchowieństwem. Arcyb[iskup] wygłasza kilka słów, przedstawia kapłanów obecnych. Przemawia też gospodarz domu. Kończę podziękowaniem za miłe powitanie.

21.30. Wracamy na Świętą Górę. Arcyb[iskup] odjeżdża do Poznania.

6 kwietnia 1961, czwartek Gostyń Wielkopolski

9.00. Msza św. w pięknym kościele N[ajświętszej] Maryi P[anny], w asyście prowincjałów. Są obecni b[iskup]i **Goliński** i **Kominek** oraz wyżsi przełożeni zakonni. Przyszła liczna gromada wiernych, matek z dziećmi i młodzieży; wiele osób przystąpiło do stołu P[ąńskiego]. Na otwarcie konferencji wyższych przełożonych śpiewamy *Veni Creator*⁵¹⁷.

^a W rękopisie: i na każdym temacie.

⁵¹⁷ *Lac. Przybądź, Duchu Święty* – hymn gregoriański do Ducha Świętego.

10.00. Rozpoczynamy sesję wyższych przełożonych⁵¹⁸. Krótkie zagajenie moje; zachęcam do pracy w duchu wiary, miłości społecznej i nadziei. Porządek sesji przedstawia ks. **Zapłata**, przewodniczący konsulty. Po odczytaniu protokołu z listopadowej sesji o. **Bernard Przybylski** omawia program V roku W[ielkiej] Nowenny, uwydatnia doniosłość W[ielkiej] N[owenny] w dotychczasowym jej biegu. Rozprawia się z niektórymi zarzutami, podnoszonymi zwłaszcza przeciwko IV programowi kaznodziejskiemu W[ielkiej] N[owenny]. W imieniu^a Komisji Maryjnej Episkopatu przemawia bp **Goliński**. Uzupełnia bp **Kominek** z ramienia Komisji Duszpasterstwa Episkopatu.

Po obiedzie zwiedzamy świątynię świętogórską. Jest to cudo architektoniczne. Trudno je opisywać. Można chodzić godzinami; każdy krok uczyniony na prawo czy lewo odsłania nowe perspektywy, daje nowe wrażenia. Wygląda to tak, jakby kilka świątyń związanych było wspólnym ośrodkiem centralnym, z tym jednak, że świątynie widać we wszystkich kierunkach.

15.30. Podjęto pracę. Kończy się dyskusja nad programem V roku W[ielkiej] N[owenny]. Referowana jest instrukcja dla spowiedników młodzieży zakonnej (o. Podgórski CSsR⁵¹⁹). W dyskusji wskazano jednostronność projektu. Za wiele miejsca poświęcono ślubom czystości; nie mówi się o ubóstwie, o posłuszeństwie, o duchu wspólnoty zakonnej, o świadomości celu istnienia rodziny zakonnej (powołanie szczegółowe). Instrukcja ma być przepracowana.

19.00. W kościele świętogórskim abp **Baraniak** odprawił Mszę św., w czasie której wygłosiłem kazanie nt. „Cokolwiek wam każe (Syn mój), czyńcie”⁵²⁰. Bałem się, że mi głos nie dopisze. Cały dzień miałem ból gardła. Modliłem się o wyrozumiałość. Prosiłem bp. **Kominka**, by mnie wyręczył, gdyż jestem chory i nie powinienem mówić. Ale b[isku]p uważał się sam za zmęczonego i odmówił. Nie nalegałem, chociaż ja nigdy nie odmawiałem bp. K[ominkowi] żadnej posługi. Tłum ludu ogromny.

Wróciłem bez sił.

11 kwietnia 1961, wtorek Gostyń – Warszawa

Od 7 kwietnia do dziś przeleżałem w gorączce grypowej. Ratował mnie zacny ks. prow[incjał] **Kokociński**, który okazał się świetnym pielęgniarzem, i młody dr **Bayer**⁵²¹ ze szpitala miejskiego oraz siostry szarytki. W piątek wieczorem przyjechał z Poznania dr **Łukomski**⁵²² i docent NN. Stwierdzili grypę i obawę o zapalenie płuc. Odradzali

^a *W rękopisie*: Imieniem.

⁵¹⁸ Prymas przewodniczył Konferencji Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich w Polsce.

⁵¹⁹ Stanisław Podgórski CSsR (ur. 1920), kapłan zakonny, doktor teologii, wieloletni prowincjał zgromadzenia. Pierwsze śluby zakonne 1939; święcenia 1945.

⁵²⁰ Zob. J 2,5.

⁵²¹ Prawdopodobnie Stanisław Bayer (1931–1992), lekarz, chirurg, członek SD i ZBoWiD.

⁵²² Nie udało się ustalić bliższych danych.

wyjazd do W[arsza]wy czy do Gniezna. Lepiej przeleżeć na miejscu. Młody dr B[ayer] przybywał dwa razy dziennie. UB już go odwiedziło, prosząc o informacje, jako że „odpowiadają za prymasa”. Przybył wczoraj bp **Bernacki**, który dowiedział się w Bydgoszczy od o. **Bernarda P**[rzybylskiego] o mojej niedyspozycji.

Dziś odprawiałem Mszę św. w kaplicy domowej; były na niej siostry rekolektantki. Wyjeżdżamy do W[arsza]wy. W swej przymusowej chorobie byłem bardzo szczęśliwy, gdyż miałem łaskę pomyśleć spokojnie o sobie. Matka Boża zatrzymała mnie u siebie. „Wpadłeś, jak po ogień. Posiedź sobie u mnie spokojnie”. To wielka łaska zachorować w dobrym miejscu.

Wracałem od ks. **Kokocińskiego** przez Jarocin, Kalisz, Turek, Koło. Byliśmy w W[arsza]wie na godz. 18.30. W domu „wiele radości i krzyku”. Telefonowaliśmy do abp. **Baraniaka**, że jesteśmy na miejscu. Podpisuję wiele dekretów.

12 kwietnia 1961, środa

Warszawa

7.30. Msza św. w domu.

9.00. B[isku]p **Modzelewski** informuje o wczorajszych pracach na kursie duszp[asterskim] V roku W[ielkiej] N[owenny]. Ustalamy, że przyjdę jutro na zakończenie i oddam trzecią część duchowieństwa M[atce] Bożej.

9.30. Podpisuję resztę życzeń W[ielkiej] N[owenny]. W bibliotece Instytut przygotował czterysta obrazów M[atki] Bożej J[asno]g[órskiej] dla kapłanów II i III turnusu. Wszystkie podpisałem.

10.30. B[isku]p **Wilczyński** informuje o pogłoskach, jakoby 18 kwietnia w filharmonii miałyby [od]być [się] „zlot księży «Caritas»”, organizowany przez UdSW, przy współudziale min. Sztachelskiego. Pomagać ma PAX, ale zwozić ma UB⁵²³. Ma to być odpowiedź na deklarację Episkopatu z konferencji marcowej⁵²⁴.

11.00. Ks[iądz] **Arndt**⁵²⁵ z Jaktorowa prosi o translokację.

17.00. B[isku]p **Choromański**.

17.30. Clement **Zablocki**⁵²⁶, kongresman USA, z sekretarzem, p. **Czarneckim**⁵²⁷. Sprawa organizacji pomocy dla Polski.

⁵²³ Właśc. SB. UB działało w latach 1944–1956. Po reorganizacji organów bezpieczeństwa w strukturach MSW utworzono SB 1956–1990.

⁵²⁴ W 1961 Episkopat wystosował specjalne pismo do duchowieństwa, zakazujące księżom udziału w strukturach Kół Księżów „Caritas”.

⁵²⁵ Stefan Arndt (1908–1975), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Stanisława i św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Jaktorowie. Świecenia 1931.

⁵²⁶ Clement Zablocki (1912–1983), amerykański polityk pochodzenia polskiego, członek senatu stanu Wisconsin od 1942, deputowany do izby reprezentantów od 1948, członek Partii Demokratycznej, obrońca interesów Polonii i weteranów, patron budowy polsko-amerykańskiego szpitala dla dzieci w Krakowie. Przewodniczący parlamentarnej komisji ds. zagranicznych od 1977. Uczestnik pogrzebu prymasa jako przedstawiciel prezydenta Ronalda Reagana 1981.

⁵²⁷ Nie udało się ustalić bliższych danych.

13 kwietnia 1961, czwartek

Warszawa

13.30. Na zakończenie III turnusu duszpasterskiego przed V rokiem W[ielkiej] Nowenny, w kaplicy Matki Bożej w seminarium oddaję duchowieństwo Matce Bożej. Wszyscy chórem odmawiają słowa oddania, z wielkim podniesieniem serca. Księża dziekani podjęli decyzję, by duchowieństwo archidiecezji odbyło pielgrzymkę na Jasną Górę. Księża dziekani chcą omówić ze mną termin. Zgłoszą się jutro.

14 kwietnia 1961, piątek

Warszawa

Of[ciec] **przeor Radwański**⁵²⁸ z J[asnej] G[óry] w sprawie rejestracji zabytków (przez p. Rychlewską⁵²⁹) na J[asnej] G[órze]. Jest to nieuniknione. Gnębią podatkami, których jest przeszło trzy miliony⁵³⁰.

Ks[iądz] **prof. Jankowski** – pomoc na kongres do Kolonii – muzyki kościelnej.

Ks[iądz] **Jerzy Nosowski** z ATK, nadal mieszka przy Krzyckiego. Proszę, by zamieszkał przy jakiejś kaplicy.

Ks[iądz] **Leszek Kuc**⁵³¹ wyjaśnia swoje stanowisko, zajęte w artykule o *Bramie Spiżowej*⁵³². Wyjaśniam swoje zastrzeżenia.

Ks[iądz] **Romuald Gawlik**⁵³³ – nowy proboszcz [parafii] M[atki] Bożej Różańcowej.

D[okto]r J[erzy] **Braun**, po wejściu do zarządów KIK, omawia plan pracy przedso-borowej w dziedzinie zjednoczenia kościołów⁵³⁴.

Delegacja z Chodakowa⁵³⁵ oskarża usilnie ks. **Lejchtego**⁵³⁶, że bruździ w parafii.

Prof[esor] **Mitrinowicz-Modrzejewska**⁵³⁷, która otrzymała pomoc na wyjazd naukowy do Austrii i Włoch – dziękuję.

⁵²⁸ Chodzi o o. Anzelma Radwańskiego OSPPE.

⁵²⁹ Maria Gutkowska-Rychlewska (1899–1991), historyk sztuki.

⁵³⁰ Władze komunistyczne nie postrzegały sanktuarium jasnogórskiego jako miejsca kultu, ale jako ośrodek propagandy antykomunistycznej. Na klasztor paulinów nakładano szereg ograniczeń, nęcano nieuzasadnionymi podatkami, grzywnami, grożono likwidacją, zakazywano pielgrzymek.

⁵³¹ Leszek Kuc (1927–1986), ksiądz, teolog, doktor filozofii. Świecenia 1954. Wykładowca na KUL 1962–1966 i ATK 1966–1972, redaktor „Studia Theologica Varsaviensia”. Przewodniczący sekcji profesorów homiletyki przy Komisji KEP ds. nauki katolickiej. Habilitacja 1968.

⁵³² W „Tygodniku Powszechnym” ukazał się artykuł ks. Leszka Kuca pt. *Czy rzeczywiście „Spiżowa Brama”?*

⁵³³ Romuald Gawlik (1914–1997), ksiądz, proboszcz parafii pw. Matki Bożej Różańcowej w Warszawie na Bródnie 1961–1981, w parafii od 1950. Świecenia 1939.

⁵³⁴ W związku z nadchodzącym soborem powszechnym w Kościele, również w Polsce wzrosło zainteresowanie problematyką ekumeniczną. W 1961 pod przewodnictwem ks. Stanisława Mystkowskiego przy warszawskim Studium Duszpasterskim utworzono sekcję ekumeniczną.

⁵³⁵ Wieś Chodaków należała do parafii Narodzenia NMP w Trojanowie.

⁵³⁶ Zdzisław Lejchte (1904–1965), ksiądz, proboszcz parafii pw. Narodzenia NMP w Trojanowie, w parafii od 1946. Świecenia 1927.

⁵³⁷ Aleksandra Mitrinowicz-Modrzejewska (1898–1975), profesor nauk medycznych, klinicysta. Twórczyni polskiej szkoły foniatrycznej. Pracownik Akademii Medycznej w Warszawie.

D[okto]r R[omuald] **Kukulowicz**⁵³⁸ z KUL.

Ks[ia]dz Radosz Waclaw⁵³⁹ prosi o przedłużenie celebretu do końca roku, bez prawa głoszenia kazań^a. Przedstawia swój pogląd na rolę Caritas, PAX i Kół Księży „Caritas”.

Ks[ia]dz Kudasiewicz Józef⁵⁴⁰ z Kielc dziękuje za studia.

Ks[ia]dz Stanisław Owczarek, proszę, by nie brał udziału w zjeździe księży w filharmonii⁵⁴¹ 18 kwietnia. Odpowiedział: muszę o tym powiedzieć min. Sztachelskiemu. Przecież to rząd urzęduje to spotkanie, a ja jestem obywatelem i muszę słuchać. Pojęcie, że „raczej trzeba Boga słuchać niż ludzi” jest niedostępne dla ks. O[wczarka]. Jest ogromnie wystraszony.

13.00. Księża: bp **Modzelewski**, inf. **Mystkowski**⁵⁴², prał. **Chrościcki**⁵⁴³, kan. **Malinowski** – mówią o decyzji ks[ięży] dziekanów, by duchowieństwo archidiecezji odbyło pielgrzymkę na Jasną Górę. Ustala się dwa terminy: czerwcowy i sierpniowy. Zostają na obiedzie.

18.00. **Stefan Wilkanowicz**⁵⁴⁴, przed wyjazdem na Pax Romana⁵⁴⁵. Proszę, by nie składał żadnych oświadczeń o Kościele w Polsce.

15 kwietnia 1961, sobota

Warszawa

9.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] Warsz[awskiej]. Omawiamy protokoły komisji re-wizyjnych z dorocznych badań ksiąg i gospodarki. Zajmowaliśmy się głównie sytuacją ekonomiczną semin[arium] metrop[olitalnego]. Doszliśmy do wniosku, że Czubina nie

^a *W rękopisie: I. p.*

⁵³⁸ Romuald Kukulowicz (1921–2008), doktor ekonomii i socjologii, pracownik naukowy KUL 1958–1972, współ-pracownik prymasa od 1949. Doradca NSZZ „Solidarność” 1980–1981, związany z Solidarnością Walczącą; prze-ciwnik okrągłego stołu. Wiceminister pracy i polityki socjalnej 1992. Doradca ministra w CUP 1993. Współorgani-zator AWS.

⁵³⁹ Waclaw Radosz (1913–1998), ksiądz z diecezji kieleckiej, doktor teologii, związany z ruchem tzw. księży-patriotów i Stowarzyszeniem PAX. Świecenia 1936. Podczas okupacji działacz konspiracyjny. Urlopowany z die-ccezji 1953. Pobyt w RFN; powrót do Polski 1960. Administrator parafii Łukowa 1965–1976. Zwolniony z parafii, na własną prośbę zamieszkał w Warszawie.

⁵⁴⁰ Józef Kudasiewicz (1926–2012), ksiądz z diecezji kieleckiej, biblista, doktor teologii, wykładowca w WSD w Kielcach i na KUL od 1961. Świecenia 1952. Habilitacja 1971, docent od 1972, profesor nadzwyczajny od 1979, profesor zwyczajny od 1989. Protonotariusz apostolski od 1998.

⁵⁴¹ Chodzi o zjazd Kół Księży „Caritas”.

⁵⁴² Stanisław Mystkowski (1892–1982), ksiądz, doktor prawa kanonicznego, proboszcz parafii pw. św. Jakuba w Warszawie 1943–1972, dziekan dekanatu Warszawa-Śródmieście, prowizor ds. karności i nauki w WMSD w War-szawie, kustosz kapituły warszawskiej, prałat, infułat. Świecenia 1915. W okresie okupacji kapelan powstańców war-szawskich. Wymieniony w testamentie prymasa wśród osób, które udzieliły mu znaczącego wsparcia na początku posługi prymasowskiej.

⁵⁴³ Julian Chrościcki (1892–1973), ksiądz, doktor teologii, proboszcz parafii pw. św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Warszawie 1934–1973, dziekan dekanatu Warszawa-Okęcie 1953–1973, wykładowca w WMSD w Warszawie, kanonik kapituły łowickiej i warszawskiej. Świecenia 1916. Podczas okupacji za pomoc ludności żydowskiej prze-trzymywany na Pawiaku i torturowany; więziony m.in. na Majdanku.

⁵⁴⁴ Stefan Wilkanowicz (ur. 1924), filozof, publicysta, dziennikarz, redaktor „Znaku” i „Tygodnika Powszechnego” od 1957, współzałożyciel KIK warszawskiego i krakowskiego. W latach 1978–1994 redaktor naczelny „Znaku”. Członek Papieskiej Rady ds. Świeckich 1977–1988. Współautor preambuły do Konstytucji RP z 1997.

⁵⁴⁵ Pax Romana – Międzynarodowa Federacja Intelektualistów; jeden z najstarszych międzynarodowych ruchów katolików świeckich, założony w 1921; siedziba w Genewie.

uda się utrzymać, trzeba więc ziemię oddać w użytkowanie G[romadzkiej] R[adzie] N[arodowej], a starać się zachować dom i ogród na potrzeby alumnów sem[inarium].

16.00. Odwiedziłem kościół MB Różańcowej i siostrę moją, **Anastazję Sulkową**⁵⁴⁶, mieszkającą w pobliżu, z racji jej imienia.

16–20 kwietnia 1961

Warszawa

Dziś, w niedzielę, wybory⁵⁴⁷. Nie głosowałem. Natomiast rozchorowałem się; nawrót grypy gostyńskiej, niedostatecznie wyleczonej. Leżę obłożnie. Lekarz każe zrezygnować z wyjazdu do Gniezna. Wskutek tego wysłałem do Gniezna dla księży obrazki Matki B[ożej] C[zęstochowskiej] przygotowane przez mój instytut i tekst oddania się kapłanów Matce Bożej.

Dziś, 20 kwietnia, [o] godz. 10.30 odbywa się akt oddania się kapłanów. Prosiłem bp. **Bernackiego**, by uczynił to w moim imieniu. Poddaję się z uległością woli Boga, który sam działa przez ludzi i czyni to lepiej, niż sobie to umyśliły. Może właśnie moja nieobecność uświadomi kapłanom dokładniej, że nie tyle biskup ich oddaje, co oni sami oddają się Dziewicy Matce. Trzeba ufać, że Bóg wybiera zawsze lepszą drogę do serc.

23 kwietnia 1961, niedziela

Warszawa

10.30. W tej chwili na Wzgórzu Lecha odbywa się akt oddania miasta i archidiecezji Matce Boga żywego, Bogurodzicy Dziewicy, Pani Jasnogórskiej. Wczoraj otrzymałem list od bp. **Bernackiego** i od bp. **Czerniaka**. Obydwaj opisują, z jakim usposobieniem duchowym kapłani archidiecezji oddali się w archikatedrze Matce Najśw[iętszej]. B[isku]p Bernacki, wielki czciciel Pani Jasnogórskiej, wygłosił przemówienie, po czym wszyscy kapłani recytowali akt oddania się. Wszyscy otrzymali obraz Matki Bożej z dedykacją, przygotowany przez mój instytut w W[arsza]wie.

Dziś, pełen pociechy wewnętrznej, ufam, że Maryja, nie bacząc na słabość ludzką, przyjmie pokorne oddanie się archidiecezji na jej własność, w jej dłonie. Duchem jestem^a wśród ludu wiernego, łączę się z jego modlitwą i powtarzam akty żywej wiary w potęgę Maryi, która sama jedna zdolna jest obronić Kościół Syna swego w Polsce. Nie stać mnie na wiele, ale na pokorę zdobyć się mogę. Jestem przekonany o całej swej niegodności, lichego sługi, obarczonego zaufaniem Boga ponad siły. Właśnie to poczucie mej lichoty

^a *W rękopisie: leżę.*

⁵⁴⁶ Anastazja Sułek (1900–1974), siostra prymasa, żona Jana Sułka, z którym miała troje dzieci: Danutę, Zdzisławę i Włodzimierza.

⁵⁴⁷ Chodzi o wybory parlamentarne z 16 IV 1961, połączone z wyborami do rad narodowych. Po wyborach większość miejsc w sejmie zajęli członkowie PZPR. Ponadto mandaty uzyskali przedstawiciele partii koncesjonowanych ZSL i SD, a także kilkadziesiąt osób bezpartyjnych, m.in. kilku członków Znak, Stowarzyszenia PAX i ChSS.

sprawia, że przyjmuję tak łatwo sugestie moich dzieci⁵⁴⁸, które mi ciągle mówią o potędze Matki Boga, ciągle chcą wyzwolić mnie ze smutku i spotęgować wiarę w moc Matki Boga. Ufam, że te akty wiary i miłości, z jakimi oddajemy się Maryi, będą przyjęte i nagrodzone darem wierności Bogu, Chrystusowi i Kościołowi. Tobie, Dziewico, na chwałę, oddaję stolicę prymasowską i święty Kościół gnieźnieński.

24 kwietnia 1961, poniedziałek

Warszawa

Powoli się dzwigram. Po obiedzie przybył abp **Baraniak** z ks. kan. **Haendschkem**⁵⁴⁹ oraz z ks. Wł[adysławem] **Kulczykim**⁵⁵⁰. Dziękuję za pobyt w Gostyniu.

18.00. Przyjeżdża bp **Bernacki** z kan. **Raiterem**, informują o przebiegu uroczystości św. Wojciecha w Gnieźnie. Są pełni radości, że Bóg pomógł, przysłał pielgrzymów, dał pogodę, uśmierzył nieprzyjaciół, którzy zgodzili się nawet na głośniki, chociaż zmienili trasę procesji.

Prowadzę w łóżku kolejno rozmowy ze wszystkimi.

25 kwietnia 1961, wtorek

Warszawa

Po Mszy św. dłuższa rozmowa z abp. **Baraniakiem**, który odjeżdża do Pozn[ania].

B[isku]p **Bernacki** omawia sprawy translokacji w okresie przedwakacyjnym.

Ks[iądz] Wł[adysław] **Kulczycki** przed wyjazdem; znacznie się uspokoił, zdaje się, że „pogodził się z losem”. Ciągłe jest jednak po krakowsku za uprzejmy.

26 kwietnia 1961, środa

Warszawa

9.00. Ks[iądz] S[tefan] **Kośnik**⁵⁵¹ prosi o pomoc w dalszych studiach, na KUL-u.

Subd[iakon] Sochała z sem[inarium] metropolitalnego, wstrzymanie święceń z powodu zastrzeżeń.

⁵⁴⁸ Chodziło o członkinie IPW, których prymas był duchowym ojcem.

⁵⁴⁹ Łucjan Haendschke (1905–1973), ksiądz, kanclerz Kurii Metropolitalnej w Poznaniu, kanonik kapituły metropolitalnej poznańskiej, członek archidiecezjalnej rady liturgicznej, przewodniczący komisji sztuki kościelnej. Święcenia 1929.

⁵⁵⁰ Władysław Kulczycki (1896–1968), ksiądz z archidiecezji krakowskiej, doktor prawa kanonicznego, wikary w parafii pw. św. Mikołaja w Krakowie, urzędnik sądu metropolitalnego w Krakowie, prałat; zarejestrowany przez UB/SB jako TW „Żagielowski”, Staniszewski”, „Torano”, „Carmen”, współpracujący z UB/SB w latach 1949–1968. Jeden z najważniejszych agentów komunistycznego aparatu bezpieczeństwa w środowisku kościelnym. Donosił m.in. na księdza prymasa Wyszyńskiego i ks. Wojtyłę. Święcenia 1922. Podczas okupacji więziony przez Niemców 1942–1945.

⁵⁵¹ Stefan Kośnik (1935–2010), ksiądz, doktor prawa kanonicznego, notariusz sądu metropolitalnego w Warszawie, rezydent parafii pw. Matki Bożej Loretańskiej w Warszawie, spokrewniony z prymasem przez matkę, Stefanię z d. Karp. Święcenia 1958. Oficjał sądu metropolitalnego, kanonik gremialny kapituły katedralnej warszawsko-praskiej, prałat honorowy. Proboszcz parafii pw. św. Barbary 1981–2006.

S[iostra] **Czesława**⁵⁵², karmelitanka z Sosnowca, o trudnościach, b[ardzo] niesprecyzowanych, różnych sióstr.

Ks[iądz] **Więśniak**⁵⁵³ TChr prosi o przejście do zgr[omadzenia] ks[ięży] filipinów. Ponieważ brak jest zezwolenia ks. generała Posadzego, nic nie ma tu do zrobienia.

Z[ygmunt] **Prószyński**⁵⁵⁴ z Włocławka, sprawy pracy katolików świeckich. Sto problemów.

Ks[iądz] **dyr. Dłopolski**, program XVII Tyg[odnia] Miłosierdzia Ch[rześci]j[ańskiego] i pracy wychowawczej wśród alumnów.

27 kwietnia 1961, czwartek

Warszawa

W Laskach pogorszył się stan **matki Czackiej**; częściowy paraliż, z trudnościami mowy.

9.00. Ks[iądz] W[itold] **Marciszewski**, dłuższa rozmowa na temat jego trudności intelektualnych; zdaje się, że zabarwione są subiektywnym dążeniem, którego siły ks. M[arciszewski] na razie nie docenia.

O[jciec] **Br[onisław] Wilk**, sprawy zakonne; kłopoty z o. generałem **Nowakiem**⁵⁵⁵, którego surowość zraża wszystkich zakonników, a zwłaszcza młodzież duchowną.

Ks[iądz] St[anisław] **Wawryn** – sprawa o. **Domaradzkiego**, którego chce prowincjał usunąć z zakonu. Oczekuje, że ks. D[omaradzki] będzie *reductus ad statum laicalem*. Sprawa konsulty.

Ks[iądz] **Rechowicz** – sprawa pedagogiki, katechetyki i duszpasterstwa na KUL. Pedagogikę zlikwidowano za czasów stalinowskich. Sekcję duszpasterstwa rozwinęto. Brak jest specjalistów od katechetyki.

19.00. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański**, bp **Modzelewski** i dr O[zimowski] na wieczery.

28 kwietnia 1961, piątek

Warszawa

9.30. Ks[iądz] St[anisław] **Piotrowicz**, wracając z Lasek, informuje o złym stanie zdrowia matki **Czackiej**.

^a W rękopisie: Pruszyński.

⁵⁵² Czesława (Felicja) Skrzypczyńska CSCIJ (1929–2016), przełożona karmelu Zgromadzenia Sióstr Karmelitanek Dzieciątka Jezus w Czernej 1961–1964 i od 1982. Do zgromadzenia wstąpiła w 1950, profesja wieczysta 1957. Katechetka, przełożona zakonna w Wolbromiu od 1964, w Gołkowicach od 1973, w Barcicach od 1985, w Mielcu od 1994, w Zakopanem 1997–1999 i w Wojniczu 1999–2000.

⁵⁵³ Stanisław Więśniak TChr (ur. 1930), kapłan zakonny. 22 II 1961 otrzymał dekret prymasa zezwalający na przejście do filipinów, posiadał jednak nadal jurysdykcję i głosił nauki jako chrystusowiec. Do chrystusowców wstąpił w 1949; profesja dozgonna 1953; święcenia 1957. Urlop zdrowotny od 1963. Za zgodą prymasa inkardynowany do diecezji łódzkiej 1964. Przeniesiony do stanu świeckiego 1969.

⁵⁵⁴ Zygmunt Prószyński (1907–1970), adwokat, radca prawny, działacz społeczny, bibliofil, numizmatyk. Prezes Zarządu Oddziału Polskiego Towarzystwa Archeologicznego i Oddziału Kujawskiego PTTK we Włocławku. Ze względu na postawę antykomunistyczną i znajomość z duchowieństwem, zwłaszcza z prymasem, inwigilowany przez UBP/SB.

⁵⁵⁵ Chodzi o o. Ludwika Nowaka OSPPE.

11.00. Trzydziestu kapelanów WP z ks. **Szemrajem**, dziekanem WP, przybyło do kaplicy na konferencję. Wygłosiłem do nich konferencję na tle introitu mszalnego⁵⁵⁶ do dzisiejszej Mszy św., na urocz[ystość] św. Pawła od Krzyża. Kapelani WP są to ludzie przeważnie starsi, niemający żadnej niemal pracy w WP, obsługujący lepiej lub gorzej swoje kościoły garnizonowe, do których żołnierze niemal nie zaglądają z powodu licznych stawianych im przeszkód. Ludzie ci przeważnie zabezpieczają swój byt osobisty, niezależność od biskupów, gdyż o pozycję społeczną w WP niemal nie mogą walczyć. Ks[iaźdz] **Szemraj** prosił o konferencję, czego nie mogłem odmówić w nadziei, że *Deus incrementum dat*⁵⁵⁷. Konferencja trwała prawie godzinę. Krótka rozmowa po konferencji, przed kaplicą.

18.00. W archikatedrze św. Jana odsłonięcie **tablicy 74 kapłanów poległych** w czasie II wojny światowej i powstania warszawskiego. Odsłoniłem piękną tablicę, podającą nazwiska kapłanów, po czym delegacje parafii składały wieńce. B[isku]p **Choromański** odprawił cichą Mszę żałobną, po której wygłosiłem z ambony okolicznościowe przemówienie. Wszyscy uczestnicy tej uroczystości byli bardzo wzruszeni; wielu mężczyzn płakało. Na szczęście nie było korespondentów zagranicznych, których wścibstwo psuje niekiedy nastrój modlitwy w naszych świątyniach. Wielką zasługę w wybudowaniu pomnika pamiątkowego ma ks. kan. **Malinowski**, dachauowiec⁵⁵⁸, proboszcz z Józefowa.

29 kwietnia 1961, sobota Warszawa

9.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Przyjmujemy projekt prof. **Jabłońskiego** nastawy ołtarza wielkiego w archikatedrze. Sprawy personalne. Składamy życzenia bp. **Choromańskiemu**. Wstępne rozmowy na temat zmian personalnych. Ustalamy kandydatów na studia specjalne.

17.00. W domu sióstr nazaretanek, na zakończenie dni skupienia sióstr mistrzyń zakonów żeńskich⁵⁵⁹ wygłaszam konferencję o sobotach Królowej Polski.

18.15. Z prof. **Marzyńskim** krótka rozmowa przy wieczerzy o budownictwie sakralnym.

19.30. Ks[iaźdz] prał. A[ntoni] **Słomkowski** – sprawy seminarium duch[ownego] w Gnieźnie. Wykład teologii dogmatycznej od wakacji chcę powierzyć całkowicie księdzu S[łomkowskiemu], który jest zdania, że lepiej zostawić jedną godzinę ks. Wollschlaegerowi⁵⁶⁰, dotychczasowemu wykładowcy. Pomoc na budowę domku rekolekcyjnego.

⁵⁵⁶ Introit – modlitwa wstępna na rozpoczęcie Mszy św.

⁵⁵⁷ *Lac*. Bóg daje wzrost. Por. 1 Kor 3,6.

⁵⁵⁸ Chodzi o więźnia KL Dachau.

⁵⁵⁹ Chodzi o mistrzynię nowicjatów.

⁵⁶⁰ Jan Wollschlaeger (1912–1978), ksiądz, doktor teologii, proboszcz parafii pw. Wszystkich Świętych w Mielźnie 1958–1978, wykładowca w PWSD w Gnieźnie od 1954. Świecenia 1937. Sędzia synodalny trybunału metropolitalnego od 1962.

30 kwietnia 1961, niedziela

Warszawa – Zalesie Górne

Wł[adysław] **Gomułka** wyraźnie wystąpił przeciwko „wysokom wyższej hierarchii”⁵⁶¹, które nie miały żadnego znaczenia dla wyborów, gdyż większość biskupów głosowała jak chciała⁵⁶². Muszę w tym widzieć zaczepkę, chociaż moje „wysoki” były tylko odpowiedzią na napaść pana G[omułki] na Stolicę Świątą. Panuje przekonanie o nikłym udziale społeczeństwa w wyborach⁵⁶³.

Wróciła z Jasnej Góry **Maria Okońska** – informuje o pracy **prof. Torwirta**⁵⁶⁴ nad obrazem Matki Bożej Częstochowskiej. Profesor pracował trzy dni i stworzył doskonałą kopię głowy Matki N[ajświętszej]. Polecam jej zająć się przygotowaniem materiału do publikacji kazań w Veritasie londyńskim. Jest to najpilniejsza robota, którą trzeba szybko ukończyć.

10.15. Ks[iaźdz] prał. **Piotrowski**⁵⁶⁵, z pilną sprawą.

10.45. Wyjazd do Zalesia G[órnego] na krótki wypoczynek pogrypowy.

⁵⁶¹ Sformułowań tego typu używał Gomułka podczas przemówienia na wiecu 28 IV 1961.

⁵⁶² Podczas przemówienia 28 IV 1961 Gomułka ocenił, że „wysoki polityczne” hierarchii kościelnej nie przyniosły stronie kościelnej spodziewanych efektów. Duchowni – stwierdził – nie przystępowali do głosowania „z powodu sympatii do filozofii marksistowskiej” i ideologii partii, ale z poczucia obywatelskiego obowiązku. Ponadto opowiedzieć się rzekomo mieli za FJN, Polską „ludową” oraz zgodną koegzystencją społeczeństwa z władzami PRL. Sfałszowane wyniki wyborów Gomułka uznał za zwycięstwo.

⁵⁶³ Według oficjalnych danych frekwencja wynosić miała 95 proc.

⁵⁶⁴ Leonard Torwirt (1912–1967), artysta malarz, konserwator zabytków, scenograf, autor kopii obrazu Matki Bożej Częstochowskiej. W 1957 na zlecenie prymasa wykonał dwie repliki obrazu jasnogórskiego, z których jedna przeznaczona została dla papieża Piusa XII, natomiast druga peregrynowała po kraju jako obraz nawiedzenia.

⁵⁶⁵ Chodzi o ks. Stefana Piotrowskiego.

MAJ

3 maja 1961, środa

Zalesie Górne – Warszawa

17.00. Po trzech dniach pobytu w Z[alesiu] G[órnym] u sióstr elżbietanek, w małym domku wśród lasów, wróciłem do W[arsza]wy. Dziś uroczystość Królowej Polski. Prosimy Ją, by wszystko nasze było Jej własnością, byśmy byli coraz mniej swoją własnością, coraz bardziej Jej własnością.

20.00. W k[ości]le ojców paulinów dopełniamy aktu **oddania żeńskich zgromadzeń zakonnych Matce Bożej**. Są obecne wszystkie wyższe przełożone z całej Polski oraz zakonnice warszawskie. Po śpiewie *Ubi caritas*⁵⁶⁶ wygłaszam przemówienie, *coram* [Sancti]ssimo⁵⁶⁷. Po czym odczytuję akt, który powtarzają wszystkie zakonnice. Po śpiewie *Magnificat* o[jciec] generał paulinów⁵⁶⁸ udziela błogosławieństwa N[ajświętszym] Sakramentem. Obecni są: o. Bernard **Przybylski**, ks. **Dąbrowski**⁵⁶⁹, ks. **Żuchowski**⁵⁷⁰, ks. dziekan **Kuć**⁵⁷¹, prał. **Padacz**, prał. **Słomkowski** i w[ielu] i[nnych].

4 maja 1961, czwartek

Warszawa – Łaski – Warszawa

7.00. Do Łasek. Msza św. w kaplicy domu rek[olekcyjnego] – w intencji ciężko chorej matki Czackiej. Po Mszy św. odwiedzam matkę i udzielam jej odpustu zupełnego na godzinę śmierci.

9.00. Powrót do domu. Przyjmuję gromadkę dzieci z przedszkola sióstr nazaretanek, które wybierają się dorocznym zwyczajem z pielgrzymką na Jasną Górę.

10.00. Alumn **Bernard Andrzej**, któremu zatrzymano święcenia, prosi bardzo o święcenia, gdyż uważa, że to jest jego jedyna droga.

⁵⁶⁶ Łac. *Gdzie miłość*.

⁵⁶⁷ Łac. przed Najświętszym Sakramentem. Skrót od *coram Sanctissimo Sacramento*.

⁵⁶⁸ Chodzi o o. Ludwika Nowaka OSPPE.

⁵⁶⁹ Chodzi o ks. Bronisława Dąbrowskiego FDP.

⁵⁷⁰ Alojzy Żuchowski SAC (1913–1994), ksiądz, mistrz nowicjatu pallotyńów, radca prawny, sekretarz generalny Konferencji Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich w Polsce od 1957. Święcenia 1940. Dyrektor WSZ przy SPP 1962–1977. Pierwszy radca generalny stowarzyszenia pallotyńów oraz przedstawiciel polskiej grupy językowej przy zarządzie generalnym pallotyńów.

⁵⁷¹ Stefan Kuć (1901–1966), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Augustyna w Warszawie 1952–1966, notariusz kurii warszawskiej, dziekan dekanatu Warszawa-Stare Miasto, referent archidiecezjalnego WSZ. Święcenia 1927.

Ks[iądz] **kanclerz Fr[anciszek] Olszewski**, w sprawie komunikatu o procesji Bożego Ciała, w związku z kampanią prasową przeciwko oktavie B[ożego] C[iała] w Polsce. Otrzymuje komunikat SPP.

Ks[iądz] T[adeusz] **Strękowski**⁵⁷², skierowany na parafię, prosi o błogosławieństwo.

Ks[iądz] **Feliks Stefanowicz**⁵⁷³ z Curitiby⁵⁷⁴ w Brazylii, redaktor gazety polskiej „Lud”⁵⁷⁵, na 25-lecie swego kapłaństwa odwiedza Polskę. Arcyb[isku]p **Gawlina**⁵⁷⁶ chciał zamknąć pismo „Lud”, ale się wycofał. Podaje w wątpliwość jego uprawnienia w tej dziedzinie. Ks[iądz] S[tefanowicz] otrzymuje błogosławieństwo.

11.00. Ks[iądz] K[azimierz] **Hołda**⁵⁷⁷ CSsR i ks. Marian **Pirożyński**⁵⁷⁸ dziękują za zezwolenie na wszczęcie procesu o **Łubieńskiego Bernarda**. Są trudności z powołaniami, które spoza małego sem[inarium] nie przychodzą.

11.30. O[jciec] **Feliks Zapłata** SVD⁵⁷⁹, sprawy konsulty wyższych przełożonych zak[onnych] na 10–11 listopada na Jasnej Górze – przygotowanie do oddania się Matce Bożej. Pogotowie apologetyczne.

Ks[iądz] **Tadeusz Kot**, nowy proboszcz dla Saskiej Kępy, prosi o błogosławieństwo. Dłuższa rozmowa o charakterze pracy w parafii obojętnej inteligencji specjalistycznej.

Helena **Michalko**⁵⁸⁰ z USA, z darami od przyjaciół. Przyjeżdża co roku, by oderwać się od pracy.

O[jciec] **Bernard Przybylski** – sprawy V roku W[ielkiej] N[owenny] i Instytutu Tomistycznego.

⁵⁷² Tadeusz Strękowski (ur. 1919), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Tomasza Apostoła w Warszawie na Grochowie. Święcenia 1950.

⁵⁷³ Feliks Stefanowicz CM (1909–1995), ksiądz, superior domu stowarzyszenia w Kurytybie od 1947. Święcenia 1936. Duszpasterz w Chinach 1936–1946.

⁵⁷⁴ Chodzi o Kurytybę.

⁵⁷⁵ „Lud”, następnie pod nazwą „Nowy Lud” – jedno z ważniejszych czasopism polonijnych w Brazylii o charakterze religijno-konserwatywnym, wydawane przez księży misjonarzy 1920–1940, 1947–1999; krytyczne wobec PRL.

⁵⁷⁶ Józef Gawlina (1892–1964), arcybiskup tytularny 1952–1964, protektor polskiej emigracji 1945–1964. Święcenia 1921. Biskup polowy WP 1933–1945, sakra biskupia 1933. Rektor polskiego kościoła pw. św. Stanisława w Rzymie od 1947. Wydawca i redaktor naczelny „Duszpasterza Polskiego Zagranicą” od 1949. Inicjator edycji rocznika „Sacrum Poloniae Millennium” 1954.

⁵⁷⁷ Kazimierz Hołda CSsR (1907–1987), kapłan zakonny, przełożony polskiej prowincji Zgromadzenia Najświętszego Odkupiciela (redemptorystów) 1953–1965. Do redemptorystów wstąpił w 1927; święcenia 1933. W okresie stalinowskim posiadał specjalne uprawnienia wikariusza generalnego. Aresztowany przez UB, więziony 1955. Prowadniczący Konsulty Konferencji Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich w Polsce 1966–1972. Przełożony redemptorystów w Warszawie 1969–1972. Członek Komisji KEP ds. zakonnych 1969–1972.

⁵⁷⁸ Marian Pirożyński CSsR (1899–1964), kapłan zakonny, historyk Kościoła, publicysta. Do redemptorystów wstąpił w 1921; śluby wieczyste i święcenia 1925. Duszpasterz akademicki; redaktor naczelny „Homo Dei” 1946–1952; 1957–1958. Represjonowany przez władze komunistyczne, aresztowany i więziony 1953–1954; 1958–1960.

⁵⁷⁹ Feliks Zapłata SVD (1914–1982), kapłan zakonny, doktor teologii, wykładowca na ATK, bibliotekarz. Do werbistów wstąpił w 1935; święcenia 1941. Duszpasterz Polaków w Belgii 1943–1946. Rektor NSD diecezji opolskiej 1948–1952; dyrektor Caritasu. Prowincjał polskiej prowincji księży werbistów 1957–1960. Represjonowany przez SB od 1962, aresztowany. Adiunkt na ATK 1969–1981; habilitacja 1972; docent 1974.

⁵⁸⁰ Prawdopodobnie chodzi o Helenę Heldmann Michalek (1904–1990).

Ks[ia]dz **dziekan Łach**⁵⁸¹ z KUL-u – sprawy konferencji biblijnej.

17.15. W semin[arium] metrop[olitalnym] św. Jana dopełniam aktu oddania uczelni Matce Bożej. Do zebranych w kaplicy alumnów wygłaszam konferencję wstępną. Po nabożeństwie majowym i *Pod Twoją obronę* oddaję seminarium Matce Bożej aktem improwizowanym. Śpiewamy pieśń maryjną.

18.30. Wspólna wieczerza z alumnami w refektarzu.

5 maja 1961, piątek

Warszawa

9.00. Na Tamce, u sióstr szarytek, konferencja wyższych przełożonych zakonów żeńskich; wygłaszam dłuższe przemówienie o aktualnych zadaniach życia zakonnego w Polsce i w Kościele. Rozmowa z konsultą żeńską.

11.00. W bazylice archikatedralnej, narada nad projektem nastawy srebrnej na głównym ołtarzu. Pan **Jabłoński**, autor projektu, ustawił tekturową makietę na marmurowej predelli⁵⁸². Obecni: bp Z[ygmunt] **Choromański**, bp **Modzelewski**, prof. **Zachwatowicz**⁵⁸³, prof. **Mączyński**⁵⁸⁴, prof. **Bogusławski**⁵⁸⁵, prof. **Pieńkowski**⁵⁸⁶, prof. **Marzyński**, ks. dyr. **Penkala** i w[ielu] i[nnych]. Ogromna dyskusja, od skrajnych projektów nowych aż do aprobaty. W ten sposób można dyskutować, bez rezultatu, całe życie. Wszyscy krytykują „deskę”, zamiast oceniać projekt. Dyskusja przenosi się do ks. **Kitlińskiego**. Wypowiadam się za projektem, z małymi poprawkami.

13.00. K[azimierz] **Studentowicz** ze swoimi projektami politycznymi.

13.30. Na obiedzie bp **Pękala**, z którym długa rozmowa o sytuacji w diecezji.

Ks[ia]dz A[lfons] **Schletz**⁵⁸⁷, redaktor „Naszej Przyszłości”, przedstawia swoje kłopoty. Rozmowa kończy się udzieleniem zapomogi dla wydawnictwa.

16.00. Grupa pań, dawnych pracowniczek – instruktorek ZHP. Ocena współczesnej młodzieży.

⁵⁸¹ Stanisław Łach (1906–1983), ksiądz, bibliista, profesor nadzwyczajny teologii na KUL od 1956. Świecenia 1930. Pracownik Wydziału Teologicznego KUL od 1952. Organizator Szkoły Biblijnej KUL 1956. Konsultor Papieskiej Komisji Biblijnej 1965–1971. Profesor zwyczajny 1966.

⁵⁸² Predella – część ołtarza, ustawiana na mense.

⁵⁸³ Jan Zachwatowicz (1900–1983), architekt, konserwator zabytków, profesor Wydziału Architektury PW. Generalny konserwator zabytków 1945–1957. Współinicjator i autor odbudowy Zamku Królewskiego w Warszawie 1971–1984.

⁵⁸⁴ Zdzisław Mączyński (1878–1961), architekt, profesor zwyczajny od 1948, prorektor PW 1947–1949, doradca w Kurii Metropolitalnej Warszawskiej od 1931. W latach 1945–1946; 1949–1950 dziekan Wydziału Architektury PW.

⁵⁸⁵ Jan Bogusławski (1910–1982), architekt. W 1955 wygrał konkurs na projekt architektoniczny odbudowy Zamku Królewskiego w Warszawie. Autor projektu kościoła pw. św. Andrzeja Boboli na Saskiej Kępie w Warszawie 1946. Wykładowca na PW, ASP w Warszawie i in. Profesor zwyczajny od 1975.

⁵⁸⁶ Władysław Pieńkowski (1907–1991), architekt, autor projektów architektonicznych o charakterze sakralnym, w tym kościoła pw. św. Michała Archaniola w Warszawie i NMP Królowej Polski w Tarnowie-Mościcach.

⁵⁸⁷ Alfons Schletz CM (1911–1981), ksiądz, historyk Kościoła, doktor habilitowany. Założyciel w 1946 i do 1981 redaktor periodyku „Nasza Przyszłość. Studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce”. Do misjonarzy św. Wincentego a Paulo wstąpił w 1928; święcenia 1936. Podczas okupacji zaangażowany w tajne nauczanie we Lwowie.

19.00. U siostr **urszulanek**, w ich nowym domku przy ul. Raławickiej 101. Wygłasza konferencję.

6 maja 1961, sobota Warszawa – Warka

8.30. Matka Cecylia⁵⁸⁸, wizytatorka sióstr elżbietanek z Wrocławia. Prowincjałka poznańska – m. Aniela⁵⁸⁹ i m. Romana⁵⁹⁰.

M[atka] **Zofia**⁵⁹¹, prowincjalna zmartwychwstanek w sprawach Stryszawy.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] Warsz[awskiej]. Sprawa komunikatu do duchowieństwa, w oktawie Bożego Ciała. Doroczne sprawozdanie rachunkowe komisji rewizyjnych, w domu ks[ięży] emerytów, w Romie, na cmentarzach warszawskich i w kurii metrop[olitalnej].

Wróciła sprawa **Bielan**. Marianie nie będą prowadzili remontów kościoła. Jestem zdania, że trzeba umacniać pozycję archidiecezji na Bielanach. Objęcie kościoła przez seminarium metrop[olitalne] jest umocnieniem pozycji. Stoimy na dawnym stanowisku. Przed diecezją stoi sprawa budowy seminarium m[etropolitalnego]. Może nie zdołamy tego uczynić od razu, ale trzeba prowadzić politykę długodystansową i przygotowywać teren dla przyszłej budowy. Decyzja – rektorat obejmuje sem[inarium] m[etropolitalne].

Długa debata nad sprawami personalnymi.

15.30. Wyjazd **do Warki**, na wizytację kanoniczną, z ks. prał. **Padaczem**. Pada duży deszcz. Ustaje w **Piasecznie** pod Warką. Witają nas ludzie przy wielkiej bramie powitalnej. Punktualnie o godz. 17.00 stajemy przy bramie powitalnej przed ratuszem na rynku. Wita nas orkiestra straży ogniowej. Dowiadujemy się, że dziś o godz. 12.00 zgłosiło się dwóch panów z województwa, cofnęli pozwolenie wydane na przyjęcie prymasa publicznie i wydali polecenie usunięcia bram. Postawa młodzieży zmusiła ich do cofnięcia się.

Przebieg wizytacji normalny. Organizacja niezła, choć ciągle zdradza brak metod przewodzenia tłumem. Lud śpiewa słabo. Ale współdziałanie samorządne i karność duża. Wysłuchuję sprawozdania **ks. Wojdy**⁵⁹², miejscowego duszpasterza, który pracuje tu z dwoma młodymi wikariuszami, na prawie ośmiotysięcznej parafii. Wielki entuzjazm ludu, być może jeszcze rozbudzony represjami administracji państwowej. Wygłosiłem kazanie powitalne. Wybierzmowałem około 800 dzieci i młodzieży. Wygłosiłem do nich drugie przemówienie. Wieczera z duchowieństwem, które zwolniłem z przyjazdu jutro.

⁵⁸⁸ Chodzi o s. Cecylię Ruchniewicz CSSE, wizytatorkę generalną zgromadzenia, tj. zastępczynię przełożonej generalnej na terenie Polski, gdy tamta urzędowała w Niemczech.

⁵⁸⁹ Aniela (Balbina) Tomczak CSSE (1899–1970), przełożona prowincji poznańskiej Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety 1958–1969. Do elżbietanek wstąpiła w 1921; pierwsze śluby 1924.

⁵⁹⁰ Romana (Janina) Kaczmarek CSSE (1914–1998), sekretarka od 1958 i radna prowincji poznańskiej elżbietanek 1960–1970. Do zakonu wstąpiła w 1934; pierwsze śluby 1936. Referentka zakonna w archidiecezji poznańskiej 1963–1992.

⁵⁹¹ Chodzi o s. Zofię Szulc CR.

⁵⁹² Edward Wojda (1911–2001), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Mikołaja Biskupa i Matki Bożej Szkaplerznej w Warce. Świecenia 1936. Dziekan warecki 1973–1989, kanonik honorowy od 1973. Powstaniec warszawski.

7 maja 1961, niedziela

Warka – Góra Kalwaria – Warszawa

7.15. Wizytuję obydwie kościoły, pofranciszkański⁵⁹³ i parafialny⁵⁹⁴. Obydwie były bardzo uszkodzone podczas wojny, zwłaszcza, gdy nad Pilicą był radziecki przyczółek frontowy^a. Jeszcze ks. kan. **Szeronos**⁵⁹⁵ odbudował dachy i naprawił mury, ale zniknęły cenne obrazy, które Niemcy powycinali z ram nożami. Znikły też wśród grabieży podziemi ślady spoczynku książąt **Trojdena**⁵⁹⁶ i Anny⁵⁹⁷ **Maz**[owieckich]. Zaopatrzenie świątyni wystarczające, choć niszczało ono w czasie ewakuacji Warki.

8.00. Odprawiam Mszę św. dla dzieci i młodzieży w k[ościel]e parafialnym i przeprowadzam katechizację. Dzieci odnawiają przyrzeczenia jasnogórskie.

9.30. Śniadanie z przedstawicielami społeczeństwa wareckiego, lekarze, inżynierowie, ogrodnicy, mieszczenie. Jest kilku gospodarzy z okolic. Niektórzy wspominają mojego ojca, z czasów jego pracy we Wrociszewie.

10.00. Po Mszy św. dla rodziców wygłaszam dłuższe przemówienie nt. „Rodzina Bogiem silna”.

11.30. Rozpoczyna się główne nabożeństwo, w czasie którego odnawiane są ślubowania jasnogórskie. Przed czytaniem tekstu przez ks[iędza] proboszcza krótkie moje przemówienie zamiast listu pasterskiego. Po sumie wzruszająca procesja z obrazem M[atki] Bożej wokół kościoła. Kolejno oddają sobie obraz: kapłani – ojcom, ojcowie – matkom, rodzice – młodzieży, młodzież – dzieciom, a dzieci – „maluchom”. Te z kolei oddają obraz rodzicom, którzy wnoszą go do świątyni. Wszyscy są głęboko wzruszeni.

Obiad w gronie księży miejscowych; po czym wizytuję skromne mieszkania wikariuszów, organisty i kościelnego; kancelarię parafialną i cmentarz grzebalny.

O godz. 16.00 ma miejsce błogosławieństwo niemowląt, których przyniesiono bardzo wiele.

17.00. Zakończenie wizytacji przemówieniem ks[iędza] proboszcza i moim. Wyjeżdżamy w chwili, gdy kończy się deszcz.

W drodze do **Góry Kalwarii** zatrzymujemy się kilka razy. Rolnicy proszą, by ich nawiedzać częściej, to będzie deszcz. Proszę, by w razie suszy telefonowali na Miodową.

18.00. W **Górze Kalwarii** poświęcam nowe organy, koncertuje **prof. Rączkowski**⁵⁹⁸. Wygłaszam przemówienie.

^a *W rękopisie*: frontony.

⁵⁹³ Chodzi o kościół Matki Bożej Szkaplerznej w Warce, zabrany franciszkanom w ramach represji po powstaniu styczniowym.

⁵⁹⁴ Chodzi o kościół św. Mikołaja Biskupa w Warce.

⁵⁹⁵ Józef Szeronos (1888–1958), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Mikołaja Biskupa w Warce, w parafii od 1943. Świecenia 1910.

⁵⁹⁶ Trojden I (ok. 1284–1341), książę czerski od 1310, książę warszawski 1313–1341, regent płocki 1336–1340. Pochowany w kościele Matki Bożej Szkaplerznej w Warce.

⁵⁹⁷ Anna Fiodorówna (?–1458), księżna mazowiecka, fundatorka klasztoru bernardynów w Warszawie i in.

⁵⁹⁸ Feliks Rączkowski (1906–1989), kompozytor, organista w kościele pw. św. Krzyża w Warszawie 1945–1970, prodziekan Wydziału Instrumentalnego Państwowej Wyższej Szkoły Muzycznej w Warszawie 1958–1968, dyrygent

8 maja 1961, poniedziałek**Warszawa – Zalesie Górne**

7.30. W kaplicy domowej uroczystość 25-lecia ślubu Stanisława **Maciejaka**⁵⁹⁹, kierowcy prymasowskiego. Po Mszy św. wygłosiłem przemówienie do jubilatów i rodziny. Obecna była matka p. **Maciejaka**, staruszka 77-letnia, łowiczanka. Po nabożeństwie – wspólne śniadanie. Jubilaci otrzymali dary. Mamy też solenizantów: ojca i p. **Maciejaka**.

10.15. T[eresa] **Strzembosz**⁶⁰⁰, sprawy opieki nad matką samotną.

10.45. Narada w SPP nad sprawą wydobywania przesyłki NCWC. Postanowiono wystosować pismo do Banku Dewizowego.

11.30. J[erzy] **Braun** informuje o swoich rozmowach na temat pracy soborowej w Polsce.

13.30. M[atka] **Benedykta**⁶⁰¹ i dwie siostry, które wróciły z wycieczki tyflogicznej⁶⁰² po Europie.

15.00. B[isku]p **Choromański** zaproszony na rozmowę do UdSW. Wraca po dwóch godzinach. **Min[ister] Sztachelski** w tonie łagodnym przedstawia dwie sprawy: 1) ostrzeżenie przed pielgrzymką akademicką na 25-lecie, gdyż pierwsza „miała charakter antykomunistyczny i antyżydowski”; 2) obrona „księży pozytywnych” przed dokuczliwością biskupów, a zwłaszcza kardynała. B[isku]p **Choromański** poruszył wiele spraw, m.in., że nie zwołuje się K[omisji] W[spólnej] pomimo akcentów p. **Gomułki**. Wycofano się ze sprawy PKO. Przebieg spokojny.

16.00. Wyjazd z ojcem i ks. **Padaczem** do Zalesia Dolnego – z życzeniami do siostry mojej, **Stanisławy Jaroszowej**⁶⁰³. Była tu również druga moja siostra, **Janina Jurkiewiczowa**, z mężem **Czesławem**, kierownikiem szkoły w Dobieszu.

17.30. Wyjazd do Zalesia Górnego, do sióstr elżbietanek, na dalsze dni wypoczynku.

11 maja 1961, czwartek**Zalesie Górne – Warszawa – Łaski**

Po dwóch dniach pobytu w Zalesiu G[órnym] na wypoczynku pogrypowym wracam do W[arsza]wy. Załatwiam bieżące sprawy, podpisuję korespondencję. Oddaję mnóstwo listów napisanych w Z[alesiu] G[órnym] do SPP.

Chór Świątokrzyskiego 1953–1970. Profesor od 1973. Inicjator i dyrektor festiwalu organowych w Kamieniu Pomorskim, Koszalinie i Oliwie.

⁵⁹⁹ Stanisław Maciejak (1911–2005), kierowca prymasa 1956–1981. Pierwsza podróż Maciejaka w roli kierowcy prymasa to powrót prymasa z Komańczy do Warszawy 28 X 1956. Wcześniej kierowca w kurii metropolitalnej warszawskiej.

⁶⁰⁰ Teresa Strzembosz (1930–1970), kierowniczka sekcji pielęgniarek przy warszawskim KIK 1958–1963. Inicjatorka opieki domowej nad obłożnie chorymi. Organizatorka wielu dzieł charytatywnych i społecznych, m.in.: Domu Samotnej Matki w Chylicach 1958, Ośrodka Adopcyjno-Opiekuńczego w Warszawie, szkoleń doradców życia rodzinnego, rekolekcji dla chorych. Krajowa instruktorka poradnictwa rodzinnego z ramienia Kościoła oraz członkini komisji ds. apostołstwa świeckich.

⁶⁰¹ Chodzi o s. Benedyktę Walicką-Woyczyńską FSK.

⁶⁰² Tyflogia – nauka zajmująca się problemami osób niewidomych.

⁶⁰³ Stanisława Jarosz z d. Wyszynska (1903–1982), siostra prymasa, żona Józefa Jarosza (1890–1966), artysty malarza.

16.00. Wyjazd do Lasek. Czekają tu na mnie z wiadomością, że **matka Czacka** umiera. W jej pokoju gromada siostr i Antek **Marylski**. Niemożliwe przeciągi i duszno. Matkę odżywiają tlenem. Modlimy się wspólnie. Udziałem matce odpustu zupełnego. Proszę, by dla miłości matki pozostali tylko nieliczni, by matka miała więcej powietrza naturalnego.

Wieczorem drugi raz odwiedzam matkę. Stan jest lepszy.

21.00. Otrzymuję obraz Matki Bożej Cz[ęstochowskiej]⁶⁰⁴, kopię głowy, wykonaną^a przez prof. Torwirta na 15-lecie sakry biskupiej. Modlimy się wspólnie.

12 maja 1961, piątek

Laski – Warszawa

Piętnasta rocznica mojej biskupiej drogi krzyżowej. Wszystko przyjmuję spokojnie i ufnie.

7.30. W dużej kaplicy zakładowej odprawiam Mszę św. Są prawie wszystkie siostry i dzieci niewidome. Wygłaszam przemówienie o obowiązku pomagania matce w jej chwili decydującej.

Rozmowy z H[enrykiem] **Ruszczycem**⁶⁰⁵ i Z[ofią] **Morawską**, m. **Benedyktą**⁶⁰⁶, s. **Marią**⁶⁰⁷ z Żułowa.

Błogosławię matkę. Noc była dobra. Spała spokojnie. Bóg przedłuża jej obecność w Laskach.

9.15. Powrót do W[arsza]wy z ks. **Padaczem** i ks. **Piotrowiczem**.

9.30. W. **Aleksandrowicz**⁶⁰⁸ powołana na świadka do Rzeszowa w sprawie „przestępstwa” ks. Wojtowicza⁶⁰⁹, który napisał broszurkę z dr **Massalską**⁶¹⁰ o katolickim pojmowaniu świadomego macierzyństwa.

D[okto]r **Krystyna Osińska**⁶¹¹. Sprawa pomocy [w uzyskaniu] aparatury przeciwgruźliczej i instytutów.

^a *W rękopisie: dokonaną.*

⁶⁰⁴ Prymas nie rozstawał się ze wspomnianym obrazem. Zabierał go na wszystkie wyjazdy, również na Sobór Watykański II i konklawe; przy tym obrazie umierał.

⁶⁰⁵ Henryk Ruszyc (1901–1973), wraz z Zygmuntem Serafinowiczem organizator kształcenia zawodowego niewidomych. Od 1930 związany z dziełem Lasek jako współzałożyciel, wychowawca, kierownik internatu od 1933, kierownik warsztatów szkolnych od 1936. Radca w Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej. Inicjator powstania czterech spółdzielni dla niewidomych.

⁶⁰⁶ Chodzi o s. Benedyktę Walicką-Woyczyńską FSK.

⁶⁰⁷ Maria (Miriam Bronisława) Gołębiowska FSK, właśc. Wajngold (1902–1984), z pochodzenia Żydówka, na chrzcie świętym przyjęła imię Agnieszka; przełożona zakonna w Żułowie 1948–1949; 1960–1962. Przed wstąpieniem do zgromadzenia związana z grupą Skamander i „Kółkiem” ks. Kornilowicza. W zgromadzeniu od 1926. Przełożona w Laskach 1953–1960. Radna generalna zgromadzenia 1962–1971. Kierownicza postulat 1962–1973.

⁶⁰⁸ Nie udało się ustalić bliższych danych.

⁶⁰⁹ Nie udało się ustalić bliższych danych.

⁶¹⁰ Jolanta Manteuffel-Massalska (1912–1986), doktor medycyny, ginekolog, lekkoatletka. Współzałożycielka poradni życia rodzinnego, spółdzielni lekarskiej „Ognisko”; propagatorka wartości rodzinnych. Pracownik Szpitala Miejskiego nr 4 pw. Przemienienia Pańskiego w Warszawie 1945–1958; zastępca ordynatora od 1956. Zwolniona z pracy za odmowę wykonania zabiegu przerwania ciąży 1958.

⁶¹¹ Krystyna Osińska (1922–2006), lekarz medycyny, pulmonolog, psychiatra, docent nauk medycznych. Pracownik Polskiego Towarzystwa Higieny Psychicznej w Warszawie.

Dzieci z par[afii] MB Częstochowskiej z matkami, życzenia na 15-lecie. Delegacje: Rodziny Rodzin z Niepokalanowa, par[afii] św. Teresy z W[arsza]wy; mała Hania **Dąbrowska** z parafii Wszystkich Świętych.

Ks[iądz] **Zieliński**⁶¹², nowy proboszcz parafii św. Krzyża.

Ks[iądz] inf. **Mystkowski** w sprawie epitafium dla kard. **Kakowskiego**⁶¹³ w archikatedrze. Ustala się miejsce w ścianie między kaplicą prymasowską a chrzcielnicą.

16.00. W archikatedrze nabożeństwo z okazji 15-lecia konsekracji biskupiej. Celebryje bp **Modzelewski**. Obecna cała kapituła warszawska. B[isku]p M[odzelewski] wygłosił krótkie przemówienie. Jest nabożeństwo majowe. Na zakończenie składam podziękowanie za modlitwy.

13 maja 1961, sobota

Warszawa^a

7.30. Poświęcam obraz Matki Bożej i odprawiam Mszę św. do Matki Bożej J[asno]g[órskiej].

10.00. Z Częstochowy przyjechała grupa młodzieży z technikum gospodarstwa domowego – proszą o błogosławieństwo.

10.30. Sesja Kurii Metrop[olitalnej] Warszawskiej. Ustalamy program pielgrzymki duchowieństwa warsz[awskiego] do Częstochowy. Dyskusja nad pielgrzymką akademicką, w wyniku ostrzeżenia min. **Sztachelskiego**. Postanawia się nie odwoływać pielgrzymki, tylko zwołać duszpasterzy akad[emickich] i dać im instrukcję. Omawiamy sprawy personalne, translokaty wikariuszów.

20.30. W kaplicy domowej oddaję Matce Bożej Jasnogórskiej mój dom na Miodowej i domowników. Obraz подарowany mi ustawiliśmy na maj w kaplicy.

14 maja 1961, niedziela

Warszawa – Łaski – Gniezno

9.30. Po Mszy odwiedzam matkę **Czacką** w Łaskach. Stan agonii trwa. Rozmawiałem z A[ntonim] **Marylskim**, s. **Katarzyną**⁶¹⁴ i m. **Benedyktą**⁶¹⁵ na temat zbyt intensywnie stosowanych środków lekarskich, które muszą ogromnie męczyć staruszkę. Matka jest przytomna, ale nie ma kontaktu z otoczeniem, tylko przez dotyk dłonią.

^a W rękopisie omyłkowo: sobota.

⁶¹² Józef Zieliński CM (ur. 1913), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Krzyża w Warszawie od 1961. Superior domu zakonnego Zgromadzenia Księża Misjonarzy św. Wincentego a Paulo w Warszawie. Świecenia 1942.

⁶¹³ Aleksander Kakowski (1862–1938), arcybiskup metropolita warszawski 1913–1938, sakra biskupia 1913; kardynał od 1919, prymas Królestwa Polskiego 1925–1938, członek Rady Regencyjnej 1917–1918, doktor teologii. Świecenia 1886.

⁶¹⁴ Katarzyna (Zofia) Steinberg FSK (1898–1977), lekarka. Do zgromadzenia wstąpiła w 1928. Kierowniczka postulatu od 1934. Organizatorka ośrodka zdrowia w Łaskach.

⁶¹⁵ Chodzi o s. Benedyktę Walicką-Woyczyńską FSK.

Po powrocie pracuję nad listem do min. **Sztachelskiego** w sprawie tzw. „księży pozytywnych”. List czytał bp **Choromański**. Postanowiliśmy wysłać go jutro. Jest w przepisywaniu.

16.00. Wyjazd do Gniezna, z bratem **Walentym**⁶¹⁶. Do Łowicza towarzyszy nam ks. **Padacz**. Droga dobra, wiele opadów. Zdrowa, żyzna zieleń.

20.00. W Gnieźnie. Ks[ięża] biskupi na wizytacjach. Obecny ks. oficjał **Zaręba**. Dowiaduję się, że władze państwowe pozwoliły na budowę domu bp. **Jana** i krypty w bazylice.

Dzisiaj czytany był w kościołach warszawskich list mój o oddaniu archidiecezji Matce Bożej oraz komunikat o procesji Bożego Ciała, w związku z akcją rządową przeciwko oktawie.

15 maja 1961, poniedziałek Gniezno

9.00. Ks[iądz] **kan. Kłoniecki**⁶¹⁷, wicerektor sem[inarium] arcybiskupiego. Ustala się nowy termin dla konferencji biblistów w Gnieźnie. Mówi o ks. **Marchelu**⁶¹⁸, który po wakacjach może rozpocząć wykłady w sem[inarium] arcyb[iskupim].

Ks[iądz] kan. **Michalski** informuje o stanie prac w bazylice. Zatwierdzam plan budowy krypt i pozwalam na rozpoczęcie prac budowlanych. Trzeba synchronizować sprawę krypty i ogrzewania. Drzewo na stalle i ławki jest złożone w Wenecji⁶¹⁹.

Ks[iądz] kanclerz **Palewodziński**.

Ks[iądz] kan. **Michalski** i ks. kan. **Raiter** – wspólnie w bazylice, oglądamy postęp prac. Rusztowania stoją przy bramie północnej, nad którą cały mur był zgruzowany; dziś wymienia się go, zalewając cementem. Odwiedzamy archiwum, gdzie pracuje kilka osób ze świata nauki nad foliałami. Oglądamy postęp prac remontowych. Projektują wybicie drzwi do archiwum wprost z przedsionka północnego.

Ks[iądz] **kan. Raiter**, prace w W[ydziale] N[auki] Ch[rześcijańskiej] i w katedrze.

Ks[iądz] **rektor Pacyna**, sprawy święceń kapłańskich i remontów w seminarium.

Ks[iądz] dziekan **Sojka**⁶²⁰ w sprawie rezygnacji ks. Zająca⁶²¹ z Gołańczy.

Po obiedzie pracuję nad bieżącymi sprawami diec[ezjalnymi].

19.00. Wracą bp **Czerniak** z wizytacji. Rozmowa o translokatach – spostrzeżenia wizytacyjne.

⁶¹⁶ Chodzi o br. Walentego Siwę ZBSJ.

⁶¹⁷ Felicjan Kłoniecki (1909–1990), ksiądz, doktor teologii, biblista, tłumacz Pisma Świętego, wykładowca w PWSD w Gnieźnie od 1945, kaznodzieja katedralny, członek komisji prymasowskiej ds. seminariów zakonnych, kanonik. Świecenia 1933. Rektor seminarium duchownego w Gnieźnie 1954–1956.

⁶¹⁸ Witold Marchel (1922–1990), ksiądz, doktor teologii, doktor nauk biblijnych 1961 (jako drugi w Polsce po ks. Eugeniuszu Dąbrowskim), poliglota. Dekretem prymasa z września 1961 miał objąć wykłady w PWSD w Gnieźnie oraz na KUL, do czego jednak nie doszło. Świecenia 1952. Przebywał na leczeniu w Szwajcarii. Polskę odwiedził tylko raz, w 1966. Po całkowitej utracie wzroku powrócił na stałe do kraju w 1968.

⁶¹⁹ Chodzi o Wenecję k. Żnina.

⁶²⁰ Kazimierz Sojka (1911–1995), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Michała Archaniola w Kcyni 1949–1968, dziekan dekanatu kcyńskiego. Świecenia 1935.

⁶²¹ Ignacy Zając (1896–1966), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Wawrzyńca w Gołańczy 1945–1961, radca duchowny. Świecenia 1922.

16 maja 1961, wtorek Gniezno

Wczoraj o godz. 17.00 umarła w Laskach matka **Elżbieta Czacka**. Depesza przyszła późnym wieczorem. Proszę telefonicznie, by pogrzeb, projektowany na czwartek, przenieść na piątek. Zdążyłbym dojechać i wrócić na święcenia.

9.00. B[isku]p J[an] **Czerniak**, całokształt pracy duszpasterskiej i programy kursów wakacyjnych. Preliminarze, program na IX rok W[ielkiej] N[owenny]. Udział w pracy „realistów j[asno]g[órskich]”⁶²².

Ks[iądz] Wł[adysław] **Zientarski**⁶²³, sprawy archiwum kapitulnego. Dalsze przygotowanie do reorganizacji. Pomoc dla reorganizacji.

Ks[iądz] **Smaruj** z Wągrowca, sprawa budowy domu ks[ięży] emerytów.

Ks[iądz] **Majchrzak**⁶²⁴, po powrocie z pracy duszp[asterskiej] we Francji, idzie do Bydgoszczy.

Ks[iądz] **Kobs**, prokurator s[eminarium] a[rcybiskupiego], omawia sytuację, zalegają dekanaty i młodzież, wskutek czego jest brak pokrycia na bieżące wydatki, zwłaszcza zaopatrzeniowe.

Ksiądz **prał. Słomkowski**, sprawa zadań deputowanych *pro disciplina*⁶²⁵ w s[eminarium] arcyb[isku]p[im].

12.30. Delegacja z par[afii] św. **Floriana** z Pleszewa, sześciu mężczyzn, domagająca się pozostawienia ks. **Schmeltera** na miejscu.

19.00. Arcyb[isku]p **Baraniak** z Poznania prosi o przyjęcie do Gn[ieźna] II instancji pozn[ańskiej]⁶²⁶. Wyrażam zgodę.

17 maja 1961, środa Gniezno – Sokolniki

7.30. Na Mszy św. siostry zakonne z domów gnieźnieńskich składają życzenia [z okazji] 15-lecia.

9.00. B[isku]p Jan **Czerniak**, sprawy duszpasterskie i personalne.

Ks[iądz] J[an] **Michalski** – roczny plan budowlany w archid[iecezji], przed konferencją w WdSW w B[y]dg[oszczy].

⁶²² Chodzi o „realistów jasnogórskich”, tj. grupę księży i świeckich propagatorów kultu maryjnego, zaangażowanych w dzieło Wielkiej Nowenny.

⁶²³ Władysław Zientarski (1916–1991), ksiądz, brat ks. Romana Zientarskiego, bibliotekarz dyplomowany, kierownik prac archiwum Kapituły Prymasowskiej w Gnieźnie, dyrektor Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie 1960–1991, dyrektor Chóru Prymasowskiego 1959–1965, członek archidiecezjalnej komisji ds. śpiewu, muzyki kościelnej i służby liturgicznej, cenzor ksiąg religijnych. Święcenia 1948. Kanonik gremialny Kapituły Prymasowskiej 1963.

⁶²⁴ Antoni Majchrzak (1907–1983), ksiądz, proboszcz parafii pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Bydgoszczy 1961–1982. Święcenia 1932. Podczas okupacji więzień KL Dachau. Po wojnie duszpasterz polonijny we Francji. Wicedziekan bydgoski 1963–1971; dziekan 1971–1983.

⁶²⁵ Deputaci *pro disciplina* – opiekunowie w zakresie spraw wychowawczych i formacyjnych, wyznaczeni spoza grona przełożonych seminaryjnych.

⁶²⁶ Chodzi o sąd kościelny.

10.00. Przełożona siostr zmartwychwstanek z Poznania⁶²⁷.

Ks[iaǳ] **Roesler**⁶²⁸, dziekan z Kłecka, w sprawie swego wikariusza, **ks. Leszka Zakrzewskiego**⁶²⁹.

15.15. Wyjazd do Sokolnik na wizytację kanoniczną, przez Wrześnię. Pada. Od Wrześni droga błotnista i kręta, trudno trafić wśród wspaniałych pól. Wszędzie brak znaków i napisów drogowych. Przyjeżdżamy z opóźnieniem 10 min[ut]. Procesja przed kościołem oczekuje „z poznańskim” porządkiem. Zespół dzieci wita nas wierszami, przedstawiciele rodziców podają chleb, sól i klucze. Wszystko odbywa się z dokładnością. Proboszcz, ks. L[eon] **Bresiński**⁶³⁰, ma wszystko zapięte na ostatni guzik. Przemawiam nt. celów wizytacji. Po procesji żałobnej bierzmowanie niewielkiej grupy dzieci. Niedawno bierzmował tu bp **Czerniak**, w swej rodzinnej parafii. Po nabożeństwie majowym przerwa na wieczerzę.

O godz. 19.00 zebrała się młodzież męska i żeńska. Wygłaszam do nich godzinną konferencję, słuchają z wielką uwagą. Jest ich bardzo wiele. Zachowanie wzorowe. Ks[iaǳ] proboszcz chwali swoją młodzież. Nawet ci, którzy uczą się w szkołach średnich, pilnują bardzo kościoła. Ilekroć są w domu, korzystają z sakramentów św[iętych]. W tej chwili śpiewają z wielkim zapalem. Po nabożeństwie odprowadzają nas na plebanię. Krótka gawęda przed domem.

18 maja 1961, czwartek Sokolniki – Warszawa

7.00. Wygłaszam krótkie przemówienie do dzieci szkolnych, które były u Komunii św., a teraz śpieszą do zajęć szkolnych. Wiele z nich musi być na 8.00 w szkole, mają po 5 km do domu. Przyjechał bp **Jan Czerniak**.

7.45. Odprawiam Mszę św. dla rodziców. Wszyscy przystępują do stołu P[añskiego]. Głoszę konferencję nt. „Rodzina Bogiem silna”. Dłuższa rozmowa z rodzicami przed plebanią.

Śniadanie z radnymi par[afii], po czym oglądamy kościół, cmentarz grzebalny, dom służby kościelnej i salę katechetyczną, ogród proboszczowski i budynki. Dotychczas ksiąǳ gospodarzy na 33 ha ziemi. Dobry gospodarz. Oglądamy księgi w kancelarii par[afialnej] – prowadzone wzorowo.

12.00. Obiad w gronie kapłanów. Ks[iaǳ] dziekan **Smaruj** upomina, by nieco wypocząć.

15.00. B[isku]p **Czerniak** błogosławi dzieci małe, a ja kończę wizytację, żegnając parafian.

⁶²⁷ Przełożoną prowincjalną siostr zmartwychwstanek w Poznaniu była s. Józefa Komarnicka CR (1900–1983).

⁶²⁸ Kazimierz Roesler (1894–1966), ksiąǳ, administrator, następnie proboszcz parafii pw. św. Jerzego i św. Jadwigi w Kłecku 1946–1966; dziekan dekanatu kłeckiego od 1950; tajny szambelan papieski. Świącenia 1918.

⁶²⁹ Leszek Zakrzewski (ur. 1930), ksiąǳ. Świącenia 1956. Rektor kościoła pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Chomętowie od 1969.

⁶³⁰ Leon Breskiński (ur. 1914), ksiąǳ, proboszcz parafii pw. św. Jakuba Większego w Sokolnikach od 1952; dziekan dekanatu miłosławskiego. Świącenia 1945. Proboszcz parafii pw. św. Jakuba Większego w Miłosławiu 1966–1982.

15.45. Wyjazd do Warszawy, przez Pyzdry, Słupcę, z ks. kan. J[anem] **Zarębą**. Droga piękna, jest dzień słoneczny, bujna zieleń pól raduje i zapowiada wspaniałe urodzaje. Jedzie się przez kraj uśpiony, jakby niewłączony jeszcze w rytm przemian gospodarczych i budowlanych. Dopiero od Słupcy wraca się nieco „do Europy”.

20.00. W domu. Ks[iądz] **Fedorowicz** T[adeusz] przedstawia program jutrzejszego pogrzebu matki. Antek M[arylski] przysyła zapiski maszynowe matki, które odsłaniają jej wnętrze. Opiera się nieustannie na ojcu **Kornilowiczu** i na **Antku**. Siostry w zapiskach matki występują mniej, głównie **Teresa Landy** i m[atka] **mistrzini**. Później i to zanika. Matka jest „sama” i szuka samotności, chociaż żyje ciągle wśród spraw towarzystwa⁶³¹ i zgromadzenia. Czytam te zapiski do północy.

B[isku]p **Falkowski**⁶³², który mówi o swych kłopotach z ks. **Bielawskim**⁶³³, który mianowany proboszczem, nie chce wracać i siedzi na ATK. Grożono biskupowi z urzędu⁶³⁴ „wszystkimi konsekwencjami”.

19 maja 1961, piątek

Warszawa – Łaski – Warszawa – Gniezno

Mszę św. odprawiam w domu „w intencji” matki Czackiej. Ufam, że Bóg ją już uradował niebem.

9.00. Pogrzeb matki w Łaskach. Przyjechał bp **Falkowski**, który celebruje Mszę żałobną; jest bp **Pawłowski**. B[isku]p **Majewski** odprawia Mszę na zewnątrz. Po celebrze wygłaszam przemówienie, charakteryzując nieudolnie matkę w jej życiu wewnętrznym, dzieło, zgromadzenie i testament. „Matka żyła z zamkniętymi oczami, otwartym sercem, z wyciągniętymi przed siebie ramionami”. Trwało to trzy kwadranse. Uformował się długi pochód na cmentarz. Przyjechało mnóstwo ociemniałych, którym nie pozwolono urządzić zjazdu na 50-lecie dzieła. Gromady wieńców. Mnóstwo przyjaciół dzieła i księży, którzy kiedykolwiek przewinęli się przez Łaski. Kondukt prowadzi bp **Choromański**.

12.00. W domu. Bieżąca korespondencja, nowe dekrety. Przychodzą głosy, że „wynaniowcy” wzywają przedstawicieli kurii i wydają polecenia, że procesja Bożego Ciała może być tylko *ipsa die*⁶³⁵. Księża, którzy wnosiliby plan do uzgodnienia trasy, mogą narazić się na kary.

⁶³¹ Chodzi o Towarzystwo Opieki nad Ociemniałymi w Łaskach.

⁶³² Czesław Falkowski (1887–1969), biskup diecezjalny łomżyński 1949–1969, profesor zwyczajny teologii w zakresie historii Kościoła. Świecenia 1910 w Innsbrucku, następnie inkardynowany do archidiecezji mohylewskiej. Jeden z organizatorów i wykładowca KUL. Dziekan Wydziału Teologicznego na USB w Wilnie 1923–1924; 1926–1928; rektor USB 1928–1930. Współpracownik redakcji PSB. Sakra biskupia 1949.

⁶³³ Mirosław Bielawski (ur. 1934), ksiądz, wikariusz parafii pw. Świętej Trójcy w Błoniach 1958–1961, następnie św. Augustyna w Warszawie 1961–1963. Świecenia 1958. Studia w Kanadzie 1963–1964, Duszpasterz akademicki w kraju 1973–1987. Sędzia Sądu Metropolitalnego w Warszawie 1987–1991. Proboszcz parafii pw. Narodzenia NMP w Warszawie-Pludach 1988–2012; kanonik.

⁶³⁴ Chodzi o UdSW.

⁶³⁵ Łac. w tym dniu.

16.15. Wyjazd do Gniezna z **ks. Zarębą**. Po drodze ulewy. Mała przerwa w dębowym lesie.

20.00. W Gnieźnie. Potwierdzają się tu wiadomości warszawskie. W Urzędzie [do] S[praw] W[yznań] był ks. **Michalski**, któremu zapowiedziano pod groźbą „wszystkich konsekwencji” – postanowienie o Bożym Ciele⁶³⁶. Ustąpił min. **Sztachelski** ze swego stanowiska w UdSW i wrócił na mojego sąsiada do Ministerstwa Zdrowia⁶³⁷. Był to człowiek dla Kościoła szkodliwy przez to, że był parawanem dla niecnej obsesji anty-kościelnej dyr. **Lecha**.

20 maja 1961, sobota Gniezno – Września

Ks[iądz] **Michalski** pokazuje mi osobliwość naszych czasów. Pan **Cieślak**⁶³⁸, przewodniczący P[rezydium] R[ady] N[arodowej] w Inowrocławiu, wezwał ks. **Gierszewskiego**⁶³⁹, proboszcza z Mątw, i „w imieniu Ojca Świętego Jana XXIII zabronił urządzania procesji Bożego Ciała w ciągu oktawy”.

10.00. Święcenia kapłańskie w bazylice prym[asowskiej]. Przystępuje do święceń 20 diakonów. Obecni są rodzice i rodziny, kapituła, wielu księży z terenu. Objasnienia prowadzi ks. dr **Lipiński**. Po Mszy św. wygłaszam przemówienie z ambony. Uroczystość trwa trzy godziny. Obiad w seminarium wspólnie z neopresbiterami^a.

15.30. Wyjazd do Wrześni na wizytację kan[oniczną], z ks. **Zarębą** i J[anem] **Michalskim**. Wizytacja łączy się terminowo z 60-leciem strajku młodzieży wrzesińskiej. Główne represje spadły na dzieci w dniu 20 i 21 V 1901 r., gdy dziatwa odmówiła odpowiedzi w języku niemieckim na religii. Nawiązuję do tej daty podczas przemówienia powitalnego. W pracy pomaga mi bp **Czerniak**, który biermuje 500 dzieci i głosi przemówienie. Ja natomiast biorę udział w nabożeństwie dla młodzieży szkół średnich i wygłaszam do niej konferencję o Matce Bożej.

Władze miejscowe odmówiły w ostatniej chwili wstępu do szpitala powiatowego, co już było uzgodnione z dyrektorem. Do wizytacji odnoszą się niechętnie. Przygotowują uroczystości „Dzieci wrzesińskich” na jesień.

^a W rękopisie tu i dalej: neopresbiterami.

⁶³⁶ Chodzi o zakazy organizowania procesji z okazji uroczystości Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa (Bożego Ciała). Zakazy wydawały lokalne PRN.

⁶³⁷ Gmach Ministerstwa Zdrowia przy ul. Miodowej sąsiadował z Domem Arcybiskupów Warszawskich.

⁶³⁸ Leon Cieślak (1913–1991), przewodniczący PMRN w Inowrocławiu 1956–1964, członek PPR/PZPR, członek egzekutywy KM PZPR 1956–1965, członek miejskiej komisji kontroli partyjnej, pracownik Zarządu Miejskiego w Inowrocławiu od 1945, kierownik biura PMRN od 1950, sekretarz PMRN od 1955. Dyrektor Zakładów Spożywczych Przemysłu Terenowego w Inowrocławiu od 1965. Dyrektor Przedsiębiorstwa Gospodarki Mieszkaniowej od 1976.

⁶³⁹ Stanisław Gierszewski (1907–1967), ksiądz, proboszcz parafii pw. Opatrzności Bożej w Mątwach (obecnie dzielnica Inowrocławia) 1951–1967 oraz parafii w Inowrocławiu Szymborze od 1953, wizytator nauki religii. Świecenia 1931. Radca duchowny do 1962; wicedziekan dekanatu inowrocławskiego od 1963.

21 maja 1961, niedziela Września – Gniezno

W parafii wielkie ożywienie. O godz. 8.00 w farze był taki tłum dzieci, że wejść było trudno. Opanować je przez katechizację parafialną jest bodaj zadaniem ponad siły. A jednak młodzi księża pracują tu wytrwale i spokojnie. Dzieci pięknie dialogowały Mszę św. i równo, mocno odmówiły *Pater noster*⁶⁴⁰ po łacinie. Mówiłem im o obowiązkach w rodzinie domowej, parafialnej i w szkole oraz w społeczeństwie. W tym czasie bp **Czerniak** miał nabożeństwo w k[ościel]e Św[iętego] Ducha dla młodzieży starszej.

O godz. 10.00. w czasie sumy wygłosiłem kazanie do rodziców na temat: „Rodzina Bogiem silna”. Tłum był niesamowity. „Władze” zorganizowały na dzień dzisiejszy wiele imprez, by odciągnąć młodzież. Wróciła stara praktyka wywożenia młodzieży na czas przyjazdu biskupa.

W godzinach popołudniowych zwiedzałem kolejno: dom katechetyczny, mieszkania wikariuszów i ks. **Jernajczyka**⁶⁴¹, emeryta; odwiedziłem kościół Św[iętego] Ducha, gdzie zebrało się ze dwa tysiące wiernych. Kościół ten został przebudowany według wskazań moich z wizytacji przed dziesięciu laty; usunięto balkony protestanckie. Tworzy się tu samodzielna parafia; pracuje ks. **Willa**⁶⁴² i wikariusz⁶⁴³. Oglądaliśmy cmentarz grzebalny, dość zamożny, czysty. Byliśmy u siostr szarytek w domu fundacyjnym, przejętym częściowo na przedszkole państwowe. Byliśmy w przedszkolu parafialnym, gdzie dziatwa tańczyła i strzelała – dwa najmilsze zajęcia rodaków. Odwiedziliśmy piękny kościółek Św[iętego] Krzyża, pozostający pod opieką kolejarza-emeryta, oddanego Bogu człowieka. Odwiedziliśmy mieszkanie organisty, stosunkowo liche wskutek tego, że właściwe mieszkanie blokuje rodzina po starym organiście. Wysłuchaliśmy produkcji⁶⁴⁴ chóru kościelnego. Odwiedziliśmy kościelnego, który ma piękne mieszkanie.

O godz. 18.00. odbyła się w farze „akademia wrzesińska” – wspomnienie przypadającej dziś 60. rocznicy katowania dzieci, które odmówiły uczenia się religii po niemiecku. Była to piękna uroczystość, złożona z pieśni i recytacji zespołowych. Brało w niej udział sześć osób, które należały do „Dzieci”. Wygłosiłem kazanie, składając hołd ofiarom. W tym czasie rozgrywał się mecz na stadionie.

Wizytację zakończyliśmy o godz. 20.00^a.

^a W rękopisie zdanie zostało zapisane na marginesie strony.

⁶⁴⁰ Łac. Ojcze nasz.

⁶⁴¹ Marian Jernajczyk (1891–1964), ksiądz, emeryt we Wrześni. Święcenia 1914. Administrator parafii pw. św. Michała Archanioła w Dębowie od 1949.

⁶⁴² Zenon Willa (1925–1998), ksiądz, rektor kościoła pw. Świętego Ducha we Wrześni 1960–1968. Święcenia 1954. Proboszcz parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Wągrowcu 1968–1984. Proboszcz parafii katedralnej w Gnieźnie 1984–1995.

⁶⁴³ Wikariuszem w tym okresie był ks. Jerzy Witucki, ur. 1934; święcenia 1958.

⁶⁴⁴ Termin nawiązujący do nowomowy okresu sześciolatki. Tu w znaczeniu ironicznym.

22 maja 1961, poniedziałek^a

Gniezno – Tuczo

Msza św. w domu. Po Mszy św. z ks. **Zarębą**, sprawy wizytacji w Tucznie i sprawy sądowe.

Ks[ia]dz M[icha]ł **Żukowski**⁶⁴⁵ z Torunia omawia sprawy społeczne, m.in. alkoholizmu szalejącego w Polsce. Mówimy o metodach pracy przeciwalkoholowej, o poprawianiu bytu rodziny za cenę ograniczeń spożycia alkoholu. Sprawa pieniędzy na KUL, zachęca mnie do akcji na rzecz KUL-u. Sprawa nauczycielstwa, które nie ma duszpasterstwa. Sprawy narodowościowe, ruchy separatystyczne wśród Kaszubów, Białorusinów i in. Praca duszpasterstwa, które niekiedy przytłoczone jest kłopotami materialnymi.

12.00. Konferencja nad sprawą zapowiedzianej wizytacji w seminarium. Obecni: bp Bernacki, ks. rektor **Pacyna**, ks. wicerektor **Kloniecki**, ks. kan. **Raiter**. Rozważamy sytuację. Grożą nam „branką” alumnów do wojska w razie sprzeciwu. Odczytaliśmy instrukcję Episkopatu. Doszliśmy do wniosku, że trzeba nadal bronić wolności seminariorów, gdyż inaczej grozi to niewolą sumienia narodu. Gdy rząd zacznie wychowywać księży, nie będzie już wolności i w konfesjonalech. Podczas nieobecności biskupów z ramienia mojego wystąpi ks. kan. Raiter.

15.50. Wyjazd do **Tuczna** na wizytację kanoniczną przez Inowrocław. Towarzyszy mi ks. kan. **Zaręba**. Parafia „wiejsko-fabryczna”. Widać wśród ludu dwa przekroje: starsi wydobywają się „ze wsi”, a młodzież, zwłaszcza żeńska, ma przekrój miejski. Uczyc się nie chcą, idą do cukrowni na wykwalifikowanych robotników. Jest tu dosłownie cała parafia. Przemawiam o celach wizytacji, dając szersze uzasadnienie ustroju Kościoła św[iętego]. Do bierzmowania 180 dzieci. Wieczorem, po Mszy św. mam dłuższe przemówienie do młodzieży, która jest też cała o obowiązkach młodych na przełomie Tysiąclecia Chrztu Polski. Słuchają bardzo uważnie. Jest to młodzież, która też nie chce się uczyć i woli iść do fabryki.

23 maja 1961, wtorek

Tuczno – Inowrocław – Gniezno

Dalszy ciąg wizytacji kan[onicznej]. O godz. 8.00 zbierają się rodzice na Mszy św. Śpiewają po polsku pod kierunkiem kiego organisty. Wczoraj grała jego żona, która została wydana za organistę jako córka organisty miejscowego, by zachować „tron organowy” w rodzinie. Dziś jej mąż obsługuje dwie parafie: miejscową przy pomocy żony i w Złotnikach, przy czym żona lepiej gra, choć śpiew jej nie pasuje do przestrzeni kościelnej. Córka ich też uczy się w szkole muzycznej w Inowrocławiu. Po Mszy św. wygłaszam konferencję do rodziców nt. „Rodzina Bogiem silna”. Długo gawędzimy ze sobą przed plebanią.

^a *W rękopisie: Poniedziałek Św.*

⁶⁴⁵ Michał Żukowski (1899–1983), ksiądz z diecezji łuckiej, wikariusz generalny na diecezję kamieniecką od 1944, kanonik honorowy łucki. Święcenia 1923. Proboszcz parafii pw. Matki Boskiej Szkaplerznej i św. Andrzeja Boboli w Zasmykach na Wołyniu. Zmuszony do wyjazdu, osiadł w Toruniu 1946.

Po śniadaniu oglądamy zawilgocony kościół, brzydką budowlę pseudogotycką o smaku pruskim. Wilgoć jest tu wszędzie, chociaż źródło jej trudno wskazać. Zakrystia jest skromnie wyposażona, organy dobre. Oglądam mieszkanie organisty. Brak zakrystiana. Ks[iądz] dziekan **Franków**^{a646}, lwowianin, bez ojczyzny, niedawno inkardynowany do arch[idiecezji] gnieźnieńskiej, nie wrósł w teren. Całe szczęście, że robotnicy są zbieraniną z całego świata, podobnie jak rolnicy osiadli na dawnym PGR, który rozsypał się po Październiku. W miejscowej cukrowni rządzi b[yli] ślusarz, dziś dyrektor, bez cenzusu. Modli się w domu, do kościoła nie przychodzi „dla chleba”. Kancelaria ks[iędza] dziekana nie dociąga do stylu kancelarii tutejszych.

Na obiedzie zbierają się księża z dekanatu złotnickiego. Wygłaszam do nich konferencję o obecnej sytuacji Kościoła.

O godz. 15.30 błogosławię małe dzieci, głoszę krótką konferencję i żegnam parafię.

Wstępujemy w In[owrocławiu] do kościoła św. Józefa, by obejrzeć nowe witraże, poświęcone patronowi kościoła. Kartony robił **o. Efrem**⁶⁴⁷ z Kcyni, przywieźliśmy je z Rzymu. Odznaczają się głęboką perspektywą w wąskich oknach.

17.00. W domu.

20.30. Wieczera z kapitułą prym[asowską] z okazji 15-lecia. Przemawia bp **Bernacki**, który przyjechał z wizytacji.

24 maja 1961, środa Gniezno – Warszawa

9.00. Ks[iądz] **Granatowicz** w sprawie wydania mszału. Pomimo wpłacenia sumy do Prodimexu za papier p. **Lech** opiera się wydaniu zezwolenia.

Arcyb[isku]p **Baraniak** w sprawie procesji Bożego Ciała i in[nych] dokuczliwości władz adm[inistracyjno]-terenowych, które zachęcają do rozmowy i na wabika wysuwają inne sprawy do ewent[ualnego] załatwienia.

Ks[iądz] **rektor Pacyna**, sprawy wizytacji adm[inistracyjnej] w seminarium; nie zgłosili się zapowiedziani wizytatorzy. Byli natomiast w Poznaniu.

Ks[iądz] dr **Więckowski** przed wyjazdem na trzy miesiące do Paryża.

Ks[iądz] kan. **Palewodziński**, mowa o relikwiarzu św. Wojciecha, będącym w robocie.

^a W rękopisie błędnie: Frankow.

⁶⁴⁶ Mateusz Franków (1895–1976), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Tucznie 1945–1970, radca duchowny, dziekan dekanatu złotnickiego. Świecenia 1924. Administrator parafii w Horodnicy 1934–1944. Uciekł przed nacjonalistami ukraińskimi.

⁶⁴⁷ Efrem (Stanisław) Klawitter OFMCap (1894–1970), kapłan zakonny, artysta malarz, portrecista, rzeźbiarz, rytmownik, poliglota. Do kapucynów wstąpił w 1920; śluby uroczyste 1924; święcenia 1925. Przebywał w różnych klasztorach w Europie. Wykonawca trzech pomników kard. Merciera, które przyniosły mu sławę. Do Polski powrócił w 1965. Autor 16 płaskorzeźb w katedrze gnieźnieńskiej, 7 monumentalnych witraży w kościele św. Józefa w Bydgoszczy i in.

15.00. Ks[ia]dz Bolz i ks. Kryszak⁶⁴⁸ w sprawie patronału gnieźnieńskiego.

Wyjazd do Warszawy z ks. **Słomkowskim** – zatrzymujemy się w Sochaczewie. Ogłdam budowę kościoła. W czasie nabożeństwa majowego wygłaszam przemówienie.

20.00. W domu. Oczekuje **bp Modzelewski** ze sprawami pielgrzymki akademickiej na Jasną Górę. Księża jezuici **Rostworowski**⁶⁴⁹ i **Majkowski**⁶⁵⁰ wypowiadają się za odwołaniem pielgrzymki wobec ogromnego nacisku i terroru władz akad[emickich] i bezpieczeństwa. Ks[ia]dz **Jablonka** i ks. **Kozłowski**⁶⁵¹ – za utrzymaniem ustalonego terminu. Wypowiadam się za utrzymaniem pielgrzymki, choćby przybyło kilku akademików, jak to było w czasie okupacji niemieckiej.

25 maja 1961, czwartek

Warszawa

Przyjechali ks. **Michalski**, ks. **Majchrzak** i ks. **Fręsko**⁶⁵² z Gniezna.

Ks[ia]dz rektor **Miziolek** – sprawy personalne alumnów przed święczeniami. Zatrzymuje się dalsze święcenia subd[iakonowi] **Sochali**. Ustalony program święceń w przyszłym roku akademickim.

Ks[ia]dz **dyr. Dąbrowski** – sprawy z sekretariatu Episkopatu i Wydziału Spraw Zak[onnych].

K[azimierz] **Studentowicz** w sprawie KIK i swego miejsca pracy.

D[okto]r Braun w sprawach Komisji Zjednoczenia Kościołów. Odbyla się wstępna konferencja porozumiewawcza; kilku księży, protestanci (p. **Michelis**⁶⁵³) i prawosławni (**Klinger**⁶⁵⁴).

^a *W rękopisie*: Roztworowski.

⁶⁴⁸ Franciszek Kryszak (1913–1970), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Mikołaja w Łubowie od 1949, doktor teologii, wykładowca w ASD w Gnieźnie od 1954, egzaminator prosynodalny od 1951, sędzia prosynodalny, obrońca węzła małżeńskiego, członek archidiecezjalnej komisji ds. budowy kościołów i konserwacji od 1950; kanonik. Święcenia 1937.

⁶⁴⁹ Tomasz Rostworowski SJ (1904–1974), kapłan zakonny, doktor teologii, muzykolog, ceniony rekolekcjonista, duszpasterz środowisk akademickich oraz inteligencji katolickiej w Łodzi i Lublinie 1957–1963. Do jezuitów wstąpił w 1923; święcenia 1935. Kapelan Głównej Komendy AK. Więziony przez władze komunistyczne 1950–1955. Wykładowca psychologii religii na KUL i w Bobolanum. Kierownik Polskiej Sekcji Radia Watykańskiego 1967–1974.

⁶⁵⁰ Józef Majkowski SJ (1915–1987), kapłan zakonny, doktor teologii, duszpasterz akademicki przy kościele pw. św. Andrzeja Boboli w Warszawie od 1958. Do jezuitów wstąpił w 1930; święcenia 1941. Podczas wojny aresztowany 1942 i osadzony w więzieniu na Łukiszkach, następnie internowany w Poniewieżyku i Szwalach. Profesja uroczysta 1949. Wykładowca m.in. psychologii religii na KUL od 1950. Wykładowca w Prymasowskim Studium Życia Wewnętrznego od 1962 i w Instytucie Studiów nad Rodziną ATK od 1980. Z ustanowienia prymasa członek kościelnej redakcji transmisji Mszy św. przez Polskie Radio od 1980.

⁶⁵¹ Tadeusz Kozłowski (1923–2000), ksiądz, duszpasterz w kościele pw. św. Anny w Warszawie od 1957, członek archidiecezjalnej komisji duszpasterstwa akademickiego, wizytator nauki religii. Święcenia 1949. Proboszcz parafii pw. Narodzenia NMP w Komorowie 1964–1995; wicedziekan dekanatu pruszkowskiego 1978–1996; kanonik.

⁶⁵² Roman Fręsko (1907–1982), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Mikołaja w Witkowie 1945–1968, dziekan dekanatu witkowskiego, członek komisji rewizyjnej kasy kurii metropolitalnej w Gnieźnie od 1957. Święcenia 1933.

⁶⁵³ Zygmunt Michelis (1890–1977), duchowny Kościoła ewangelicko-augsburskiego, biskup adiunkt Kościoła ewangelicko-augsburskiego 1952–1963, inicjator współpracy ekumenicznej, założyciel Polskiej Rady Ekumenicznej 1960 i jej pierwszy prezes; współpracownik „Więzi”, „Tygodnika Powszechnego” i „Znak”. Ordynacja 1912. Podczas okupacji więziony na Pawiaku, w KL Sachsenhausen i Oranienburgu.

⁶⁵⁴ Jerzy Klinger (1918–1976), duchowny prawosławny, filozof, teolog, ekumenista, wykładowca w Seminarium Prawosławnym w Warszawie 1954–1961, duszpasterz prawosławnych w Warszawie 1955–1968. Święcenia 1952. Doktorat 1962; prorektor ChAT od 1967; profesor nadzwyczajny 1972.

Obydwaj panowie zostają na obiedzie razem z ks[ieżm]i **Michalskim, Majchrzakiem i Fręską^a**.

15.00. Przyjmuję *scrutinium* kanoniczne od pięciu kandydatów do subdiakonatu z sem[inarium] metrop[olitalnego].

18.30. W k[ościel]e Wszystkich Świętych jestem na nab[rożeniu] majowym i wygłaszam naukę o oddaniu archidiecezji Matce Bożej. Po Mszy św. udzielam tłumnie zebranym wiernym błogosławieństwa, po czym długo rozmawiam z dziećmi przed kościołem. Obecni są inf. **Mystkowski** i prał. **Duczyński**.

Po wieczerzy u ks. prał. **Kaulbersza**, powrót do domu.

26 maja 1961, piątek

Warszawa – Zalesie Dolne – Warszawa

7.30. Na Mszy św. m. Teresa **Fokt**⁶⁵⁵ z N[owego] Miasta – sprawy zgromadzenia.

9.00. Gromadka **dzieci z Niegowa** z dwiema samarytankami, jako delegacja od dzieci z katechizacji; przynoszą hostię, symbol ich ofiar i zwycięstw, w intencji oddania się W[arsza]wy Matce Bożej.

S[iostra] **Bronisława**⁶⁵⁶, szarytka, przed powrotem na Madagaskar, gdzie pracuje od 29 lat w leprozorium⁶⁵⁷; prosi o błogosławieństwo.

Ks[iądz] prał. A[ntoni] **Słomkowski** otrzymuje mszały benedyktyńskie dla swego zespołu.

Ks[iądz] kan. Stefan **Budczyński**⁶⁵⁸, budowniczy k[ościol]a w Gębinie, prosi o błogosławieństwo.

10.30. Prof[esor] **Zgorzelski**⁶⁵⁹ z Lublina, w imieniu chorego prof. **Pigonia**⁶⁶⁰. Dziękuje za pomoc w odzyskaniu rękopisów A[dama] **Mickiewicza**. Przedstawia mi niektóre rękopisy.

^a W rękopisie błędnie: Fresko.

^b W rękopisie tu i dalej: leprosorium.

⁶⁵⁵ Teofila (Teresa) Fokt CSAAP (1916–1995), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Wspomożycielek Duszy Czystych 1958–1964. Do nowicjatu przyjęta 1935. Mistrzyni nowicjatu 1949–1958. Sekretarka generalna zgromadzenia 1952–1958. Radna generalna 1964–1968; 1982–1988. Przełożona domowa 1979–1982.

⁶⁵⁶ Bronisława (Weronika) Kita SM (1900–1983), misjonarka na Madagaskarze od 1932; na urlopie w Polsce 1961. Do zgromadzenia wstąpiła w 1925; pierwsze śluby 1930. Pielęgniarka i opiekunka chorych, trędowatych, katecheta. Powrót z misji do kraju 1975.

⁶⁵⁷ Leprozorium – zamknięty zakład leczniczy dla chorych na trąd.

⁶⁵⁸ Stefan Budczyński (1909–1997), ksiądz, proboszcz parafii w Gębinie 1955–1977. Świecenia 1935. Proboszcz parafii w Mławie; dziekan dekanatu mławskiego. Proboszcz parafii pw. św. Zygmunta przy bazylice katedralnej w Płocku 1978–1986.

⁶⁵⁹ Czesław Zgorzelski (1908–1996), filolog, profesor nadzwyczajny, wykładowca na KUL. Współpracował z konspiracyjnym Komisariatem Rządu 1939–1940. Więzień NKWD 1940–1941; 1944–1945. Zastępca 1943, szef 1944 Biura Informacji i Propagandy Komendy Głównej ZWZ/AK okręgu nowogrodzkiego. Współzałożyciel Ogólnopolskiego Klubu Postępowej Inteligencji Katolickiej w Warszawie 1956. Prodziekan Wydziału Nauk Humanistycznych KUL 1952–1954, dziekan 1960–1962; 1966–1968. Profesor zwyczajny 1968. Edytor dzieł Adama Mickiewicza.

⁶⁶⁰ Stanisław Pigoń (1885–1968), profesor nauk polonistycznych, filolog i historyk literatury polskiej, edytor; na emeryturze od 1961. Habilitacja 1921. Wykładowca na USB w Wilnie 1921–1931, rektor 1927–1928. W okresie II wojny światowej więzień KL Sachsenhausen. Wykładowca na UJ 1931–1960 (z przerwą 1939–1945). Członek PAU i PAN. Szykanowany przez władze komunistyczne.

Ks[iądz] prof. **Majka** z KUL w sprawie zatwierdzenia programu seminarium socjologicznego. Nowe ciosy w KUL, ze strony pani **Krassowskiej**⁶⁶¹. B[isku]p **Wojtyła** projektuje spotkanie duszpasterzy pracowników nauki w Poznaniu.

Z[ofia] **Trzcińska-Kamińska**⁶⁶² przedstawia projekt figury Matki Bożej Królowej Polski – dla Polaków z USA, do błogosławieństwa.

Jacek Woźniakowski, w sprawach „Tyg[odnika] Powszechnego”, rec[enzje] o *Matce Joannie*, o konferencji ekumenicznej i in.

Ks[iądz] **pral. Duczyński**, sąd metrop[olitalny] warszawski.

Ks[iądz] **Kacz**⁶⁶³ z Krakowa referuje swoje poglądy na charakter instytutów świeckich.

Ks[iądz] **pral. Pastuszka**⁶⁶⁴ referuje o konferencji filozofów chrześcijańskich w Łodzi. Wyłoniono komisję specjalną do opracowania programu wykładu nauk filozoficznych w seminariach.

Ks[iądz] **Chlondowski Antoni**⁶⁶⁵, z Pęcher, przynosi w darze swoje preludia; dziękuje za uroczystości jubileuszowe. Referuje sprawę „Komisji kompozytorów”.

15.00. Siostry z kursu przedszkolań Caritas, kończąc kurs, proszą o błogosławieństwo. Kilka uwag o niebezpieczeństwach grożących z tej współpracy.

15.30. Wyjazd z ojcem do Zalesia D[olnego] na imieniny siostry mojej, **Julii**. Ojciec pozostaje na wakacjach.

18.30. Powrót do domu. Sprawy administracyjne.

27 maja 1961, sobota

Warszawa – Częstochowa

7.30. Na Mszy św. **Jerzy Zawieyski**, który nie był tu dwa miesiące. Zachowuje się dziwnie, chociaż przystępuje do stołu Pańskiego. Dłuższa rozmowa, w której nie zdradza zainteresowań dla spraw trudnych Kościoła.

^a *W rękopisie*: Karcz.

⁶⁶¹ Eugenia Krassowska-Jodłowska (1910–1986), filolog, członkini CK SD 1947–1973, posłanka 1947–1972, wiceminister w Ministerstwie Szkolnictwa Wyższego 1951–1965. W latach 1965–1972 członkini Rady Państwa. Przewodnicząca PK UNESCO 1973–1979. Członkini ZG TPPR od 1974.

⁶⁶² Zofia Trzcińska-Kamińska (1890–1977), rzeźbiarka, medalierka. Autorka m.in. tablicy pamiątkowej ślubów jasnogórskich Jana Kazimierza w sali rycerskiej w klasztorze na Jasnej Górze 1957 oraz pomnika kard. Augusta Hlonda w katedrze w Warszawie 1960. Żona prof. Zygmunta Kamińskiego.

⁶⁶³ Witold Kacz (1920–1981), ksiądz, rezydent parafii pw. św. Stanisława Kostki w Krakowie od 1949; założyciel Instytutu Świeckiego Chrystusa Odkupiciela Człowieka 1960. Święcenia 1943. Więziony przez władze komunistyczne 1950–1954. Duszpasterz chorych archidiecezji krakowskiej od 1964.

⁶⁶⁴ Józef Pastuszka (1897–1989), ksiądz, doktor teologii 1920, doktor habilitowany filozofii 1930, profesor zwyczajny psychologii 1946, współzałożyciel Polskiego Towarzystwa Psychologicznego. Święcenia 1919. Wykładowca na Wydziale Teologii Katolickiej UW, a od 1934 na KUL. Dziekan Wydziału Filozofii KUL 1938–1947. Twórca i kierownik katedry psychologii ogólnej na KUL. Członek Komisji Nauki Konferencji Episkopatu Polski. Przewodniczący Sekcji Filozoficznej Wykładowców Uczelni Katolickich w Polsce.

⁶⁶⁵ Antoni Hlond (ps. Chlondowski) SDB (1884–1962), kapłan zakonny, rodzony brat prymasa Hlonda, kompozytor, doktor filozofii, kapelan siostr szarytek do 1962. Do salezjanów wstąpił w 1899; święcenia 1909. Prowincjał polskiej prowincji salezjanów 1925–1930.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Omawiamy sprawę pielgrzymki akademickiej na J[asną] G[órę] i Bożego Ciała. Sprawy personalne wypełniają czas. Sesja trwa do godz. 13.00.

15.30. Wyjazd do Częstochowy, na pielgrzymkę akademicką, z bp. **Modzelewskim** i ks. prał. **Padaczem**. Do ostatniej chwili dochodzą alarmy o terrorze wywieranym na młodzież. B[isku]p **Choromański** w czasie sesji przytoczył szereg przykładów; wyczuwa się w nim załamanie pewności co do poprzedniej decyzji. Zwołano rektorów, którym polecono relegować uczestników pielgrzymki. Uruchomiono prasę komunistyczną, kontrolerów kolejowych do sprawdzania legitymacji. Nawet obchodzono domy prywatne, ostrzegając młodzież. Wyczuwa się wzrastającą psychozę załężnienia.

Droga nasza prowadzi przez Łowicz, Łódź, Sieradz; Wieluń: jest dalej, ale spokojniej. Pada deszcz, miejscowe burze.

Przyjeżdżamy na godz. 20.30. Jeszcze jesteśmy na apelu⁶⁶⁶. Odbywamy krótkie spotkanie z duszpasterzami akademickimi.

28 maja 1961, niedziela

Jasna Góra

8.30. W kaplicy Matki Bożej odprawiam Mszę św. Młodzieży⁶⁶⁷ jest już dużo. Stoi cicho i modli się. Są obawy, że nie dopiszą. Po Mszy św. błogosławię grupkę dzieci ze Zduńskiej Woli.

10.00. B[isku]p **Modzelewski** odprawia Mszę św. w bazylice. Młodzież wypełnia szczerlnie całą główną nawę, aż do wieży, i boczną, prawą. Jest ich więcej, niż przypuszczaliśmy. Gdy szedłem na ambonę, przechodziłem przez zwartą ciżbę. Jeden z księży mówi mi, że wywiadowców z aparatami jest pełno na wałach. Pyta się, czy by ich nie zdemaskować. Odpowiadam: lepiej ich nie zauważać – róbmy swoje. Z ambony widok wspaniały: głowa przy głowie, jest ciasno, tłoczno, duszno. Przemawiam nt. „Błogosławiona nierozdzielna **Jedność**” – o życiu w Trójcy Świętej. Trwa to trzy kwadranse; słuchacze stoją w milczeniu. Następuje odnowienie ślubowań. Wszystka młodzież posiada maszynopisy ślubowań. Od razu widać, kto należy do zorganizowanej pielgrzymki. Tu i ówdzie widzi się stojących duszpasterzy akademickich. Jest „przemieszany porządek”. Ślubowanie robi potężne wrażenie. Odśpiewujemy Apel Jasnogórski. Jeszcze *My chcemy Boga* i młodzież powoli wychodzi. O[jcowie] paulini przygotowali dla nich „zawiesi-stą zupę” w dwóch stołówkach i na wirydarzu klasztornym. Dochodzą stamtąd śpiewy młodzieńcze. Wszyscy jesteśmy zdumieni, skąd się ta młodzież wzięła. Przecież legitymowano ich w biegnących pociągach, przy wyjściu, na ulicach. Terror – w najwyższym wymiarze.

⁶⁶⁶ Chodzi o Apel Jasnogórski.

⁶⁶⁷ Pielgrzymka młodzieży akademickiej na Jasną Górę.

O godz. 14.00. prowadzę drogę krzyżową z ambony. Trwa to godzinę. Rozważania stanowią całość myślową, osobisto-społeczną.

O godz. 15.00. bp **Goliński** kończy w kaplicy pielgrzymkę przemówieniem. Wszyscy udzielamy błogosławieństwa młodzieży. Obecni: bp **Jop**, bp **Goliński**, bp **Bareła**⁶⁶⁸, bp **Modzelewski**, prał. **Marchewka**^{a669}, jest prof. dr **Woyno**⁶⁷⁰, przeszło 30 duszpasterzy akademickich. Dziękujemy Bogu za łaskę spokoju i pogodę.

17.00. W Instytucie Pr[ymasowskim]⁶⁷¹.

20.00. O[jcowie] paulini urządzają akademię 15-lecia⁶⁷². Przemawia o[jciec] generał⁶⁷³, są chóry i instrumenty, moje przemówienie i film *Maria Goretti*⁶⁷⁴.

O godz. 23.00 w kaplicy Matki Bożej zebrali się uczestnicy jutrzejszej konferencji maryjnej. Ojcowie paulini odsłoniли na dziś obraz, który okazał się w autentycznym charakterze, bez brylantowej sukni. Wrażenie jest potężne, nowe. Ołtarz ożył, kaplica koncentruje uwagę na Maryi, którą znać we właściwym swoim wymiarze. Modlimy się wspólnie, głośno i w ciszy. B[isku]p **Pawłowski** poddaje intencję. Śpiewamy. O północy wychodzi Msza św. Odprawia bp **Bernacki**. Uczestnicy apostolstwa maryjnego adorują do wczesnego ranka.

29 maja 1961, poniedziałek

Jasna Góra – Warszawa

7.00. W kaplicy Matki Bożej bp **Pawłowski** odprawia Mszę św. w mojej intencji i zwraca kilka słów do prymasa. Następnie ja odprawiam Mszę i przepraszam Matkę Bożą za nieudolną służbę biskupią, zaczęta przed 15 laty na Jasnej Górze. Dziękuję po Mszy św. za modlitwy obecnych biskupów, kapłanów, Instytutu Prymasowskiego i pielgrzymów.

Po śniadaniu udajemy się do Instytutu na posiedzenie „realistów”. Przewodniczy bp **Pawłowski**, jako kierownik i opiekun zespołu apostolskiego. Obecni są: abp **Baraniak**, który w nocy przyjechał z Oświęcimia, bp **Goliński**, bp **Bernacki**,

^a *W rękopisie*: Marchewski.

⁶⁶⁸ Stefan Bareła (1916–1984), biskup pomocniczy częstochowski 1961–1964, sakra biskupia 1961, doktor teologii. Świecenia 1944. Biskup diecezjalny częstochowski 1964–1984.

⁶⁶⁹ Antoni Marchewka (1890–1973), ksiądz, doktor prawa kanonicznego od 1925, konsultor trybunału prymasowskiego ds. małżeńskich od 1955, kanonik gremialny kapituły katedralnej w Częstochowie od 1955. Świecenia 1918. Redaktor „Niedzieli” 1945–1953. Więziony przez władze komunistyczne 1947–1948.

⁶⁷⁰ Tadeusz Woyno (1884–1971), mineralog, petrograf, emerytowany profesor PW; na emeryturze od 1960, faktycznie wykładowca do 1962. Doktorat 1911, habilitacja 1919, profesura 1920. Dziekan Wydziału Chemicznego PW 1922–1924; 1935–1938; 1945–1946; pierwszy dziekan Wydziału Chemicznego PŁ 1945.

⁶⁷¹ Chodzi o Instytut Prymasowski Ślubów Narodu.

⁶⁷² Chodzi o 15-lecie sakry biskupiej prymasa.

⁶⁷³ Chodzi o o. Ludwika Nowaka OSPPE.

⁶⁷⁴ Maria Goretti (1890–1902), włoska dziewczica i męczennica; zginęła w obronie czystości. Beatyfikacja 1947; kanonizacja 1950. Z uroczystości kanonizacyjnej zachował się film dokumentalny. W 1960 w Rzymie wydana została książka S. Jezierskiego *Wzór przebaczenia. Święta Maria Goretti*.

bp **Modzelewski**. Obecny jest prał. **Leśniewski**⁶⁷⁵ z Sieradza, o. generał **Nowak**⁶⁷⁶, o[jciec] przeor⁶⁷⁷, prałat St[anisław] **Piotrowski**⁶⁷⁸ z Włocławka, pr[aelat] **Kobylecki**⁶⁷⁹, ks. **Niecko**⁶⁸⁰ z Lublina, ks. E[dward] **Kolszut**⁶⁸¹, o. T[omasz] **Rostworowski**, o. **Domański**⁶⁸², m. **Benedykta**⁶⁸³ z Lasek, ks. **Boniewicz**, m. **Popiel**⁶⁸⁴, urszulanka, z Instytutu Pr[ymasowskiego] – M[aria] **Okońska**, dr **Wantowska**, J[anina] **Michalska**, Komisja Maryjna, Jasnogórskie Studium Mariologiczne (o. Paweł Kosiak⁶⁸⁵), dr **Kossakowski**⁶⁸⁶, dr **Chrościcka**⁶⁸⁷, o. **Ferdynand**⁶⁸⁸, ks. **Kalagiewicz**⁶⁸⁹, o. **Winiarski** CR⁶⁹⁰. Długa dyskusja, do obiadu,

^a *W rękopisie*: Kossakowska.

^b *W rękopisie*: Chrościcka.

⁶⁷⁵ Apolinary Leśniewski (1891–1984), ksiądz, proboszcz parafii pw. Wszystkich Świętych w Sieradzu 1945–1983, dziekan dekanatu sieradzkiego 1946–1971. Święcenia 1920. Nauczyciel Stefana Wyszyńskiego w WSD we Włocławku. Podczas II wojny światowej kapelan AK w stopniu majora. Aresztowany przez komunistów w 1950; skazany na 5 lat więzienia; zwolniony 1952.

⁶⁷⁶ Chodzi o o. Ludwika Nowaka OSPPE.

⁶⁷⁷ Chodzi o o. Anzelma Radwańskiego OSPPE.

⁶⁷⁸ Stanisław Piotrowski (1912–1998), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Marcina w Kazimierzu Biskupim 1961–1962, dziekan dekanatu kłeczewskiego, prałat, promotor sprawiedliwości w sądzie kościelnym diecezji włocławskiej, major WP. Święcenia 1938. Kapelan AK. Po II wojnie światowej ojciec duchowny w WSD. Wikariusz generalny, kanclerz kurii. Aresztowany i więziony 1955–1956. Po uwolnieniu często zmieniał parafie z powodu szykan SB. Proboszcz parafii pw. św. Mikołaja w Kaliszu 1971–1989; infułat.

⁶⁷⁹ Stanisław Kobylecki (1902–1987), ksiądz, doktor teologii, ojciec duchowny konwiktu księży studentów KUL 1957–1967. Święcenia 1926. Aresztowany przez NKWD 1940, skazany na karę śmierci, zamienioną na 12 lat łągrów. Więzień niemiecki 1942–1943. Kanclerz kurii warmińskiej 1945–1952; wikariusz kapitulny 1950, wysiedlony przez władze komunistyczne z Olsztyna 1951; przyjęty przez prymasa do archidiecezji gnieźnieńskiej. Kapelan szpitala w Pleszewie oraz siostr służebniczek wielkopolskich 1952–1956; infułat.

⁶⁸⁰ Edward Niecko (1901–1983), ksiądz z diecezji lubelskiej, proboszcz parafii pw. św. Michała w Lublinie i dziekan dekanatu lubelskiego od 1947. Święcenia 1925. Pod wpływem presji komunistów, ze względu na gorliwość duszpasterską, odsunięty z urzędu 1953; przywrócony 1957.

⁶⁸¹ Edward Kolszut (1901–1975), ksiądz z diecezji lubelskiej, doktor filozofii, administrator parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Pawłowie 1955–1967. Święcenia 1924.

⁶⁸² Czesław (Mieczysław) Domański OFM (1922–2015), kapłan zakonny. Do zakonu wstąpił w 1945; profesja wieczysta 1950; święcenia 1951. Posługa w Kalwarii Zebrzydowskiej 1951–1960, w Leżajsku 1960–1971, m.in. jako wicemagister nowicjatu i kapelan siostr bernardynek. Toczył walkę z władzami świeckimi o odzyskanie kościoła i klasztoru w Chęcinach, których budynki przeznaczone zostały na hotel i restaurację.

⁶⁸³ Chodzi o s. Benedyktę Walicką-Woyczyńską FSK.

⁶⁸⁴ Chodzi o s. Franciszkę Popiel USJK.

⁶⁸⁵ Paweł (Marian) Kosiak OSPPE (1916–1997), kapłan zakonny, mariolog, definitor generalny paulinów 1952–1963, członek i sekretarz Komisji Maryjnej KEP, kaznodzieja, latynista. Pierwsze śluby zakonne 1935; święcenia 1942. Jeden z autorów memoriału Episkopatu przedstawionego podczas Soboru Watykańskiego II w sprawie ogłoszenia Maryi Matką Kościoła. Wikariusz generalny zakonu 1969–1975; 1978–1984.

⁶⁸⁶ Jan Kossakowski (1900–1979), profesor zwyczajny nauk medycznych, specjalista z zakresu chirurgii dziecięcej. Kierownik pierwszej w Polsce Kliniki Chirurgii i Kardiochirurgii Dziecięcej Akademii Medycznej w Warszawie od 1950. Założyciel Polskiego Towarzystwa Chirurgów Dziecięcych 1966.

⁶⁸⁷ Emilia Paderewska-Chrościcka (1910–1999), doktor nauk medycznych, lekarz położnik i ginekolog, żona dr. Antoniego Chrościckiego. Represjonowana przez władze państwowe za sprzeciw wobec aborcji, ukarana trzyletnim zakazem wykonywania zawodu 1956. Pracowała w kościelnych poradniach rodzinnych. Wygłaszała prelekcje w obronie życia. Po II wojnie światowej aresztowana przez NKWD.

⁶⁸⁸ Nie udało się ustalić bliższych danych.

⁶⁸⁹ Nie udało się ustalić bliższych danych. Prawdopodobnie nazwisko zostało błędnie zapisane.

⁶⁹⁰ Karol Winiarski CSsR (1910–1972), kapłan zakonny, biblista, tłumacz Pisma Świętego. Do redemptorystów wstąpił w 1921; święcenia 1934. Wykładowca w WSD redemptorystów w Tuchowie od 1938. Podczas II wojny światowej kapelan oddziałów lokalnych AK. Posługa w Toruniu 1946–1947, następnie powrót do Tuchowa; w Krakowie od 1965. Tłumacz biblijnej księgi Mądrość Syracha oraz Księgi Barucha w Biblii Tysiąclecia.

nad charakterem pracy zespołu. Idzie o to, by zespół nie liczył na pomoc „urzędową” i na rozkazy. Ma niejako *ex caritate*⁶⁹¹ wspierać wszystko w drodze do Matki Boga.

12.15. Obiad. Po obiedzie rozmowa z o. **Pasternakiem**⁶⁹², wikariuszem gen[eralnym] ojców paulinów, i z ks. **Boniewiczem**.

15.00. Modlitwa zespołu kaplicy Matki Bożej. Prowadzi bp **Pawłowski**.

15.30. Wyjazd do Warszawy z bp. **Modzelewskim** i prał. **Padaczem**.

18.30. W domu.

30 maja 1961, wtorek

Warszawa

Na Mszy św. A[niela] **Miazgowska**^a z Iz[abelina] i Teresa Strzembosz w sprawach opieki nad matką samotną.

O[jciec] **Mońko** TJ mówi o modlitwie w zakonach jako o środku ratowania życia zakonnego.

A[leksander] **Fedorowicz**⁶⁹³ i T[adeusz] **Fedorowicz** – organizacja parafii w Laskach jako filii Izabelina.

Ojciec **prowincał Sochacki** ZK⁶⁹⁴ w sprawie stosunków w Gdańsku, na petycję bp. Nowickiego⁶⁹⁵.

Ks[iądz] **Dąbrowski**⁶⁹⁶ z Lasek, studiujący muzykę w Aninie. Sprawa zjazdu koleżeńkiego w Pobiedziskach.

M[atka] przełożona prow[incjalna] siostr pallotynek, m. **Zygmunta**⁶⁹⁷, sprawa budowy domu w par[afiach] Zacisze i w Ursusie.

^a *W rękopisie*: Miargowska.

⁶⁹¹ *Łac.* z / w imię miłości chrześcijańskiej.

⁶⁹² Stanisław (Ferdynand) Pasternak OSPPE (ur. 1921), kapłan zakonny, teolog, kanonista, prefekt studiów w Instytucie Teologicznym Ojców Paulinów w Krakowie 1950–1961. Do paulinów wstąpił w 1943, święcenia 1949. Doktor prawa kanonicznego 1964, wykładowca na Wydziale Prawa Kanonicznego ATK od 1968, doktor habilitowany 1973, kierownik Katedry Kościelnego Prawa Fundamentalnego i Międzynarodowego od 1975. Prodziekan Wydziału Prawa Kanonicznego ATK 1975–1984, dziekan 1984–1987.

⁶⁹³ Aleksander Fedorowicz (1914–1965), ksiądz, młodszy brat ks. Tadeusza Fedorowicza, rekolekcjonista. Święcenia potajemnie we Lwowie w 1942. Kapelan i wychowawca niewidomej młodzieży w Laskach 1945–1952. Pierwszy proboszcz parafii pw. św. Franciszka z Asyżu w Izabelinie 1951. Ceniony jako proboszcz i prekursor odnowy soborowej w Kościele oraz inicjator nowych form duszpasterstwa.

⁶⁹⁴ Edmund (Władysław) Sochacki OP (1909–1972), kapłan zakonny, przełożony prowincjalny dominikanów 1958–1962. Profesja 1930; święcenia 1937. Katecheta w Czortkowie, Krakowie, Jarosławiu. Duszpasterz młodzieży; kapelan siostr zakonnych. Przeor klasztoru w Jarosławiu i trzykrotnie w Lublinie.

⁶⁹⁵ Edmund Nowicki (1900–1971), biskup pomocniczy gdański 1951–1964, doktor prawa kanonicznego. Święcenia 1924. Podczas okupacji więziony przez Niemców w Poznaniu, Kazimierzu Biskupim, KL Dachau i Gusen. Administrator apostolski w Gorzowie Wielkopolskim 1945–1951. Nominacja biskupia 1951, sakra biskupia potajemnie 1954, opóźniona w stosunku do nominacji z powodu sprzeciwu władz komunistycznych; ingres do katedry w Oliwie 1956. Biskup diecezjalny gdański 1964–1971.

⁶⁹⁶ Chodzi o ks. Stanisława Dąbrowskiego.

⁶⁹⁷ Zygmunta (Maria) Bielawa SAC (1909–1995), przełożona jednostki administracyjnej (od 1968 w randze prowincji) Zgromadzenia Sióstr Misjonarek Apostolstwa Katolickiego (pallotynek) 1947–1962. Do zgromadzenia wstąpiła w 1935; profesja wieczysta 1947. Mistrzyni nowicjatu. Pierwsza przełożona prowincjalna polskiej prowincji zgromadzenia z siedzibą w Gdańsku 1968–1974; radna generalna od 1974.

Ks[iądz] dr **Bronisław Dembowski**⁶⁹⁸ po uzyskaniu doktoratu. Duszpasterstwo niewidomych u św. Marcina rozrasta się powoli. Drukuje się Ewangelię brailem i *Krótki zbiór prawd wiary* (ks. Materskiego⁶⁹⁹).

Rom. Zalewska⁷⁰⁰ z Londynu z prośbą o błogosławieństwo.

Ks[iądz] dyr. **Dąbrowski**⁷⁰¹.

Ks[iądz] J[ózef] **Wocial**⁷⁰² z **Budziszewic** otrzymuje polecenie usunięcia gospodyni i zaprzestania pobierania 1500 zł m[iesięcznie] w Caritas. Ks[iądz] W[ocial] wyraził gotowość przejścia na emeryturę. Proszę, by to złożył na piśmie.

Ks[iądz] **Rechowicz z KUL** – odmówiono wielu księżom prawa do dalszego nauczania; świeccy ocaleli. ATK zaproponowała rozmowę z dziekanami wydziałów KUL-u. „Mały Senat” wypowiedział się *contra*⁷⁰³, nie mając zaufania do tej propozycji. KUL wystarcza sobie sam, gdy idzie o habilitację, bez pomocy ATK. Radzę spotkanie we dwóch; ks[iądz] **rektor KUL** i ks. **Kwiatkowski**, dla wysondowania opinii.

16.30. W bazylice Serca Jezusowego na Pradze, konkurs katechetyczny klas IV–X, z materiału nieprzerabianego. Przemawiał ks[iądz] proboszcz parafii, który przedstawił młodzież będącą po ćwierćfinale i półfinale. Konkurs przebiegał b[ardzo] poważnie, z wielkim przejściem młodzieży. Po wieczery wziętem udział w nabożeństwie majowym w bazylice i wygłosiłem naukę o oddaniu się Matce Bożej.

31 maja 1961, środa Warszawa

Mszę św. odpawiam „na Marsie” i wygłaszam dwie konferencje w ramach dnia skupienia zespołu⁷⁰⁴. Modliliśmy się o to, by jutrzejszy dzień oddania stolicy i archidiecezji Matce Bożej był przyjemny Bogu.

⁶⁹⁸ Bronisław Dembowski (ur. 1927), ksiądz, doktor filozofii od 1961, rektor kościoła pw. św. Marcina w Warszawie i kapelan klasztoru sióstr franciszkanek służebnic Krzyża 1956–1992, archidiecezjalny duszpasterz niewidomych 1958–1975, asystent kościelny KIK w Warszawie 1957–1992, członek komisji kurialnych. Święcenia 1953. Wykładowca na ATK 1962–1982 i w WMSD w Warszawie 1970–1992, dziekan Akademickiego Studium Teologii Katolickiej w Warszawie 1982–1992, od 1988 PWT. Habilitacja 1969. Członek Prymasowskiej Rady Społecznej 1981–1984. Uczestnik obrad okrągłego stołu 1989. Profesor zwyczajny 1990. Biskup włocławski 1992–2003; sakra biskupia 1992.

⁶⁹⁹ Edward Materski (1923–2012), ksiądz, doktor teologii od 1955, wizytator nauki religii. Święcenia 1947. Biskup pomocniczy kielecki 1968–1981, sakra biskupia 1968. Biskup diecezjalny sandomierski 1981–1982. Biskup radomski 1992–1999. Autor licznych pomocy katechetycznych i podręczników do nauki religii.

⁷⁰⁰ Nie udało się ustalić bliższych danych.

⁷⁰¹ Chodzi o ks. Bronisława Dąbrowskiego FDP.

⁷⁰² Józef Wocial (1897–1987), ksiądz, proboszcz parafii pw. Przemienienia Pańskiego w Budziszewicach, w parafii od 1937. Święcenia 1921. Członek prezydium Zarządu Sekcji Księży przy ZBoWiD w Łodzi, członek Koła Księży „Caritas”.

⁷⁰³ Łac. przeciw.

⁷⁰⁴ Chodzi o IPW.

CZERWIEC

1 czerwca 1961, czwartek

Warszawa

Uroczystość Bożego Ciała. Po długich targach zgodzono się na to, że uroczystość może się odbywać cały dzień. Ogłoszenie, które chciano zastosować do południa dla procesji, wycofano. Pogoda dobra, słońce, przepływają chmurki, miły wietrzyk.

O godz. 10.00 bp **Majewski** odprawia sumę pontyfikalną; chór śpiewa Mszę gregoriańską. Zbierają się procesje parafialne wzdłuż trasy procesji. Tłumy ludzi niezliczone; bodaj nigdy nie było tak wielkich rzesz. Porządek panował znośny. Mężczyźni samorzutnie tworzyli łańcuch ochronny wzdłuż trasy. Przy ołtarzu Matki Bożej Częstochowskiej przy kościele św. Anny, na wysokim podniesieniu – po odśpiewaniu Ewangelii przez bp. **Choromańskiego** odczytałem akt oddania stolicy i archidiecezji Matce Bożej Częstochowskiej. Modliliśmy się za grzeszników, którzy czynili zamach na ograniczenie chwały Chrystusa, błędnie interpretując dekrety Stolicy Świętej. Na zakończenie oświadczyłem, że nieprzyjaciołom Boga i naszym krzywdzicielom – przebaczymy. Rzesza głośno powtórzyła: przebaczymy. Odśpiewano Apel Jasnogórski i procesja udała się do bazyliki. Po drodze udzieliłem błogosławieństwa pod kolumną Zygmunta. Wrażenie ślubowań potężne. Gdyśmy przebaczali – płakali wszyscy, nie wyłączając mężczyzn. Bóg przyjął nasze oddanie, gdyż wszystko sprzyjało uroczystości. Już wszystko, co mi Kościół dał, złożyłem w ręce macierzyńskie Matki Najświętszej⁷⁰⁵.

Wieczorem przybyła s. **Stefania Jabłońska**⁷⁰⁶ z Kalisza oraz prof. **Kadziński** i **Woźnicki** z żonami.

2 czerwca 1961, piątek

Warszawa

Na Mszy św. J[erzy] **Zawieyski**, przed wyjazdem do Paryża; **siostra Róży Siemińskiej**⁷⁰⁷ z **Kenii**, która przez Rzym wraca do swego domu.

⁷⁰⁵ Prymas prowadził procesję Bożego Ciała z katedry warszawskiej. Przed ołtarzem kościoła św. Anny dopełnił aktu oddania Matce Bożej stolicy i archidiecezji warszawskiej.

⁷⁰⁶ Stefania (Marta) Jabłońska ZSNM (1899–1984), penitentka prymasa. Do zgromadzenia wstąpiła po śmierci męża 1949. W klasztorze w Kaliszu od 1950; profesja wieczysta 1955. W zgromadzeniu posiadała opinię wzorowej siostry zakonnej.

⁷⁰⁷ Róża Siemińska (1920–2015), członkini zespołu „Ósemek”, pedagog, teolog, pielęgniarka. Aktorka Teatru Rapsodycznego. Autorka milenijnych misterii na Jasnej Górze. Wieloletnia kierowniczka ośrodka katechetyczno-wychowawczego „Ostoja” w Krynicy Górskiej.

Pielgrzymka rodaków z USA pod przewodem o. Michała **Zembrzuskiego**⁷⁰⁸ i ks. prał. **Rojka**⁷⁰⁹, osób 30, przeważnie starszych ludzi. Mówimy o budowie „Częstochowy amerykańskiej” jako łącznika Polonii amerykańskiej z naszą Jasną Górą^a.

11.00. Trybunał *in causa*⁷¹⁰ **R**[everendissimus] **P**[ater]⁷¹¹ **Łubieński**⁷¹² – zaprzysiężenie i rozpoczęcie przesłuchań świadków⁷¹³. Obecni, prócz trybunału, o[jcowie] redemptoryści z o. prowincjałem Hołdą.

Wilhelmina **Połosynowicz**⁷¹⁴ z Budapesztu mówi o ciężkiej sytuacji kościoła polskiego w B[udapeszcie], w którym już dziś jest tylko jedno nabożeństwo dla Polaków, odprowadzane przez nie-Polaka. Ma nadzieję na uzyskanie księdza. Gdy Wł[adysław] **Gomułka** był w B[udapeszcie]⁷¹⁵, przyrzekł Polonii załatwienie sprawy. Dotychczas sprawa nie ruszyła z miejsca. Proszę, by przypomniała sprawę panu G[omułce], jeśli zdoła się dostać. Ma przysłać nam odpis listu stwierdzającego, że kościół ten zależy od Episkopatu Polski.

Ks[iądz] **Wójcik**⁷¹⁶, redemptorysta, po zakończeniu wizytacji u sióstr honoratek.

Ks[iądz] **Pirożyński** w sprawie stypendium dla akademików. Nie ma dziś możliwości udzielania styp[endium].

S[iostro] M[aria] **Franciszka**⁷¹⁷ z Pivnej, otrzymuje książki dla biblioteki.

16.00. B[isku]p **Modzelewski**, prof. **Zachwatowicz**, ks. **Penkala** – oceniamy nowy projekt okucia drzwi frontowych do katedry św. Jana w opracowaniu p. **Jabłońskiego**. Wiele uwag krytycznych profesora Z[achwatowicza]. Ma zdecydować jutrzejsza sesja.

^a *W rękopisie*: [...] jako łącznika z [~~przekreślone~~: Pol] naszą Jasną Górą, i Polonii amerykańskiej.

⁷⁰⁸ Michał (Marian) Zembrzusi OSPPE (1908–2003), kapłan zakonny, założyciel Centrum Religijno-Kulturalnego dla Polaków w Doylestown pod nazwą Amerykańska Częstochowa 1953. Do NSD paulinów wstąpił w 1921; profesja wieczysta 1933; święcenia 1934. Przełożony prowincjalny paulinów na Węgrzech 1940–1948; zmuszony do opuszczenia kraju przez władze komunistyczne Węgier. Duszpasterz polonijny we Włoszech 1948–1951 i w USA od 1951. Wikariusz generalny zakonu w USA 1963–1975.

⁷⁰⁹ Wojciech Rojek (1906–1988), ksiądz, major, duszpasterz wojskowy, organizator pielgrzymek Polaków z USA do Częstochowy, prałat papieski od 1958. Święcenia 1928. Uczestnik wojny obronnej 1939; więzień KL Buchenwald i Dachau. Po wojnie kapelan WP we Włoszech; w USA do 1949.

⁷¹⁰ *Łac.* w sprawie.

⁷¹¹ *Łac.* czcigodny ojciec.

⁷¹² Bernard Łubieński CSsR (1846–1933), kapłan zakonny; śluby zakonne 1866; święcenia 1870; kaznodzieja, misjonarz ludowy, propagator kultu Matki Bożej Nieustającej Pomocy; służa Boży. Proces informacyjny rozpoczęty staraniem redemptorystów 2 VI 1961, ukończony na szczeblu diecezjalnym 1965. Dekret o heroiczności cnót zatwierdzony w 2018.

⁷¹³ Prymas dokonał oficjalnego zamknięcia akt w sprawie rozpoczęcia procesu informacyjnego, koniecznego do beatyfikacji o. Łubieńskiego.

⁷¹⁴ Prawdopodobnie Wilhelmina Połoszynowicz. Nie udało się ustalić bliższych danych.

⁷¹⁵ Gomułka udał się z wizytą do Budapesztu w 1958.

⁷¹⁶ Stanisław Wójcik CSsR (1903–1985), ksiądz, doktor prawa kanonicznego, konsultor ds. małżeńskich 1953–1964, członek Komisji KEP ds. duchowieństwa, wizytator zakonów, członek Konferencji Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich. Śluby zakonne 1921; święcenia 1928. Wykładowca w WSD redemptorystów w Tuchowie, rektor; redaktor „Homo Dei”; przełożony domu prowincjalnego redemptorystów w Warszawie.

⁷¹⁷ Chodzi o s. Marię Franciskę Tyszkiewicz FSK.

17.00. Konferencja z zespołem „Więzi” p. **Mazowieckiego**. Udział bierze piętnaście osób. Trzy z nich referują o głównych pracach „Więzi”. Dają kilka wskazań swoich. Trwa to dwie godziny.

3 czerwca 1961, sobota

Warszawa – Rembertów Grójecki

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] Warsz[awskiej]. Decydujemy sprawę okucia dla drzwi katedralnych według projektu p. **Jabłońskiego** z ORNO. Omawiamy pokłosie procesji Bożego Ciała i niedociągnięcia, których należy uniknąć. **B[isku]p Modzelewski** – sprawy Czubina; wbrew decyzji sesji ks. **Jarzębski**⁷¹⁸ obsiał cały areal ziemi, wskutek czego rada gminna nie chciała przyjąć ziemi. Sprawa witraży jest trudna, gdyż okazuje się, że brak jest szkła witrażowego. Komisja objechała Toruń, Bydgoszcz i in.; doszła do wniosku, że wykonanie w kraju jest niemożliwe. Powołano komisję organową, do budowy. Komisję tworzą: ks. **Jankowski**, bp **Modzelewski**, prof. **Możdżonek**, prof. **Rączkowski**. Sprawy zakonne – dom sióstr służebniczek w Ursusie otrzymuje kanoniczne zezwolenie na istnienie. Sprawy personalne: ks. **Wądołowski**⁷¹⁹, ks. **Ponęta**⁷²⁰, będzie trudność. Sprawozdanie prowizorów w sem[inarium] metrop[olitalnym].

16.00. Wyjazd do **Rembertowa** Grójeckiego na wizytację biskupią. Na miejscu o godz. 17.00. Witają nas motocykliści i sznur aut miejscowych ogrodników. Jest to swoista ziemia Gessen⁷²¹, żyzna ziemia, piękne ogrody, ludność zasobna. Stanęli gromadą przy bramie i cieszą się jak dzieci. Wizytacja odbywa się zgodnie z przepisami. Do bierzmowania przeszło 150 dzieci. Znać tu przekrój społeczny; młodzież bardzo wystrojona i modna, ale nie brak i „zapóźnionych” w postępie. Niemal wszystko jeździ na motocyklach. Gdy ojciec nie chce dać synowi na motocykl, to syn na nabożeństwo nie przyjedzie. Gospodynie marzą o motocyklu, jak ongiś damy o koczobryku⁷²². Cały niemal dekanat księży jest obecny, nawet ks. prał. **Bujalski**⁷²³ z Grójca. Pracuję w świątyni do godz. 19.00. Wieczorem miałem możność dłuższy czas być samotnie w pięknym kościółku modrzewiowym, starannie odremontowanym przez ks. H[enryka] **Wierzbowskiego**⁷²⁴.

⁷¹⁸ Ludwik Jarzębski (1902–1975), ksiądz, kapelan kaplicy prywatnej w Czubinie 1949–1968, która należała do parafii pw. św. Jakuba w Rokitnie (powiat pruszkowski), administrator majątku WSD w Czubinie. Świecenia 1928. Proboszcz parafii pw. św. Michała Archaniola w Izdebnie Kościelnym 1935–1949.

⁷¹⁹ Zygmunt Wądołowski (1892–1971), ksiądz, doktor teologii, kanonik honorowy, emeryt, zamieszkały na terenie parafii pw. św. Barbary w Warszawie. Świecenia 1918. Współzałożyciel „Tygodnika Warszawskiego”.

⁷²⁰ Adam Ponęta (1903–1980), ksiądz, doktor teologii i filozofii, rezydent parafii pw. św. Stanisława Kostki w Warszawie na Żoliborzu od 1957. Świecenia 1932.

⁷²¹ Właśc. Goszen. Tu pisownia jak w Biblii w przekładzie Jakuba Wujka.

⁷²² Koczobryk – kryta bryczka na resorach.

⁷²³ Aleksander Bujalski (1887–1965), ksiądz, dziekan honorowy dekanatu grójeckiego, kanonik kapituły łowickiej od 1948, prałat papieski. Świecenia 1911. Proboszcz parafii pw. św. Mikołaja w Grójcu 1929–1959.

⁷²⁴ Henryk Wierzbowski (1910–1974), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Rembertowie, w parafii od 1949. Świecenia 1934.

4 czerwca 1961, niedziela Rembertów Grójecki – Warszawa

O godz. 7.30 oglądam cały kościół; jest on czysty jak szklanka i z gustem odmalowany.

O godz. 8.00 dziatwa i młodzież jest na Mszy św. Wszyscy recytują ministranturę i *Pater noster*. Wszyscy przystępują do stołu Pańskiego w intencji wizytatora. Katechizacja dała dobre wyniki, gdyż młodzież odpowiadała rozumnie, samodzielnie i chętnie.

O godz. 10.00 przyszli rodzice, do których wygłosiłem naukę na temat: „Rodzina Bogiem silna”. I oni przystąpili gromadnie do Komunii św. Suma miała charakter oktawalny.

Wielką radością było błogosławieństwo dzieci o godz. 16.00. Zebrała się rzesza niemowlaków, która „wysłuchiwała” przemówienia i przyjęła błogosławieństwo. Udział wiernych w wizytacji był cały czas bardzo żywy i radosny.

Wracaliśmy do W[arsza]wy po godz. 17.30, mijając wielkie kałuże wody. W R[embertowie] deszcz nas oszczędził, choć wokół słychać było pomruki piorunów. Naszym suwerenom nie przeszkodziło to, by z tego partykularza⁷²⁵ wyciągać młodzież na imprezy, by tylko nie wzięła udziału w wizytacji.

13.30. S[iostra] **Augustyna**⁷²⁶ z Włocławka od bp. Korszyńskiego.

5–6 czerwca 1961, poniedziałek–wtorek Warszawa – Łaski

Wczoraj przybyłem do Łasek, by pracować nad zaległą korespondencją.

Rozmawiałem z s. **Teresą**⁷²⁷ przy grobie matki **Czackiej** o artykułach do „Tyg[odnika] Pow[szechnego]”, „Znak” i „Przegl[ądu] Bibl[ijnego]” – dotyczących matki Czackiej. Grób matki umieszczono obok grobu ojca⁷²⁸, stosownie do wskazania. Wyszło bardzo dobrze.

Dziś po Mszy św. rozmawiałem z m. **Benedyktą**⁷²⁹ i s. **Almą**⁷³⁰ o budowie kościoła św. Marcina. Boję się o dar witraży Reklewskiej⁷³¹, które mają iść do kościoła. Ustala się datę poświęcenia ołtarza na 4 X 1961 r.

⁷²⁵ Partykularz – miejscowość odcięta od ośrodków życia umysłowego.

⁷²⁶ Augustyna (Amelia) Gabrys ZSNM (1916–1990), referentka zakonna diecezji włocławskiej 1950–1967, radna i sekretarka generalna zgromadzenia 1960–1972. Do zgromadzenia wstąpiła w 1945; profesja wieczysta 1952. Bezpodstawnie przetrzymywana w areszcie śledczym przez 2,5 miesiąca w 1952. Absolwentka prawa na KUL.

⁷²⁷ Chodzi o s. Teresę Landy FSK.

⁷²⁸ Chodzi o ks. Władysława Kornilowicza.

⁷²⁹ Chodzi o s. Benedyktę Walicką-Woyczyńską FSK.

⁷³⁰ Alma (Anna) Skrzydlewska FSK (1930–2017), artysta plastyk, architekt wnętrz. Do zgromadzenia wstąpiła w 1955; profesja wieczysta 1962. Przełożona generalna zgromadzenia 1977–1989. Autorka realizacji wnętrz sakralnych, w tym nowatorskiego rozwiązania wnętrza kościoła pw. św. Marcina w Warszawie.

⁷³¹ Teresa Reklewska (ur. 1931), artystka plastyczka, witrażystka, absolwentka ASP w Warszawie 1956 i Akademii Paryskiej. W 1958 ukończyła pracownię sztuki sakralnej u prof. Jacques’a de Chevalliera. Zwycięzczyni ogólnopolskiego konkursu na witraż do kościoła pw. NMP na Piasku we Wrocławiu 1962. Realizatorka witraży do kościoła pw. św. Marcina w Warszawie. Właścicielka pracowni witraży w Warszawie 1975.

9.30. A[ntoni] **Marylski** przed wyjazdem na wakacje. Wyrażam zgodę na ogłoszenie części listów matki, które czytałem. Sprawę święceń Antka ustalamy tak: wobec nowej sytuacji sprawę odkłada się na rok czasu. Przez ten czas p. A[ntoni] M[arylski] zajmie się zakładem, a po roku zastanowimy się nad sytuacją.

12.00. M[atka] **Benedykta**⁷³² w sprawach towarzystwa⁷³³, wyboru nowego prezesa. Chociaż wiele jest racji, które każą szukać innego prezesa, radzę wybrać p. A[ntoniego] Marylskiego, by: 1) zachować pokój w zgromadzeniu i w towarzystwie; 2) nie dopuścić do tworzenia się obozów; 3) dać sposobność panu M[arylskiemu] do dalszego prowadzenia dzieła według życzeń matki; 4) okazać zaufanie do kierowniczej roli matki, działającej dziś z nieba. Wybory odbędą się dziś o godz. 17.00.

S[iostra] **Joanna Lossow**⁷³⁴ prosi o pozwolenie na kontaktowanie się z protestanckimi zakonnicami w duchu dążeń ekumenicznych. Listem odręcznym wyrażam zgodę, licząc na to, że s. J[oanna] zna teologię i będzie działać w porozumieniu z m[atką] generalną.

18.00. **Maciej Święcicki**⁷³⁵, długa rozmowa o metodach pracy katolickiej w rodzinach i w parafiach (organizacja katechizacji) oraz o współpracy świeckich kat[olików].

21.00. Delegacja **niewidomych** (p. Lech⁷³⁶, p. Kowalik⁷³⁷) prosi na zjazd byłych wychowanków zakładu.

7 czerwca 1961, środa Laski – Warszawa

7.30. Msza św. za duszę matki Czackiej. Przyszły niemal wszystkie siostry franciszkanki⁷³⁸.

S[iostra] **Teresa** przedstawiła mi projekt swego artykułu o m. Czackiej do „Tygodnika P[owszechnego]”. Ma być dołączone moje przemówienie na pogrzebie matki.

14.30. Wygłosiłem konferencję do sióstr franciszek, w ich refektarzu, o obecności matki w swym dziele.

^a *W rękopisie błędnie: Lessow.*

⁷³² Chodzi o s. Benedyktę Walicką-Woyczyńską FSK.

⁷³³ Chodzi o Towarzystwo Opieki nad Ociemniałymi w Laskach.

⁷³⁴ Joanna (Halina) Lossow FSK (1908–2005), filolog francuski, filozof, teolog, propagatorka idei ekumenizmu. Do zgromadzenia wstąpiła w 1933; śluby wieczyste 1942. Sekretarz Ośrodka ds. Jedności Chrześcijan 1962–1989. Członkini Komisji KEP ds. ekumenizmu 1974–1999.

⁷³⁵ Maciej Święcicki (1913–1971), profesor zwyczajny prawa, członek KIK i Juventus Christiana, publicysta „Więzi”. Uczestnik kampanii wrześniowej 1939. W 1944 ewakuował niewidome dzieci z zakładu w Laskach.

⁷³⁶ Leon Lech (1904–1975), członek Zarządu Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi w Laskach 1954–1975, współorganizator I Zjazdu Absolwentów Lasek 1961 (po śmierci m. Czackiej). W Laskach jako wychowanek od 1916; nauczyciel matematyki przez 48 lat, członek Rady Pracowników Niewidomych od 1948.

⁷³⁷ Edwin Kowalik (1928–1997), niewidomy pianista, kompozytor, publicysta, redaktor i wydawca nut brajlowskich w Polskim Związku Niewidomych, inicjator oraz redaktor naczelny pisma „Magazyn Muzyczny” od 1960. Były wychowanek Lasek. Bohater filmów dokumentalnych: *Chopin zapisany brajlem* i *Pamięci Edwina Kowalika*.

⁷³⁸ Prymas wygłosił konferencję dla sióstr zakonnych o założycielce m. Czackiej.

15.00. S[iostra] **Emmanuela Jezierska**⁷³⁹ informuje o zamiarze wydania przez prof. **Grzegorzewską**^a pracy o głuchociemnej⁷⁴⁰ dziewczynce⁷⁴¹, którą przez osiem lat opiekowała się s. E[mmanuela] i swoje wrażenia psychologiczne zebrała w ogromnym skrypcie. S[iostra] E[mmanuela] pragnie, by dziewczynka wróciła do Lasek. Jestem zdania, że jest to niebezpieczne dla otoczenia, gdyż dziewczyna dziś liczy 22 lata, jest silnie zbudowana, a jej ataki furii mogą pozbawić kogoś życia, co mogłoby być groźne dla małych dzieci ociemniałych.

16.15. Powrót do W[arsza]wy. Wielka burza w drodze, ulice pozalewane wodą.

8 czerwca 1961, czwartek

Warszawa – Serpelice – Warszawa

8.30. Wyjazd z ks. prał. **Padaczem** i ks. kan. **Goździewiczem** do Serpelic, z odwiedzinami do o. **Bronisława Wilka**, kapucyna, który tu odbywa kurację, w swoim domu zakonnym. Droga prowadzi przez Siedlce, Łosice, Konstantynów; przy drodze widzimy ołtarzyki, pięknie ubrane; modlą się gromadki ludzi. Idą procesje poświęcenia pól, tradycja jeszcze bardzo żywa w tych stronach. Dom ojców kapucynów, pomimo sąsiedztwa wsi, jest niemal pustelnią, z dostępem do Bugu, wśród lasów, na piaszczystej wydmy rzecznej. Odpoczywa się tu w pełnej ciszy. Zostajemy do godz. 16.00.

W powrotnej drodze kierujemy się na Drohiczyn, Sokołów Podl[aski] i Węgrów. Wszędzie po drodze spotykamy mnóstwo ludzi idących na ostatnie nieszpory albo też wracających ze świątyn z wiankami.

9 czerwca 1961, piątek

Warszawa

7.30. Absolwenci **medycy** na Mszy św. Wygłaszam do nich przemówienie.

10.00. A[kademia] T[eologii] K[atolickiej]. Ks[iądz] **Kwiatkowski** mówi o ostatnich sprawach ks. **Hueta**. Chciał się wycofać z Kół Księży „Caritas”. Sprawa p.o. dyrektora biblioteki⁷⁴² ATK, który utrzymuje się na stanowisku bibliotekarza wbrew woli biskupa i ATK, przy pomocy dyr. **Lecha** i UdSW. W sprawie współpracy z KUL, była rozmowa ATK z rektorem KUL. Habilitacja ks. **Stępnia**⁷⁴³ nie posuwa się na skutek rozbieżności

^a W rękopisie: Grzegorzewski.

⁷³⁹ Emmanuela (Irena) Jezierska FSK (1911–1987), prawnik, kierowniczka działu głuchoniewidomych w Laskach od 1953. Do zgromadzenia wstąpiła w 1938. Wieloletnia wychowawczyni w internacie dla dziewcząt; opiekunka Krystyny Hryszkiewicz. Autorka pracy wydanej pod redakcją i ze wstępem Marii Grzegorzewskiej, pt. *Obserwacje nad rozwojem głuchociemnej Krystyny Hryszkiewicz prowadzone przez Emmanuellę Jezierską* (Warszawa 1963).

⁷⁴⁰ Głuchociemna – osoba głuchoniema i niewidoma.

⁷⁴¹ Krystyna Hryszkiewicz (1939–2013), głuchociemna wychowanka Lasek 1953–1958. Swoje życie zakończyła w Domu dla Niewidomych Kobiet w Żuławie.

⁷⁴² Chodzi o ks. Czesława Borawskiego.

⁷⁴³ Jan Stępień (1910–1995), ksiądz z diecezji sandomierskiej, doktor teologii od 1936, bibliista, wykładowca na ATK 1960–1984, rezydent kościoła pw. Matki Bożej Anielskiej w Laskach, zarejestrowany jako TW SB o ps. „Stolarski” 1953–1987. Świecenia 1933. Podczas okupacji kapelan AK. Członek władz SN. Skazany przez komunistów na karę śmierci; ułaskawiony przez Bierutą; więziony do 1955. Profesor zwyczajny 1974. Rektor ATK 1972–1981.

opinii recenzenta. Odkonano się zebranie katedry zespołowej apologetyki w sprawach ekumenicznych z udziałem pastora Michelisa. Bardzo pozytywnie wypowiada się p. M[ichelis] o „naszym papieżu”⁷⁴⁴. Składają listę słuchaczy ATK.

Ks[ia]dz Jan Węgliński⁷⁴⁵, z Radomia, w sprawie Stanisławy Czarneckiej⁷⁴⁶ – *provisum*⁷⁴⁷.

O[jciec] Eligiusz Smoliński⁷⁴⁸, prowincjał ojców bernardynów, w sprawie pomocy zakonowi przez kumulację styp[endiów] m[szalnych].

Ks[ia]dz prof. J[an] Stępień z ATK. Zabroniono mu wykładać na KUL. Zgadzam się na jego wykłady w ATK.

Ks[ia]dz Nowotko z par[afii] na Jelonkach otrzymuje pomoc na budowę kościoła.

Ks[ia]dz prał. Sawicki⁷⁴⁹ z Białegostoku w sprawie ks. Pietkuna, którego chciał obsadzić na parafii, ale ks. P[ietkun] uznał, że on, „kwalifikowany naukowiec”, nie może być proboszczem.

J. Stawiński⁷⁵⁰, art[ysta] malarz konserwator, i M. Baranowski⁷⁵¹, art[ysta] m[alarz] k[onserwator]. Proszą o poświęcenie kopii obrazu M[atki] Bożej Cz[ęstochowskiej] dla parafii św. Jacka w Dunkirk (USA). *Provisum*. List do księdza prob. Suplickiego⁷⁵² doręczony.

Doc[ent] dr Witold Sawicki⁷⁵³ z KUL w sprawie monografii o arch[i]diec[ezji] gnieźn[ięńskiej], prosi o zwłokę do 1963 r. Zgadzam się. Wiem, że nic z tego nie wyjdzie. Mówi wiele o zagrożeniu przez masonerię i o odradzającym się wrońskizmie⁷⁵⁴.

⁷⁴⁴ Chodzi o papieża Jana XXIII.

⁷⁴⁵ Jan Węgliński (1890–1971), ksiądz diecezji radomskiej, proboszcz parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Radomiu 1957–1971, dziekan dekanatu radomskiego, kanonik gremialny kapituły kolegiackiej w Opatowie, sędzia prosynodalny kurii sandomierskiej od 1961. Świecenia 1916. Z powodu sprzeciwu władz komunistycznych nie mógł objąć probostwa w parafii św. Jana Chrzciciela w Radomiu w 1954.

⁷⁴⁶ Nie udało się ustalić bliższych danych.

⁷⁴⁷ Łac. nadanie urzędu, praw zgodnie z przepisami prawa kościelnego.

⁷⁴⁸ Eligiusz (Jan) Smoliński OFM (1921–1977), kapłan zakonny, przełożony prowincjalny Prowincji Niepokalanego Poczęcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce (bernardynów) z siedzibą w Krakowie 1957–1963; misjonarz ludowy, rekolekcjonista. Do bernardynów wstąpił w 1939; profesja wieczysta 1944; święcenia 1946. Gwardian w Rzeszowie 1951–1957. Wikariusz w Kalwarii Zebrzydowskiej 1963–1965, następnie gwardian w Piotrkowie Trybunalskim 1965–1972.

⁷⁴⁹ Adam Sawicki (1887–1968), ksiądz, wikariusz kapitulny i generalny archidiecezji wileńskiej z siedzibą w Białymstoku. Świecenia 1908. Kanclerz kurii metropolitalnej wileńskiej. Podczas okupacji pełnomocnik metropolity ds. podziemia polskiego; internowany 1942; więziony przez NKWD 1945; zesłany do łagru. Wikariusz generalny abp. Romualda Jałbrzykowskiego od 1947. Administrator apostolski części archidiecezji wileńskiej z siedzibą w Białymstoku 1962–1968. Biskup tytularny od 1963, sakra biskupia 1963.

⁷⁵⁰ Nie udało się ustalić bliższych danych.

⁷⁵¹ Nie udało się ustalić bliższych danych.

⁷⁵² Jan Suplicki, ksiądz, proboszcz w parafii św. Jacka w Dunkirk USA.

⁷⁵³ Witold Sawicki (1904–1973), historyk prawa, doktor habilitowany nauk prawnych, kierownik katedry prawa na UMCS 1960–1970. W latach 1941–1945 naczelnik Harcerstwa Polskiego. Członek Komisji Prawnej PAU od 1945. Represjonowany przez władze komunistyczne, aresztowany i więziony 1945–1947; 1952. Wykładowca na KUL od 1948; pozbawiony przez komunistów prawa do pracy na uczelni do 1956. Wykładowca na ATK.

⁷⁵⁴ Prawdopodobnie chodzi o idee głoszone przez Józefa Marię Hoene-Wrońskiego (1776–1853), matematyka, fizyka, filozofa, ekonomistę i prawnika, przedstawiciela polskiej filozofii mesjanistycznej. Jerzy Braun w ramach KIK utworzył sekcję filozoficzną, która zajmowała się studiowaniem myśli Wrońskiego.

18.00. W k[ościel]e M[atki] Bożej Łaskawej ks[ięży] jezuitów, nabożeństwo do Serca P[ana] Jezusa; kazanie ks. Niedźwiadka TJ⁷⁵⁵ i moje przemówienie. Ponawiam oddanie się Matce Bożej.

10 czerwca 1961, sobota

Warszawa – Kurzeszyn

7.30. Na Mszy św. **Bohdan Skąpski**, który dziś przebywa przy par[afii] Izabelin.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Głównie sprawy personalne, translokata wikariuszów. Opodatkowano cmentarze warszawskie od 1955 r. na sumę dwóch milionów. Postanowiono wydać „Przewodnik po Archikatedrze”. Rozpatrywano projekt polichromii do kościoła Najcz[ystszej] Serca Maryi na Grochowie; wymaga on gruntownego przepracowania. Odrzucono projekt głównego ołtarza do kościoła św. Teresy we Włochach. Nowoczesne projekty mają to do siebie, że wystarczają na kilka lat, później zaczynają dziwić i nikt ich nie rozumie. W projekcie ołtarza Chrystus ma ciało z cegieł, które są wydobyte spod tynku.

15.30. Wyjazd **do Kurzeszyna**, dek[anat] rawski, na wizytację kanoniczną. Przechodzą silne burze z ulewami. Droga nasza prowadzi między ulewami idącymi bokiem. Przyjeżdżamy na sucho. Oczekuje procesja, z duchowieństwem całego dekanatu i sąsiadami. Liczna ekipa motocyklistów wita nas na granicy parafii; później przezornie pochowali swoje wozy w zbożach polnych. Wita nas straż ogniowa, co jest rzadkością. Procesja stoi przy bramie powitalnej na trakcie Skierniewickim, co też odbiega od „limitu wolności” przyznanego Kościołowi. Małe dzieci recytują wierszyki. Matka przemawia w imieniu rodzin; duży bochen białego chleba wręcza gospodarz. Procesja rusza przy śpiewie *Kto się w opiekę*. Śpiewają słabo, ale to płynie raczej z zamieszania. Stara się tu „rządzić” ks. **Kołodziejski**⁷⁵⁶, jako że proboszcz, ks. **Szablewski**⁷⁵⁷, gubi się. Księża wydają rozkazy „klękać” ostro i imperatywnie. Właśnie nie można uklęknąć, bo jest ciasno i lepiej stać. Ks[iądz] **Szablewski**, *homo oeconomicus*⁷⁵⁸, *vinctus progressista*⁷⁵⁹, mało zajmuje się parafią, gdyż ciągle jeździ. W ostatniej chwili przed wizytacją zaczął coś niecoś robić w parafii. Składa sprawozdanie ze stanu parafii; zaczyna bardzo górnie, kończy znośnie. Sprawozdanie wypadło lepiej niż w innych parafiach. Przemawiam o celach wizytacji, wśród ogromnego upału i duszności; wszyscy stoją

⁷⁵⁵ Wacław Niedźwiadek SJ (1915–1998), kapłan zakonny, superior i proboszcz w Łodzi 1958–1964. Do zakonu wstąpił w 1931; święcenia 1943. Absolwent ekonomii; duszpasterz w Toruniu. Pracownik komisji KEP ds. rodziny 1964–1977. Rekolekcjonista duchowieństwa i zgromadzeń zakonnych od 1978.

⁷⁵⁶ Józef Kołodziejski (1909–2016), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Apostołów Szymona i Judy w Starej Rawie, w parafii od 1956. Święcenia 1933.

⁷⁵⁷ Euzebiusz Szablewski (1906–1993), ksiądz, proboszcz parafii pw. Matki Bożej Królowej Polski w Kurzeszynie od 1955, członek Koła Księży „Caritas”. Święcenia 1940.

⁷⁵⁸ Łac. człowiek ekonomiczny.

⁷⁵⁹ Łac. uwikłany postępowiec.

w potach. Ale diatwa zachowuje się dobrze. Do bierzmowania było 400 osób, w czym dużo młodzieży. Po nabożeństwie długo rozmawiam z księżmi przy stole. Ponieważ jest kilku „ich”⁷⁶⁰, więc rozmowa się nie klei. Panowie z UB mówili, że „prymas jedzie do naszego księdza”.

11 czerwca 1961, niedziela

Kurzeszyn – Sierzchowy

Trwa wizytacja w K[urzeszynie]; o godz. 7.30 oglądam kościół i urzędnienia parafialne. O godz. 8.00 odprowadzam Mszę św. dla dzieci i młodzieży; jest ich wyjątkowo dużo, wszyscy przystępują do stołu Pańskiego. Katechizacja początkowo szła słabo, później się rozkręciła, nt. obowiązków dzieci w domu, w kościele i na ulicy. Diatwa nie umie przystępować do Komunii św. O godz. 10.00 przyszli rodzice, około 400 osób, stosunkowo niewiele. Miałem do nich przemówienie nt. „Rodzina Bogiem silna”.

O godz. 11.30. była suma, w czasie której o[jciec] pasjonista z Rawy Maz[owieckiej] miał monotonne kazanie o Sercu B[ożym] w rodzinie. Po sumie przemówiłem o obowiązku czczenia dnia świętego. Podobno przychodzi tu b[ardzo] mało ludzi w święta. Proboszcz lata, zastępuje się zakonnikami. Po obiedzie odwiedziłem cmentarz grzebalny, mieszkanie organisty, salę katechetyczną. O godz. 15.30 błogosławiłem niemowlęta, których było b[ardzo] mało. O godz. 16.00 pożegnałem parafię i wyjechałem do Sierzchów w towarzystwie ks. dziekana **Laudy**⁷⁶¹ i prał. **Padacza**. Przed nami posuwała się długim szeregiem „banderia motocyklistów”. Odprowadzili nas do granic parafii, po czym ruszyli przez R[awę] M[azowiecką] aż do granic parafii Sierzchowy. Tutaj oczekiwało przy krzyżu mnóstwo ludzi. Przyjechaliśmy z parafii zimnej do parafii gorącej. Na horyzoncie burza. Ale przed nami ciągnie banderia konna, motocyklistów i rowerów, kilkaset sztuk. Przyjechaliśmy na sucho. Wielka rzesza ludu oczekuje przed kościołem, nad jeziorem; cała droga pięknie przystrojona. Wiele przemówień. Najlepiej – gospodni w stroju ludowym. Komendant straży poż[arnej] mówi „Wasza Ewidencjo”; znać człowieka biurowego. W kościele ukrop. P[elnący] o[bowiązki] administrator[a], ks. **Rzysko**⁷⁶², otoczony jest gromadą kapłanów z dekanatu i z sąsiedztwa. Wygłasza krótkie, zwięzłe przemówienie. Mówię nt. celów wizytacji. Z powodu grożącej burzy bierzmowanie jest w świątyni, przeszło trzysta osób. Po bierzmowaniu przemawiam do dzieci i młodzieży. Jest jeszcze Msza św., na której wiele osób przystępuje do st[ółu] P[ąńskiego]. Na plebanii w czasie wieczerzy długa rozmowa z kapłanami.

⁷⁶⁰ Chodzi o księży prorządowych.

⁷⁶¹ Stanisław Laudy (1903–1982), ksiądz, proboszcz parafii pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Rawie Mazowieckiej 1960–1981, dziekan dekanatu rawskiego 1960–1981. Święcenia 1927.

⁷⁶² Feliks Rzysko (1902–1985), ksiądz, kapelan sióstr Rodziny Maryi w Brwinowie i prowadzonego przez siostry zakładu leczniczo-wychowawczego dla epileptyczek, działacz Koła Księży „Caritas”. Święcenia 1941.

12 czerwca 1961, poniedziałek**Sierzchowy – Rawa Mazowiecka – Warszawa**

7.30. Wizytowałem świątynię, obejrzałem organy, chrzcielnicę, konfesjonały, zakrystię i całe wewnętrzne urządzenie. Jest tu wiele pracy, zwłaszcza drobnych remontów. Kościół nie ma odgromnika, wskutek czego niedawno piorun uderzył w szczyt, na szczęście nie wzniciając pożaru.

8.00. Odprawiłem Mszę św. dla dzieci i młodzieży; wszystkie przystąpiły do stołu P[ąńskiego]. Przeprowadziłem katechizację o krzyżu, bierzmowałem opóźnionych wczoraj.

O godz. 10.00 była suma odprawiona przez ks[iędza] proboszcza z Inowłódza⁷⁶³; ks. Perka⁷⁶⁴ z Przybyszewa wygłosił kazanie. Po nabożeństwie przemawiałem do rodziców.

Po obiedzie długie rozmowy z delegacjami w sprawie zatargów z tymczasowym administratorem ks. **Rżyską**. Wysłuchałem opinii organisty i kościelnego, w porozumieniu z ks. dziekanem **Laudy**.

O godz. 15.00 zwiedziliśmy cmentarz i mieszkanie organisty i kościelnego.

O godz. 15.30 błogosławieństwo niemowląt. Na pożegnanie zebrało się wielkie mnóstwo wiernych z całej parafii. Po „zimnej” parafii poznaliśmy „gorącą” parafię.

16.30. Wyjazd do Rawy Maz[owieckiej] z ks. dziekanem **Laudy**. Zwiedzam remont kościoła par[afialnego], w którym rozpoczęto malowanie.

17.30. Do W[arszawy].

19.00. W domu. Wiele wiadomości. Jest ks. dr **Więckowski** z Gniezna, który jedzie do Paryża na okres wakacyjny. Przyszedł ks. **Piskorz**, który zapadł ciężko i dziś wygląda na ruinę człowieka. Ubolewa nad dekretemi Stolicy Świętej, która po przeprowadzeniu procesu administracyjnego nad rządami jego w Katowicach poleciła pozbawić go wszelkich stanowisk kościelnych i zabroniła kontaktu z PAX.

13 czerwca 1961, wtorek**Warszawa**

10.00. P[an] **Kucharski**⁷⁶⁵ z Fundacji Pułaskiego⁷⁶⁶ prosi o przyjęcie kilku wycieczek Fundacji. Czyniono mu wymówki, że „chodzi po kardynałach”. Gdy wyjeżdżał, urządzono mu dwugodzinną rewizję. Prosi o pozwolenie na przekazanie procentów z filmu na rzecz Kościoła w Polsce. **Pani Pużak**⁷⁶⁷ – fotografie barwne dla Fundacji P[ułaskiego].

⁷⁶³ Stanisław Zelman (1902–1983), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Michała Archanioła w Inowłodzu; w parafii od 1949. Świątce 1927.

⁷⁶⁴ Bolesław Perka (1914–1966), ksiądz, proboszcz parafii św. Apostołów Piotra i Pawła w Przybyszewie; w parafii od 1954. Świątce 1941.

⁷⁶⁵ Nie udało się ustalić bliższych danych.

⁷⁶⁶ Chodzi o Fundację im. Kazimierza Pułaskiego w USA.

⁷⁶⁷ Nie udało się ustalić bliższych danych.

Ks[iądz] W[acław] **Radosz** w sprawie Kół Księży „Caritas” i Zrzeszenia. Przekonał się, że ks. **Czarnecki** prowadzi pracę szkodliwą. Poruszył sprawę *imprimatur* dla wydawnictw PAX. Uważam, że jak długo Stolica Ap[ostołska] nie zmieni swego stanowiska, nic w W[arsza]wie nie możemy zrobić.

J. **Kozłowski**⁷⁶⁸, sprawy osobiste.

W[acław] **Bitner**^{a769} z dwiema sprawami: 1) usprawiedliwia się, że w sprawie s. B[ogusławy]⁷⁷⁰ samarytanki stanął na stanowisku „umowy o pracę” między zgromadzeniem a zakonnicą i pomagał jej starać się o odszkodowanie za pracę w zakonie, który jako profeska opuściła. Wyjaśniam panu B[itnerowi], że zapomina o tym, że zakon nie jest przedsiębiorstwem, w którym jest dochód bez pracy. Zakonnica składa ślub ubóstwa, przychodzi do zakonu nie po to, by tu zarabiać, ale by służyć biednym. Długa rozmowa; 2) sprawy wydania jego dzieła o państwie⁷⁷¹; zwracam uwagę na to, że wydawanie za granicą wymaga przekładu; 3) sprawa grup współpracujących z rządem.

13.00. Trybunał w sprawie beatyfikacji m. **Karskiej**⁷⁷², założycielki niepokalanek. Wicepostulator ks. **Obertyński**⁷⁷³. Przewodniczący procesu *de non cultu*⁷⁷⁴ – ks. prał. J[ulian] **Chróścicki**.

17.00. Na **Bielanach**, w seminarium metropolitalnym, wygłaszam konferencję do alumnów I kursu teolog[i]. Oglądam kościół przejęty od księży marianów przez seminarium, domek sióstr służebniczek, spożywam posiłek z alumnami. Krótka sesja na temat sytuacji w gmachach. Proszę o przygotowanie planu remontów w seminarium i w kościele semin[aryjnym].

^a W rękopisie: Bittner.

⁷⁶⁸ Nie udało się ustalić bliższych danych.

⁷⁶⁹ Wacław Bitner (1893–1981), adwokat, zaangażowany w prowadzenie głośniejszych spraw kryminalnych, politycznych i rehabilitacyjnych 1948–1966, w tym bp. Kaczmarka. Przed II wojną światową działacz ChD; poseł 1922–1935. W czasie wojny kierownik Polskiej Katolickiej Agencji Prasowej w Nowym Jorku. Po powrocie do kraju działacz SP 1946. Wiceprzewodniczący Obywatelskiej Ligii Odbudowy Warszawy. Skreślony z listy adwokatów 1951–1953.

⁷⁷⁰ Bogusława (Helena) Bednarska (ur. 1915), była siostra samarytanki. Do zgromadzenia wstąpiła w 1935; profesja wieczysta 1945. Ze zgromadzenia dymisjonowana w 1960.

⁷⁷¹ W latach 1956–1966 Bitner pracował nad dziełem filozoficznym pt. *Wspólnota ludzkości*, w którym przedstawiał zasady i możliwości trwałego pokoju na świecie. Praca nie doczekała się wydania.

⁷⁷² Maria (Józefa) Karska CSIC (1823–1860), współzałożycielka Zgromadzenia Sióstr Niepokalanego Poczęcia NMP (niepokalanek). Pierwsza przełożona generalna zgromadzenia. Publiczne śluby wieczyste 1859. Służebnica Boża.

⁷⁷³ Zdzisław Obertyński (1894–1978), ksiądz z diecezji lwowskiej, przebywający na terenie archidiecezji warszawskiej. Świecenia 1922. Habilitacja 1930; wykładowca na UW od 1932. Uczestnik kampanii wrześniowej 1939. Przewodniczący komitetu we Włoszech ds. ratowania z rąk okupanta polskich profesorów. Kapelan Armii Polskiej we Francji. Duszpasterz polonijny i akademicki. Powrót do kraju 1947. Częściowo sparaliżowany, kontynuował pracę naukowo-badawczą. Wicepostulator w procesach beatyfikacyjnych założycielek niepokalanek.

⁷⁷⁴ Właśc. *Processus de non cultu* lub *deparitione decretorum* (łac.) – pierwszy proces w drodze do beatyfikacji, prowadzony w celu wyeliminowania ewentualnych nadużyć dotyczących się niewłaściwego oddawania czci kandydatom na ołtarze.

14 czerwca 1961, wtorek Warszawa – Anin – Częstochowa

9.00. W Instytucie „Musica Sacra” w Aninie jest dziś zakończenie roku szkolnego, wydanie prac dyplomowych i mała akademicka 10-lecia trwania instytutu. Powołany został na wniosek ks. prof. M[ieczysława] **Jankowskiego**, przy udziale ks. prof. **Lewkowicza**⁷⁷⁵ (z Przemyśla), pracującego od wielu lat w Warszawie. Współdziała ks. dr **Piasecki**⁷⁷⁶, prof. **Możdzonek**, kilka siostr z Rodziny Maryi, wykwalifikowanych nauczycielek muzyki i in[ni] profesorowie świeccy. Aktualnie studiuje jedenastu księży i przeszło czterdzieści siostr zakonnych. Swego czasu nabyłem dla szkoły organy. Lokalu i serca używają siostry Rodziny Maryi. Dziś pięć osób otrzymuje absolutorium czteroletnie. Po Mszy św. gregoriańskiej ks. prof. **Jankowskiego** wygłosiłem przemówienie okolicznościowe. Odbył się koncert organowy. Po śniadaniu, w sali na dole, sprawozdanie z prac 10-lecia, popisy muzyczne.

14.30. Wyjazd do Cz[ęstochowy] z bp. **Modzelewskim**. Z inicjatywy konferencji ks[ięży] dziekanów duchowieństwo archidiecezji warszawskiej odbywa dziś pielgrzymkę do Matki Bożej. Przybyło przeszło 200 kapłanów. O godz. 19.00 odprawiłem dla księży Mszę św. przed obrazem Matki Bożej i wygłosiłem krótkie wstępne przemówienie. Pielgrzymów powitał o[jc]iec przeor⁷⁷⁷. Panuje tu wielka radość z pielgrzymki. Kapłani modlą się serdecznie i śpiewają z mocą. Przybył też bp Pawłowski, który ma jutro referat do duchowieństwa.

15 czerwca 1961, czwartek Częstochowa – Boguszyce – Warszawa

7.30. W kaplicy M[atki] B[ożej] odprawiam Mszę św. w intencji duchowieństwa warszawskiego. Po śniadaniu w kaplicy różańcowej bp **Pawłowski** wygłosił referat o teologicznej pobożności maryjnej. Składaliśmy b[isku]p[owi] życzenia imieninowe, koledzy **ks. Boguckiego** – na 25-lecie kapłaństwa.

11.30. W kaplicy M[atki] B[ożej] bp **Modzelewski** odprawia Mszę św. w obecności duchowieństwa warszawskiego. Wygłosiłem konferencję o sobotach Królowej Polski i odnowiliśmy oddanie się Matce Bożej. W ten sposób zakończyła się pielgrzymka duchowieństwa warszawskiego. Wszyscy byli niezwykle radosni i podniesieni na duchu. Widoczny to dowód łaski naszej najlepszej Matki.

⁷⁷⁵ Wojciech Lewkowicz (1901–1971), ksiądz z diecezji przemyskiej, muzykolog, kompozytor pieśni kościelnych, dyrygent, członek archidiecezjalnej komisji ds. śpiewu i muzyki kościelnej, rezydent parafii pw. Nawrócenia św. Pawła Apostoła. Święcenia 1925. Aresztowany przez organy bezpieczeństwa 1955; rehabilitacja 1956. Wykładowca muzyki sakralnej na KUL, w WSD pallotynów w Ołtarzewie oraz dla siostr zakonnych w Międzyzlesiu. Organizator Instytutu Muzyki Sakralnej „Musica Sacra” w Aninie oraz studiów organistowskich.

⁷⁷⁶ Zbigniew Piasecki, ps. artystyczny Władysław Bugaj (1916–2011), ksiądz, inkardynowany z diecezji podlaskiej 1952, muzykolog, członek kurialnej komisji ds. muzyki kościelnej. Święcenia 1943. Od 1964 duszpasterz akademicki w Warszawie. Założyciel, dyrygent i kierownik artystyczny Warszawskiego Chóru Międzyuczelnianego. Wykładowca w Aninie i na ATK; doktorat 1973. Założyciel, dyrygent i kierownik chóru ATK.

⁷⁷⁷ Chodzi o o. Anzelma Radwańskiego OSPPE.

Obiad był wspólny. Dziękowaliśmy ks. infułatowi **Mystkowskiemu** za inicjatywę pielgrzymki.

13.30. **O[jciec] przeor**⁷⁷⁸ **J[asnej] G[óry]** – sprawy klasztorne; ustalamy terminy rekolekcji Episkopatu i pielgrzymek duchowieństwa warszawskiego i gnieźnieńskiego.

14.00. W Instytucie Prymasowskim Ślubów [Narodu] – sprawozdanie z pracy.

15.00. Wyjazd do W[arsza]wy z bp. **Modzelewskim** i prał. **Piotrowskim**⁷⁷⁹. Wstępujemy do **Boguszyca**, by obejrzeć „kościół muzeum”⁷⁸⁰. Ks[iądz] **Pius**^a krząta się przy kościele, czeka na niedzielną wizytację bp. **Choromańskiego**; właśnie zbierają się dzieci do bierzmowania. Mają egzamin. Oglądamy odnowione tryptyki; główny z nich, Chrystus ukrzyżowany, ma wrócić do ołtarza głównego. Ks[iądz] **Pius** jest energicznym gospodarzem.

19.30. W domu. Jest siostra z kurii gnieźnieńskiej w sprawie translokacji. Otrzymuję szczegóły śmierci ks. **Gólczewskiego**⁷⁸¹, dziekana białoslińskiego. Jechał na zjazd koleżeńcki do Inowrocławia. Kierowca motocykla wpadł na ciężarówkę. Ks[iądz] **G[ólczewski]** zmarł na miejscu. Dobry dziekan i wzorowy duszpasterz.

16 czerwca 1961, piątek

Warszawa

M[atka] **Romana**⁷⁸² z Poznania w sprawie sióstr elżbietanek jadących do Domu Polskiego w Jerozolimie⁷⁸³. Dotychczas czekają na załatwienie swych papierów.

D[okto]r L[ila] **Wantowska** w sprawie jutrzejszej Mszy św. dla maturzystów z R[odziny] R[odzin]. Przyjdą na godz. 7.30. Otrzymają Pismo Św[ięte].

9.00. **Dla sióstr wychowawczyń**, które będą miały kurs w lipcu^b, przemawiam na taśmę magnetofonową. Odbiera s. **Sułowska**⁷⁸⁴ z WSZ.

10.00. **Konferencja ks[ięży] dziekanów**⁷⁸⁵. Wygłaszam dłuższe przemówienie o obecnej sytuacji Kościoła w Polsce. Zaznaczam, że składają się na to nie tylko udręki władz

^a *W rękopisie tu i dalej: Pijus.*

^b *W rękopisie: m. lipcu.*

⁷⁷⁸ Chodzi o o. Anzelma Radwańskiego OSPPE.

⁷⁷⁹ Chodzi o ks. Stefana Piotrowskiego.

⁷⁸⁰ Chodzi o drewniany, kryty gontem kościół pw. św. Stanisława Biskupa w Boguszycach, pochodzący z XVI w.

⁷⁸¹ Czesław Gólczewski (1908–1961), ksiądz, proboszcz parafii pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Białosliwiu 1951–1961, dziekan dekanatu białoslińskiego, członek archidiecezjalnego wydziału nauki chrześcijańskiej od 1950. Świecenia 1931. Podczas II wojny światowej duszpasterz konspiracyjny w Inowrocławiu.

⁷⁸² Chodzi o s. Romanę Kaczmarek CSSE.

⁷⁸³ W Domu Polskim w Jerozolimie siostry elżbietanki prowadziły hospicjum dla pielgrzymów, przychodnię dla chorych oraz inne dzieła.

⁷⁸⁴ Teresa (Zofia) Sułowska USJK (1918–2009), pracownica WSZ przy SPP 1958–1976, sekretarka Konferencji Wyższych Przełożonych Żeńskich Zgromadzeń Zakonnych w Polsce. Do zgromadzenia wstąpiła w 1948. Organizatorka i wykładowczyni kursów dla sióstr zakonnych. Współorganizatorka Biura Historycznego przy WSZ. Współautorka publikacji dotyczących życia zakonnego. Członkini archidiecezjalnej komisji synodalnej 1971–1974. Członkini Komisji KEP ds. zakonnych 1970–1995 i Komisji Maryjnej KEP 1975–1990.

⁷⁸⁵ Chodzi o konferencję dla księży dziekanów archidiecezji warszawskiej.

administracyjnych, ale i nasze pozytywne prace duszpasterskie. Prał[at] **Piotrowski**⁷⁸⁶ informuje głównie o organizacji katechizacji w nowym roku katechetycznym 1961/[19]62. B[isku]p **Modzelewski** omawia sprawy bieżące z W[ydziału] Duszpasterstwa i Gospodarczo-Budowlanego. B[isku]p **Majewski** omówił sprawy finansowe. Komunikaty bieżące podał ks[iądz] kanclerz kurii⁷⁸⁷.

16.00. H[elena] **Grucowa**⁷⁸⁸, w sprawie swego męża.

17.00. Zarząd Archikonfraterni Literackiej⁷⁸⁹ w sprawie wymagań władz państwowych, by A[rchikonfraternia] L[iteracka] rozwiązała się.

17 czerwca 1961, sobota

Warszawa – Niegów

7.30. W kaplicy na Mszy św. pięćdziesięciu maturzystów, którzy przed kilkoma dniami otrzymali matury w szkołach warszawskich. Wszyscy byli u Komunii św. Wygłosiłem do nich przemówienie o „maturze życia”. Wszyscy otrzymali Nowy Testament.

9.30. **Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]**, sprawy personalne, translokaty przedwakacyjne. Przedstawiam prośbę kapituły łowickiej o przyznanie mantoletu fioleto-
wego⁷⁹⁰. Sesja przyjmuje prośbę jako rzecz zrozumiałą. Rozpatrywano sytuację biblioteki archidiecezjalnej. Była sesja w sprawie majątku Czubin, w Wydziale Gospod[arczym], z udziałem ks[iędza] rektora⁷⁹¹, prokuratora⁷⁹², pod przewodnictwem bp. **Modzelewskiego**. Ks[iądz] **Jarzębski** zrobił wszystko po swojemu, wbrew postanowieniom sesji w Czubinie. Pociągnie to za sobą dalsze koszty i wkłady, z których nic nie da się uzyskać dla sem[inarium].

15.30. Wyjazd do **Niegowa**, na wizytację pasterską. Duszpasterzuje tu ks. Sylwester **Czajkowski**⁷⁹³, którego UdSW pomieszał z ks. J. Czajkowskim⁷⁹⁴ z Zalesia D[olnego], przypisując pierwszemu „winy” drugiego. Nie chciał jednak uznać swej pomyłki. Po długich targach zwolniono księdza S[ylwestra] Cz[ajkowskiego] z odpowiedzialności za „winy” ks. J. Cz[ajkowskiego]. Ale gdy kuria metrop[olitalna] przedstawiła

⁷⁸⁶ Chodzi o ks. Stefana Piotrowskiego.

⁷⁸⁷ Chodzi o ks. Franciszka Olszewskiego.

⁷⁸⁸ Helena Gruca, żona Adama Grucy, ps. Grzegorz Adamski (1893–1983), profesora zwyczajnego nauk medycznych, chirurga ortopedy, traumatologa, w okresie okupacji naczelnego chirurga Lwowskiego Okręgu AK.

⁷⁸⁹ Archikonfraternia Literacka w Warszawie – arcybractwo religijne założone w XVI w., oficjalnie zlikwidowane przez władze komunistyczne, w rzeczywistości działające, choć niejawnie, dzięki poparciu prymasa Wyszyńskiego. Odzyskało osobowość prawną w 1994.

⁷⁹⁰ Mantolet fioletowy – strój bez rękawów, zakładany na komżę i rokietę przez biskupów i kapłanów. Kolor fioleto-
wy oznacza tu wyróżnienie za zasługi.

⁷⁹¹ Chodzi o ks. Władysława Miziołka.

⁷⁹² Chodzi o ks. Jerzego Baszkiewicza.

⁷⁹³ Sylwester Czajkowski (1913–1961), ksiądz, administrator parafii pw. Trójcy Przenajświętszej w Niegowie 1956–
–1961. Świecenia 1942. Zmarł 14 XII 1961.

⁷⁹⁴ Prawdopodobnie chodzi o ks. Antoniego Czajkowskiego (1909–1985), proboszcza parafii pw. NMP Wspomo-
życielki Wiernych w Zalesiu Dolnym 1956–1967. Świecenia 1939. W czasie wojny żołnierz ZWZ/AK. Zatrzymany
przez funkcjonariuszy MBP na fali aresztowań grupy Witolda Pileckiego i więziony do czasu odwilży politycznej.

ks. J. Cz[ajkowskiego] na stanowisko w Markach, UdSW wziął odwet i oskarżył z kolei ks. Sylwestra Cz[ajkowskiego] o wiele innych „win”. Ks[iaźd] Sylwester Cz[ajkowski] jest człowiekiem systematycznym i porządnym, toteż w jego parafii wszystko gra, a przebieg wizytacji był wyjątkowo składny. Wybierzmowałem przeszło 550 dzieci i młodzieży.

18 czerwca 1961, niedziela

Niegów – Samaria – Warszawa

Trwa wizytacja. Rano zwiedziłem kościół, zakrystię, chór muzyczny i obejrzałem wszystkie urządzenia parafialne.

8.00. Dla dzieci i młodzieży odprawiłem Mszę św. Wszystkie przystąpiły do stołu P[ąńskiego]. Było ich bardzo dużo. Po krótkim przemówieniu prowadziłem katechizację na temat obowiązków dzieci w domu, w kościele i na drodze (szkoła). Dzieci tu są ciche, spokojne, nie rozmawiają i nie przeszkadzają innym. Dobrze śpiewają i częściowo odmawiają ministranturę.

Na Mszy św. dla rodziców, o godz. 10.00, wygłosiłem przemówienie nt. „Rodzina Bogiem silna”. A [w] czasie sumy kazanie miał ks. J[an] Raczkowski⁷⁹⁵ z Wołominka. Wszyscy śpiewali Mszę gregoriańską.

Po obiedzie odwiedziłem organistę, ucznia ks. prał. Nowackiego⁷⁹⁶. Oglądałem cmentarz i grób matki **Jaroszewskiej**⁷⁹⁷, założycielki Samarii⁷⁹⁸. Wiele czasu poświęciłem na błogosławieństwo dzieci i rozmowy z rodzicami.

O godz. 16.30. wygłosiłem przemówienie pożegnalne i udałem się do Samarii. Dziś czczą tutaj 30-lecie fundacji domu samaryjnego. Po krótkim nabożeństwie wygłosiłem konferencję do sióstr, a po wieczery wziąłem udział w krótkiej akademii historycznej poświęconej wspomnieniom o matce założycielce. Wydaje mi się, że zgromadzenie, pomimo udręk ze strony wizytatorów, uspokoiło się wewnętrznie i okrzepło. Znać pracę sióstr w parafii, która zawdzięcza bardzo wiele i ks. **Czajkowskiemu**⁷⁹⁹, i umiejętnej współpracy sióstr z parafią.

Przyjechał bp J[an] **Czerniak** na jutrzejszą Komisję Maryjną.

^a *W rękopisie:* Jaroszyńska.

⁷⁹⁵ Jan Raczkowski (1914–1990), ksiądz, kapelan kaplicy filialnej pw. św. Józefa Robotnika w Wołominku od 1960. Świecenia 1940. W okresie okupacji kapelan Szarych Szeregów i AK; bezpośrednio zaangażowany w akcję ratowania Żydów; odznaczony przez Yad Vashem tytułem Sprawiedliwy wśród Narodów Świata w 2011.

⁷⁹⁶ Henryk Nowacki (1891–1968), ksiądz, muzyk, kompozytor, szambelan papieski. Świecenia 1913. Przed II wojną światową dyrektor chóru archikatedry warszawskiej i profesor śpiewu w WSD. Proboszcz parafii pw. św. Trójcy w Niegowie 1939–1956. Pionier odrodzenia chorału gregoriańskiego. Założyciel Szkoły Muzyki Kościelnej w Niegowie 1945, kształcącej organistów.

⁷⁹⁷ Wincenta (Jadwiga) Jaroszevska OSBSam (1900–1937), założycielka i członkini Zgromadzenia Sióstr Benedyktynek Samarytanek Krzyża Chrystusowego. Służebnica Boża Kościoła katolickiego od 2015.

⁷⁹⁸ Samaria-Niegów – siedziba domu generalnego Zgromadzenia Sióstr Benedyktynek Samarytanek Krzyża Chrystusowego (samarytanek) z nowicjatem oraz zakładem specjalnym dla chłopców głęboko upośledzonych.

⁷⁹⁹ Chodzi o ks. Sylwestra Czajkowskiego.

„Życie Warszawy”⁸⁰⁰ (niedzielne) napadło na mnie za kazanie u ojców jezuitów o Sercu Bożym. „Argumenty” napadły na pielgrzymkę akademicką na Jasną Górę.

19 czerwca 1961, poniedziałek

Warszawa

9.00. Po Mszy św. z bp. **Czerniakiem** omawiamy bieżącą korespondencję gnieźnieńską. Obciążono hipotekę semin[arium] metrop[olitalnego] zaległościami podatkowymi, wchodząc na tereny przyległe do gmachu.

10.00. **Komisja Maryjna** pod przewodnictwem bp. **Golińskiego**. Obecni: bp **Pawłowski**, bp **Czerniak**, prał. **S[tefan] Piotrowski**, o. **B[ernard] Przybylski**, o[jciec] **przeor** Jasnej Góry⁸⁰¹, o. **Paweł Kosiak** z Jasnej Góry, ks. kan. **Kocyłowski**⁸⁰², ks. prof. **K[azimierz] Majdański**, ks. kan. **Kitliński**. O[jciec] Przybylski zdał sprawozdanie z najnowszej literatury dotyczącej Lourdes oraz najnowszych zjazdów mariologów. Główne zadanie dotyczy miejsca Maryi w Piśmie Św[iętym]. **B[isku]p Z[dzisław] G[oliński]** podał informacje bieżące o pracach **K[omisji] M[aryjnej]**. Podano uwagi o przebiegu „Roku Rodziny”. **Ks[iaźdź] Majdański** mówił o projekcie kaznodziejstwa na VII rok Wielkiej Nowenny nt. „Miłość i sprawiedliwość”. Referował projekt IX roku **W[ielkiej] N[owenny]**. **B[isku]p Czerniak**: szuka hasła. Może być wprost – Bogurodzica; trzeba pogłębić teologię modlitwy. Dla VI roku **W[ielkiej] N[owenny]** można – „Ukształtować Chrystusa”. Wystawę maryjną należy przedłużyć, natomiast uaktywnić informację. Można połączyć V i VI program w jedną wystawę. Ostatnią z Wielkiej Nowenny można poświęcić kultowi Bogarodzicy.

Po obiedzie dyskusja nad projektem oddania rodzin Matce Bożej. Przyjmując inicjatywę, uważa się, że należy ją chwilowo uznać za prywatną. Trzeba pogłębić ideę oddania Matce Bożej wśród duchowieństwa, które łatwiej zrozumie myśl oddania rodzin.

O[jciec] przeor⁸⁰³ informuje o pracy Jasnej Góry i dniach wspólnych modlitw.

16.00. Przyjąłem trzydzieści zakonnic mających kurs opiekuńczy Caritas na Krak[owskim] Przedm[ieściu]. Ostrzegłem je, by ostrożnie przyjmowały pouczenia pedago-

⁸⁰⁰ „Życie Warszawy” – dziennik wydawany w Warszawie od października 1944. Redaktorem naczelnym w latach 1951–1971 był Henryk Korotyński z PZPR.

⁸⁰¹ Chodzi o o. Anzelma Radwańskiego OSPPE.

⁸⁰² Hieronim Kocyłowski (1910–1983), ksiądz, doktor teologii, kanonista, kanclerz kurii we Wrocławiu, kanonik honorowy kapituły katedralnej. Świecenia 1934. Podczas okupacji działacz konspiracyjny AK. Notariusz kurii biskupiej w Przemysłu, kapelan i sekretarz ordynariusza przemyskiego bp. Bardy, dyrektor diecezjalnego związku Caritas 1945–1950. Duszpasterz w Rybniku; na polecenie ks. Jana Piskorza zmuszony do opuszczenia diecezji katowickiej 1955. Przyjęty do parafii w Kętach archidiecezji krakowskiej. Powrócił do diecezji przemyskiej 1957. Na zaproszenie bp. Kominka podjął pracę w kurii wrocławskiej 1957. Inkardynowany do archidiecezji wrocławskiej 1958. Kanonik gremialny 1963. Kanclerz kurii archidiecezjalnej we Wrocławiu od 1977. Sekretarz KEP ds. duszpasterstwa ogólnego, Komisji dla Turystyki; członek Komisji Maryjnej KEP. Kurator zgromadzeń zakonnych. Prałat papieski od 1969.

⁸⁰³ Chodzi o o. Anzelma Radwańskiego OSPPE.

giczne, zwłaszcza od księży, którzy nie mają misji kanonicznej (ks. Czarnecki⁸⁰⁴, ks. Stefański⁸⁰⁵).

Przyjechał bp **Barela** i bp **Czajka**⁸⁰⁶ z wizytą po konsekracji drugiego sufragana częstochowskiego.

18.00. Zakończenie prac K[omisji] M[aryjnej].

20 czerwca 1961, wtorek

Warszawa

10.00. Komisja Główna. Obecni wszyscy członkowie K[omisji] G[łównej]: abp **Baziak**, abp **Baraniak**, bp **Zakrzewski**, bp **Barda**, bp **Klepacz**, bp **Jop**, bp **Kalwa**, bp **Kominek**, bp **Choromański**, prymas. Przyjęto porządek dzienny na 66. KPE. B[isku]p **Choromański** omawia swoje kontakty z UdSW, rozmowy z min. Sztachelskim. Omawiamy szereg opinii ludzi świeckich o sytuacji Kościoła. Informuję o obecnym etapie sprawy bp. **Kaczmarka**; długa dyskusja. Postanowiono oświadczyć na KPE, że bp K[aczmarek] jest wezwany do Rzymu. Mówiono o politykach pozytywnych; abp **Baziak** da ostrzeżenie ks. **Woźnemu**⁸⁰⁷, a prymas ks. **Owczarkowi**. O seminariach duch[ownych] – referowano sytuację w różnych diecezjach; były próby wizytacji w kilku seminariach. Przywłaszczenie na Ziemiach Zachodnich własności prywatnej i kościelnej referował bp **Kominek**. B[isku]p **Zakrzewski** referuje sprawę pracy nad patronałem polskim⁸⁰⁸. Postanowiono, że pracować będzie Komisja Centralna, do której diecezje przysła swoje wnioski. Komisja Centralna wniesie na KPE. Dopiero po uchwale KPE – wyśle się do Rzymu.

21 czerwca 1961, środa

Warszawa

9.00. B[isku]p J[erzy] **Modzelewski** informuje, że ks. Jabłonka jest wezwany na kolegium orzekające w sprawie głośników umieszczonych przy św. Annie w czasie procesji Bożego C[iała]. K[uria] M[etropolitalna] W[arszawska] ma oświadczyć, że na odwołanie nie otrzymano odpowiedzi. Wskutek tego uważano sprawę za niezakończoną. Prosiłem,

⁸⁰⁴ Chodzi o ks. Jana Czarneckiego TChr.

⁸⁰⁵ Władysław Stefański (1917–1995), ksiądz z diecezji sandomierskiej, doktor teologii. Świecenia 1942. Działacz konspiracyjny czasu okupacji. Aresztowany przez UB 1953; więziony do 1955. Członek Koła Księży przy ZKS „Caritas”. Prymas nie zgodził się na jego działalność na terenie archidiecezji warszawskiej. Przeniósł się zatem do Wrocławia, gdzie prowadził wykłady dla pracowników ZKS „Caritas”. Z diecezji wrocławskiej zwolniony w 1961.

⁸⁰⁶ Stanisław Czajka (1897–1965), biskup pomocniczy częstochowski 1944–1965, doktor prawa kanonicznego. Świecenia 1920. Sakra biskupia 1944.

⁸⁰⁷ Bonifacy (Pius) Woźny OSA (1907–1984), kapłan zakonny, proboszcz parafii pw. Matki Bożej Dobrej Rady w Prokocimiu 1947–1952; 1955–1978. Do augustianów wstąpił w 1927; święcenia 1935. Podczas wojny więzień KL Auschwitz i Dachau. Prowincjał augustianów 1947–1950; usunięty z urzędu przez władze kościelne z powodu współpracy z komunistami (polska prowincja zakonu rozwiązana dekretem papieskim 1950). Inkardynowany do archidiecezji krakowskiej 1950. Wiceprzewodniczący Głównej Komisji Księży przy ZBoWiD od 1950, przewodniczący od 1954. Narzucony przez władze komunistyczne wikariusz generalny archidiecezji krakowskiej 1953–1956.

⁸⁰⁸ Patronał polski – księga uwzględniająca kult świętych i błogosławionych czczonych w Polsce.

by oświadczone, że głosniki polecił umieścić prymas, wychodząc z założenia, że wolny obywatel ma prawo do posługiwania się środkami powszechnie używanymi.

10.00. **Konferencja Plenarna Episkopatu.** Obecni wszyscy b[isku]pi, prócz bp. Adamskiego, któremu konf[erencja] przesyła wyrazy wspólnoty i czci. Arcybiskup **Baziak** składa mi życzenia [z okazji] 15-lecia⁸⁰⁹. Przyjmujemy porządek dzienny. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** odczytuje protokół z 65. KPE. Dłuższy czas omawiamy położenie K[ościoła] w P[olsce]. B[isku]p Z[ygmunt] Ch[oromański] referuje wszystkie swoje listy, wysłane w międzyczasie do UdSW i innych urzędów państwowych. Zostały doręczone b[isku]-pom odpisy listów prymasa Polski do I sekretarza KC PZPR i do min. Sztachelskiego. Po przerwie składaliśmy życzenia jubileuszowe bp. **Lorkowi**⁸¹⁰. B[isku]p **Klepacz** informował o sytuacji międzynarodowej. B[isku]p **Modzelewski** mówił o dniu skupienia akademików na J[asnej] G[órze]. B[isku]p **Kominek** referował o projekcie nacjonalizacji mienia kościelnego na Z[iemiach] Z[achodnich]. Biskupi Z[iem] Z[achodnich] postanowili wysłać do sejmu protest w tej sprawie. Stwierdza się dążenie do decentralizacji w dziedzinie wyznaniowej; nie znaczy to, by decyzje zależały od [P]WRN. Ukrywa się tylko, że decyzja zależy od UdSW nadal; dąży się do uniknięcia rozmów ze „szczytami kościelnymi”, chce się na poziomie [P]WRN rozmawiać z biskupami.

Komisja Liturgiczna – bp Zakrzewski; postanowiono sprawę załatwiać centralnie. Wszystkie diecezje będą odsyłać swoje uwagi i postulaty nie do Kongregacji Rytów⁸¹¹, lecz do Komisji Liturgicznej Ep[isko]patu.

W przerwie poobiedniej obradowała Komisja Biskupów [Ziem] Zachodnich, która przedstawia projekt memoriału do marszałka sejmu w sprawie upaństwowienia wszystkiej ziemi na Z[iemiach] Z[achodnich]. Przedstawiony projekt przyjęto. Podpiszą wszyscy biskupi.

Rozważaliśmy sprawy seminariów i prób wizytacji. Zwracamy uwagę na *modus procedendi*⁸¹² profesorów. Przydałyby się specjalne rekolekcje dla profesorów sem[inariów] (bp Goliński). Mówimy o wakacjach alumnów. Poinformowałem o Instytucie „Musica Sacra” w Aninie; o seminarium teologii moralnej w W[arsza]wie; o nowym programie nauk społecznych w seminariach.

Z Komisji Studiów – informacje daje bp **Klepacz**. Sekcji pracuje dwanaście i Komisja Ojców Duchownych. Brak miejsca na obrady sekcji. Księży b[isku]pów prosi się o wprowadzenie do wykładów „duszpasterstwa zakonnic”.

⁸⁰⁹ Chodzi o 15. rocznicę sakry biskupiej prymasa.

⁸¹⁰ Jan Kanty Lorek (1886–1967), biskup diecezjalny sandomierski 1946–1967. Śluby zakonne 1907 i święcenia 1911 w Zgromadzeniu Księży Misjonarzy. Proboszcz parafii św. Krzyża w Warszawie 1930–1936. Administrator apostolski diecezji sandomierskiej 1936–1946, sakra biskupia 1936. Podczas okupacji niemieckiej organizował pomoc dla ludności cywilnej, w tym wykupił 600 zatrzymanych. Członek Komisji Szkolnej KEP, a także Dobroczynnej i Duszpasterskiej.

⁸¹¹ Chodzi o rzymską Kongregację ds. Świętych Obrzędów (*lac.* Congregatio pro Sacris Ritibus).

⁸¹² *Łac.* sposób postępowania.

Sprawy duchowieństwa, ks[ięży] emerytów i „Księżówki” referuje bp **Pękała**. Sprawy Kół Księży „Caritas” – referowałem osobiście. Prosimy, by interesować się więcej biednymi emerytami.

Sprawy duszpasterstwa dobroczynnego referuje abp **Baziak** – sprawozdanie za rok 1960 i program pracy na rok 1961/[19]62.

B[isku]p **Stroba** – informuje o katechizacji domowej, według przedłożenia Komisji Katechetycznej.

B[isku]p **Kominek** z Komisji Duszpasterstwa Episkopatu mówi o duszpasterstwie w miejscach klimatycznych, o duszpasterstwie młodzieży (materiały ks. **Malinowskiego**), o duszpasterstwie wakacyjnym. B[isku]p **Bednorz** dał uzupełnienie o filmach.

B[isku]p **Goliński** informuje o sprawach dotyczących prac Komisji Maryjnej. B[isku]p **Pawłowski** mówi o ruchu oddania się Matce Bożej.

Sprawy KUL referuje bp P[iotr] **Kalwa**, zwłaszcza mówi o ciosach personalnych; Min[isterstwo] Szkół Wyższych wycofuje się z poprzedniego programu wyniszczenia składu profesorskiego na KUL⁸¹³.

Losy archiwum parafialnego referuje abp **Baraniak**; straszny przykład zniszczenia archiwum par[afialnego] przez proboszcza, który wyrzucił akta na śmieci. Postanawia się opracować centralnie projekt regulaminu parafialnego.

Sprawy zakonne referuje ks. dyr. **Dąbrowski**⁸¹⁴. Konferencja potwierdza tezę, że gdy idzie o pracę siostr zak[onnych], to należy stać na stanowisku regulaminu przyjętego przez konf[erencję] Ep[iskopatu].

Sprawy podatkowe referuje ks. dyr. **Dąbrowski**.

Pracę kończymy o godz. 19.15. Księża biskupi zostają na wieczery. Kilkunastu ogląda film *Monsieur Vincent*⁸¹⁵, wyświetlony przez ks. dyr. **Chudego**.

22 czerwca 1961, czwartek

Warszawa

9.00. Teresa **Strzembosz**, sprawy opieki nad matką samotną i współpracy zakonnic. Skierować do ks. Wilka.

9.30. Arcyb[isku]p **Baraniak** i bp **Klepacz** odjeżdżają.

10.00. Ks[iaźdz] **Stanisław Ryzner**⁸¹⁶ z Chicago. Prob[oszcz] par[afii] Królowej Świata – prosi o błogosławieństwo.

⁸¹³ W roku akademickim 1961/1962 KUL opuściło dwóch samodzielnych i trzech młodszych pracowników naukowych. Mimo represji finansowych, blokowania awansów, zamykania kierunków studiów i dążenia do likwidacji uczelni poprzez nadmierne opodatkowanie uczelnia rozwijała się nadal, uciekając się nierzadko do obchodzenia obowiązującego prawa.

⁸¹⁴ Chodzi o ks. Bronisława Dąbrowskiego FDP.

⁸¹⁵ *Ksiądz Wincenty* – nagrodzony Oscarem francuski film biograficzny z 1947 w reżyserii Maurice’a Cloche’a; przedstawia kilka epizodów z życia św. Wincentego a Paulo.

⁸¹⁶ Nie udało się ustalić bliższych danych.

Ks[ia]dz Aleksander **Perz** MIC⁸¹⁷ i ks. **Józef Sielski** MIC⁸¹⁸, wizytator generalny ks[ie]ży marianów z USA. Przedstawia całą politykę wobec zgromadzenia w związku z Bielaniem. Sprawa dzieła Miłosierdzia Bożego. Autograf.

Ks[ia]dz J[erzy] **Pawski** otrzymał urlop z K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej].

Ks[ia]dz Zbigniew **Szostkiewicz**⁸¹⁹, w sprawie biografii abp. Felińskiego⁸²⁰. Ma nadal pracować nad monografią⁸²¹.

Ks[ia]dz Leon **Kantorski**⁸²² z duszp[asterstwa] akademickiego.

M[a]g[iste]r Jan **Milewski**⁸²³ z Edynburga^a – Szkocja, w sprawie paczek wysyłanych do Polski.

Ks[ia]dz prał. **Piotrowski**⁸²⁴, sprawy kurialne.

Dyr[ektor] **Kotlarczyk**⁸²⁵ z Teatru Rapsodycznego⁸²⁶ prosi o pomoc, gdyż [teatr] jest likwidowany. Otrzymuje.

Doc[ent] **Przytuła Piotr**⁸²⁷, po powrocie z Kanady, dziękuje za poparcie u kard. Lègera i kard. Cushinga⁸²⁸.

Ks[ia]dz kan. **Leon Leszczyński**⁸²⁹ ze Zgierza, z uprzejmościami.

Halina **Dernałowicz** i Krystyna **Popiel**.

^a *W rękopisie*: Edynburgha.

⁸¹⁷ Aleksander Perz MIC (1909–1978), kapłan zakonny, doktor teologii, dogmatyk, przełożony prowincjalny Zgromadzenia Księży Marianów 1958–1963. Do marianów wstąpił w 1927; święcenia 1937. Dyrektor NSD w Warszawie 1949–1954. Rektor WSD marianów. Sekretarz generalny zgromadzenia w Rzymie 1963–1969.

⁸¹⁸ Józef Sielski MIC (1914–2005), kapłan zakonny, wiceprowincjał prowincji św. Stanisława Kostki w USA. Do zgromadzenia wstąpił w 1929; święcenia 1941. Radny generalny zgromadzenia z siedzibą w Rzymie od 1963. Generał zgromadzenia 1969–1981. Dyrektor Stowarzyszenia Pomocników Mariańskich w USA 1983–1984.

⁸¹⁹ Zbigniew Szostkiewicz (1925–1997), ksiądz, doktor teologii, kapelan sióstr franciszkanek Rodziny Maryi w Międzyzlesiu 1959–1997 i tamtejszego szpitala specjalistycznego 1960–1997. Święcenia 1950. Redaktor „Sacrum Poloniae Millennium” i „Duszpasterza Polskiego Zagranicą” 1954–1957.

⁸²⁰ Zygmunt Szczęśny Feliński (1822–1895), arcybiskup metropolita warszawski 1862–1883, stały członek Rady Stanu Królestwa Polskiego od 1862, założyciel Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi, zesłany na 20 lat do Jarosławia nad Wołgą; beatyfikowany 2002, kanonizowany 2009.

⁸²¹ Monografia nie została opublikowana. Maszynopis pracy ks. Szostkiewicza pt. *Zygmunt Szczęśny Feliński arcybiskup metropolita warszawski 1822–1895* przechowywany jest w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu.

⁸²² Leon Kantorski (1918–2010), ksiądz z diecezji poznańskiej, rezydent kościoła akademickiego św. Anny w Warszawie, członek archidiecezjalnej komisji duszpasterstwa akademickiego. Święcenia 1947. Inkardynowany do archidiecezji warszawskiej 1960. Proboszcz parafii pw. Świętego Krzyża w Podkowie Leśnej 1964–1991. Wspierał działalność opozycji politycznej; internowany w okresie stanu wojennego.

⁸²³ Nie udało się ustalić bliższych danych.

⁸²⁴ Chodzi o ks. Stefana Piotrowskiego.

⁸²⁵ Mieczysław Kotlarczyk (1908–1978), reżyser teatralny, aktor, dramaturg, krytyk literacki, twórca Teatru Rapsodycznego w Krakowie i jego dyrektor 1959–1967. Do grona uczniów Kotlarczyka należał Karol Wojtyła.

⁸²⁶ Teatr Rapsodyczny – teatr konspiracyjny założony przez Kotlarczyka w Krakowie w 1941. Reaktywacja działalności 1945, likwidacja na skutek prowokacji 1953, ponowna reaktywacja 1957, nagrodzony przez PAX 1961, ostatecznie zamknięty 1967. W skład zespołu wchodził: Barbara Horawianka, Halina Królikiewicz, Danuta Michałowska, Krystyna Ostaszewska, Karol Wojtyła (1941–1942) i in.

⁸²⁷ Prawdopodobnie Piotr Przytuła (ur. 1900), lekarz ginekolog. Uczestniczył w powstaniu warszawskim jako lekarz.

⁸²⁸ Richard Cushing (1895–1970), arcybiskup Bostonu 1944–1970, kardynał od 1958. Święcenia 1921. Biskup pomocniczy Bostonu 1939–1944; sakra biskupia 1939.

⁸²⁹ Leon Leszczyński (1894–1970), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Zgierzu 1945–1970, dziekan dekanatu zgierskiego; kanonik. Święcenia 1920. Prałat honorowy od 1970.

16.00. **Sesja pedagogiczna** w seminarium metrop[olitalnym] na zakończenie prac roku akad[emickiego]. Przegląd ocen po egzaminach; wiele jest ocen niedostatecznych, niektóre pochodzą od młodszych profesorów przedmiotów pomocniczych (ceremonie, jęz[yk] łaciński). Rektor⁸³⁰ przedstawia alumnów V kursu do święceń subdiakonu. Omówiono kilka spraw indywidualnych alumnów. Poleca się opracowanie regulaminu egzaminów.

Janina Węglowska⁸³¹, staruszka z **Żytomierza**. Mówi o sytuacji Polaków. Jest ich b[ardzo] dużo; w święta zbiera się pełna katedra. Ksiądz⁸³² jest jeden i pracuje z wielkim poświęceniem. Wszyscy lękają się o to, co będzie, gdy umrze.

23 czerwca 1961, piątek

Warszawa

Cały dzień prowadzę „dzień skupienia” na Marsie. Wygłaszam dwie konferencje, odma-wiamy wspólnie cały brewiarz.

24 czerwca 1961, sobota

Warszawa – Zalesie Dolne – Dobiesz – Warszawa

7.30. Matka **Lidia**⁸³³ nazaretanka.

B[ohdan] **Skąpski** z Izabelina.

8.00. Magnetofon, przemówienie do chorych odbiera Teresa **Romanowska** na prośbę Teresy **Strzembosz**.

D[okto]r St[anisław] **Lewak**⁸³⁴ z Sanoka.

Ks[iądz] prok[urator] **Baskiewicz**⁸³⁵ i ks. rektor **Miziolek** – sprawa odbudowy k[ościół]-ła na Bielanych – fundusze na remont sklepienia w nawie głównej. *Provisum*.

10.00. W archikatedrze św. Jana, uroczysta celebra pontyfikalna z kazaniem ks. prałata **Chróścickiego**.

13.00. Ks[iądz] dr Jan **Mazur**⁸³⁶ z Lublina przyjmuje wiadomość o powołaniu go przez Ojca Świętego do godności biskupiej i mianowaniu sufraganiem lubelskim. Krótkie:

⁸³⁰ Chodzi o ks. Władysława Miziołka.

⁸³¹ Janina Węglowska (1900–1969) z Żytomierza.

⁸³² Chodzi o ks. Stanisława Szczypkę (1914–1984) z diecezji łuckiej, duszpasterza w katedrze żytomierskiej 1955–1984. Święcenia 1939. Za antysowiecką i patriotyczną działalność skazany na 10 lat łagrów 1945–1955.

⁸³³ Lidia (Maria) Malinowska CSFN (1888–1977), wieloletnia przełożona prowincjalna Zgromadzenia Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu. Radna prowincjalna zgromadzenia 1950–1955. W okresie od sierpnia do września 1956 przebywała w Komańczy.

⁸³⁴ Stanisław Lewak (ur. 1930), biolog. Profesor nauk przyrodniczych 1976.

⁸³⁵ Jerzy Baskiewicz (1914–1984), ksiądz, prokurator WMSD w Warszawie, rektor kościoła pw. Niepokalanego Poczęcia NMP na Bielanych, kanonik honorowy kapituły metropolitalnej warszawskiej. Święcenia 1940. Wikary w parafii pw. św. Michała Archanioła i św. Floriana Męczennika w Warszawie od 1950. Kurator parafii katedralnej w Warszawie od 1964.

⁸³⁶ Jan Mazur (1920–2008), ksiądz, doktor teologii. Święcenia 1949. Wykładowca w WSD w Lublinie. Biskup pomocniczy lubelski 1961–1968; sakra biskupia 1961. Wikariusz generalny diecezji; diecezjalny wizytator zakonów. Przewodniczący Komisji KEP ds. trzeźwości 1965–1988. Biskup diecezjalny siedlecki 1968–1996.

„wola Boża” – skończyło naszą rozmowę. Otrzymał listy do biskupów i *mandatum apostolicum*⁸³⁷.

List abp. **Baziaka** w sprawie kieleckiej, przez umyślnego⁸³⁸.

15.00. Wyjazd do Dobiesza, do mej siostry Janiny⁸³⁹, z jej prefektem ks. prał. **Piotrowskim**⁸⁴⁰. Powrót godz. 19.00.

Wieczorem dr **Ozimowski** – nie jest zadowolony z mojego serca. Uważa, że jest „ostatnia pora”, by wyjechać na wakacje.

25 czerwca 1961, niedziela

Warszawa – Gniezno

10.00. W bazylice archikatedralnej – święcenia dziewiętnastu diakonów diecezjalnych i czterech kapucynów na kapłanów. Po święceniach wygłaszam przemówienie z tronu. Udział wiernych b[ardzo] liczny. Porządek wzorowy. Śpiewy gregoriańskie. Po Mszy św. – w zakrystii kilku braci z Ameryki prosi o błogosławieństwo.

14.00. Dla rodziców neoprezbiterów – obiad w sem[inarium] metrop[olitalnym]. Wszyscy wychowawcy otrzymują od alumnów kwiaty. Przemawiają: ks. rektor **Miziołek**, ks. prał. **Ugniewski**, nowy dziekan alumnów, b[yły] dziekan – kapłan i ja. Wszyscy neoprezbiterzy otrzymują Pismo Św[ięte], obraz Matki Bożej z autografem, świadectwo święceń i materiały z Instytutu Prym[asowskiego].

15.00. Rodzina **Wrotniaków**⁸⁴¹ z prośbą o błogosławieństwo.

16.30. Wyjazd do Gn[iezna] z ks. prał. **Piotrowskim**⁸⁴². Ogromny upał, topimy się w aucie. Mnóstwo wozów wraca z Poznania.

20.15. W Gnieźnie. Miasto tonie we flagach. Jest zjazd ZMS⁸⁴³. Młodzieży nie widać. Tłumy mieszkankę ciągną nad jez[ioro] Weneckie. Do północy strzelanina sztucznych ogni. Pieniądze idą w powietrze, jak gdzieś w Ghanie⁸⁴⁴. Życie nad stan. I dla kogo? Dla tej garstki znudzonych chłopców, którzy „przyjechali” na zjazd ZMS.

⁸³⁷ Łac. mandat apostolski.

⁸³⁸ Umyślny – dawniej posłaniec wysłany w jakiejś sprawie.

⁸³⁹ Chodzi o Janinę Jurkiewicz z d. Wszyńska (1905–1995), żonę Czesława Jurkiewicza.

⁸⁴⁰ Chodzi o ks. Stefana Piotrowskiego.

⁸⁴¹ Nie udało się ustalić bliższych danych.

⁸⁴² Chodzi o ks. Stefana Piotrowskiego.

⁸⁴³ Związek Młodzieży Socjalistycznej – organizacja młodzieżowa i przybudówka PZPR, powstała z połączenia Rewolucyjnego Związku Młodzieży i Związku Młodzieży Robotniczej 1957.

⁸⁴⁴ Ghana za rządów Kwame Nkrumaha 1960–1966 obrała tzw. socjalistyczny kurs rozwoju, połączony z nacjonalizacją gospodarki. Prestiżowe, lecz nieopłacalne inwestycje doprowadziły do zaniedbania podstawowych potrzeb konsumpcyjnych ludności i silnego kryzysu ekonomicznego, w następstwie którego wybuchł strajk generalny. Wydarzenia miały miejsce we wrześniu 1961. W 1965 Nkrumaha odznaczony został Orderem Odrodzenia Polski.

26 czerwca 1961, poniedziałek**Gniezno**

8.30. Ks[iądz] J[an] **Michalski** – sytuacja na budowie; praca w katedrze chwilowo stoi, całą siłą pracuje się w domu bp. Jana. Przygotowuje się dokumentację dla sklepień nad kryptami w odkrytej części nawy głównej.

Ks[iądz] J[an] **Zaręba** – protokoły z wizytacji kan[onicznej] w parafiach i w zakonach.

B[isku]p L[ucjan] **Bernacki** – sprawy personalne i urlop wakacyjny.

Ks[iądz] **Kurzewski**⁸⁴⁵ z Pleszewa mówi o swej ciężkiej sytuacji po wyjściu ks. **Schmeltera**. Jest obrzucany anonimami, nieraz obrzydliwymi. Proszę, by spokojem, cierpliwością i pracą pozyskiwał sobie ludzi. Niech się nie broni, owszem, niech nieraz znajdzie słowa uznania dla ks. Sch[meltera]. Niech pamięta, że ks. S[chmelter] jest chory, nie tylko fizycznie.

Ks[iądz] **Parzych**⁸⁴⁶, kapłan arch[idiecezji] gnieźnieńskiej, dziś pracujący w USA. Prosi o błogosławieństwo.

10.00. Konferencja ks[ięży] **dziekanów** w sem[inarium] metrop[olitalnym]. Modlimy się za zmarłych dziekanów – ks. Brunona **Schmidta**⁸⁴⁷ i ks. **Gólczewskiego**. B[isku]p Jan **Czerniak** udziela informacji w zakresie pracy duszpasterskiej. Ks[iądz] kan. **Raiter** omawia zadania katechetyczne w diec[ezji], dodając, że wobec dekretu o „wychowaniu świeckim”⁸⁴⁸, który jest złożony w sejmie, zadania rodziny i świątyni potęgują się. Ks[iądz] J[an] **Michalski** informuje o sprawach gospod[arzo]-finansowych archidiecezji. Sprawy seminaryjne przedstawia ks. rektor **Pacyna**. Omawiam **sytuację Kościoła św[iętego]** w chwili obecnej.

13.00. Wspólny obiad z dziekanami.

17.00. W Pobiedziskach – na 5-lecie święceń kapłańskich, wygłaszam słowo Boże do „jubilatów”, w obecności gromady wiernych, którzy zbiegli się na tę uroczystość. Po podwieczorku u ks. prał. **Metelskiego**, rozmowa na wikariacie.

19.30. W domu.

27 czerwca 1961, wtorek**Gniezno – Kołaczkowo**

Wysłałam depesze na 15-lecie sakry biskupów Choromańskiego, Majewskiego i Korszńskiego.

9.00. Przyjeżdża abp **Baraniak** i bp **Etter**; udajemy się do bazyliki, gdzie odprawiam Mszę św. w intencji Komisji Katechetycznej Episkopatu, przyjechało przeszło 150 księży,

⁸⁴⁵ Czesław Kurzewski (1913–1974), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Floriana w Pleszewie od 1961. Świecenia 1941.

⁸⁴⁶ Nie udało się ustalić bliższych danych.

⁸⁴⁷ Brunon Schmidt (1895–1961), ksiądz, proboszcz parafii św. Mikołaja w Łabiszynie od 1934, równocześnie administrator parafii pw. NMP w Łabiszynie, dziekan dekanatu szubińskiego, kanonik gremialny kapituły kolegiackiej kruszwickiej. Świecenia 1921.

⁸⁴⁸ Chodzi o Ustawę o rozwoju systemu oświaty i wychowania z 15 VII 1961.

przedstawicieli wydziałów nauki katolickiej ze wszystkich kurii biskupich. Są nadto bp **Stroba** jako przewodniczący Komisji Katechetycznej Episkopatu, prał. **Piotrowski**⁸⁴⁹ i w[ielu] i[nnych]. Po Mszy św. wygłaszam kazanie „o prymacie Słowa” w pracy Kościoła.

10.30. A[rcybiskup] **Baraniak** – sprawy cenzury i „Przewodnika Kat[olickiego]”.

10.45. Ks[iądz] rektor **Pacyna** – przyjęcie nowych kandydatów do seminarium.

11.30. B[iskup] **Bernacki**, sprawy administracji personalnej.

12.00. D[oktor] **Żurowski**⁸⁵⁰, bp **Bernacki** i ks. **dr Michalski** – konferencja w sprawie dalszych robót archeologicznych w bazylice na Górze Lecha. Omawiamy trudności powstałe. Jestem zdania, że roboty na Górze Lecha są możliwe tylko wtedy, gdy przykryje się wykop w katedrze, pod chórem muzycznym.

13.00. Na obiedzie – abp **Baraniak**, bp **Czerniak**, ks[iądz] kapelan z Pozn[ania]. Po obiedzie odjeżdża arcyb[iskup].

15.15. Wyjazd do **Kołaczkowa** na wizytację kan[oniczną] z ks. kan. Zarębą. O godz. 16.00 stajemy przed bramą kościelną. Wita nas ks. **dziekan Unisław Smaruj** i duchowieństwo całego dekanatu. Ks[iądz] S[maruj] pracuje tu w pełnej zgodzie z rolnikami. Dotąd beneficjum kościelne, przeszło 40 ha ziemi, pozostaje w ręku Kościoła. Piękny kościół w stylu cesarstwa⁸⁵¹, utrzymany b[ardzo] dobrze. Lud rolniczy, prosty, młodzież skromna, uczy się chętnie w szkołach. Pracują wszyscy b[ardzo] ciężko. Wygłosiłem kazanie nt. celów wizytacji. Jest fantastycznie gorąco, idzie burza. Bierzmowanie w kościele – około 130 dzieci i młodzieży. Katechizacja nt. sakramentów św[iętych] i znaku Krzyża Świętego. Wieczorem deszcz.

O godz. 19.00. zbiera się młodzież, do której mam konferencję o Millennium. Noc fatalna, w małym pokoiku na strychu; gorąco, brak powietrza.

28 czerwca 1961, środa

Kołaczkowo – Miłosław

7.00. Msza św. dla rodziców i dzieci. Wszyscy przystępują do stołu P[ąńskiego]. Śpiewają pieśni polskie, maryjne i eucharystyczne. Po Mszy dzieci odchodzą. Wygłaszam konferencję do rodziców nt. „Rodzina Bogiem silna”. Długa rozmowa z rodzicami przed kościołem.

8.30. Na śniadaniu rada parafialna i najbliżsi współpracownicy ks[iędza] dziekana⁸⁵², szczerzy, dobrzy, wyrobieni ludzie, oddani Kościołowi. Przyjemnie jest z nimi rozmawiać.

⁸⁴⁹ Chodzi o ks. Stefana Piotrowskiego.

⁸⁵⁰ Kazimierz Żurowski (1909–1987), archeolog, doktor habilitowany, dziekan Wydziału Historycznego UMK w Toruniu, kierownik prac wykopaliskowych na Ostrowie Lednickim i in., kierownik Katedry Archeologii Ziemi Polskich UMK 1953–1976. Profesor nadzwyczajny UMK 1964.

⁸⁵¹ Styl cesarstwa, *empire* – odmiana późnego klasycyzmu; zainicjowany we Francji na początku XIX w., wzorowany na sztuce starożytnej Grecji, Rzymu i Egiptu, modny również na ziemiach polskich, zwłaszcza na terenie Księstwa Warszawskiego. W Niemczech i Austrii współwystępował ze stylem biedermeier.

⁸⁵² Chodzi o ks. Leona Bresińskiego.

9.30. Oglądamy kościół, w którym jest dużo starej rzeźby i kilka dobrych obrazów. Dobre organy. Zakrystia zaopatrzona wystarczająco. Cmentarz grzebalny czysty, miły. Wszędzie pachnie wsią. Cudowne pola w swym bogactwie. Zerwany kłos żyta liczy przeszło sto ziaren.

11.00. Oglądamy księgi parafialne. Zaczynają nadjeżdżać kapłani okoliczni na obiad.

15.00. Błogosławieństwo niemowląt i małych dzieci. Krótkie pożegnanie parafian licznie zebranych i wyjazd przez Borzykowo do Miłosławia.

16.00. W **Miłosławiu** przed kościołem czeka lud ze swym duszpasterzem, ks. L[eonem] **Winczewskim**⁸⁵³, i duchowieństwem dekanalnym. Przywozimy ze sobą ks. dziekana **Smaruja**, który już wolny jest od wizytacji u siebie. Lud śpiewa pieśń maryjną. Mała dziewczynka wygłasza swój wiersz i wręcza kwiaty. Przedstawiciel parafii wygłasza krótkie przemówienie i wręcza skibkę chleba. W przebiegu powitania jest nieco nieładu wskutek nerwowości duszpasterza. Wygłasza on historyczny wywód, nieco w sztuczny sposób.

Moje kazanie osnułem wokół tematu: cele wizytacji biskupiej w parafii.

Po procesji żałobnej i wizytacji *Sanctissimum* udaję się na plebanię, a bp Jan **Czeraniak** bierzmuje dziatwę i młodzież (przeszło czterysta osób). Na plebanię przychodzi mała dziewczynka, córka nauczyciela szkoły, z wierszykiem i kwiatami. Przychodzi też ministrant z wierszem i bukietem.

19.30. W k[oście]le zbiera się młodzież miasta, do której wygłaszam konferencję o Tysiącleciu Chrztu Polski. Jest ich pół tysiąca.

29 czerwca 1961, czwartek Miłosław – Poznań – Gniezno

6.30. Msza św. i Komunia św. rodziców, którzy przystępują społem do stołu P[ąńskiego], w wielkim porządku i skupieniu. Wygłaszam do nich przemówienie nt. „Bóg wśród was”.

8.00. Działka szkolna na Mszy św. wysłuchuje słowa Bożego. Zachowują się wzorowo; niemal wszystkie są u Komunii św. Dużo śpiewają. Organista bardzo podpędza; brak przerw w śpiewie.

9.30. Na śniadaniu rada parafialna, po czym wspólnie oglądamy kościół i cmentarz oraz małą salkę kat[echetyczną], którą wikariusz swoim kosztem buduje w starej wikariatce. Ks[iaźd] proboszcz to typowy „Ananias” Manzoni⁸⁵⁴. Przypisuje sobie wiele cnót; w rzeczywistości jest człowiekiem bezładnym, blagierem usiłującym kadzić przełożonym z wielką dobrotliwością. Niemal nie myśli o tym, co się do niego mówi. Zdolności organizacyjnych niewiele. Parafia idzie tradycją. Lud jest niezwykle dobry. Inny kapłan mógłby tu stworzyć wzorową parafię. Kancelaria parafialna jest w dobrym stanie.

⁸⁵³ Leon Winczewski (ur. 1907), ksiądz, administrator parafii pw. św. Jakuba Większego w Miłosławiu od 1945. Świecenia 1933. Proboszcz parafii pw. św. Marcina w Jarząbkowie do 1966.

⁸⁵⁴ Alessandro Manzoni (1785–1873), włoski pisarz, konwertyta; początkowo związany z ruchem libertyńskim i ateizmem oświeceniowym.

Po obiedzie przychodzi kilkaset matek z niemowlętami, które błogosławię z pomocą bp. Czerniaka.

O godz. 16.00. opuszczamy parafię i udajemy się do Poznania.

17.00. **W Poznaniu.** Arcyb[isku]p **Baraniak** dziś oddaje miasto i archidiecezję Matce Bożej. Uroczystość jest imponująca pod każdym względem. Dziś jest 5-ta rocznica powstania poznańskiego przeciw komunistom, na oczach całego świata, który tu przybył na Targi Poznańskie⁸⁵⁵. W tej chwili katedra jest pełna. Na placu siedem nowych, potężnych dzwonów, konsekrowanych w niedzielę. O godz. 13.00 wyrusza pochód z pałacu do katedry. Idziemy wolno, wśród tłumów, stojących tu ciżbą. Wszyscy krzyczą, kobiety podają swoje dzieci. Przybyło na uroczystość wielu księży i wszyscy dziekani. Nadto są reprodukcje czterdziestu obrazów łaskami słynących z terenu archidiec[ezji]. Ślicznie wyglądają „małe bamberki” ze swoim obrazem. Kiedyś jakiś „czerwony” pismak napadł na Kościół, że podtrzymuje tradycję tego stroju, uważając ją za niemiecką⁸⁵⁶.

Arcyb[isku]p wita mnie gorącym przemówieniem, po czym rozpoczyna sumę pontyfikalną. Dobre chóry i śpiew części zmiennych. Przyglądam się katedrze; jest piękna, chociaż w swej rekonstrukcji gotyckiej zbyt wymuskana.

Po Ewangelii wygłaszam 35-minutowe przemówienie, w którym łączę odpustową uroczystość św. Piotra i Pawła z oddaniem archidiecezji Matce Bożej. Nastrój wśród wiernych panuje niezwykły. Wielką potęgą w tym narodzie jest Matka Boża.

Po sumie dzieci wnoszą piękny, stary obraz do prezbiterium^a, a arcyb[isku]p odczytuje akt oddania. Wokół katedry stoją wielkie tłumy. Po Apelu J[asno]g[órskim] czekamy dość długo, by można było wyjść z katedry. „Plac oszalał” – trzeba wpływać kojąco na ten przejaw wiary i oddania Kościołowi. Starzy mężczyźni płaczą i śmieją się. Przybiegają^b matki z dziećmi, które chwytają mnie za szyję i noskami wycierają „buzię”. Na dziedzińcu przed pałacem tłumy. Chór śpiewa *Christus Rex*⁸⁵⁷. Błogosławimy obecnych z balkonu.

Przed wieczerzą przyszyły „bamberki” i wygłosiły piękny wiersz Lenartowicza⁸⁵⁸. Po wieczerzy jeszcze raz spotykamy się z delegacjami sanktuariów.

O godz. 23.15. opuszczamy Poznań. Arcybiskup i b[isku]pi sufragani odwożą nas do Gniezna.

^a *W rękopisie tu i dalej: presbiterium.*

^b *W rękopisie: przylatują.*

⁸⁵⁵ Chodzi o kryzys społeczno-ekonomiczny w Poznaniu zapoczątkowany w zakładach Cegielskiego, który wybuchł w czerwcu 1956 podczas Międzynarodowych Targów Poznańskich i spacyfikowany został przez wojsko i milicję. Strajkujący domagali się poprawy warunków bytowych, a także wolności politycznej i religijnej.

⁸⁵⁶ Kobięcy strój ludowy bamberski nie pochodził z Bambergu, lecz z podpoznańskich wsi. Charakteryzował się obfitością koronek, haftów, wstążek i wysokimi kornetami zdobnymi w sztuczne kwiaty. Sama nazwa wywodziła się stąd, że od połowy XIX w. mieszkańców wsi poznańskich nazywano bambrami.

⁸⁵⁷ Łac. Chrystus Królem.

⁸⁵⁸ Teofil Lenartowicz (1822–1893), poeta, etnograf, rzeźbiarz, konspirator. Inspirację do swojej bogatej twórczości literackiej o charakterze ludowym, romantycznym i patriotyczno-religijnym czerpał z folkloru mazowieckiego.

30 czerwca 1961, piątek

Gniezno – Warszawa

9.00. Ks[iądz] prof. **Lipiński** z sem[inarium].

Ks[iądz] kan. H[enryk] **Raiter**.

B[isku]p J[an] **Czerniak** – przekazuję list o sobotach Królowej Polski – do ogłoszenia. Sprawa ks. **Andrykowskiego**⁸⁵⁹ w Paryżu; zgadzam się na przeniesienie się do Fryburga na dokończenie studiów.

Ks[iądz] kanclerz **Palewodziński**, resztę akt zwracam i podpisuję dekrety translokacji.

Ks[iądz] prof. **Zientarski**⁸⁶⁰ z Inowrocławia, zachęcam do organizacji pracy duszp[asterskiej] dla kuracjuszy. Projektuję stworzenie nowej parafii przy „Ruinie”⁸⁶¹.

10.30. Wyjazd do W[arsza]wy z ks. prał. **Piotrowskim**. Na miejscu o godz. 14.00.

16.00. Ks[iądz] rektor **Miziołek**. Przyjmuję nowych kandydatów, w liczbie czternastu. Omawiamy program wakacyjny.

18.00. Rozmowa z grupą Znak: J[erzy] **Zawieyski**, S[tefan] **Kisielewski**, St[anisław] **Stomma**, T[adeusz] **Mazowiecki**, K[onstanty] **Łubieński**. Długa rozmowa na temat prac grupy i sytuacji Kościoła. Panowie nie są doinformowani o całokształcie kłopotów Kościoła. Nadal chcą „jakoś” załatwić, kosztem Episkopatu. „Biskupi nie powinni zadrażniać”. Posłowie nie mają w świadomości całej treści udręk Kościoła, które rejestrujemy w sekretariacie Episkop[atu], w Wydziale Spraw Zak[onnych] i w Sekretariacie Prymasa P[olski] oraz w 25 kuriach diec[ezjalnych]. Ustalamy spotkanie w sierpniu.

⁸⁵⁹ Lech Andrykowski, ksiądz.

⁸⁶⁰ Chodzi o ks. Romana Zientarskiego.

⁸⁶¹ Chodzi o romański kościół NMP, najstarszy w Inowrocławiu. Nazwa „Ruina” przylgnęła do niego po pożarze w 1834. Bazylika mniejsza od 2008.

LIPIEC

1 lipca 1961, sobota

Warszawa

7.30. Jubileusz 25-lecia **s. Eustazji**⁸⁶². Odprawiam Mszę św. w intencji jubilatki i wygłaszam przemówienie. Poświęcam wianek i nakładam siostrze. Obecne są siostry elżbietanki z matką **Edytą**, ojcowie kapucyni – spowiednicy siostr i domownicy.

9.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej] – sprawy personalne. Zatwierdzamy plan pracy wakacyjnej. Sesja kończy się o godz. 13.00.

W czasie obiadu składałam życzenia 15-lecia sakry biskupiej ks[iężom] biskup[om] **Choromańskiemu i Majewskiemu**.

15.30. Z ks. dyr. **Dąbrowskim**⁸⁶³ omawiamy roczne plany pracy w WSZ.

16.00. Ks[iądz] dr E[dward] **Muszyński**⁸⁶⁴, kanclerz kurii kieleckiej, przyjmuje wiadomość o tym, że Ojciec Święty mianował go drugim sufraganem kieleckim.

2 lipca 1961, niedziela

Warszawa – Wielgolas – Łaski

6.30. Msza św. w domu.

7.15. Wyjazd do Wielgolasu na konsekrację kościoła Matki Bożej Łaskawej, który został wybudowany przez ks. **Korysia**⁸⁶⁵. Od Siennicy pełna droga milicji, która zatrzymuje wozy, auta, rowery, motocykle i legitymuje biednych pielgrzymów. „Taktyka działa”. Widać, że MO czyni to bez zapału.

8.30. Przed kościołem czeka procesja, bp J[erzy] **Modzelewski** i duchowieństwo dekanatu oraz z sąsiedniej diecezji. Porządek utrzymują mężczyźni. Ceremonię prowadzi

⁸⁶² Eustazja (Janina) Boron CSSE (1912–2007), z zawodu pielęgniarka, posługiwała prymasowi w Warszawie przy ul. Miodowej 17 w latach 1956–1963, a następnie w Gnieźnie 1963–1981. Do elżbietanek wstąpiła w 1936; pierwsze śluby 1937. Przełożona siostr w klasztorze w Gnieźnie 1963–1981.

⁸⁶³ Chodzi o ks. Bronisława Dąbrowskiego FDP.

⁸⁶⁴ Edward Muszyński (1911–1968), biskup pomocniczy kielecki 1961–1968, sakra biskupia 1961; doktor prawa kanonicznego. Święcenia 1935. Kanclerz kurii 1947–1948; 1950–1952. Po aresztowaniu bp. Kaczmarka przesłuchiwany przez UB. Z pracy w kurii ustąpił pod naciskiem tzw. księży-patriotów 1951, powrócił w 1957. Wikariusz generalny diecezji od 1962. Po śmierci bp. Kaczmarka 1963 zarządzał diecezją w charakterze wikariusza kapitulnego.

⁸⁶⁵ Wacław Koryś (1918–1993), ksiądz, proboszcz parafii pw. Matki Bożej Różańcowej w Wielgolasie 1957–1965. Święcenia 1946. Administrator, a następnie proboszcz parafii pw. NMP Matki Kościoła w Sulejówku 1965–1976. Członek Koła Księży „Caritas”.

ks. **Zalewski** z pomocą kleryków sem[inarium] warsz[awskiego]. Chór kościelny doskonale jest przygotowany do śpiewów lit[urgicznych]. Cała parafia była u spowiedzi i Komunii św. Ks[iądz] **Koryś** nie zapomniał i o duchowej stronie konsekracyjnych obrzędów domu Bożego. Wychodzimy wszyscy z pracy tak spoceni, że nie ma na nas „suchej nitki”. Przyjechało tu przeszło piętnaście tysięcy ludzi. Ale panuje spokój i porządek. Krótkie kazanie wygłosiłem po sumie. Odprowadzono nas na plebanię. W drodze powrotnej przebijaliśmy się przez długie szeregi wozów z pielgrzymami. MO już nie było.

Wracam chory; dokuczają mi zęby i widoczna jest opuchlina. Mam jeszcze jechać do Lasek na zjazd niewidomych wychowanków zakładu.

18.00. Mówię przemówienie do trzystu niewidomych i ich rodzin, którzy tu bawią od wczoraj. Wracam do domu na 19.00.

20.00. Dentystka dr **Cyranowa** stwierdza proces w dziąsłach. Trzeba odłożyć wyjazd. Bez zastrzeżeń, szybko i łatwo się godzę. Wszystko pobudza do pełnej ufności Bogu.

3 lipca 1961, poniedziałek

Warszawa

Rano wybieram się na rentgen^a, by sprawdzić, co się dzieje. Przy tej okazji dr **Sitkowski**⁸⁶⁶ pokazuje mi dar NCWC – aparaty rentgenowskie. Każdy aparat ma tabliczkę głoszącą, że jest to dar katolickiej organizacji charytatywnej w USA – NCWC. Ile trzeba było podjąć upokarzających wysiłków, by rząd zgodził się na przyjęcie daru. Warunkiem było, by o prymasie była cisza. Chętnie się na to zgodziłem.

Ks[iądz] **Dąbrowski Br[onisław]** informuje, że min. **Sztachelski** telefonował, zapowiadając Komisję Mieszaną⁸⁶⁷. Wątpliwość, czy powiadamiać bp. Z[ygmunta] **Choromańskiego**, który też dawno chciał K[omisji] M[ieszanej]. Ustaliliśmy, że ks[iądz] dyr[ektor] naprzód odwiedzi ministra Sz[tachelskiego], usiłując poznać „meritum” K[omisji] W[spólnej], a później odwiedzi bp. Z[ygmunta] Ch[oromańskiego] i zdecydują o spotkaniu. Na pewno idzie o „jakiś czyn lipcowy”, o zaskoczenie biskupów, które później nazwie się uzgodnieniem.

M[atka] **Benedykta**⁸⁶⁸ z Lasek mówi o dobrym przebiegu zjazdu ociemniałych.

12.00. D[oktor] **Biernacki**⁸⁶⁹ z grupką pielgrzymów ze Zjednoczenia Polsko-Rzyskiego z USA⁸⁷⁰.

Ks[iądz] **Alfons Baranowski**⁸⁷¹, chrystusowiec, przed wyjazdem do Australii na duszpasterstwo stałe.

^a W rękopisie: do Roentgena.

⁸⁶⁶ Wacław Sitkowski (1924–2010), kardiochirurg, doktor nauk medycznych, pracownik Kliniki Chirurgicznej Instytutu Gruźlicy do 1969. Doktorat 1952, habilitacja 1964, profesor nauk medycznych 1979.

⁸⁶⁷ Właśc. Komisja Wspólna Rządu i Episkopatu.

⁸⁶⁸ Chodzi o s. Benedyktę Walicką-Woyczyńską FSK.

⁸⁶⁹ Nie udało się ustalić bliższych danych.

⁸⁷⁰ Właśc. Zjednoczenie Polskie Rzymsko-Katolickie w Ameryce, Polish Roman Catholic Union of America – najstarsza, druga co do wielkości polonijna organizacja ubezpieczeniowa i kulturalno-oświatowa w USA z siedzibą w Chicago; powstała w Detroit 1873.

⁸⁷¹ Alfons Baranowski TChr (ur. 1934). Świącenia 1958. Dziekan Nowej Południowej Walii.

Zdecydowałem wyjazd odłożyć na środę, by dojść do całkowitego porządku z zębami. Zresztą ks. prał. **Padacz** też niedomaga.

12.00. Z Paryża polska Amerykanka prosi o błogosławieństwo.

4 lipca 1961, wtorek

Warszawa

Praca nad korespondencją zaległą. Przygotowanie tekstów dla wyd[awnictwa] Veritas w Londynie. Przygotowanie do drogi. Autoryzowanie przemówień po przepisaniu z taśmy magnetofonowej.

5 lipca 1961, środa

Warszawa – Kraków – Stryszawa

8.30. Wyjazd z ks. prał. **Padaczem**. Zabieram ze sobą obraz Matki Bożej Częst[ochowskiej], główkę, by wakacje spędzić w jej towarzystwie i pod jej opieką.

Od samych Janek wlecze się za nami wołga pełna panów. Zgubiliśmy ich w Kielcach, znaleźli się w Wodzisławiu. Rozstaliśmy się w Krakowie, gdzie przy wjeździe skręciliśmy na N[ową] Hutę. Miasto turystyczne bez żadnych drogowskazów i wskaźników. Zgadnij, którędy trzeba jechać do miasta; droga na most zagrodzona. To samo za Krakowem. Wjechaliśmy w kraj „dziki”. Skręcając na Wadowice, spotykamy się z objazdem, na którym zgubiliśmy się. Znaleźliśmy się w Sułkowicach. Tutaj już żadnych napisów drogowych. Trzeba szukać na szybach instytucji informacji, gdzie się jest. Za Harbutowicami, istna Azja, chociaż na mapie jest droga drugiej klasy.

Na godz. 15.30 stanęliśmy w Stryszawie⁸⁷². Wita nas matka Zofia⁸⁷³. Zaczynamy „być niczym” – by w spokoju i ciszy odnaleźć siebie. *Maria Duce et Auxiliatrice*⁸⁷⁴.

16 lipca 1961, niedziela

Stryszawa

Siostry urządziły na górze „nad Staszkiem” piękną „akademię” na wolnym powietrzu na cześć Matki Bożej Wczasów. Pani Jasnogórska miała tron na dwóch białych brzożach, spowita girlandą z jarzębin, z wiankiem polnych kwiatów. Siostry przepięknie śpiewały, snując opowiadanie o Matce Bożej, która zmęczona trudami czuwania nad Polską, wybrała się na wypoczynek w góry. Dorzuciłem i ja kilka słów, „aprobuując” nowy tytuł Maryi – od wczasów. Ks[iądz] prał. **Padacz** jest zdania, że we Francji znany jest od dawna tytuł Matki Bożej Lasów.

⁸⁷² W Stryszawie-Siwcówce znajduje się dom zakonny sióstr zmartwychwstank. Przełożoną domu była wówczas s. Maurycja Kałamarska. Prymas miał zwyczaj przyjeżdżać do sióstr na wypoczynek. Wśród gości odwiedzających prymasa podczas wypoczynku był m.in. Karol Wojtyła.

⁸⁷³ Chodzi o s. Zofię Szulc CR.

⁸⁷⁴ *Łac.* Maryja Przewodniczką i Wspomożycielką.

17 lipca 1961, poniedziałek

Stryszawa

Matka **Zofia**, prowincjałka, odjechała do W[arsza]wy, zabierając wielką korespondencję jako odpowiedź na pakiet SPP, przywieziony przez dr **Wantowską**. Był tu list od bp. Z[ygmunta] **Choromańskiego**, który czyni sprawozdanie z ostatniej Komisji Wspólnej, która miała miejsce 11 lipca, w składzie niezmiennym. Biskupi zamierzali odwołać mnie z wakacji, ale dostałem amnestię. W rzeczywistości szło o wypowiedzenie wielu zarzutów pod adresem przemówień prymasa P[olski], by postraszyć biskupów i skłonić do milczenia w obliczu nowych uchwał sejmowych. By zaś „dać nadzieję”, zapowiedziano, że „ustawy ustawami, a decydować będą zarządzenia wykonawcze”. Zresztą „spotkamy się we wrześniu”. Lepiej więc milczeć, by do września dożyć w zgodzie. K[omisja] W[spólna] miała więc charakter taktyczny. Wystosowałem list do bp. Z[ygmunta] Ch[oromańskiego], prosząc, by się zastanowił nad tym, czy nie należy dać odpowiedzi na ustawę „o laicyzacji wychowania”⁸⁷⁵. Nadto wiele innych listów wysyłam do SPP.

23 lipca 1961, niedziela

Stryszawa

Czas upływa na^a zaplanowanym lenistwie. Siedzę w lesie wśród zmiennej pogody. Przyszła nowa paczka poczty z SPP, którą odręcznie załatwiam i wysyłam do sekretariatu. Dziś siostry urządzą wspomnienie swego 70-lecia, do którego nie doszło 6 stycznia na Żoliborzu z powodu mej choroby.

Zgłosili się harcerze z górki, krakowscy chłopcy spod namiotów; proszą o wpisanie się do książki i o błogosławieństwo. Jest wśród nich instruktor z brodą, młody chłopiec *duplex corde*⁸⁷⁶, ale inni z całą prostotą śpiewają pieśń harcerską z dawnych czasów. Intonuje ją instruktor. Fatalne jest połączenie starszych chłopców z malcami, którzy w marszu nigdy nie nadążają za starszymi. Wszystko jest zziębnięte, mokre i brudne. Polska bieda.

31 lipca 1961, poniedziałek

Stryszawa

Dziś rano przysłała wiadomość, że umarł w Rzymie kard. **Tardini**⁸⁷⁷, sekretarz stanu J[ego] Św[iątobliwości]. Bóg już jest z nim. Był człowiekiem trudnym. Niejedno cierpienie mi

^a *W rękopisie: w.*

⁸⁷⁵ Ustawa o rozwoju systemu oświaty i wychowania z 15 VII 1961 głosiła: „Szkoly i inne placówki oświatowo-wychowawcze są instytucjami świeckimi. Całokształt nauczania i wychowania w tych instytucjach ma charakter świecki”. Ustawa wbrew propagandzie nie stanowiła wyrazu neutralności światopoglądowej i religijnej państwa, lecz oznaczała walkę z religią.

⁸⁷⁶ *Łac.* o podwójnym sercu.

⁸⁷⁷ Domenico Tardini (1888–1961), kardynał, sekretarz stanu Stolicy Apostolskiej 1958–1961. Święcenia 1912; sakra biskupia 1958; kardynał od 1958. Nie należał do hierarchów przychylnych prymasowi. Ubolewał nad podpisaniem porozumienia między rządem a Episkopatem Polski w 1950.

zadał. Zaważył ciężko nad wieloma decyzjami, które z woli Piusa XII⁸⁷⁸ mogłyby zapaść na korzyść Polski. Nie rozumiał sytuacji Polski. Był zbyt owładnięty koncepcją „dwóch obozów”⁸⁷⁹. Nie liczył się z tym, że Kościół jest nie tylko siłą polityczną, ale przede wszystkim – religijną. Że nawet w sytuacji trudnej politycznie Kościół łąbi własną drogę, jak w Polsce. Polska psuła mu prostą koncepcję podziału świata na dwa obozy. Był przekonany, że Episkopat Polski współpracuje „z komuną”. Nie widział tego, że Episkopat broni chrześcijaństwa w Polsce, jak ongiś bronił go Sobieski pod Wiedniem. Toczyłem z nim ostre dyskusje w 1951 r.; łagodził je bp **Klepacz**. Po nominacji na kardynała w 1958 r. D[omenico] Tardini już nie podejmował dyskusji, był uprzejmy, grzeczny; ale moje osiągnięcia u papieża odrabiał. Cekał, aż wyjadę z Rzymu. Przrzekł mi, że otrzymam biskupów rezydencjalnych dla Olsztyna i Gdańska; obietnica była taktyczna. Nosilem w swoim sercu wiele żalu do kard. Tardiniego. Dziś Bóg sam będzie mu światłem. Trzeba wybaczyć i zapomnieć.

19.00. Siostry urządziły „wielką syntetyczną akademię maryjną”. Starały się ująć w cytatach z moich przemówień „ideologię Wielkiej Nowenny”. Był to przegląd dla mnie druzgocący. Ogrom łaski Bożej i cała nieudolność ludzka. Ile trzeba pokory i modlitwy, by te słowa, tak obficie wypowiedane, ciałem się stały.

⁸⁷⁸ Pius XII, Eugenio Pacelli (1876–1958), papież 1939–1958, doktor obojga praw. Świecenia 1899. Pracownik instytucji watykańskich od 1902. Arcybiskup tytularny; sakra biskupia 1917. Nuncjusz apostolski w Monachium 1917–1920 i w Berlinie 1920–1929; kardynał 1929. Sekretarz stanu Stolicy Apostolskiej 1930–1939.

⁸⁷⁹ Chodzi o państwa bloku wschodniego i zachodniego w okresie zimnej wojny.

SIERPIEŃ

3 sierpnia 1961, czwartek

Stryszawa

7.30. Odprawiam Mszę św., w czasie której siostry śpiewają Mszę gregoriańską.

W południe przyjeżdża abp **Baraniak** i ks. prał. **Kulczycki** z Krynicy. Są na obiedzie. Wyjeżdżają o godz. 15.00 do Krynicy.

4 sierpnia 1961, piątek

Stryszawa – Kraków – Warszawa

7.30. Msza św. dziękczynna. Pożegnanie z siostrami i gośćmi domowymi.

10.00. Wyjazd do W[arsza]wy, z ks. prał. **Padaczem**. Droga dobra. Wypoczynek pod **Chęcunami**. Przyjazd do W[arsza]wy na godz. 17.00. „Wiele radości i krzku”. Ks[iądz] prał. **Borowiec** dokonał remontów w domu, stosownie do ustalonych planów.

20.00. Rozmowa z ks. prał. A[ntoni] **Szymanowskim**⁸⁸⁰. Projektuje on zorganizowanie komitetu pomocy Kościołowi św[iętemu] w Polsce. Komitet cieszyłby się opieką delegata Stolicy Świętej. Na czele stałby abp **Król**⁸⁸¹ z Filadelfii. Po wysłuchaniu tych projektów decyzję odłożyliśmy na później.

5 sierpnia 1961, sobota

Warszawa

7.30. Msza św. w domu. Na Mszy św. jest gromadka z Instytutu Prymasowskiego, B[ohdan] **Skąpski**, siostry sługi Jezusa i in. Ks[iądz] A[ntoni] **Szymanowski** odprawia Mszę św. o godz. 8.00. Po Mszy św. przyjmuję życzenia od domowników.

⁸⁸⁰ Antoni Szymanowski (1900–1962), ksiądz, wykładowca w Seminarium Polskim Cyryla i Metodego w Orchard Lake 1946–1962; redaktor czasopism religijnych, publicysta. Świecenia 1922. Sekretarz i skarbnik kurii biskupiej w Łodzi 1926–1939; notariusz w sądzie biskupim. Poseł na sejm 1938. Podczas II wojny światowej duszpasterz Polskiej Misji Katolickiej we Francji.

⁸⁸¹ Jan Król, właśc. John Krol (1910–1996), amerykański duchowny polskiego pochodzenia, arcybiskup Filadelfii 1961–1988. Świecenia 1937. Biskup pomocniczy Cleveland 1953–1961; sakra biskupia 1953. Inicjator pielgrzymek do amerykańskiej Częstochowy w Doylestown 1963. Kardynał 1967. Organizator Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego w Filadelfii 1976.

9.30. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] Warsz[awskiej]. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** informuje o najpilniejszych sprawach kościelnych po zmianie dyrektora UdSW – p. Żabińskiego⁸⁸². Ustalamy terminy najbliższych sesji i zjazdów diecezjalnych].

12.00. Duchowieństwo miasta i archidiecezji składa mi życzenia imieninowe. Przemawia bp Z[ygmunt] **Choromański**. Obecnych jest około dwustu księży, wśród nich kilkunastu księży z USA oraz czterech kleryków z Orchard Lake⁸⁸³. Wygłaszam dłuższe przemówienie.

13.00. Kapituła Metrop[olitalna] W[arszawska] jest na obiedzie. Witam ks. prał. A[ntoniego] **Szymanowskiego** z USA i ks. prał. Fr[anciszka] **Maczyńskiego**⁸⁸⁴ z Rzymu. Dłuższa rozmowa z prał. A[ntonim] Szym[anowskim].

18.00. Grupka lekarzy warszawskich z życzeniami. Są obecni na nabożeństwie wieczornym.

20.00. Rozmowa z bp. **Czerlakiem** o sprawach diecezji.

6 sierpnia 1961, niedziela

Warszawa

6.30. Wyprawiam 245. pielgrzymkę pieszą warszawską na Jasną Górę, po Mszy św. i kazaniu⁸⁸⁵. Pielgrzymka jest b[ardzo] liczna, dużo młodzieży. Pogoda sprzyja. Przemarsz przez Warszawę był imponujący.

10.00. Przyjmuję życzenia od **sióstr zakonnych** w sali św. Jana. Przemawiała s. **Górska**⁸⁸⁶.

11.00. M[atka] **Zofia**, prowincjalna zm[artwychwstanek]⁸⁸⁷.

11.15. Ks[iaźdź] **Paweł**⁸⁸⁸, marianin z Anglii.

⁸⁸² Tadeusz Żabiński (1904–1990), polityk, urzędnik państwowy, członek PZPR, dyrektor UdSW 1961–1965. Do 1956 przewodniczący PRN w Szczecinie i w Kielcach.

⁸⁸³ Orchard Lake – najstarszy w USA zespół szkół polonijnych, umiejscowiony w odległości ok. 70 km od Detroit. Obejmował m.in. Seminarium Polskie św. Cyryla i Metodego, założone przez ks. Józefa Dąbrowskiego z inicjatywy Zjednoczenia Polskiego Rzymsko-Katolickiego w Ameryce. Zespołem Orchard Lake w latach 1956–1967 kierował ks. Edward Szumał.

⁸⁸⁴ Franciszek Maczyński (1901–1998), ksiądz z diecezji włocławskiej, rektor Papieskiego Instytut Polskiego w Rzymie 1958–1987; prałat papieski, infułat. Święcenia 1926. Wykładowca w WSD we Włocławku 1935–1939, równocześnie wraz z ks. Wyszyńskim, późniejszym prymasem, pracownik redakcji czasopisma „Ateneum Kapłańskie”. Podczas okupacji więziony m.in. w KL Sachsenhausen i Dachau; poddawany eksperymentom pseudomedycznym. Pracownik Radia Watykańskiego 1947–1958.

⁸⁸⁵ Odprawa pielgrzymów miała miejsce w kościele oo. paulinów w Warszawie.

⁸⁸⁶ Andrzej (Maria Stefania) Górski USJK (1917–2007). Do urszulanek wstąpiła w 1938; śluby zakonne 1941. Przełożona generalna zgromadzenia 1964–1983. Delegatka regionalna Międzynarodowej Unii Przełożonych Generalnych Zakonów Żeńskich w Rzymie 1967. Przewodnicząca Konferencji Wyższych Przełożonych Zakonów Żeńskich w Polsce 1978–1981. Członkini Komisji KEP ds. emigracji oraz Komisji KEP ds. realizacji uchwał soborowych. Odznaczona medalem Sprawiedliwy wśród Narodów Świata 1997.

⁸⁸⁷ Chodzi o s. Zofię Szulę CR.

⁸⁸⁸ Paweł Jasiński MIC (1922–2003), kapłan zakonny, wieloletni przełożony i ekonom domów zakonnych marianów w Wielkiej Brytanii. Święcenia 1948. Podczas okupacji żołnierz AK. Radny generalny i prowincjał zgromadzenia marianów w Wielkiej Brytanii 1987–1990.

11.30. D[okto]r **Piotrowska**⁸⁸⁹, wyjeżdżająca do Afryki na misje, z dr **Giżycą**.

11.45. Ks[iądz] prał. **Mączyński**, sprawozdanie ze stanu pracy w Instytucie Polskim w Rzymie.

13.00. Na obiedzie jest ks. prał. **Peszkowski**⁸⁹⁰ z sem[inarium] duch[ownego] w Orchard Lake; po obiedzie dłuższa rozmowa o Lidze Kat[olickiej].

17.00. Przyjeżdża mój ojciec z Zalesia G[órnego]. Czuje się dobrze, chociaż jest blady.

18.00. Przychodzi moja siostra – **Anastazja Sulkowa** z mężem i dziećmi, z życzeniami imieninowymi.

7 sierpnia 1961, poniedziałek

Warszawa – Andrzejewo – Zuzela – Warszawa

9.15. Z moim ojcem i ks. **Padaczem** wyjeżdżamy na grób mojej matki⁸⁹¹, by Bogu podziękować za dane przez nią życie, w 60-lecie mego istnienia⁸⁹². Modlimy się dłuższy czas na grobie sami; rosną piękne kwiatki, znać, że świeżo podlane. Cały cmentarz fantastycznie zarośnięty. Księża nie dbają o porządek. Oglądamy kościół⁸⁹³. Przyszły tzw. „Zosie”⁸⁹⁴, z obecną przełożoną, ongiś „małą Zosią”, oraz trzy starsze członkinie zgromadzenia tercjarskiego (Wład[ysława] Dudzińska, Maria i Zofia Raczyńska). Wspominamy dawne dzieje, gdyśmy wszyscy byli mali.

14.30. Wyjazd do Zuzeli. Jesteśmy tutaj około 15.30. Zwiedzamy cmentarz, modlimy się na grobie ks. **Antoniego Lipowskiego**⁸⁹⁵, który ochrzcił mnie i przyjął do Kościoła św[iętego]. Modlimy się w kościele parafialnym⁸⁹⁶. Odwiedzam ks[iędza] proboszcza⁸⁹⁷ i ks[iędza] adiutora, który zarządza parafią w zastępstwie chorego ks. **Roszkowskiego**⁸⁹⁸.

17.30. Wracamy do Warszawy, przy dobrej pogodzie.

⁸⁸⁹ Wanda Piecuch-Piotrowska (1924 lub 1927–1997), lekarka, misjonarka świecka. Podczas okupacji działaczka konspiracyjna.

⁸⁹⁰ Zdzisław Peszkowski (1918–2007), ksiądz z diecezji przemyskiej, doktor filozofii. Święcenia 1954. Jako żołnierz kampanii wrześniowej 1939 trafił do obozu w Kozielsku i Głazowcu, jeniec w Katyniu, następnie trafił do 2 Korpusu gen. Władysława Andersa. Duszpasterz środowisk polonijnych, powrót na stałe do Polski w 1989. Harcmistrz, kapelan ZHP poza granicami kraju. Kapelan Rodzin Katyńskich od 1989. Założyciel 1999 i prezes Fundacji „Golgota Wschodu”.

⁸⁹¹ Grób Julianny Wyszyńskiej, matki prymasa, znajduje się w Andrzejewie.

⁸⁹² Prymas urodził się 3 VIII 1901.

⁸⁹³ Andrzejewo należało administracyjnie do parafii św. Rocha w Giewartowie. Był tu kościół, wybudowany w 1911 w miejsce dawnego drewnianego. Cmentarz parafialny z kaplicą św. Rocha pochodził z 1811; odrestaurowany w 1911. Parafią administrował ks. Wacław Oponowicz od 1959.

⁸⁹⁴ Prawdopodobnie chodzi o tercjarkę.

⁸⁹⁵ Antoni Lipowski, proboszcz parafii w Zuzeli, kanonik. Udzielił Stefanowi Wyszyńskiemu sakramentu chrztu w 1901.

⁸⁹⁶ Chodzi o kościół parafialny pw. Przemienienia Pańskiego w Zuzeli.

⁸⁹⁷ Chodzi o ks. Czesława Roszkowskiego.

⁸⁹⁸ Czesław Roszkowski (1903–1966), ksiądz, proboszcz parafii pw. Przemienienia Pańskiego w Zuzeli. Przez rok i 7 miesięcy więziony przez władze komunistyczne w Warszawie; brutalnie torturowany podczas przesłuchań.

8 sierpnia 1961, wtorek**Warszawa**

8.30. M[atka] **Adela**⁸⁹⁹ po powrocie z probacji urszulańskiej w Rzymie. Rozmowa jej z Ojcem Świętym była b[ardzo] miła. Papież przesyła „najlepsze uczucia”; prosi o modlitwę na Jasnej Górze.

9.15. B[isku]p B[olesław] **Kominek**, po obradach biskupów Ziem Zach[odnich] nad sytuacją wytworzoną w związku z ustawą o gospodarce terenem. Radzę, by się starał o trzeciego sufragana. Nie wezmę udziału w „dniach maryjnych”, gdyż chcę stworzyć wrażenie, że biskupi sami gospodarzą u siebie; wysłę depeszę. Wręczam materiały „o apostolstwie świeckim” z Komisji Soborowej.

10.00. Ks[iądz] J[erzy] **Pawski** – praca w d[uszpasterstwie] d[obroczyнным], prasowych odcinków i na Szucha.

11.30. D[okto]r **Wanda Bleńska**⁹⁰⁰ z siostrą z Ugandy, pracująca w leprozorium. Prosi o błogosławieństwo. Jest pełna pogody i radości ze swej pracy. Powołanie jej zrodziło się na tle pracy w akademickich kołach misyjnych w Poznaniu, gdzie kończyła uniwersytet.

Matka **Popiel**⁹⁰¹, generalna siostr urszulanek, w sprawach zakonnych.

Ks[iądz] **dziekan z Chojnic**⁹⁰² prosi o przybycie na uroczystość przekazania obrazu M[atki] Bożej Wędrującej z diec[ezji] chełmińskiej do gorzowskiej.

M[atka] **Assumpta Sapieżanka**⁹⁰³, przełożona z Szymanowa, w sprawach zakonnych.

Ks[iądz] **Koryś** z Wielgolasu, po konsekracji kościoła, otrzymuje dalszą pomoc.

18.00. Dłuższa rozmowa z J[erzym] **Turowiczem**, redaktorem „Tyg[odnika] P[owszechnego]”, o pracy pisma na rzecz formacji inteligenckiej katolików.

Odjeżdża ks. prał. **Mączyński**.

9 sierpnia 1961, środa**Warszawa**

7.30. Na Mszy św. prof. St[anisław] Marzyński z żoną, po powrocie z zagranicy.

9.30. Ks[iądz] rektor **Miziolek**. Przyjmuję 22 nowych kandydatów do sem[inarium] metrop[olitalnego]. Ustalamy terminy rozpoczęcia roku akad[emickiego]. Remont k[ościół]a na Bielanych idzie; pozwolenie wystawiono na seminarium, a nie na akademię.

⁸⁹⁹ Chodzi o s. Adelę Łączkę OSU.

⁹⁰⁰ Wanda Bleńska (1911–2014), lekarka, misjonarka od 1951, pracownik ośrodka leczenia trądu w Ugandzie 1951–1994, lekarz naczelny ośrodka 1951–1983, organizatorka szkoleń dla lekarzy i opiekunów nad trędowatymi, nazywana „matką trędowatych”. Powrót do Polski 1993.

⁹⁰¹ Chodzi o s. Franciszkę Popiel USJK.

⁹⁰² Nie udało się ustalić bliższych danych.

⁹⁰³ Assumpta Sapieżanka (Maria Jadwiga) CSIC (1899–1987), bratanica kard. Adama Sapiehy, przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Niepokalanego Poczęcia NMP (niepokalanek) 1959–1977. Do niepokalanek wstąpiła w 1928. Przed objęciem urzędu przełożonej generalnej pełniła obowiązki: nauczycielki, wychowawczyni, kierowniczki internatu, wieloletniej przełożonej domowej (Warszawa, Szymanów, Wałbrzych), archiwistki i sekretarki generalnej.

W seminarium i na Bielanach dwie grupy alumnów malowały wnętrze; zgłosiło się pięćdziesięciu kandydatów do pracy.

Ks[iądz] **Her**⁹⁰⁴, proboszcz z N[owego] Dworu.

Pr[af]at **Piotrowski**⁹⁰⁵ informuje, że likwidują seminarium niższe na Pradze i zabezpieczają lokal na rzecz państwa. Proszę natychmiast powiadomić bp. **Choromańskiego**. Bezprawie wchodzi na szczyty.

11.50. Pani **Petry-Radwańska**⁹⁰⁶, po powrocie do kraju – oddaje się „do dyspozycji prymasa”. Proszę, by naprzód w milczeniu i skupieniu zorientowała się w sytuacji Kościoła, zanim zacznie coś czynić.

Ks[iądz] **Mikołaj Poletyło**⁹⁰⁷, o sprawie studiów; radzę naprzód ukończyć studia na KUL, a później zgłosić się do mnie, dla uzgodnienia dalszych planów.

Ks[iądz] dziekan **Wierzejski**⁹⁰⁸ prosi o poświęcenie odbudowanego kościoła św. Floriana. Ustala się na 19 listopada.

Ks[iądz] J[an] **Piskorz** prosi o wznowienie procesu katowickiego; odradzam ten krok, gdyż nic to nie da, a zabierze mu resztę spokoju. Ks[iądz] P[iskorz] nie jest przekonany o słuszności tej drogi.

H[enryk] **Mosing**⁹⁰⁹ ze Lwowa.

Ks[iądz] **dyr. Dąbrowski**⁹¹⁰ – sytuacja u elżbietanek wrocławskich; proszę przedstawić listę zarządu prow[incjalnego], złożonego z Polek; usunie się zarząd niemiecki, obejmą władzę Polki.

Ks[iądz] **rektor Rechowicz** z KUL, sprawy rewizji w konwikcie. Groza podatków, przed którą KUL chce się ratować ustawą z 1951 r. Nie radzę, gdyż to jest przechodzenie na płaszczyznę ekonomiczną, tracenie argumentów społecznych i wychowawczych.

16.00. Grupa **Znak** – **Stanisław Stomma**, K[onstanty] **Łubieński**, S[tefan] **Kisielewski** i **Mazowiecki** – rozmowa o linii pracy i obrony Kościoła w sejmie.

^a W rękopisie: Mossing.

⁹⁰⁴ Wacław Her (1909–1975), ksiądz, wikariusz parafii pw. Najświętszego Zbawiciela w Warszawie od 1947, wicedziekan nowodworski, członek archidiecezjalnej komisji artystycznej i architektonicznej. Świecenia 1937. Proboszcz parafii pw. św. Wincentego a Paulo w Otwocku 1963–1975.

⁹⁰⁵ Chodzi o ks. Stefana Piotrowskiego.

⁹⁰⁶ Nie udało się ustalić bliższych danych.

⁹⁰⁷ Mikołaj Poletyło (ur. 1924), ksiądz, doktor filozofii, rezydent parafii pw. Wszystkich Świętych w Warszawie. Świecenia 1953. Odszedł z kapłaństwa.

⁹⁰⁸ Stanisław Wierzejski (1905–1995), ksiądz, doktor prawa kanonicznego, proboszcz parafii pw. św. Michała i św. Floriana Męczennika 1958–1986, dziekan dekanatu Praga-Południe 1958–1981, przewodniczący archidiecezjalnej komisji ds. organistowskich. Świecenia 1932. Administrator parafii pw. św. Wawrzyńca w Sochaczewie i dziekan dekanatu sochaczewskiego 1951–1958. Prałat papieski 1970, audytor Trybunału Prymasowskiego.

⁹⁰⁹ Henryk Mosing, ps. ojciec Paweł (1910–1999), polski lekarz ze Lwowa, doktor nauk medycznych od 1956, epidemiolog; potajemnie wyświęcony na kapłana przez prymasa w Laskach w 1961. Członek SKMA „Odrodzenie”; założyciel bractwa kapłańskiego. Po wybuchu II wojny światowej prowadził we Lwowie pracę w Instytucie Badań nad Tyfusem Plamistym prof. Rudolfa Weigla. Potajemnie wychowywał po katolicku młodzież.

⁹¹⁰ Chodzi o ks. Bronisława Dąbrowskiego FDP.

10 sierpnia 1961, czwartek

Warszawa

9.15. Ks[iądz] Jan **Charytański**⁹¹¹, po przyjeździe ze studiów katechetycznych w Belgii.

Ks[iądz] prof. Wł[adysław] **Śledź**⁹¹² z St. Paul, rozmowa w sprawie Ligi Kat[olickiej] i NCWC.

Ks[iądz] dyr. **Hofman**⁹¹³, dyrektor niższego sem[inarium] metrop[olitalnego] – opowiada o opieczętowaniu gmachu sem[inarium] przygotowawczego.

Ks[iądz] kan. **Kitliński**, w sprawie umieszczanych w katedrze relikwii po Tadeuszu **Kościuszcze**⁹¹⁴. Serce Tadeusza Kościuszki umieści się w lewej nawie, w polu między kaplicą chrzcielną a boczną kruchtą⁹¹⁵.

Ks[iądz] **dziekan Sendys**⁹¹⁶ z Sienna, w sprawie fundacji dzwonu przez **marquisa Kucharskiego**⁹¹⁷ z Paryża – dla Warszawy. Zgłosi się 22 VIII [19]61.

Rodzina D. **Gawrońskich**⁹¹⁸, z Manchester, prosi o błogosławieństwo.

D[okto]r **Sawicki**⁹¹⁹ i W[acław] **Auleytner**⁹²⁰ – po powrocie z Włoch; sprawozdanie z działalności KIK za rok ubiegły.

^a *W rękopisie*: Hoffman.

⁹¹¹ Jan Charytański SJ (1922–2009), kapłan zakonny, teolog, katechetyk. Święcenia 1952; śluby zakonne 1956. Doktorat z nauk teologicznych w zakresie katechetyki 1966; habilitacja 1972; profesor nadzwyczajny 1977; profesor zwyczajny 1983. Wykładowca na ATK i w Bobolanum w Warszawie. Współtwórca Centrum Katechetycznego. Autor i współautor ponad 150 publikacji, w tym podręczników do katechezy.

⁹¹² Nie udało się ustalić bliższych danych.

⁹¹³ Adam Hofman (1911–1964), ksiądz, doktor filozofii, członek archidiecezjalnej komisji referatu Perseverantiae Sacerdotalis i kolegium wydziału nauki katolickiej, cenzor ksiąg religijnych, dyrektor NSD w Warszawie, wicerektor WMSD, rektor kościoła na Bielanach. Święcenia 1935.

⁹¹⁴ Tadeusz Kościuszko (1746–1817), generał, mąż stanu, uczestnik wojny o niepodległość Stanów Zjednoczonych 1775–1783, najwyższy naczelnik Siły Zbrojnej Narodowej w czasie insurekcji kościuszkowskiej 1794.

⁹¹⁵ Urna z sercem Kościuszki znajdowała się w skarbcu archikatedry św. Jana Chrzciciela w Warszawie od 1939; po powstaniu warszawskim przeniesiona do kościoła pokarmelickiego. Do katedry wróciła na okres 1960–1963, następnie umieszczona w Muzeum w Łazienkach. W kaplicy Zamku Królewskiego w Warszawie od 1984.

⁹¹⁶ Fanciszek Sendys (1897–1971), ksiądz z diecezji sandomierskiej, proboszcz parafii pw. św. Zygmunta w Siennie i jednocześnie dziekan dekanatu soleckiego 1954–1967. Święcenia 1919. Wikariusz w parafiach: Przysucha 1919, Staszów 1920, Wierzbica 1921, Wierzbnik 1922, Szewna 1926. Administrator i proboszcz parafii w Rudzie Kościelnej 1928. Proboszcz w parafiach: Wielgie 1932, Obrazów 1967.

⁹¹⁷ Eugeniusz Kucharski (1906–1977), właściciel popularnych prywatnych korespondencyjnych szkół zawodowych. Tytuł markiza nabył w 1960. Darczyńca, w tym na rzecz Kościoła w PRL. Z pobudek patriotycznych odnajdywał i skupował polonika.

⁹¹⁸ Nie udało się ustalić bliższych danych.

⁹¹⁹ Stefan Sawicki (ur. 1927), teoretyk i historyk literatury, norwidolog, doktor filologii polskiej od 1960, pracownik KUL 1951–1999. Habilitacja 1968; prorektor KUL 1971–1983; profesura 1972. Działacz Rady Społecznej przy prymasie Polski 1981–1983 oraz przy Radzie Naukowej KEP 1980–1990. Prezes TN KUL 1989–1998. Wiceprzewodniczący Komitetu Nauk o Literaturze PAN 1990–1993; członek PAU. Założyciel Fundacji Norwidowskiej 1992 i jej prezes do 2014.

⁹²⁰ Wacław Auleytner (1919–2016), działacz katolicki, polityk, współzałożyciel KIK, sekretarz KIK warszawskiego 1956–1972. W latach 1952–1956 członek Stowarzyszenia PAX. Poseł z ramienia koła poselskiego Znak 1972–1985. We władzach naczelnych PRON i TPPR od 1983. Zarejestrowany jako TW „Anna” i „Jarosławski 1949–1984; wykorzystywany przez UB/SB do inwigilacji środowisk katolickich, zwłaszcza KIK.

11 sierpnia 1961, piątek

Warszawa

Na Mszy św. M. **Brzezińska**⁹²¹ (z Lechonic), St[anisława] **Nowicka**⁹²² z Krynicy, H[elena] **Zakrzewska** z Domku Maryi i m. **Benedykta** z Lasek. Ustalamy z matką terminy prac w Laskach.

S[iostra] M[aria] **Franciszka**⁹²³ z Piwnej otrzymuje wiele książek dla biblioteki na Piwnej.

Ks[iądz] prob. Al[eksander] **Fedorowicz** z Izabelina, sprawa przystosowania pomieszczeń do potrzeb rekol[ekcyjnych].

11.00. Ks[iądz] prał. **Piotrowski**⁹²⁴, sprawa zabranego semin[arium] niższego na Pradze. Dekrety o zabezpieczeniu lokalu wydano 4 sierpnia, a zarządzenie o zamknięciu szkoły 8 sierpnia, z 14-dniowym terminem na odwołanie.

Sprawa organizacji katechizacji od wakacji. Rząd jest zdecydowany usunąć religię ze wszystkich szkół. Chciałby widzieć zorganizowane punkty katechetyczne, które oblicza na szesnaście tysięcy. Przeznacza na to 150 milionów złotych. Powstaje zagadnienie interesu; rząd chce przez pieniądze uzależnić od siebie te punkty. Ongiś zdecydowaliśmy, że pieniędzy brać nie będziemy. Trzeba to stanowisko podtrzymać. Ks[iądz] Piotrowskiego proszę na konferencję Episkopatu do Cz[ęstochowy], gdzie sam zreferuję sprawę.

Diakon W. **Walnik**⁹²⁵, zwolniony dekretem z obowiązków wyższych święceń na skutek nieuleczalnej choroby psychicznej, dopytuje o przyszłość swoją. Sprawa toczyła się dość długo, oczekiwano na decyzję W[alnika]. Nie mógł powziąć decyzji i prosić o święcenia. Odp[owiedź]: jeżeli stan zdrowia poprawi się na tyle, że będzie mógł powziąć decyzję *tuta conscientia*⁹²⁶ – sprawę ponownie rozpatrzymy.

17.00. Dzieci z **Chotomowa** i **Tarchomina** z ks. prał. **Ugniewskim** i siostrami składają życzenia.

18.00. Pani K.⁹²⁷ ze Lwowa informuje o sytuacji Kościoła św[iętego]. Pracuje trzech kapłanów: ks. **Jastrzębski**, ks. **Haluniewicz** i **Chwirut**, wszyscy trzej w podeszłym wieku i chorowici. Grozi niebezpieczeństwo, że wkrótce miasto pozostanie bez opieki kapłańskiej.

⁹²¹ M. Brzezińska, prawdopodobnie z najbliższej rodziny Kazimierza Brzezińskiego (1895–1965), właściciela majątku Lechonic k. Warki, działacza politycznego i członka SN, posła na sejm 1930–1935, więźnia politycznego okresu stalinowskiego. Brzeziński wspierał finansowo kształcenie Stefana Wyszyńskiego.

⁹²² Stanisława Nowicka, członkini IPW, kierowniczka domu „Ostoja” w Krynicy.

⁹²³ Chodzi o s. Marię Franciszkę FSK.

⁹²⁴ Chodzi o ks. Stefana Piotrowskiego.

⁹²⁵ Nie udało się ustalić bliższych danych.

⁹²⁶ Łac. z całą świadomością.

⁹²⁷ Nie udało się ustalić bliższych danych.

12 sierpnia 1961, sobota

Warszawa – Jeziórka^a

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Przedstawiam projekt odezwy o pomoc żniwną do wiernych, z uwagi na klęski społeczne wywołane opadami. List będzie rozesłany do wszystkich księży biskupów. Przyjmujemy ofertę ks. **Banaszaka**⁹²⁸ na fundację witraży do archikatedry, kosztem Polonii francuskiej.

Rozpatrujemy sprawę zamknięcia przez MO seminarium przygotowawczego. Cała akcja, prowadzona w pośpiechu, wskazuje na jej nielegalność. K[uria] M[etropolitalna] W[arszawska] wystąpi do władz oświatowych i administracji, a bp **Choromański** – do K[omisji] W[spólnej].

17.00. W **Jeziórce**, dek[anat] grójecki, prowadzę wizytację kanoniczną parafii; przeszkadza nieco deszcz, ale ludzi b[ardzo] dużo. Ks[iądz] proboszcz⁹²⁹ mówi o strasznych wypadkach rodziny, która nie bierze udziału w życiu religijnym. W tych dniach piorun uderzył w zabudowania i spalił doszczętnie wszystko. Strwożeni rodzice przysłali dziecko do bierzmowania. Parafia liczy 675 rodzin. Ks[iądz] **Konowrocki** pracuje tu od trzech lat. Pozyskał sobie parafian, lud rolniczy, dość zasobny i ofiarny. Dzieci bardzo ładne, aż dziw, dobrze utrzymane i ubrane. Wybierzmowałem 485 osób z parafii i z okolicy. Wygłosiłem dwie nauki. Przybyło około dwudziestu kapłanów z okolicy. Świątynia czysta, miła, w stylu „polskim”. Dobrze śpiewają *Wierz w Boga*.

Po kolacji przeglądam księgi parafialne, wszystkie niemal zaprowadzone przez nowego proboszcza, starannie utrzymane.

13 sierpnia 1961, niedziela

Jeziórka – Warszawa

Trwa wizytacja kan[oniczna] par[afii] Jeziórka. O godz. 7.30 zlustrowałem świątynię i jej urządzenia. Brak jest ołtarzy; przygotowuje się budowę wielkiego ołtarza, do którego będą wmontowane stare, barokowe figury.

Na godz. 8.00 przybyła młodzież i dziatwa w wieku szkolnym; po Mszy św., w czasie której wszyscy przystąpili do stołu P[añskiego], wygłosiłem do nich kazanie i przeprowadziłem katechizację o obowiązkach dzieci wobec Boga i Kościoła, w rodzinie i wobec bliźnich. Na dziatwie tej znać pracę ks[iędza] proboszcza, systematyczną i długodystansową.

W czasie śniadania spotkałem się z radą parafialną, solidnymi gospodarzami, współpracującymi bliżej z ks[iędzem] proboszczem.

^a *W rękopisie: Jeziorka.*

⁹²⁸ Antoni Banaszak (1901–1999), ksiądz z diecezji poznańskiej, organizator, kierownik i pierwszy rektor Polskiego Seminarium Duchownego w Paryżu 1945–1982; prałat papieski od 1951; organizator NSD w Paryżu 1953; infułat 1961. Święcenia 1927. Rektor ASD w Gnieźnie 1939. Podczas okupacji więzień w Łądzie, KL Dachau i Mautausen-Gusen.

⁹²⁹ Kazimierz Konowrocki (1917–2005), ksiądz, proboszcz parafii pw. Przemienienia Pańskiego w Jeziórce k. Grójca 1958–1969, wicedziekan dekanatu grójeckiego 1958–1969. Święcenia 1943. Proboszcz parafii pw. Świętej Trójcy w Kobylce 1969–1995, prałat. Zasłużony dla ocalenia sanktuarium narodowego w Ossowie; odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi 1995 i Złotym Medalem Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej 1997.

O godz. 10.00 dokonałem konsekracji trzech nowych dzwonów: św. Józef, św. Kazimierz i św. Jan.

Po sumie przemawiałem do rodziców nt. „Rodzina Bogiem silna”. Bardzo miłe było spotkanie z biłą kościelną i z chórem kościelnym.

15.30. Oglądałem cmentarz, gdzie ks[iądz] proboszcz wybudował piękny grobowiec dla byłych proboszczów, których groby znalazły się na ścieżkach, przy regulacji. Odwiedziłem też mieszkanie organisty i kościelnego, salę katechetyczną w domu parafialnym.

16.15. Błogosławiłem niemowlęta, których bardzo dużo zwieziono z parafii i okolicy. Po wysłuchaniu słów podzięką za wizytację zakończyłem ją przemówieniem i błogosławieństwem.

17.30. Opuściłem parafię. Po drodze do Mszczonowa⁹³⁰ zwiedziłem kaplicę w **Karolewie**⁹³¹.

19.15. W domu.

14 sierpnia 1961, poniedziałek

Warszawa – Olsztyn

Na Mszy św. **s. Gertruda**^{a932}, bernardynka z Brazylii, ze swoją siostrą, bernardynką z Łowicza⁹³³, proszą o błogosławieństwo przed powrotem s. Gertrudy do Brazylii.

Ks[iądz] **Wacław Knapik**⁹³⁴, asystent gen[eralny] zgrom[adzenia] ks[ięży] misjonarzy, w przejeździe, prosi o błog[osławieństwo]. Omawiamy sprawę stroju siostr szarytek; zmiana uproszczająca jest konieczna, ale musi tego dokonać Paryż, a my się włączymy w kilka miesięcy później. Polecam ks. **Niedzielę** uwadze i sercu asystenta. Omawiam znaczenie „**Naszej Przeszłości**” i pracę ks. Schletza.

Dwóch kapłanów francuskich, skierowanych przez kard. **Liénarta**⁹³⁵, ks. René **Lehodey**⁹³⁶ i towarzysz z Mission de France – z pozdrowieniami od kardynała. Ponieważ starali się przejść „na wywiad”, skróciłem rozmowę.

^a *W rękopisie*: Gabriela.

⁹³⁰ W Mszczonowie znajdowała się parafia pw. św. Jana Chrzciciela. W 1961 proboszczem parafii został ks. Henryk Napiórkowski (ur. 1906), doktor prawa kanonicznego, wicedziekan mszczonowski, święcenia 1929. Proboszczem w Mszczonowie był do 1982.

⁹³¹ Kościół rektorski pw. Wniebowstąpienia Pana Jezusa w Karolewie należał do parafii pw. Świętej Trójcy w Łukówce, gdzie od 1959 proboszczem był ks. Ksawery Stasiewicz (1919–1972; święcenia 1952).

⁹³² Gertruda (Franciszka) Podwójci OSFB, misjonarka, przebywająca na ok. miesięcznym urlopie w Polsce. W Brazylii od 1931.

⁹³³ Feliksa (Stanisława) Podwójci OSFB (1906–1966), rodzona siostra s. Gertrudy. Do zakonu wstąpiła w 1932; profesja wieczysta 1941.

⁹³⁴ Wacław (Tomasz) Knapik CM (1897–1980), ksiądz, asystent generalny Zgromadzenia Księży Misjonarzy a Paulo w Paryżu 1955–1963. Do zgromadzenia wstąpił w 1915; święcenia 1922. Duszpasterz polonijny we Francji; powrót do Polski 1963.

⁹³⁵ Achille Liénart (1884–1973), francuski duchowny, biskup diecezjalny Lille 1928–1968; sakra biskupia 1928; kardynał od 1930. Święcenia 1907.

⁹³⁶ Nie udało się ustalić bliższych danych.

15.00. Wyjazd do **Olsztyna** na obchód 700-lecia kapituły warmińskiej (1260). Droga zatłoczona turystami. Krótki postój w lesie k. Grunwaldu.

18.30. W **Olsztynie**. Są biskupi sufragani z Gorzowa oraz miejscowi pracownicy kurii – na wieczery.

15 sierpnia 1961, wtorek

Olsztyn – Frombork

6.30. Msza św. w kaplicy biskupiej w Olsztynie.

8.00. Wyjazd do Fr[omborka] przez Dobre Miasto – Braniewo. W drodze policja drogowa zatrzymuje nas trzy razy. Z widoczną nonszalancją pan milicjant puszcza inne wozy, a nas trzyma na boku; wreszcie, nie śpiesząc się, tanecznym krokiem podchodzi do nas, bierze papiery i nie czytając ich, długo trzyma w ręku. Wreszcie oddaje: „Wozik w porządku?” – „Można sprawdzić”. Jedziemy. Podobne urzędowanie trzymało innych biskupów na drodze. Jedziemy do polskiego Fromborka, by uczcić najbardziej polską kapitułę w morzu protestantyzmu i niemieczyzny, jedyną, która w dziejach swoich oparła się krzyżactwu i reformacji, której ofiarą padły diecezje pomerańska (Kwidzyn), sambijska i chełmińska⁹³⁷.

9.30. Zatrzymujemy się w **Braniewie**, gdzie wita nas stercząca resztką wieży najstarszej tu katedry⁹³⁸, której rząd nie chce pozwolić odbudować. Odwiedzamy ks. dziekana **Czajkę**⁹³⁹ i tu przebieramy się w ubiory biskupie.

10.00. Wyjazd do Fr[omborka]. Jeszcze jedno zatrzymanie. W uroczystościach biorą udział delegaci piętnastu kapituł polskich, biskupi sufragani z Gorzowa, bp Bernacki, abp Baraniak, duchowieństwo diecezji i ja. Pochód do katedry z domu biskupiego – prymasowskiego (od czasu wtargnięcia do mego wakacyjnego mieszkania komisji pomiarowej) w szyku luźnym, gdyż nie ma pozwolenia na pochód procesjonalny. Katedra wypełniona po brzegi ludem okolicznym; nie brak wczasowiczów. Policji^a pełno. Przed wejściem do katedry, na podium, ks. infułat **W[o]jciech** **Zink**⁹⁴⁰ wita biskupów; małe dzieci przynoszą wiązanki kwiatów. Delegacja dzieci z Braniewa wręcza wiązki kwiatów z ruin katedry braniewskiej. Na ambonie bp **Wilczyński** wygłasza wstępne powitanie.

^a *W rękopisie tu i dalej: policji. Powinno być: milicji.*

⁹³⁷ Prymas brał udział w uroczystościach z okazji 700-lecia założenia kapituły fromborskiej.

⁹³⁸ Katedra przebudowana w stylu neogotyckim 1855–1859, utraciła wieżę na początku 1945 na skutek wysadzenia w powietrze przez wojska niemieckie. Zniszczeniu uległa ponadto większa część kościoła, który w ruinie pozostał do 1979. Odbudowę rozpoczął ks. prob. Tadeusz Brandys (1936–2010; święcenia 1970). Bazylika mniejsza od 2011.

⁹³⁹ Józef Czajka, ksiądz, dziekan dekanatu braniewskiego.

⁹⁴⁰ Wojciech (Adalbert) Zink (1902–1969), ksiądz warmiński pochodzenia niemieckiego, rządcą diecezji warmińskiej w charakterze prymasowskiego wikariusza generalnego od 1951, wikariusz generalny bp. Tomasza Wilczyńskiego 1957, prepozyt kapituły warmińskiej 1958, infułat 1960. Święcenia 1925. Pierwotnie obywatel niemiecki, po wojnie polski. Jako jedyny biskup zaprotestował przeciwko aresztowaniu prymasa 1953. Sam aresztowany 1953, przetrzymywany w więzieniu przez 16 miesięcy.

Arcyb[isku]p **Baraniak** celebrytuje sumę pontyfikalną, w czasie której bp **Drzazga**⁹⁴¹ wygłasza kazanie. Po sumie wstępuję na ambonę, by powiedzieć kilka słów do ludu – „kazanko”. Nawiązuję do wymownego spotkania mojego w kościele N[ajświętszej] Maryi P[anny] na Zatybrzu w Rzymie. Był to ongiś kościół tytularny kardynała **Stanisława Hozjusza**⁹⁴², biskupa warmińskiego. Dziś ten tytuł należy też do kardynała polskiego. Trzeba było na to poczekać kilka wieków. Potrzeba było jeszcze dociągnąć trzy lata więzienia. Miałem przecież już wyznaczony przez Piusa XII inny tytuł⁹⁴³; ale rząd komunistyczny nie puścił mnie do Rzymu, nie mogłem go objąć, poszedłem do więzienia na trzy lata. W tym czasie umarł kardynał tytularny *in Trastevere*⁹⁴⁴, prymas Hiszpanii⁹⁴⁵. Gdy przyjechałem do Rzymu w 1957 r., papież zaproponował zmianę tytułu. Chętnie przyjąłem, wiedząc, że to był ongiś tytuł wybitnego Polaka, gdzie spoczął po śmierci i posiada tu swoje epitafium. Przy tym epitafium spotkałem się z biskupem Berlina, **Depfnerem**⁹⁴⁶, dzisiejszym kardynałem. Potrzeba więc było do pełni wieków tych trzech lat więzienia, by dobry Bóg mógł wprowadzić swoją poprawkę do naszych dziejów. Przypominam tę sprawę Bożą w kazaniu, co robi ogromne wrażenie na duchowieństwie i wiernych.

Po sumie wracamy do rezydencji biskupiej. Jest obiad z licznymi przemówieniami; ks. prof. **Wojtkowski**⁹⁴⁷ czyta mnóstwo depesz. Wysyłamy depeszę do Ojca Świętego.

O godz. 16.00 w katedrze ma miejsce akademie. Śpiewają połączone chóry z Elbląga: są wspaniałe. Ks[iądz] prof. **Obląg**⁹⁴⁸ czyta długi referat z pierwszych lat dziejów kapituły – jubilatki. Chóry wzbudzają entuzjazm.

O godz. 18.00 bp **Drzazga** odprawia Mszę św. dla ogromnych rzesz ludu, tym razem inteligencji z Elbląga, Braniewa i in[nych] miast. A ja wygłaszam kazanie na chwałę

⁹⁴¹ Józef Drzazga (1914–1978), biskup pomocniczy gnieźnieński 1958–1965, sakra biskupia 1958; doktor teologii. Świecenia 1938. Wykładowca na KUL 1954–1958. Wikariusz kapituły i administrator apostolski diecezji warmińskiej (podlegający bezpośrednio Stolicy Apostolskiej) 1965. Biskup diecezjalny warmiński 1972–1978.

⁹⁴² Stanisław Hozjusz (1504–1579), biskup chełmiński i warmiński 1551–1579, sakra biskupia 1550; kardynał od 1561; sekretarz królewski Zygmunta I Starego od 1538, sekretarz wielki koronny od 1543.

⁹⁴³ Chodzi o kościół tytularny związany z kardynalstwem.

⁹⁴⁴ Na Zatybrzu.

⁹⁴⁵ Enrique Pla y Deniel (1876–1968), arcybiskup Toledo 1941–1968, prymas Hiszpanii 1941–1968, kardynał od 1946. Świecenia 1900. Biskup Ávila 1918–1935, nominacja 1918, sakra biskupia 1919. Arcybiskup metropolita Salamanki 1935–1941.

⁹⁴⁶ Juliusz Döpfner (1913–1976), biskup Berlina 1957–1961, arcybiskup Monachium i Fryzycji 1961–1976, kardynał od 1958, doktor teologii. Świecenia 1939. Biskup Würzburga 1948–1957, sakra biskupia 1948.

⁹⁴⁷ Julian Wojtkowski (ur. 1927), ksiądz, doktor teologii, mariolog, wykładowca, wychowawca, prefekt i rektor w WSD w Olsztynie od 1952. Świecenia 1950. Habilitacja 1968. Biskup pomocniczy warmiński 1969–2004, sakra biskupia 1969. Wykładowca i kierownik Warmińskiego Instytutu Teologicznego 1980–1997. Profesor zwyczajny teologii 1997. Członek Komisji Maryjnej KEP i in. Członek zwyczajny Papieskiej Międzynarodowej Akademii Maryjnej.

⁹⁴⁸ Jan Obląg (1913–1988), ksiądz, doktor teologii z zakresu historii Kościoła, wykładowca i wicerektor WSD w Olsztynie. Świecenia 1936. Kanonik kapituły katedralnej 1959. Biskup pomocniczy warmiński 1962–1982, sakra biskupia 1962. Wikariusz generalny diecezji warmińskiej 1962. Rektor WSD w Olsztynie 1962–1968. Biskup diecezjalny warmiński 1982–1988.

Pani „okrytej słońcem”. *Signum magnum in coeli*⁹⁴⁹ – jako ośrodek nadziei człowieka, do Matki Boga-Człowieka.

20.00. Na wieczerzy są jeszcze biskupi i liczni delegaci kapituły.

16 sierpnia 1961, środa

Frombork – Gniezno

9.30. Po Mszy św. – wyjazd do Gniezna; droga prowadzi przez autostradę na Elbląg, Malbork, Sztum, Kwidzyn, Grudziądz, Bydgoszcz, Żnin. Cały niemal czas siąpi. W okręgu bydgoskim pola zalegały szczerbami zbożem; widać jeszcze wielkie pola żyta stojącego na pniu. Jeszcze gorsza sytuacja jest w okolicach Rogowa i Gniezna. Tutaj nawet drobni gospodarze mają żyto na polach.

14.00. W Gnieźnie. Na obiedzie bp **Czerniak** i ks. **Zaręba**.

16.00. Oglądam samodzielnie pracę w bazylice. Pozostały dwa pola w *ambitus* do oczyszczenia, stoją tu rusztowania żelazne. W dalszym ciągu w katedrze wiele kurzu pochodzącego od prac. Wybite są drzwi od zewnątrz do kaplicy św. Józefa; przejdzie tędy, przez *porta regia*, boczne wejście do bazyliki, na wprost kaplicy Najśw[iejszego] Sakramentu. Wykop konserwatorów nietknięty. Od przeszło roku nie pokazują się i nie podejmują żadnych prac.

Przyłączył się ks. kan. **Raiter**. Wydaje mi się, że nieco osłabł w swej inicjatywie i głuchnie.

10.00. B[isku]p **Czerniak** omawia sprawy personalne, Kongres Maryjny w Nakle i in.

19.15. B[isku]p **Bernacki**, ks. **Zaręba**, ks. **Michalski**, ks. **Raiter**, bp **Czerniak** – omawiamy plan pracy w katedrze i przy domu bp. **Czerniaka**.

17 sierpnia 1961, czwartek

Gniezno – Kalisz – Staw

9.00. Oglądamy prace w katedrze i przy domu bp. **Jana**. Otwór na drzwi jest dokonany; przez kaplicę św. Józefa wchodzić się będzie do nawy bocznej. Wielka trudność z archeologami nie jest rozstrzygnięta. Roboty stoją. Nikt się nie pokazuje. Ks[iądz] **Michalski** jest pełen nadziei. Proponuję zebranie zasadnicze w sprawie planu prac renowacyjnych.

10.30. Ks[iądz] **Majchrzak**, po objęciu zarządu parafii Najśw[iejszego] Serca Jezusowego w Bydgoszczy. Informuje o śmierci ks. kan. **Konopczyńskiego** i o stanie pracy w parafii.

Elżbieta Krasieńska⁹⁵⁰, Poznań – sprawa ochrony zwierząt. Informuję, że już W[arsza]-wa o tym mnie informuje i nie chciałbym rozmawiać z każdym okręgiem osobno.

Ks[iądz] oficjał **Zaręba**, sprawy wizytacji domów zakonnych siostr szarytek.

⁹⁴⁹ Łac. znak wielki na niebie. Por. Ap 12,1.

⁹⁵⁰ Elżbieta Krasieńska, poznańska działaczka na rzecz opieki nad zwierzętami. Reaktywowała oddział Towarzystwa Opieki nad Zwierzętami w Poznaniu.

Ks[iądz] rektor **Pacyna**, w sprawie letniska w Dębkach. Kleryków usunięto nawet z namiotów campingowych. Przyjąłem jedenastu nowych kandydatów.

12.00. B[isku]p L[ucjan] **Bernacki** – sprawy personalne.

14.30. Wyjazd do Stawu na spotkanie kolegów kursowych. Jedziemy przez Jarocin, Pleszew, Kalisz. W Stawie jesteśmy na godz. 17.00. Zastaję kolegów w komplecie: ks. J[ózef] **Dunaj**⁹⁵¹ z Piotrkowa Kuj[awskiego], ks. Stefan **Kołodziej**⁹⁵² z Makoszyna, ks. **Wojciech Wolski**⁹⁵³, dziekan ze Słupcy, ks. **Antoni Kardynski**^{a954}, proboszcz miejscowy, ks. **Ignacy Bronszewski**⁹⁵⁵ z Malanowa.

Naszym zwyczajem po modlitwie w kościele odbywamy „spowiedź”, opowiadając o pracy ostatniego roku.

18 sierpnia 1961, piątek

Staw – Turek – Koło – Warszawa

7.30. Ks[iądz] Stefan **Kołodziej**⁹⁵² odprawia Mszę św. żałobną za zmarłych kolegów. Ja odprawiam Mszę św. wotywną o Matce Bożej, w intencji żywych. W nabożeństwie bierze udział mnóstwo dzieci, młodzieży i starszych. Do obecnych wygłosiłem przemówienie, dziękując za modlitwy.

Na śniadaniu jest ks. L[ucjan] **Kurzwaski**⁹⁵⁶ z Błaszek i ks. A[ntoni] **Reniec**^{b957} z Góry.

Po śniadaniu prowadzimy dalsze rozmowy koleżeńskie na temat prac duszpasterskich i sytuacji poszczególnych parafii. Rozmowy trwają do obiadu i po przerwie obiadowej. Kończymy je modlitwą o godz. 16.30.

Wyjazd do Warszawy przez Kalisz, Turek, Koło. Odwożę do Koła ks. J[ózefa] **Dunaja**. W dalszej drodze oglądamy straszliwe skutki huraganów. Całe linie starych drzew

^a *W rękopisie*: Kordyński.

^b *W rękopisie*: Rwicz.

⁹⁵¹ Józef Dunaj (1892–1965), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Jakuba w Piotrkowie Kujawskim 1956–1965 i dziekan dekanatu piotrkowskiego. Świecenia 1924. W czasie wojny więzień KL Sachsenhausen i Dachau. Proboszcz parafii pw. św. Michała Archaniola w Russocicach 1946–1949 oraz św. Wita w Tuliszkowie 1949–1955.

⁹⁵² Stefan Kołodziej (1898–1982), ksiądz, proboszcz parafii św. Jakuba Apostoła w Makoszynie 1955–1964. Świecenia 1924. Podczas wojny więzień KL Dachau. Proboszcz parafii pw. św. Bartłomieja Apostoła w Bronisławiu 1938–1940; 1947–1955 oraz Wniebowzięcia NMP w Kalinowie 1964–1973.

⁹⁵³ Wojciech Wolski (1895–1969), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Wawrzyńca w Słupcy 1960–1966, dziekan dekanatu słupeckiego; kanonik honorowy kapituły kolegiackiej kaliskiej. Świecenia 1924. W czasie wojny więzień m.in. KL Dachau.

⁹⁵⁴ Antoni Kardynski (1897–1968), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Mikołaja w Stawie Kaliskim od 1950. Świecenia 1924. W czasie II wojny światowej więzień KL Sachsenhausen i Dachau; ofiara eksperymentów pseudomedycznych.

⁹⁵⁵ Ignacy Bronszewski (1894–1987), ksiądz, administrator parafii pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika i św. Mikołaja w Malanowie 1959–1969. Świecenia 1925.

⁹⁵⁶ Lucjan Kurzwaski (1907–1974), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Anny w Błazkach 1958–1974, dziekan dekanatu błazkowskiego. Świecenia 1933.

⁹⁵⁷ Antoni Reniec (1901–1974), ksiądz, administrator parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Górze od 1957. Świecenia 1927.

wyrwane są z korzeniami przed Zdunami, później na drodze od Zdun do Łowicza, na trasie Łowicz – Sochaczew i tuż za Sochaczewem. Zboża na tej linii są uprzętnięte.

19.30. W domu.

19 sierpnia 1961, sobota

Warszawa

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Brak jest bp. **Modzelewskiego** i kanclerza **Olszewskiego**, którzy mają urlop.

Po południu pracuję nad sprawą „Annuario Pontificio”⁹⁵⁸.

20 sierpnia 1961, niedziela

W[arsza]wa – Izabelin – Laski

Do południa pracuję nad przygotowaniem procesu informacyjnego dla dwóch sufraganów, dla Płocka i dla Olsztyna. Przygotowuję list do sekretariatu stanu o „Annuario Pontificio”.

Oczekujemy dziś ks. inf. Filipiaka⁹⁵⁹ z Rzymu, przez Szwajcarię.

18.00. W **Izabelinie**, w k[ościel]e parafialnym wspominamy 10-lecie założenia tej parafii. Biorę udział w recytowanej Mszy św.; lud śpiewa niektóre części po gregoriańsku oraz *Wierzę* po polsku. W czasie *offertorium*⁹⁶⁰ ojcowie składają chleby, matki – wino i świece, młodzież – owoce i kwiaty. Po Ewangelii wygłaszam kazanie „o świętej parafii”. Celebryje ks. A[leksander] **Fedorowicz**, obecni są wszyscy „laskowi” księża. Po nabożeństwie jest spotkanie z rodzinami, które ustawiły się wsiami wokół kościoła.

Po wieczery oglądam „domek rekolekcyjny”, który powoli montuje się w barakach. Władze nie pozwoliły nam budować zaplanowanego domu rekolekcyjnego przy kościele. Poprzestajemy na baraczkę.

21.00. Wracam do Lasek, gdzie nocuję.

21 sierpnia 1961, poniedziałek

Laski – Warszawa

7.30. W kaplicy domu rek[olekcyjnego] udzielam czterech niższych święceń jednemu ze starszych ludzi, który gotuje się do pracy misyjnej.

9.30. Rozmowa z m. **Benedyktą**⁹⁶¹.

10.00. Przyjeżdża ks. infułat **Filipiak** z Rzymu, przez Szwajcarię. Przywozi mi list od Ojca Świętego, autograf. Mówi o swej 45-minutowej rozmowie z papieżem, na którą był zaproszony przed swoją podróżą do Polski.

⁹⁵⁸ „Annuario Pontificio” – organ informacyjny i rocznik statystyczny Stolicy Apostolskiej wydawany od 1912.

⁹⁵⁹ Bolesław Filipiak (1901–1978), ksiądz z archidiecezji gnieźnieńskiej, doktor obojga praw, pracownik kurii rzymskiej, konsultor, radca prawny, kanonik honorowy od 1947; infułat. Święcenia 1926. Dziekan Trybunału Roty Rzymskiej 1967–1976. Biskup tytularny 1976–1978, sakra biskupia 1976; kardynał od 1976.

⁹⁶⁰ *Lac*. ofiarowanie, część Mszy św.

⁹⁶¹ Chodzi o s. Benedyktę Walicką-Woyczyńską FSK.

Papież poruszył sprawę bp. **Kaczmarka**; z tej rozmowy wynika, że papież chciał sprowadzić bp. K[aczmarka] do Rzymu, ale kard. **Tardini**, niechętny tej sprawie, wstrzymał wykonanie. Papież skłania się do projektu, by bp K[aczmarek] zamieszkał w Loretto.

Papież daje do zrozumienia, że oczekuje mnie w Rzymie; tego samego zdania, że przyjazd byłby pożądany, jest abp Dell'Acqua⁹⁶² i inni prałaci kurialni.

Papież poruszył sprawę drugiego kardynała dla Polski. Zaznaczył, że niektórzy Polacy o to proszą. Papież jest zdania, że w obecnej sytuacji lepiej jest, gdy w Polsce jest jeden kardynał.

Papież prosił, by ks[iądz] prałat zabrał list autograf i album z Castel Gandolfo. Mówił o swoim zaufaniu do kardynała-prymasa, chociaż nie brak ludzi, którzy go nie rozumieją. Prosił, by mi powiedzieć, że papież ma pełne zaufanie do kardynała. Mówił o swej czci do M[atki] Bożej Jasnogórskiej. Sam zabiegał o to, by **Felici**⁹⁶³ porobił fotografie z przebudowanej kaplicy i z Castel Gandolfo dla wręczenia prymasowi. Mówił o katedrze gnieźnieńskiej, którą odwiedzał; znalazł w swoich notatkach zapiskę o odwiedzeniu Gniezna i Warszawy. Rozmowa była bardzo serdeczna i bezpośrednia.

Po powrocie do Warszawy zawiozłem ks[iędza] prałata na grób kardynała **Hlonda**; pomnik bardzo się podobał prałatowi. Zwiedziliśmy grobowce arcybiskupów warszawskich i katedrę.

Wieczorem urządziliśmy w kółku domowym wieczerek imieninową dla ks. prałata **Filipiaka**. Wspomnienia snuły się wokół kardynała Hlonda. Ks[iądz] F[ilipiak] mówił też o uroczystości ku czci św. **Katarzyny Sien[eńskiej]**⁹⁶⁴ na Kapitolu. Gdy odczytano depesze prymasa Polski, urządzono owacje na cześć Polski.

22 sierpnia 1961, wtorek

Warszawa

Dziś rano czytałem list-autograf Jana XXIII skierowany do mnie przez pośrednictwo ks. infułata B[olesława] **Filipiaka**. Autograf liczy osiem stron pisma ręcznego. Ojciec Święty spieszy z pociechą duchową, sam trwając na modlitwie w Castel Gandolfo, przed obrazem M[atki] Bożej Częstochowskiej, w kaplicy prywatnej, którą właśnie powiększył i przyozdobił. Papież daje wyraz swej głębokiej ufności do Pani Jasnogórskiej, przed którą modlić się będzie przez piętnaście dni skupienia, które sobie urządził. List nosi datę 28 lipca; dołączony jest odpis maszynowy. Jednocześnie Ojciec Święty przysłał album z kaplicy Jasnogórskiej w Castel Gandolfo dla mnie i dla Jasnej Góry. Wielkie uczucie wdzięczności i modlitwa za papieża podczas dzisiejszej Mszy św. jest moją odpowiedzią.

7.30. Na Mszy św. s. **Landy Teresa** i s. **Odylla**⁹⁶⁵ z Lasek.

⁹⁶² Angelo Dell'Acqua (1903–1972), arcybiskup tytularny 1958–1972. Świecenia 1928. Substytut w Sekretariacie Stanu 1954. Sakra biskupia 1958; kardynał 1967. Wikariusz generalny Rzymu 1968–1972.

⁹⁶³ Giuseppe Felici (1839–1923), oficjalny włoski fotograf wydarzeń w Watykanie.

⁹⁶⁴ Katarzyna Sienieńska (1347–1380), włoska tercjarka dominikańska, mistyczka, kanonizowana 1461. Ogłoszona doktorem Kościoła 1970 i współpatronką Europy 1999.

⁹⁶⁵ Odylla (Anna) Czarlińska FSK (1907–1998). Do zgromadzenia wstąpiła w 1934. W zgromadzeniu pełniła posługę administracyjną.

9.00. Ks[iądz] rektor **Miziolek** i ks. dyr. **Hofman** w sprawie seminarium przygotowawczego. Kuratorium rozsyła do rodziców uczniów zaproszenie, pełne troski o przyszłość chłopców, ofiarując pomoc w umieszczeniu w innych szkołach i stypendia. Chytra robota, byle tylko odciągnąć ludzi z drogi powołania kapłańskiego. Jest projekt, by umieścić klasę XI w seminariach niższych w Lublinie i w Płocku, które na razie ocalały. Ks[iądz] **dyrektor** będzie na razie trwał na stanowisku.

Maryla Modrze[je]wska-Pattison⁹⁶⁶, wnuczka Heleny **Modrzejewskiej**⁹⁶⁷ – prosi o błogosławieństwo przed powrotną podróżą do Ameryki.

D[okto]r Janina **Pliszczyńska**⁹⁶⁸ prosi o interwencję u bp. Lorka w sprawie pozostawienia na KUL ks. dr. **Woytowicza**, „fenomenalnego hellenisty”. Proszę, by sama to przedstawiła b[isku]powi.

Ks[iądz] **Zieleniecki Bolesław**⁹⁶⁹ – inkardynacja do archid[iecezji].

Ks[iądz] Al[eksander] **Fedorowicz** w sprawie parafii.

Ks[iądz] Józef **Kosiarz** TJ⁹⁷⁰ w sprawie instytutu wynagradzającego. Zgłosi się za miesiąc po odpowiedź.

Ks[iądz] Stefan **Urbanek**⁹⁷¹, Prażmów-Kędzierówka, prosi o pomoc dla kaplicy w K[ędzierówce]⁹⁷², o darowanie organów, które leżą na chórze.

Ks[iądz] **Pelka**⁹⁷³ z Ostrołęki, budowniczy kościoła.

Ks[iądz] **Zembrzusi Jacek**⁹⁷⁴ w sprawie studiów; ma kończyć doktorat w ciągu dwóch lat.

M[atka] **Lucyna**⁹⁷⁵, przełożona gen[eralna] siostr pasterek z Jabłonowa Pom[orskiego] – sprawy zakonne.

Ks[iądz] **Śmiglak TChr**⁹⁷⁶ z Francji z listem.

⁹⁶⁶ Maryla Modrzejewska-Pattison (1893–1966), malarka, wnuczka Heleny Modrzejewskiej.

⁹⁶⁷ Helena Modrzejewska (1840–1909), aktorka, propagatorka twórczości Williama Szekspira.

⁹⁶⁸ Janina Niemirska-Pliszczyńska (1904–1982), filolog klasyczny, pracownik KUL. Kierownik Sekcji Filologii Klasycznej KUL 1963–1969; 1972–1974. Autorka licznych prac i przekładów z literatury antycznej.

⁹⁶⁹ Bolesław Zieleniecki (1903–1965), ksiądz z diecezji płockiej, prawnik, inkardynowany do archidiecezji warszawskiej 1961. Rezydent parafii pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Warszawie od 1946. Świecenia 1934.

⁹⁷⁰ Nie udało się ustalić bliższych danych. Jezuita o podanym imieniu i nazwisku nie figuruje w katalogach prowincji polskich Towarzystwa Jezusowego.

⁹⁷¹ Stefan Urbanek (1916–1985), ksiądz, wikariusz parafii pw. św. Franciszka z Asyżu w Prażmowie. Świecenia 1942. Prokurator WMSD w Warszawie. Członek archidiecezjalnego referatu pomocy dla WMSD. Wikariusz parafii pw. Świętej Trójcy i św. Apostołów Piotra i Pawła w Belsku Dużym koło Grójca od 1964.

⁹⁷² Wieś Kędzierówka należała do parafii pw. św. Franciszka z Asyżu w Prażmowie. Kaplica w Kędzierówce znajdowała się w odległości 10 km od kościoła parafialnego.

⁹⁷³ Marian Pełka (1910–1979), ksiądz, administrator parafii pw. Ofiarowania NMP i św. Jana Chrzciciela w Ostrołęce, w parafii od 1955. Świecenia 1937. Proboszcz parafii pw. św. Jana Chrzciciela i św. Wojciecha w Poświętnem.

⁹⁷⁴ Jacek Zembrzusi (ur. 1936), ksiądz, absolwent filozofii, doktorant KUL. Świecenia 1959.

⁹⁷⁵ Chodzi o s. Lucynę Łakomicę CSDP.

⁹⁷⁶ Bogdan Śmiglak TChr (1929–1989), kapłan zakonny, duszpasterz polonijny we Francji 1959–1975. Świecenia 1957. Duszpasterz w Kanadzie. Aktywny działacz organizacji polonijnych.

Ks[iądz] Cz[esław] **Domaradzki**, *reductus ad statum laicalem* przez władze zakonne, z zapytaniem, co ma robić. Odpowiedź: gdy nie jest w stanie obronić dla siebie [a], niech przynajmniej obroni dla siebie Chrystusa. Jeżeli nie jest zadowolony z wyroku władz zakonnych, może się odwołać do Kongregacji Zakonów w Rzymie. Powinien jednak bardzo sumiennie rozważyć swój stan wewnętrzny, gdyż sposób, w jaki odnosił się do przełożonych kościelnych, i listy jego do mnie oskarżają samego autora.

Ks[iądz] prał. **Piotrowski**⁹⁷⁷ informuje o postulatach, które wysunęły władze państwowe w związku z punktami katechetycznymi^b: 1) mogą być tylko w pomieszczeniach kościelnych, a nie prywatnych; 2) mogą uczyć tylko księży i świeccy, a nie zakonnicy; 3) władze oceniają stan pomieszczeń sanitarnych itp.; 4) trzeba podpisać umowę z władzami państwowymi; 5) nadzór ma inspektorat szk[olny].

13.00. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański**, po wizycie u dyrektora **Żabińskiego**, z Urzędu [do] Spraw Wyznań. Dyrektor Ż[abiński] podaje do wiadomości zarządzenie min[istra] oświaty⁹⁷⁸ o katechizacji w punktach katechetycznych.

23 sierpnia 1961, środa

Warszawa – Lublin – Warszawa

6.00. Msza św.

7.30. Wyjazd z ks. **Filipiakiem** do Lublina.

10.00. W Lublinie u ks. rektora **Rechowicza**. Jest bp **Lorek**, bp **Urban**⁹⁷⁹, bp **Jaroszewicz**, bp **Kalwa**, bp **Strąkowski**⁹⁸⁰, bp **Mazur**.

10.30. Początek prac „wykładów uniwersyteckich dla duchowieństwa”⁹⁸¹. Na sali przeszło sześciuset księży. B[isku]p **Kalwa** przewodniczy. Ks[iądz] rektor mówi o sytuacji KUL. Swoje przemówienie dzieli z ks. inf. **Filipiakiem**. Pocieszam rektora KUL, po czym mówię o soborze. Ks[iądz] F[ilipiak] bardzo pięknie mówi o papieżu. Po przerwie – wykład bp. **Jaroszewicza**, bardzo dobry, nt. – idea soboru powszechnego.

^a W rękopisie wyraz *nieczytelny*.

^b W rękopisie: katechizacji.

⁹⁷⁷ Chodzi o ks. Stefana Piotrowskiego.

⁹⁷⁸ Wacław Tułodziecki (1904–1985), minister oświaty 1959–1966, poseł 1957–1965; 1969–1972. W PPS od 1922, w PZPR od 1948. Dyrektor Państwowego Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych w Warszawie 1948–1955. Dyrektor Departamentu Zakładów Wychowawczych i Szkół Specjalnych w Ministerstwie Oświaty 1956–1959. Wiceprzewodniczący ZG ZNP 1957–1959.

⁹⁷⁹ Wincenty Urban (1911–1983), biskup pomocniczy gnieźnieński 1960–1967, doktor nauk teologicznych w zakresie historii Kościoła. Święcenia 1936. Doktorat 1947, kolokwium habilitacyjne 1953. Wykładał m.in. w WSD we Wrocławiu, na PWT, w WSD w Nysie, ATK. Sakra biskupia 1960. Biskup pomocniczy archidiecezji wrocławskiej 1967–1983. Finalizacja habilitacji 1971, profesor nadzwyczajny 1973. Wikariusz kapitułny archidiecezji wrocławskiej 1974–1976. Profesor zwyczajny 1979. Twórca wrocławskiej szkoły historyków Kościoła.

⁹⁸⁰ Henryk Strąkowski (1910–1965), biskup pomocniczy lubelski 1958–1965, wikariusz generalny diecezji, doktor teologii od 1939; biblista, tłumacz, wykładowca na KUL. Święcenia 1933. Diecezjalny moderator Sodalicji Marińskiej od 1945, sekretarz generalny TP KUL, sekretarz uczelnianej komisji wydawniczej. Sakra biskupia 1958.

⁹⁸¹ Chodzi o kurs szkoleniowy dla duchowieństwa.

Po obiedzie – rozmowa z bp. **Jaroszewiczem** nt. sytuacji w Kielcach i z bp. **Kałwą** w sprawach KUL.

15.00. Wyjazd na **Poczekajkę**, do domów akademickich KUL, z ks. rektorem Rechowiczem.

15.30. Powrót do W[arsza]wy przez Nałęczów, Kazimierz n[ad] W[isłą], gdzie oglądamy kościół, i Puławę.

19.00. Na Miodowej.

24 sierpnia 1961, czwartek

Warszawa – Częstochowa

7.30. Po Mszy św. odjeżdża do Torunia ks. inf. Filipiak. Zabawi w Polsce do 5 października.

14.15. Wyjazd do Częstochowy z bp. **Modzelewskim** i moim **ojcem**. Droga dobra, chociaż nieład panuje w ruchu w dalszym ciągu. Odpoczywamy w lesie, gdzie spotykamy księży kurialnych, jadących również na Jasną Górę: prał. **Markowskiego**, kan. **Olszewskiego** i J[erzego] **Zalewskiego**⁹⁸².

18.00. Stajemy na Jasnej Górze. Przekazuję ojcu **generałowi**⁹⁸³ dar Ojca Świętego w postaci albumu z Castel Gandolfo. Na imieniny o[jciec] generał dostaje brewiarz nowy.

19.15. W kaplicy M[atki] Bożej odprawiam Mszę św. dla kapłanów – pielgrzymów na Jasną G[órę]⁹⁸⁴. Wita nas o. przeor **Radwański**. Po Mszy św. wygłaszam kazanie osnute na tle listu Jana XXIII do prymasa Polski.

25 sierpnia 1961, piątek

Jasna Góra

7.30. Msza św. w kaplicy M[atki] Bożej J[asno]g[órskiej]. Udzielam memu ojcu Komunii św. Obecni są kapłani archidiecezji. Na pielgrzymkę przybyło około dwustu księży. Po mojej Mszy św. jestem na imieninowej Mszy św. ojca **generała Nowaka**.

O godz. 9.00 bp **Pawłowski** ma odczyt do duchowieństwa na sali różańcowej.

O godz. 11.00 bp **Modzelewski** odprawia Mszę św. w kaplicy Matki Bożej. Po Mszy św. mówię o ideologii sobót Królowej Polski oraz odnawiam akt oddania się duchowieństwa warszawskiego Matce Bożej Jasnogórskiej.

W czasie obiadu składam życzenia imieninowe ojcu generałowi **Ludwikowi Nowakowi**.

19.00. Biorę udział w procesji eucharystycznej na wałach.

⁹⁸² Jerzy Zalewski (ur. 1931), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Warszawie, wykładowca liturgiki w WMSD w Warszawie, członek komisji liturgicznej archidiecezji warszawskiej i komisji egzaminacyjnej zakonników. Święcenia 1955. Dziekan staromiejski od 1982, kanonik gremialny od 1986; ceremoniarz prymasowski, notariusz kurii metropolitalnej.

⁹⁸³ Chodzi o o. Ludwika Nowaka OSPPE.

⁹⁸⁴ W 1961 odbyła się druga pielgrzymka duchowieństwa archidiecezji warszawskiej na Jasną Górę.

22.00. Zbierają się w kaplicy „realiści”, którzy pracowali dziś pod przewodnictwem bp. Pawłowskiego w Instytucie. Odbywamy wspólną adorację godziną, na zakończenie której ponawiam akt oddania się Matce Bożej na wierną i całkowitą służbę Kościołowi św[iętemu] – aż do krwi.

26 sierpnia 1961, sobota

Jasna Góra

8.00. Odprawiam Mszę św. w kaplicy Matki Bożej, wśród niezwyklego ścisku i tłoku. Asystuje ks. inf. **Mystkowski**. Udzielam Komunii św. uczestnikom konferencji „realistów”.

8.30. W bazylice jasnogórskiej, na zaproszenie **bp. Pawłowskiego**, przemawiam do duchowieństwa i wiernych diec[ezi] wrocławskiej, którzy tu dziś przybyli z pielgrzymką, aby wraz ze swoim biskupem oddać się Matce Bożej. Przybyły delegacje księży ze wszystkich dekanatów. Są liczne pielgrzymki z różnych parafii. Po Ewangelii biskup usiadł na tronie, a ja od ołtarza przemawiałem nt. – *nihil sine episcopo*⁹⁸⁵; przypominałem zdarzenie z Lubrańca, gdzie w 1945 r. organizowałem seminarium duch[owne]. Gdy zabrakło chleba w sem[inarium], wieść ta rozniosła się po miasteczku. Dzieci przyniosły około siedemdziesięciu bochenków. Przyszła mała wychudła dziewczynka w perkalikowej sukieneczce, z dużym bochnem chleba. Było go już dość. Proszę więc małą: „Podziękuj mamusi, bo już mamy chleb”. Dziewczynka w płacz. „Czemu płaczesz?” – „A bo ksiądz od bogatych wziął, a że my są biedne, to ksiądz od nas nie chce”. Wziąłem, głęboko wzruszony. Dla takiego ludu warto pracować.

11.00. Na wałach bp **Kominek** celebryje sumę pontyfikalną. Wygłaszam kazanie nt. „Rodzina Bogiem silna”. Poruszam sprawę zamachu M[inisterstwa] O[święty] na wolność nauczania w kościołach. Po sumie odnawiam śluby j[asno]g[órskie]. Plac zapełniają wielkie rzesze ludu.

W czasie obiadu przemawiam do duchowieństwa, odczytuję list Ojca Świętego do mnie, rozporządzenie m[inistra] o[święty] o punktach katechetycznych i list bp. Chormańskiego do dyr. **Żabińskiego**.

19.00. Biorę udział w procesji maryjnej, a na zakończenie odczytuję list Ojca Świętego i prowadzę Apel J[asno]g[órski].

27 sierpnia 1961, niedziela

Jasna Góra – Warszawa

8.00. W kaplicy M[atki] Bożej odprawiam Mszę św. dla inteligencji kat[olickiej], będącej owocem pracy stow[arzyszenia] akad[emickiego] „Odrodzenie”. Dziś są tu również dzieci naszych odrodzeniowców. Panuje tłok niebывały. Trudno się dostać do kaplicy. Po Mszy św. wygłaszam przemówienie, w którym oddajemy inteligencję katolicką Matce Najśw[iętszej].

⁹⁸⁵ *Lac.* nic bez biskupa.

O godz. 10.30. w Sali Różańcowej zagajam prace. Odnawiamy **śluby** jasnogórskie. Po czym bp **Pawłowski** wygłasza piękny odczyt o mistycznym ciele Chrystusa – o Kościele.

W międzyczasie ks. prof. **Majka** przynosi mi zaproszenia na konferencję socjologów katolickich; podpisuję dziewięćdziesiąt zaproszeń.

Na sali jest około 250 osób; znaczną grupę stanowi młodzież odrodzeniowców.

B[isku]p **Kominek** wygłasza dobry referat o ruchu ekumenicznym przedsoborowym.

Po obiedzie odwiedzam grupę młodzieży, „dzieci” odrodzeniowców. Kilka zdań skierowałem do nich.

O godz. 15.15 odwiedzam jeszcze seniorat na sali różańcowej; odczytuję list Jana XXIII do mnie. Odjazd do W[arszawy] z ojcem i ks. **Raiterem**, który wysiada w Piotrkowie Tryb[unalskim].

19.00. W domu.

28 sierpnia 1961, poniedziałek

Warszawa

7.30. Na Mszy św. p. **Romanowska**⁹⁸⁶, żona zmarłego profesora R[omanowskiego]⁹⁸⁷ na UMCS-Lublin, z córką.

9.00. H[enryk] **Ruszczyk** w sprawie żądania usunięcia krzyży z sal zakładu dla ociemniałych w Laskach. Informuję, że katolicy nigdzie krzyży nie zdejmowali; czynili to urzędnicy państwowi. Trzeba uważać to za etap do upaństwowienia zakładu; pracownicy zakładu muszą pamiętać, że Laski wyrosły z motywacji religijnej. Z tego względu nie trzeba przykładać ręki do laicyzacji zakładu i zarządu. Usunięcie sióstr z zakładu może tylko ułatwić przejście zakładu przez państwo.

K. **Stabrowska**⁹⁸⁸ w sprawie współpracy ks. T[adeusza] **Romaniuka**⁹⁸⁹ z Instytutem.

10.00. W seminarium metropol[olitalnym] jednodniowy **kurs katechetyczny** dla duchowieństwa archidiecezji. Udział b[ardzo] liczny, z uwagi na aktualność zagadnienia, w nowej postaci, po wydaniu „ukazu” M[inisterstwa] O[święty] o punktach katechetycznych. Ks[iaźdz] **prał. Piotrowski**⁹⁹⁰ przedstawia sytuację na odcinku organizacji katechizacji kościelnej. Ks[iaźdz] **Dziurzyński**⁹⁹¹ wygłasza dobry referat nt. katechizacji młodzieży.

⁹⁸⁶ Jadwiga Romanowska (?–1977), żona prof. Henryka Romanowskiego.

⁹⁸⁷ Henryk Romanowski (1889–1960), ekonomista rolny, doktorat 1933, habilitacja 1933; radca Lwowskiej Izby Rolniczej od 1937, kierownik Katedry Ekonomiki Rolnej UMCS, profesor nadzwyczajny UMCS 1946, dziekan Wydziału Rolniczego UMCS 1947–1948, prorektor ds. nauki w Wyższej Szkole Rolniczej 1956–1957.

⁹⁸⁸ Nie udało się ustalić bliższych danych.

⁹⁸⁹ Tadeusz Romaniuk (1910–1988), ksiądz, prawnik, proboszcz parafii św. Wawrzyńca na Reducie Wolskiej w Warszawie 1957–1983. Świecenia 1934. Proboszcz parafii pw. św. Judy Tadeusza na Sadybie 1950–1956. Notariusz, sędzia sądu metropolitalnego warszawskiego.

⁹⁹⁰ Chodzi o ks. Stefana Piotrowskiego.

⁹⁹¹ Jerzy Dziurzyński (1928–2013), ksiądz, wikariusz w parafii pw. św. Michała Archaniola i św. Floriana Męczennika w Warszawie 1957–1963. Świecenia 1953. Duszpasterz akademicki 1964–1968. Proboszcz w Marysinie 1968–2003. Członek archidiecezjalnej komisji duszpasterstwa akademickiego. Przewodniczący archidiecezjalnego referatu Perserverantiae Sacerdotalis. Członek archidiecezjalnego kolegium wydziału nauki katolickiej; kanonik honorowy.

Daję kilka wskazań, zalecając pracę z rodziną; organizowanie specjalnych nabożeństw dla młodzieży; opiekę nad dziećmi. Zachęcam do utrzymania *sensus catholicus – nihil sine episcopo*.

16.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Brak bp. **Majewskiego** i bp. **Modzelewskiego** – obydwaj są na wizytacji. B[isku]p **Choromański** mówi o swej drugiej rozmowie z dyr. **Żabińskim**. Myśl przewodnia mowy p[ana] dyrektora jest: „prawo obowiązuje, nie wolno go zwalczać, wyciągniemy konsekwencje”.

Biskupi i wszyscy uczestnicy sesji (przybywa bp **Modzelewski**) zostają na wieczery.

29 sierpnia 1961, wtorek

Warszawa – Jasna Góra

7.30. Msza św. w domu. Poprawiam tekst kazania z 26 sierpnia na J[asnej] Górze; będzie zaraz rozprowadzony wśród księży. Instytut przygotował się do przepisywania.

10.00. W archikatedrze bp **Majewski** ma celebrę pontyfikalną na uroczystość ściecia św. Jana. Kazanie głosi ks. prał. **Ugniewski**, zbyt historyczne, bez zastosowania. Ludzi stosunkowo niewiele, nawet jak na katedrę. Dzień pracy ciąży nad świętem, nadto brak informacji w innych kościołach.

12.00. U ks. **Kitlińskiego** na małym śniadaniu kapituły.

13.00. P. **Łażewski**⁹⁹², wysłannik dyr. **Kucharskiego** z Polonii USA, w sprawie przyjazdu kard. **Cushinga**; plan jest pomyślany idealnie, jako wielka delegacja katolików amerykańskich. W rzeczywistości szło tylko o kardynała, który koniecznie chce przyjechać do Polski i planuje to na 15 VIII 1962 r.

15.00. Wyjazd do Częstochowy z ks. **Padaczem** i ks. **Goździewiczem**. Droga dobra, postój w lesie; przyjazd na godz. 19.00. Księża wracają z wieczery. Już w tej chwili jest ich przeszło trzystu. Przeważa młodzież.

21.00. W kaplicy Matki Bożej zbiera się duchowieństwo gnieźn[ieńskie]⁹⁹³, wszyscy w komżach; przewodniczy bp J[an] **Czerniak** i bp L[ucjan] **Bernacki**. Śpiewamy wspólnie *Bogurodnicę*. Odczytuję list Jana XXIII i wprowadzam do modlitwy. O[jciec] **Paweł Kosiak** wygłasza referat o oddaniu się Matce Bożej. Od godz. 22.00 zaczynają się adoracje dekanatów pod przewodnictwem różnych kapłanów. Biorę udział w I grupie, którą prowadzi ks. **Ziarniak**⁹⁹⁴. Udzielam zezwolenia na Mszę św. po północy. Księża modlą się całą noc. Obraz M[atki] Bożej jest odsłonięty do rana.

⁹⁹² Nie udało się ustalić bliższych danych.

⁹⁹³ Chodzi o pielgrzymkę duchowieństwa archidiecezji gnieźnieńskiej na Jasną Górę.

⁹⁹⁴ Dobromir Ziarniak (1906–1985), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Stanisława w Nakle nad Notecią 1948–1968, dziekan dekanatu nakielskiego. Świecenia 1931. Podczas II wojny światowej więzień KL Dachau. Proboszcz parafii pw. św. Wojciecha w Brześciu nad Gopłem 1936–1948. Twórca muzeum regionalnego. Prałat papieski 1970. Członek kolegium wizytatorów parafii dziekańskich od 1971. Proboszcz parafii pw. św. Mikołaja w Inowrocławiu 1968–1981; dziekan dekanatu inowrocławskiego.

30 sierpnia 1961, środa

Jasna Góra

O godz. 7.30. odprawiam Mszę św. dla duchowieństwa. Msza jest recytowana. Po Mszy św. wygłaszam przemówienie o oddaniu się Matce Bożej. Duchowieństwo odczytuje zbiorowy akt, jaki był w Gnieźnie, po czym śpiewamy *Bogurodnicę* i *Boże, coś Polskę*. Udzielamy wspólnie błogosławieństwa.

9.30. W czasie śniadania udzielam informacji o obecnej sytuacji religii według zarządzeń M[inisterstwa] O[święty]. Ks[iaźdz] **Raiter** odczytuje list bp. **Choromańskiego** i zarządzenie oraz podaje kilka uwag z konferencji wizytatorów.

10.15. Odprawiamy wspólną drogę krzyżową na wałach. Przy każdej stacji przemawia inny kapłan. Zbiera się spora gromada pielgrzymów, głównie młodzieży i dzieci. Trwa to do godz. 11.30. Po fotografii wchodzimy do kaplicy przy śpiewie litanii loretańskiej. Odmawiamy różaniec. B[isku]p **Bernacki** dziękuje za pielgrzymkę. Ponawiamy błogosławieństwo.

W czasie obiadu kilka miłych słów pożegnania. Księża mają pociągi po 14.00, b[ardzo] wygodne.

13.30. B[isku]p **Bernacki**, podpisuję kilka dekretów.

Przychodzi wiadomość z R[ady] P[aństwa] o ogłoszeniu mobilizacji. Nowy etap niebezpiecznej gry z ogniem.

Po obiedzie pracuję cały czas nad porządkiem dziennym 67. Konferencji Plenarnej Episkopatu.

31 sierpnia 1961, czwartek

Jasna Góra

7.30. W kaplicy M[atki] Bożej zebrały się siostry zakonne, przedstawicielki domów zakonnych z arch[idiecezji] gnieźnieńskiej⁹⁹⁵. Przyszły, by ponowić akt oddania się zakonów Matce Bożej. Wygłosiłem do nich przemówienie, po czym bp **Czerniak** odczytał akt. Siostry zostają cały dzień na modlitwie.

9.00. W Instytucie Prymasowskim – rozmowa na temat przygotowania tekstów dla Konf[erencji] Episkopatu.

10.00. Pracuję nad listem do duchowieństwa i wiernych, w sprawie katechizacji.

15.00. W instytucie – projekt listu do przepisywania.

18.00. B[isku]p **Choromański**, omawiam projekt zmiany porządku obrad Episkopatu; naprzód będzie konferencja, a później rekolekcje, w tym samym czasokresie.

19.00. W czasie wieczery ogłaszam projekt zmiany pracy. Biskupi wyrażają zgodę.

20.00. Konferencja **Komisji Głównej**. Brak abp. **Baziaka** i bp. **Zakrzewskiego**. Przyjęliśmy porządek dzienny jutrzejszej konferencji. B[isku]p **Z[ygmunt] Choromański**

⁹⁹⁵ Chodzi o pielgrzymkę siostr zakonnych archidiecezji gnieźnieńskiej.

informuje o swoich rozmowach na K[omisji] W[spólnej] i z dyr. **Żabińskim**. Przedstawiam dwa projekty listu do wiernych: jeden tarnowski, drugi mój. Pierwszy nie mógłby być czytany z ambon, chociaż odtwarza całą sytuację religii, jak to dziś wygląda. Drugi projekt miałby szansę odczytania. Oddano go do Komisji Szkolnej, gdzie bp **Chormański** będzie referował projekt. Omówiliśmy sprawę listu do Sekr[etariatu] Stanu, o informacjach „Annuario Pontificio”. Była też omawiana *causa K[ielcensis]*⁹⁹⁶. Obrady zakończono o północy.

⁹⁹⁶ *Lac.* sprawa kielecka.

WRZESIEŃ

1 września 1961, piątek

Jasna Góra

9.15. Początek Konferencji Plenarnej Episkopatu w bibliotece. Ojcowie paulini wysuwają obawy, że na pewno są podsłuchy. Uspokajam ojców tym, że wszystko, co mówimy, jest dla ludzi, jest w prawdzie, zgodnie z naszym posłannictwem.

Odczytuję list Ojca Świętego Jana XXIII do prymasa Polski i akt oddania się Matce Bożej podczas konferencji Episkopatu, 27 VII 1920 r., w przeddzień wielkiej grozy wiszącej nad Polską. Ta ufność biskupów do Matki Bożej jest dziedziczna; dziś jeszcze wzmocniona przykładem Ojca Świętego, który w liście do prymasa mówi o swym nabożeństwie do M[atki] Bożej Częstochowskiej i zachęca do wytrwałej ufności. Witam biskupów, którzy pierwszy raz biorą udział w Konf[erencji] Plenarnej. Przedstawiam porządek dzienny. Główna sprawa rozpatrywana wczoraj na K[omisji] G[łównej] to obmyślenie sposobów pracy katechetycznej w nowej sytuacji.

Nieobecni są: bp **Zakrzewski**, bp **Świrski**, inf. **Krzywicki**⁹⁹⁷. W trakcie obrad przybył abp **Baziak**.

Po odczytaniu protokołu z 66. KPE bp **Choromański** informuje o przebiegu konferencji na Komisji Wspólnej. W wymianie myśli b[isku]pi informowali o rozmowach z księżmi. Nie radzono uczyć etyki, dogmatyki, tylko katechizmu; sprawy światopoglądowe należą do partii, a nie do Kościoła. W Krakowie żaden z księży nie podpisywał; na prowincji było różnie, niektórzy podpisali, ale odwołali na piśmie. B[isku]pa olsztyńskiego⁹⁹⁸ wezwano osobiście do prezydium. Referowano mu dokładnie przemówienie do kapłanów, chociaż to było następnego dnia po konferencji. W B[y]dg[oszczy] mówiono, że ma być religia bez etyki i światopoglądu; nie może być dogmatyki, historii itp. Na Pomorzu przedstawiano sprawę jako wielką łaskę państwa; procedura była łagodna. W Tarnowie nie zapraszano dzielniejszych księży; poziom wyjaśnień był prostacki. Grożono wyciągnięciem konsekwencji. Księża dopytywali się, czy b[isku]pi o tym wiedzą; zorientowali się, że to jest uderzenie w jurysdykcję biskupów. W ostatnich dwóch dniach

⁹⁹⁷ Michał Krzywicki (1895–1967), ksiądz, doktor teologii, administrator apostolski diecezji pińskiej z siedzibą w Drohiczynie nad Bugiem 1950–1967; infułat. Święcenia 1919. Wykładowca w WSD w Pińsku od 1926. Wykładowca w WSD w Białymstoku, sędzia kurii diecezjalnej w Białymstoku. Organizator WSD w Drohiczynie 1952.

⁹⁹⁸ Chodzi o bp. Józefa Drzazgę.

rozpoczęto akcję p[rzeciw]ko księżom w zakładach pracy, na zebraniach rodziców; zarzuca się księżom, że wicherzą i nie chcą przyjąć pomocy rządu. Podrywa się autorytet księży w parafiach. W Przemyślu mówiono, że sprawa jest uzgodniona z prymasem; grożono, że księża nie będą mogli nauczać i w kościołach. Niektórzy księża podpisali, uważając, że to będą dawne punkty katechetyczne, jednak wycofali podpisy. W wyniku przedpołudniowej dyskusji postanowiono: 1) przygotować odezwę do wiernych, na ambonę; 2) tekst instrukcji do duchowieństwa – obydwie teksty przygotowuje Komisja Katechetyczna; 3) list do rządu – opracuje bp Choromański.

15.30. **Po obiedzie** – dalszy ciąg dyskusji, jako wskazanie dla komisji redakcyjnych. Trwa to długo. Był nawet projekt listu otwartego do rządu, czytanego ewentualnie z ambon. B[isku]p **Kałwa** zwrócił uwagę na to, że jest to sposób niezgodny z tradycją k[ościel]ną. Staram się zsyntetyzować dyskusję. Odrzuca się pomysł listu otwartego do rządu. Natomiast podtrzymuje się pomysł trzech tekstów; każdy ma być pisany na miarę pojemności adresata (*per modum recipientis*⁹⁹⁹). Rozwija się dyskusja *circa modum procedendi*¹⁰⁰⁰, w organizacji katechizacji w parafii. Przerywamy chwilowo dyskusję nad katechizacją.

Omawiamy sytuację reszty szkół katolickich, które wbrew porozumieniu są likwidowane. B[isku]p **Goliński** informuje o gwałcie zastosowanym wobec szkół sióstr nazaretanek w Częstochowie¹⁰⁰¹. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** wystąpi z listem do rządu i zwróci uwagę na naruszenie porozumienia.

Obrady zakończono o godz. 19.00.

2 września 1961, sobota

Jasna Góra

9.30. Podjęto prace na konferencji plenarnej; bp Z[ygmunt] **Choromański** przedstawił projekt listu do rządu; zgłoszono poprawki. B[isku]p Ch[oromański] przedstawi gotowy tekst po południu. B[isku]p **Jaroszewicz** czyta projekt instrukcji do duchowieństwa opracowany przez Komisję Katechetyczną. Wniesiono poprawki, które przyjęto. Projekt ostateczny – po południu.

Sprawa seminariów diec[ezjalnych]. Referuje bp **Pluta** sytuację w Gorzowie przy przejmowaniu seminarium w mieście. B[isku]p **Suszyński**¹⁰⁰² mówi o usunięciu seminarium z dotychczasowego pomieszczenia. B[isku]p **Drzazga** – o niebezpieczeństwie

⁹⁹⁹ Łac. na sposób odbiorcy, stosownie do odbiorcy.

¹⁰⁰⁰ Łac. wokół trybu postępowania.

¹⁰⁰¹ 30 VIII 1961 decyzją ministra oświaty (pozbawioną podstaw prawnych) państwo przejęło bez odszkodowania liceum sióstr nazaretanek w Częstochowie, tj. obiekt składający się z 27 pomieszczeń wraz z wyposażeniem, podwórko i ogród. Przy okazji upaństwowienia szkoły zlikwidowano działające tam przedszkole zakonne. 26 sióstr nazaretanek zostało pozbawionych pracy i środków do życia.

¹⁰⁰² Władysław Suszyński (1898–1968), biskup pomocniczy w Białymstoku 1948–1968, wikariusz generalny i kapitułny, rektor WSD w Białymstoku 1946–1968. Świecenia 1921. W czasie okupacji więziony przez Niemców 1942–1943. Sakra biskupia 1948. Administrator apostolski polskiej części archidiecezji wileńskiej z siedzibą w Białymstoku 1968.

grożącym seminarium w Olsztynie. **B[iskup]p Pawłowski** mówi o zagrożeniu sem[inarium] we Włocławku. **B[isku]p Choromański** – o zabranii sem[inarium] przygotowawczego w Warszawie. **B[isku]p Kowalski** – o seminarium wyższym w Pelplinie.

Po przerwie – Komisja Katechetyczna przedstawia owoce swych prac. Zasadniczo stanęła na stanowisku listu opracowanego przez prymasa P[olski]; zgłoszono poprawki. Nadto, komisja przedłożyła drugi projekt, który miałby być czymś pośrednim między listem pasterskim a komunikatem. Przedstawia go bp **Wojtyła**. Projekt ten został przyjęty, z poprawkami.

B[isku]p Kominek referuje sprawy z Komisji Duszpasterstwa. Omawia owoce „dni maryjnych” w diec[ezji] wrocławskiej. Projekt, by opracować list o soborze do wiernych, oddano ks. abp. **Baraniakowi**, przewodniczącemu Komisji Sob[orowej]. Odsyłam sprawę na następną Konf[erencję] Plen[arną].

B[isku]p Wojtyła referuje zagadnienia wychowania młodego duchowieństwa: kapłan a życie współczesne. Po obiedzie dalszy ciąg problemu naświetla^a bp **Stroba** w swoim referacie, b[ardzo] szczegółowym i wyczerpującym.

B[isku]p Wronka¹⁰⁰³ podaje wiadomości o pracy Komisji Liturgicznej nad polskim patronałem. Rozdano dekret S[acra] C[ongregatio] R[ituum]¹⁰⁰⁴ o języku polskim w mszach śpiewanych¹⁰⁰⁵.

Z Komisji Maryjnej – bp **Goliński** informuje o odpustach na J[asnej] G[órze], o oddaniu się kapłanów, którzy tu przybywali w pielgrzymkach z W[arsza]wy, Gniezna, Łodzi, Włocławka i in. Sprawa **biblioteki kaznodz[iejskiej]** – na żądanie księży wraca się do ogłaszania tekstów *in extenso*¹⁰⁰⁶. Ponawia się uchwałę, by 6 stycznia i 15 sierpnia świętować *ipsa die*.

Komisja „**prac nad Millennium**”; przedstawiam projekt prac i ich konta; uzupełnia bp **Wojtyła**, który ma ustalić z ks. dyr. **Lenem**¹⁰⁰⁷ listę prac najpilniejszych i gotowych.

Informacje o „*Annuario Pontificio*” i o Seminarium Polskim w Paryżu kończą bieg prac.

^a *W rękopisie: oświetla.*

¹⁰⁰³ Andrzej Wronka (1897–1974), biskup pomocniczy wrocławski 1957–1974, doktor filozofii. Świecenia 1923. Uczestnik powstania wielkopolskiego, działacz patriotyczny. Rektor Papieskiego Kolegium Polskiego w Rzymie 1938–1939. Administrator apostolski diecezji chełmińskiej 1945–1946 i gdańskiej 1945–1951. Sakra biskupia 1957. Oficjalna nominacja na biskupa pomocniczego archidiecezji wrocławskiej 1967.

¹⁰⁰⁴ Właśc. Sacra Rituum Congregatio. *Lac.* Kongregacja ds. Świętych Obrzędów. Jedna z kongregacji kurii rzymskiej, stojąca na straży porządku liturgii i sakramentów.

¹⁰⁰⁵ Sacra Congregatio Rituum, *Dekret. Język polski we Mszy św.*, 1961. Biskupi polscy na rok przed rozpoczęciem Soboru Watykańskiego II zwrócili się do Stolicy Apostolskiej z prośbą o zgodę na stosowanie języka narodowego podczas śpiewu wiernych podczas Eucharystii, w czytaniach biblijnych, sprawowaniu sakramentów i sakramentaliów. Kongregacja ds. Świętych Obrzędów zezwoliła na śpiew w języku polskim w obrębie stałych części Mszy św., a także głoszenie słowa Bożego w języku polskim.

¹⁰⁰⁶ *Lac.* w całości, bez skrótów i opuszczeń.

¹⁰⁰⁷ Roman Len SAC (1916–1993), ksiądz, na urlopie zdrowotnym w Rucianem-Nidzie. Do pallotyńów wstąpił w 1936. Świecenia 1943. Radca prowincjalny 1956–1959. Pół roku spędził w areszcie śledczym na skutek represji władz komunistycznych. Dyrektor wydawnictwa Pallottinum w Poznaniu 1947–1960. Stowarzyszenie opuścił w 1967. Inkardynowany do archidiecezji gnieźnieńskiej 1968.

18.30. Arcyb[isku]p **Baziak** ma ostatnie słowo.

20.30. Początek **rekolekcji** biskupich w kaplicy Matki Bożej J[asno]g[órskiej]. Wygłaszam krótką konferencję wstępną o znużonym Eliaszu¹⁰⁰⁸. Myśl przewodnia konferencji będzie: skupić się w sercu chrześcijaństwa – w Trójcy Świętej, by znaleźć równowagę wewnętrzną – *inter mundi varietates*¹⁰⁰⁹.

3 września 1961, niedziela

Jasna Góra

Wygłaszam dziś trzy konferencje¹⁰¹⁰ w sali bibliotecznej: 1) o współżyciu z Trójcą Świętą; 2) *Ostende nobis Patrem*¹⁰¹¹; 3) rozmowa z Chrystusem. Wszystkie trzy konferencje mają charakter rozważania w postaci rozmowy.

Poprawiam teksty: 1) instrukcja do duchowieństwa o katechizacji; 2) projekt listu do wiernych; 3) przekład listu Ojca Świętego do prymasa. Wszystko idzie do instytutu, do przepisywania.

20.30. Nabożeństwo w kaplicy Matki Bożej. Dziś jest nocna adoracja biskupów w kaplicy przy odsłoniętym obrazie. Organizuje bp **Pawłowski**.

4 września 1961, poniedziałek

Jasna Góra

Drugi dzień rekolekcji ks[ięży] biskupów. Wygłaszam w ciągu dnia trzy konferencje nt.: 1) O Matce Najśw[iętszej]; 2) *De corpore Christi mistico*¹⁰¹²; 3) *Ecce sacerdos magnus*¹⁰¹³ – optymizm biskupi.

W południe zgłosiły się **siostry** prezydenta USA¹⁰¹⁴ **Kennedy’ego**¹⁰¹⁵, prosząc o widzenie; uważałem, że spotkanie jest niecelowe, gdyż otoczone były reporterami. Nadto, w tym czasie w Częstochowie kordony milicji otoczyły dom sióstr nazaretanek, likwidując przedszkole i szkołę. W takiej sytuacji ważniejsze są siostry nazaretanki niż siostry prezydenta Kennedy’ego.

20.00. W kaplicy M[atki] Bożej nastąpił akt oddania się Episkopatu Polski w niewolę Matki Najśw[iętszej] oraz oddanie Polski w niewolę Matki Najśw[iętszej]. Po odsłonięciu obrazu wystawienie Najśw[iętszego] Sakramentu i kompleta brewiarzowa.

¹⁰⁰⁸ Por. 1 Krl 19,1–14.

¹⁰⁰⁹ Łac. pośród zmienności świata.

¹⁰¹⁰ Prymas głosił konferencje podczas rekolekcji biskupów na Jasnej Górze.

¹⁰¹¹ Łac. Pokaż nam Ojca. Por. J 14,8–9.

¹⁰¹² Łac. O mistycznym cielem Chrystusa (tytuł encykliki Piusa XII).

¹⁰¹³ Łac. Oto kapłan wielki.

¹⁰¹⁴ Na początku września 1961 przyjechały do Polski na kilka dni siostry prezydenta USA Johna Kennedy’ego: Eunice Kennedy Shriver i Jean Kennedy Smith. Na trasie ich podróży znalazły się: Zakopane, Kraków, Częstochowa i Warszawa.

¹⁰¹⁵ John Kennedy (1917–1963), prezydent Stanów Zjednoczonych 1961–1963.

Następnie *Salve Regina*¹⁰¹⁶ w śpiewie i krótkie moje przemówienie. Nawiązuje ono do aktu Episkopatu z 1920 r., z miesiąca lipca¹⁰¹⁷. Wyrażam nadzieję, że kiedyś cała Polska powtórzy ten akt publicznie. Po odczytaniu zbiorowym aktu, *Boże, coś Polskę* i hymn *Gaude Mater Polonia*¹⁰¹⁸. *Oratio in silentio*¹⁰¹⁹, repozycja i błogosławieństwo wspólne Episkopatu. Na zakończenie Apel Jasnogórski. Pozostałem w kaplicy do godz. 0.30 na wspólnej adoracji z siostrami zmartwychwstankami. B[isku]p **Pawłowski** o północy odprawił Mszę św., po czym kolejno odprawiali przez całą noc biskupi, aż do godz. 6.00.

5 września 1961, wtorek Jasna Góra – Warszawa

7.30. Msza św. w kaplicy Matki Bożej. Moje dzieci z Instytutu po całonocnej pracy przystępują do Komunii św. Następnie udzielam błogosławieństwa zakonnicom częstochowskim zebranych w Sali Rycerskiej.

9.30. Wygłaszam ósmą z rzędu konferencję o Mszy św. w bibliotece. Deleguję bp. **Bernackiego** do reprezentowania mnie na zjeździe **bibliistów** w Gnieźnie.

B[isku]p **Klepacz** i bp **Wojtyła** przedstawiają projekt listu do sejmu w sprawie ustawy o postępie oświaty¹⁰²⁰ i rozporządzenia o punktach katechetycznych¹⁰²¹.

11.30. Ostatnia konferencja rekolekcyjna w Sali Różańcowej i zakończenie rekolekcji. Arcyb[isku]p **Baraniak** dziękuje prymasowi za rekolekcje.

13.00. W czasie obiadu przemawia ks. prał. **Mączyński**, informując o stanie Instytutu Polskiego w Rzymie. Ks[ia]dz inf. **Filipiak** informuje o postępie prac przygotowawczych do Soboru Watykańskiego. Podziękowałem ojcu generałowi¹⁰²² i o[fcu] przeorowi¹⁰²³ za gościnność.

14.30. Końcowa sesja Episkopatu Polski. Informuję o materiałach, które biskupi mają otrzymać: 1) teczka z listami do wiernych i do duchowieństwa; 2) o sobotach Królowej Polski; 3) list Jana XXIII. Wszyscy otrzymali.

Przyjęto projekt listu Episkopatu do sejmu. Podpisuje prymas i bp Z[ygmunt] **Choromański**.

¹⁰¹⁶ *Łac. Witaj Królowo*. Antyfona ku czci NMP, często używana podczas liturgii pogrzebowej.

¹⁰¹⁷ W lipcu 1920 na Jasnej Górze, w przeddzień Cudu nad Wisłą, prymas Polski Edmund Dalbor dokonał aktu oddania Polski Najświętszemu Sercu Jezusa.

¹⁰¹⁸ *Łac. Raduj się, Matko Polsko*. Hymn średniowieczny ku czci św. Stanisława ze Szczepanowa, skomponowany do słów Wincentego z Kielcy.

¹⁰¹⁹ *Łac. Modlitwa w ciszy*.

¹⁰²⁰ Chodzi o Ustawę o rozwoju systemu oświaty i wychowania z 15 VII 1961.

¹⁰²¹ Zarządzenie ministra oświaty z 19 VIII 1961 w sprawie prowadzenia punktów katechetycznych zakomunikowane zostało ustnie duchowieństwu 22 VIII 1961. Proboszczów wzywano do siedzib prezydów rad narodowych, zmuszając często do podpisania umowy dotyczącej prowadzenia punktów katechetycznych, co miało zapewnić państwu możliwość kontrolowania katechizacji przyparafialnej.

¹⁰²² Chodzi o o. Ludwika Nowaka OSPPE.

¹⁰²³ Chodzi o o. Anzelma Radwańskiego OSPPE.

Informacji z terenu aktualnego udziela ks. dyr. **Dąbrowski**¹⁰²⁴, o aktualnych naciskach w sprawie podpisywania umów o pracę w punktach katechetycznych. Omawia też politykę podatkową jako narzędzie walki klasowej z Kościołem.

16.30. Wyjazd do W[arsza]wy z bp. **Modzelewskim** i prał. **Padaczem**. W domu o godz. 19.30.

6 września 1961, środa

Warszawa

Wiadomość o ciężkim stanie zdrowia bp. **Zakrzewskiego**. Leży na Szucha.

Po Mszy św. bieżąca korespondencja; masa podpisów gotowych dekretów.

Ks[ia]dz **Kotowski**, sprawa albumu jasnogórskiego dla Ojca Świętego.

O[jciec] Br[onisław] **Wilk**, bieżące sprawy zakonne; wizytacja sem[inarium] paulinów na Skałce.

S[iotra] **Mieczysława**¹⁰²⁵, sprawy kancelaryjne i finansowe.

18.00. Siostry **wizytki** przy Krak[owskim] Przedm[ieściu]. Oglądam klasztor, wirydarz, ogród warzywny; kilka słów w kapitułarzu do sióstr, podziękowanie za modlitwy i prośba o dalsze.

20.00. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** przynosi list do sejmu w sprawie ustawy „o postępie oświaty”, który podpisujemy obydwaj. B[isku]p Z[ygmunt] Ch[oromański] wysuwa projekt udzielenia mu pomocy; byłoby najlepiej, jego zdaniem, gdyby ks. Br[onisław] **Dąbrowski** otrzymał sakrę biskupią i jako sufragan warszawski wchodził coraz bardziej w konferencje Episkopatu i w rozmowy z rządem.

7 września 1961, czwartek

Warszawa

8.30. J[anina] **Cyranowa**, syn Staś wyjeżdża do Paryża na praktykę; otrzymuje list polecający do ks. prał. Banaszaka.

Ks[ia]dz **Jan Górny**¹⁰²⁶, proboszcz z Pruszkowa, opowiada o swojej pracy duszp[asterskiej] i gospod[arce] w objętej niedawno parafii. Zastał stan tragiczny; pracy duszpasterskiej systematycznej nie prowadzono żadnej. Kolędy nie było od 35 lat.

Ks[ia]dz prof. dr **Eugeniusz Dąbrowski**¹⁰²⁷ przed wyjazdem do Anglii, Rzymu i Z[iemi] Świętej – na podróż naukową. Otrzymuje *litteras commendatitias*¹⁰²⁸.

¹⁰²⁴ Chodzi o ks. Bronisława Dąbrowskiego FDP.

¹⁰²⁵ Chodzi o s. Mieczysławę Wasilewską CSSE, pracownicę SPP.

¹⁰²⁶ Jan Górny (1912–2011), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Kazimierza w Pruszkowie 1960–1993, członek archidiecezjalnej komisji ds. duszpasterstwa dobroczynnego i duszpasterstwa wiejskiego. Świecenia 1938. Administrator parafii pw. Znalezienia Krzyża Świętego i Matki Bożej Szkaplerznej w Lipcach od 1954. Wicedziekan dekanatu pruszkowskiego 1967–1973, dziekan od 1973. Kanonik prymasowskiej kapituły łowickiej od 1979.

¹⁰²⁷ Eugeniusz Dąbrowski (1901–1970), ksiądz, proboszcz parafii pw. Bożego Ciała na Kamionku w Warszawie 1944–1970, doktor teologii od 1923, doktor nauk biblijnych od 1939, wykładowca na Wydziale Teologii Katolickiej ATK. Świecenia 1923. Wykładowca w WMSD w Warszawie 1929–1944. Związany ze Stowarzyszeniem PAX.

¹⁰²⁸ *Lac*. listy polecające.

W[acław] **Zembrzusi**¹⁰²⁹, emeryt, który zajmuje się studiami nad historią katedry warszawskiej. Proszę, by skontaktował się z prof[esorami] **Marzyńskim** i **Zachwatowiczem**. Projektuje pracę historyczną o pielgrzymkach warszawskich.

12.30. W **Otwocku** na zebraniu kapituły metropolitalnej].

15.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej] w Otwocku, w domu „Księżówki”. Przemówienie do członków Kapituły Metropolitalnej].

8 września 1961, piątek

Warszawa

7.30. Na Mszy św. „jubilaci” małżonkowie Pazdro¹⁰³⁰ z dziećmi i **M. Kleczyński**¹⁰³¹, mój kolega uniwersytecki [z] KUL, obecnie w Anglii. Sprawy Veritas.

Pani **Łagodzińska Adela**¹⁰³² ze Związku Polek w Ameryce¹⁰³³.

O[jciec] Antoni **Cairol**¹⁰³⁴, postulat gen[eralny] zakonu braci mn[iejszych] w Rzymie, w sprawie kanonizacji br. **Jana z Dukli**¹⁰³⁵ i **Szymona z Lipnicy**¹⁰³⁶.

Ks[iaźdz] rektor **Miziolek**, przyjęcie nowych kandydatów do sem[inarium].

Maria Zamoyska z Tarnowa, w sprawie zbierania materiałów o generałowej^a **Jadwidzie Zamoyskiej**¹⁰³⁷ i publikacji jej życiorysu. Prosi o pomoc na rozpoczęcie pracy. Zmuszony byłem wyjaśnić, że dziś nie mam na to środków, choć sprawa jest mi b[ardzo] droga.

^a *W rękopisie: jenerałowej.*

¹⁰²⁹ Wacław Zembrzusi (1912–1976), pedagog, filozof, nauczyciel, emerytowany dyrektor LO im. Marcina Kasprzaka w Poznaniu. Podczas II wojny światowej pojmany, trafił do Niemiec, gdzie w obozach jenieckich prowadził tajne nauczanie.

¹⁰³⁰ Michalina Pazdro (zm. 1993), tłumaczka z francuskiego, pisarka. Wcześniej działaczka SKMA „Odrodzenie”, a po II wojnie grupy seniorów „Odrodzenie”.

¹⁰³¹ Nie udało się ustalić bliższych danych.

¹⁰³² Adela Łagodzińska (1895–1990), działaczka polonijna w USA, prezes Związku Polek w Ameryce 1947–1971, wiceprezes Kongresu Polonii Amerykańskiej 1944–1971, sekretarz Rady Polonii Amerykańskiej. Organizatorka wycieczek Polonii do kraju. Reprezentantka Rady Polonii Amerykańskiej w kontaktach z władzami PRL. Po uwięzieniu prymasa wystosowała listy protestacyjne do reprezentantów wielu krajów w ONZ 1953.

¹⁰³³ Związek Polek w Ameryce – najważniejsza polonijna organizacja kobieca w USA z siedzibą w Chicago. Związek niósł pomoc charytatywną rodakom w Polsce, zwłaszcza w okresie powojennym i popaździernikowym.

¹⁰³⁴ Antonio Cairol OFM (ur. 1915), kapłan zakonny, postulator procesów beatyfikacyjnych i kanonizacyjnych.

¹⁰³⁵ Jan z Dukli OFM (ok. 1414–1484), franciszkanin konwentualny; w zakonie pełnił funkcję gwardiana klasztoru w Krośnie 1438–1440 oraz we Lwowie od 1444, przełożony franciszkańskiego okręgu lwowskiego. Do bernardynów przeszedł w wieku ok. 60 lat. Pełnił funkcję kaznodziei i spowiednika w klasztorach w Poznaniu i we Lwowie. Beatyfikowany 1733, kanonizowany 1997.

¹⁰³⁶ Szymon z Lipnicy OFM (ok. 1440–1482), kapłan z zakonu bernardynów, propagator nabożeństwa do Imienia Jezus, kaznodzieja zakonny i katedrałny, opiekun chorych podczas epidemii cholery w Krakowie 1482–1483. Beatyfikowany 1685, kanonizowany 2007.

¹⁰³⁷ Jadwiga z Działyńskich Zamoyska (1831–1923), działaczka społeczna, założycielka szkoły domowej pracy kobiet, autorka prac o tematyce religijno-wychowawczej, przygotowała do druku pamiętniki męża pt. *Jeneral Zamoyski, służebnica Boża. Wspomnienia* Jadwigi Zamoyskiej, wydane w Londynie w 1961 r., opracowała i opatrzyła wstępem Maria Czapska.

Ks[ia]dz **Zygmunt Piotrowski**¹⁰³⁸, misjonarz z Brazylii, kapłan pracujący w parafii niepolskiej.

Dominik Wino, kościelny z Odessy, prosi o błogosławieństwo dla parafii.

Ks[ia]dz dziekan **Malinowski** w sprawie duszpasterstwa młodzieży wiejskiej.

Ks[ia]dz Br[onisław] **Dembowski**, w sprawie wyjazdu do Paryża. Otrzymuje zgodę na wyjazd.

Prof[esor] **Możdzonek** z katedry, pełen żalów do ludzi; uspakajam go, by nie wymagał zbyt wiele od ludzi i zgodził się z tym, że są godni przebaczenia swych win.

S[iostra] **Wacława**¹⁰³⁹ w sprawie odbudowy kościoła św. Marcina na Pivnej. Dalsza pomoc.

17.00. W dolnym kościele Wsz[ystkich] Świątych zbiera się Rodzina Rodzin ze wszystkich parafii warszawskich. Wita nas prof. **Szczęśny**¹⁰⁴⁰ długim i odważnym przemówieniem. Błogosławie dzieci, do których mam krótkie przemówienie. Po wyjściu dzieci zostają rodzice i młodzież, do których wygłaszam dłuższe przemówienie. Wszyscy oddają się Matce Bożej. Uroczystość trwa trzy godziny.

9 września 1961, sobota

Warszawa – Gniezno – Nakło

9.30. Wyjazd do Gniezna z ks. prał. **Markowskim**, skarbnikiem Kurii M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Mój towarzysz mało wyjeżdża w dalsze krainy, nigdy nie był w Gnieźnie; pragnę go nieco wyciągnąć z ksiąg rachunkowych. Jest bardzo zadowolony. Droga bez przeszkód, wśród zwalisk topoli wyrwanych z korzeniami przez lipcowe huragany. Wygląda to makabrycznie, te poranione kikuty z pourywanymi koronami drzew, stojące rzędami boleśnie jak ranni żołnierze przed punktem opatrunkowym.

13.00. W domu. Jest bp **Czeriak** i ks. oficjał **Zaręba**. Po obiedzie załatwiam najpilniejsze sprawy kurialne. Podpisuję odezwy do duchowieństwa i wiernych na ambonę w sprawie nauczania religii.

17.15. Wyjazd do **Nakła**¹⁰⁴¹ z ks. **Zarębą** i ks. **Markowskim**. Na szlaku między Szubinem i Nakłem już kręcą się wozy ubowców i wyznaniowców. Procesja oczekuje przed kościołem św. Stanisława¹⁰⁴². Proboszcz ks. **Misiak**¹⁰⁴³ jest zdenerwowany, wszyscy inni

¹⁰³⁸ Zygmunt Piotrowski CM (1903–1978), ksiądz, duszpasterz polonijny w parafii w Abranches w Kurytybie; w Brazylii od 1948. Święcenia 1928.

¹⁰³⁹ Chodzi o s. Wacławę Iwaszkiewicz FSK.

¹⁰⁴⁰ Szczęśny Detloff (1878–1961), ksiądz, historyk sztuki, profesor zwyczajny. Święcenia 1901. Kierownik Galerii Muzeum im. Mielżyńskich w Poznaniu 1914–1915. Wykładowca w seminarjach duchownych w Poznaniu, Gnieźnie i Monasterze Westfalskim. Kierownik Muzeum Wielkopolskiego w Poznaniu od 1918. Kierownik Katedry Historii Sztuki Uniwersytetu Poznańskiego 1918–1953; 1956–1958. Z powodu negatywnej wypowiedzi na temat Stalina, na przymusowej emeryturze 1953–1956.

¹⁰⁴¹ 9–10 IX 1961 prymas uczestniczył w dekanalnym kongresie różańcowym w Nakle.

¹⁰⁴² Kościół pw. św. Stanisława – konsekracja 1945; erygowanie parafii 1925.

¹⁰⁴³ Szczepan Misiak (1894–1963), ksiądz, administrator parafii pw. św. Stanisława w Nakle. Święcenia 1922.

b[ardzo] spokojni. Małe dzieci zastępują rodziców swoimi wierszami. Ojcowie podają chleb w milczeniu i dużo soli, której brak w sklepach, chociaż naokoło kopią sól. W kościele przemawia dziekan nakielski, ks. **Matz**¹⁰⁴⁴ z Mroczy. Robi to z sensem. Brak tu jest ks. **Ziarniaka**, który został wygryziony przez komunistów. Ks[iaźdź] **Klimacki**¹⁰⁴⁵ jest dobrym człowiekiem, nawet przyjemnym, ale, jak to bywa z przystojnymi ludźmi, mało inteligentny na taką pracę, jaką trzeba by prowadzić w Nakle. Po przemówieniu ks. Matza z ambony otwieram „dzień modlitw” przemówieniem do rodziców, młodzieży i dzieci. Ludu jest bardzo dużo, słuchają w skupieniu. Mszę św. odprawia ks. **Majchrzak** z Bydgoszczy. „Kościół” dobrze śpiewa. Uroczystość kończy się wystawieniem N[ajświętszego] Sakramentu. Będzie całonocna adoracja.

Udajemy się na plebanie, gdzie siostry księdza podają kolację. Trwa to niemiłosiernie długo. Gospodarz wygłasza przemówienie.

10 września 1961, niedziela

Nakło – Gniezno

9.00. Odprawiam Mszę św. dla dzieci i młodzieży w k[ościel]e św. Stanisława. Wielka rzesza dziatwy zapełniła świątynię. Po Mszy św. wygłaszam do dzieci przemówienie nt. związku nauczania religii z życiem codziennym. Po nabożeństwie dziatwa odprowadziła nas na plebanie. Stosunek „ulicy” do biskupa jest w Nakle ciągle jeszcze bardzo żywy. Władze administracyjne też wszystko uczyniły, by ten stosunek osłabić. A więc sprowadzono mnóstwo policji i tajniaków; wszystkie „internaty” wysłano do domu i to przymusowo. Zorganizowano przymusowe i płatne „wycieczki” w teren itp. Pomimo wszystko pracowaliśmy spokojnie na chwałę Matki Bożej.

O godz. 11.30 odbył się ingres do k[ościel]a św. Wawrzyńca¹⁰⁴⁶. Wybudowano tu ołtarz „na Bożej roli”, jak to było w 1953 r. Sumę celebrował ks. dziekan **Wnuk**¹⁰⁴⁷ z Trzemeszna, rodak tutejszy. Śpiewały połączone chóry, wśród nich był włączony zespół młodego chóru dziewczęcego. W czasie sumy wygłosiłem kazanie „o rodzinie Bogiem silnej” z ambony wewnątrz kościoła. Zebrani na zewnątrz mogli słyszeć słowo Boże przez głośniki umieszczone w oknach. Inaczej nie wolno, bo to jest groźne dla Polski Ludowej. Była obawa, że wygaśnie światło. Byłem gotów w tym wypadku przejść na zewnątrz i tam kontynuować mowę dalej. Ale przeszkód nie było. W kazaniu podkreśliłem mocno prawo rodziców do dzieci, do ich wychowania, zwłaszcza do religijnego nauczania.

¹⁰⁴⁴ Edmund Matz (ur. 1910), ksiądz, były proboszcz parafii pw. św. Stanisława w Nakle. Świecenia 1935. Notariusz dekanalny, administrator parafii pw. św. Krzyża w Mroczy i św. Mikołaja od 1945; dziekan dekanatu nakielskiego.

¹⁰⁴⁵ Ignacy Klimacki (1908–1988), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Wawrzyńca w Nakle 1942–1987, dziekan dekanatu nakielskiego. Świecenia 1934. Kanonik honorowy kapituły kolegiackiej w Kruszwicy od 1970.

¹⁰⁴⁶ Kościół pw. św. Wawrzyńca ufundowany przed 1109, budowa 1847, konsekracja 1847.

¹⁰⁴⁷ Walenty Wnuk (1903–1984), ksiądz, proboszcz parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Trzemesznie 1952–1976, dziekan dekanatu trzemeszeńskiego, członek archidiecezjalnej komisji ds. śpiewu, muzyki kościelnej i służby liturgicznej od 1956, kanonik gremialny kapituły prymasowskiej w Gnieźnie od 1957, proboszcz konsultor kurii metropolitalnej gnieźnieńskiej od 1951, przewodniczący komisji rewizyjnej kasy kurii od 1957. Świecenia 1929.

Po sumie odbyło się poświęcenie owoców ziemi i ziarna siewnego. Parafie dekanatu składały wieńce, bardzo pomysłowe, pełne ducha religijnego. Rolnicy byli wzruszeni błogosławieństwem.

Przerwa – do godz. 16.00. W czasie obiadu przemawiałem do obecnych kapłanów dekanatu i okolicznych.

O godz. 16.00 rozpoczęła się uroczystość różańcowa. W procesji połączono godzinki o N[ajświętszej] Maryi Pannie z różańcem. Na cmentarzu były trzy ołtarze. Przy drugim ołtarzu zaczął mżyć deszcz. Nie przeszkodziło to w pracy. Po procesji ks. dziekan **Matz** podziękował mi za udział w modlitwie. W przemówieniu konkluzyjnym poleciłem m.in. zakonnicę¹⁰⁴⁸ opiece wiernych.

O godz. 19.00 wyjechałem do Gniezna.

W kinach Nakła wyświetlają dziś film *Matka Joanna*, na który przymusowo prowadzona jest młodzież^a.

11 września 1961, poniedziałek

Gniezno

7.30. Msza św. w kaplicy domowej. Na śniadanie przychodzi ks. **Jan Michalski**, który informuje o postępie prac w katedrze. Ma nadzieję otrzymać dziś pozwolenie na otwarcie robót przy domu bp. **Czerwiaka**. Oglądamy nowe wejście do bazyliki przez dawne *porta regia*, na wprost kaplicy N[ajświętszego] Sakramentu.

9.15. W seminarium rozpoczyna się kurs duszpasterski poświęcony kaznodziejstwu. W kaplicy odczytano orędzie Episkopatu do duchowieństwa o nauczaniu religii w punktach katechetycznych. Kilka słów wstępnych uwydatniło aktualność kursu, zwłaszcza gdy idzie o teologię słowa Bożego.

Na sali wykładowej serię odczytów zaczął ojciec **Bernard Przybylski**. W dyskusji krótkie moje słowo o przygotowaniu dalszym – całego życia do pracy na ambonie.

12.00. Ks[iądz] **Smaruj** z Wągrowca informuje o dalszym postępie prac przy przebudowie klasztoru na dom księży emerytów. Ma gotowy materiał do założenia dachu na drugiej części budynku. Przyjął już jednego emeryta, ks. **Zajęca**, skąd księża nadali domowi nazwę: „Gospoda pod Zajęcem”. Ks[iądz] S[maruj] otrzymał dalszą zapomogę na pracę.

13.00. Na obiedzie bp **Groblicki**¹⁰⁴⁹ i ks[iądz] d[okto]r¹⁰⁵⁰, którzy mieli odczyty na kursie kaznodziejskim.

^a W rękopisie zdanie zapisane na marginesie.

¹⁰⁴⁸ Domy zakonne w Nakle posiadało Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi. Siostry zajmowały się tam pielęgnacją chorych, katechizacją, pracą przyparafialną, prowadzeniem przedszkola podległego ZKŚ „Caritas”.

¹⁰⁴⁹ Julian Groblicki (1908–1995), biskup pomocniczy krakowski 1960–1992, doktor nauk teologicznych. Świecenia 1933. Kapelan i osobisty sekretarz abp. Adama Sapiehy 1936–1945. Sakra biskupia 1960. Po wyborze kard. Wojtyły na papieża administrował archidiecezją jako wikariusz kapitulny 1978–1979.

¹⁰⁵⁰ Nie udało się ustalić bliższych danych.

17.00. Ks[iądz] inf. **Filipiak**, stosownie do umowy. Omawiamy sprawy rzymskie. Przedstawiam projekt listu do Sekretariatu Stanu w sprawie poprawek do „Annuario Pontificio” i list do Ojca Świętego z podziękowaniem za autograf i album.

19.00. **Arcyb[isku]p Baraniak** z kapelanem. Przywozi piękny odlew popiersia kard. **Hlonda** jako projekt pomnika do katedry poznańskiej. Zostaje na wieczery z bp. **Strobą**, który jest wykładowcą na kursie.

12 września 1961, wtorek

Gniezno – Kruszwica – Włocławek

Odbywa się d[alszy] c[iąg] kursu kaznodziejskiego, w I sesji dla duchowieństwa. Prowadzę dalsze rozmowy z bp. **Bernackim** o zmianach personalnych.

Inf[uląt] **Filipiak**, sytuacja ogólna przed soborem w Kościele na tle stosunków rzymskich.

Ks[iądz] rektor **Pacyna**, sprawy seminaryjne. Jeszcze zgłaszają się nowi kandydaci. W **Dębkach**, letnisku gnieźnieńskim nad morzem, uspokoiło się, jakkolwiek nie pozwolono urządzić normalnych kolonii wakacyjnych. Ustalamy termin inauguracji r[oku] akad[emickiego] na 28 października.

Ks[iądz] K[azimierz] **Grabianka**, *sacerdos extra viam*¹⁰⁵¹, po wyjściu z Kościana¹⁰⁵² chce wrócić do pracy duszp[asterskiej]. Ponieważ chwilowo do tej pracy się nie nadaje, odsyła się go do **Goruszek**¹⁰⁵³.

Ks[iądz] J[an] **Schmelter** z Pleszewa, przeniesiony na stanowisko penitencjarza do Serca P[ana] Jezusa w Bydgoszczy. Przeprasza za wywołane w parafii niepokoje. Przyjmuje chętnie decyzję K[urii] M[etropolitalnej] Gn[ieźnieńskiej].

14.00. Wyjazd do W[arsza]wy z ks. prał. **Markowskim**. Po drodze pokazuję mu **Trzemeszno**, **Strzelno**, **Kruszwicę**, **włocławską** katedrę i **Sochaczew**. W Strzelnie zastaliśmy gromadę młodzieży licealnej na katechizacji; zachęciłem ją do trudnej drogi szukania Boga. Również we Włocławku w katedrze była katechizacja w kaplicy M[atki] Bożej, w kapitułarzu i w wieży przyfrontowej. Wszędzie pełno młodzieży. W **Sochaczewie** zostawiłem pomoc na pracę przy budowie.

20.00. W domu. Całą drogę padał deszcz i było chłodno.

13 września 1961, środa

Warszawa

Na Mszy św. matka **Adela** OSU¹⁰⁵⁴, przed wyjazdem do Krakowa na stałą pracę, przy ul. Wiślanej.

¹⁰⁵¹ Łac. kapłan poza służbą.

¹⁰⁵² Ksiądz Grabianka odbywał leczenie w sanatorium dla nerwowo chorych w Kościanie.

¹⁰⁵³ Goruszki należały do parafii św. Barbary w Gryżynie.

¹⁰⁵⁴ Chodzi o s. Adelę Łączkę OSU.

Paweł **Mazurowski**¹⁰⁵⁵ z Zakopanego z małą Małgosią, która dziś odlatuje do New Yorku, by połączyć się z ojcem. Dziewczynka jedzie sama, odbiera ją ojciec, którego nie widziała. Otrzymuje błogosławieństwo i obrazek.

Matka **Zofia**¹⁰⁵⁶ z trzema siostrami zmartwychwstankami, które dostały paszport do Rzymu. Otrzymują błogosławieństwo. Siostrom zabrano przedszkole w Stryśzawie Dolnej oraz kilka innych.

Po obiedzie praca nad aktami i korespondencją.

19.00. D[okto]r **Ozimowski**. Nie jest zadowolony z mego serca.

14 września 1961, czwartek

Warszawa

9.00. Matka **Klara**¹⁰⁵⁷, przełożona prow[incjalna] siostr franciszek misjonarek Maryi, w sprawie **Klemensowa**. Dotąd jest tam dom dziecka, który chcą zreorganizować na dom imbecyllów. „Radzą” przyjąć wcześniej imbecyllów, by uchronić dom od upaństwowienia. Uważam, że nie należy przyspieszać tego procesu. Zawsze jeszcze można coś dobrego zrobić dla normalnych ludzi¹⁰⁵⁸.

Ks[iądz] Dejniński¹⁰⁵⁹ z Sochaczewa, budowniczy kościoła¹⁰⁶⁰. Dziękuje za pomoc; informuje o trudnościach budowlanych.

15.00. Oglądam dom nuncjatury przy al. I Armii WP¹⁰⁶¹ z ks. prał. **Borowcem**. Zarządzono remont rynien, przegląd dachów itp.

16.15. W **Zalesiu Dolnym**, u siostry mojej Stanisławy **Jaroszowej**.

18.00. Powrót do Warszawy.

15 września 1961, piątek

Warszawa

Prowadziłem dzień skupienia dla instytutu na Marsie. Odmawialiśmy brewiarz *De septem doloribus B[eate] Mariae V[irgine]*¹⁰⁶² wraz z komentarzami i wyjaśnieniami. Były to

¹⁰⁵⁵ Paweł Mazurowski (1908–1983), uczestnik kampanii wrześniowej, działacz konspiracyjny w AK.

¹⁰⁵⁶ Chodzi o s. Zofię Szulc CR.

¹⁰⁵⁷ Klara (Catherine) Crawley FMM (1890–1981), z pochodzenia Irlandka, przełożona prowincjalna Zgromadzenia Franciszek Misjonarek Maryi. Do zgromadzenia wstąpiła w 1907; profesja wieczysta 1912. Wieloletnia formatorka i przełożona zakonna, założycielka pierwszej fundacji zgromadzenia w Polsce.

¹⁰⁵⁸ Antyzakonna polityka wyznaniowa władz komunistycznych zmierzała do całkowitego odsunięcia osób zakonnych z edukacji. Siostry zakonne miały być pozbawione wpływu na wychowanie dzieci i młodzieży, dlatego przesuwano je do pracy w zakładach specjalnych i domach opieki dla osób w podeszłym wieku. Często były to placówki niedofinansowane, do których trudno było znaleźć personel.

¹⁰⁵⁹ Zygmunt Dejniński (1906–1990), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Wawrzyńca w Sochaczewie 1958–1978, dziekan dekanatu sochaczewskiego. Świecenia 1934. Kapelan podczas powstania warszawskiego.

¹⁰⁶⁰ Kościół pw. Matki Bożej Różańcowej wybudowano prowizorycznie w 1946; nową budowę zakończono w 1965, w stylu nowoczesnym.

¹⁰⁶¹ Chodzi o dom przy al. Jana Chrystiana Szucha 12 w Warszawie; obecnie siedziba Nuncjatury Apostolskiej w Polsce.

¹⁰⁶² *Lac. O siedmiu boleściach błogosławionej Maryi Dziewicy.*

i rozmyślania, i nauka brewiarza. Po *Laudes*¹⁰⁶³ była konferencja o „radosnym cierpieniu” Matki Bolesnej. Wieczorem omawialiśmy prace katechetyczne i w Instytucie Ślubów J[asno]g[órskich].

16 września 1961, sobota

Warszawa – Łomianki

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Brak ks. **Piotrowskiego**¹⁰⁶⁴. Umarł ks. kanonik W[acław] **Murawski**; ustalamy porządek pogrzebu, który będzie w par[afii] św. Wojciecha¹⁰⁶⁵. Omawiany sprawy Kutna i **Otwocka-Kresów**. W Kutnie władze państwowe gwałtem przejęły przedszkole Caritas¹⁰⁶⁶, chcąc też zabrać i dom katolicki. Matki stanęły w obronie przedszkola. Wytworzyła się wielka awantura. Rezultat – wszczęcie postępowania administracyjnego przeciwko księżom kutnowskim. **W Otwocku-Kresach** wyrzucono siostry felicjanki z domu. [Siostry] schroniły się do kaplicy¹⁰⁶⁷. M[inisterstwo] Oświaty nie uwzględniło odwołania przeciwko zamknięciu wydziału przygotowawczego sem[inarium] metrop[olitalnego]. Omawiamy sprawy katedralne; witraże, epitafia, organy, nastawa. Wszystko jest w robocie. Wpłaty na organy są dokonywane mies[ięcznie] 25 tys. Trzeci konkurs na witraże dał lepsze rezultaty, z przewagą prof. **Towanczewskiego**¹⁰⁶⁸.

17.00. Wyjazd do **Łomianek** na wizytację kanoniczną parafii, która obchodzi swoje 500-lecie¹⁰⁶⁹. Towarzyszy mi ks. prał. **Padacz**. Przed kościołem wita nas przedszkole dziecięce sióstr niepokalanek z **Wrzosowa**¹⁰⁷⁰. Młodzież stoi półkołem wokół wielkiego gazonu. Mężczyźni przemawiają krótko. Jest całe duchowieństwo dekanatu, z ks. dziekanem **Abramowiczem**¹⁰⁷¹ z Jabłonny. Kościół niewielki; wśród wiernych przeważa młodzież, starsi jeszcze pracują. Wybierzmowałem przeszło 550 dzieci i młodzieży. Jest dużo młodzieży starszej. Wygłosiłem do niej dłuższe przemówienie o obowiązku

^a *W rękopisie*: W Otwocku-Kresy wyrzucone z domu siostry felicjanki, schroniły się w kaplicy.

¹⁰⁶³ Chodzi o jutrznię, modlitwę liturgiczną Kościoła odmawianą w godzinach porannych.

¹⁰⁶⁴ Chodzi o ks. Stefana Piotrowskiego.

¹⁰⁶⁵ Chodzi o parafię pw. św. Wojciecha na warszawskiej Woli, gdzie proboszczem był ks. Murawski.

¹⁰⁶⁶ Przedszkole w Kutnie przy ul. Kościuszki 1 prowadziły siostry franciszkanki Rodziny Maryi.

¹⁰⁶⁷ Siostry felicjanki w Otwocku-Kresach posiadały dom przy ul. Jodłowej 14. Opiekowały się ponadto kaplicą publiczną, przylegającą bezpośrednio do domu małżeństwa Troszkiewiczów z Halinowa. Kaplica powiększona została w 1951.

¹⁰⁶⁸ Prawdopodobnie Wacław Taranczewski (1903–1987), artysta malarz, witrażysta, wykładowca na ASP w Krakowie 1948–1970, prezes ZPAP od 1945. Zaprojektował i zrealizował witraże w katedrze warszawskiej, poznańskiej, w kościele parafialnym w Borku Fałęckim w Krakowie.

¹⁰⁶⁹ Parafia pw. św. Małgorzaty w Łomiankach erygowana została w 1461.

¹⁰⁷⁰ Wieś Wrzosów należała administracyjnie do parafii w Łomiankach. W pobliżu, we Wrzosowie-Burakowie znajdował się dom zakonny i nowicjat sióstr niepokalanek.

¹⁰⁷¹ Józef Abramowicz (1905–1995), ksiądz, proboszcz parafii pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Jabłonnie 1945–1987, dziekan dekanatu nowodworskiego 1960–1987, sędzia Sądu Metropolitalnego w Warszawie 1960–1987. Świeceni 1931. Notariusz ds. administracyjnych Kurii Metropolitalnej Warszawskiej 1965–1973. Kanonik honorowy od 1963; kanonik gremialny kapituły łowickiej 1976–1980.

poznawania Boga. Pracę ukończyliśmy Apelem Jasnogórskim o godz. 19.45. Wieczera z duchowieństwem dekanalnym.

Wzywano księży dziekanów z niektórych dekanatów. Cel nie jest stwierdzony. Podejrzewa się, że to ma związek z listem biskupów, który ma być jutro czytany. Zastanawia późna godzina wezwań, na 18.30.

17 września 1961, niedziela

Łomianki – Wrzosów – Warszawa

Trwa wizytacja. Oglądam świątynię, niewielki kościół, który ongiś stał w **Kielpinie** n[ad] Wisłą, a dziś jest przeniesiony do Ł[omianek]. Parafia pracuje na pewno pięćset lat, o czym świadczy pieczęć parafii z 1461 r.

O godz. 8.00 zbiera się dziatwa i młodzież na Mszę św. i katechizację.

O godz. 10.00 wygłaszam przemówienie do rodziców poświęcone prawu rodzin do wychowania własnych dzieci we własnej wierze i światopoglądzie.

O godz. 11.30 na sumie jest czytany list Episkopatu Polski, który ks. rektor **Miziołek** uzupełnia słowem Bożym. W przerwie obiadowej odwiedzam mieszkanie księdza wikarego¹⁰⁷², organisty i kościelnego; ten ostatni występuje ze skargami na ks[iędza] proboszcza¹⁰⁷³; nie robi jednak wrażenia człowieka normalnego. Odwiedzam też teren, gdzie dawniej stał kościół w **Kielpinie**, zalewany przez powódzie; wybudowano tu piękną kapliczkę, którą poświęcam. Na cmentarzu grzebalnym oglądam groby 2500 żołnierzy polskich poległych na polach okolicznych w 1939 r. Są tu zbiorowe mogiły, zajmujące całą przednią część cmentarza.

O godz. 16.15 błogosławię niemowlęta, których przyniesiono bardzo wiele; uroczystość trwa przeszło godzinę.

O godz. 18.00 żegnam parafię i odjeżdżam do Wrzosowa. Panuje niesamowity upał i gorączka.

We **Wrzosowie** przed kaplicą sióstr niepokalanek tłum ludzi z dziećmi. Wchodzimy do środka, gdzie jest błogosławieństwo N[ajświętszym] Sakramentem. Przy ołtarzu stoi posąg Matki Bożej Jazłowieckiej¹⁰⁷⁴, pierwsze dzieło rzeźbiarza **Oskara Sosnowskiego**¹⁰⁷⁵. Jest stanowczo lepsze od posągu czczonego dziś w Szymanowie. Po błogosławieństwie przemawiam do wiernych ze stopni ganku domowego. Odwiedzam siostry.

19.00. Wracam do domu.

¹⁰⁷² Jan Sadowski (ur. 1937), ksiądz, wikariusz parafii pw. św. Małgorzaty w Łomiankach. Świecenia 1960.

¹⁰⁷³ Franciszek Romanowski (1900–1975), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Małgorzaty w Łomiankach 1944–1975. Świecenia 1932.

¹⁰⁷⁴ Figura Matki Bożej Jazłowieckiej, zwanej Panią Jazłowiecką – posąg NMP w stylu neoklasycznym o wysokości 170 cm. Oryginał wykonany przez rzeźbiarza Oskara Sosnowskiego z białego kararyjskiego marmuru znajdował się w Jazłowiecu, koronowany przez kard. Hlonda w 1939. Po II wojnie światowej figura została ekspatriowana wraz z siostrami niepokalanek do Szymanowa.

¹⁰⁷⁵ Oskar Sosnowski (1810–1886), rzeźbiarz, uczestnik powstania listopadowego, na emigracji od 1843, uhonorowany przez Piusa IX Orderem św. Grzegorza Wielkiego 1859.

18 września 1961, poniedziałek**Warszawa**

7.00. W seminarium metrop[olitalnym] na otwarcie nowego roku akad[emickiego] odprawiam Mszę św. dla alumnów i wygłaszam do nich przemówienie. O godz. 9.00 na sali zwanej *antiqua* ks. rektor **Miziołek** wygłasza przemówienie wstępne. Po czym ks. prof. **Olszewski** ma prelekcję nt. socjologia religii. Po błogosławieństwie oglądam pracę wakacyjną alumnów, którzy odmalowali korytarze i sale wykładowe na górnych piętrach. Ma to wychowawcze znaczenie dla młodzieży, a nadto daje oszczędność dziesiątek tysięcy złotych.

Po opuszczeniu sem[inarium] metrop[olitalnego] zabrałem bp. J[erzego] **Modzelewskiego** do puszczy kampinoskiej, pod Izabelinem, na mały wypoczynek. Obydwaj jesteśmy zmęczeni wczorajszą pracą wizytacyjną.

12.00. Przyjechał ks. prał. **Maczyński**, rektor Instytutu Polskiego, na kilka dni pobytu w W[arsza]wie.

16.00. Przeprowadziłem *scrutinium* kanoniczne przed subdiakonatem dziesięciu alumnów sem[inarium] metrop[olitalnego].

19 września 1961, wtorek**Warszawa**

9.00. Na kursie dla zakonnych rekolekjonistów, dla księży i alumnów w seminariach, zorganizowanym przez konsultę męską WSZ, krótkie przemówienie moje.

10.00. W kościele św. **Wojciecha**, byłem na nabożeństwie pogrzebowym ks. kan. **Wacława Murawskiego**; celebrował bp **Choromański**, kazanie miał ks. **Chróścicki**. Parafianie stawili się b[ardzo] licznie, kościół był wypełniony.

11.30. Ks[iądz] **Wawryn**, sprawy *perseverantiae sacerdotalis*¹⁰⁷⁶. Sprawa o. **Reczka**, którego o. Wawryn bardzo poleca dzięki wynikom pracy w archiwach watykańskich. Wyjazd o. **Majakowskiego** do Rzymu.

Ks[iądz] **Chodosowski**¹⁰⁷⁷ z diec[ezji] olsztyńskiej.

12.30. Ks[iądz] dyr. **Chudy** w sprawie sekcji filmowej Episkopatu.

13.00. M[atka] **Helena Kaniakówna** prosi o przyjęcie protektoratu nad zgromadzeniem. Wyrażam zgodę. Kuratorem może być o. **Zmarz**¹⁰⁷⁸, franciszkanin.

^a *W rękopisie*: Chodorowski.

¹⁰⁷⁶ *Lac.* o wierności kapłańskiej.

¹⁰⁷⁷ Zygmunt Chodosowski (1923–2008), ksiądz, proboszcz parafii pw. Przemienienia Pańskiego w Babiaku od 1957. Uczeń i przyjaciel ks. Michała Sopoćki. Świecenia 1951. Po śmierci ks. Sopoćki kontynuował organizację Stowarzyszenia Misjonarzy Jezusa Miłosiernego. Wspólnota uzyskała zatwierdzenie kanonicznie w 2009.

¹⁰⁷⁸ Wojciech (Antoni) Zmarz OFMConv (1907–1990), kapłan zakonny, wieloletni prowincjał, wykładowca prawa kanonicznego w WSD franciszkanów, w WSD w Częstochowie, w Instytucie Teologicznym księży misjonarzy, kurator zgromadzeń zakonnych. Do zakonu wstąpił w 1923; święcenia 1930. Więziony bezpodstawnie 1951–1955. Gwardian klasztoru krakowskiego od 1956.

Ks[iądz] H[enryk] **Wierzbowski** z Rembertowa dziękuje za wizytację.

Maria Graczykówna¹⁰⁷⁹, była siostra Rodziny Marii, która była ze mną w więzieniu w Stoczku i w Prudniku, po wystąpieniu ze zgromadzenia.

Stefan Wilkanowicz, z „Więzi” i „Tyg[odnika] Pow[szechnego]”, po powrocie z Kanady, USA i Anglii. Sprawa *Drogi Krzyżowej* po niemiecku, dotychczas nie otrzymałem egz[emplarza] wyd[ania] autorskiego. Sprawa Veritas w Londynie.

16.00. Przeprowadzam *scrutinium* kan[oniczne], sześciu kandydatów do święceń subdiakonatu.

18.00. Grupa **lekarzy** na konferencji w kaplicy i na wieczerzy. Rozmowa o sytuacji Kościoła.

20 września 1961, środa

Warszawa

9.00. W bazylice archikatedralnej Msza św. na rozpoczęcie prac dorocznej kongregacji dziekanów archidiecezji. Po Mszy św. przemówienie moje od ołtarza.

10.30. Rozpoczęcie prac w sali św. Jana Chrzciciela. Obecni ks[ięża] biskupi i dziekani oraz wicedziekani. Do mnie należy zagajenie. Przewodniczy bp **Modzelewski**. **B[isku]p Z[ygmunt] Choromański** informuje o sytuacji Kościoła w Polsce. Po czym ks. S[tefan] **Moysa**^a TJ¹⁰⁸⁰ wygłasza referat o ruchu ekumenicznym w świecie współczesnym. Po przerwie ks. prał. **Piotrowski**¹⁰⁸¹ omawia zagadnienia z Wydziału Administracji Ogólnej.

Po obiedzie o godz. 15.15 przybyli do Domu Arcybiskupiego uczestnicy kongregacji, na kawę. Trwało to trzy kwadranse, po czym wszyscy wrócili na salę obrad. Po dyskusji zajmowano się sprawozdaniem Wydziału Duszpasterstwa i Wydz[iału] Sakramentalnego. Długa dyskusja nt. wychowania młodego duchowieństwa.

Najwięcej czasu zajęło sprawozdanie Wydziału Nauki Katolickiej, które składał ks. prał. Stefan **Piotrowski**, a uzupełniał ks. kan. **Niczyperowicz**¹⁰⁸². Długa dyskusja świadczyła o doniosłości zagadnienia, o głębokim przejęciu się kapłanów archidiecezji sprawą nauczania religii. Dyskusja wypełniła cały czas do godz. 19.00.

^a W rękopisie: Moyse.

¹⁰⁷⁹ Maria (Leonia) Graczyk (1921–2012), była siostra zakonna ze Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi. Aresztowana 1951, trafiła na 7 lat do ciężkiego więzienia w Grudziądzu; zwerbowana przez UB, przeznaczona do posługi prymasowi podczas jego internowania. Ze swoich obserwacji pisała meldunki pod ps. „Ptaszyńska”, a po 1956 „Ostrowska”.

¹⁰⁸⁰ Stefan Moysa-Rosochacki SJ (1922–2007), kapłan zakonny, profesor teologii dogmatycznej i ekumenicznej, dziekan Wydziału Teologicznego Collegium Bobolanum w Warszawie 1960–1965, autor i tłumacz rozpraw teologicznych. Do zakonu wstąpił w 1945. Święcenia 1953. Ojciec duchowny kleryków od 1975, a od 1979 ojciec duchowny całej wspólnoty kolegium w Warszawie.

¹⁰⁸¹ Chodzi o ks. Stefana Piotrowskiego.

¹⁰⁸² Stanisław Niczyperowicz (1900–1977), ksiądz, rezydent parafii pw. Najświętszego Zbawiciela w Warszawie, wizytator nauki religii, notariusz-referent kurii metropolitalnej warszawskiej, cenzor ksiąg religijnych. Święcenia 1924.

21 września 1961, czwartek

Warszawa – Laski

9.00. W bazylice arch[idiecezjalnej]. B[isku]p **Majewski** odprawia Mszę św. za zmarłych dziekanów i innych kapłanów archidiecezji. Udział wzięła większość uczestników kongregacji.

O godz. 10.00 wszczęto dalsze prace na sali św. Jana. B[isku]p **Modzelewski** referuje postęp prac przygotowawczych do II Synodu Archidiecezjalnego¹⁰⁸³. Doskonały referat wygłosił ks. dziekan **Bogucki**, o duszpasterstwie specjalnym. Sprawozdanie z prac Wydziału Spraw Zak[onnych] złożył bp **Majewski**. Obszernie omówił sprawy gospodarczo-budowlanego wydziału bp **Modzelewski**. Długa dyskusja.

Po obiedzie, o godz. 15.00 rozpoczęto IV sesję kongr[egacji]. Wpłynęły wiadomości z Mińska Maz[owieckiego], gdzie urzędnicy „rozrabiali” księży w sprawie punktów katechizacji. Domagali się rejestracji p[unktów] k[atechetycznych] nawet w kościołach. B[isku]p **Choromański** wysłał list do biskupów w tej sprawie i *résumé*¹⁰⁸⁴ sytuacji w terenie, jak ją widzą władze państwowe. B[isku]p W[acław] **Majewski** informuje o stanie wpłat na cele diecezjalne. Jest dużo zaległości, zwłaszcza na *cathedraticum*¹⁰⁸⁵. Sprawozdanie z sytuacji w seminarium metrop[olitalnym] składa ks. rektor **Miziolek**. Ks[ia]dz prał. **Duczyński** daje sprawozdanie z pracy sądu metrop[olitalnego]. Po dyskusji staram się dać zestawienie pracy kongregacji w kilku punktach.

O godz. 17.30 w kaplicy domowej, *Te Deum* na zakończenie prac i błogosławieństwo N[ajświętszym] S[akramentem].

18.00. Wyjazd do Lasek. Udzielam święceń subdiakonu i diakonu *in casum extraordinario*¹⁰⁸⁶ jednemu ze starszych ludzi.

22 września 1961, piątek

Laski – Warszawa

8.00. Msza św. w kaplicy domowej.

9.00. Dłuższa rozmowa z A[ntoniem] **Marylskim** o sytuacji w zakładzie. Wyjaśniam, że zabieganie o pomoc zagranicy wiąże się z tym, czy utrzyma się dotychczasowy, złożony charakter zarządu, w którym powinny być siostry franciszkanki. Ich odejście ułatwi rządowi upaństwowienie zakładu, a katolicy zagraniczni przestaną świadczyć na rzecz instytucji. Porusza sprawę swoich święceń. Decyzję odkładamy do grudnia br.

Pracuję nad korespondencją do Stolicy Świętej, głównie w sprawie sufraganów dla Olsztyna, Wrocławia i Warszawy, oraz nad listem do sekretariatu stanu w sprawie „Annuario Pontificio”.

15.30. Powrót do domu.

¹⁰⁸³ II Synod Archidiecezji Warszawskiej, zapowiedziany uroczystie przez prymasa 20 XI 1960, odbył się 2–4 VII 1962.

¹⁰⁸⁴ *Fr.* podsumowanie.

¹⁰⁸⁵ *Łac.* Chodzi o sumę pieniędzy wpłacaną corocznie na rzecz biskupa.

¹⁰⁸⁶ *Łac.* w przypadku nadzwyczajnym.

16.00. Ks[ia]dz Halagine¹⁰⁸⁷ z Piły.

17.00. Delegacja dzieci i siostr z przedszkola siostr franciszek misjonarek, z Racławickiej.

23 września 1961, sobota

Warszawa – Laski

7.30. Na Mszy św. – **prof. Torwirt** z Torunia w sprawie obrazu Matki Bożej dla Ojca Świętego Jana XXIII. Druga kopia głowy Matki Bożej dokonana przez profesora pójdzie do Rzymu przez ks. prał. Filipiaka.

J[erzy] Zawieyski po powrocie z Bułgarii; sprawy ogólne. Jestem zdania, że należy w Radzie P[aństwa] zająć stanowisko w sprawie nauczania religii w punktach kat[echetycznych] i napaści na domy zakonne.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] Warsz[awskiej]. Sprawy personalne. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** święcił w archikatedrze szesnastu subdiakonów.

18.00. W par[afii] Matki Bożej Różańcowej na Nowym Bródnie bierzmowanie sześciuset dzieci i młodzieży w nowym kościele¹⁰⁸⁸ przy tłumnym udziale rodziców.

21.00. Powrót do domu.

24 września 1961, niedziela

Warszawa – Laski

7.30. Na Mszy św. rodzice, brat i siostra **Mirki Hankiewicz**¹⁰⁸⁹, sędziego, członka Instytutu.

Po śniadaniu rodzina domowa robi fotografię w ogrodzie.

Praca nad zaległą korespondencją, zwłaszcza nad „rzymską”.

17.00. Wyjazd do Lasek.

19.00. Msza św. binowana¹⁰⁹⁰, święcenia kapłańskie dla Henryka M[osinga].

25 września 1961, poniedziałek

Laski – Warszawa

8.00. Msza św. w kaplicy d[omu] r[ekolekcyjnego]. Po Mszy św. **Antoni Marylski** otrzymuje dar z Polonii am[erykańskiej] na zakład, pochodzący z wymiany PKO. **Leon Krauze**¹⁰⁹¹, profesor, który w czasie wojny pracował w Laskach, dziś w Sopocie; po ciężkich

¹⁰⁸⁷ Prawdopodobnie chodzi o ks. Ryszarda Hermana (ur. 1932), wikariusza z parafii św. Andrzeja Apostoła w Choczu od 1961, do której terytorialnie należała wieś Piła. Święcenia 1956.

¹⁰⁸⁸ Kościół drewniany pw. Matki Bożej Różańcowej wybudowany w 1909, spalony podczas wojny, odbudowany w stylu współczesnym 1960, konsekrowany 1964.

¹⁰⁸⁹ Mirosława Hankiewicz (?–1987), członkini IPW, prawnik, katecheta. W okresie stalinowskim usunięta z pracy w sądownictwie za powiązania z Kościołem. Współinicjatorka modlitwy nieustannej w intencji uwolnienia prymasa 1954.

¹⁰⁹⁰ Msza binowana – druga msza sprawowana przez kapłana tego samego dnia, z ważnych powodów.

¹⁰⁹¹ Leon Krauze (1903–1963), pracował w Laskach od lat 30. XX w. jako zastępca kierowniczki szkoły s. Teresy Landy FSK.

przeżyciach i chorobie wraca do Lasek, gdzie ma prowadzić zakład dla chłopców. Prosi o błogosławieństwo dla swojego synka i dla znajomych.

S[iostra] **Teresa**¹⁰⁹² i s. **Vianneya**¹⁰⁹³, nagrywamy na magnetofon teksty przemówień o matce Czackiej, których uprzednio taśma nie chwyciła. **Henryk M**[osing] otrzymuje świadectwo święceń kapłańskich i *facultates speciales*¹⁰⁹⁴.

11.30. Praca nad korespondencją.

17.00. Powrót do W[arsza]wy.

19.00. W k[ościel]e św. Anny w dniu patrona stolicy, bł. Ładysława z Gielniowa¹⁰⁹⁵, po Mszy św. wygłaszam godzinne kazanie na temat: *Ecce homo*¹⁰⁹⁶ jako wyraz szczytowych pragnień ludzkości, aby nareszcie ludzkość składała się z ludzi.

Po wieczery wracam do domu. Moi domownicy modlą się w kaplicy, wspominając, co przed ośmiu laty działo się w naszym domu, który naszli ubowcy, wypełnili wszystkie pokoje i przystąpili do swego dzieła „likwidacji wroga Polski Ludowej”.

26 września 1961, wtorek

Warszawa

9.00. Delegacja sióstr i dzieci z przedszkola sióstr szarytek z Res Sacra Miser¹⁰⁹⁷.

Ks[iądz] **Piotrowski**¹⁰⁹⁸, wik[ariusz] generalny, w sprawie punktów katechetycznych. Będzie zebranie wizytatorów diec[ezjalnych].

Ks[iądz] **Jankowski M**[ieczysław] w sprawie wyjazdu do Kolonii na Kongres Muzyki K[ościel]nej. Ostatecznie nie dostał paszportu, a po skończonym kongresie zawiadomiono, że papiery są gotowe, na Koszykowej. Był tam 5–6 razy, rozmowy trwały po 3–5 kwadransów. Był wciągany do wywiadu – odmówił.

Sprawa szkoły muzycznej w **Aninie**; trudności z przełożoną domową¹⁰⁹⁹. Radzę sprawę przedstawić m[atce] generalnej¹¹⁰⁰. Ustala się terminy uroczystości cecylińskiej w katedrze i dnia Pueri Cantantes¹¹⁰¹.

¹⁰⁹² Chodzi o s. Teresę Landy FSK.

¹⁰⁹³ Vianneya (Jadwiga) Szachno FSK (1915–1990), radna generalna zgromadzenia 1956–1962, sekretarka generalna 1956–1990. W zgromadzeniu od 1936. Przełożona klasztoru pw. Matki Bożej Pocieszenia w Warszawie 1963–1966.

¹⁰⁹⁴ Łac. uprawnienia specjalne.

¹⁰⁹⁵ Ładysław (Władysław) z Gielniowa OFM (ok. 1440–1505), bernardyn, wybitny kaznodzieja, poeta-pieśniarz średniowieczny, prowincjał zakonny 1487–1490; 1496–1499, doradca duchowy księżnej mazowieckiej Anny, przełożony w klasztorze św. Anny 1504–1505; beatyfikowany w 1750.

¹⁰⁹⁶ Łac. Oto człowiek. Por. J 19,5.

¹⁰⁹⁷ Łac. Ubogi rzeczą świętą. Chodzi o budynek przy kościele pokarmelickim pw. Niepokalanego Poczęcia NMP na Krakowskim Przedmieściu w Warszawie.

¹⁰⁹⁸ Chodzi o ks. Stefana Piotrowskiego.

¹⁰⁹⁹ Dom zakonny w Aninie przy ul. Leśnej 5, przy którym działało Studium Muzyczno-Liturgiczne, należał do Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi.

¹¹⁰⁰ Przełożoną generalną była s. Helena Kaniak. Siedziba zarządu generalnego mieściła się przy ul. Żelaznej 97 w Warszawie. Przełożoną prowincjalną była s. Helena Borkowska. Siedziba zarządu prowincjalnego – przy ul. Hożej 53 w Warszawie.

¹¹⁰¹ Łac. śpiewu chłopięcego.

M[atka] **Jaworska**, przeł[ożona] prow[incjalna] siostr urszulanek czarnych, w sprawach zakonnych. Sprawa W[yższego] I[nstitutu] K[atechetycznego]¹¹⁰² i D[iecezjalnego] I[nstitutu] K[atechetycznego]¹¹⁰³ – zajmuje się abp **Baziak**.

Ks[iądz] **kan. Kostrzewski**¹¹⁰⁴, jubilat, dziękuje za życzenia. Wzywano go do inspektora, tłumacząc, że parafia ucząca religii „to państwo w państwie”.

Antoni Chaciński¹¹⁰⁵.

Ks[iądz] Br[onisław] **Bozowski**, sto spraw, m.in. opieka duszp[asterska] nad ludźmi, których życie rodzinne nie da się uporządkować w sposób sakramentalny.

12.30. **Kazimierz Dyrzlewski**¹¹⁰⁶ oraz zarząd spółdzielni „Ognisko” z zapytaniem, co robić, gdyż otrzymano zarządzenie władz o likwidacji spółdzielni. Dotychczas nie otrzymałem odpowiedzi z Min[isterstwa] Zdrowia na swoje przedłożenia. Należy jeszcze wnieść odwołania, ludzi zabezpieczyć, zwłaszcza tych, co pracowali w wytwórczości.

Z[ofia] **Kalinowska** w sprawie Instytutu Miłosierdzia Bożego.

17.00. Ks[iądz] prał. **Ugniewski** i mec. **Budka**¹¹⁰⁷ w sprawie fundacji w Chotomowie-Tarchominie. Chociaż formalnie została przejęta przez państwo, nadal jest w naszym zarządzie. Postanawia się nie podejmować obecnie dalszych kroków.

17.30. J[erzy] **Zawieyski**, S[tefan] **Kisielewski**, St[anisław] **Stomma** i T[adeusz] **Mazowiecki** – konferencja nt. sytuacji po okólniku o punktach katech[etycznych].

27 września 1961, środa

Warszawa – Gniezno

Na Mszy św. Bohdan Skąpski i matka **Krysi Schayer**¹¹⁰⁸ z córką¹¹⁰⁹, są na śniadaniu. Bohdan S[kąpski] przygotowuje panoramę jasnogórską z 26 VIII [19]56 r. do albumu dla Jana XXIII.

¹¹⁰² Wyższy Instytut Katechetyczny, zwany później Międzyzakonnym Wyższym Instytutem Katechetycznym – powołany przez kard. Adama Sapiechę jako ośrodek przygotowania kadr katechetycznych i formacyjnych, przeznaczony dla siostr zakonnych, które uzyskały świadectwo dojrzałości. WIK utworzono na wniosek s. Emanueli Mrozowskiej OSU w Krakowie w 1951.

¹¹⁰³ Diecezjalny Instytut Katechetyczny – powołany przez kard. Adama Sapiechę, na wniosek s. Emanueli Mrozowskiej OSU, przy klasztorze siostr urszulanek w Krakowie w 1950 jako ośrodek przygotowania kadr katechetycznych młodych siostr zakonnych i kandydatek zgłaszających się do klasztorów. DIK posiadał internat międzyzakonny.

¹¹⁰⁴ Konstanty Kostrzewski (1879–1970), ksiądz, emeryt, rezydent parafii pw. św. Elżbiety w Powsinie. Świecenia 1901. Proboszcz parafii pw. Świętej Trójcy w Kołbieli 1931–1947.

¹¹⁰⁵ Antoni Chaciński (1891–1970), prawnik, prezes TP KUL. Przed wojną współtwórca SKMA „Odrodzenie”, czołowy działacz ChD i SP. Po wojnie nauczyciel m.in. w NSD w Niepokalanowie. Uczestnik „odrodzeniowych” dni modlitw na Jasnej Górze.

¹¹⁰⁶ Prawdopodobnie chodzi o Kazimierza Dyszlewskiego (1921–1987), adwokata.

¹¹⁰⁷ Bogumił Budka (1900–1980), mecenas, katolicki działacz społeczny, adwokat w sprawach małżeńskich z nominacji kurii warszawskiej.

¹¹⁰⁸ Genowefa Zając-Jerzmanowska, żona Wacława Schayera (1905–1959), polityka, działacza ruchu ludowego.

¹¹⁰⁹ Krystyna Schayer (ur. 1933), córka Wacława Schayera, historyk sztuki.

10.00. Ks[ia]dz **Kwiatkowski** i ks. **Subera** z ATK. Uzgadniamy stanowisko dyrektora konwiktu ks. **Grabowskiego**¹¹¹⁰ z Białegostoku i kilku wykładowców. Przyrzekam odwiedzić konwikt po rekolekcjach i wygłosić konferencję.

11.00. Ks[ia]dz **Pawski**, dyktuję kronikę czynności za rok 1960. Ks[ia]dz **Charytański** TJ¹¹¹¹ wyraża zgodę na prowadzenie przedstawicielstwa Tow[arzystwa] Międz[ynarodowej] Opieki nad Dzieckiem¹¹¹².

S[iostra] **Wacława Iwaszkiewicz** przyjmuje dalszą pomoc na odbudowę kościoła św. Marcina na Piwnej.

Autoryzuję tekst kazania u św. Anny na uroczystości patrona stolicy, bł. Ładysława z Gielniowa, opracowany z magnetofonu przez Teresę **Romanowską** i Marię **Okońską**.

O[jciec] **Altaner**¹¹¹³ z Góry św. Anny w sprawie wydania modlitewnika pielgrzymów przez Ars Christiana. Radzę zabiegać o własne wydanie, tym więcej że są argumenty – rządowi zależy na tym, by przeciwdziałać emigracji.

14.15. Wyjazd samotnie do Gniezna. Postój w lesie pod Koninem.

18.30. W Gnieźnie. Przychodzi bp **Czerniak** i bp **Bernacki**.

28 września 1961, czwartek Gniezno

8.30. B[isku]p J[an] **Czerniak**, sprawy bieżące z administracji. Omawiam sprawę projektu wywiezienia przez rząd Drzwi Gnieźnieńskich na wystawę do USA. Wnosimy zastrzeżenie, trzeba obmyślić środki ochrony.

9.15. Matka **Popiel**¹¹¹⁴ ze sprawami zakonu. Przynosi kwitujące bzy i kasztany, które rozkwitły po wielkim huraganie burzowym (12 sierpnia) nad Pniewami¹¹¹⁵; padały

^a *W rękopisie: Altener.*

¹¹¹⁰ Aleksander Grabowski (1911–1973), ksiądz pochodzący z diecezji wileńskiej, doktor teologii z zakresu historii Kościoła, dyrektor konwiktu księży na ATK (z mianowania prymasa, na prośbę rektora). Świecenia 1935. Podczas wojny z częścią oddziału „Łupaszki” przedostał się z Wileńszczyzny na Białostoczczyznę. Wykładowca na ATK.

¹¹¹¹ Jan Charytański SJ (1922–2009), kapłan zakonny, wybitny katechetyk. Do zakonu wstąpił w 1939. Podczas wojny osadzony w obozie pracy. Świecenia 1952. Wykładowca, a w latach 1976–1989 dziekan Wydziału Teologicznego Bobolanum. Wykładowca na KUL 1962–1968, na ATK od 1962. Kierownik katedry katechetyki na ATK od 1974. Inicjator Warszawskiego Centrum Katechetycznego.

¹¹¹² Do Międzynarodowego Stowarzyszenia Opieki nad Dzieckiem Polska przystąpiła w 1928; oddział polski nie powstał. W 1959 Zgromadzenie Ogólne ONZ proklamowało Deklarację Praw Dziecka. W 1961 ogłoszono Europejską Kartę Społeczną, uwzględniającą ochronę dziecka; karta została ratyfikowana przez Polskę w 1997. Prymasowi prawdopodobnie chodziło o współpracę z UNICEF. Biuro UNICEF utworzono w PRL w 1962. Był to pierwszy komitet narodowy w krajach Europy Wschodniej.

¹¹¹³ Bertold (Józef) Altaner OFM (1908–1987), kapłan zakonny, prowincjał śląskich franciszkanów, gwardian i proboszcz 1957–1967 w Sanktuarium na Górze św. Anny (od 1980 bazylika mniejsza). Świecenia 1932. Nauczyciel matematyki w Kolegium Serafickim. Duszpasterz Polaków w Niemczech 1945, od 1946 w Polsce. Przełożony zakonny we Wrocławiu, Nysie, Raciborzu. Formator nowicjuszy. Duszpasterz mniejszości niemieckiej w archidiecezji wrocławskiej.

¹¹¹⁴ Chodzi o s. Franciszkę Popiel USJK, przełożoną generalną sióstr urszulanek.

¹¹¹⁵ W Pniewach znajdował się dom macierzysty Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego, nabyte przez Urszulę Ledóchowską w 1920. Siostry prowadziły tam m.in. gospodarstwo rolne, które upaństwowiono w 1950, dom dziecka, upaństwowiony w 1957, oraz szkołę gospodarczą, upaństwowioną w 1962.

bryły lodu, niszcząc drzewa, liście, krescencie¹¹¹⁶. Po tej burzy wszystko rozkwitło na nowo.

M[atka] Popiel przedstawia petycję zakonów polskich [o ogłoszenie Maryi] Królową zakonnych rodzin polskich, na Jasnej Górze; nadto konsulta przedstawia projekt wędrownki obrazu Matki Bożej Częstochowskiej] rodzinami zakonnymi. Postanawia się, że oddanie zakonów będzie 11 listopada na J[asnej] G[órze], w kaplicy. Wtedy też zacznie się wędrownka po domach zakonnych.

10.00. Oglądamy nowe wejście do bazyliki, przywrócone w miejscu, gdzie dawniej była *porta regia*. **Konferencja ks[ięży] dziekanów** w sem[inarium] arcyb[isku]pim. Zagajając, składam życzenia bp. **Bernackiemu** na 15-lecie jego sakry biskupiej. Modlimy się za zmarłych kapłanów: ks. kan. **Konopczyńskiego**, ks. **Kaźmierczyka**¹¹¹⁷ i o. Wantuchowskiego TJ¹¹¹⁸. Referat o różańcu rodzinnym wygłasza **ks. dr Rosieński**^{a1119}. B[isku]p J[an] **Czerniak** informuje o wszczęciu prac duszpasterskich w archidiecezji. Ustala się szereg terminów wspólnych prac. Omawiamy sprawy katechetyczne; dają cały szereg wyjaśnień z linii postępowania władz adm[inistracyjnych]. W związku z listem Episkopatu wzywano kilkunastu dziekanów, domagając się, by wywarli wpływ na księży, aby nie czytali listu Ep[iskopatu]. **Ks[iądz] Pacyna** informuje o wszczęciu prac wykładowych. Wezwano siedemnastu alumnów do wojska, na ogólną liczbę 54, którzy podlegają służbie wojskowej, gdyby nie zastosowano odroczenia. Sprawy gospod[arcze] referuje ks. J[an] **Michalski**.

W punkcie – „z życia Kościoła w Polsce” – dałem charakterystykę sytuacji: 1) jak nas oceniają nieprzyjaciele Kościoła; 2) jak mamy zachować postawę wyznawców; 3) co robią biskupi.

Ks[iądz] prał. **Skonieczny** dziękuje za nowy brewiarz, który dostali księża dziekani.

19.00. Debata nad zabezpieczeniem Drzwi Gnieźnieńskich. Obecni: biskupi **Bernacki i Czerniak**, kan. **Michalski**¹¹²⁰, kan. **Palewodziński**, oficjał kan. **Zaręba**. Dowiedziałem się, że istnieje projekt wywiezienia tych drzwi na wystawę do USA. Postanowiliśmy do tego nie dopuścić, znając stan posuniętej korozji w niektórych częściach zabytku. Jesteśmy gotowi ponieść wszelkie koszty konserwacji, ale w granicach budynku bazyliki. Nie ufamy złodziejom, którzy gotowi są wszystko sprzedać za dewizy. Możemy uprzystępnąć odlew brązowy, ale nie damy wywozić zabytku do USA. Zresztą zabytek staje się czytelny, gdy tkwi w oprawie bazyliki św. Wojciecha.

^a *W rękopisie*: Rosieński.

¹¹¹⁶ Chodzi o plony uzyskane w ciągu roku w gospodarstwie.

¹¹¹⁷ Wiktor Kaźmierczyk (?–1961), ksiądz, wikariusz parafii pw. Świętej Trójcy w Łobżenicy.

¹¹¹⁸ Władysław Wantuchowski SJ (1895–1961), kapłan zakonny, wybitny kaznodzieja i rekolekcjonista. Do jezuitów wstąpił w 1910; święcenia 1923. Rektor kolegium jezuickiego w Wilnie 1939–1942. Więziony przez Niemców 1942–1944. Superior w Bydgoszczy 1946–1948; 1955–1961. Dyrektor misjonarzy ludowych w Warszawie 1952–1955.

¹¹¹⁹ Edmund Rosieński (1920–1988), ksiądz, doktor teologii, wykładowca teologii fundamentalnej i historii filozofii w ASD w Gnieźnie. Święcenia 1950. Administrator parafii pw. św. Stanisława w Żydowie 1954–1959.

¹¹²⁰ Chodzi o ks. Jana Michalskiego.

20.00. Ks[iaǳ] J[an] **Michalski** informuje o planach skryptowania nawy głównej. Nawiązał kontakt z Żeraniem, gdzie przedstawiono plan wykonania dźwigarów¹¹²¹ nad kryptę. Każdy dźwigar ma 9 m długości, potrzeba ich 35.

29 września 1961, piątek

Gniezno – Kierzkowo

7.30. Na Mszy św. siostry szarytki.

9.00. Ks[iaǳ] **Michalski** informuje o sposobie zabezpieczenia kaplicy, w której są przechowywane tymczasowo Drzwi Gnieźnień[skie]. Jednocześnie ustawi się je korzystnie i oświetli, by turyści mogli bez przeszkód je oglądać.

10.00. Ks[iaǳ] **rektor Pacyna**, sprawa powołania trzydziestu alumnów do wojska. Wystosowałem pismo do Wydziału [do] Spraw Wyznań w województwie poznańskim]. Ks[iaǳ] rektor pojedzie z tym pismem zaraz do Poznania. Urząd oczekuje osobistej interwencji prymasa lub bp. Bernackiego.

Ks[iaǳ] **dyr. Granatowicz** z Pallottinum omawia trudności wydawnictwa. Sprawa mszału benedyktyńskiego nie posunęła się wcale naprzód. Wszystko powstrzymuje Urząd [do] Spraw W[yznań].

O[jciec] **Jan Obarski**¹¹²², misjonarz Ducha Świętego, chce jechać na kapitułę do Paryża. Nie ma przeszkód.

B[isku]p L[ucjan] **Bernacki**, sprawy personalne.

Ks[iaǳ] **Słomkowski** projektuje zjazd teologiczny (o. Przybylski, ks. Granat¹¹²³, ks. Dziasek¹¹²⁴). Temat – metoda dogmatyki, nauka o Kościele, sakramentologia, kapłaństwo. Metoda pisania podręczników dla świeckich – b[ardzo] pilna.

12.45. Wpada jak bomba ks. kan. **Raiter**, „prosto z pociągu”. Wraca z W[arszawy], gdzie odbył się zjazd wizytatorów religii. Wielka awantura o wytyczne bp. **Choromańskiego**, o zgłaszanie terenowych punktów katechetycznych. Są listy bp. **Kominka** i bp. **Choromańskiego**, wszystko nabrzmiało popędlivością. Już na konferencji dziekanów poleciłem „wytyczne” schować do akt, zobaczymy, jak się sytuacja ułoży.

14.00. Wyjazd z ks. **Zarębą** do **Kierzkowa** na wizytację kanoniczną.

¹¹²¹ Dźwigar – element przenoszący ciężar konstrukcji budynku na podpory główne.

¹¹²² Jan Obarski CSSP (1911–1973), kapłan zakonny, z nadania prymasa przełożony polskiej prowincji Zgromadzenia Świętego Ducha (duchaczy) od 1950. Świecenia 1939. Duszpasterz we Francji i Niemczech. Przełożony domu zakonnego w Puszczykowie 1965–1968.

¹¹²³ Wincenty Granat (1900–1979), ksiąǳ, teolog, profesor nadzwyczajny KUL 1961–1970, wykładowca na KUL 1952–1970, kierownik katedry teologii dogmatycznej, członek TN KUL od 1954. Świecenia 1924. Doktor filozofii 1925, doktor teologii 1928, wykładowca w WSD w Sandomierzu do 1958, prezes TN KUL 1963–1970, rektor KUL 1965–1970, autor ok. 330 publikacji naukowych, w tym monumentalnej *Dogmatyki katolickiej*.

¹¹²⁴ Franciszek Dziasek (1909–1971), ksiąǳ, doktor teologii, wykładowca teologii dogmatycznej w ASD w Poznaniu od 1946, wicerektor 1950–1964, członek Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Świecenia 1936. Podczas wojny więzień KL Buchenwald i Dachau.

15.15. Jesteśmy przed bramą powitalną; proboszczem jest ks. Bronisław **Śliwiński**¹¹²⁵, którego „duchy” wystraszyły z plebanii w Modliszewku¹¹²⁶. Parafia niewielka, do tysiąca dusz. Jestem tutaj już drugi raz, o czym dokładnie zapomniałem. Poprzednio był tu ks. **Jekel**¹¹²⁷. Kościół czysto odnowiony, ma nową ambonę i organy¹¹²⁸. Bierzmuję do 150 dzieci, chłopców $\frac{2}{3}$.

30 września 1961, sobota

Kierzkowo – Wągrowiec – Gniezno

7.30. Odprawiam Mszę św. dla dzieci i rodziców. Wczoraj wieczorem, o godz. 19.00 zebrała się młodzież szkolna i pracująca, do której miałem przemówienie o W[ielkiej] Nowennie.

Po Mszy św. wygłosiłem przemówienie do rodziców nt. „Rodzina Bogiem silna”.

Po śniadaniu poświęciłem nową część cmentarza grzebalnego, która w stosunku do starej wynosi $\frac{2}{3}$ obszaru. Są tu piękne okolice z[e] wspaniałymi jeziorami rynnowymi. Krótkie przemówienie na cmentarzu dotyczyło nadziei, którą budzą cmentarze kat[olickie], na życie nowe.

Po powrocie z cmentarza oglądałem nowy kościół i jego urządzenia. Dotąd nie jest konsekrowany. Nowe organy 18-głosowe są doskonałym instrumentem, pięknie wpisanym w nowy chór muzyczny.

O godz. 11.00 oglądaliśmy księgi parafialne, które ks. Ś[liwiński] prowadzi wzorowo.

O godz. 15.00 zebrały się matki z niemowlętami, by otrzymać błogosławieństwo. Po przemówieniu pożegnalnym ks[iędz]a proboszcza pożegnałem parafian i wyjechałem do Wągrowca.

17.00. W **Wągrowcu** oglądałem odbudowywany dom przy kościele pocysterskim¹¹²⁹, przeznaczony dla ks[ięży] emerytów. Odwiedziłem ks. **Zajęca**, pierwszego rezydenta domu emerytów. Ks[iędz] Stefan **Smaruj** posunął roboty dalej i przykrywa dachem znaczną część budynku. Pozostałą zabezpieczył prowizorycznym dachem papowym.

Przybył też ks. **Unisław Smaruj**, który objął parafię **Golańcz** po ks. Zajęcu.

18.00. Wyjazd do Gniezna. Pod Kłęckiem tłuczymy się po miedzach polnych, które są objazdem do pierwszej stolicy Polski. Na tych dołach codziennie niszczeje tabor setek aut, które muszą „objeżdżać” trakt.

¹¹²⁵ Bronisław Śliwiński (1913–2012), ksiądz, proboszcz parafii w Kierzkowie od 1951. Święcenia 1941.

¹¹²⁶ W Modliszewku znajdował się kościół parafialny pw. św. Jakuba. Od 1950 proboszczem był ks. Adam Wojtyłło, doktor nauk wschodnich, wykładowca w ASD w Gnieźnie, święcenia 1932.

¹¹²⁷ Bernard Jekel (ur. 1912), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Michała Archaniola w Winnej Górze od 1961. Święcenia 1946.

¹¹²⁸ Kościół pw. Nawiedzenia NMP i Wszystkich Świętych w Kierzkowie, fundacja z XIV w.; murowany z 1925.

¹¹²⁹ Kościół parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Wągrowcu ufundowany jako klasztor cystersów w 1396, murowany, spalony przez Niemców 1945, odbudowany 1969.

19.00. Ks[ia]dz] rektor Pacyna informuje, że doręczył list w wydziale wyznaniowym. List uznano za poważny, ale przecinający drogę do rozmów z prymasem. Oświadczono, że prymas otrzyma odpowiedź „prędzej, niż się spodziewa”. Może to pogróżka. Postanowiłem odwołać się do ministra **Spychalskiego**¹¹³⁰ w MON.

¹¹³⁰ Marian Spychalski (1906–1980), generał, polityk, minister obrony narodowej 1956–1968, poseł 1944–1952; 1957–1972, członek KC PZPR i BP KC PZPR, członek Rady Naczelnej ZBoWiD, prezydent Warszawy z ramienia PKWN od 1944. Przewodniczący Rady Państwa 1968–1970.

PAŹDZIERNIK

1 października 1961, niedziela

Gniezno

Po Mszy św. **ks. Raiter**. Proszę, by ogłoszono na nabożeństwach, że o godz. 19.00 będę w bazylice i wygłoszę przemówienie do wiernych.

Przygotowałem list do ministra o[brony] n[arodowej] gen. **Spychalskiego** i wysłałem depeszę o poborze alumnów sem[inarium] do wojska.

15.00. Ks[iądz] dr **Więckowski**, po powrocie z Paryża, informuje o pracach w dziedzinie teologii moralnej. W Instytucie Kat[olickim] w Paryżu zastój. Znalazł coś godniejszego uwagi tylko w Alfonsianum¹¹³¹ w Rzymie, gdzie jest kilkunastu profesorów moralistów.

19.00. W archikatedrze podczas Mszy św. wieczornej wygłosiłem kazanie o modlitwie różańcowej w intencji katechizacji, rodzin licznych i 34 alumnów seminarium, zabieranych do wojska.

2 października 1961, poniedziałek

Gniezno – Warszawa

Po Mszy św. bp J[an] **Czerniak** w sprawach domowych, budowy domu bp. Jana.

Ks[iądz] dyr. **Zientarski**¹¹³² przedstawia mi znaleziska dokumentów oficjalatu gnieźnieńskiego pod podłogą chóru muzycznego. Są to ciekawe i dobrze zachowane listy kardynała Fryderyka Jagiellończyka¹¹³³ i in. Ks[iądz] Z[ientarski] pracuje nad organizacją dalszych sal bibliotecznych w katedrze.

Ks[iądz] kanclerz **Palewodziński** przedstawia mi do podpisu certyfikat dla relikwii św. Wojciecha, *antibrachium Adalberti*¹¹³⁴ dla Ottona III¹¹³⁵, dla którego obecnie funduję relikwiarz (p. Tyrała, Poznań wykonuje). Certyfikat będzie umieszczony w relikwiarzu.

¹¹³¹ Właśc. Accademia Alfonsiana – Wyższy Instytut Teologii Moralnej założony przez ojców redemptorystów w 1949, włączony do Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Laterańskiego 1960.

¹¹³² Chodzi o ks. Władysława Zientarskiego.

¹¹³³ Fryderyk Jagiellończyk (1468–1503), arcybiskup gnieźnieński, prymas Polski i Litwy 1493–1503, sakra biskupia 1493, kardynał od 1493. Królewicz polski i książę litewski.

¹¹³⁴ *Lac.* przedramię Adalberta, tj. św. Wojciecha.

¹¹³⁵ Otton III (980–1002), król Niemiec 983–1002, cesarz rzymski 996–1002. Podczas zjazdu gnieźnieńskiego w 1000, związanego z utworzeniem niezależnych polskich struktur kościelnych z metropolią w Gnieźnie i biskupstwem w Krakowie, Kołobrzegu i Wrocławiu, otrzymał od Bolesława Chrobrego relikwiarz – ramię św. Wojciecha.

Ks[iądz] rektor **Pacyna**, brak jest odpowiedzi od UdSW; chcą rozmawiać z bp. **Bernackim**. Klerycy zbierają się do wyjazdu, są rozrzućeni po różnych placówkach, kilku przeznaczono do służby lotniczej. Oświadczyłem, że odwołałem się do ministra o[brony] n[arodowej], czekam na odpowiedź.

Ks[iądz] **Karliński**^{a1136} prosi o Białosłowie¹¹³⁷; wie, że kandydat, ks. Frąckowski^{b1138}, nie przejdzie, gdyż miał zatarg z władzą.

12.45. Klerycy, którzy odjeżdżają do służby wojskowej, w liczbie 34. Przemawiał ks. rektor **Pacyna**. W swoim przemówieniu mówiłem o tym, że w wojsku też są dusze, odkupione krwią Chrystusa. Klerycy kieleccy wracają z wojska mocno wprowadzeni w pracę apostołską. Wszystkich pobłogosławiłem i dałem obrazki.

13.00. Przyjeżdża abp **Baraniak** z bp. **Jedwabskim** i prałat **Filipiak**. Wspólny obiad.

14.00. Wyjazd do W[arsza]wy z prałatem **Filipiakiem** i kan. **Michalskim**¹¹³⁹. Przez całą drogę ciągną się samochodowe wozy ciężarowe armii sowieckiej. Drogi obstawione policją MO.

18.30. W domu. Jest siostra moja, Stanisława **Jaroszowa**.

19.00. Wieczera dla solenizantów: ks. Borowca Fr[anciszka], H[enryka] Goździewicz, Fr[anciszka] Mączyńskiego, i pożegnanie rzymian.

3 października 1961, wtorek Warszawa

W kaplicy odprawia Mszę św. ks. inf. **Filipiak**. Przyszła m. **Edyta**¹¹⁴⁰, informuje o sytuacji w domu elżbietanek w Krynicy.

Wysyłam list do gen. **Spychalskiego** w sprawie powołania alumnów gnieźnieńskich do wojska.

Konferencja z infułatem **Filipiakiem**; przekazuję mu pisma do sekr[etariatu] stanu. Infułat odjeżdża¹¹⁴¹ do Rzymu samolotem *via* Paryż. Zabiera ze sobą obraz – głowę Matki Bożej J[asno]g[órskiej] w reprodukcji prof. **Torwirta**, oraz album Jasnej Góry złożony z fotografii p. **Siemaszki**¹¹⁴².

^a *W rękopisie*: Karoliński.

^b *W rękopisie*: Frąckowiak.

¹¹³⁶ Aleksander Karliński (ur. 1908), ksiądz, administrator parafii pw. św. Anny w Jaktorowie od 1948. Świecenia 1933.

¹¹³⁷ Chodzi o probostwo parafii pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Białosłowie.

¹¹³⁸ Kazimierz Frąckowski (1919–1992), proboszcz parafii pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Białosłowie od 1961. Świecenia 1948.

¹¹³⁹ Chodzi o ks. Jana Michalskiego.

¹¹⁴⁰ Chodzi o s. Edytę Kruczkowską CSSE.

¹¹⁴¹ Właśc. odlatuje.

¹¹⁴² Zbyszko Siemaszko (1925–2015), artysta fotografik, fotoreporter tygodników „Stolica” 1953–1961, a następnie „Perspektywy”; członek Związku Polskich Artystów Fotografików. Podczas okupacji żołnierz AK. Autor dokumentacji fotograficznej odbudowy zabytków Warszawy 1949–1951.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Informuję o swoim liście do gen. **Spychalskiego**. Omawiamy sprawę „wytycznych” bp. Z[ygmunta] **Choromańskiego** o punktach katechetycznych. Omawialiśmy owoce ostatniej kongregacji ks[ięży] dziekanów. Podpisałem nowy regulamin dla kolegium dziekanów Warszawy. Przewodniczącym będzie prał. **Chróścicki**, zastępcą ks. **Bogucki**, sekretarzem ks. **W[incenty] Malinowski**. Omawialiby szczegóły pogrzebu ks. **Lagosza**¹¹⁴³; okazuje się, że w ostatniej chwili władze wojskowe odmówiły miejsca na grób dla ks. **Lagosza** na cmentarzu wojskowym, tak że uczestnicy pogrzebu, którzy przybyli na cmentarz wojskowy, daremnie czekali na ciało, które w tym czasie było pochowane na Powązkach, na cmentarzu katolickim.

B[isku]p J[erzy] **Modzelewski** przedstawia kilka spraw gospodarczych.

13.00. Ks[iądz] inf. **Filipiak** wyjeżdża samolotem do Rzymu. Odprowadzają ks. **Kotowski** i ks. **Goździewicz**. Rewizji nie było. Chciano tylko opłaty dodatkowej za obraz i album. Ale komendant statku Air France wziął na pokład na własną odpowiedzialność, nazywając wymagania Polaków „formalnościami biblijnymi”.

14.00. Przekazuję do kaplicy ks[ięży] pallotynów w Zakopanem figurę Matki Bożej **Fatimskiej**, otrzymaną ongiś z **Lizbony** od portugalskiej Ligi Kat[olickiej].

4 października 1961, środa Warszawa

Na Mszy św. **Irena Szamocka**^{a1144}, która po długiej kuracji dzięki prof. **Wesołowskiemu**¹¹⁴⁵ nieco stanęła na nogach. Dzielnym i ofiarnym człowiekiem musi zgodzić się na to, że tylko cierpieniem może służyć Bogu.

Ks[iądz] rektor **Miziołek** przedstawia sprawy seminarium metrop[olitalnego]. Wszystkie niemal są bolesne.

Ks[iądz] **Subera** z ATK, zatwierdzam projekt odezwy do zakonów żeńskich o studiach w ATK, Wydział Katechetyczny.

O[jciec] **Wawryn**, prow[incjał] jezuitów, wyraża zgodę na pracę ks. **Charytańskiego** w Międzynarodowym Kat[olickim] Biurze do Spraw Dziecka.

^a *W rękopisie*: Szamocka.

¹¹⁴³ Kazimierz Lagosz (1888–1961), jeden z czołowych tzw. księży-patriotów, członek Komisji Księży ZBoWiD. Świecenia 1911. Więziony przez komunistów 1949–1950. Wybrany pod presją władz partyjno-rządowych na wikariusza kapitulnego we Wrocławiu 1951–1956. Prymas uznał wybór, aby uniknąć schizmy. Zwolniony z urzędu w 1956, osiadł w Warszawie.

¹¹⁴⁴ Irena Szamocka (1924–2012), członkini IPW, psycholog.

¹¹⁴⁵ Stefan Wesołowski (1908–2009), lekarz, chirurg urolog, profesor nadzwyczajny od 1954, osobisty lekarz prymasa, ordynator Oddziału Urologii Szpitala Wojskowego w Warszawie 1951–1962, kierownik Kliniki Urologicznej Akademii Medycznej do 1978. Uczestnik kampanii wrześniowej 1939, działacz konspiracyjny czasu wojny. Profesor zwyczajny medycyny od 1976.

S[iostry] **kanoniczki**: Łubieńska Róża¹¹⁴⁶, **Łubieńska Magdalena**¹¹⁴⁷ i Jadwiga **Glińska**¹¹⁴⁸, po pogrzebie ksieni Elżbiety Szymanowskiej¹¹⁴⁹, dziękują za pomoc dla zmarłej.

J. **Wolanin**¹¹⁵⁰ ze **Słowacji** prosi o błogosławieństwo.

Irena Kostrzewska¹¹⁵¹, Ustanów, emerytowana nauczycielka, kopie kartofle, by zarobić na KUL.

Ks[iaźdz] **Granatowicz**, dyrektor Pallottinum, przedstawia alternatywę. Albo zgromadzenie ustąpi z Karczówki, albo też zaprzepaści plan wydawniczy.

Ks[iaźdz] rektor **Rechowicz** z KUL składa informacje o sytuacji. Zaostrza się stosunek UMCS do KUL.

16.00. D[okto]r Irena G[iżycka]¹¹⁵² przedstawia mi swoją koleżankę Teresę, z którą tworzą instytut świecki.

18.00. W k[ościel]e św. Marcina przy ul. Piwnej poświęcam nowy ołtarz, na środku prezbiterium, odprawiam Mszę św. i wygłaszam kazanie.

5 października 1961, czwartek

Warszawa – Krynica

Po Mszy św. zauważam w swoim pokoju przy pracowni wybitą szybę, kamieniem z cementu, widocznie znalezionym na placu sąsiednim. Kamień był rzucony celnie i z wielką siłą. Mógł to zrobić wprawiony starszy mężczyzna. Widział to ks. H[ieronim] **Goździewicz**. Pierwsze jego słowa: kamień św. Szczepana¹¹⁵³. Badałem *lapides torrentis illi dulces fuerunt*¹¹⁵⁴. Proszę, by nic o tym nie mówiono. Jestem gotów przyjąć na siebie wszystkie kamienie, które by miały ugodzić w Matkę N[ajświętszą], jej Syna i chwałę Ojca w Ojczyźnie mojej. Obym mógł ich zasłonić. Kamień przyjmuję.

9.15. Wyjeżdżam z ks. prał. Stefanem **Piotrowskim** do Krynicy na wypoczynek. Obydwa jesteśmy b[ardzo] zmęczeni. Mijamy Tarnów o godz. 15.00. W Krynicy o godz. 17.00.

¹¹⁴⁶ Róża Łubieńska, członkini zgromadzenia kanoniczek świeckich.

¹¹⁴⁷ Magdalena Łubieńska, członkini zgromadzenia kanoniczek świeckich.

¹¹⁴⁸ Jadwiga Glińska, członkini zgromadzenia kanoniczek świeckich.

¹¹⁴⁹ Elżbieta (Irena) Szymanowska (1885–1961), ostatnia ksieni Zgromadzenia Kanoniczek Świeckich od Niepokalanego Poczęcia NMP (panny kanoniczki warszawskie) 1936–1961.

¹¹⁵⁰ Nie udało się ustalić bliższych danych.

¹¹⁵¹ Nie udało się ustalić bliższych danych.

¹¹⁵² Prawdopodobnie chodzi o Irenę Giżycką.

¹¹⁵³ Por. Dz 7,54–60.

¹¹⁵⁴ Właśc. *Lapides torrentis illi dulces fuerunt [ipsum sequuntur omnes animae justae]*. Łac. Słodkie były dla niego dusze wszystkich sprawiedliwych. Tytuł chorału gregoriańskiego pochodzącego z Sant Gallen, datowanego na 980.

13 października 1961, piątek

Krynica

W środę przyjechał ks. prał. Padacz, *via* Kraków. Dziś był bp K[arol] Pękala z Tarnowa. Rozmawialiśmy o katechizacji. Wieczorem, o godz. 19.00 przybył bp Modzelewski, z Poznania. Grupa biskupów obecnych na koronacji obrazu M[atki] Bożej Nieustającej Pomocy prosi o zwołanie konferencji w sprawie ujednolicenia linii postępowania co do punktów katechetycznych. Linia ta – ich zdaniem – jest nieco zachwiana przez „wytyczne” bp. Z[ygmunta] Choromańskiego. Prowadzę długą rozmowę, w czasie której doszliśmy do wniosku, że „wytyczne” były korzystne, gdyż dawały rozwiązanie tam, gdzie „punkty katechetyczne” były w prywatnych mieszkaniach właścicieli karanych administracyjnie. Postanawiam zwołać konferencję na piątek, 20 października.

Prasa polska ogłosiła dziś wywiad p. Gomułki dla pisma „Le Monde”¹¹⁵⁵, m.in. o stosunku K[ościół]a i państwa w Polsce. Przywódca PZPR, demokrat, uważał za właściwe napaść na biskupów w rozmowie z redaktorem masońsko-kapitalistycznego organu, który zabiegał o audiencję u mnie. Wydało mi się niesmaczne rozmawiać z redaktorem takiego pisma. Komuniście nie przeszkadza wobec cudzoziemca oczerniać Polaków. Na szczęście wszystko, co powiedział, nie trzyma się kupy, gdyż p. G[omułka] czyni nawet zarzut, że biskupi nie chcą brać pieniędzy, choć mogli brać pieniądze. Zapowiedział, że biskupi i tę sprawę przegrają, jak przegrali inne, dał dowód, jaka jest wolność Kościoła w Polsce¹¹⁵⁶.

15 października 1961, niedziela

Krynica

Wczoraj bp Modzelewski wyjechał rano do W[arsza]wy. Mszę św. odprawiłem w „Ostoj”¹¹⁵⁷ w zespole. Odwiedził mnie ks. dziekan Wojewoda¹¹⁵⁸.

19 października 1961, czwartek

Krynica – Warszawa

9.15. Wyjeżdżam z Kr[ynicy] do W[arsza]wy z ks. Padaczem i Piotrowskim¹¹⁵⁹. Droga spokojna. Urlop skrócony, chociaż konieczną było rzeczą pozostać dłużej.

16.30. Jesteśmy w domu.

¹¹⁵⁵ „Le Monde” – francuski dziennik o charakterze lewicowym, wydawany w Paryżu od 1944.

¹¹⁵⁶ Podczas rozmowy z redaktorem dziennika „Le Monde” Gomułka stwierdził, że Kościół w PRL cieszy się wolnością. Skargi Episkopatu na dyskryminację wierzących z powodu „przeniesienia” nauki religii „poza obręb szkoły” uznał za bezzasadne. Nie godził się przy tym na pracę katechetek zakonnych, które według niego wpajały uczniom fanatyzm. Wywiad z Gomułką opublikowano w „Trybunie Ludu” 13 X 1961.

¹¹⁵⁷ Ostoja – obecnie Ośrodek Wypoczynkowo-Formacyjny im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Krynicy-Zdroju, prowadzony przez IPW.

¹¹⁵⁸ Antoni Wojewoda (1910–1992), ksiądz, proboszcz parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Krynicy-Zdroju 1953–1974, dziekan. Świecenia 1936.

¹¹⁵⁹ Chodzi o ks. Stefana Piotrowskiego.

20.00. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański**, omawiamy jutrzejszą sesję Komisji Gł[ównej] i Konf[erencji] plenarnej nadzwyczajnej.

21.15. Arcyb[isku]p **Baraniak**, omawiany sprawę „Przewodnika Kat[olickiego]”, cenzury, pokłosa koronacji w Farze¹¹⁶⁰.

20 października 1961, piątek

Warszawa

10.00. Komisja Główna Episkopatu Polski. Zagajam, uzasadniając konieczność zwołania nadzwyczajnej Komisji Główniej. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** ustala listę obecności. Brak bp. **Zakrzewskiego** i bp. **Kominka**. Przedstawiłem *status quaestionis*¹¹⁶¹ dotyczący punktów terenowych. Jest to sprawa nie duchowieństwa, które jest na poziomie, lecz sprawa świeckich katolików, którzy udzielają mieszkań na punkty kat[echetyczne] w terenie. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** omawia „wytyczne”. Staram się zrobić syntezę dyskusji – sprawa sprowadza się do zagadnienia, czy narażać świeckich katolików na sankcje karne za udzielanie mieszkań dla punktów katechetycznych, czy też zgodzić się na zgłoszenie punktów terenowych. B[isku]p **Klepacz** wystąpił z dość ostro sformułowaną filipiką, którą musiałem nieco stonować, gdyż była zbyt ostro ustawiona przeciwko „wytycznym” – jako *felix culpa*¹¹⁶². Po długiej debacie postanowiliśmy stworzyć warunki dla b[isku]pów, by mogli się wypowiedzieć. I wtedy^a poweźmie się wnioski.

15.00. Konferencja Plenarna Episkopatu. Nieobecni bp **Zakrzewski**, bp **Nowicki**, ks. **Sawicki** z Białegostoku i bp **Adamski**. Zagajam, wyjaśniając cel konferencji: punkty katechetyczne.

B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** odczytuje protokół z 67. KPE. Dałem dokładne *résumé* sytuacji i postawiłem pytanie: czy możemy wymagać od katolików, by dawali lokal na punkty katechetyczne z narażeniem się na kary pieniężne, więzienie i zniszczenie materialne? Długa dyskusja. Wnioski z dyskusji: Konf[erencja] plen[arna] stoi na stanowisku „wytycznych” i dopuszcza zgłaszanie punktów terenowych, co nie oznacza rejestracji i jej następstw prawnych. Sesja zakończyła pracę o godz. 19.30. Wszyscy biskupi pozostali na wieczery. Składamy życzenia bp. Lorkowi.

21 października 1961, sobota

Warszawa

Przed wyjazdem – bp **Klepacz**, abp **Baraniak**, bp **Czerniak**.

^a W rękopisie: tam.

¹¹⁶⁰ Koronacji papieskiej obrazu Matki Bożej Nieustającej Pomocy w kościele parafii kolegiackiej pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy i św. Marii Magdaleny, zwanego farą, dokonał abp Baraniak 11 X 1961.

¹¹⁶¹ Łac. stan badań, zagadnienia.

¹¹⁶² Łac. szczęśliwa вина.

D[okto]r **Rylska**¹¹⁶³ na Mszy św., sprawy biologii i filozofii przyrody na KUL.

O[jciec] Br[onisław] **Wilk**, sprawa Instytutu **ks. Wojtukiewicza**¹¹⁶⁴ – zezwalam na słu-
by **p. Stefanowicz**¹¹⁶⁵, założycielki, śmiertelnie chorej.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Obecni wszyscy członko-
wie sesji. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** podziękował mi krótko „za wczorajsze”.
Był zadowolony z obrony, którą przeprowadziłem na rzecz „wytycznych”. Sesja trwała
do godz. 13.00.

Po obiedzie pracowałem nad korespondencją.

19.00. Przybył dr **Ozimowski** z kolegą, profesorem N.¹¹⁶⁶ Obydwaj badali mnie. Wy-
razili obawę co do nabrzmiewania krwistego, które mam od kilku lat, a które znika lub
też nabrzmiewa. Obecnie jest w stanie nabrzmiewania od czasu przyjazdu do Krynicy.
Wydaje mi się, że jest to sprawa naczyiniowa. Lekarze postanowili zaprosić na naradę
profesora **Rudowskiego**¹¹⁶⁷ i profesora **Laskowskiego**¹¹⁶⁸.

22 października 1961, niedziela

Warszawa

Dziś jest 13-ta rocznica śmierci kardynała A[ugusta] Hlonda¹¹⁶⁹. Odprawiamy Mszę św.
Jestem przekonany, że kardynał już jest w chwale. Raczej trzeba się modlić za jego
pośrednictwem.

Po śniadaniu przez 1½ godziny podpisywałem błogosławieństwa dla rodzin katolic-
kich. Następnie pracowałem nad korespondencją.

Po obiedzie wszyscy domownicy z Miodowej, księża, siostry i dziewczęta poszli do archi-
katedry, gdzie w krypcie, przy sarkofagu ks[iędza] kardynała odprawiliśmy różaniec św.
za naszego zwierzchnika i ojca. Zebrała się gromadka innych jeszcze ludzi.

¹¹⁶³ Teresa Rylska (1912–1985), doktor biologii, społecznik, wykładowca na KUL 1958–1976, kierownik Zakładu
Botaniki KUL od 1958 oraz Zakładu Biologii od 1961, członkini TN KUL. Podczas studiów na UW prezes oddziału
warszawskiego SKMA „Odrodzenie”. Wykładowca na UMCS 1944–1950; w 1950 zmuszona do odejścia z uczelni.
Współorganizatorka Dni Modlitw „Odrodzenia” na Jasnej Górze od 1957.

¹¹⁶⁴ Józef Wojtukiewicz (1901–1989), ksiądz, doktor teologii, inicjator ośrodków kształcenia katechetów, tajny szam-
belan papieski od 1959. Święcenia 1924. Założyciel Instytutu Katolickiego dla katechetów w Częstochowie, następ-
nie we Wrocławiu 1947 oraz Ośrodka Katechetycznego w Gietrzwałdzie 1958, gdzie został rektorem i wykładow-
cą. Prałat papieski 1963.

¹¹⁶⁵ Adela Stefanowicz (1887–1961), działaczka społeczna i katolicka, wraz z ks. Wojtukiewiczem współzałożyciel-
ka Instytutu Katolickiego w Częstochowie. Przed wojną organizatorka poradni wychowawczej przy Katolickim Sto-
warzyszeniu Kobiet w Wilnie.

¹¹⁶⁶ Nie udało się ustalić bliższych danych.

¹¹⁶⁷ Witold Rudowski (1918–2001), chirurg, transfuzjolog, doktor habilitowany medycyny, specjalista ds. leczenia
oparzeń. Podczas wojny jako lekarz w AK. Profesor zwyczajny Akademii Medycznej w Warszawie 1970.

¹¹⁶⁸ Józef Laskowski (1900–1970), histopatolog, radiolog, onkolog, profesor zwyczajny nauk medycznych od 1957,
kierownik Pracowni Histopatologicznej Instytutu Radowego 1947–1970, dyrektor Instytutu Onkologii 1956–1961.

¹¹⁶⁹ Prymas Hlond zmarł 22 X 1948. Okoliczności jego śmierci od początku budziły kontrowersje. Podejrzewano
otrucie. W 2018 do IPN wpłynął wniosek o wszczęcie śledztwa w sprawie śmierci kard. Hlonda. Złożony został przez
wicepostulatora procesu beatyfikacyjnego ks. Bogusława Koziola TChr.

W powrotnej drodze zwiedziłem kościół św. Marcina i prowadzone prace. Po czym odwiedziliśmy s. M[arię] Franciszkę¹¹⁷⁰ w bibliotece religijnej, gdzie oglądaliśmy nowe nabytki biblioteki.

16.00. Wyjazd do Lasek.

24 października 1961, wtorek Laski

8.30. Rozmowa z s. Teresą **Landy** o artykule przeznaczonym dla „Znaku”, a poświęconym matce Czackiej. Wyjaśniam znaczenie kościoła na Piwnej; to otwarte serce, w którego wystroju liturgicznym widać ducha **ojca**¹¹⁷¹ i **matki**¹¹⁷². Mówię^a o tym Antkowi **Marylskiemu**, który musi to uznać. Warszawa musi mieć kościół liturgiczny, jak gdyby emanację tego, co ojciec K[orniłowicz] chciał powiedzieć miastu.

S[iostra] **Stefania Wyrzykowska**¹¹⁷³ – omawiamy sprawę nabycia domu w Izabelinie dla zgromadzenia sióstr franciszkanek. Chociaż rada gen[eralna], pod nieobecność matki **Benedykty**¹¹⁷⁴, postanowiła inaczej, decyzję biorę na siebie i polecam wszcząć kroki o nabycie domu. Będzie to punkt oparcia, podobnie jak dom św. Elżbiety, na trudne chwile. S[iostra] **przełożona** ma natychmiast skontaktować się z właścicielem. Wobec m[atki] generalnej sam was usprawiedliwię.

Wieczorem s. **Wacława**¹¹⁷⁵, d[alszy] c[iąg] sprawy nabycia domu w Izabelinie dla zgrom[adzenia] sióstr franciszkanek.

25 października 1961, środa Laski – Warszawa

9.00. U A[ntoniego] **Marylskiego**. Wyrażam zgodę na druk listów J[erzego] **Lieberta**¹¹⁷⁶ do s. **Marii**¹¹⁷⁷. W sprawie ojca **Loewa** ZK¹¹⁷⁸, apostoła dokerów, napiszę do niego kilka słów. Prześlę petycję do NCWC o pomoc dla Lasek.

^a *W rękopisie*: Mów o tym Antkowi Marylskiemu.

¹¹⁷⁰ Chodzi o s. Marię Franciszkę (Irenę) Tyszkiewicz z Jezierskich FSK.

¹¹⁷¹ Chodzi o ks. Władysława Korniłowicza.

¹¹⁷² Chodzi o m. Różę Czacką.

¹¹⁷³ Maria Stefania (Romana) Wyrzykowska FSK (1900–1984), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Służebnic Krzyża 1962–1977. Członkini zarządu Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi. Od 1932 nauczycielka i bibliotekarka. Do zgromadzenia wstąpiła w 1938. Absolwentka filozofii i pedagogiki specjalnej.

¹¹⁷⁴ Chodzi o s. Benedyktę Walicką-Woyczyńską FSK.

¹¹⁷⁵ Chodzi o s. Wacławę Iwaszkiewicz FSK.

¹¹⁷⁶ Jerzy Liebert (1904–1931), poeta, autor wierszy o tematyce religijnej i filozoficznej, związany z grupą literacką Skamander, a także ze środowiskiem Lasek poprzez znajomość z Bronisławą Wajngold, s. Marią Gołębiowską FSK, adresatką *Listów do Agnieszki*.

¹¹⁷⁷ Chodzi o s. Marię Gołębiowską FSK.

¹¹⁷⁸ Jacques Loew OP (1908–1999), francuski kapłan zakonny, duszpasterz środowisk robotniczych, założyciel i kierownik Misji Robotniczej św. Piotra i Pawła w Tuluzie 1955–1973. Do dominikanów wstąpił w 1934, święcenia 1939. Założyciel Szkoły Wiary we Fryburgu 1969, mnich od 1981.

10.00. W domu.

11.00. Profesor **Laskowski**, prof. **Koszarowski**¹¹⁷⁹, dr **Ozimowski** i prof. K.¹¹⁸⁰ przeprowadzają badania wykultu skóry na piersi, który noszą od kilkunastu lat. Są zdania, że nie ma on charakteru złośliwego, jest łagodny, chociaż pomyłki są dopuszczalne w 10 proc. Doradzają wycięcie i przy tej okazji analizę. Podejmuje się operacji prof. **Koszarowski**, który gotów jest to uczynić w początkach grudnia. Można by wcześniej, ale nic pilnego, chociaż na całe miesiące nie radzą sprawy odkładać. Wyrażam zgodę na „zabieg kosmetyczny”, jak się wyraża prof. **Koszarowski**, systemem ambulatoryjnym u siostrzeliżbietanek, na początku grudnia. Omawiamy przy tej sposobności sprawę funkcjonowania w Instytucie Onkologii „bomby kobaltowej”. Obydwaj profesorowie podkreślają wielką doniosłość tej bomby dla leczenia chorych. Konsultacja trwa godzinę.

15.00. **Profesorowa Wesolowska** dziękuje za pomoc udzieloną mężowi w wyjeździe do Paryża. Prosi o pomoc dla syna, którego chce wysłać do Anglii. Otrzymuje listy do ks. prał. **Banaszaka**, **Staniszewskiego**¹¹⁸¹ i ks. **Jarzębowski**¹¹⁸² z Fawley Court].

26 października 1961, czwartek Warszawa

9.30. Ks[ia]dz **Czapla**¹¹⁸³, pallotyn, b[yły] prowincjał, z Zakopanego, dziękuje za podarowanie do ich kaplicy w Kościelisku posągu Matki B[ożej] Fatimskiej, który otrzymałem od Ligi Kat[olickiej] portugalskiej z Fatimy. Wyjaśniam ojcu, że Matka Boża ma strzec Polski od południa, podobnie jak posąg M[atki] Bożej Fatimskiej w k[ościel]le Matki B[ożej] Różańcowej na Nowym Bródnie, i drugi w kaplicy seminarium metropolitalnego na Bielanych, ma strzec Polski od wschodu.

11.00. J. **Majczyńska**¹¹⁸⁴ z Włocławka, lekarz dentysta, stara opiekunka uzębienia alumnów w semin[arium] włocławskim, która i mną opiekowała się niemal do 1950 r.

¹¹⁷⁹ Tadeusz Koszarowski (1915–2002), profesor nauk medycznych, chirurg, onkolog, zastępca dyrektora Instytutu Onkologii od 1952, twórca polskiej chirurgii onkologicznej. W czasie okupacji w ZWZ/AK, więziony na Pawiaku. Po wojnie nadzorował odbudowę szpitali warszawskich. Prezes Polskiego Towarzystwa Lekarskiego 1962–1968. Poseł 1980–1985.

¹¹⁸⁰ Nie udało się ustalić bliższych danych. Zgodnie z wcześniejszą zapowiedzią obecny miał być prof. Witold Rudowski.

¹¹⁸¹ Władysław Staniszewski (1901–1989), ksiądz pochodzący z diecezji gnieźnieńskiej, wikariusz delegat dla Polaków w Anglii i Walii z władzą ordynariusza 1938–1974. Świecenia 1927.

¹¹⁸² Józef Jarzębowski MIC (1897–1964), kapłan zakonny, współfundator Kolegium Miłosierdzia Bożego i Muzeum Polskiego w Fawley Court. Do nowicjatu marianów przyjęty w 1917; święcenia 1923. Duszpasterz w USA, Meksyku i Anglii.

¹¹⁸³ Stanisław Czapla SAC (1907–1971), propagator kultu miłosierdzia Bożego. Do pallotynów wstąpił w 1928; święcenia 1934. Prowincjał polskiej prowincji Stowarzyszenia Apostolstwa Katolickiego 1947–1959, redaktor „Apostola wśród Świata”. Inicjator rekolekcji różańcowych i nabożeństw fatimskich w Polsce. Wykładowca w seminarium pallotynów, rektor Collegium Marianum w Wadowicach 1968–1971.

¹¹⁸⁴ Nie udało się ustalić bliższych danych.

27 października 1961, piątek

Warszawa – Gniezno

W pobliżu naszego domu, na rogu Miodowej i Długiej, na terenie dawnego Collegium Nobilium, przy kopaniu fundamentów pod nowy budynek odkryto „niemiecką krowę”¹¹⁸⁵ z czasów powstania warsz[awskiego]. By ją wydobyć, usunięto ludność z okolicznych domów i kazano otworzyć okna. Obyło się bez kłopotów.

8.00. Na Mszę św. przybyła **Teresa Romanowska**, imieniem moich dzieci z zespołu¹¹⁸⁶, z kwiatami od zespołu, w piątą rocznicę uzyskania wolności¹¹⁸⁷.

Wystosowałem drugie pismo do min. Spychalskiego w sprawie alumnów gnieźnieńskich, wziętych do wojska.

10.00. B[isku]p T[omasz] **Wilczyński**, ze swoimi kłopotami.

12.00. Obiad.

13.00. Wyjazd z ks. prał. Fr[anciszkiem] **Borowcem** do Gniezna. Droga b[ardzo] dobra, piękny, suchy dzień złotej polskiej jesieni.

17.30. W Gnieźnie. Czekają bp **Jan Czerniak** i ks. J[an] **Zaręba**.

Po wieczery ks. kanclerz **Palewodziński** pokazał nam nowy relikwiarz św. Wojciecha w kształcie ręki, na podstawie zdobnej w orły i herby, dzieło złotnika Tyrały z Poznania, ufundowany przeze mnie, w hołdzie od Polski Tysiąclecia św. Wojciecha. Relikwiarz ten zawiera *antibrachium* św. Wojciecha, darowane w roku tysięcznym przez Bolesława Chrobrego imperatorowi rzymskiemu Ottonowi III. Było przechowywane na *isola Tiberina*¹¹⁸⁸ w Rzymie, u św. Bartłomieja¹¹⁸⁹. Pius XI¹¹⁹⁰ oddał część kardynałowi **Hlondowi**¹¹⁹¹. Gdyśmy rozpoznawali relikwie św. Wojciecha w sarkofagu, przy jego restauracji, wtedy znaleźliśmy i *antibrachium*. Zdobyłem autentyki protokołów w Rzymie, przekazujących kard. **Hlondowi** relikwie. Postanowiłem je zabezpieczyć w solidnym relikwiarzu. Dzieło to dziś zostało uwieńczone. *Deo gratias*¹¹⁹². Jest to jedno z moich wotów¹¹⁹³, obok regotyzacji bazyliki, które wypełniane jest na chwałę Dziewicy Wspomożycielki.

¹¹⁸⁵ Pocisk pochodził z czasu powstania warszawskiego. Chodzi o tzw. *nebelwerfel*, niemiecki pocisk artyleryjski, zwany w Polsce „szafą” lub „krową” ze względu na charakterystyczny dźwięk w chwili wystrzału.

¹¹⁸⁶ Chodzi o członkinię IPW.

¹¹⁸⁷ Chodzi o powrót prymasa z internowania w Komańczy 1956.

¹¹⁸⁸ *Wł.* wyspa na Tybrze.

¹¹⁸⁹ Bazylika pw. św. Bartłomieja w Rzymie, w której przechowywane są relikwie męczenników, w tym św. Wojciecha.

¹¹⁹⁰ Pius XI, Achille Ratti (1857–1939), papież 1922–1939. Świecenia 1879. Wizytator apostolski w Polsce i na Litwie 1918. Nuncjusz apostolski w Polsce od 1919. Arcybiskup tytularny Nafpaktos, sakra biskupia 1919. Arcybiskup Mediolanu 1921–1922; kardynał 1921.

¹¹⁹¹ Prymas Hlond poprosił Piusa XI o przekazanie relikwii św. Wojciecha, przechowywanych w Bazylice św. Bartłomieja (na wyspie pozostał niewielki fragment szczątków męczennika).

¹¹⁹² *Łac.* Bogu niech będą dzięki.

¹¹⁹³ Wotum – symboliczny przedmiot ofiarowany w określonej intencji.

28 października 1961, sobota

Gniezno

Dziś upływa pięć lat od chwili powrotu mojego z Komańczy do Warszawy. Z panów, którzy wtedy zajmowali się tą sprawą, Wł[adysław] **Gomułka** jest w Moskwie, min. **Bieńkowski**¹¹⁹⁴ – w niełaskach, a wicemarszałek^a **Kliszko**¹¹⁹⁵ – ciężko chory na zawał serca.

Rano czytałem protokół z rozmowy bp. **Bernackiego** w wydziale wyznaniowym w Poznaniu z p. **Kędzierskim**¹¹⁹⁶. Wyraził on ubolewanie, że ks[iaźdz] prymas osobiście nie przedstawił sprawy, ale ponieważ wystosował pismo, więc „liczy się z władzą” i dlatego „władza” zwolni alumnów V i VI kursu. Inni muszą pozostać w wojsku.

7.00. Odprawiam Mszę św. w seminarium na rozpoczęcie nowego roku akad[emickiego]. Po Mszy św. wygłosiłem przemówienie „o przyjaciółach Bożych” oraz oddałem seminarium Matce Bożej.

9.15. Na sali aktowej odbyło się zebranie inauguracyjne. Ks[iaźdz] rektor **Pacyna** przedstawił sprawozdanie z prac ubiegłego roku, a ks. prof. **Wollschlaeger**^b wygłosił referat biblijny – synteza mariologiczna w Apokalipsie.

11.15. Odbyła się sesja pedagogiczna z referatem ks. rektora **Pacyny**. Na zakończenie wspólny obiad profesorów semin[arium] metrop[olitalnego].

29 października 1961, niedziela

Gniezno – Chojnice – Gniezno

5.30. Msza św. w kaplicy domowej.

6.30. Wyjazd do Chojnic z bp. **Czerniakiem** i prał. **Borowcem**¹¹⁹⁷. Droga piękna przez Nakło, niemal prosta. Za Nakłem zaczyna mżyć. Deszcz pada niemal do południa.

9.30. Stajemy przed farą chojnicką¹¹⁹⁸. Jest bp **Kowalski** i bp **Czapliński**, którzy nas wprowadzili do miasta. Przed farą stoi procesja i kilku księży biskupów, m.in. bp **Korczyński**, bp **Pluta**, bp **Stroba** i [bp] **Jeż**¹¹⁹⁹, bp **Wilczyński**, bp **Dudziec**, inf. **Milik**¹²⁰⁰, prałaci chełmińscy. Zatrzymujemy się na plebanii.

^a *W rękopisie*: Vicemarszałek.

^b *W rękopisie*: Wollschlager.

¹¹⁹⁴ Władysław Bieńkowski (1906–1991), polityk, członek PPR/PZPR do 1970, poseł 1944–1969. Jeden z ideologów i organizatorów PPR i KRN. Dyrektor Biblioteki Narodowej 1948–1956. Minister oświaty 1956–1959. W latach 60. krytyk realnego socjalizmu. Usunięty z PZPR. Współpracownik KOR.

¹¹⁹⁵ Zenon Kliszko (1908–1989), polityk, członek BP KC PZPR 1959–1970, wicemarszałek sejmu 1957–1972, najbliższy współpracownik Gomułki. Po dojściu Gomułki do władzy Kliszko wraz z Bieńkowskim udali się do prymasa do Komańczy, by przekazać mu wiadomość od I sekretarza, że „miejsce Prymasa Polski jest w Warszawie”.

¹¹⁹⁶ Edward Kędziński, kierownik WdSW w Poznaniu.

¹¹⁹⁷ Chodzi o ks. Franciszka Borowca.

¹¹⁹⁸ Chodzi o kościół pw. Ścięcia św. Jana Chrzciciela w Chojnicach, podniesiony do godności bazyliki mniejszej w 1993.

¹¹⁹⁹ Ignacy Jeż (1914–2007), biskup pomocniczy gorzowski 1960–1972. Świecenia 1937; sakra biskupia 1960. Podczas II wojny światowej więzień KL Dachau. Biskup diecezjalny koszalińsko-kołobrzeczki 1972–1992.

¹²⁰⁰ Karol Milik (1892–1976), ksiądz, doktor prawa kanonicznego, konsultor ordynariatu gorzowskiego, na terenie ordynariatu gorzowskiego od 1957. Świecenia 1915. Pierwszy polski administrator archidiecezji wrocławskiej

O godz. 10.00 w farze. Zdecydowano, że nabożeństwo odbędzie się *sub divo*¹²⁰¹, pomimo niepogody, bo stoi tam około piętnastu tysięcy ludzi. Wybudowano wielkie podium na tle plebanii, pomimo zagrożenia władz administracyjnych karą pięćdziesięciu tysięcy i „zdjęciem proboszcza”. Proboszcz, ks. **Liss**^{a1202}, zaryzykował przyjąć na siebie wszystkie kary. Celebransem jest bp **Czapliński**¹²⁰³. B[isku]p **Kowalski**¹²⁰⁴ charakteryzuje owoce nawiedzenia w diecezji; są one wielkie, zwłaszcza w dziedzinie uporządkowania życia rodzinnego. B[isku]p **Pluta** przyjmuje obraz i daje wyraz radości. W czasie sumy śpiewają chóry pod batutą **prof. Gierszewskiego**¹²⁰⁵, miejscowego organisty. Wszystko przebiega sprawnie, chociaż deszcz siąpi cały czas. Po sumie przemawiam z tronu, łącząc tematykę prefacji o Chrystusie Królu z Matką N[ajświętszą], w której się to wszystko dokonało na człowieczeństwie Jezusa Chrystusa, w łonie Maryi, co tak pięknie śpiewa prefacja. *Virgo Auxiliatrix*¹²⁰⁶ śpieszy na pomoc arcybiskupowi gorzowskiemu¹²⁰⁷. Po nabożeństwie oficjalne pożegnanie M[atki] Bożej i odprowadzenie do samochodu, który ma odwieźć obraz do **Człuchowa**, najbliższej parafii w diec[ezji] gorzowskiej.

13.30. Obiad w domu sióstr **marianek**¹²⁰⁸, który przejmują władze, chociaż jest własnością diecezji. Wygłaszam przemówienie do duchowieństwa.

15.00. Jesteśmy na koncercie pieśni religijnej w farze, pod batutą **prof. Gierszewskiego**. Koncert jest wspaniały.

16.00. Odjazd z bp. **Wilczyńskim** do Gniezna.

19.00. W domu. Długa rozmowa z bp. **Wilczyńskim** na temat różnych jego wątpliwości co do linii prowadzonej przez prymasa i sekretarza Episkopatu. Widzi *ex post*¹²⁰⁹, że ta linia jest słuszna, jak np. słuszna była „droga przez porozumienia”¹²¹⁰. Ale niekiedy

1945–1951. Internowany w Rywałdzie Królewskim od 1951. Członek trybunału prymasowskiego w Warszawie; protonotariusz apostolski od 1963.

^a *W rękopisie*: Lis.

¹²⁰¹ *Lac.* na dworze.

¹²⁰² Arkadiusz Liss (1908–1974), ksiądz, proboszcz parafii pw. Ścięcia św. Jana Chrzciciela 1947–1974, delegat biskupi 1953–1974, doktor teologii, kanonik honorowy kapituły katedralnej chełmińskiej w Pelplinie. Święcenia 1931. Prałat papieski 1970.

¹²⁰³ Bernard Czapliński (1908–1980), biskup pomocniczy chełmiński 1948–1973 i wikariusz generalny diecezji. Święcenia 1931. Podczas wojny wraz z ks. Stefanem Frelichowskim organizował w KL Dachau Caritas obozowy. Sakra biskupia 1948. Wikariusz kapituły od 1972. Biskup diecezjalny chełmiński 1973–1980.

¹²⁰⁴ Kazimierz Kowalski (1896–1972), biskup diecezjalny chełmiński 1946–1972. Święcenia 1922. Rektor ASD w Poznaniu od 1935. Wykładowca Uniwersytetu Poznańskiego i UJK we Lwowie. Kierownik Katedry Filozofii Chrześcijańskiej na Wydziale Teologicznym UJK. Sakra biskupia 1946. Autor teologicznych i filozoficznych prac naukowych.

¹²⁰⁵ Franciszek Gierszewski (1894–1981), organista, profesor muzyki kościelnej od 1952. Podczas II wojny światowej zesłany na roboty przymusowe na tereny okupowane przez ZSRR. Powrócił w 1945. Pierwszy Polak po II wojnie światowej odznaczony przez papieża tytułem Rycerza Orderu św. Grzegorza Wielkiego „Pro Ecclesia et Pontifice” 1962.

¹²⁰⁶ *Lac.* Dziewica Wspomożycielka.

¹²⁰⁷ Chodzi o Wilhelma Plutę (1910–1986), administratora apostolskiego w Gorzowie Wielkopolskim 1958–1972 i wikariusza kapituły ordynariatu gorzowskiego, doktora teologii. Święcenia 1934; sakra biskupia 1958. Biskup diecezjalny gorzowski 1972–1986. Jeden z inicjatorów duszpasterstwa rodzin. Sługa Boży Kościoła katolickiego.

¹²⁰⁸ Chodzi o Zgromadzenie Sióstr Maryi Niepokalanej (SMI), zwanych mariankami.

¹²⁰⁹ *Lac.* po fakcie, później.

¹²¹⁰ Chodzi o porozumienia między rządem a Episkopatem z 1950 i 1956.

ma obawy, czy ta linia nie jest zbyt elastyczna. Wątpliwości pochodzą z nienależytego zrozumienia niektórych posunięć, o których trudno jest mówić. Biskup sam odczuwa potrzebę szczerego wypowiedzenia się w prywatnej rozmowie. Bodaj to jest rzecz istotna.

30 października 1961, poniedziałek

Gniezno

9.00. B[isku]p **Wilczyński** wyjeżdża do Olsztyna. Odprawił Mszę św. przy sarkofagu św. Wojciecha w katedrze. „Wygadał się” i poczuł się lepiej. Zapraszam go częściej do Gniezna.

9.30. B[isku]p **Bernacki**, omawiamy sprawy diecezjalne. M[iędzy] i[nnymi] sprawa dalszych prac w katedrze, ogrzewanie i oświetlenie. Najważniejszą sprawą jest dach nad kaplicami i *ambitus*. Zapewne nie poprowadzimy dalej prac wykopaliskowych, po smutnym doświadczeniu z archeologiczną stacją gnieźnieńską i prof. **Żurowskim**¹²¹¹. Kosztują nas wiele czasu i strat materialnych.

B[isku]p **Czerniak**, sprawa pomocy dla ks[ięży] emerytów. Z tytułu działalności kasy pomocy kapłańskiej nałożono na kurię metrop[olitalną] prawie ćwierć miliona podatków. Postanawiam sprawę oddać na sesji do dyskusji i do przedstawienia nowego projektu organizacji pomocy.

Ks[iądz] **Majchrzak**, administrator parafii N[ajświętszego] Serca Jezusowego w Bydgoszczy.

Ks[iądz] **Plutowski**¹²¹², nowy duszpasterz par[afii] św. Józefa w Bydgoszczy.

Ks[iądz] St[anisław] **Jezierski**¹²¹³, z diec[ezji] poznańskiej, przynosi różne papiery ze swych podróży.

Ks[iądz] prof. **Lipiński**.

Ks[iądz] kan. **Raiter** w sprawie kasy emerytalnej.

16.00. Oglądałem budowę domu bp. Jana **Czerniaka**; wyszła z tego mała, miła rezydencja.

Udaliśmy się do katedry i archiwum kapitulnego, gdzie ks. dyrektor **Zientarski**¹²¹⁴ pokazywał nam postęp prac przy urządzaniu drugiej sali archiwalnej. Ustawia się tu regały metalowe i powoli przenosi zbiory odczyszczane w dotychczasowych pomieszczeniach. Wybity nowe drzwi z sieni północnej, które prowadzą wprost do archiwum.

¹²¹¹ Kazimierz Żurowski (1909–1987), doktor habilitowany archeologii, kierownik archeologicznych stacji badawczych w Gnieźnie od 1948, kierownik Katedry Archeologii Ziemi Polskich UMK 1953–1976. Dziekan Wydziału Historycznego UMK 1960–1962. Kierownik Zakładu Archeologii Polski UMK 1976–1979; profesor nadzwyczajny UMK 1964. Kierownik Katedry Archeologii Pradziejowej i Wczesnośredniowiecznej UAM 1966–1969.

¹²¹² Prawdopodobnie: Leon Plutowski (1908–1989), ksiądz, kapelan Kongresu Polonii Francuskiej, centralnej organizacji Polaków we Francji, prałat.

¹²¹³ Stanisław Jezierski (1913–1990), ksiądz, doktor historii Kościoła, od września 1961 na wezwanie władz archidiecezji poznańskiej w Polsce. Świecenia 1937. Podczas II wojny światowej więzień KL Dachau. Pobył, studia i posługa duszpasterska zasadniczo poza granicami kraju do 1961. W 1958 po raz pierwszy od czasu zakończenia wojny w kraju. Postulator procesu beatyfikacyjnego ks. Kazimierza Rolewskiego (1887–1936; święcenia 1911).

¹²¹⁴ Chodzi o ks. Władysława Zientarskiego.

Ks[ia]dz Jan **Michalski** informował o pracach w katedrze. Na Boże Narodzenie już przyjdą kraty, które będą oddzielały na wysokości jednego metra prezbiterium od *ambitus*. Wejście boczne już jest wykonane.

18.00. Przyjechał abp **Baraniak**. Ustalamy projekt kwestionariusza dla księży dotyczący problemów Soboru Watykańskiego, wysuniętych przez tydzień wykładów dla duchowieństwa na KUL. Omawiamy projekt listu do wiernych o soborze.

Po wieczery ma miejsce uroczystość ułożenia relikwii św. Wojciecha w *antibrachium*, do nowego relikwiarza, w postaci ręki na postumencie. Obecni są: abp **Baraniak** z kapelanem, bp **Bernacki** i bp **Czerniak**, ks. kan. **Raiter**, ks. kan. **Palewodziński**, ks. kan. **Michalski**¹²¹⁵ i ks. prał. **Fr[anciszek] Borowiec** z W[arsza]wy. Dokonałiśmy zdjęć fotograficznych, po czym modliliśmy się w kaplicy do św[iętego] patrona Gniezna, archidiecezji i Polski. W godzinie Apelu Jasnogórskiego udzieliłem błogosławieństwa relikwiami, po czym przekazałem relikwiarz kapitule prymasowskiej. B[iskup] **Bernacki** złożył podziękowanie za dar. Doznałem wielkiej ulgi, że to dzieło zabezpieczenia i uczczenia najcenniejszej i historycznej relikwii zostało zakończone. W liście do kapituły polecam wystawiać relikwie trzy razy do roku: w uroczystość św. Wojciecha; na procesji z k[ości]o[ła] św. Michała do katedry; w uroczystość przeniesienia zwłok św. Wojciecha i w urocz[ystość] świętych Braci Męczenników¹²¹⁶.

31 października 1961, wtorek Gniezno – Warszawa

W rocznicę śmierci mej matki, Julianny, odprowadzam Mszę św. w kaplicy domowej.

Ks[ia]dz prokurator **Kobs** przedstawia całość sytuacji ekonomicznej w seminarium.

Ks[ia]dz prof. **Więckowski** referuje swoje spostrzeżenia z podróży po Francji, problemy nauczania teologii moralnej w Instytucie Kat[olickim] (Lubac¹²¹⁷, Congar¹²¹⁸), organizację studiów teologicznych w seminariach, powołania kapłańskie, frekwencja na Mszy św. paryżan. Stanowisko społeczne księdza franc[uskiego] jest nadal skromne.

Ks[ia]dz dr **Fiutak**¹²¹⁹ z sem[inarium] metropolitalnego prosi o pozwolenie na podróż naukową do Francji. Wyrażam zgodę w czasie wakacji.

¹²¹⁵ Chodzi o ks. Jana Michalskiego.

¹²¹⁶ Pięciu Braci Męczenników OSB: Benedykt, Jan, Mateusz, Izaak i Krystyn. Męczeństwo 1003, kanonizacja 1004.
¹²¹⁷ Henri de Lubac SJ (1896–1991), francuski kapłan zakonny, wybitny teolog. Do jezuitów wstąpił w 1913; święcenia 1927. Wykładowca teologii fundamentalnej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Katolickiego w Lyonie. Członek teologicznej komisji przygotowującej Sobór Watykański II i aktywny uczestnik soboru, na którego nauczanie wywarł zasadniczy wpływ. Kardynał 1983.

¹²¹⁸ Yves Congar OP (1904–1995), francuski kapłan zakonny, wybitny teolog, profesor uniwersytetu w Strasburgu 1956–1968. Do dominikanów wstąpił w 1925; śluby zakonne 1926; święcenia 1930. Uczestnik i ekspert Soboru Watykańskiego II. Członek Międzynarodowej Komisji Teologicznej. Profesor Instytutu Katolickiego w Paryżu. Kardynał 1994.

¹²¹⁹ Stefan Fiutak (1918–2000), ksiądz, doktor filozofii, prefekt alumnów PWSD w Gnieźnie, wykładowca na KUL. Święcenia 1948. Członek Trybunału Metropolitalnego w Gnieźnie 1961–1967, wicerektor PWSD w Gnieźnie 1963–1970, dyrektor diecezjalny Papieskich Dziel Misyjnych od 1968, kanonik honorowy kapituły kolegiackiej w Gnieźnie od 1968, kanonik gremialny od 1978.

Ks[iądz] **rektor Pacyna**, sprawy semin[arium] metrop[olitalnego].

13.00. Wyjazd do W[arsza]wy z ks. **Borowcem**¹²²⁰. Droga dobra. Na trasie ruch przedświąteczny; mnóstwo wozów prywatnych idzie od W[arsza]wy. Na całym szlaku mnóstwo ludzi podąża na cmentarze, z kwiatami i wieńcami. Na szlaku „buraczanym”, Kłodawa – Łowicz – drogi zawałone transportami buraków i wytłoków. Jesteśmy w domu na godz. 17.00.

¹²²⁰ Chodzi o ks. Franciszka Borowca.

LISTOPAD

1 listopada 1961, środa

Warszawa

Dziś upływa dziewiętnaście lat, gdy w Laskach zgłosiło się do mnie osiem dziewcząt warszawskich, młodych akademikzek, na odczyt pt. „Kościół a zagadnienia społeczne”. Odczyt był u H[aliny] **Dernałowicz**. Dziewczęta były pomarżnięte i wybiedzone. Obraz wojenny. Słuchały bez większego zainteresowania i zrozumienia tematu. Później się rozgadały. Od tego dnia zaczęła się moja wspólna droga z tzw. „Ósemką”, czyli zespołem **Marii Okońskiej**, z którym pracuję do dziś dnia.

Po południu praca nad korespondencją.

Po obiedzie, o godz. 16.00 udaję się na **cmentarz Wolski**, gdzie prowadzę procesję żałobną i wygłaszam przemówienie o woli życia. Cmentarz wyglądał uroczym; rzesze ludzi snują się wśród grobów. Pełno świateł, które podświetlają złote liście drzew. Cudowna poświata, jakby chwały niebios, unosi się nad cmentarzem, istny nimb dla męczeńskiej Woli. Od przedmieścia Woli przechodzę do woli życia dla Boga i miasta. Przypominam dzieje przedmieścia, pochody armii carskich, pruskich, hitlerowskich, obronę szaniców Woli przez Sowińskiego i ulice ognia z powstania warszawskiego. Jest tu wielu reporterów włoskich m.in. z „Oggi” i telewizja Montevatini. Uroczystość trwa 1½ godz.

17.30. U ks. prałata **Podbielskiego** na wieczery. Oglądamy bogate zbiory instrumentów. Ks[iaźdz] P[odbielski], gdyby miał systematyczne studia za sobą, mógłby zostać wielkim uczonym. Dziś jest oryginałem, którego się słucha z wyrozumiałością.

2 listopada 1961, czwartek

Warszawa

10.00. W bazylice archikatedralnej – bp Z[ygmunt] **Choromański** odprawia celebrę pontyfikalną *pro benefactoribus*¹²²¹ i procesję żałobną. Jestem obecny, w towarzystwie ks. prałata Padacza.

12.00. K[azimierz] **Studentowicz**, po powrocie z Francji, gdzie jeździł na zlecenie rządu, by uprawiać opinię na rzecz sfery neutralnej państw centralnych. Przedtem „zrobiono mu rewizję w mieszkaniu i u jego przyjaciół”, przeciwko czemu wniósł protest

¹²²¹ Łac. za dobroczyńców.

do p. **Alstera**¹²²². Złożył mi osobliwy „protokół”, który wskazuje, co się robi z ludźmi, nawet „potrzebnymi” do posług.

16.00. Z bp. Z[ygmunt] **Choromańskim** na cmentarzu Bródnowskim, przy grobie kardynała **Kakowskiego**, ks. **Poskrobki**¹²²³, ks. **Garncarka**¹²²⁴ i bp. **Sokołowskiego**¹²²⁵. Zwiedziliśmy nowy kościół pw. św. **Wincentego** i odwiedziliśmy proboszcza, ks. T[adeusza] **Majchrzaka**¹²²⁶.

Wieczorem przyleciało do naszego ogrodu na Miodowej jedenaście kuropatw i pozostały na noc.

Siostrzenica moja Maria Danuta **Sułkówna**¹²²⁷, m[a]g[iste]r historii, po otrzymaniu pracy w archiwum wojskowym na czwarty dzień była „nawiedzona” przez UB i wypytywana o stosunki ze swoim wujkiem. Namawiano ją, by doręczała odpisy tekstów dawanych do przepisywania. Gdy wręcz odmówiła, zagrożono jej szantażem. Oświadczyła, że napisać mogą wszystko, co zechcą, ale to nie może mieć wpływu na jej ostatnie słowo. Jakich metod chwytła się nasz potężny rząd ludowy. **Danka** okazała się bardzo dzielną i dobrą Polką, która nie pójdzie na lep istic moskiewskiego chwytu. Jest porządną dziewczyną, może więc nie obawiać się szantażu, jakim groził jej „inteligentny” pan z UB.

3 listopada 1961, piątek

Warszawa

Na Mszy św. artysta malarz **Pocmański**¹²²⁸, twórca portretu abp. Felińskiego. Prosiłem o portret abp. Fijałkowskiego¹²²⁹.

D[okto]r Teresa **Rylska** z KUL w sprawie duszpasterstwa akad[emickiego].

¹²²² Anotni Alster (1903–1968), członek KPP/PPR/PZPR, funkcjonariusz organów bezpieczeństwa, odpowiedzialny z ramienia kierownictwa MSW za sprawy Kościoła. Poseł do KRN 1945–1947 i Sejmu PRL 1952–1956. Grafik.

¹²²³ Jan Poskrobko (1882–1941), ksiądz. Oddelegowany przez abp. Kakowskiego do kontynuowania budowy kościoła parafialnego na warszawskiej Pradze, obecnie bazylika Najświętszego Serca Pana Jezusa. Po objęciu parafii przez salezjanów proboszcz parafii pw. św. Floriana na Pradze; prałat. Święcenia 1913.

¹²²⁴ Franciszek Garncarek (1884–1943), ksiądz. Święcenia 1910. Proboszcz parafii pw. św. Wawrzyńca w Sochaczewie od 1919, Bożego Ciała na warszawskim Kamionku 1928–1933, dziekan praski od 1931, proboszcz parafii pw. św. Augustyna w Warszawie 1934–1942, św. Michała Archanioła i św. Floriana Męczennika w Warszawie 1941–1943 i in. Podczas okupacji więziony na Pawiaku. Zaangażowany w pomoc Żydom.

¹²²⁵ Czesław Sokołowski (1877–1951), biskup pomocniczy siedlecki 1919–1940, administrator apostolski diecezji siedleckiej 1940–1946, doktor teologii. Święcenia 1901; sakra biskupia 1919. Wykładowca na Wydziale Teologii Katolickiej UW; rektor KUL 1924–1925.

¹²²⁶ Tadeusz Majchrzak (1893–1967), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Wincentego a Paulo w Warszawie na Bródnie 1953–1962, jednocześnie rektor kościoła i cmentarza Bródnowskiego w Warszawie. Święcenia 1918. Kapelan w wojnie polsko-bolszewickiej 1920. Proboszcz parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Kałuszynie 1939–1946.

¹²²⁷ Maria Danuta Sułek (1925–2010), córka Anastazji z d. Wyszyńskiej i Jana Sułki, siostrzenica prymasa Wyszyńskiego.

¹²²⁸ Kazimierz Pocmański (1900–1982), artysta malarz, członek Grupy „Zachęta”. W okresie okupacji ukrywał dwie kobiety żydowskie. Wskutek załamania nerwowego w 1960 zniszczył ok. 40 własnych obrazów. Prezes Grupy „Zachęta” od 1964.

¹²²⁹ Antoni Fijałkowski (1778–1861), biskup pomocniczy plocki 1842–1844. Święcenia 1801; sakra biskupia 1842. Administrator archidiecezji warszawskiej 1844–1857. Arcybiskup metropolita warszawski 1857–1861. Uczestnik powstania listopadowego jako kapelan armii powstańczej.

Ks[ia]dz **rektor Miziolek** – sprawy sem[inarium] metrop[olitalnego]. Zgadzam się na święcenia diakona **Bernarda i Piotrowskiego**. Ks[ia]dz **Inlender**¹²³⁰ choruje, prosi o zastępstwo.

Ks[ia]dz **dyr. Dąbrowski**¹²³¹ uzgadnia się uroczystość oddania zakonów Matce Bożej na Jasnej Górze; sprawa nawiedzenia obrazu w klasztorach – ustala się, że obraz pójdzie diecezjami i miejscowościami, po szlaku dotychczas nawiedzanym^a. Opieka domowa nad chorymi (T[eresa] Strzembosz), uzgodnić z duszp[asterstwem] dobroczynnym. Projekt egzaminów dla przełożonych ma być uzgodniony z o. **Wilkiem** i rozpisany. Sprawa pielęgniarek – projekt bp. **Pluty i Majdańskiego**.

Ks[ia]dz **dyr. Grabowski**, dyrektor konwiktu w ATK – wchodzi w urzędowanie.

Ks[ia]dz **provincial Weron SAC**¹²³² – usunięcie studium pastoralnego z Gdańska. Prosi o jurysdykcję dla członków. Odsyłam do K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Sprawa „pogotowia apologetycznego” – do bp. **Kominka**. Sprawa wydawnictwa mszalika jest zależna od sprawy Karczówki, która ruszyła. Jest nadzieja, że mszalik będzie wydany.

Ks[ia]dz **Margasiński**¹²³³, dyrektor admin[istracyjny] KUL, pallotyn.

S[iostra] Dominika **Szymczewska**¹²³⁴, ponownie wybrana na przełożoną gen[eralną] samarytanek, ze swoją radą gen[eralną] – sześć osób – błogosławieństwo.

13.00. Ks[ia]dz kan. **Kitliński** z katedry, w sprawie budowy [b]; zostaje na obiedzie.

D[okto]r Irena **Giżycka**, przed „habilitacją”, prosi o błogosławieństwo.

16.30. Prof[esor] **Makarczyk**, z zarządem TP KUL na okręg warszawski – przedstawia sytuację i rozwój pracy. Proponuję przejście na system pracy „kółek różańcowych” dla mężczyzn.

13.00. Zarząd gen[eralny] Sług Jezusa z Sewerynowa z matką **Piller**¹²³⁵; zabierają im dom i cały majątek jako stowarzyszeniu niezarejestrowanemu. Przy tym niszczą

^a *W rękopisie: nawiedzanego.*

^b *W rękopisie wyraz nieczytelny.*

¹²³⁰ Bogusław Inlender (1922–2006), ksiądz, doktor teologii, moralista, kapelan siostr elżbietanek od 1952, adiunkt ATK od 1956, wykładowca w WMSD w Warszawie od 1957. Święcenia 1949. Docent na PWT w Warszawie 1990, profesor nadzwyczajny 1991, członek licznych towarzystw naukowych oraz komisji polskich i międzynarodowych.

¹²³¹ Chodzi o ks. Bronisława Dąbrowskiego FDP.

¹²³² Eugeniusz Weron SAC (1913–2009), ksiądz, doktor teologii, przełożony prowincjalny polskich pallotynów 1959–1965. Do pallotynów wstąpił w 1930; święcenia 1938. Rektor WSD w Ohtarzewie; kierownik 1948–1954, wykładowca w PIŻW 1962–1993, habilitacja 1975; profesor nadzwyczajny 1984. Przewodniczący Sekcji Duchowości Teologów Polskich.

¹²³³ Krzysztof Margasiński SAC (1927–2012), ksiądz, rekoлекcjonista, dyrektor administracyjny KUL. Do nowicjatu pallotynów przyjęty w 1950; konsekracja wieczysta 1955; święcenia 1957.

¹²³⁴ Dominika (Maria) Szymczewska OSBSam (1899–1990), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Benedyktynek Samarytanek Krzyża Chrystusowego 1937–1949; 1955–1964. Do zgromadzenia wstąpiła w 1927; profesja wieczysta 1936. Najbliższa współpracowniczka założycielki zgromadzenia s. Jadwigi Jaroszewskiej, przełożona, formatorka, radna zgromadzenia.

¹²³⁵ Maria Piller AI (1885–1974), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Sług Jezusa, członkini Konsulty Konferencji Wyższych Przełożonych Zakonów Żeńskich 1960–1966. Do zgromadzenia wstąpiła w 1912. Socjuszka, mistrzyni nowicjatu 1920–1932, radna generalna 1932; 1946, wikaria generalna 1946–1952.

nawet rzeczy osobiste, meble oddają akademikom, którzy rąbią na opał. Staram się siostry pocieszyć, przypominając, że w początkach swej pracy nic nie miały, a jednak Bóg czuwał i dał domy, pracę itd. Dziś mają wrócić do pracy, którą ongiś prowadziły. O[jciec] **Honorat** stworzył was dla opieki nad rodzinami. W roku „Rodziny Bogiem silnej” wróćcie do rodzin, by pomagać im w ciężkiej doli i wносить Boga. Może dziś tego bardziej potrzeba niż dawniej, bo dziś często oboje rodzice pracują, a dzieci są bez opieki. Pójdziecie do tych dzieci i będziecie im mówić o Bogu, a Bóg w was obecny wejdzie wraz z wami do rodzin. Przemówienie moje siostry nagrały na magnetofon i poszły do domu.

4 listopada 1961, sobota

Warszawa – Lublin

W dzień Matki Bożej przypada trzecia rocznica koronacji Jana XXIII. Wielkiego czciciela Pani Jasnogórskiej polecaliśmy naszej Królowej i Matce.

9.00. W bazylice św. Jana odprawiam celebrę pontyfikalną, w intencji Ojca Świętego. Obecne obydwie kapituły, warszawska i łowicka, wielu księży diec[ezjalnych] i zakonnych. Po *Te Deum* wygłosiłem z tronu przemówienie i zachęciłem do modlitwy w intencji Ojca Świętego w prymasowskiej kaplicy Matki Bożej Jasnog[órskiej].

11.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej], sprawy bieżące.

14.00. Wyjazd do Lublina z ks. prał. **Borowcem**¹²³⁶.

16.15. W Lublinie. Posiedzenie Komisji Episkopatu [ds.] KUL. Obecni biskupi: **Kowalski, Jop, Świrski, Wilczyński, Kałwa**, ks. **rektor Rechowicz**. Omawialiśmy sytuację wychowawczą w konwikcie teolog[icznym] oraz sytuację gospodarczo-podatkową TP KUL.

20.00. W konwikcie teologicznym miało miejsce spotkanie z młodzieżą duchowną, która w liczbie przeszło 250 studiuje na KUL. Wśród nich jest osiemdziesięciu księży zakonnych. Po przemówieniu ks. dyrektora **Granata** wygłosiłem do młodych kapłanów dłuższą mowę nt. charakteru studiów teologicznych i zdrowej emulacji studentów różnych diecezji oraz diecezjalnych i zakonnych. Księża biskupi udzielili błogosławieństwa.

5 listopada 1961, niedziela

Lublin – Warszawa

7.30. Msza św. w kaplicy domowej biskupa lubelskiego¹²³⁷.

¹²³⁶ Chodzi o ks. Franciszka Borowca.

¹²³⁷ Chodzi o bp. Piotra Kałwę.

9.00. W k[ości]le akademickim Mszę św. odprawia bp **Kalwa**. Po Mszy św. bp **Wojtyła** wygłasza kazanie o współdziałaniu rozumu i wiary w nauce. Obecni są biskupi: **Kowalski**, **Świrski**, **Jop**, **Wilczyński**, **Bareła**, **Wojtyła**, **Mazur**, **Strękowski**, **Jankowski**¹²³⁸ i ja.

11.00. **Inauguracja** roku akad[emickiego] na sali aktowej. Dobrze przemówienie wstępne wygłosił ks. rektor **Rechowicz**, sprawozdanie złożył prorektor **Papierkowski**¹²³⁹. Przemawiał przedstawiciel młodzieży. Był referat o istocie prawa, profesora **Papierkowskiego**. Kończyłem swoim przemówieniem ja. Wszystkie przemówienia osnute były wokół wolności nauki jako istotnym prawie uczelni. Stawano mocno w obronie prawa uczelni do bytu, przeciwko podatkowi, nałożonym na KUL (32 miliony), a zwłaszcza od stypendiów akademickich. Istnienie KUL uważaliśmy za sprawdzian demokratyzacji nauki.

13.30. Obiad w refektarzu, w czasie którego przemawiałem do senatu i TP KUL.

15.10. Wyjazd do W[arsza]wy z bp. **Wojtyłą** i ks. prał. **Borowcem**¹²⁴⁰. B[isku]p **Wojtyła** przyjmuje gościnę na Miodowej.

6 listopada 1961, poniedziałek

Warszawa

Na Mszy św. dr Maria **Trzcińska**¹²⁴¹, która czci dziś dziesięciolecie swej pracy lekarskiej, dziś specjalizacja w Instytucie Onkologii. Przyszła **matka Edyta**¹²⁴², która informuje o sytuacji zgromadzenia w szpitalu siostr elżbietanek. Radzę, by prowincjalne elżbietanki starały się wyjechać na kapitułę generalną do Rzymu. M[a]g[iste]r **Janina Michalska**¹²⁴³ w sprawach związanych z „Marsem”; po powrocie z kuracji czuje się lepiej.

B[iskup] K[arol] **Wojtyła**, po odprawieniu Mszy św. w kaplicy domowej; krótka rozmowa o wizytacjach parafialnych projektowanych według nowych metod.

10.00. Bierzymy udział w pracach seminarium sekcji socjologicznej zakładów teologicznych w gmachu sem[inarium] metrop[olitalnego]¹²⁴⁴. Praca rozpoczyna się od Mszy św. w kaplicy. Na sali św. Stanisława pracę zagaja prof. dr J[ózef] **Majka**,

¹²³⁸ Marian Jankowski (1899–1962), biskup pomocniczy siedlecki 1948–1962, wikariusz generalny diecezji siedleckiej. Święcenia 1922. Duszpasterz polonijny we Francji. Wykładowca, ojciec duchowny i rektor w WSD w Janowie Podlaskim. Sakra biskupia 1948.

¹²³⁹ Zdzisław Papierkowski (1903–1980), profesor zwyczajny prawa, specjalista w zakresie prawa karnego, prorektor KUL, prodziekan Wydziału Karnego KUL, członek TN KUL. Doktorat 1927, docent 1933, profesor zwyczajny 1946. Kierownik Katedry Zakładu Prawa Karnego Materialnego i Procesowego na Wydziale Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL, dziekan wydziału, prorektor KUL, prodziekan Wydziału Prawa Kanonicznego KUL, członek TN KUL.

¹²⁴⁰ Chodzi o ks. Franciszka Borowca.

¹²⁴¹ Maria Trzcińska (1925–2010), lekarka, internista, członkini IPW.

¹²⁴² Chodzi o s. Edytę Kruczkowską CSSE.

¹²⁴³ Janina Michalska (1923–2010), współzałożycielka zespołu „Ósemek” 1942. W okresie internowania prymasa w Komańczy dostarczyła do Częstochowy tekst Jasnogórskich Ślubów Narodu. Sekretarz podkomisji KEP ds. duszpasterstwa kobiet. Inicjatorka sekretariatu misyjnego Jeevodaya 1993, wspierającego ośrodek rehabilitacji dla trędowatych w Indiach.

¹²⁴⁴ Prymas uczestniczył w konferencji księży profesorów nauk społecznych seminariów diecezjalnych i zakonnych.

przedstawiając porządek prac. W swoim przemówieniu charakteryzując doniosłość prac seminarium socjologicznego; są to prace b[ardzo] doniosłe, gdyż sprawiają, że katolicka myśl społeczna utrzymuje się na powierzchni współczesnej rzeczywistości. Mężowie polityczni, nawet „katolicy postępowi”, nie chcą widzieć własnej nauki K[ości]ła, czy dlatego, że jej nie znają, czy też, że nie chcą jej widzieć, dla względów taktycznych. Seminarium socjologiczne stało się już zespołem stale uwrażliwiającym się na katolicką myśl społeczną. Trzeba tę pracę prowadzić w sposób systematyczny dalej. Witam gości.

Ks[ia]dz prof. **Majka** wygłosił zasadniczy referat nt. „Współczesne doktryny filozoficzno-społeczne a katolicka nauka społeczna na tle encykliki *Mater et Magistra*¹²⁴⁵”. Po czym prof. **Makarczyk** w koreferacie mówił o zadaniach świeckich katolików w upowszechnianiu nauki katolicko-społecznej. Duży referat **dr. Ozdowskiego**¹²⁴⁶ o procesie industrializacji Polski i jego skutkach społ[eczno]-kulturalnych. Długa dyskusja.

Na sesji popołudniowej nie byłem.

13.00. Prof[esor] **Swieżawski**¹²⁴⁷, po powrocie z rocznego pobytu we Francji, informuje o stanie filozofii za granicą i na KUL. Pozostaje na wieczery.

7 listopada 1961, wtorek

Warszawa

Na Mszy św. matka Teresa **Fokt**, przełożona gen[eralna] siostr z Nowego **Miasta**. D[okto]r J[anina] **Cyranowa**. B[isku]p **Wojtyła** odprawia Mszę św. u nas.

10.00. Ks[ia]dz prof. **Myczka** z ATK informuje o Wydziale Prawa Kan[onicznego]. Studentów jest 35, większość przyjeżdżających. Brak jest wykwalifikowanych profesorów, chcą zapożyczać z KUL. Jestem zdania, że należy szukać nowych sił, a nie obciążać starych, które są w okresie twórczej pracy piśmienniczej. Wyjaśnia sprawę „**Nova Polonia Sacra**”¹²⁴⁸. Sprawę „**Studia Historica**” załatwia z ks. prof. **Obertyńskim**; gdy złoży swoje *desinteressement*, można wystąpić o zezwolenie władz kościelnych.

¹²⁴⁵ *Lac*. Matka i Mistrzini. Tytuł encykliki społecznej papieża Jana XXIII z 1961, ogłoszonej w 70. rocznicę encykliki *Rerum novarum* Leona XIII. *Mater et Magistra* koncentrowała się wokół problemów pracy, praw pracowników, własności prywatnej. Podejmowała kwestie niedorozwoju rolnictwa i ubóstwa w świecie.

¹²⁴⁶ Jerzy Ozdowski (1925–1994), ekonomista, działacz polityczny, wiceprezes KIK w Poznaniu 1957–1969, prezes 1970–1980. Poseł z ramienia Znak 1976–1989. Profesor nadzwyczajny nauk ekonomicznych 1979. Członek Rady Państwa 1980. Wiceprezes Rady Ministrów 1980–1982; wicemarszałek sejmu. Członek Polskiego Związku Katolicko-Społecznego 1981–1982.

¹²⁴⁷ Stefan Swieżawski (1907–2004), profesor historii filozofii, mediewista, przedstawiciel tomizmu egzystencjalnego, pracownik naukowy Instytutu Filozofii i Socjologii PAN 1957–1963. Doktorat 1932, habilitacja 1946, profesor nadzwyczajny 1956, profesor zwyczajny 1967. Wykładowca na UJ, KUL, ATK. Ekspert świecki, audytor Soboru Watykańskiego II. Członek PAU. Przyjaciel Jana Pawła II.

¹²⁴⁸ „*Nova Polonia Sacra*”, pierwotnie „*Polonia Sacra*” – czasopismo naukowe założone przez ks. dr. Jana Nepomucena Fijałkę w 1918 jako organ Towarzystwa im. Papieża Benedykta XV. Na łamach pisma zamieszczano rozprawy z historii Kościoła, etyki, patrologii i prawa kanonicznego. Po rozwiązaniu Towarzystwa w 1922 ks. Fijałek kontynuował działalność pod nazwą „*Nova Polonia Sacra*”. Pismo powiązane z Wydziałem Prawa Kanonicznego ATK 1958.

O[jciec] **Leander**¹²⁴⁹ z **Suwałk**, nowy prowincjał, z o. **Innocentym**¹²⁵⁰. Polecam sercu ojca ruch liturgiczny, abstynencki, Wielką Nowennę i instytuty o. Honorata¹²⁵¹.

Ks[iądz] **H**[enryk] **Kleczyński**¹²⁵² z par[afii] św. Zofii **Barat** na Grabowie – sprawy duszpasterskie i katechetyczne.

Ks[iądz] **Fr**[anciszek] **Hintz**, wik[ariusz] z N[owego] Dworu.

O[jciec] **Zapłata** z ramienia konsulty Wyższych Przełożonych Zak[onów] Męskich. **Ks**[iądz] **Żuchowski** chce ustąpić; projektuje się dwóch innych.

Ks[iądz] **prof. Nowicki**¹²⁵³ z KUL, sprawa wizytacji seminarium paulinów na Skałce; ojców franciszkanów w Panewnikach; studium prawniczego w W[arsza]wie.

Józefa **Czskyrowa**¹²⁵⁴ z Sofii, w sprawie siostr karmelitanek przebywających w Bułgarii. Sytuacja Kościoła prawosławnego jest lepsza niż K[ościół]a katolickiego.

17.00. Kilku prawników katolickich pod przewodem ks. prał. **Padacza**. Omawiano sytuację katolika w pracy adwokackiej i sędziowskiej. Ciągłe zdarzają się wypadki usuwania ze stanowiska za przejawy wspólnoty z Kościołem. W czym można pomóc Kościołowi? Zdaje się, że na drodze stosowania ustaw nic się zrobić nie da, gdyż żadne zarządzenia nie są stosowane pozytywnie. Można tylko zwracać uwagę na niezgodność wielu zarządzeń z konstytucją PRL, z porozumieniem¹²⁵⁵, z wieloma ustawami, z prawem przyrodzonym i z zasadami zdrowego humanizmu. Rozmowa trwała dwie godziny.

¹²⁴⁹ Leander (Piotr) Bartoszewicz OFMCap (ur. 1914), kapłan zakonny, prowincjał prowincji warszawskiej kapucynów 1961–1964. Do kapucynów wstąpił w 1935; uroczyste śluby zakonne 1939. Aresztowany i osadzony na Zamku w Lublinie 1940. Przewieziony do KL Oranienburg-Sachsenhausen i Dachau; ofiara eksperymentów pseudomedycznych. Święcenia 1946. W Polsce od 1947. Wikary klasztoru i ekonom w Nowym Mieście 1958–1961; 1967–1973. Gwardian w Zakroczymiu 1973–1976. W klasztorze warszawskim 1976–1984.

¹²⁵⁰ Innocenty (Cezary) Hański OFMCap (1905–1978), kapłan zakonny, sekretarz prowincji warszawskiej kapucynów. Do kapucynów wstąpił w 1927; śluby uroczyste 1931; święcenia 1933. Dyrektor Studium Teologicznego kapucynów w Lublinie 1935–1938. Podczas II wojny światowej zaangażowany w akcję ratowania Żydów. Więzień Pawiaka 1941, KL Auschwitz 1941, KL Dachau 1942–1945. Po wojnie kapelan Polaków w Niemczech. Po powrocie do kraju wybrany komisarzem komisariatu warszawskiego 1947–1952. Gwardian w Nowym Mieście 1952–1955; w Rywałdzie Królewskim 1955–1958.

¹²⁵¹ Honorat Koźmiński OFMCap (1829–1916), kapłan zakonny, teolog, założyciel licznych rodzin zakonnych, tzw. skrytek. Za udział w konspiracji antyrosyjskiej osadzony w X pawilonie Cytadeli Warszawskiej; zwolniony w 1847. Do kapucynów wstąpił w 1848, śluby uroczyste 1950, święcenia 1852. Wykładowca teologii w Warszawie 1853–1855. Beatyfikowany w 1988.

¹²⁵² Henryk Kleczyński (1901–1981), ksiądz, doktor teologii, administrator, a następnie proboszcz parafii pw. św. Zofii Magdaleny Barat w Warszawie-Grabowie 1953–1975. Święcenia 1924.

¹²⁵³ Donat Nowicki (1893–1971), ksiądz greckokatolicki. Od zakończenia wojny w archidiecezji wrocławskiej. Wykładowca liturgiki Kościołów wschodnich na KUL, szczególnie liturgii bizantyjskiej. Przed II wojną światową posługiwał w ZSRR. Więzień łagrów. W łagrze na Sokołówkach wyświęcony na kapłana przez bp. Leonida Fiedorowa, przyszłego męczennika, beatyfikowanego w 2001.

¹²⁵⁴ Nie udało się ustalić bliższych danych.

¹²⁵⁵ Chodzi o tzw. małe porozumienie z 8 XII 1956, regulujące stosunki państwa z Kościołem.

8 listopada 1961, środa

Warszawa – Laski

Po Mszy św. wyjechałem do Lasek. Przeprowadziłem rozmowę z **s. Wacławą**¹²⁵⁶ i **s. Klarą**¹²⁵⁷ w sprawie nabycia domu dla zgromadzenia sióstr franciszkanek w Izabelinie. Wynikły trudności ze sprzedawcą. Radzę rozmawiać z siostrą nabywcą. Wieczorem okazało się, że rada była dobra. Siostry wprowadziły się wieczorem do domu i objęły gospodarstwo.

A[ntoni] **Marylski**, sprawa pomocy z NCWC dla zakładu w Laskach. List wysłany.

Trio¹²⁵⁸ – program rozkładu pracy w Instytucie Ślubów J[asno]g[órskich] w W[arsza]-wie i na J[asnej] Górze, w pracy terenowej i w pracy nad tekstami.

9 listopada 1961, czwartek

Laski – Warszawa

7.30. Msza św. w kaplicy domu rekolekcyjnego w intencji Ojca Świętego i klasztorów, które ogłaszają Matkę Bożą Królową zakonów w Polsce.

Po Mszy św. **s. Teresa**¹²⁵⁹, A[ntoni] **Marylski**. Krótka rozmowa z **s. Klarą**¹²⁶⁰ i **s. Wacławą**¹²⁶¹, które doprowadziły do objęcia domu dla zgromadzenia sióstr franciszkanek w Izabelinie.

9.00. Przyjeżdża ks. prał. **Padacz**, wracamy do W[arsza]wy.

10.00. Konferencja ks[ięży] **dziekanów** w sali konferencyjnej K[urii] M[etropolitalnej] Warsz[awskiej]. Zajmowano się głównie organizacją katechizacji. Najbardziej drastycznie przedstawia się sprawa w dek[anacie] Mińsk Maz[owiecki], gdzie wyznaczają kary na gospodarzy udzielających mieszkań na punkty katech[etyczne]. Wydano nowe zarządzenie wyk[onawcze] z 12 listopada¹²⁶², które zawiera pewne ustępstwa od zarządzenia z 19 sierpnia br.

10 listopada 1961, piątek

Warszawa – Częstochowa

7.30. Po Mszy św. **Teresa Strzembosz** w sprawach opieki nad kobietami upadłymi, nad matkami samotnymi i opieki domowej.

¹²⁵⁶ Chodzi o s. Wacławę Iwaszkiewicz FSK.

¹²⁵⁷ Klara (Bronisława) Jaroszyńska FSK (1911–2010). Odznaczona medalem Sprawiedliwy wśród Narodów Świata 1981.

¹²⁵⁸ Chodzi o trzyosobowe kierownictwo zespołu „Ósemek”.

¹²⁵⁹ Chodzi o s. Teresę Landy FSK.

¹²⁶⁰ Chodzi o s. Klarę Jaroszyńską FSK.

¹²⁶¹ Chodzi o s. Wacławę Iwaszkiewicz FSK.

¹²⁶² 2 IX 1961 Episkopat wystosował list do Urzędu Rady Ministrów dotyczący zarządzenia w sprawie prowadzenia punktów katechetycznych z 19 VIII 1961. Na skutek interwencji Episkopatu złagodzone najbardziej kontrowersyjne rozwiązania. Przejściowo obowiązywała instrukcja w sprawie rejestracji punktów katechetycznych z 12 IX 1961, następnie z 21 XI 1961.

Dwie siostry z **Izraela**, pracujące nad rodzinami polskimi, z o. **Danielem**¹²⁶³, karmelitą.

Ks[iądz] Błachnio^{a1264} z diec[ezji] siedleckiej zamieszkał na Bielanach; otrzymał odmowę pobytu w W[arsza]wie (ma wracać na teren diec[ezji] siedleckiej). **Ks[iądz] Bł[achnio]** zdobył mieszkanie przez władze KC polityczne; chociaż jest człowiekiem starym, jednak może się nadawać na statystę dla zebrań „patriotów”. Takich panów mamy już w stolicy dość.

D[okto]r **Jerzy Braun** informuje o pracach Komisji Soborowej świeckich, zwłaszcza w zakresie ruchu ekumenicznego. Władze polityczne już się zainteresowały tą pracą i wniosły zastrzeżenie przeciwko współpracy **p. Michelisa** z wyznania ewangelicko-augsburskiego^b.

12.00. Obiad z bp. J[erzym] **Modzelewskim**.

13.00. Wyjazd do Częstochowy¹²⁶⁵ z bp. J[erzym] **Modzelewskim** i ks. **Borowcem**¹²⁶⁶. W Raszynie spuchła nam guma. Droga bardzo ciężka, mokra.

17.00. Na Jasnej Górze. Rozmowa z o[jcem] **generałem** paulinów¹²⁶⁷ nt. młodych zakonników.

18.00. W Instytucie Prymasowskim Ślubów odbywa się zebranie „realistów”. Przewodniczy **bp Pawłowski**. Wygłaszam końcowe przemówienie o służbie sprawie maryjnej *in humilitate*¹²⁶⁸. Trzeba ciągle kontrolować, by inicjatywy podejmowane nie obniżyły swych lotów. N[a] p[rzykład] projekt poświęcania się rodzin Matce Bożej nie może być realizowany falowo, tylko systemem wizytacji duszpasterskiej.

20.00. W kaplicy zakony męskie oddają się Matce Bożej. Wygłaszam przemówienie nt.: „Maryja wzorem zakonnego posłuszeństwa, czystości i ubóstwa”. O[jciec] generał paulinów przewodniczył nabożeństwu.

^a W rękopisie: Błachnio.

^b W rękopisie błędnie: aug.-reformowanego.

¹²⁶³ Daniel (Oswald) Rufeisen OCD (1922–1998), kapłan zakonny, Żyd ocalały z Holocaustu, w klasztorze Stella Maris na Górze Karmel od 1952, duszpasterz małżeństw mieszanych chrześcijańsko-żydowskich, przewodnik po Ziemi Świętej. W 1942 uprzedził Żydów o dacie likwidacji getta w Mirze, zdradzony przez jednego z nich, zdołał zbiec; ukrywał się w klasztorze zmartwychwstańców w Mirze 1942, gdzie poznał Nowy Testament. Ochrzczony w 1942, przyjęty do nowicjatu karmelitów bosych w Czernej 1945, święcenia 1952, od 1959 w Izraelu. Założyciel gminy chrześcijańskiej o tradycjach żydowskich przy parafii karmelitańskiej w Hajfie 1965.

¹²⁶⁴ Władysław Błachnio (1896–1986), ksiądz z diecezji siedleckiej, emeryt od 1 VII 1961. Członek Koła Księży „Caritas”. Święcenia 1921. Posługiwał w diecezji wrocławskiej i warmińskiej 1948–1952. Proboszcz parafii pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Seroczynie Stredyńskim od 1952. Zmarł w domu księży emerytów w Siedlcach. Zarzut o nieodpowiednie kontakty z władzami uznał za oszczerstwo.

¹²⁶⁵ Prymas wyjechał do Częstochowy, by przewodniczyć obradom konferencji wyższych przełożonych zakonów i zgromadzeń zakonnych żeńskich i męskich.

¹²⁶⁶ Chodzi o ks. Franciszka Borowca.

¹²⁶⁷ Chodzi o o. Ludwika Nowaka OSPPE.

¹²⁶⁸ Łac. w pokorze.

11 listopada 1961, sobota

Jasna Góra

7.30. Msza św. w kaplicy M[atki] Bożej. Obecni są wyżsi przełożeni zakonów męskich oraz z Instytutu Ślubów J[asno]g[órskich] kilka osób, które przystępują do stołu Pańskiego.

9.00. Rozpoczyna obrady Konferencja Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich. Dobre sprawozdanie składa ks. **Zapłata**, przewodniczący konsulty męskiej; sprawozdanie wskazuje na pogłębienie i uszczegółowienie się pracy konsulty. Liczne komisje pracują kompetentnie. Wygłaszam słowo wstępne i poruszam następujące sprawy: 1) rodzinność współżycia rodzin zakonnych w Polsce, zasada życzliwości i obrony wzajemnej; zerwać z anegdotyzmem na temat zakonów, gdyż *amici nostri*¹²⁶⁹, którzy nie mają poczucia humoru, wiele anegdot biorą na serio; 2) współżycie z K[ościół]em przez zainteresowanie się II Soborem Watykańskim, współpraca z ruchem ekumenicznym; 3) współpraca z biskupem; 4) przygotowanie się do pracy duszpasterskiej przez studium pastoralne; 5) włączenie się w nurt pracy Wielkiej Nowenny; gdyż nie brak jeszcze przełożonych, którzy nie dopuszczają swych członków do współpracy z duszpasterstwem W[ielkiej] N[owenny], misjonarze¹²⁷⁰ nadal zawodzą i nie nawiązują do tematyki W[ielkiej] N[owenny]; 6) sprawa laicyzacji młodego duchowieństwa zakonnego; absentowanie się od życia zak[onnego], przebieranie się zbyt łatwe i bez powodów (studium past[oralne], ATK i konwikt KUL); 7) stosunek opiekuńczy do rodzin zakonnych żeńskich.

Po moim przemówieniu bp **Goliński** poszedł przewodniczyć Komisji Maryjnej w Instytucie. Wysłuchałem referatu ks. **Werona**, prowincjała ks[ięży] pallottynów, nt. rodzinności życia zakonnego.

11.45. Udałem się na Komisję **Maryjną**, która obraduje pod przewodnictwem bp. **Golińskiego** w Instytucie Ślubów J[asno]g[órskich]. Brałem udział w obradach nad programem kaznodziejskim na VI rok W[ielkiej] N[owenny].

15.00. Po obiedzie brałem udział w posiedzeniu wyższych przełożonych zak[onných] w bibliotece nowej, n[a] t[ematy] bieżące.

17.15. B[isku]p **Jaroszewicz** ze sprawą wizytacji w Jabłonowie u pasterek. Proszę, by nie ustępował.

17.30. Na Komisji Maryjnej – d[alszy] c[iąg] obrad nad pracą maryjno-milenijną. Przyjęto wnioski, by w 1966 r. na trzy miesiące (kwiecień–sierpień) – obraz¹²⁷¹ był w bazylice prymasowskiej i w Trzemesznie.

10.30. Rozmowa z ks. dr. **Majdańskim** o programie pracy w „Ateneum Kap[łańskiego]”, o programie VII roku W[ielkiej] N[owenny].

Rozmowa w Instytucie z zespołem¹²⁷² o pracy na najbliższy okres.

¹²⁶⁹ *Lac.* nasi przyjaciele.

¹²⁷⁰ Chodzi o księży misjonarzy.

¹²⁷¹ Chodzi o obraz Nawiedzenia.

¹²⁷² Chodzi o IPW.

20.00. W kaplicy **Matki Bożej** – zakony żeńskie obierają sobie na Królową zakonów polskich Panią Jasnogórską. Wygłaszam przemówienie, po czym wspólnie odmawiamy akt oddania się zakonów swej Królowej¹²⁷³.

21.00. Modlitwa przed obrazem Matki Bożej z członkiniami Instytutu Ślubów Narodu na Jasnej Górze.

12 listopada 1961, niedziela Jasna Góra – Warszawa

7.30. Msza w kaplicy M[atki] Bożej. Członkinie Instytutu Ślubów J[asno]g[órskich] przystępują do Komunii św.

8.15. Zgłosił się młody paulin, kapłan kilkuletni, który samorzutnie oświadczył, że był skłoniony przez UB do zorganizowania podsłuchu w bibliotece nowej na Konferencji Episkopatu w 1960 i 1961 r. Również założył podsłuch w mieszkaniu prymasa. Zachęcano go i nadal do tego, ale odmówił. Dziś zrywa z tą praktyką i chce wyjechać za granicę. Ma nadzieję uzyskania paszportu. Oświadczam mu, że wpadł w ekskomunikę jako *machinans contra legitimes auctoritates ecclesiasticas*¹²⁷⁴. Zgłosi się po absolucję¹²⁷⁵. Jeżeli dostanie paszport, lepiej będzie, gdy wyjedzie za granicę.

8.30. O[jciec] **generał**¹²⁷⁶ prosi, bym ojcu N.N.¹²⁷⁷ udzielił zezwolenia na wyjazd za granicę, gdyby dostał paszport. Lepiej będzie, gdy wyjedzie na studia, niż miałby się tu dalej deformować w służbie wywiadowczej. O[jciec] generał był zaskoczony, trudno mu było uwierzyć, by ojciec, tak zaufany i wiedzący o wszystkim, mógł się dopuścić czegoś podobnego.

9.00. Konferencja Wyższych Przełożonych Zakonów Żeńskich w Sali Różańcowej. Ks[iaźdz] dyr. **Dąbrowski**¹²⁷⁸ wygłasza wstępne, informacyjne przemówienie. Po czym dają kilka punktów informacyjnych o kierunkach pracy rodzin zakonnych w wyniku oddania się Matce Bożej jako Królowej zakonów. S[iostrą] **Teresa** składa sprawozdanie z prac porozumienia zakonnego żeńskiego. Dalszą pracę poprowadzi ks. **Dąbrowski**. Żegnam siostry. Rozmawiam z matką **Jaworską** o pomocy dla T[eresy] **Strzembosz**; z m. **Benedyktą**¹²⁷⁹ – o domie w Izabelinie, który ma się nabyć dla zgrom[adzenia] sióstr franciszkanek.

¹²⁷³ Według WAW z 1962 prymas 10–11 XI 1961 przewodniczył Konferencji Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich. 11 listopada miał mieć miejsce akt oddania zakonów męskich. 12 listopada prymas przewodniczyć miał Konferencji Wyższych Przełożonych Zakonów Żeńskich i dokonać aktu ogłoszenia Matki Bożej Częstochowskiej królową rodzin zakonnych żeńskich.

¹²⁷⁴ Łac. działania przeciwko legalnej władzy kościelnej.

¹²⁷⁵ Absolucja – wybaczenie, darowanie winy. Formuła, za pomocą której udziela się rozgrzeszenia.

¹²⁷⁶ Chodzi o o. Ludwika Nowaka OSPPE.

¹²⁷⁷ Chodzi o wspomnianego młodego paulina.

¹²⁷⁸ Chodzi o ks. Bronisława Dąbrowskiego FDP.

¹²⁷⁹ Chodzi o s. Benedyktę Walicką-Woyczyńską FSK.

- 11.15. Odwiedzam Instytut Ślubów Narodu.
 11.45. Obiad w gronie wyższych przełożonych.
 12.30. Wyjazd do W[arsza]wy z bp. **Modzelewskim** i ks. Borowcem¹²⁸⁰.
 16.00. W domu. Wysilek pracy skończył się chorobą.

13–14 listopada 1961, poniedziałek–wtorek

Warszawa

Wczoraj byłem w łóżku, niedomagając po pracy jasnogórskiej. Pracowałem nad porządkiem dziennym dzisiejszych obrad. Przyjąłem ks. dyr. **Lena**.

10.00. Komisja Główna Episkopatu. Nieobecny bp **Zakrzewski**, ciężko chory w Płocku. Przyjmujemy porządek dzienny obrad Konf[erencji] plenarnej. Omawiamy sytuację Kościoła, według informacji bp. **Choromańskiego**. Dłuższa rozmowa o sytuacji, o akcji PAX, tzw. posłów katolickich. Zastanawialiśmy się nad rozp[orządzeniem] wyk[onawczym] m[inistra] o[światy] o punktach kat[echetycznych]. Zasadnicze postulaty nie ulegają zmianie, rozp[orządzenie] wyk[onawcze] czyni wrażenie drobnych ustępstw. Omawiamy przebieg prac konferencji ks[ięży] **rektorów**, którzy informowali o przebiegu wizytacji w seminariach duchownych i zakonnych. Dłuższa dyskusja.

Po obiedzie – wysłuchaliśmy ciekawego odczytu „z taśmy” do „towarzyszy”, o „Kościele i o państwie”. Jest to stek kłamstw wyobraźni zastraszonej. Trudno to powtarzać. Ale z tej pozycji partia rozmawia z Kościołem. Trudno jej wytłumaczyć, jak bardzo ma fałszywy obraz Kościoła^a.

Rozważaliśmy projekt listu do wiernych o seminariach duchownych. Uznano za niewystarczający.

Przyjęto projekt Komisji Soborowej – listu do wiernych o modlitwie w intencji soboru. Przyjęto też ankietę do duchowieństwa o pracach i tematyce soborowej.

Komisja Gł[ówna] przyjęła też projekt listu do sejmu w sprawie niepraworządności, stosowanej przez rząd wobec Kościoła.

Obrady zakończyliśmy o godz. 19.00.

15 listopada 1961, środa

Warszawa

10.00. Konferencja Plenarna Episkopatu. Brak b[isku]pów **Zakrzewskiego** i **Adamskiego**. Przyjęto porządek dzienny obrad dwudniowych. Protokół uległ skróceniu.

Arcyb[isku]p Baraniak przedstawił ankietę dla duchowieństwa o tematyce soboru; została przyjęta. Po czym z ramienia Komisji Soborowej przedstawił projekt listu do wiernych o II Soborze Watykańskim.

^a *W rękopisie:* obraz o Kościele.

¹²⁸⁰ Chodzi o ks. Franciszka Borowca.

Komisja Liturgiczna przedstawiła projekty o *Proprium Poloniae*¹²⁸¹; referował o. Fr[anciszek] **Małaczyński**¹²⁸². Ordynariusze zgłaszają swoje wnioski wprost do referenta. Przyjęto instrukcję o przywileju dla Polski – tekstów polskich we Mszy św. Ustalono tekst wezwania o Najdroższej Krwi. B[isku]p **Modzelewski** przedstawił projekt uporządkowania przepisów postnych w Polsce; KPE oświadczyła, że dyspensy postne są jasne i wystarczy. Wigilię Bożego Narodzenia mamy obchodzić w br. w sobotę. Udzieliłem ogólnego zezwolenia na Mszę nocną w św. Sylwestra. Rozpatrywano wniosek o wezwaniach Józefa – w liturgii; uznano, że wystarczy wezwanie w litanii św. Józefa.

Komisja **Duszpasterska** przedstawia projekt kazań na VI rok W[ielkiej] Now[enny]. Nadto przedstawia projekt listu do duchowieństwa o współpracy społecznej. Po dyskusji polecono, by bp K.¹²⁸³ uwzględnił owoce dyskusji i przedłożył prymasowi P[olski], które – po wglądzie – doręczy biskupom. Rozdano petycję rekolekcyjną dla duchowieństwa.

Z **Komisji Maryjnej** – referował bp **Goliński**. Przedstawiłem petycję Kongregacji Koncylii¹²⁸⁴ o rejestracji sanktuariów. B[isku]p **Pawłowski** informuje o pracach Komisji mariologów. B[isku]p **Pluta** mówił o pielgrzymce duchowieństwa gorzowskiego na Jasną Górę, odbytej z wielką korzyścią duchową.

W p[unkcie] 7 obrad zajęliśmy się **seminariami duchownymi**. Referowałem przebieg wizytacji M[inisterstwa] O[święty] w seminariach. Wniosek: wizytacje traktowane są różnie; tam, gdzie częściowo dopuszczono wizytację, też powoływano do wojska, czego nie czyniono często tam, gdzie nie dopuszczono wizytacji. Należy usztywnić obronę seminariów.

Projekt listu do wiernych o **seminariach** odesłano do preredagowania; wpłynęło na styczniową sesję Episkopatu. Udzielono informacji w sprawie sesji profesorów nauk społecznych.

Obrady skończyły się o godz. 18.45. Po wieczerzy ks[ieża] biskupi byli na filmie *Odwiedziny^a prezydenta*¹²⁸⁵ J[erzego] Zawieyskiego. Wyświetlał go ks. **Chudy** TJ w sali na dole. Był obecny autor.

Po filmie rozmawiałem z J[erzym] **Zawieyskim**, który chciał poinformować o swej rozmowie z p. **Ochabem**¹²⁸⁶. Odnosił wrażenie, że p. O[chab] chce łagodzić sytuację.

^a W rękopisie błędnie: wizyta.

¹²⁸¹ Chodzi o formularze mszalne zatwierdzone dla diecezji polskich, wydane w Rzymie 1964.

¹²⁸² Franciszek (Stanisław) Małaczyński OSB (1920–2009), kapłan zakonny, sekretarz Komisji KEP ds. liturgicznych 1960–1995. Współpracownik zespołu przygotowującego polskie teksty obrzędów sakramentów, błogosławieństw i liturgii pogrzebowej od 1958, wydane w 1963. Tłumacz i redaktor *Mszali rzymskiego dla diecezji polskich* (wyd. 1963) i in. posoborowych ksiąg liturgicznych. Świecenia 1943. Do benedyktynów w Tyńcu wstąpił w 1950.

¹²⁸³ Prawdopodobnie chodzi o bp. Kazimierza Kowalskiego.

¹²⁸⁴ Kongregacja Koncylii – rzymska Kongregacja Soborowa. Od 1967 Kongregacja ds. Duchowieństwa.

¹²⁸⁵ *Odwiedziny prezydenta* – film psychologiczny według scenariusza Zawieyskiego, oparty na kanwie historii chłopca, który samotność przeżywaną w dobrze sytuowanej rodzinie rekompensował ucieczką w świat wyobraźni. Film nagrodzony przez Międzynarodową Organizację Katolicką ds. Filmu 1961.

¹²⁸⁶ Edward Ochab (1906–1989), działacz komunistyczny KPP/PPR/PZPR, zastępca przewodniczącego Rady Państwa 1961–1964. Generał brygady, od 1949 w pionie nadzorującym politycznie wojsko. Członek BP KC PZPR

Była to „zapłata” dla p. J[erzego] Z[awieyskiego] za to, że zgodził się pojechać do Anglii i tam w kołach emigracyjnych urabiać opinię w sprawie Niemiec, na rzecz rządu. Czyniono panu J[erzemu] Z[awieyskiemu] nadzieje, że sprawa KUL nie będzie dalej prowadzona, aż do powrotu pana Z[awieyskiego] z zagranicy. Tym razem p. **Ochab** dał do zrozumienia: murzyn zrobił swoje. Coś mówił o nowej instrukcji w sprawie religii. Co do KUL – mówił, że podatki się zrewiduje, zwłaszcza gdy idzie o wydatki na funkcjonowanie. Ale co do KUL, nie wiadomo – może to będzie akademia? Moja odpowiedź dla p. Z[awieyskiego] była dość ostra. Uczyniłem mu wymówkę, że daje się użyć jako chłopak do posyłek, sam zaś nie umie zdecydowanie bronić pozycji katolickiej i narodowej. To samo czyni p. **Stomma**, który zna jedną receptę dla Episkopatu: nie zadrażniać. Inaczej biorąc rzecz: grajcie marsza żałobnego, by nie było słyhać za granicą, jak mordują Kościół. W takiej roli ja ze Znakiem współpracować nie będę. Wnoszę zastrzeżenie przeciwko artykułom **Kisielewskiego** (katolicy reżimowi). J[erzy] Z[awieyski] był gorąco strapiiony tym, co usłyszał. Był nieco podniecony, może coś pił, gdyż czuć było od niego, co zauważyłem już kilka razy. Pożegnaliśmy się o godz. 21.30.

16 listopada 1961, czwartek

Warszawa

9.00. Drugi dzień obrad. Rozpoczęliśmy od p[unktu] 9 – obecna sytuacja K[ościół]a w Polsce. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** mówi o swej korespondencji z dyr. **Żabińskim**. Ks[ięża] biskupi dzielili się spostrzeżeniami z terenu, o różnych drastycznych działaniach urzędników skarbowych, pobudzanych przez urzędników wyznaniowych. Kapitałny fakt: patriota z Gminy, ks. **Kotarski**¹²⁸⁷ (diecezja włocławska), nabył sobie dom w Poznaniu; gdy już wszystko przeniósł do domku i sam zgłosił się, na progu zastał swoją gospodynię z wałkiem, która oświadczyła, że już ma swojego męża. Ks[iądz] K[otarski] wrócił do Gminy. Ks[iądz] dyr. **Dąbrowski**¹²⁸⁸ informował o nowych projektach prawodawczych, a więc projekt ustawy o zgromadzeniach, która zacieśnia możliwości zgromadzeń dla Kościoła. Wniesiony jest projekt ustawy o ochronie zabytków; grozi to muzeom kościelnym. B[isku]p **Klepacz** – charakteryzował sytuację międzynarodową. W sprawie paszportów dla b[isku]pów do Rzymu postanowiono ponowić petycję do władz dla tych biskupów, którzy dotąd nie otrzymali pozwolenia.

B[isku]p **Stroba** składał sprawozdanie z prac Komisji Katechetycznej. Omówiono nową instrukcję Min[isterstwa] Oświaty o katechizacji. Dłuższa dyskusja nad rozporządzeniem wykonawczym z września br. Postanowiono utrzymać w mocy drugie *pro memoria*.

odpowiedzialny za oświatę. W okresie 20 III – 21 X 1956 I sekretarz KC PZPR. Sekretarz KC PZPR 1957–1964. Minister rolnictwa 1957–1959. Przewodniczący Rady Państwa 1964–1968.

¹²⁸⁷ Piotr Kotarski (1884–1976), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Jakuba w Golinie od 1958, aktywny ksiądz-patriota. Świecenia 1908. Przewodniczący prezydium Głównej Komisji Księży przy ZBoWiD od 1952.

¹²⁸⁸ Chodzi o ks. Bronisława Dąbrowskiego FDP.

15.30. Po obiedzie przystąpiono do wysłuchania sprawozdania Komisji Wyd[awnictw] Katolickich – **bp Nowicki**.

Odczytano referat **ks. Majki** nt. sytuacji nauki katolickiej w Polsce.

Informowałem o pracach Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy KUL.

B[isku]p **Kałwa** informował o sytuacji na KUL oraz o rewizji w konwiktach teolog[icznych].

B[isku]p **Modzelewski** mówił o duszpasterstwie akademickim. Świadczenia diecezji wpływają regularnie.

B[isku]p **Bednorz** zdaje sprawozdanie z prac Komisji Episkopatu do Spraw Filmu, Radia i Telewizji itp.

O duszpasterstwie głuchoniemych według ankiety ogólnopolskiej mówił bp **Bednorz**.

O „**Księżówce**” informuje bp Pękala.

Uzupełniono Komisję Studiów o bp. Lecha **Kaczmarka** i bp. **Drzazgę**.

B[isku]p **Kowalski** mówi o owocach peregrynacji M[atki] Bożej w diec[e]zji chełmińskiej.

Proponuję, by w katedrach umieszczono obraz M[atki] Bożej Częstochowskiej.

Przedłuża się zakaz pisania biskupów w „Tyg[odniku] Powszechnym”. Pan **Kisielewski** nie powinien pisać w „T[ygodniku] P[owszechnym]”.

Biuletyny diec[e]zjalne wydawać co miesiąc. Ustalamy terminy najbliższej konferencji Episkopatu. Arcyb[isku]p **Baziak**, imieniem zebranych, nalega na wyjazd mój na wypoczynek, przerwany w październiku.

Prace zakończyliśmy o godz. 18.45. Wielu biskupów pozostało na wieczery.

17 listopada 1961, piątek

Warszawa

7.30. Msza św. u sióstr elżbietanek z okazji dnia patronki zgromadzenia¹²⁸⁹. Wygłosiłem przemówienie.

10.00. Ks[iądz] rektor KUL – **Rechowicz** – sprawa profesora **Mroczkowskiego**¹²⁹⁰. Należy zachęcić ks. Gryglewicza, by wziął udział w habilitacji ks. Stępnia.

Ks[iądz] dr **Donat Nowicki** wraca do Warszawy, będzie się zajmował problemami Kościołów wschodnich.

Ks[iądz] **Zenon Złoczowski**¹²⁹¹ z Komańczy, gr[eko]kat[olik], któremu zabroniono odprawiania nabożeństw w cerkwi w Komańczy. Ustalam z nim taktykę postępowania,

¹²⁸⁹ Patronką zgromadzenia jest św. Elżbieta Węgierska (1207–1231).

¹²⁹⁰ Przemysław Mroczkowski (1915–2002), doktor habilitowany filologii angielskiej, romanista, literaturoznawca, kulturoznawca, tłumacz. Wykładowca na KUL i UJ.

¹²⁹¹ Zenon Złoczowski (1916–1993), ksiądz greckokatolicki, kompozytor, duszpasterz w Komańczy 1961–1968. Świecenia 1940, celibatariusz. Duszpasterz greckokatolickiej parafii we Wrocławiu, Legnicy i in. 1968–1977, mitrat 1975. Od 1977 w Rzymie i USA.

odwołanie się do Rady Ministrów. Ks[iądz] Zł[oczowski] robi dobre wrażenie, nie ma w sobie tonu napastliwości innych grekokatolików. Otrzymuje pomoc z kurii biskupiej przemyskiej. Widzi postęp organizacyjny prawosławnych placówek w terenie pogranicznym. Dawna metoda opieki nad dysunitami¹²⁹².

O[jciec] **Jozafat Kujawa**¹²⁹³, paulin, chory na schizofrenię, pozostaje poza klasztorem. Radzę, by mu przedłużono urlop z klasztoru.

O[jciec] Bernard **Przybylski** prosi o wstęp do encykliki *Mater et Magistra*.

O[jciec] **Domaradzki**, b[yły] jezuita, usunięty z zakonu decyzją prowincjała zak[onu], na mocy jego uprawnień specjalnych – prosi o interwencję w Rzymie. Wyjaśniam, że z chwilą, gdy sprawę załatwił Rzym, przysługuje mu odwołanie tylko do Kongregacji Religiosorum¹²⁹⁴. O[jciec] D[omaradzki] nie chce przyjąć tego wyjaśnienia i uważa, że sprawcą jego niedoli jest prymas, który nie chciał stworzyć trybunału do rozpatrzenia jego sprawy.

Ks[iądz] **Stefan Dziubina**¹²⁹⁵, kapłan gr[eco]kat[olicki], pracujący na terenie diec[ezji] gorzowskiej. Ostrzeżenie, by pracował ogłędnie, bez zadrażnień.

P[an] **Wrotniak**¹²⁹⁶, po powrocie z zagranicy, dziękuje za pomoc udzieloną mu w Mediolanie i w Rzymie^a.

18 listopada 1961, sobota

Warszawa

Na Mszy św. s. **Lidia**¹²⁹⁷ i s. **Marta**¹²⁹⁸, nazaretanki. S[iostra] **Teresa Landy** w sprawie ruchu ekumenicznego.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Obecni wszyscy członkowie sesji. Dłuższy czas zajmowaliśmy się sprawami personalnymi, gospodarczo-budowlanymi i administracyjnymi.

18.00. Dokonałem poświęcenia odbudowanego prezbiterium i transeptu kościoła św. Floriana na Pradze. Jest to dzieło zadziwiające. Ze świątyni została gromada gruzów i czerwonego pyłu, który pokrył plac po wysadzeniu kościoła w powietrze przez odchodzących Niemców. Pozostał tylko na przypornicy Florian, a na drugiej – św. Michał. Po wielu latach pracy kościół został odtworzony na tych samych fundamentach. Wielka

^a W rękopisie zdanie zapisane na marginesie.

¹²⁹² Właśc. dyzunitci – wierni i duchowni prawosławni na terenie Rzeczypospolitej, którzy nie podporządkowali się postanowieniom unii brzeskiej 1596.

¹²⁹³ Nie udało się ustalić bliższych danych.

¹²⁹⁴ Chodzi o Kongregację ds. Zakonów.

¹²⁹⁵ Stefan Dziubina (1913–2004), ksiądz grekokatolicki, duszpasterz grekokatolików na ziemiach północnych, kapłan sióstr urszulanek szarych w Słupsku 1953–1977. Świecenia 1938. Więzień Centralnego Obozu Pracy w Jaworznie 1947–1948. Prepozyt przemyskiej grekokatolickiej kapituły katedralnej od 1977, mitrat, wikariusz generalny Prymasa Polski ds. obrządku wschodniego 1977–1978.

¹²⁹⁶ Nie udało się ustalić bliższych danych.

¹²⁹⁷ Chodzi o s. Lidię Malinowską CSFN.

¹²⁹⁸ Chodzi o s. Martę CSFN.

to zasługa ks. **Feliksa de Ville**¹²⁹⁹ i jego pomocników – ks. **Świątka**¹³⁰⁰ i ks. **Baszkiewicza**. Po śmierci infułata de Ville dzieło prowadził ks. dr **Wierzejski**, dzisiejszy proboszcz parafii św. Floriana. Kościół jest o wiele piękniejszy niż przed wojną, gdyż nie jest upstrzony polichromią¹³⁰¹. Przywitała nas młodzież przed kościołem powodzią kwiatów. Z powodu wielkiej ciasnoty w k[ościel]e trudno było nawet dokonać obejścia murów wewnętrznych. Pokonsekrowałem *altare portatile*¹³⁰² i zamurowałem w ołtarzu. Po Ewangelii w czasie sumy, którą odprawił ks. Wierzejski, wygłosiłem kazanie z ambony. Rzesza ludzi nieprzebrana. W zakrystii młodzież z katechizacji składała podziękowania i kwiaty według klas i szkół. Trwało to pół godziny. Poświęciłem też nowe *tabernaculum*¹³⁰³ i sztandary procesjonalne. Wziąłem udział w wieczery na plebanii.

Wróciliśmy do domu z ks. prał. **Padaczem** o godz. 22.00.

19 listopada 1961, niedziela

Warszawa – Laski

7.30. W kaplicy domowej wygłosiłem przemówienie po Mszy św. do grupy starszych harcerek instruktorek, które ufundowały tablicę w k[ościel]e św. Marcina, poświęconą pamięci poległych w powstaniu członkiń ZHP. Panie były u Komunii św., po czym zostały na śniadaniu. Rozmawialiśmy jeszcze dłuższy czas na tematy wychowania młodzieży, soboru powszechnego i jedności Kościołów.

16.00. Wyjechałem do Lasek z ks. prałatem **Padaczem**.

17.30. Matka **Benedykta**¹³⁰⁴ po powrocie z urlopu. Mowa o zbliżającej się kapitule gen[eralnej]; ponieważ nie mogę wiązać się terminami, pragnę delegować o. **Przybylskiego**.

20 listopada 1961, poniedziałek

Laski

Po Mszy św. długa rozmowa z **Haliną Dernałowicz** na temat pracy jej zespołu na różnych placówkach.

Wieczorem rozmowa z siostrą **dr Katarzyną Steinberg**^a.

Cały dzień praca nad korespondencją bieżącą. Wiele listów o charakterze urzędowym.

^a W rękopisie: Szeinberg.

¹²⁹⁹ Feliks de Ville (1882–1957), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Michała Archaniola i św. Floriana Męczennika w Warszawie 1944–1957, prałat. Święcenia 1910. Proboszcz parafii pw. Bożego Ciała na warszawskim Kamionku 1933–1944, dziekan praski 1933–1953. W 1947 rozpoczął odbudowę ze zniszczeń wojennych kościoła pw. św. Floriana (obecnie katedra warszawsko-praska).

¹³⁰⁰ Czesław Świątek (1910–1967), ksiądz. Święcenia 1937. Wikariusz parafii pw. św. Michała Archaniola i św. Floriana Męczennika na warszawskiej Pradze od 1946, administrator parafii 1957–1958.

¹³⁰¹ Kościół budowany od 1901 w stylu neogotyckim według projektu architekta Józefa Dziekońskiego, wysadzony przez Niemców w powietrze we wrześniu 1944. Ocalały figury patronów. W 1945 odbudowano kaplicę. Ksiądz Feliks de Ville rozpoczął odbudowę kościoła według projektu prof. Marzyńskiego 1947.

¹³⁰² Łac. portatyl, ołtarzowy relikwiarz przenośny.

¹³⁰³ Łac. tabernakulum.

¹³⁰⁴ Chodzi o s. Benedyktę Walicką-Woyczyńską FSK.

21 listopada 1961, wtorek**Laski – W[arsza]wa – Gniezno**

7.30. Msza św. w kaplicy domu rek[olekcyjnego]. Po Mszy św. rozmowa z s. **Teresą**¹³⁰⁵ i A[ntonim] **Marylskim**.

8.00. Wyjazd do W[arsza]wy z ks. **Padaczem**. Praca nad przygotowanymi dekretami z kurii metrop[olitalnej] i z SPP. U ks. **pral. Piotrowskiego**¹³⁰⁶ w K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej] – sprawy nominacji wikariuszów. Odszedł ks. Fr[anciszek] **Hintz**, młody kapłan, który prowadził ze mną kilka rozmów na temat swoich trudności, które ustawiał na poziomie broszurek ateistycznych. W gruncie rzeczy idzie o coś innego. Autoryzuję kilka tekstów kazań przygotowanych przez Instytut.

13.00. Wyjazd do Gniezna z ks. **Padaczem**; droga dobra, sucha, słoneczna.

17.00. W **Gnieźnie**. B[isku]p **Bernacki**, kilka bieżących spraw. Piszę list do wiernych na Boże Narodzenie i „Słowo” do czytelników „Przewodnika Kat[olickiego]”.

22 listopada 1961, środa**Gniezno**

9.00. Rozmowa z bp. Czerniakiem; ustalamy terminy przyjazdów do Gniezna na półrocze 1962, termin synodu gnieźnieńskiego, konferencji ks[ięży] dziekanów, wizytacji w parafiach, rekolekcji kapłańskich i in. Ustalamy, że ks. dr **Malecki**¹³⁰⁷ może być kandydatem na parafię św. Mikołaja w Inowrocławiu, o ile ks. **Putz**¹³⁰⁸ mógłby pójść na jego miejsce w Bydg[oszczy].

Ks[iądz] **Zdzisław Lipiński** w sprawie alumnów wziętych do wojska; rozmawiał z dyr. **Żabińskim**, który czuje się b[ardzo] urażony listem bp. **Choromańskiego** w sprawie gnieźnieńskiej. Odczytałem ks. L[ipińskiemu] list dyr. **Żabińskiego**, który robił minę wielkiego dobroczyńcy. Na taki list bp Ch[oromański] odpowiedział, że dyr. **Żabiński** jest niekompetentny w sprawie.

Ks[iądz] **Różewicz**¹³⁰⁹ pragnie opuścić kurię i pracować w Bydg[oszczy]. Wyrażam na to zgodę, by był kapłanem u sióstr franciszkanek w Bydg[oszczy].

Ks[iądz] **dr Stefaniak**, misjonarz z Bydg[oszczy], w sprawie swej pracy w ATK. Wyraża chęć pracy w ATK, chociaż podkreśla, że jest mu to obojętne. Będę rozważał sprawę, gdy wpłynie wniosek poparty przez przełożonego i ATK.

¹³⁰⁵ Chodzi o s. Teresę Landy FSK.

¹³⁰⁶ Chodzi o ks. Stefana Piotrowskiego.

¹³⁰⁷ Feliks Małecki (1905–1988), ksiądz, doktor prawa kanonicznego, proboszcz parafii pw. Miłosierdzia Bożego w Bydgoszczy od 1946, sędzia prosynodalny od 1956, wizytator nauki religii od 1957. Święcenia 1929.

¹³⁰⁸ Walenty Putz (1913–1963), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Mikołaja w Srebrnej Górze 1955–1963, członek archidiecezjalnego wydziału nauki katolickiej od 1950, członek wydziału duszpasterstwa od 1957, notariusz dekalny. Święcenia 1940.

¹³⁰⁹ Tadeusz Różewicz (1927–1978), ksiądz, notariusz kurii metropolitalnej gnieźnieńskiej od 1957, rezydent parafii archikatedralnej. Święcenia 1956. Kapłan bp. Bernackiego. Częściowo niepełnosprawny na skutek wypadku w 1958. W parafii pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Bydgoszczy 1961–1978, rektor kaplicy pw. Bożego Ciała, kapłan sióstr franciszkanek Najświętszego Sakramentu.

B[isku]p L[ucjan] **Bernacki**, sprawy administracyjne, obsadzenie parafii św. Mikołaja (ks. Małecki) i in.

Ks[iądz] **dr E[dmund] Rosieński** mówi mi o swoich kłopotach z ubowcami, którzy szantażują go jakąś kobietą, wmawiając w księdza różne rzeczy, chociaż nigdy jej nie widział. Zwykła piosenka ubowców: „zniszczymy księdza, my to potrafimy”. Nikt w to nie wątpi.

16.00. Piszę list do górników kopalni soli w Wapnie na 50-lecie istnienia kopalni.

Piszę wstęp do przekładu encykliki *Mater et Magistra* na język polski, przygotowanego przez Instytut Tomistyczny – o. **Przybylskiego**.

Wieczorem, po kolacji przyjąłem ks. J[ana] **Michalskiego**, z którym omawiałem plan prac przy katedrze na rok 1962 i bieg odbudowy domu biskupa J[ana] **Czerniaka**^a.

23 listopada 1961, czwartek

Gnieźno

9.00. Ks[iądz] **H[enryk] Raiter**, sprawa katechizacji w archidiecezji. Urzędy przysyłają samorzutnie karty rejestracyjne dla kierowników punktów kat[echetycznych] terenowych; co robić? Zwykła rzecz – bez komentarzy odsyłać.

9.15. Ks[iądz] **dyr. Zientarski**¹³¹⁰ w sprawie prac w archiwum kapitulnym. Informuje o przebiegu prac, są trudności, brak pomocy ze strony kurii. Proszę, by się nie zrażał małymi trudnościami, gdyż porządkując archiwum, stwarzamy argument dla obrony praw Kościoła do archiwum.

10.00. Konferencja ks[ięży] **dziekanów**. Poświęcam wspomnienie ks. kan. **St[ani]sławowi Płoszyńskiemu**¹³¹¹ i ks. Wawrzyńcowi **Skoniecznemu**¹³¹². B[isku]p **Czerniak** informuje o rozwiązaniu kasy pomocy parafialnej, obłożonej podatkami. Odtąd będziemy wspierać naszych konfratrów bezpośrednio, dekanatami. Ks[iądz] **dr Bolz**, po powrocie z zagranicy, informuje o nowych formach duszpasterstwa liturgicznego w Austrii, Francji i Włoszech. Dłuższa dyskusja nad wprowadzeniem instrukcji Episkopatu do indultu Stolicy Świętej z 7 VII [19]61 r. Kładę nacisk na czynniki katechetyczne we Mszy św., a więc *Credo* pacierzowe, *Pater noster* – po łacinie i po polsku.

Ks[iądz] **dyr. Bania**¹³¹³ z TP KUL informuje o wpływach na KUL z arch[idiecezji] gnieźnieńskiej; zachęca do rekrutacji słuchaczy na KUL.

^a W rękopisie zdanie napisane na marginesie strony.

¹³¹⁰ Chodzi o ks. Władysława Zientarskiego.

¹³¹¹ Stanisław Płoszyński (1879–1961), ksiądz, proboszcz parafii pw. św. Mikołaja w Inowrocławiu 1946–1961, kanonik honorowy Kapituły Prymasowskiej w Gnieźnie. Świecenia 1906. Organizator i pierwszy kierownik „Księżówki” w Zakopanem. Zmarł 13 XI 1961.

¹³¹² Wawrzyniec Skonieczny (1874–1961), ksiądz, proboszcz parafii pw. Świętej Trójcy w Bydgoszczy, kanonik. Pierwszy powojenny dziekan dekanatu bydgoskiego. Zmarł 26 X 1961.

¹³¹³ Józef Bania (1911–1992), ksiądz, kanonista, kierownik Biura Zarządu Głównego TP KUL oraz pracownik ds. wydawniczych TN KUL, pracownik administracyjny KUL. Świecenia 1935. Dyrektor administracyjny KUL 1957–1958. Prowadził korespondencję prywatną z Janem Pawłem II.

B[isku]p J[an] **Czerniak** omawia terminarz prac duszpasterskich. Ogłaszam termin **synodu gnieźnieńskiego** na dzień 24–26 kwietnia w okresie od Wielkiej Nocy do przedwodniej niedzieli. Łączymy synod z uroczystościami św. Wojciecha, by w ten sposób nawiązać do tradycji historycznej i podtrzymać kult św. Wojciecha.

Ks[iądz] H[enryk] **Raiter** informuje o pracy katechetycznej na terenie archidiecezji. Nie ma większych trudności w prowadzeniu katechizacji; na razie są próby przerywania pracy w punktach katechetycznych.

B[isku]p L[ucjan] **Bernacki** informuje o pracach budowlanych w katedrze i w sufraganii bp. **Czerniaka**. Ks[iądz] **Michalski** mówi o sytuacji gospod[arczej] archidiecezji. Są zamachy na cmentarze grzebalne.

Ks[iądz] rektor **Pacyna** informuje o oddaniu się seminarium Matce Bożej. Inauguracja miała charakter maryjny.

Poruszyłem kilka aktualnych spraw Kościoła, m.in. przygotowanie do synodu gnieźnieńskiego. Zakończenie prac o godz. 14.00.

15.00. Zwiedzałem postępek prac w **archiwum** archidiecezjalnym.

15.30. Ks[iądz] **dr Więckowski** – d[alszy] c[iąg] wiadomości ze swej podróży do Francji. Mówi o Polskim Semin[arium] w Paryżu.

16.30. Ks[iądz] **dr Klonecki**, w sprawie remontu kanonii.

17.00. Komisja Główna Synodu Gnieźnieńskiego składa sprawozdanie ze stanu pracy przygotowawczej do synodu. Należy przyspieszyć prace tak, by można było ukończyć projekt na koniec m[iesiąca] grudnia, bym mógł oddać przejrany tekst pod koniec stycznia p[rzyszłego] r[oku]. Dłuższa dyskusja nad poszczególnymi projektami uchwał.

19.00. Biskupi zostają na wieczery; dłuższa rozmowa o sprawach personalnych duchowieństwa gnieźn[ieńskiego].

24 listopada 1961, piątek Gniezno – Warszawa

9.00. Ks[iądz] **dr Gierczyński**¹³¹⁴ wnosi projekt o organizacji przygotowania wiernych do odpustu parafialnego. Projektuję instrukcję o zachowaniu się wiernych w świątyni podczas Mszy św. Proszę, by sprowadził ks. prof. **Majkę** z wykładami o encyklice *Mater et Magistra*. Zgadzam się na wyświetlanie w k[ościel]le klarysek¹³¹⁵ przeźroczy nt. głoszonych referatów. Sprawa przygotowania narzeczonych do ślubu wymaga rozszerzenia tematyki, wobec niewiedzy religijnej. Katechizacja, do której młodzi księża nie są przygotowani.

^a *W rękopisie: Gerczyński.*

¹³¹⁴ Edmund Gierczyński (1903–1971), ksiądz, doktor teologii, kanonik, rektor kościoła pw. Wniebowzięcia NMP (klarysek) w Bydgoszczy 1946–1971, rektor Wyższego Instytutu Kultury Religijnej w Bydgoszczy, pracownik kurii archidiecezjalnej w Gnieźnie. Świecenia 1928.

¹³¹⁵ Kościół pw. Wniebowzięcia NMP w Bydgoszczy z XVI w., przekazany klaryskom na początku XVII w., wpisany do rejestru zabytków architektury 1931.

Ks[iądz] rektor **Pacyna**, Kuratorium Okręgu Szk[olnego] Pozn[ańskiego] nie jest zadowolone z odpowiedzi na kwestionariusz. Domaga się b[ardzo] szczegółowych informacji. Decyzja – nie odpowiadać i zasłonić się stanowiskiem prymasa. Naciska się na płacenie podatków; można dawać coś a c[onto]¹³¹⁶ sumy podatkowej. Ks[iądz] Marchel w br. nie wróci. Ks[iądz] **Lipiński** – może jechać do Paryża na kilka dni.

Ks[iądz] oficjał **Zaręba**, nominacja ks. Wollschl[a]jegera na sędziego.

Ks[iądz] **Kobs**, prokurator sem[inarium] arcyb[isku]piego – w sprawie podatków. Wyznaczono około miliona [zł] podatków. Radzę coś niecoś a c[onto] wpłacić.

Ks[iądz] proboszcz ze **Strzelna**¹³¹⁷.

11.15. Wyjazd do W[arsza]wy. Droga dobra, trakt „buraczany” żyje, olbrzymie góry buraków leżą na polach, czekając na przewóz. Nigdy tak wielkiego urodzaju na buraki nie widziałem.

15.15. W domu. Po krótkim wypoczynku przystępuję do pracy. Wysyłam pismo do min. **Sztachelskiego** w sprawie „Ogniska”. Podpisuję kilkadziesiąt dekretów przygotowanych przez SPP. Czytam mowę p. **Gomułki** nt. Stalina; mowa robi wrażenie rozgrywek wewnętrznych z p. Gomułką, któremu podsunięto taki tekst, który go kompromituje w oczach społeczeństwa¹³¹⁸.

25 listopada 1961, sobota

Warszawa

Po Mszy św. członkinie „Ogniska”: dr **Cyranowa**, dr **Chróścicka**, T[eresa] **Strzembosz** – przedstawiam projekt pisma do min. **Sztachelskiego**.

9.00. Prof[esor] **Torwirt**, proszę o przygotowanie kopii obrazu M[atki] Bożej Cz[ęstochowskiej] dla parafii św. Michała, jako mój dar dla ks. **Piotrowskiego**¹³¹⁹. Profesor obejrzy kaplicę, w której [obraz] miałyby być umieszczony. Prof[esor] T[orwirt] mówi o freskach, które maluje w kaplicy ojców paulinów na N[owym] Mieście. Wielką grupę, złożoną z dwudziestu postaci, Wniebowzięcie NMP – wymalował prof. T[orwirt] z żoną przez dwa dni, *al fresco*¹³²⁰. Prof[esor] T[orwirt] podejmuje się namalować kopię obrazu na m[iesiąc] kwiecień.

9.15. Ks[iądz] **dyr. Dąbrowski**¹³²¹ w sprawach Wydz[iału] Zakonnego.

9.45. O[jciec] Br[onisław] **Wilk** – sprawy zakonne.

¹³¹⁶ Łac. zaliczkowo.

¹³¹⁷ Józef Jabłoński (1904–1983), ksiądz, proboszcz parafii pw. Świętej Trójcy w Strzelnie od 1945. Święcenia 1930.

¹³¹⁸ Sprawozdanie z przemówienia Gomułki z 19 X 1961, wygłoszonego podczas XXII Zjazdu KPZR, zamieszczone zostało w „Trybunie Ludu” 23 XI 1961. Gomułka z jednej strony krytykował kult jednostki i krwawy terror okresu stalinizmu, z drugiej strony tłumaczył, że zwłoki Stalina spoczęły „obok grobów zasłużonych działaczy i budowniczych socjalizmu” z powodu jego zasług dla budowy komunizmu.

¹³¹⁹ Chodzi o ks. Stefana Piotrowskiego.

¹³²⁰ Wł. na świeżym. Sposób malowania na świeżym, wilgotnym tynku.

¹³²¹ Chodzi o ks. Bronisława Dąbrowskiego FDP.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Długa debata nad przesunięciem kościoła na Lesznie¹³²². Ks[iaǳ] **Owczarek** nic nie czyni, nie interesuje się sprawą, owszem utrudnia nawet prace kurii na rzecz kościoła. Postanawia się dać pełnomocnictwo do prowadzenia pracy ks. **Kuzalskiemu**¹³²³, który porozumiewałby się z kierownictwem budowy.

Sprawy zakonne – akta wizytacji u sióstr felicjanek, michalitek. Ustala się kalendarz uroczystości w katedrze. Omawiamy redakcję nowego „Rocznika Arch[idiecezjalnego Warszawskiego]” 1962¹³²⁴. Postanawiamy zająć się tworzeniem nowych filii par[afialnych] w mieście i w terenie. Sprawy personalne – nominacje na Wiersze, Łowicz, Żąbki. Egzaminatory wikariuszowskie, wyniki lepsze niż w ub.r. Omawiamy nową instrukcję M[inisterstwa] O[światy] z 21 listopada [19]61 o prowadzeniu punktów katech[etycznych]¹³²⁵.

17.00. Prof[esor] **Marzyński** po powrocie z zagranicy. Mianowany do Komisji Artystycznej Kurii M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Dłuższa rozmowa o budownictwie kościelnym we Włoszech i w Niemczech.

18.00. Dentystka, dr Janina **Cyranowa**.

18.45. D[okto]r **Giżycka** i prof. **Kossakowska**, sprawy „Ogniska”; projekt listu do min. Sztachelskiego.

20.00. Sobota Królowej Polski w kaplicy domowej.

26 listopada 1961, niedziela

Warszawa

7.30. Na Mszy św. prof. **Roman K**[adziński] z żoną; małż **Wojtuś** P. służy do Mszy św. Zespół Haliny **Dernałowicz** bierze udział w nabożeństwie, recytują. Wygłaszam po Mszy św. dłuższe rozważanie o Matce Najśw[iętszej]. Krótka rozmowa z zespołem, któremu pokazuję autograf Jana XXIII. Pragnę przełamać w tych paniach kompleks antymaryjny, zapożyczony przez nie z KIK i kół „Tygodnika Powszechnego”.

Pozostają na śniadaniu prof. Roman z żoną i małż Wojtuś, miły, dobrze ułożony chłopaczek.

Po obiedzie pracuję nad korespondencją.

¹³²² Kościół Narodzenia NMP na Lesznie w Warszawie, barokowy, pokarmelicki, wybudowany 1683–1731 według projektu Augustyna Locciego przez karmelitów trzewickich. W nocy z 30 XI na 1 XII 1962 w całości przesunięty o 21 metrów w kierunku północnym, w związku z poszerzeniem ul. Karola Świerczewskiego, obecnie al. Solidarności.

¹³²³ Marian Kuzalski (1926–1996), ksiądz, wikariusz parafii pw. Narodzenia NMP na Lesznie w Warszawie. Święcenia 1952. Członek *ex officio* archidiecezjalnego referatu pomocy dla WMSD, prokurator WMSD 1964–1972. Proboszcz parafii pw. św. Anny w Grodzisku Mazowieckim od 1972; wicedziekan dekanatu grodzkiego 1973–1981.

¹³²⁴ RAW wydawano nieregularnie. W 1962 rocznik się nie ukazał; w 1963 jedynie w formie maszynopisu.

¹³²⁵ Chodzi o Instrukcję z 21 XI 1961 dotyczącą trybu realizacji zarządzenia Ministra Oświaty z 19 VIII 1961 w sprawie prowadzenia punktów katechetycznych.

18.00. W archikatedrze jest uroczystość kościelnych chórów warszawskich ku czci patronki, św. Cecylii¹³²⁶. Wygłaszam po Mszy św. kazanie o patronce, o jej życiu, wzorze, patronacie śpiewaczym i o programie archidiec[ezjalnych] śpiewów. Omawiam indult¹³²⁷ Stolicy Świętej dla nabożeństw głównych, śpiewania tekstów liturgicznych po polsku. Ustanawiam tezę: śpiew kościelny musi stać się katechizacją dla dzieci i młodzieży, śpiew musi uczyć prawd wiary św[iętej]. Chóry, liczące przeszło sześćset osób, wykonały IX Mszę greg[oriańską], a po kazaniu jeszcze kilka starych utworów muzycznych z XVI w. Dyrygował prof. **Furmanik**, akompaniował prof. **Balcerzak** i prof. **Rączkowski**.

Wychodząc z katedry, otrzymałem wiadomość o śmierci bp. **Zakrzewskiego** w szpitalu na Bielanach. Umarł samotnie, gdyż tak się złożyło, że właśnie kapelan¹³²⁸ odjechał do Płocka, uspokojony przez biskupa, że czuje się dobrze. B[isku]p ostatnio czuł się lepiej, chociaż lekarze byli zdania, że wszystko może się skończyć nagle.

21.00. W sali katechetycznej było spotkanie organistów i proboszczów warszawskich.

27 listopada 1961, poniedziałek

Warszawa

7.30. Odprawiamy wszyscy Mszę św. za spokój duszy śp. bp. **Zakrzewskiego**.

9.00. Z ks. dr. **Malejem**¹³²⁹ porządkujemy bibliotekę główną na II piętrze. Wyrzucamy mnóstwo niepotrzebnych książek, wiele ciekawych albumów idzie do archiwum kap[itulnego] lub do Gniezna, głównie z czasów kard. Hłonda. Znajduję książkę *Synowie Diabła*^a, którą czytałem przed aresztowaniem, a która zginęła mi całkowicie. Widocznie rewizja ubowców zasiała książkę w stercie papierowych materiałów i umieściła ją tutaj.

12.00. Przychodzi ks. kan. **Piechna**^{b1330}, kanclerz kurii płockiej, zaufany bp. Zakrzewskiego, by omówić program pogrzebu bp. **Zakrzewskiego**. Ustalamy eksportację¹³³¹ na środę, godz. 17.00, nabożeństwo żałobne – czwartek, godz. 10.00.

^a *W rękopisie zapis cyrylicą.*

^b *W rękopisie błędnie: Piechura.*

¹³²⁶ Święta Cecylia (zm. ok. 230), święta, dziewica i męczennica, patronka muzyki kościelnej. Wspomnienie liturgiczne 22 listopada.

¹³²⁷ Indult – zezwolenie wydawane przez władze kościelne na odstąpienie od obowiązujących przepisów prawa kanonicznego.

¹³²⁸ Czesław Górski (1926–1979), ksiądz z diecezji płockiej, kapelan bp. Zakrzewskiego, notariusz kurii diecezjalnej płockiej od 1956, referent diecezjalny ds. charytatywnych od 1957. Świecenia 1956.

¹³²⁹ Witold Malej (1922–2005), ksiądz, doktor teologii, dyrektor archiwum archidiecezjalnego w Warszawie 1960–1967, redaktor WAW 1953–1961. Świecenia 1949. Bibliotekarz w WMSD w Warszawie 1953–1960. Na misjach od 1973.

¹³³⁰ Zdzisław Piechna (1909–1987), ksiądz z diecezji płockiej, doktor prawa kanonicznego, kanclerz kurii płockiej od 1937, wykładowca w WSD w Płocku 1945–1965, kanonik kapituły bazyliki katedralnej płockiej od 1950, prokurator kapituły od 1957, prałat papieski. Świecenia 1934.

¹³³¹ Eksportacja – uroczyste wyprowadzenie zwłok do kaplicy przed pogrzebem lub przewóz zwłok na miejsce pochówku.

19.00. W seminarium duchownym powtarza się wieczór **Brandstaettera**¹³³², o św. Franciszku¹³³³. Sztuka była niedopuszczona na sceny polskie, a wydawnictwo oddane na przemiał, głównie zapewne na skutek obrazu *Wilki z Gubbio*¹³³⁴, które są dzisiaj trudniejsze do obłaskawienia. Młodzież IV kursu spisała się dzielnie dzięki reżyserowi, artyście Orzechowskiemu¹³³⁵. Wygłosiłem z tej racji krótkie przemówienie do obecnych.

28 listopada 1961, wtorek

Warszawa

8.00. M[atka] **Benedykta**¹³³⁶ i s. **Wacława**¹³³⁷ z Lasek – sprawa domku w Izabelinie nie wychodzi wskutek nierównego usposobienia sprzedawcy. Siostry odstąpiły od rozmów; wyrażam na to zgodę. Jest w projekcie inny obiekt na terenie zakładu.

9.00. Z ATK – ks. **Kwiatkowski** i ks. **Subera**. Ustala się program odwiedzenia konwiktury księży w ATK. Dokonano habilitacji ks. **Stępnia**, przy udziale ks. **Gryglewicz** z KUL. Władze zakonne nie zgodziły się na pracę ks. **Stefaniaka** misjonarza w ATK. Ks[iądz] **Librowski**¹³³⁸ jest zaproszony z wykładami, powinien otrzymać zezwolenie swego ordynariusza. Ks[iądz] **Michalski**¹³³⁹ z Krakowa, zaproszony do wykładów, musi

¹³³² Roman Brandstaetter (1906–1987), pisarz, poeta, dramaturg, tłumacz, attaché kulturalny przy ambasadzie RP w Rzymie 1947, członek PEN Clubu od 1950; od 1960 w Poznaniu. Autor czterotomowego dzieła *Jezus z Nazaretu* 1967–1973.

¹³³³ Franciszek z Asyżu (ok. 1181–1226), założyciel zakonu franciszkanów, a pośrednio klarysek i tercjarzy, misjonarz, mistyk. Syn zamożnego kupca, uczestnik konfliktu pomiędzy Asyżem a Perugią, uwięziony w 1204, uwolniony jako ciężko chory, powrócił do Asyżu w 1204, nawrócił się. Odrestaurował podasyjskie kaplice: San Damiano, San Pietro oraz kaplicę pw. Matki Bożej Anielskiej w Porejunculi. Kanonizowany w 1228.

¹³³⁴ *Wilki z Gubbio* – motywy zaczerpnięte z opowiadań pt. *Kwiatki św. Franciszka*. Brandstaetter w swojej twórczości inspirował się ideałami franciszkańskimi. Zwieńczeniem jego prac nawiązujących do duchowości franciszkańskiej były wydane w 1976 *Inne kwiatki świętego Franciszka z Asyżu*, zwane „summą franciszkańską” Brandstaettera.

¹³³⁵ Kazimierz Orzechowski (ur. 1929), aktor, absolwent Państwowej Wyższej Szkoły Teatralnej w Łodzi 1952. Występował w teatrach: Wybrzeże w Gdańsku 1948–1949, Młodego Widza w Krakowie 1951–1956, Starym w Krakowie 1956, Polskim w Warszawie 1956–1961. Świącenia 1968. Duszpasterz środowisk twórczych; kapelan Domu Aktora w Skolimowie 1994–2009.

¹³³⁶ Chodzi o s. Benedyktę Walicką-Woczyńską FSK.

¹³³⁷ Chodzi o s. Wacławę Iwaszkiewicz FSK.

¹³³⁸ Stanisław Librowski (1914–2002), ksiądz z diecezji włocławskiej, doktor teologii, historyk Kościoła, dyrektor archiwum diecezjalnego 1947–1982, wykładowca historii Kościoła w WSD we Włocławku 1949–1968, na KUL od 1958, założyciel w 1958 i pierwszy redaktor półrocznika „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1958–1992, postulater procesu beatyfikacyjnego bp Michała Kozala 1960–1964. Podczas wojny więzień m.in. KL Sachsenhausen 1940 i Dachau 1941–1945. Świącenia w Paryżu 1945. Duszpasterz polonijny, kierownik archiwum kurii włocławskiej 1947–1955. Wykładowca na ATK 1962–1964. Habilitacja 1965, profesor nadzwyczajny 1970, profesor zwyczajny 1975. Autor ponad 180 opracowań i edycji źródeł.

¹³³⁹ Marian Michalski (1900–1987), ksiądz, doktor teologii, patolog. Wykładowca patologii w ASD w Krakowie i na ATK. Świącenia 1922. Podczas okupacji więzień KL Sachsenhausen i Dachau. W styczniu 1945 powrócił do pracy na UJ, gdzie pełnił funkcję zastępcy profesora apologetyki na Wydziale Teologicznym. Po jego likwidacji w 1954 pracował jako profesor ATK w Warszawie. Był również wykładowcą na Papieskim Wydziale Teologicznym w Krakowie. Pierwszy redaktor naczelny „Studia Theologica Varsaviensia”, półrocznika naukowego Wydziału Teologicznego ATK/UKSW ukazującego się od 1963.

starać się o zezwolenie ordynariusza¹³⁴⁰. Proszą o pomoc dla „Collectanea Theol[ogica]”¹³⁴¹ na spłacenie bieżących rachunków.

10.00. Zamknięcie akt procesu **matki Karskiej** w bibliotece i opieczętowanie.

11.00. Ks[iądz] **Obertyński** wybiera się za granicę w sprawach badań nad Ormianami.

11.15. B[isku]p **Dudziec** z Płocka, sprawy pogrzebu bp. **Zakrzewskiego** i sprawa wyboru wikariusza kap[itulnego]. B[isku]p Dudziec nie przewiduje trudności w kapitule i gotów jest przyjąć wybór. Proszę liczyć się z tym, że z uwagi na politykę rządową wakans może trwać długo.

12.00. Ks[iądz] rektor **Miziolek**, ustala się terminy święceń, uroczystości sem[inaryjnych] i in. Sytuacja ekonomiczna dobra. Min[isterstwo] Oświaty nie uznało nowych wykładowców – ks. **Romaniuka**¹³⁴², ks. **Hofmana** i ks. **Kitlińskiego**. Schować do akt, księża będą wykładali. Ks[iędzu] **Hofmanowi** zleca się wykłady teologii moralnej. Wychodzi dwóch kleryków z IV kursu na skutek wady *in foro interno*¹³⁴³.

Ks[iądz] **Romaniuk Kazimierz**, dr nauk biblijnych z Instytutu Biblijnego. Informuje o swych studiach. Przy okazji mówi *de modo se gerendi*¹³⁴⁴ [wobec] ks. Eug[eniusza] **Dąbrowskiego**¹³⁴⁵, którego się tam boją, jako byłego paxowca. Zresztą ks. S.¹³⁴⁶ sam zbyt często umie się powoływać na prymasa i zasłaniać jego papierami.

Po obiedzie przyjmują ks. dr. **Donata Nowickiego**, któremu dają list do sióstr dominikanek w Zielonce z prośbą o przyjęcie go. Przyjmują prowincjała dominikanów¹³⁴⁷, prosząc o usunięcie z Gdańska ojca Sebastiana¹³⁴⁸, oraz ks. Mariana **Jasionowskiego**¹³⁴⁹ z Łomży, który objął naukę śpiewu gregoriańskiego w szkole Musica Sacra w Aninie.

¹³⁴⁰ Chodzi o abp. Eugeniusza Baziaka.

¹³⁴¹ „Collectanea Theologica” – czasopismo założone na Wydziale Teologicznym UJK we Lwowie 1920 pod nazwą „Przegląd Teologiczny”. Od 1931 pod nazwą „Collectanea Theologica”. Pierwsze znaczące czasopismo teologiczne w niepodległej Polsce. Reaktywowane po wojnie w 1949. Redagowane przez profesorów WMSD w Warszawie, od 1955 pracowników ATK/UKSW.

¹³⁴² Kazimierz Romaniuk (ur. 1927), ksiądz, doktor teologii od 1953, doktor nauk biblijnych od 1961, wykładowca w WMSD w Warszawie 1954–1984. Święcenia 1951. Profesor zwyczajny nauk biblijnych od 1971. Rektor WMSD i Akademickiego Studium Teologii Katolickiej. Wykładowca na KUL, ATK i in. Tłumacz Pisma Świętego z języków oryginalnych (Biblia warszawsko-praska). Biskup pomocniczy warszawski 1982–1992; sakra biskupia 1982. Biskup diecezjalny warszawsko-praski 1992–2004.

¹³⁴³ Łac. z dziedziny wewnętrznej.

¹³⁴⁴ Łac. o sposobie postępowania.

¹³⁴⁵ Eugeniusz Dąbrowski (1901–1970), ksiądz, doktor habilitowany teologii, doktor nauk biblijnych (jako pierwszy Polak), proboszcz parafii pw. Bożego Ciała w Warszawie na Kamionku 1944–1970. Święcenia 1923. Wykładowca w WMSD w Warszawie od 1929, habilitacja 1932, docent Wydziału Teologii Katolickiej UW, związany ze Stowarzyszeniem PAX do 1953. Autor przekładu Nowego Testamentu i in.

¹³⁴⁶ Nie udało się ustalić bliższych danych.

¹³⁴⁷ Chodzi o o. Edmunda Sochackiego OP.

¹³⁴⁸ Nie udało się ustalić bliższych danych.

¹³⁴⁹ Ksiądz Marian Jasionowski prowadził ponadto w Instytucie wykłady z historii śpiewu gregoriańskiego oraz historii pieśni ludowej.

29 listopada 1961, środa

Warszawa – Płock

9.00. Ks[iądz] **Dembowski** po powrocie z Paryża. Orędzie od bp. Ménager^{a1350}, sufragana z Wersalu. Rozmowa o ks. **Chwaluczyku**¹³⁵¹, o KIK i akcji **dr. Brauna** w klubach.

10.00. Ks[iądz] dr **Puzio**¹³⁵², który otrzymał w ATK misję kanoniczną na wykłady.

10.15. Ks[iądz] rektor **Rechowicz** w sprawie podatków KUL. Referuje „osiągnięcia” J[erzego] **Zawieyskiego**. Oceniam je tak, jak to już uczyniłem panu Z[awieyskiemu] swego czasu. Należy nadal stać na stanowisku, że KUL nie może być traktowany jak inne uniwersytety, które nie płacą podatków dochodowych, gdyż KUL nie jest przedsiębiorstwem dochodowym. Nadto trzeba bronić się przed obłożeniem stołówek akad[emickich] podatkiem 65 proc., gdyż KUL dba nie tylko o sprawy naukowe, ale i bytowe profesorów i młodzieży, co jest historycznym dorobkiem uniwersytetów w ogóle.

11.00. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański**, podpisujemy memoriał do sejmu, uchwalony przez 69. Konf[erencję] Plen[arną] Episkopatu. W tym memoriale wykazujemy niezgodność posunięć administracji państwowej z konstytucją i zobowiązaniami międzynarodowymi PRL.

13.30. Wyjazd do Płocka, z ks. **Padaczem** na pogrzeb bp. Zakrzewskiego. Droga przez Sochaczew, mokra, śliska, mglista.

16.00. W Płocku. B[isku]p **Dudziec** przedstawia mi kapitułę i informuje, że został wybrany wikariuszem kapitułnym. Składał życzenia owocnej pracy.

17.00. Wyprowadzenie zwłok bp. **Zakrzewskiego** z kościoła seminaryjnego do katedry. Bierze udział osiemnastu biskupów. Kondukt idzie ciemnymi ulicami do katedry, w należyтым porządku. Udział wiernych b[ardzo] liczny, stoją w milczeniu wzdłuż ulic. W katedrze nieszpory celebryje bp **Falkowski**; wygłaszam kazanie na temat *Ecce sacerdos magnus*, przedstawiając w czterech punktach w ogóle godność biskupa katolickiego, konkretyzowaną w biskupie diecezji: 1) biskup – *alter Christus*¹³⁵³; 2) b[isku]p katolicki; 3) b[isku]p płocki; 4) biskup Zakrzewski.

^a W rękopisie: Menage.

¹³⁵⁰ Jacques-Eugène-Louis Ménager (1912–1998), biskup pomocniczy Wersalu 1955–1961. Świecenia 1936; sakra biskupia 1955. Biskup Meaux 1961–1973. Arcybiskup Reims 1973–1998.

¹³⁵¹ Mieczysław Chwaluczyk (1930–2004), ksiądz. Świecenia 1956. Student w Rzymie, Fryburgu i Paryżu. Profesor uniwersytetów w USA i Kanadzie. Współfundator kościoła pw. NMP Królowej w Murzasichlu. Po przejściu na emeryturę wrócił do Polski.

¹³⁵² Jan Puzio (1913–1975), ksiądz z diecezji przemyskiej, inkardynowany do diecezji wrocławskiej 1952, doktor filozofii. Świecenia 1937. Podczas okupacji żołnierz i kapelan ZWZ/AK, prowadził tajne nauczanie, współorganizował pomoc charytatywną na rzecz ludności wysiedlonej z części powiatu kolbuszowskiego i in. Wykładowca m.in. w WSD we Wrocławiu od 1948. W więzieniu śledczym 1950–1951; 1952–1953. Podróż naukowa do USA 1958–1959. Adiunkt ATK 1963–1966, student Uniwersytetu Wiedeńskiego 1965–1966, kanonik wrocławskiej kapituły katedralnej 1969.

¹³⁵³ *Lac*. drugi Chrystus.

30 listopada 1961, czwartek

Płock – Warszawa

6.30. W kaplicy seminarium wyższego odprawiam Mszę św. dla kleryków, rozdaję Komunię św. i wygłaszam krótkie przemówienie.

9.00. B[isku]p **Kaczmarek** i bp **Jaroszewicz** – sprawy wojskowe alumnów kieleckich. Władze wyznaniowe chcą doprowadzić do spotkania z bp. K[aczmakiem] „na gruncie neutralnym”. Klerycy kieleccy po powrocie z wojska informują o sposobie traktowania ich w wojsku, wyrażnie wrogo, z pominięciem zasady wolności sumienia. Chcę wysłać pismo do MON. Proszę mi zostawić ten materiał, wykorzystam go w swoim liście do MON. Sprawa Jabłonowa Pom[orskiego] i wizytacji bp. **Jaroszewicza** u pasterek.

10.00. W katedrze. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** odprawia Mszę żałobną pontyfikalną. W stallach jest 32 biskupów. Po Mszy św. bp **Dudziec** dziękuje za udział w pogrzebie. *Castrum doloris*¹³⁵⁴ odprawiają: abp **Baraniak**, bp **Kaczmarek**, bp **Klepacz**, bp **Dudziec** i ja. Udział wiernych i kapłanów b[ardzo] liczny. Przedstawiciele kapituły jest przeszło pięćdziesiąt. Kondukt żałobny do krypt – wokół bazyliki. Krypty są istotnie bardzo ciasne i nieprzyjemne, podobnie jak w Lublinie. Po złożeniu zwłok do niszy wracamy do katedry. Z ambony wygłaszam kilka słów do wiernych, którzy wytrwali cierpliwie w ciągu długich uroczystości. Wszystko skończyło się o godz. 13.30.

W czasie obiadu w seminarium bp **Dudziec** przeproszał za niedociągnięcia. Na zakończenie wygłosiłem jeszcze kilka słów, prosząc, by trwali w miłości i w jedności.

Przed wyjazdem kilka słów z bp. **Dudźcem**. Proszę, by zebrał akta Komisji Liturgicznej i akta Konferencji Episkopatu i zabezpieczył u siebie.

14.20. Wyjazd z ks. **Padaczem**. Przed nami jedzie bp **Kaczmarek** i bp **Jankowski**, za nami bp **Choromański**, abp **Baraniak**.

16.00. W domu.

18.00. Arcyb[isku]p **Baraniak**, w drodze do Krynicy.

¹³⁵⁴ Łac. twierdza bóleści, miejsce smutku. Chodzi o nabożeństwo żałobne.

GRUDZIEŃ

1 grudnia 1961, piątek

Warszawa – Laski

7.00. Wyjazd do Lasek, gdzie prowadzę **doroczne rekolekcje dla „Ósemki”**¹³⁵⁵.

8.00. Msza św., po czym Laudes. Wygłaszam dwie konferencje z cyklu „Ojciec nasz”, osnute na pierwszej i drugiej prośbie Chrystusa. Odmawiamy wspólnie cały brewiarz.

2 grudnia 1961, sobota

Laski – Warszawa – Laski

7.00. Rozmyślania dla uczestników rek[olekcji] nt. *Adveniat regnum tuum*¹³⁵⁶.

8.00. Msza św.

9.00. Wyjazd do Warszawy.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Sprawy przesunięcia kościoła Narodzenia NMP na Lesznie. Nie załatwiono sprawy mieszkania dla siostr parafialnych, ks. **Owczarek** nadal zachowuje się biernie wobec sprawy.

15.00. Wracam do Lasek, gdzie dalej prowadzę rekolekcje [dla] zespołu.

3–4 grudnia 1961, niedziela–poniedziałek

Laski

Wczoraj i dziś prowadziłem rekolekcje dla zespołu „Ósemki”. Głosiłem dziennie dwie konferencje, prowadziłem modlitwy brewiarzowe, rachunki sumienia, wieczorne rozważania różańcowe. O[jciec] Piotr **Rostworowski** z Tyńca spowiada cały czas w zakrystii.

W międzyczasie rozmowa z s. **Katarzyną**¹³⁵⁷ i s. **Joanną**¹³⁵⁸, z matką **Benedyktą**¹³⁵⁹.

5 grudnia 1961, wtorek

Laski – Warszawa

7.30. Msza św. w Laskach. A[ntoni] Marylski.

¹³⁵⁵ Nauki rekolekcyjne prymasa wydano drukiem w zbiorze pt. *Ojciec nasz*.

¹³⁵⁶ Łac. Przyjdź Królestwo Twoje. Fragment modlitwy *Ojciec nasz*.

¹³⁵⁷ Chodzi o s. Katarzynę Steinberg FSK.

¹³⁵⁸ Chodzi o s. Joannę Lossow FSK.

¹³⁵⁹ Chodzi o s. Benedyktę Walicką-Woyczyńską FSK.

9.00. Powrót do W[arsza]wy.

9.30. M[atka] **Popiel**¹³⁶⁰ pokazuje obraz „Nawiedzenia” zakonów. Sprawy przed kapi-
tułą gen[eralną]. Placówka w amerykańskiej Częstochowie otwiera się.

10.15. Ks[iądz] dyr. **Dąbrowski**¹³⁶¹ – sprawa alumnów kieleckich w wojsku. Referuje
sprawę swej rozmowy z dyr. **Żabińskim** o Kielcach. Dyr[ektor] **Żabiński** podkreślił
swoje stanowisko w sprawie Kielc. Rząd nadal stoi na stanowisku, że bp **Kaczmarek**
powinien ustąpić, chociaż p. **Żabiński** jest zdania „prywatnie”, że to można załatwić.
Biskupa wygrywał ks. **Graca**¹³⁶². Sprawa Jabłonowa Pom[orskiego] i rozszerzonych
uprawnień dla bp. **Jaroszewicza** jako wizytatora.

Ks[iądz] dr **Grabowski**, kierownik konwiktu ATK – sprawozdanie w związku z od-
wiedzinami studentów.

17.00. W ATK. Postanowiłem odwiedzić konwikt teolog[iczny] ATK i spotkać się z profe-
sorami. Naprzód w kaplicy ATK wygłosiłem konferencję dla księży akademików, a później,
w auli ATK, wysłuchałem przemówienia ks. rektora **Kwiatkowskiego**, ks. prof. **Jakubca**¹³⁶³
i prezesa studentów, ks. **Jana Dragosza**¹³⁶⁴. Po tych przemówieniach naszkicowałem kilka myśli
nt. *Fides quaerens intellectum*¹³⁶⁵. Było też spotkanie ze wszystkimi profesorami w rektoracie.
Dążę do tego, by podnieść poziom kościelny profesorów, poprawić dobór słuchaczy, a przez to
stworzyć lepsze warunki do ukanonicznienia ATK w przyszłości, gdy na to pozwolą warunki.

6 grudnia 1961, środa Warszawa

Na Mszy św. dr **Osińska** z K. **Stabrowską** i M[aria] **Graczykówna**, b[ły] towarzyszy
więzienia w Stoczku i Prudniku, ekszakonnica Rodziny Marii.

9.00. Ks[iądz] dr **Bejze**¹³⁶⁶ z diec[e]zji łódzkiej, po otrzymaniu misji kanonicznej do
wykładów w ATK.

¹³⁶⁰ Chodzi o s. Franciszkę Popiel USJK.

¹³⁶¹ Chodzi o ks. Bronisława Dąbrowskiego FDP.

¹³⁶² Nie udało się ustalić bliższych danych.

¹³⁶³ Czesław Jakubiec (1909–1993), ksiądz, profesor nadzwyczajny teologii 1952, biblista, tłumacz i komentator
ksiąg biblijnych, wykładowca na ATK 1954–1981, archidiecezalny wizytator zakonów i zgromadzeń zakonnych,
cenzor ksiąg religijnych, egzaminator synodalny. Świecenia 1932. Kapelan kard. Aleksandra Kakowskiego 1938–
–1939. Wykładowca w WSD w Warszawie od 1942, na Wydziale Teologicznym UW 1945–1954; profesor zwyczaj-
ny 1969. Związany z ruchem tzw. księży-patriotów.

¹³⁶⁴ Jan Dragosz SDS (1933–2007), kapłan zakonny. Do nowicjatu salwatorianów wstąpił w 1952; profesja wiecz-
sta 1958; święcenia 1960. Doktor nauk teologicznych 1976, wykładowca w WSD w Bagnie. Wikariusz prowincjal-
ny salwatorianów 1978–1981. Proboszcz parafii pw. św. Bartłomieja Apostoła i św. Jadwigi w Trzebnicy, dziekan
dekanatu trzebnickiego 1996–2004.

¹³⁶⁵ *Lac*. Wiara poszukująca zrozumienia.

¹³⁶⁶ Bohdan Bejze (1929–2005), ksiądz z diecezji łódzkiej, doktor filozofii od 1959, wykładowca na ATK 1961–
–1999. Świecenia 1953. Wykładowca w WSD w Łodzi 1958–1959. Biskup pomocniczy łódzki 1963–2005; sakra
biskupia 1963. Habilitacja 1972, profesor nadzwyczajny 1987, profesor zwyczajny 1993. Członek rzeczywisty
TN KUL, członek towarzystw naukowych polskich i międzynarodowych. Zasłużony dla popularyzowania dorob-
ku Soboru Watykańskiego II. Uczestnik prac licznych komisji KEP: ds. KUL, ds. studiów, duszpasterstwa akademi-
ckiego, seminariów duchownych, realizacji uchwał Soboru Watykańskiego II i in.

11.00. D[okto]r J[erzy] **Braun**, informacje z przebiegu prac konferencji ekumenicznej w KIK. Ocenia je pozytywnie, z właściwym sobie entuzjazmem i dziecięcym zapałem. Ostrzegam go przed nadmiernym mieszaniem sprawy **H[enryka] Wrońskiego** do ruchu ekumenicznego, który ma charakter o wiele szerszy niż pisma **H[enryka] Wrońskiego**.

12.00. Przyjąłem prof. **Laskowskiego**, prof. **Koszarowskiego**, dr. **Ozimowskiego** i in.

19.00. Wziąłem udział w adoracji kapłańskiej w seminarium metropolitalnym, którą prowadzi ks. Cz[esław] **Miętek**¹³⁶⁷.

7 grudnia 1961, czwartek

Warszawa

9.00. Ks[iądz] oficjał **Duczyński**, sprawy sądu metropolitalnego, termin sprawozdania rocznego, skład personalny i in.

Ks[iądz] dr Schletz, redaktor „*Naszej Przyszłości*”, przedstawia plan wydawniczy następnych tomów o *Millennium*. Proszę o zajęcie się sprawą św. Radzima¹³⁶⁸ i św. Brunona z Kwerfurtu¹³⁶⁹. Po ks. **Umińskim**¹³⁷⁰ jest praca o abp. Pełce¹³⁷¹, można drukować na papierze dewizowym. Zgadzam się na starania w Funduszu Rockefellera¹³⁷².

Ks[iądz] dyr. Michalski z Chełma Pom[orskiego] w sprawie wizytacji u sióstr szarytek; wyjaśniłem mu podstawy, na mocy których zarządzona została wizytacja u sióstr szarytek w Gnieźnie. Wyrażam opinię, że powinien podać się do dymisji z uwagi na to, że już przeszło 30 lat jest dyrektorem, co jest *contra mentem CIC*¹³⁷³.

Ks[iądz] dr Nowicki Donat w sprawie swej kapelanii we Wrzosowie. Siostry dominikanki z Zielonki gotowe są przyjąć jego rodzinę, ale na kapelana nie reflektują. Natomiast we Wrzosowie pobyt byłby możliwy, tylko trzeba zmienić kapelana.

¹³⁶⁷ Czesław Miętek (1906–1986), ksiądz, ojciec duchowny w WMSD w Warszawie 1952–1982, a faktycznie do śmierci, wykładowca teologii ascetycznej i mistyki, członek archidiecezjalnej Unii Apostolskiej Kleru, kapelan papieski 1958, kanonik gremialny łowickiej kapituły kolegiackiej 1967. Świecenia 1938.

¹³⁶⁸ Święty Radzym Gaudenty OSB (ok. 960 – ok. 1006), pierwszy arcybiskup metropolita gnieźnieński, brat przyrodni św. Wojciecha. Uważany za błogosławionego, choć oficjalnie nie został beatyfikowany. W polskim kalendarzu liturgicznym wspominany jako święty za zgodą Jana Pawła II (2004). Poszukiwania grobowca św. Radzima w katedrze gnieźnieńskiej rozpoczęły się z polecenia prymasa w 1963.

¹³⁶⁹ Święty Bruno (Bonifacy) z Kwerfurtu OSB (ok. 974–1009), mnich benedyktyński, kapelan cesarski, biskup misyjny, zasłużony dla chrystianizacji Polan, apostoł Pomorza, męczennik, kanonizowany ok. 1020.

¹³⁷⁰ Józef Umiński (1888–1954), ksiądz, profesor zwyczajny nauk teologicznych w zakresie historii Kościoła, doktor filozofii, prałat papieski. Świecenia 1913. Kierownik Katedry Historii Kościoła w Polsce i na Rusi na Wydziale Teologicznym UJK we Lwowie od 1930. Wykładowca w WSD we Wrocławiu 1948–1952. Autor podręczników z historii Kościoła i opracowań historycznych.

¹³⁷¹ Pełka, zwany też Fulko (zm. 1258), arcybiskup gnieźnieński 1232–1258, sakra bisupia 1232; kanonik krakowski, wiślicki, kantor gnieźnieński, uczestnik Soboru Lyonskiego I w 1245. Konsekrował pierwszego biskupa litewskiego 1252. Zasłużony dla kanonizacji św. Stanisława w 1253.

¹³⁷² Fundacja Rockefellera – organizacja filantropijna założona przez Johna Davisona Rockefellera 1913 w celu wspierania „dobra ludzkości na całym świecie”, zwłaszcza służby zdrowia, walki z głodem, popierania rozwoju kultury i sztuki; w Polsce od 1985.

¹³⁷³ *Lac*. wbrew wskazaniom KPK.

12.00. Komisja Muzyczna przy K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Ks[iaźdz] prof. **Jankowski** i ks. prof. Lewkowicz, prof. **Furmanik**, ks. **Samkowski**¹³⁷⁴, prof. **Petrykowski**¹³⁷⁵. Określam program pracy Komisji Muz[ycznej] w związku z instrukcją Episkopatu, na podstawie indultu Stolicy Świętej o polskim śpiewie w liturgii.

17.00. **Diakon Szajkowski**¹³⁷⁶ z sem[inarium] metrop[olitalnego] prosi o urlop od studiów na czas półroczu. Powód – zakłócenia władz psychicznych.

8 grudnia 1961, piątek

Warszawa – Bielany

Na Mszy św. imienniczki Matki Bożej świętą dzień imienin. Wygłosiłem przemówienie.

10.00. Na Bielanych, w k[ościel]e N[ajświętszej] Maryi Niepokalanie Poczętej, w czasie sumy odprowadzanej przez ks. rektora **Miziołka**. Wygłosiłem kazanie o Niepokalanym Poczęciu. Oglądałem odnowione sklepienie kościoła, dzieło dokonane w ciągu wakacji. Na wiosnę praca pójdzie dalej. Umieszczono w nowej kasce serca królewskie¹³⁷⁷. W seminarium oglądaliśmy czaszki „pięciu poległych”¹³⁷⁸, zidentyfikowane jeszcze przez ks. **Jarzębowskiego**; wskazują na czaszkę R[omualda] **Traugutta**¹³⁷⁹. Jest to zaledwie prawdopodobieństwo. Oglądałem seminarium, nowe inwestycje; gdyby władze nie przeszkadzały, już stałoby nowe sem[inarium] metrop[olitalne]. Mury niszczenia i prawdopodobnie trzeba będzie je rozebrać.

17.00. D[okto]r **Stomma** i prof. **Makarczyk**, sprawa taktyki obrony Kościoła. Wielka dyskusja nt. słuszności postulatów minimalnych wysuwanych przez dr. St[omma]. D[okto]r St[omma] pragnie bronić Kościoła w ostatnim okopie, na płaszczyźnie zasad, od których już odstąpić nie można. Wszystko inne opuszcza bez walki. Uważam tę metodę strategicznie i psychologicznie za błędną. Trzeba bronić Kościoła w pierwszym okopie, na płaszczyźnie słusznych postulatów Kościoła i ludzi wierzących. Dopiero gdy nie da się obronić pierwszej linii, można odstąpić na drugą, zawsze jednak podkreślając prawa Kościoła do pozycji, z której siłą Kościół został wyparty. Zastrzegam się przeciwko temu minimalizmowi, który może być uważany przez przeciwnika za słabość lub też

¹³⁷⁴ Zygmunt Samkowski (1900–1966), ksiądz, rektor kościoła rektorskiego pw. św. Karola Boromeusza na warszawskich Powązkach, członek archidiecezjalnej komisji ds. śpiewu i muzyki kościelnej, wizytator nauki religii. Święcenia 1922. Proboszcz parafii pw. św. Wawrzyńca w Białynie 1939–1946, parafii pw. Znalezienia Krzyża Świętego w Lipcach 1946–1953, parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Mszczonowie 1953–1960, wicedziekan.

¹³⁷⁵ Nie udało się ustalić bliższych danych.

¹³⁷⁶ Nie udało się ustalić bliższych danych.

¹³⁷⁷ Chodzi o serca króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego i jego matki Gryzeldy, które znajdują się w kościele Niepokalanego Poczęcia NMP w Lasku Bielańskim.

¹³⁷⁸ Chodzi o ofiary starć z wojskiem rosyjskim podczas manifestacji politycznej z 27 II 1861 na Krakowskim Przedmieściu.

¹³⁷⁹ Romuald Traugutt (1826–1864), generał, dyktator powstania styczniowego. Przygotowania do wszczęcia procesu beatyfikacyjnego Traugutta przerwał wybuch II wojny światowej. Starania o beatyfikację popierał prymas Wyszyński.

odstępstwo od prawdy. D[okto]ra St[ommy] przekonać nie można, gdyż jego program wyrasta z jego psychiki¹³⁸⁰.

9 grudnia 1961, sobota

Warszawa

9.00. Matka **Zofia Szulc** i m. **Komarnicka**^a, zmartwychwstanki. Sprawa pracy sióstr w parafiach, przy kościołach i w katechizacji; nie jest pożądana praca gospodarcza na plebaniach.

O[jciec] **Wawryn** i nowy prowincjał warszawski jezuitów, ks. **Stefan Dzierżek**¹³⁸¹.

10.00. Sesja **K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]**. Ks[iaźdź] **pral. Markowski** informuje o 5-dniowej lustracji kasy, którą przeprowadziło trzech urzędników skarbowych. Mieli polecenie zlustrowania całej kurii; ograniczono się do inspekcji skarbowej. Zwalnia się ks. **Pawskiego** ze stanowiska redaktora „Wia[domości] Arch[idiecezjalnych] Warsz[awskich]”, obowiązki obejmuje ks. **Szymborski**¹³⁸². Uciążliwe sprawy personalne. Postanowiono użyć *breve pap[ieskiego]*¹³⁸³ *Propugnaculum Fidei*¹³⁸⁴ na lekcję do III nokturnu do *Oficium Dedicationis Eccl[esiae] Cath[olice]*¹³⁸⁵. Omawiamy sprawę organów budowanych przez firmę Kruszewski¹³⁸⁶ dla katedry. Nadstawa na ołtarz główny jest w robocie; ma być na marzec.

16.00. Ks[iaźdź] **J[ózef] Strus**¹³⁸⁷, inspektor ks[ięży] salezjanów; radzi się, czy pójść na propozycje rządu i sprzedać posiadłość w Aleksandrowie Kuj[awskim]¹³⁸⁸. Radzę

^a *W rękopisie*: Komornicka.

¹³⁸⁰ Nawiązanie do koncepcji Stommy ogłoszonej w artykule pt. *Maksymalne i minimalne tendencje społeczne katolików*, który ukazał się na łamach „Znaku” w 1946.

¹³⁸¹ Stefan Dzierżek SJ (1913–2005), kapłan zakonny, przełożony prowincji wielkopolsko-warszawskiej jezuitów 1961–1967. Do jezuitów wstąpił w 1928. Więziony przez Niemców na Łukiszkach i w Poniewieżyku 1942–1944. Święcenia 1944. Superior w Lublinie 1949–1950; 1972–1974. Magister nowicjatu 1950–1960. Rektor w Kaliszu 1956–1961; 1978–1984. Superior w Łodzi 1968–1972. Represjonowany przez władze PRL za wspieranie opozycji. Autor projektu żłóbka bożonarodzeniowego, upamiętniającego ofiary stanu wojennego. Honorowy członek NSZZ „Solidarność” 1995.

¹³⁸² Jan Szymborski (1922–2017), ksiądz, rezydent parafii pw. św. Barbary w Warszawie, notariusz kurii metropolitalnej 1961–1969, referent archidiecezjalnego wydziału ds. duszpasterstwa, redaktor WAW. Święcenia 1950. Kapelan klasztoru sióstr niepokalanek w Warszawie 1964–1970, proboszcz parafii pw. Dzieciątka Jezus w Warszawie 1971–1985, wicedziekan staromiejski i bielański, sekretarz Komisji KEP ds. duchowieństwa 1980–1994, egzorcysta archidiecezjalny 1999–2016, prałat.

¹³⁸³ *Breve, łac.* krótkie pismo. *Breve papieskie* – pismo urzędowe papieskie dotyczące spraw mniejszej wagi.

¹³⁸⁴ Chodzi o *breve papieskie Propugnaculum Fidei* (łac. Ostoja Wiary).

¹³⁸⁵ *Łac.* oficjum dedykowane Kościołowi katolickiemu.

¹³⁸⁶ Firma Kruszewski pod kierunkiem prof. Moździonka wykonała organy do katedry św. Jana Chrzciciela w Warszawie. Na skutek nieudolnych prac firmę odsunęto od dalszego montażu, który był kontynuowany przez Józefa Łęgowskiego. Rządcy katedry nadal jednak nie byli zadowoleni z efektów. Organy sprzedano do kościoła pw. św. Floriana na warszawskiej Pradze 1986. Instrument dla katedry warszawskiej zbudowała firma VEB Eule Orgelbau z Bautzen 1987.

¹³⁸⁷ Józef Strus SDB (1905–1973), kapłan zakonny, inspektor inspektorii salezjanów św. Stanisława Kostki z siedzibą w Łodzi 1959–1965. Do salezjanów wstąpił w 1922; profesja wieczysta 1926; święcenia.

¹³⁸⁸ W Aleksandrowie Kujawskim salezjanie prowadzili gimnazjum i bursę. W 1955 wydział oświaty zamknął placówkę pod zarzutem wychowania młodzieży w sposób rzekomo niełojalny wobec państwa. Dzięki staraniom władz kościelnych zakonników nie eksmitowano. Obsługiwali istniejącą kaplicę, która wśród wiernych zyskała dużą popularność jako publiczne miejsce kultu.

prowadzić pertraktacje, podkreślając, że przeznaczenie budynków było inne. Nie ma nadziei, by instytucja się utrzymała, i tak zabiorą. Może uda się coś uzyskać i utrzymać kaplicę.

18.00. Poświęcam odbudowany kościół św. Teresy¹³⁸⁹ na Tamce. Dzieło zaczął **ks. Grzechnik**¹³⁹⁰, prowadził bp J[erzy] **Modzelewski**, usunięty stamtąd przez komunistów, prowadził pracę dalej ks. prof. **Rosiński**¹³⁹¹ (proboszcz reżimowy^a), a dokończył dzieła ks. dr Br[onisław] **Piórkowski**¹³⁹². Wygłosiłem słowo Boże w czasie Mszy św., rozmawiałem z ministrantami, z bielą¹³⁹³, a podczas wieczery – z architektami. Powrót do domu na godz. 21.30.

Przyjechał bp Jan **Czeriak**, w drodze do Lublina na inspekcję studentów gnieźnieńskich.

10 grudnia 1961, niedziela Warszawa

Msza św. w domu. Odprawia też w kaplicy bp **Czeriak**.

12.30. W kościele Najczystszego Serca Maryi¹³⁹⁴ na placu Szembeka poświęcam obrazy milenijne. Sztuka sgraffito¹³⁹⁵; wykonano cztery wielkie obrazy, przedstawiające świętych polskich, na ścianach transeptowych, przy oknach szczytowych. Są mało widoczne, ale uważnemu widzowi wiele mówią. Ks[iądz] kan. **Sztuka** dokonał tu wielkiego dzieła, bo zorganizował parafię od podstaw i wybudował wspaniały kościół według projektu włoskiego architekta **Boniego**¹³⁹⁶. Dziś kościół otrzymał malowanie, dzięki czemu został zharmonizowany, chociaż optycznie czyni wrażenie mniejszego. Po Mszy św., którą odprawił ks. kan. **Czapski**, wygłosiłem przemówienie o aktualnej skuteczności chrześcijaństwa. W zakrystii miało miejsce spotkanie z ministrantami i grupami katechetycznymi. W czasie

^a *W rękopisie*: regimowy.

¹³⁸⁹ Kościół pw. św. Teresy od Dzieciątka Jezus na Tamce, choć uszkodzony podczas bombardowania, pozostał czynny podczas wojny. W przeddzień kapitulacji Warszawy bomba przebiła sklepienie i zniszczyła budynek. Odbudowywany przez wiele lat, ponownie konsekrowany przez prymasa w 1969.

¹³⁹⁰ Edward Grzechnik (1911–1974), ksiądz, proboszcz parafii pw. Podwyższenia Krzyża Świętego i św. Stanisława w Sobikowie 1955–1966, członek archidiecezjalnej komisji duszpasterstwa wiejskiego. Świecenia 1940. Współzałożyciel „Tygodnika Warszawskiego”. Aresztowany przez władze komunistyczne, skazany na 6 lat więzienia.

¹³⁹¹ Bolesław Rosiński (1884–1964), ksiądz, profesor filozofii, emeryt, rezydent i były proboszcz parafii pw. św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Warszawie na Tamce 1953–1960. Świecenia 1907. Doktor filozofii 1921, habilitacja 1926, profesor tytularny antropologii filozoficznej UJK we Lwowie 1934, profesor kontraktowy w Katedrze Antropologii UW 1948, profesor nadzwyczajny UW 1948, profesor nadzwyczajny na ATK 1954.

¹³⁹² Bronisław Piórkowski (1906–1986), ksiądz, doktor prawa kanonicznego, proboszcz parafii pw. św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Warszawie na Tamce 1960–1986. Świecenia 1931.

¹³⁹³ Chodzi o bielanki.

¹³⁹⁴ Kościół pw. Najczystszego Serca Maryi w Warszawie, wybudowany w stylu neogotyckim 1939, według projektu architekta Andrzeja Boniego, na polu dawnej Olszynki Grochowskiej, konsekrowany 1949.

¹³⁹⁵ Sgraffito – technika dekoracyjna stosowana w malarstwie ściennym, polegająca na nakładaniu kolorowych warstw tynku i odsłanianiu warstw wcześniej nałożonych, dzięki czemu powstaje dwu- lub wielobarwny wzór.

¹³⁹⁶ Andrzej Boni (1894–1962), architekt pochodzenia włoskiego, autor projektów architektonicznych i wykończeniowych obiektów sakralnych, w tym kościoła parafii pw. Najczystszego Serca Maryi przy pl. Szembeka w Warszawie 1933–1940.

obiadu, na plebanii, miła rozmowa z arch[itektem] Bonim, który wszedł w rodzinę polską i czuje się tu b[ardzo] dobrze.

18.00. W Wydziale Spraw Zakonnych, przy al. I Armii WP¹³⁹⁷, poświęcam odnowioną kaplicę, przemawiam do siostr przedszkolank, wychowawczyń i słuchaczek kursu prawniczego. Po wieczery odwiedzam Instytut Prymasowski Ślubów Narodu i pracownię filmową ks. **Chudego**, który traci obie swoje pracowniczki.

Wracam do domu na godz. 20.30.

11 grudnia 1961, poniedziałek

W[arsza]wa

O godz. 11.00. dokonałem zabiegu chirurgicznego, któremu poddałem się, idąc za radą prof. **Koszarowskiego**, który podjął się sam tego dokonać. Obecny był dr **Ozimowski**, opiekun mego zdrowia, i dwie asystentki, siostry pielęgniarki. Zabieg trwał kwadrans, w sypialni domowej.

13 grudnia 1961, środa

Warszawa

Wczorajszy dzień spędziłem w łóżku. Wieczorem był dr **Ozimowski**.

Dziś rano był dr **Koszarowski**, bardzo miły człowiek, by zbadać stan opatrunku.

12.00. Ks[iądz] dyr. **Granatowicz**, z Pallottinum. Ostatecznie uzyskał na piśmie pozwolenie na druk **mszału benedyktyńskiego**. Zgadzam się na opuszczenie tekstów łacińskich wszystkich lekcji i perykop Ewangelii. Uzgadniamy politykę finansową wydawnictwa. Projektuje się wydanie moich *Rozważań liturgicznych* w przyszłym roku; do kontaktowania w sprawach redakcyjnych wyznaczam dwie pracownice z Instytutu Prymasowskiego, dr Marię **Wantowską** i mgr Marię **Okońską**.

12.30. B[isku]p J[an] **Czerniak**, w powrocie z Lublina z wizytacji studentów KUL z gnieźnieńskiej archidiecezji.

13.00. Of[ci]ec] Salezy **Strzelec**¹³⁹⁸, paulin, po uzyskaniu paszportu, wyjeżdża do USA, gdzie będzie pracował z o. **Zembruskim** w Częstochowie amerykańskiej. Otrzymuje błogosławieństwo.

15 grudnia 1961, piątek

Warszawa

Cały dzień wczorajszy w domu, częściowo przy stole pracy, częściowo przy biurku. Dziś rano s. **Wacława**¹³⁹⁹ z Piwniej, otrzymuje dalszą pomoc na odbudowę kościoła św. Marcina.

¹³⁹⁷ Obecnie al. Jana Chrystiana Szucha 12 (siedziba Nuncjatury Apostolskiej w Polsce).

¹³⁹⁸ Salezy (Bogusław) Strzelec OSPPE, kapłan zakonny, proboszcz parafii pw. św. Piotra i Pawła w Leśniowie i przeor wspólnoty paulinów przy sanktuarium Matki Bożej Leśniowskiej 1955–1957.

¹³⁹⁹ Chodzi o s. Wacławę Iwaszkiewicz FSK.

S[iostry] **magdalenki** w sprawie odbudowy kaplicy. Zbliża się kapituła. Sprawa s. **Faustyny**¹⁴⁰⁰ – spokojnie i cierpliwie czekać, nie forsować.

Matka **Assumpta**, przełożona gen[eralna] sióstr niepokalanek z Szymanowa. Nie przyznano praw szkole w Sz[zymanowie]. Radzę udać się do ministra Tułdzieckiego¹⁴⁰¹ wprost. Pytam o kosztą procesów beatyf[ikacyjnych] matki **Karskiej i Darowskiej**¹⁴⁰². Jest zdania, że kosztą są minimalne. Ks[iądz] **Obertyński** prowadzi proces oszczędnie.

O[jciec] **Przybylski**, przekład enc[ykliki] *Mater et Magistra* dokonany. Pozwala się „Więzi” dać enc[yklikę] na powielacz, ale całą. Materiały kaznodziejskie na VI rok W[ielkiej] N[owenny] trzeba przyspieszyć.

D[okto]r **Polański**¹⁴⁰³ z żoną i ks. **Fedorowicz** składają podziękowania za pomoc w wydaniu dla niewidomych Braille’em Ewangelii według św. Mateusza, modlitownika i śpiewnika.

O[jciec] Augustyn **Landkoczy**¹⁴⁰⁴ i o. Serafin **Kloc**¹⁴⁰⁵ – bonifratrzy – w sprawach domowych o. **Brzezińskiego**¹⁴⁰⁶, którego trzeba zabrać z W[arsza]wy.

Ks[iądz] kan. **Gwóźdź**¹⁴⁰⁷ z Katowic w sprawie rytuału polskiego; jest już w druku, nuty są opracowane, papier gotowy na składzie. Podpisałem umowę z wyd[awnictwem] katowickim.

Ks[iądz] **Waśkiewicz**¹⁴⁰⁸ z Chotomowa, swoje pretensje do kurii met[ropolitanej] z czasów pobytu w więzieniu.

Ks[iądz] **prof. Stępień** z Lasek, po habilitacji.

12.00. Czternastu księży, którzy otrzymali przed 10-ciu laty święcenia kapłańskie w kościele Najczystszej Serca Maryi na Pradze (16 XII 1951 r.).

18.00. D[okto]r **Koszarowski** i dr **Ozimowski**.

¹⁴⁰⁰ Nie udało się ustalić bliższych danych.

¹⁴⁰¹ Chodzi o Wacława Tułdzieckiego, ministra oświaty.

¹⁴⁰² Marcelina Darowska CSIC (1827–1911), współzałożycielka (wraz z Józefą Karską) i druga przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Niepokalanego Poczęcia. Wcześniej żona Karola Weryhe Darowskiego i matka dwójki dzieci: Józefa i Karoliny. Śluby wieczyste 1861; beatyfikacja 1996.

¹⁴⁰³ Prawdopodobnie chodzi o Edwarda Polańskiego (ur. 1932), filologa, specjalizującego się w dziedzinie dydaktyki języka polskiego, leksykografii i ortografii; profesora zwyczajnego 1992.

¹⁴⁰⁴ Właśc. brat Augustyn Landkoczy OH (1904–1975), brat zakonny, przełożony prowincjalny bonifratrów 1956–1962. Śluby czasowe 1925, śluby wieczyste 1928.

¹⁴⁰⁵ Serafin (Wilhelm) Kloc OH (1916–1973), kapłan zakonny, przeor konwentu bonifratrów w Warszawie 1956–1962; 1964–1971. Do zakonu wstąpił w 1935, pierwsze śluby zakonne 1937, śluby wieczyste 1943, święcenia 1950. Prowincjał polskiej prowincji bonifratrów 1971–1973. W 1972 przeniósł siedzibę zarządu prowincjalnego z Krakowa do Warszawy.

¹⁴⁰⁶ Laurencjusz (Stanisław, Antoni) Brzeziński OH (1924–1991), kapłan zakonny. Śluby czasowe 1952, śluby wieczyste 1953, święcenia kapłańskie 1954.

¹⁴⁰⁷ Hilary Gwóźdź (1903–1984), ksiądz, kanclerz kurii diecezjalnej katowickiej od 1937, kanonik gremialny kapituły katedralnej w Katowicach od 1947, wizytator parafii dziekańskich. Święcenia 1928. Notariusz kurii biskupiej od 1930. Dyrektor Misji Wewnętrznej od 1934. W czasie okupacji łącznik między kurią a wygnanymi biskupami. Na własną prośbę, skierowaną do ks. Filipa Bednorza, zwolniony z urzędów w kurii 1953; po powrocie biskupów do diecezji ponownie objął urzędy.

¹⁴⁰⁸ Maksymilian Waśkiewicz (1910–1992), ksiądz, zamieszkały na terenie parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Chotomowie, kapelan Zgromadzenia Sióstr Narodzenia NMP (natywitanek) w Chotomowie 1960–1963. Święcenia 1936. Proboszcz parafii pw. Przemienienia Pańskiego w Kurdwanowie 1957–1960.

16 grudnia 1961, sobota

Warszawa

Po kilku dniach przerwy chorobowej odprawiłem Mszę św. dziękczynną za szczęśliwe wyniki zabiegów lekarskich.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Obecni wszyscy. Sprawy personalne. Ustalamy kalendarium czynności w czasie świąt. Omawiamy sprawę ławek w katedrze, decyduje się ustawić je symetrycznie w nawie głównej, ale nie między filarami. Wykona p. **Wrześciński**, jak i poprzednie. Informacje o przebiegu prac nad organami.

Po obiedzie praca nad korespondencją świąteczną; studium głosów o wystawie projektów witraży do katedry.

Wyprawiam **Irenę Daremiak** do karmelitanek we Wrocławiu i w Kaliszu z darami świątecznymi.

D[okto]r M[aria] **Wantowska** otrzymuje pomoc dla Rodziny Rodzin na gwiazdkę dla dzieci.

18 grudnia 1961, poniedziałek

Warszawa

Cały dzień praca nad korespondencją świąteczną. Agencja TASS¹⁴⁰⁹ podała tekst depeszy Chruszczowa¹⁴¹⁰ do Jana XXIII i odpowiedź papieża. Pomijając stronę taktyczną w polityce, te kroki **Nikity** bardzo niepokoją domorosłych ateistów, bo odbierają tupet w walce z Kościołem. W[ładysław] **Gomułka** napadł na Święte Oficjum¹⁴¹¹ i przypisał mu odpowiedzialność za czyny **Stalina**, które wykonywał przez **Andrzeja Wyszyńskiego**¹⁴¹². „O niedźwiedziu, gdybyś w mateczniku siedział”¹⁴¹³ – nie trzeba się nigdy śpieszyć, gdy się ma partnerów nieobliczalnych w polityce¹⁴¹⁴.

14.00. Prof[esor] **Koszarowski** zmienia mi opatrunek. Sam jest po ciężkiej operacji ręki, przeszło 2½ godz. Jest człowiekiem podziwu godnym, zachowuje spokój i pogodę, służy innym, chociaż grozi mu utrata władzy w rękach na skutek choroby zawodowej.

Wieczorem był dr **Ozimowski**.

¹⁴⁰⁹ TASS – centralna agencja prasowa ZSRR, następnie Federacji Rosyjskiej, działająca od 1925.

¹⁴¹⁰ Nikita Chruszczow (1894–1971), sekretarz generalny KPZR 1953–1964, premier ZSRR 1958–1964. W 1956 podczas XX Zjazdu KC KPZR wygłosił referat „O kulcie jednostki i jego następstwach”, potępiający okres rządów Stalina. Referat wyznaczył symboliczny początek tzw. odwilży politycznej w ZSRR i innych krajach bloku wschodniego.

¹⁴¹¹ Święta Kongregacja Świętego Oficjum (Święte Oficjum) – najstarsza kongregacja kurii rzymskiej, ustanowiona w 1541/1542 z zadaniem stania na straży czystości nauki wiary chrześcijańskiej; przekształcona w Kongregację Nauki Wiary 1965.

¹⁴¹² Andrzej Wyszyński (1883–1954), prawnik stalinowski, członek WKP(b), prokurator generalny ZSRR 1935–1939, minister spraw zagranicznych ZSRR 1949–1953. Po śmierci Stalina odsunięty od wpływów politycznych.

¹⁴¹³ Dosłownie: „Głupi niedźwiedziu! Gdybyś w mateczniku siedział, nigdy by się o tobie Wojski nie dowiedział”. Cytat z Mickiewiczowskiego *Pana Tadeusza*, Księga IV, wiersze 566–567.

¹⁴¹⁴ Gomułka powiedział: „Zasada prawna Świętego Oficjum, stosowana za czasów inkwizycji przez Kościół rzymskokatolicki, że wymuszone przy pomocy tortur przyznanie się do winy stanowi dowód przestępstwa, znalazła za sprawą [Andrzeja] Wyszyńskiego – ówczesnego prokuratora generalnego Związku Radzieckiego – szerokie zastosowanie w metodach śledztwa i w sądownictwie radzieckim”. Wypowiedź Gomułki opublikowana została w „Trybunie Ludu” 23 XI 1961.

19 grudnia 1961, wtorek**Warszawa**

7.30. Po Mszy św. matka **Benedykta**¹⁴¹⁵ w sprawie kapituły sióstr franciszekanek oraz pomocy świątecznej dla klasztoru przy ul. Piwnej.

Ks[iaźdz] kan. **Michalski**¹⁴¹⁶ z Gniezna. Uzgadniamy: 1) przebudowę kanonii ks. Kłonieckiego, która ma być podzielona na dwie; decyzję poweźmiemy na kapitule, kosztorys opracuje ks. M[ichalski] – dwa, każdy osobno; 2) w 1962 r. na pierwszy plan wraca katedra, zasklepienie krypty przy chórze muzycznym i dachy na bocznych nawach; 3) bp Jan Czerniak już mieszka u siebie; radzę wziąć do siebie jakiegoś notariusza, by nie być samemu.

20 grudnia 1961, środa**Warszawa**

Na Mszy p. **Krystyna H.**, córka Z[ygmunta] Skowrońskiego¹⁴¹⁷, z Johannesburga, pierwszy raz w Polsce, po wyjeździe ojca z prezydentem Mościckim do Rumunii. Otrzymuje dar dla ojca – album kościołów warszawskich, dla matki – książkę do modlitwy, dla rodziny błogosławieństwo.

Ks[iaźdz] **Massalski**¹⁴¹⁸ z Kłomnic k. Częstochowy, po ciężkiej operacji, w szpitalu prosi o różne dyspensy.

14.00. Prof[esor] **Koszarowski** zdjął mi opatrunek na ranie, która się zagoiła. Poinformował o wyniku analizy; część wycięta nie była żadnym nowotworem, tylko zwykłym naczyniakiem. Ale zabieg chirurgiczny był konieczny.

19.00. Ks[iaźdz] dr Jan **Tyszka**¹⁴¹⁹ z Łomży.

20.30. D[okto]r **Ozimowski**.

21 grudnia 1961, czwartek**Warszawa**

Na Mszy św. s. M[aria] **Franciszka**¹⁴²⁰, która informuje o swej rozmowie z dyr. **Włodarczykiem**¹⁴²¹ w sprawie biblioteki na Piwnej. Dopytywał się o to, czy prymas daje subsydia. Otrzymuje wiele książek dla biblioteki.

¹⁴¹⁵ Chodzi o s. Benedyktę Walicką-Woyczyńską FSK.

¹⁴¹⁶ Chodzi o ks. Jana Michalskiego.

¹⁴¹⁷ Zygmunt Skowroński, zastępca szefa Kancelarii Cywilnej prezydenta Ignacego Mościckiego.

¹⁴¹⁸ Jan Massalski (1915–1984), ksiądz z diecezji częstochowskiej, proboszcz parafii pw. św. Mikołaja w Kłomnicach od 1949. Świecenia 1918.

¹⁴¹⁹ Jan Tyszka (1903–1993), ksiądz, przyjaciel Stefana Wyszyńskiego od dzieciństwa, doktor prawa kanonicznego 1929. Świecenia 1926 (podczas jego Mszy św. prymicyjnej w Andrzejewie ks. Wyszyński, późniejszy prymas, wygłosił kazanie). Prefekt i ojciec duchowny w NSD w Sejnach, prefekt szkół, wikary w katedrze łomżyńskiej 1934–1939, proboszcz parafii w Wąsewie 1942–1945, wizytator diecezjalny nauki religii, proboszcz parafii pw. św. Michała Archanioła w Płonce Kościelnej 1961–1974, rezydent parafii w Andrzejewie od 1974, kanonik.

¹⁴²⁰ Chodzi o s. Marię Franciszkę Tyszkiewicz FSK.

¹⁴²¹ Prawdopodobnie chodzi o Tadeusza Włodarczyka, byłego zakonnika, byłego rektora WSD franciszekanów konwentualnych, pracownika UdSW, naczelnika wydziału ds. zakonów, komórki w ramach Wydziału Wyznania Rzymskokatolickiego UdSW, w którym Włodarczyk odpowiadał m.in. za nadzorowanie spraw dotyczących bibliotek kościelnych.

Cały dzień korespondencja świąteczna. Ogłaszam dekret redukcji ks. **Rode**¹⁴²², samozwańczego „prymasa Kościoła polskokatolickiego”, *ad statum laicalem*.

Przychodzą wiadomości z Poznania po liście moim do **młodzieży akademickiej** z okazji napaści policji na konferencję religijną ks. **Kantorskiego** w kościele dominikanów; list był czytany we wszystkich kościołach Poznania i wywołał ogromne wrażenie. W kołach prokuratorskich mówi się, że lepiej, iż stało się to w formie tak drastycznej, żeby społeczeństwo widziało, jak daleko idzie terror sumień pod nakazami partii.

Poprawiam tekst kazania mojego na pogrzebie **bp. Zakrzewskiego** dla „Miesięcznika [Pasterskiego] Płockiego”.

22 grudnia 1961, piątek

Warszawa

Na Mszy św. M[ichalina] **Pazdro** i młodzi **Kadzińscy**, Kasia¹⁴²³ i Krzysz¹⁴²⁴.

10.00. Ks[iądz] K[azimierz] **Romaniuk** z sem[inarium] metropolitalnego – wyrażam zgodę na wykłady jego na KUL, zawsze jednak ma pamiętać, że główne obowiązki są w sem[inarium] i w apostołstwie biblijnym.

Ks[iądz] St[anisław] **Sprusiński** z parafii Milanówek.

O[jciec] **Łysik**¹⁴²⁵, **marianin**, z Rzymu, po dłuższym pobycie w kraju. Zgłosił się na wizytę. Omawiam sprawę ks. **Frankowskiego**¹⁴²⁶, który chce wystąpić ze zgromadzenia i inkardynować do archidiecezji warszawskiej. Ocena – człowiek wartościowy. Sprawa ks. **Okońskiego**¹⁴²⁷ wędrującego po Kanadzie. Nie ma chęci wracać do Polski.

Ks[iądz] **Bojasiński**¹⁴²⁸, studiujący w Aninie śpiew liturgiczny, ma trudności pogodzenia obowiązków wikariusza i studenta III r[oku]. Może być zwolniony z obowiązków wikariusza. Jest zamiar, by po skończeniu Anina mógł pojechać do Rzymu. Niech się uczy jęz[yka] włoskiego.

¹⁴²² Maksymilian Rode (1911–1999), biskup, zwierzchnik Kościoła polskokatolickiego 1959–1965, doktor teologii. Kierownik sekcji starokatolickiej ChAT. Wcześniej ksiądz rzymskokatolicki. Świecenia 1935. Wykorzystany przez UdSW, podjął się przewodzenia Kościołowi polskokatolickiemu.

¹⁴²³ Katarzyna Kadzińska, córka Hanny i Romana Kadzińskich, chrześniaczka prymasa.

¹⁴²⁴ Krzysztof Kadziński, syn Hanny i Romana Kadzińskich.

¹⁴²⁵ Władysław Łysik MIC (1890–1964), kapłan zakonny, doktor filozofii, radny generalny w zarządzie zgromadzenia w Rzymie 1957–1963. Do marianów wstąpił w 1915; profesja wieczysta 1919, święcenia 1941. Przełożony domów zakonnych, dyrektor placówek wychowawczych i szkół mariańskich, rektor tajnego mariańskiego seminarium duchownego, opiekun ubogich na warszawskiej Pradze. Przełożony polskiej prowincji marianów.

¹⁴²⁶ Jerzy Frankowski MIC (1921–1967), ksiądz, wybitny lingwista, dyrektor Apostolatu Mariańskiego w Wielkiej Brytanii. Profesja wieczysta 1946; święcenia 1948. Zgromadzenie opuścił w 1962, inkardynowany do archidiecezji warszawskiej, sekretarz Polskiej Misji Katolickiej.

¹⁴²⁷ Włodzimierz Okoński MIC (1918–1986), ksiądz, lekarz. Do zgromadzenia wstąpił jako absolwent medycyny w 1943. Podczas okupacji w konspiracji. Świecenia 1951. Zagrożony aresztowaniem przez UB, wyjechał do Londynu. Duszpasterz młodzieży polonijnej, organizator pielgrzymek na Jasną Górę, autor książek o tematyce etyczno-wychowawczej.

¹⁴²⁸ Tomasz Bojasiński (1926–1982), ksiądz, wikariusz parafii archikatedralnej od 1957. Świecenia 1950. Inicjator sekcji rzeczoznawców organowych archidiecezjalnej komisji muzycznej 1969. Sporządził ewidencję zabytkowych organów archidiecezji. Zasłużony dla ochrony organów zabytkowych w Polsce.

Stefania¹⁴²⁹ i Witold **Obtułowiczowie**¹⁴³⁰ ze Skolimowa.

Maria Kalicka^{a1431}, d[okto]r nauk ogrodniczych, z siostrą i synem, wręcza swoją książkę *Mój ogródek*¹⁴³².

Ks[iądz] prał. J[ulian] **Chróścicki** z Włoch k. W[arsza]wy prosi o pomoc na dalszą pracę przy kościele św. Teresy we Włochach.

23 grudnia 1961, sobota

Warszawa

9.00. W oratorium św. Jana przyjmuję życzenia sióstr zakonnych i wygłaszam dłuższe przemówienie do dwustu zakonnic. Przemawiała s. **Szczęсна**¹⁴³³, magdalenka.

12.00. Duchowieństwo stolicy i archidiecezji oraz zakonne, z opłatkiem. Przemawia bp **Choromański**, który wylicza wszystkie udręki Kościoła w roku minionym. Odpowiadam, nt. *Dum medium silentium*¹⁴³⁴ – *Bóg się rodzi – moc truchleje*. Dzielimy się opłatkiem, rozdajemy obrazki. Obecnych przeszło dwustu księży.

13.00. Na przyjęciu wig[ilijnym] pozostaje kapituła i duchowieństwo katedry.

16.00. Z bp. **Modzelewskim** odwiedzam dwunastu księży emerytów i składam życzenia siostrom; odwiedzam ks. **Niedzielaka** i ks. **Hazego**¹⁴³⁵, który choruje.

18.00. Jesteśmy w semin[arium] metrop[olitalnym] na wieczery, z profesorami i młodzieżą; przyszedł „św. Mikołaj” z darami i aluzjami, b[ardzo] udanymi.

19.15. W domu życzenia i opłatek. Przemawia ks. **Padacz**. Obecni wszyscy pracownicy SPP, siostry, bracia, p. **Maciejak**¹⁴³⁶ z rodziną i p. **Cabanek**¹⁴³⁷ z rodziną. Ci dwaj zostają na wieczery wig[ilijnej]. Wszyscy dostają praktyczne dary.

21.00. Otrzymujemy odręczną depeszę od Ojca Świętego Jana XXIII z życzeniami. Od razu rozsyłam ją do wszystkich kurii diec[ezjalnych]. Wysyłam depeszę dziękczynną do Ojca Świętego.

24 grudnia 1961, niedziela

W[arsza]wa

7.30. Wigilia Bożego Narodzenia. Na Mszy św. grupa lekarzy warszawskich z życzeniami. Otrzymują piękne obrazki i opłatki.

^a *W rękopisie*: Kaliska.

¹⁴²⁹ Stefania Obtułowicz (zm. 1964), nauczycielka, żona Witolda Obtułowicza, mieszkanka Skolimowa.

¹⁴³⁰ Witold Obtułowicz (zm. 1984), inżynier, mąż Stefanii Obtułowicz, mieszkaniec Skolimowa.

¹⁴³¹ Maria Kuropatwińska-Kalicka (1905–1982), doktor nauk ogrodniczych.

¹⁴³² M. Kuropatwińska-Kalicka, *Mój ogródek*, Tarnów 1961, wyd. drugie (wyd. pierwsze 1959).

¹⁴³³ Nie udało się ustalić bliższych danych.

¹⁴³⁴ *Łac*. Wśród nocnej ciszy.

¹⁴³⁵ Antoni Haze (1887–1968), ksiądz, rezydent parafii pw. Matki Bożej Loretańskiej w Warszawie 1961–1968, kanonik kapituły kolegiaty łowickiej od 1948, szambelan papieski. Święcenia 1909. Administrator kościoła 1923–1941, a następnie proboszcz parafii pw. Matki Bożej Loretańskiej w Warszawie 1941–1961.

¹⁴³⁶ Chodzi o Stanisława Maciejaka, kierowcę prymasa.

¹⁴³⁷ Jan Cabanek, dozorca Domu Arcybiskupów Warszawskich.

9.00. Barbara **Sikorska**, siostrzenica ks. kan. **Ślązaka**¹⁴³⁸, z córką Elżbietką. Są obdarowane książkami, słodyczami i obrazkami.

10.30. Z katedry 17 dzieci starówki z siostrami zmartwychwstankami i z matkami przyszło z choinką, szopką, z organkami, śpiewami, wierszykami. Było wiele radości i krzyku.

11.00. Nasza **Czesia Oldak**¹⁴³⁹ po trzynastu latach pracy w Domu Prym[asowskim] wychodzi za mąż za Franciszka **Szumiawskiego**, starego stolarza, który w wolne chwile pracował w naszym domu. Czesia była dobrą dziewczyną, obrotną, pracowitą, w miarę pyską, ale oddaną domowi. „Młodzi” otrzymują błogosławieństwo na nową drogę życia. Czesia otrzymuje „wyprawę” i zapomogę.

12.00. Przedstawiciele KIK w liczbie dziesięciu osób z życzeniami. Wygłaszam do nich dłuższe przemówienie o tzw. inteligencji katolickiej, po czym luźna rozmowa o stosunku KIK i Znaku.

15.00. Z ks. prał. **Padaczem** jadę na wieczerzę wigilijną do Instytutu na Marsie.

25 grudnia 1961, poniedziałek

Warszawa

Boże Narodzenie. Moi domownicy mają o północy Mszę św. w kaplicy; odprawia ks. prał. **Padacz** i wygłasza przemówienie.

7.30. Odprawiam dwie Msze św. w kaplicy domowej.

10.30. Celebruję sumę pontyfikalną w katedrze, po czym odczytuję depeszę Jana XXIII i kilka słów przemówienia do wiernych. Kazanie miał prał. **Duczyński**, nieźle je ujął. W kapitule naszej brak dobrych kaznodziejów, poza ks. **Miziołkiem**. Wszyscy inni raczej mówią przeciętnie.

Po sumie przyjmuje nas ks. kan. **Kitliński** kawą i opłatkiem.

13.00. W domu moim obiad dla domowników; jest też p. **Maciejak** i siostra moja **Julia** oraz brat **Tadeusz**¹⁴⁴⁰.

17.00. Domownicy zbierają się w sali na dole; śpiewamy kolędy przy choince. Przybyły siostry domowe, bracia, p. **Maciejak** z rodziną i moje rodzeństwo: p. **Stanisława Jaroszo-wa**, p[łaństwo] **Sułkowie** z dziećmi, siostra Julia i brat Tadeusz. Śpiewamy dwie godziny.

26 grudnia 1961, wtorek

Warszawa

8.30. Msza św. w Instytucie, na Marsie, z ks. prał. **Padaczem**; p. **Maciejak** służy do Mszy św. Wygłaszam konferencję.

¹⁴³⁸ Prawdopodobnie chodzi o ks. Jana Szlązaka (1886–1951), byłego proboszcza parafii we Wrociszewie k. Warki 1932–1941. Święcenia 1914.

¹⁴³⁹ Czesława Oldak, pracownica w Domu Arcybiskupów Warszawskich.

¹⁴⁴⁰ Tadeusz Wyszyński (1917–1981), brat przyrodni prymasa, syn Stanisława i Eugenii z Godlewskich, żołnierz NSZ, przetrzymywany bez wyroku w więzieniu 1948–1952. Ożenił się z Józefą z Bielawskich, z którą miał dwoje dzieci: Stanisława i Annę.

27 grudnia 1961, środa

Warszawa

10.00. W semin[arium] metrop[olitalnym] jest **spotkanie młodszego duchowieństwa** z ostatnich pięciu lat. Po Mszy św., którą celebrował w asyście ks. prał. **Miętek**, wygłosiłem konferencję od ołtarza. Dalsze zebranie poprowadzi ks. rektor **Miziolek**. B[isku]p **Stroba** wygłosi referat, ten sam, który miał w Częstochowie na Konferencji Episkopatu. Będzie też przemawiał ks. dr **Romaniuk**¹⁴⁴¹ o duchowieństwie francuskim.

12.00. Wracam na Miodową. **Ojciec Święty przysyła drugą depeszę** jako podziękowanie za depeszę naszą oraz „życzenia imieninowe” dla mnie.

13.00. Prof[esor] **Koszarowski**.

16.00. Lekarze, grupa towarzyska, na oplatku. W kaplicy wygłaszam konferencję święteczną, po czym lekarze zostają na gawędzie, przy kawie. Mówimy o Soborze Watyk[ańskim] i in.

18.00. Oplątek katechetek w oratorium św. Jana. Piękny pomysł – głosy dzieci z taśmy magnetofonowej, składające życzenia święteczne. Wygłaszam przemówienie nt. „Godzina katechetyczna”. Wszyscy otrzymują obrazki i drobne podarunki.

20.00. Przyjechał bp J[an] **Czerniak**. Składamy mu życzenia imieninowe.

28 grudnia 1961, czwartek

Warszawa

9.00. Ks[iądz] M[ichał] **Kliszko**¹⁴⁴². Omawiam projekt statutu dla Instytutu Auxilium Christianorum.

10.00. **Komisja Maryjna Episkopatu**. Nieobecny przewodniczący bp **Goliński**; przewodniczy bp **Pawłowski**. Obecni są: bp **Kominek**, bp **Czerniak**, bp **Modzelewski**, o. Bernard **Przybylski**, ks. prał. **Piotrowski**¹⁴⁴³, ks. dyr. **Dąbrowski**¹⁴⁴⁴, ks. dr **Majdański**, o. Paweł **Kosiak**, ks. **Kocyłowski**, ks. dr **Majka**. Debatujemy nad programem pracy kaznodziejskiej i duszpasterskiej w VI roku W[ielkiej] Nowenny. Przyjęto cały program, który będzie gotowy na Konf[erencję] Plen[arną] Episkopatu.

Po przerwie obradowano nad VII rokiem W[ielkiej] N[owenny], poświęconym „Sprawiedliwości i miłości społecznej”. Wielka dyskusja na temat kierunków programu. Domagam się punktu wyjścia z nauki *De corpore Christi mystico*¹⁴⁴⁵; wyprowadzić stąd człowieka ochrzczonego, który jest świadom swych obowiązków i praw osobowych, rodzinnych,

¹⁴⁴¹ Chodzi o ks. Kazimierza Romaniuka.

¹⁴⁴² Michał Kliszko (1905–1986), ksiądz, proboszcz parafii pw. Przenajświętszej Trójcy w Warszawie na Solcu 1957–1977, przewodniczący komisji duszpasterstwa dobroczynnego w Warszawie od 1958. Święcenia 1933. Więzień Pawiaka, kapelan AK. Proboszcz parafii pw. św. Franciszka z Asyżu w Warszawie 1950–1957. Ze względu na bliski kontakt z prymasem inwigilowany przez UB/SB; przesłuchiwany w noc aresztowania prymasa.

¹⁴⁴³ Chodzi o ks. Stefana Piotrowskiego.

¹⁴⁴⁴ Chodzi o ks. Bronisława Dąbrowskiego FDP.

¹⁴⁴⁵ *Lac*. O ciele mistycznym Chrystusa. Chodzi o encyklikę Piusa XII *Mystici corporis (O Mistycznym Ciele Jezusa Chrystusa i o naszym w nim zjednoczeniu z Chrystusem)* z 1943.

zawodowych, społecznych, narodowych, kościelnych itd. Dopiero na takiej bazie można by budować konkretny program VII roku W[ielkiej] N[owenny]. Moje przemówienie nie szło po linii programu i wzbudziło zakłopotanie. Długa dyskusja, po linii „tradycyjnej”. Sesja K[omisji] M[aryjnej] trwała do godz. 17.30.

18.00. Opłatek TP KUL w oratorium św. Jana. Przemawiał prezes, prof. **Makarczyk**. Obecnych było przeszło dwieście osób, z szeregów inkasentów KUL. Wygłosiłem dłuższe przemówienie.

29 grudnia 1961, piątek

Warszawa

7.30. Na Mszy św. grupa młodzieży z mgr. Kukołowiczem.

9.30. W seminarium metropolitalnym biorę udział w ogólnopolskiej konferencji księży duszpasterstwa specjalnego (28–29 grudnia) pod przewodnictwem bp. **Modzelewskiego**. Po referacie ks. prał. **Lesiaka**¹⁴⁴⁶ i dyskusji zabrałem głos nt. języka współczesnego w duszpasterstwie młodzieżowym. Po czym wróciłem do domu.

13.00. Przyjąłem prof. **Koszarowskiego**.

14.00. D[okto]r Zofia **Sękowska** z czterema synkami, żona Modesta S[ękowskiego], dyrektora spółdzielni niewidomych w Lublinie. Chłopcy chcieli przenieść dom do góry nogami, ale im się to nie udało.

16.00. Młody Jerzy **Cabanek**¹⁴⁴⁷ przed swoim ślubem; pragnie, by żona zamieszkała na Miodowej; wyjaśniam, że jest to niemożliwe, tym więcej że ojciec chce przejść na emeryturę.

17.30. W **bibliotece** siostr franciszkanek przy ul. Piwnej oglądałem stan organizacji biblioteki, nowe nabytki. Układałem plan prac z s. M[arią] **Franciszką Tyszkiewicz**.

Przyjmuję ks. dr. **Lipińskiego**, który wraca z Paryża.

30 grudnia 1961, sobota

W[arsza]wa – Gniezno

10.15. Wyjazd do Gniezna z ks. prał. **Padaczem** i ks. prof. **Lipińskim**. Droga do Łowicza b[ardzo] ciężka, oblodzona; od Zdun poprawia się, jest mokro, można przyspieszyć.

16.00. W Gnieźnie. Jest bp **Bernacki**, bp **Czeriak** i ks. oficjał **Zaręba**. Przychodzi ks. **Raiter**.

19.00. Arcyb[isku]p **Baraniak** ze swoim kapłanem. Omawiamy wypadki poznańskie z młodzieżą akademicką. Społeczeństwo zachowało się godnie; zelanci¹⁴⁴⁸ administracyjni

¹⁴⁴⁶ Władysław Lesiak (1908–1977), ksiądz z diecezji tarnowskiej, proboszcz parafii pw. św. Małgorzaty w Nowym Sączu 1949–1977, duszpasterz głuchoniemych, jeden z inicjatorów poradnictwa rodzinnego, autor publikacji religijnych, w tym dla dzieci i młodzieży, dziekan sądecki, infułat. Święcenia 1930.

¹⁴⁴⁷ Jerzy Cabanek, syn Jana, dozorca Domu Arcybiskupów Warszawskich.

¹⁴⁴⁸ Zelant, zelota – zagorzały obrońca.

przekonali się, że takie awantury nie podnoszą autorytetu partii, której i tak przypisuje się wszystkie gwałty społeczne, choćby nie była ich bezpośrednią przyczyną.

21.15. Po wieczery arcybiskup odjechał do Poznania.

31 grudnia 1961, niedziela

Gniezno

Po Mszy św. cały dzień pracowałem nad sprawami nowo mianowanych sufraganów. Postanowiłem ogłosić jak najprędzej nominację ks. Pawła **Latuska**¹⁴⁴⁹ do Wrocławia i ks. dr. **Obląka** do Olsztyna. Sprawę plocką jeszcze skonfrontuję z kard. Cicognanim¹⁴⁵⁰ w Sekretariacie Stanu. Sprawę warszawską odłożę na kilka tygodni.

Rok, który dziś się kończy, był dla Kościoła pełen udręki i chwały. Udrękę tworzyli komuniści, niebaczni na to, jak walka z Kościołem szkodzi samej partii, jak godzi w pakt przyjaźni z ZSRR, który jest uważany za inspiratora tej walki, a zwłaszcza, jak godzi w nasz związek z Czechosłowacją, gdy ciągle się w Polce mówiło o „czechizacji” Kościoła w Polsce.

Ale ten rok był też i rokiem chwały, gdyż okazało się, że Kościół nie dał się złamać niczym, nawet próbą przekupstwa i tyranii podatkowej.

Natomiast wielką chwałę wzięła Pani Jasnogórska, Dziewica Wspomożycielka, która dalej wędruje od diecezji do diecezji, przyjęła oddanie się jej Episkopatu Polski, oddanie się stolicy i archid[iecezji] gnieźnieńskiej i warszawskiej, i wielu innych diecezji.

Wszystko, cokolwiek w tym ciężkim roku miało miejsce, niechaj przez ręce Niepokalanej Pani i Matki będzie na większą chwałę Boga w Trójcy Świętej Jedyne – *Soli Deo!*

Gniezno, dnia 31 XII 1961 r. godz. 24.00.

† Stefan kard. Wyszyński

¹⁴⁴⁹ Paweł Latuszek (1910–1973), biskup pomocniczy gnieźnieński 1961–1967, nominacja 1961, sakra biskupia 1962; doktor teologii i prawa kanonicznego, rektor WSD we Wrocławiu 1958–1970. Święcenia 1935. Sekretarz ordynariusza katowickiego, a po jego wysiedleniu stały łącznik między biskupem a diecezją, więziony przez władze komunistyczne 1950–1951. Biskup pomocniczy wrocławski 1967–1973.

¹⁴⁵⁰ Amleto Cicognani (1883–1973), sekretarz stanu Stolicy Apostolskiej 1961–1969, kardynał od 1958, sekretarz Kongregacji Kościołów Wschodnich 1959–1961. Święcenia 1905. Arcybiskup tytularny Laodycei Frygijskiej od 1933, sakra biskupia 1933; delegat apostolski w USA. Biskup tytularny Frascati 1962–1973. Dziekan Kolegium Kardynalskiego i biskup tytularny Ostii 1972–1973.

WYKAZ SKRÓTÓW

AAN	– Archiwum Akt Nowych
abp	– arcybiskup
AICA	– International Association of Art Critics (ang. Międzynarodowe Stowarzyszenie Krytyków Sztuki)
AIPN	– Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej
AK	– Armia Krajowa
al.	– aleja
ASD	– Arcybiskupie Seminarium Duchowne
ASP	– Akademia Sztuk Pięknych
ATK	– Akademia Teologii Katolickiej
AWS	– Akcja Wyborcza Solidarność
bł.	– błogosławiony
bp	– biskup
BP KC PZPR	– Biuro Polityczne Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
br.	– bieżącego roku
br.	– brat (zakonny)
ChAT	– Chrześcijańska Akademia Teologiczna
ChD	– Chrześcijańska Demokracja
ChSS	– Chrześcijańskie Stowarzyszenie Społeczne
CK SD	– Centralny Komitet Stronnictwa Demokratycznego
CUP	– Centralny Urząd Planowania
DIK	– Diecezjalny Instytut Katechetyczny w Krakowie
dr	– doktor
ds.	– do spraw
dyr.	– dyrektor
FJN	– Front Jedności Narodu
fr.	– francuski
GG	– Generalne Gubernatorstwo
godz.	– godzina
ha	– hektar
hab.	– habilitowany
IFiS PAN	– Instytut Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk

in.	– inny
inf.	– infulat
inż.	– inżynier
IPW	– Instytut Prymasa Wyszyńskiego
itd.	– i tak dalej
itp.	– i tym podobne
k.	– karta
k.	– koło
kan.	– kanonik
kard.	– kardynał
KC	– Komitet Centralny
KC KPZR	– Komitet Centralny Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego
KC PPR	– Komitet Centralny Polskiej Partii Robotniczej
KC PZPR	– Komitet Centralny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
KEP	– Konferencja Episkopatu Polski
KIK	– Klub Inteligencji Katolickiej
KL	– Konzentrationslager (niem. obóz koncentracyjny)
km	– kilometr
KOR	– Komitet Obrony Robotników
KPE	– Konferencja Plenarna Episkopatu
KPK	– Kodeks prawa kanonicznego
KPP	– Komunistyczna Partia Polski
KPZR	– Komunistyczna Partia Związku Radzieckiego
KRN	– Krajowa Rada Narodowa
ks.	– ksiądz
KUL	– Katolicki Uniwersytet Lubelski
LO	– liceum ogólnokształcące
LWP	– Ludowe Wojsko Polskie
łac.	– łacina
m	– metr
m.	– matka
MAP	– Ministerstwo Administracji Publicznej
MB	– Matka Boża
MBP	– Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego
mec.	– mecenas
mgr	– magister
m.in.	– między innymi
min.	– minister

MKS	– Międzyzakładowy Komitet Strajkowy
MO	– Milicja Obywatelska
MON	– Ministerstwo Obrony Narodowej
m.st.	– miasto stołeczne
MSW	– Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
MSZ	– Ministerstwo Spraw Zagranicznych
MWRiOP	– Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
nacz.	– naczelny
Najśw.	– Najświętszy
NBP	– Narodowy Bank Polski
NCWC	– National Catholic Welfare Council
niem.	– niemiecki
NIK	– Najwyższa Izba Kontroli
NKWD	– Narodnyj komissariat wnutriennich dzieł (ros. Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych)
NMP	– Najświętsza Maryja Panna
np.	– na przykład
nr	– numer
NRD	– Niemiecka Republika Demokratyczna
NSD	– niższe seminarium duchowne
NSJ	– Najświętsze Serce Jezusowe
NSPJ	– Najświętsze Serce Pana Jezusa
NSZ	– Narodowe Siły Zbrojne
NSZZ „Solidarność”	– Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”
NT	– Nowy Testament
nt.	– na temat
o.	– ojciec
ok.	– około
ONR	– Obóz Narodowo-Radykalny
ONZ	– Organizacja Narodów Zjednoczonych
oo.	– ojcowie
p.	– pan, pani
PAN	– Polska Akademia Nauk
PAT	– Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie
PAU	– Polska Akademia Umiejętności
PCK	– Polski Czerwony Krzyż
PGR	– Państwowe Gospodarstwo Rolne
PIW	– Państwowy Instytut Wydawniczy
PIŻW	– Prymasowski Instytut Życia Wewnętrznego

PK UNESCO	– Polski Komitet UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (ang. Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury)
PKWN	– Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego
pl.	– plac
PŁ	– Politechnika Łódzka
płk	– pułkownik
PMK	– Polska Misja Katolicka
PMRN	– Prezydium Miejskiej Rady Narodowej
pn.	– pod nazwą
p.o.	– pełniący obowiązki
pol.	– polski
pow.	– powiat
PPR	– Polska Partia Robotnicza
PPRN	– Prezydium Powiatowej Rady Narodowej
PPS	– Polska Partia Socjalistyczna
prał.	– prałat
PRL	– Polska Rzeczpospolita Ludowa
PRN	– Prezydium Rady Narodowej
prob.	– proboszcz
prof.	– profesor
PRON	– Patriotyczny Ruch Odrodzenia Narodowego
ps.	– pseudonim
PSB	– <i>Polski słownik biograficzny</i>
PSL	– Polskie Stronnictwo Ludowe
PSZ	– Polskie Siły Zbrojne (na Zachodzie)
pt.	– pod tytułem
PTTK	– Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze
PW	– Politechnika Warszawska
pw.	– pod wezwaniem
PWN	– Państwowe Wydawnictwo Naukowe
PWRN	– Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej
PWSD	– Prymasowskie Wyższe Seminarium Duchowne w Gnieźnie
PWT	– Papieski Wydział Teologiczny
PZPR	– Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
r.	– rok
RAW	– „Rocznik Archidiecezji Warszawskiej”
red.	– redaktor

red. nacz.	– redaktor naczelny
RFN	– Republika Federalna Niemiec
RGO	– Rada Główna Opiekuńcza
RNR	– Ruch Narodowo-Radykalny
ros.	– rosyjski
RP	– Rada Prymasowska
RSW „Prasa – Książka – Ruch”	– Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa – Książka – Ruch”
s.	– siostra
s.	– strona
SB	– Służba Bezpieczeństwa
SD	– Stronnictwo Demokratyczne
SGGW	– Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
SKEP	– Sekretariat Konferencji Episkopatu Polski
SKMA „Odrodzenie”	– Stowarzyszenie Katolickiej Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie”
SL	– Stronnictwo Ludowe
SN	– Stronnictwo Narodowe
SP	– Stronnictwo Pracy
SPP	– Sekretariat Prymasa Polski
ST	– Stary Testament
św.	– święty
t.	– tom
tj.	– to jest
TKKŚ	– Towarzystwo Krzewienia Kultury Świeckiej
tłum.	– tłumaczenie, tłumacz
TN KUL	– Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego
TPD	– Towarzystwo Przyjaciół Dzieci
TP KUL	– Towarzystwo Przyjaciół Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego
TPPR	– Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej
TŚŚ	– Towarzystwo Szkoły Świeckiej
TW	– tajny współpracownik
tys.	– tysiąc
tzn.	– to znaczy
twz.	– tak zwany
UAM	– Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu
UB	– Urząd Bezpieczeństwa

UBP	– Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
ub.r.	– ubiegłego roku
UdSW	– Urząd do Spraw Wyznań
UJ	– Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
UJK	– Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie
UKSW	– Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
ul.	– ulica
UŁ	– Uniwersytet Łódzki
UMCS	– Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
UMK	– Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
ur.	– urodzony
USA	– United States of America (ang. Stany Zjednoczone Ameryki)
USB	– Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie
UW	– Uniwersytet Warszawski
UWr	– Uniwersytet Wrocławski
w.	– wiek
WAW	– „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie”
WdSW	– Wydział do Spraw Wyznań
wg	– według
WIK	– Wyższy Instytut Katechetyczny w Krakowie
WiN	– Zrzeszenie Wolność i Niezawisłość
WKP(b)	– Wszechzwiązkowa Komunistyczna Partia (bolszewików)
Wlkp.	– Wielkopolski
wł.	– włoski
właśc.	– właściwie
WMSD	– Wyższe Metropolitalne Seminarium Duchowne w Warszawie
woj.	– województwo
WP	– Wojsko Polskie
WSD	– Wyższe Seminarium Duchowne
WSZ	– Wydział Spraw Zakonnych
wyd.	– wydawnictwo, wydanie, wydawany
z d.	– z domu
ZBoWiD	– Związek Bojowników o Wolność i Demokrację
ZG	– Zarząd Główny
ZHP	– Związek Harcerstwa Polskiego
ZKŚ „Caritas”	– Zrzeszenie Katolików Świeckich „Caritas”
ZLP	– Związek Literatów Polskich
zł	– złoty

ZMP	– Związek Młodzieży Polskiej
ZMS	– Związek Młodzieży Socjalistycznej
ZNP	– Związek Nauczycielstwa Polskiego
zob.	– zobacz
ZPAP	– Związek Polskich Artystów Plastyków
ZPP	– Związek Patriotów Polskich
ZSL	– Zjednoczone Stronnictwo Ludowe
ZSRR	– Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich
ZWZ/AK	– Związek Walki Zbrojnej / Armia Krajowa

SKRÓTY NAZW ZAKONÓW I ZGROMADZEŃ ZAKONNYCH

AI	– <i>Congregatio Ancillarum Iesu</i> (łac. Zgromadzenie Sług Jezusa), sługi Jezusa
BDNP	– <i>Congregatio Sororum Servularum Beatae Mariae Virginis Immaculatae</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej), służebniczki starowiejskie
CFCI	– <i>Congregatio Fratrum Cordis Iesu</i> (łac. Zgromadzenie Braci Serca Jezusowego), bracia Serca Jezusowego
CM	– <i>Congregatio Missionis</i> (łac. Zgromadzenie Księży Misjonarzy Świętego Wincentego a Paulo), misjonarze
COr	– <i>Congregatio Oratorii Sancti Philippi Neri</i> (łac. Kongregacja Oratorium Świętego Filipa Neri), filipini, oratorianie
CP	– <i>Congregatio Passionis Iesu Christi</i> (łac. Zgromadzenie Męki Jezusa Chrystusa) pasjoniści
CP	– <i>Congregatio Sororum Passionis Domini Nostri Iesu Christi</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Męki Pana Naszego Jezusa Chrystusa), pasjonistki
CR	– <i>Congregatio Sororum a Resurrectione Domini Nostri Iesu Christi</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Zmartwychwstania Pańskiego), zmartwychwstanki
CRL	– <i>Ordo Canonorum Regularium Sancti Augustini Congregatio Lateranensis Sanctissimi Salvatoris</i> (łac. Zakon Kanoników Regularnych Świętego Augustyna Kongregacji Laterańskiej Najświętszego Zbawiciela), kanonicy regularni
CSA	– <i>Congregatio Sororum ab Angelis</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr od Aniołów), siostry od Aniołów
CSAAP	– <i>Congregatio Sororum Auxiliatricum Animarum Purgatorii</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Wspomożycielek Dusz Czyścowych), wspomożycielki
CSCI	– <i>Congregatio Sororum Consolatrix Sacratissimi Cordis Iesu</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Pocieszycielek Najświętszego Serca Jezusowego), pocieszycielki
CSCII	– <i>Congregatio Sororum Carmelitanarum Infantis Iesu</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Karmelitanek Dzieciątka Jezus), karmelitanki Dzieciątka Jezus

CSDP	– <i>Congregatio Sororum Divini Pastoris a Providentia Divina</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Pasterek od Opatrzności Bożej), pasterki
CSFA	– <i>Congregatio Sororum Franciscalium ab Afflictis</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek od Cierpiących), franciszkanki od cierpiących
CSFN	– <i>Congregatio Sororum Sacrae Familiae de Nazareth</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu), nazaretanki
CSIC	– <i>Congregatio Sororum Immaculatae Conceptionis Beatae Virginis Mariae</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny), niepokalanki
CSL	– <i>Congregatio Sororum Beatae Mariae Lauretanae</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Matki Bożej Loretańskiej), loretanki
CSNI	– <i>Congregatio Sororum Sanctissimo Nomine Iesu sub Protectione Beatae Mariae Virginis Auxilli Christianorum</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Najświętszego Imienia Jezus pod opieką Maryi Wspomożenia Wiernych), marylki, siostry Imienia Jezus
CSSBVM	– <i>Congregatio Sororum Servularum Beatissimae Mariae Virginis Immaculatae</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Służek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanej), służki
CSSE	– <i>Congregatio Sororum a Sancta Elisabetha</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Świętej Elżbiety), elżbietanki
CSSF	– <i>Congregatio Sororum Sancti Felicis de Cantalice Tertii Ordinis Regularis Sancti Francisci Seraphici</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Świętego Feliksa z Kantalicjo Trzeciego Zakonu Regularnego Świętego Franciszka Serafickiego), felicjanki
CSSp	– <i>Congregatio Sancti Spiritus sub tutela Immaculati Cordis Beatissimae Virginis Mariae</i> (łac. Zgromadzenie Ducha Świętego pod opieką Niepokalanego Serca Maryi Panny, Misjonarze Ducha Świętego), Zgromadzenie Ducha Świętego, duchacze
CSsR	– <i>Congregatio Sanctissimi Redemptoris</i> (łac. Zgromadzenie Najświętszego Odkupiciela), redemptoryści
FDP	– <i>Parvum Opus Divinae Providentiae</i> (łac. Małe Dzieło Boskiej Opatrzności), orioniści
FMM	– <i>Congregatio Franciscalium Missionariorum a Maria</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Misjonarek Maryi), franciszkanki misjonarki Maryi
FSK	– <i>Sorores Franciscas Ancillae Crucis</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Służebnic Krzyża), siostry z Lasek
MIC	– <i>Congregatio Clericorum Marianorum sub titulo Immaculatae Conceptionis Beatissimae Virginis Mariae</i> (łac. Zgromadzenie Księży Marianów Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny), marianie
MSF	– <i>Congregatio Missionariorum a Sacra Familia</i> (łac. Zgromadzenie Misjonarzy Świętej Rodziny), misjonarze Świętej Rodziny
MSF	– <i>Congregatio Sororum Missionariorum Sanctae Familiae</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Misjonarek Świętej Rodziny), misjonarki Świętej Rodziny
OCD	– <i>Fratres Discalceatorum Ordinis Beatae Mariae Virginis de Monte Carmelo</i> (łac. Zakon Braci Bosych Najświętszej Maryi Panny z Góry Karmel), karmelici boski

OCD	– <i>Moniales Discalceatae Beatissimae Virginis Mariae de Monte Carmelo</i> (łac. Mniszki Bose Zakonu Najświętszej Maryi Panny z Góry Karmel), karmelitanki
OCist	– <i>Ordo Cisterciensis</i> (łac. Zakon Cysterski), cystersi
OFM	– <i>Ordo Fratrum Minorum</i> (łac. Zakon Braci Mniejszych), franciszkanie
OFMCap	– <i>Ordo Fratrum Minorum Capuccinorum</i> (łac. Zakon Braci Mniejszych Kapucynów), kapucyni
OFMConv	– <i>Ordo Fratrum Minorum Conventualium</i> (łac. Zakon Braci Mniejszych Konwentualnych), franciszkanie konwentualni
OH	– <i>Ordo Hospitalarius Sancti Ioannis de Deo</i> (łac. Zakon Szpitalny św. Jana Bożego), bonifratrzy
OMI	– <i>Congragatio Missionariorum Oblatorum Sanctissimae et Immaculatae Virginis Mariae</i> (łac. Zgromadzenie Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej), oblaci
OP	– <i>Congragatio Sororum Sancti Dominici</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Świętego Dominika), dominikanki
OP	– <i>Ordo Praedicatorum</i> (łac. Bracia Zakonu Kaznodziejskiego), dominikanie
OSA	– <i>Ordo Sancti Augustini</i> (łac. Zakon Świętego Augustyna), augustianie
OSB	– <i>Ordo Sancti Benedicti</i> (łac. Mnisi Reguły Świętego Benedykta), benedyktyni
OSBap	– <i>Moniales Ordinis Sancti Benedicti Adorationis Perpetuae Sanctissimi Sacramenti</i> (łac. Mniszki Benedyktynki od Nieustającej Adoracji Najświętszego Sakramentu), benedyktynki sakramentki
OSBM	– <i>Ordo Sancti Basilii Magni</i> (łac. Zakon Świętego Bazylego Wielkiego), bazylianie
OSBSam	– <i>Congregatio Sororum Benedictinarum Samaritanarum a Cruce Christi</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Benedyktynek Samarytanek Krzyża Chrystusowego), benedyktynki samarytanki
OSFB	– <i>Moniales Tertii Ordinis Regularis Sancti Francisci Assisiensis – Bernardinae</i> (łac. Mniszki Trzeciego Zakonu Regularnego św. Franciszka z Asyżu), bernardynki
OSPPE	– <i>Ordo Sancti Pauli Primi Eremitae</i> (łac. Zakon Świętego Pawła Pierwszego Pustelnika), paulini
OSU	– <i>Unio Romana Ordinis Sanctae Ursulae</i> (łac. Unia Rzymska Zakonu Świętej Urszuli), urszulanki Unii Rzymskiej
PPS	– <i>Societas Presbyterorum a Sancti Sulpitio</i> (łac. Stowarzyszenie Prezbiterów Świętego Sulpicjusza), sulpicjanie
RM	– <i>Congregatio Sororum Franciscalium Familiae Mariae</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi), siostry Rodziny Maryi
RSCJ	– <i>Societas Sacri Cordis Iesu</i> (łac. Zgromadzenie Najświętszego Serca Jezusa – Sacré Coeur), siostry Sacré Coeur
SAC	– <i>Congregatio Sororum Missionariorum Apostolatus Catholici</i> (łac. Zgromadzenia Misjonek Apostolstwa Katolickiego), pallotynki

SAC	– <i>Societas Apostolatus Catholici</i> (łac. Stowarzyszenie Apostolstwa Katolickiego), pallotyni
SCI	– <i>Congregatio Sacerdotum a Sacro Corde Iesu</i> (łac. Zgromadzenie Księży Najświętszego Serca Jezusowego), sercanie
SDB	– <i>Societas Sancti Francisci Salesi</i> (łac. Towarzystwo Świętego Franciszka Salezego), salezianie
SDS	– <i>Societas Divini Salvatoris</i> (łac. Towarzystwo Boskiego Zbawiciela), salvatorianie
SJ (SI), TJ	– <i>Societas Iesu</i> (łac. Towarzystwo Jezusowe), jezuici
SM	– <i>Congregatio Puellarum Caritas Sancti Vincentii a Paulo</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia Świętego Wincentego a Paulo), siostry miłosierdzia, szarytki, wincentki
SMCB	– <i>Congregatio Sororum Misericordiae Sancti Caroli Borromaei</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia Świętego Karola Boromeusza), boromeuszki trzebnickie
SMI	– <i>Congregatio Sororum Mariae Immaculatae</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Maryi Niepokalanej), siostry Maryi Niepokalanej
SMI	– Zgromadzenie Braci Sług Maryi Niepokalanej
SVD	– <i>Societas Verbi Divini</i> (łac. Zgromadzenie Słowa Bożego), werbiści
TChr	– <i>Societas Christi pro Emigrantibus Polonis</i> (łac. Towarzystwo Chrystusowe dla Polonii Zagranicznej), chrystusowcy
TJ	– zob. SJ
USJK	– <i>Congregatio Sororum Ursularum a Sacro Corde Iesu Agonizantis</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego), urszulanki szare
VSM	– <i>Ordo Visitationis Beatae Mariae Virginis</i> (łac. Zakon Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny), wizytki
ZK	– zob. OP
ZSNM	– <i>Congregatio Sororum Laboris Communis a Immaculata Maria</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Wspólnej Pracy od Niepokalanej Maryi)

SIGLA DO KSIĄG PISMA ŚWIĘTEGO

1 Krl	– 1 Księga Królewska
Ps	– Księga Psalmów
Mt	– Ewangelia wg św. Mateusza
Mk	– Ewangelia wg św. Marka
Łk	– Ewangelia wg św. Łukasza
J	– Ewangelia wg św. Jana
Dz	– Dzieje Apostolskie
1 Kor	– 1 List św. Pawła do Koryntian
Ap	– Apokalipsa św. Jana

INDEKS OSÓB

- Abramowicz Alfred Leo, ks. 5
Abramowicz Józef, ks. 174
Adamski Stanisław, bp 55, 56, 192, 213
Aleksandrowicz W. 89
Alster Antoni 203
Altaner Bertold (Józef) OFM 182
Altenberg St., okulista 14
Anders Władysław 141
Andersohn Tadeusz SJ 67
Andrykowski Lech, ks. 133
Anna, księżna mazowiecka 180
„Anna” TW zob. Auleytner Wacław
Anna Fiodorówna 87
Arndt Stefan, ks. 75
Auleytner Wacław (TW „Anna”, „Jarosławski”) 144
- Balcerzak Stanisław 71, 224
Banaszak Antoni, ks. 146, 167, 195
Bania Józef, ks. 220
Baraniak Antoni, abp 8, 11, 20, 33, 58, 63, 73–75, 79, 92, 98, 103, 123, 125, 129, 130, 132, 139, 148, 149, 164, 166, 172, 188, 192, 200, 213, 228, 244
Baranowski Alfons TChr 135
Baranowski M. 113
Barda Franciszek, bp 8, 122, 123
Bardecki Andrzej, ks. 67
Bareła Stefan, bp 103, 123, 206
Bartkiewicz Eleonora (Cecylia) CSSE 6
Bartnicki Roman, ks. VII
Bartoszewicz Leander (Piotr) OFMCap 208
Baszkiewicz Jerzy, ks. 120, 127, 218
- Bayer Stanisław 74, 75
Baziak Eugeniusz, kard. 8, 9, 11, 123–125, 128, 160, 162, 165, 181, 216, 226
Bączkowska Serafina (Franciszka) CFD 13
Bąk Wojciech 27
Bednarska Bogusława (Helena) 117
Bednorz Filip, ks. 236
Bednorz Herbert, bp 56, 125, 216
Bejze Bohdan, ks. 230
Bełch Stanisław, ks. 34
Benedykt OSB, męczennik 200
Berger-Mayerowa Janina 50
Bergoglio Jorge Mario zob. Franciszek
Bernacki Lucjan, bp 3, 4, 6, 7, 23, 24, 61, 62, 75, 78, 79, 97, 98, 103, 129, 130, 148, 150, 151, 159, 160, 166, 172, 182–184, 188, 197, 199, 200, 219, 220, 221, 244
Bernard Andrzej, ks. 29, 83
Białęcka Róża Kolumba OP 22
Białęcki Konrad X
Bielawa Zygmunta (Maria) SAC 105
Bielawski Mirosław, ks. 94
Bieńkowski Władysław 197
Biernacki 135
Biernacki-Poray Władysław Otton 28
Bilczewski Józef, abp 42, 51
Bilik Adam 16
Bitner Wacław 117
Błachnicki Franciszek, ks. 45
Błachnio Władysław, ks. 210
Błęńska Wanda 142
Bocheński Aleksander 37
Bogucki Teofil, ks. 13, 28, 118, 178, 189

- Bogusławski Jan 85
 Bojasiński Tomasz, ks. 240
 Bolesław Chrobry 62, 187, 196
 Bolz Bogdan, ks. 60, 99, 220
 Boni Andrzej 234, 235
 Boniewicz Edmund SAC 58, 104, 105
 Borawski Czesław, ks. 46, 112
 Borkowska Helena CSFFM 180
 Boroń Eustazja (Janina) CSSE 134
 Borowiec Franciszek, ks. 43, 46, 71, 139, 173, 188, 196, 197, 200, 201, 205, 206, 210, 213
 Bozowski Bronisław, ks. 65
 Brandstaetter Roman 225
 Brandys Tomasz, ks. 148
 Braun Jerzy 39, 52, 76, 88, 99, 113, 210, 227, 231
 Braun Juliusz 52
 Bresiński Leon, ks. 93, 130
 Breza Tadeusz 35
 Bronszewski Ignacy, ks. 151
 Bruno (Bonifacy) z Kwerfurtu OSB, św. 231
 Brzezińska M. 145
 Brzeziński Kazimierz 145
 Brzeziński Laurencjus (Stanisław, Antoni) OH 236
 Buchert, kierowca bp. Bernackiego 62
 Buchholtz Józef SJ 22
 Budczyński Stefan, ks. 100
 Budka Bogumił 181
 Budny Marian, ks. 13
 Bujalski Aleksander, ks. 109
 Bzowska Maria (Bronisława) VSM 21

 Cabanek Jan 241, 243
 Cabanek Jerzy 243
 Cairol Antonio OFM 168
 „Carmen” TW zob. Kulczycki Władysław, ks.
 Cecylia, św. 224
 Chaciński Antoni 181
 Charytański Jan SJ 144, 182, 189
 Chevallier Jacques de 110
 Chlondowski (Hlond) Antoni SDB 101
 Chodosowski Zygmunt, ks. 176
 Chojecki Michał, ks. 68
 Choromański Zygmunt, bp XIII, 9, 14, 18, 19, 28, 32, 35, 36, 39, 43, 54, 55, 57, 75, 80, 81, 85, 88, 91, 94, 102, 107, 119, 123, 124, 129, 134, 135, 137, 140, 143, 146, 155, 157, 159–164, 166, 167, 176–179, 184, 189, 191–193, 202, 203, 213, 215, 219, 227, 228, 240
 Chrostowski Waldemar, ks. XII
 Chrościcki Antoni 104
 Chrościcki Julian, ks. 77
 Chruszczow Nikita 237
 Chudy Kazimierz SJ 70, 125, 176, 214, 235
 Chwałuczyk Mieczysław, ks. 227
 Chwirut Ignacy, ks. 42, 145
 Cicognani Amleto, kard. 244
 Cieślak Leon 95
 Ciotkowie 45
 Cloche Maurice 125
 Congar Yves OP 200
 Crawley Klara (Catherine) FMM 173
 Cushing Richard, abp 126, 159
 Cyran Janina 30, 135, 167, 207, 222, 223
 Cyran Stanisław (Staś) 167
 Cyrankiewicz Józef VIII, 38, 39
 Cywiński Bohdan 37
 Czacka Elżbieta Róża FSK X, 13, 17, 18, 36, 69, 80, 83, 89, 90, 92, 94, 110, 111, 180, 194
 Czacka Zofia 13
 Czackowska Ewa V
 Czajka Józef, ks. 148
 Czajka Stanisław, bp 123
 Czajkowski Antoni, ks. 120, 121
 Czajkowski Sylwester, ks. 120, 121
 Czapla Stanisław SAC 195

- Czapliński Bernard, bp 197, 198
 Czapka Maria 168
 Czapski Stanisław, ks. 234
 Czarcińska Iwona V
 Czarlińska Odylla (Anna) FSK 153
 Czarnecka Stanisława 113
 Czarnecki Jan TChr 5, 6, 21, 65, 75, 117, 123
 Czerniak Jan, bp 4, 6, 24, 25, 27, 60–63, 78,
 91–93, 95, 96, 121, 122, 129–133, 140,
 150, 159, 160, 169, 171, 182, 183, 187,
 192, 196, 197, 199, 200, 219–221, 234,
 235, 238, 242–244
 Czerskówna Józefa 208
- Dalbor Edmund, prymas 9, 166
 Daremiak Irena 237
 Daremniak Jolanta (Zofia) OCD 47
 Daremniak Kazimiera 47
 Daremniak Kinga (Janina) OCD 47
 Daremniak Wincenty 47
 Darowska Karolina 236
 Darowska Marcelina CSIC 236
 Darowski Józef 236
 Daszuta Augustyna (Marianna) FSK 36
 Dąbrowska Hanna 90
 Dąbrowski Bronisław FDP IX, XIII, 11, 30, 31,
 43, 55, 57, 83, 99, 106, 125, 134, 135, 143,
 167, 204, 212, 215, 222, 230, 243
 Dąbrowski Eugeniusz, ks. 91, 167, 226
 Dąbrowski Józef, ks. 140
 Dąbrowski Stanisław, ks. 18, 20, 105
 Dejniński Zygmunt, ks. 173
 Dell'Acqua Angelo, abp 153
 Dembińska-Mycielska Elżbieta (Helena) VSM
 21, 31
 Dembowski Bronisław, ks. 106, 169, 227
 Dernałowicz Halina zob. Doria-Dernałowicz
 Halina
 Detloff Szczęśny, ks. 169
- Dłopiński Karol, ks. 32, 33, 80
 Domański Czesław (Mieczysław) OFM 104
 Domaradzki Czesław SJ 16, 67, 80, 155,
 217
 Döpfner Juliusz, abp 149
 Dopierała Kazimierz XI
 Doria-Dernałowicz Halina 46, 126, 202, 218,
 223
 Dragosz Jan SDS 230
 Drzazga Józef, bp 149, 162, 163, 216
 Drzewiecki Zbigniew, ks. 26
 Duczyński Franciszek, ks. 42, 100, 101, 178,
 231, 241
 Dudek Antoni V, IX
 Dudziec Piotr, bp 57, 197, 226–228
 Dudzińska Władysława 141
 Dunaj Józef, ks. 151
 Dyszlewski Kazimierz 181
 Dziasek Franciszek, ks. 184
 Dziekoński Józef 218
 Dzierżek Stefan SJ 233
 Dzikowski Czesław, ks. 6
 Dziubina Stefan, ks. 217
 Dziurzyński Jerzy, ks. 158
- Elżbieta Węgierska, św. 216
 Etter Tadeusz, bp 64, 73, 129
- Falkowski Czesław, bp 94, 227
 Faustyna, s. 236
 Fedorowicz Aleksander, ks. 105, 145, 152, 154,
 236 [?]
 Fedorowicz Tadeusz, ks. 36, 94, 105, 236 [?]
 Feicht Hieronim CM 49
 Felici Giuseppe 153
 Feliński Zygmunt Szczęśny, abp 126, 203
 Ferdynand, o. 104
 Fiedorow Leonid, bp 208
 Fijałek Jan Nepomucen, ks. 207

- Fijałkowski Antoni, abp 203
Filipiak Bolesław, ks. 152, 153, 155, 156, 166, 172, 179, 188, 189
Finc Georgia (Wanda) CSSE 37
Fiutak Stefan, ks. 200
Fokt Teofila (Teresa) 100, 207
Franciszek (właśc. Jorge Mario Bergoglio), papież 53
Franciszek z Asyżu, św. 225
Frankowski Jan 31, 37
Frankowski Jerzy MIC 239
Franków Mateusz, ks. 98
Frassati Alfred 45
Frassati Pier Giorgio 45
Frassati-Gawrońska Luciana 45
Frąckowski Kazimierz, ks. 188
Fręsko Roman, ks. 99, 100
Frings Joseph, kard. 53
Furmanik Antoni 71, 224, 232
Furmanik Józef 71
- Gabiniewicz Maria 59
Gabryś Augustyna (Amelia) ZSNM 110
Gałka Andrzej, ks. V
Garncarek Franciszek, ks. 203
Garrigou-Lagrange Reginald OP 18
Gawlik Romuald, ks. 76
Gawlina Józef, abp 84
Gawrońscy, z Manchesteru 144
Gawroński Frassati Jaś 45
Gierczyński Edmund, ks. 221
Gierszewski Franciszek 198
Gierszewski Stanisław, ks. 95
Gigilewicz Edward VII
Giżycka Irena 30, 141, 190, 204, 223
Glomp Józef, prymas 23, 37
Glińska Jadwiga 190
Głów Kazimierz, ks. 63
Gniewniak Józef, ks. 12
- Goliński Zdzisław, bp 10, 56, 73, 74, 103, 122, 124, 125, 163, 164, 211, 214, 243
Gołębiowska (właśc. Wajngold) Maria (Miriam Bronisława) FSK 89, 194
Gomułka Władysław („Wiesław”) V, VI, 10, 19, 36, 39, 40, 43, 47, 54, 55, 60, 63, 82, 88, 108, 191, 197, 222, 237, 238
Goretti Maria, św. 103
Goździewicz Hieronim (TW „Henryk”), ks. 27, 28, 112, 159, 188–190
Gólczewski Czesław, ks. 119, 129
Górny Jan, ks. 167
Górska Andrzeja (Maria Stefania) USJK 140
Górski Czesław, ks. 224
Góźdz Franciszek, ks. 41
Grabianka Kazimierz, ks. 4, 172
Grabowski Aleksander, ks. 182, 204, 230
Graca, ks. 230
Graczyk Maria (Leonia) („Ptaszyńska”, „Ostrowska”) 177, 230
Granat Wincenty, ks. 184, 205
Granatowicz Piotr SAC 5, 40, 98, 184, 190, 235
Greta Antoni, ks. 54
Groblicki Julian, bp 171
Gruca Adam („Grzegorz Adamski”) 120
Gruca Helena 120
Grużewski Aleksander, ks. 21
Gryz Ryszard V, IX
Grzechnik Edward, ks. 234
„Grzegorz Adamski” zob. Gruca Adam
Grzegorzewska Maria 72, 112
Gustaw Romuald (Michał) OFM 50, 57
Gutkowska-Rychlewska Maria 76
Gwóźdź Hilary, ks. 236
- Haendschke Łucjan, ks. 79
Hagmajer Jerzy 37
Hałuniewicz Zygmunt, ks. 42, 145
Hankiewicz Mirosława 179

- Hański Innocenty (Cezary) OFMCap 208
 Haze Antoni, ks. 69, 240
 Heldmann Michałek Helena 84
 Hennelowa Józefa 30, 60
 „Henryk” TW zob. Goździewicz Hieronim, ks.
 Her Wacław, ks. 143
 Herman Ryszard, ks. 179
 Hintz Franciszek, ks. 12, 208, 219
 Hlond Antoni zob. Chlondowski Antoni, ks.
 Hlond August SDB 8, 9, 27, 37, 59, 62, 63,
 101, 153, 172, 175, 193, 196, 224
 Hoene-Wroński Józef Maria 113
 Hofman Adam, ks. 144, 154, 226
 Hołda Kazimierz CSsR 84, 108
 Horawianka Barbara 126
 Hozjusz Stanisław, kard. 149
 Hryszkiewicz Krystyna 112
 Huet Stanisław, ks. IX, 46, 50, 54, 55, 59, 112
 Huetowa Maria 59

 Inlender Bogusław, ks. 204
 Iwaszkiewicz Jarosław 70
 Iwaszkiewicz Wacława (Ella) FSK 15, 49, 169,
 182, 194, 209, 225, 236
 Izaak OSB, męczennik 200

 Jabłonka Mieczysław, ks. 15, 99, 123
 Jabłońska Stefania (Marta) ZSNM 107
 Jabłoński Adam 39, 42, 81, 85, 108, 109
 Jabłoński Józef, ks. 222
 Jagiellończyk Fryderyk, kard. 187
 Jakubiec Czesław, ks. 230
 Jałbrzykowski Romuald, abp 113
 Jan Paweł II (właśc. Karol Wojtyła), papież 5,
 11, 51, 79, 101, 126, 136, 164, 166, 171,
 206, 207, 220, 231
 Jan XXIII (właśc. Angelo Giuseppe Roncalli),
 papież IX, 51, 95, 113, 153, 156, 158, 159,
 162, 166, 179, 181, 205, 207, 223, 237, 241

 Jan z Dukli OFM, św. 50, 168
 Jan OSB, męczennik 200
 Jankowski Augustyn (Bogdan) OSB 14
 Jankowski Marian, bp 206, 228
 Jankowski Mieczysław, ks. 53, 76, 109, 118,
 180, 232
 Janssens Jan SJ 32
 „Jarosławski” TW zob. Auleytnier Wacław
 Jarosz Józef 88
 Jarosz Stanisława z d. Wyszyńska 88, 173,
 188
 Jaroszewicz Jan, bp 33, 58, 155, 156, 163, 211,
 228, 230, 242
 Jaroszevska Wincenta (Jadwiga) OSBSam
 121, 204
 Jaroszyńska Klara (Bronisława) FSK 209
 Jarzębowski Józef MIC 195, 232
 Jarzębski Ludwik, ks. 109, 120
 Jasiewicz Józef, ks. 67
 Jasiński Paweł MIC 140
 Jasionowski Marian, ks. 226
 Jastrzębski Karol, ks. 42, 145
 Jaworska Zbigniewa (Bożena) OSU 41, 181,
 212
 Jedwabski Franciszek, bp 64, 73, 188
 Jekel Bernard, ks. 185
 Jełowicka Jadwiga 59
 Jernajczyk Marian, ks. 96
 Jesse Henryk 30, 31
 Jezierska Emmanuela (Irena) FSK 112
 Jezierski Stanisław, ks. 103, 199
 Jeż Ignacy, bp 197
 Jędrych Władysław, ks. 20
 Jop Franciszek, bp 9, 103, 123, 205
 Józwiak Wacław, ks. 64
 Jurkiewicz Czesław 8, 88, 128
 Jurkiewicz Janina z d. Wyszyńska 8, 88, 128
 Jurkiewicz Stefan 8
 Jurkiewicz Zofia 8

- Kacz Witold, ks. 101
- Kaczmarek Czesław, bp IX, 9, 11, 33, 39, 50, 55, 117, 123, 134, 153, 228, 230
- Kaczmarek Lech, bp 64, 216
- Kaczmarek Romana (Janina) CSSE 86, 119
- Kadzińska Hanna 107, 239
- Kadzińska Katarzyna 107, 239
- Kadziński Krzysztof 107, 239
- Kadziński Roman 30, 107, 223, 239
- Kakowski Aleksander, kard. 59, 69, 90, 203, 230
- Kalagiewicz, ks. 104
- Kalinowska Zofia 58, 181
- Kalisiak Wiesław, ks. 22
- Kałamarska Maurycja CR 136
- Kałwa Piotr, bp 9, 11, 50, 123, 125, 155, 156, 163, 205, 206, 216
- Kamiński Zygmunt 23, 25, 27, 28, 101
- Kaniak Alfonsa (Helena) CSFFM 66, 176, 180
- Kankiewicz Stefan, ks. 53, 54
- Kantorski Leon, ks. 126, 239
- Kardyński Antoni, ks. 151
- Karliński Aleksander, ks. 188
- Karska Maria (Józefa) CSIC 117, 226, 236
- Kaszyński Ludwik, ks. 4, 25
- Katarzyna Sieneńska, św. 153
- Kaulbersz Tadeusz, ks. 29, 70, 100
- Kawalerowicz Jerzy 70
- Kazik Walenty SJ 66
- Kaźmierczyk Wiktor, ks. 183
- Kennedy John 165
- Kennedy Shriver Eunice 165
- Kennedy Smith Jean 165
- Kędziński Edward 197
- Kępiński Zdzisław 62
- Kierzek Władysław, ks. 25
- Kinastowski Kazimierz, ks. 24
- Kiryłowicz Stefan 52
- Kisielewski Stefan XI, 40, 133, 143, 215, 216
- Kita Bronisława (Weronika) SM 100
- Kitliński Antoni, ks. 32, 68, 85, 122, 144, 159, 204, 226, 241
- Klawitter Efreim (Stanisław) OFMCap 98
- Kleczyński Henryk 208
- Kleczyński M. 168
- Klepacz Michał, bp 8–10, 33, 56–58, 123–125, 138, 166, 192, 215, 228
- Klimacki Ignacy, ks. 170
- Klinger Jerzy 99
- Kliszko Michał, ks. 242
- Kliszko Zenon 197
- Kloc Serafin (Wilhelm) OH 236
- Kluz Stanisław, ks. 35
- Kłoniecki Felicjan, ks. 91, 97, 221, 238
- Knapik Wacław (Tomasz) CM 147
- Kobs Franciszek, ks. 25, 26, 61, 92, 200, 222
- Kobylińska Edmunda (Genowefa) MSF 20
- Kobyliński Eugeniusz, ks. 44
- Kobyłecki Stanisław, ks. 104
- Kocylowski Hieronim, ks. 122, 243
- Kokociński Olgierd COr 18, 20, 74, 75
- Kołodziejski Józef, ks. 114
- Kołodziejski Stefan, ks. 151
- Kołszut Edward, ks. 104
- Komarnicka Józefa CR 93, 233
- Kominek Bolesław, bp 9–11, 33, 56, 73, 74, 122–125, 142, 157, 158, 164, 184, 192, 204, 243
- Kondziela Henryk 62
- Konopczyński Jan, ks. 27, 150, 183
- Konowrocki Kazimierz, ks. 146
- Korniłowicz Władysław, ks. 17, 18, 46, 70, 89, 94, 110, 194
- Korotyński Henryk 122
- Korszyński Franciszek, bp 64, 110, 129, 197
- Koryś Wacław, ks. 23, 134, 135, 142
- Kosiak Paweł (Marian) OSPPE 104, 122, 159, 243

- Kosiarz Józef SJ 154
 Kossakowska, prof. 223
 Kossakowski Jan 104
 Kostrzewska Irena 190
 Kostrzewski Konstanty, ks. 181
 Koszarowski Tadeusz 195, 231, 235, 237, 238, 242, 243
 Kościuszko Tadeusz 144
 Kośnik Stefan, ks. 79
 Kośnik Stefania z d. Karp 79
 Kot Tadeusz, ks. 65, 84
 Kotarski Piotr, ks. 215
 Kotlarczyk Mieczysław 126
 Kotowski Stanisław, ks. 42, 52, 167, 189
 Kowalik Edwin 111
 Kowalski Kazimierz, bp 164, 197, 198, 205, 206, 214, 216
 Kozal Michał, bp 64, 225
 Koział Bruno SVD 41
 Kozioł Bogusław TChr 193
 Kozłowski J. 117
 Kozłowski Tadeusz, ks. 99
 Koźmiński Honorat OFMCap X, 21, 44, 208
 Krasieńska Elżbieta 150
 Krassowska-Jodłowska Eugenia 101
 Krassowski Bronisław, ks. 45
 Kraszewski Zbigniew, ks. 21, 47
 Krauze Leon 179
 Krawczyk Michał VIII, IX
 Król Jan (właśc. John Krol), abp 139
 Królikiewicz Halina 126
 Kruczkowska Edyta (Salomea) CSSE 37, 67, 188, 206
 Krupecka Małgorzata USJK V
 Kruszewski Czesław 38, 233
 Krystyn OSB, męczennik 200
 Kryszak Franciszek, ks. 99
 Krzywicki Michał, ks. 162
 Kuc Leszek, ks. 76
 Kucharski 116, 159
 Kucharski Eugeniusz 144
 Kuć Stefan, ks. 83
 Kudasiewicz Józef, ks. 77
 Kukułowicz Romuald 77
 Kulczycki Władysław (TW „Żagielowski”, „Staniszewski”, „Torano”, „Carmen”), ks. 79, 139
 Kulibaba Arseniusz (Antoni) OSBM 45
 Kumaniecki Kazimierz 21
 Kurkus Wacław, ks. 53
 Kuropatwińska-Kalicka Maria 240
 Kurzawski Czesław, ks. 129
 Kurzawski Lucjan, ks. 151
 Kuszell Jadwiga 17
 Kuszell Janina 17
 Kuszell Maria 17
 Kuzalski Marian, ks. 223
 Kwiatkowski Edward 39
 Kwiatkowski Wincenty, ks. 29, 46, 106, 112, 182, 225, 230
 Kwiatkowski Władysław, ks. 12, 44
 Lagosz Kazimierz, ks. X, 55, 189
 Landkoczy Augustyn OH 236
 Landy Teresa (Zofia) FSK 18, 66, 94, 110, 153, 179, 180, 194, 209, 217, 219
 Laskowski Józef 193, 195, 231
 Latusek Paweł, bp 244
 Laudy Stanisław, ks. 115, 116
 Lech Jan 43, 52, 55, 57, 95, 98
 Lech Leon 111
 Ledóchowska Urszula USJK, św. 182
 Léger Paul-Émile, abp 52
 Lehodey René, ks. 147
 Leitgeber Włodzimierz, ks. 27
 Lejchte Zdzisław, ks. 76
 Len Roman SAC 164, 213
 Lenartowicz Teofil 132

- Lenz Leon, ks. 24
 Leon XIII (właśc. Gioacchino Pecci), papież 8, 207
 Lesiak Władysław, ks. 243
 Leszczyński Leon, ks. 126
 Leśniewski Apolinary, ks. 104
 Lewak Stanisław 127
 Lewkowicz Wojciech, ks. 118, 232
 Librowski Stanisław, ks. 57, 225
 Liebert Jerzy 194
 Liénart Achille, bp 147
 Likowski Edward, prymas 8, 9
 Lipiński Zbigniew, ks. 4, 53, 95, 133, 199, 219, 222, 244
 Lipowski Antoni, ks. 141
 Liss Arkadiusz, ks. 198
 Locci Augustyn 223
 Loew Jacques OP 194
 Lorek Jan Kanty, bp 124, 154, 155, 192
 Lorentz Stanisław 62
 Lossow Joanna (Halina) FSK 111, 229
 Lubac Henri de SJ 200

 Łach Stanisław, ks. 85
 Ładysław (Władysław) z Gielniowa OFM 180, 182
 Łagodzińska Adela 168
 Łagodziński Stanisław, ks. 7
 Łakomiec Lucyna (Józefa) CSDP 5, 154
 Łatka Rafał V
 Łażewski 159
 Łączka Adela OSU 142, 172
 Łęgowski Józef 233
 Łomnicki Jerzy 62
 Łubieńska Magdalena 190
 Łubieńska Róża 190
 Łubieński Bernard CSsR 84, 108
 Łubieński Konstanty 38, 39, 133, 143
 Łukaszewicz Ładysława (Jadwiga) VSM 31

 Łukomski, dr 74
 „Łupaszka” zob. Szendzielarz Zygmunt
 Łysik Władysław MIC 239

 Machejek Michał (Tadeusz) OCD 50
 Maciejak Stanisław 88, 241, 242
 Mackiewicz Beata V
 Majchrzak Antoni 92, 99, 100, 150, 170, 199
 Majchrzak Tadeusz, ks. 203
 Majczyńska J. 195
 Majdański Kazimierz, ks. 36, 67, 122, 204, 211, 243
 Majewski Wacław, bp 15, 94, 107, 120, 129, 134, 159, 178
 Majka Józef, ks. 46, 101, 158, 206, 207, 216, 221, 243
 Majkowski Józef SJ 99
 Makarczyk Zbigniew X, 12, 19, 38, 39, 41, 204, 207, 232, 243
 Makowski Władysław 48
 Makurath Lucjana (Wanda) 51
 Malarecki Stanisław 32
 Malec Andrzej (Tomasz) SMI 44
 Malej Witold, ks. 224
 Malewska Hanna 37
 Malinowska Lidia (Maria) CSFN 127, 217
 Malinowski Wincenty, ks. 29, 77, 81, 125, 169, 189
 Małaczyński Franciszek (Stanisław) OSB 214
 Małecki Feliks, ks. 219, 220
 Manteuffel-Massalska Jolanta 89
 Manzoni Alessandro 131
 Marchel Witold, ks. 91, 222
 Marchewka Antoni, ks. 103
 Marciszewski Witold 42, 80
 Marczevska Teresa (Cecylia) 56, 58
 Margasiński Krzysztof SAC 204
 Maria Andrzeja, s. 31
 Maria Franciszka FSK 145

- Markowski Stanisław, ks. 23, 156, 169, 172, 233
- Marta, s. CSFN 217
- Martin Mary 62
- Marylski Antoni 17, 34, 37, 39, 66, 69, 89, 90, 111, 178, 179, 194, 209, 219, 229
- Marzyński Stanisław 64, 81, 85, 142, 168, 218, 223
- Massalski Jan, ks. 238
- Mastai Ferretti Giovanni Maria zob. Pius IX
- Materski Edward, ks. 106
- Mateusz OSB, męczennik 200
- Matz Edmund, ks. 170, 171
- Mazowiecki Tadeusz 37, 45, 109, 133, 143, 181
- Mazur Jan, ks. 127, 155, 206
- Mazurowski Paweł 173
- Mączyński Zdzisław 85
- Mączyński Franciszek, ks. 140–142, 166, 176, 188
- Ménager Jacques-Eugène-Louis, bp 227
- Metelski Kornel, ks. 24, 129
- Mezglewski Artur, ks. VI
- Miazgowska Aniela 17, 105
- Miazgowska Janina 17
- Miazgowski Bronisław 17
- Michalska Janina 104, 206
- Michalski Jan, ks. IX, 6, 25, 26, 60, 62, 91, 92, 95, 99, 100, 129, 130, 150, 171, 183, 184, 188, 200, 220, 221, 231, 238
- Michalski Marian, ks. 225
- Michał Korybut Wiśniowiecki 232
- Michałowska Danuta 126
- Michelis Zygmunt 99, 113, 210
- Mickiewicz Adam 100, 237
- Miedzwiecka Ludwika (Zofia) USJK 51
- Mieliński Roman, ks. 49
- Miętek Czesław, ks. 231, 242
- Milewski Jan 126
- Milik Karol, ks. 197
- Mimmi Marcelo, kard. 39
- Mirewicz Jerzy SJ 16, 55
- Misiak Jerzy, ks. 51
- Misiak Szczepan, ks. 169
- Misztal Henryk VI
- Mitrinowicz-Modrzejewska Aleksandra 76
- Miziołek Władysław, ks. 19, 36, 48, 65, 70, 99, 120, 127, 128, 133, 142, 154, 168, 175, 176, 178, 189, 204, 226, 232, 241, 242
- Modrzejewska Helena 154
- Modrzejewska-Pattison Maryla 154
- Modzelewski Jerzy, bp 16, 23, 34, 46, 56, 59, 65, 66, 68, 69, 75, 77, 80, 85, 90, 99, 102–105, 108, 109, 118–120, 123, 124, 134, 152, 156, 159, 167, 176–178, 189, 191, 210, 213, 214, 216, 234, 240, 243
- Mońko Leon SJ 22, 105
- Morawska Zofia 34, 89
- Morstin Franciszka VSM 31
- Mosing Henryk („Ojciec Paweł”) 143
- Mościcki Ignacy 238
- Moysa-Rosochacki Stefan SJ 177
- Możdzonek Stanisław 38, 109, 118, 169, 233
- Mroczkowski Przemysław 216
- Mrozowska Emanuela OSU 181
- Murawski Wacław, ks. 15, 71, 174, 176
- Muszyński Edward, bp 134
- Myczka Bolesław, ks. 66, 207
- Mystkowski Stanisław, ks. 76, 77, 90, 100, 119, 157
- Napiórkowski Henryk, ks. 147
- Nawrocki Stanisław SJ 41
- Niczyporowicz Stanisław, ks. 177
- Niećko Edward, ks. 104
- Niedziela Alojzy CM 49, 147
- Niedzielak Stefan, ks. 69, 240
- Niedźwiadek Wacław SJ 114

- Niemira Karol, bp 21
- Niemirska-Pliszczyńska Janina 50, 154
- Niewczas Tadeusz, ks. 15
- Nitka Feliks IX
- Nkrumah Kwame (właśc. Francis Nwia-Kofi Ngonloma) 128
- Nosowski Jerzy, ks. 14, 21, 76
- Nowacki Henryk, ks. 121
- Nowak Józef SJ 13, 32, 33
- Nowak Ludwik OSPPE 80, 83, 103, 104, 156, 166, 210, 212
- Nowicka Stanisława 145
- Nowicki Donat, ks. 208, 216, 226, 231
- Nowicki Edmund, bp 105, 192, 216
- Nowicki Henryk zob. Zawieyski Jerzy
- Nowotko Tadeusz, ks. 67, 113
- Obarski Jan CSSP 184
- Oberc Aleksander, ks. 33
- Obertyński Zdzisław, ks. 117, 207, 226, 236
- Obląg Jan, ks. 149, 244
- Obtułowicz Stefania 240
- Obtułowicz Witold 240
- Ochab Edward 214, 215
- „Ojciec Paweł” zob. Mosing Henryk
- Okońska Maria 17, 60, 72, 82, 104, 182, 202, 235
- Okoński Włodzimierz MIC 240
- Olech Lucjan 50
- Olszański Tadeusz CM 67
- Olszewski Franciszek, ks. 15, 37, 43, 73, 84, 120, 152, 156, 176
- Oldak Czesława 241
- Oponowicz Wacław, ks. 141
- Orzechowski Kazimierz 225
- Osińska Krystyna 89, 230
- Ostaszewska Krystyna 126
- „Ostrowska” zob. Graczyk Maria (Leonia)
- Ostrowski Leonard, ks. 29
- Otton III 62, 187, 196
- Owczarek Stanisław, ks. 52, 55, 77, 123, 223, 229
- Ozanam Franciszek, bł. 14
- Ozdowski Jerzy 207
- Ozimowski Eugeniusz 8, 37, 128, 173, 193, 195, 231, 235, 237, 238
- Ożminowie Łucja i Józef 28, 39
- Pacelli Eugenio zob. Pius XII
- Pacyna Józef, ks. 7, 27, 61, 63, 91, 97, 98, 129, 130, 151, 172, 183, 184, 186, 188, 197, 201, 221, 222
- Padacz Władysław, ks. XIII, 7, 8, 15, 23, 32, 33, 46–48, 50, 52, 53, 65, 68, 70, 83, 86, 88, 89, 91, 102, 105, 112, 115, 136, 139, 141, 159, 167, 174, 191, 202, 208, 209, 218, 219, 227, 228, 241, 242, 244
- Paderewska-Chrościcka Emilia 104
- Palewodziński Edmund, ks. 61, 63, 91, 98, 133, 183, 187, 196, 200
- Panek Zofia 42
- Papierkowski Zdzisław 206
- Parzych, ks. 129
- Pasternak Stanisław (Ferdynand) OSPPE 105
- Pastuszka Józef, ks. 101
- Pawłowski Antoni, bp 10, 55, 57, 64, 94, 103, 105, 118, 122, 125, 156–158, 164–166, 210, 214, 243
- Pawski Jerzy, ks. 13, 126, 142, 182, 233
- Pazdro Michalina 168, 239
- Pecci Gioacchino zob. Leon XIII
- Pełka (Fulko), abp gnieźnieński 231
- Pełka Marian, ks. 154
- Penkała Jan, ks. 65, 85, 108
- Perka Bolesław, ks. 116
- Perz Aleksander MIC 126
- Peszkowski Zdzisław, ks. 141

- Petrykowski, prof. 232
- Petry-Radwańska 143
- Pękala Karol, bp 56, 85, 125, 191, 216
- Piasecki Bolesław 10, 13, 33, 37
- Piasecki Zbigniew („Władysław Bugaj”), ks. 118
- Piechna Zdzisław, ks. 224
- Piecuch-Piotrowska Wanda 141
- Pieńkowski Władysław 85
- Pietkun Aleksander, ks. 50, 67, 113
- Pigoń Stanisław 100
- Pilecki Witold 120
- Piller Maria AI 204
- Piotrowicz Stanisław, ks. 34, 80, 89
- Piotrowska Marzena 64
- Piotrowski Juliusz, ks. 51
- Piotrowski Stanisław, ks. 104
- Piotrowski Stefan, ks. 14, 34, 38, 44, 82, 119, 120, 122, 126, 128, 130, 133, 143, 145, 155, 158, 174, 177, 180, 190, 191, 204, 219, 222, 243
- Piotrowski Zygmunt CM 169
- Piórkowski Bronisław, ks. 234
- Piwożński Marian CSsR 84, 108
- Piskorz Jan, ks. 55, 116, 122, 143
- Pius Bolesław, ks. 20, 119
- Pius IX (właśc. Giovanni Maria Mastai Ferretti), papież 175
- Pius XI (właśc. Achille Ratti), papież 196
- Pius XII (właśc. Eugenio Pacelli), papież IX, 27, 82, 138, 149, 165, 243
- Pla y Deniel Enrique, abp 149
- Pluta Wilhelm, bp 36, 163, 197, 198, 204, 214
- Plutowski Leon, ks. 199
- Płoszyński Stanisław, ks. 220
- Poczański Kazimierz 203
- Podgórski Stanisław CSsR 74
- Podwójci Feliksa (Stanisława) OSFB 147
- Podwójci Gertruda (Franciszka) OSFB 147
- Polański Edward 236
- Poletyło Mikołaj, ks. 143
- Połoszynowicz Wilhelmina 108
- Ponęta Adam, ks. 109
- Popiel Bernadeta (Jadwiga) OCD 63
- Popiel Franciszka (Antonina) USJK 58, 104, 142, 182, 183, 230
- Popiel Krystyna 46, 126
- Popiełuszko Jerzy, ks. 13
- Posadzy Ignacy TChr 5, 6, 21, 80
- Poskrobko Jan, ks. 203
- Prokulski Walenty SJ 22, 32, 33, 46
- Prószyński Zygmunt 80
- Przybylska Renata XIV
- Przybylski Bernard OP 20, 22, 49, 73–75, 83, 84, 122, 171, 184, 217, 218, 220, 236, 243
- Przybyłko Marian, ks. 53
- Przyczyna Wiesław XIV
- Przytuła Piotr 126
- „Ptaszyńska” zob. Graczyk Maria (Leonia)
- Putz Walenty, ks. 219
- Puzio Jan, ks. 227
- Pużak 116
- Rackowski Jan, ks. 121
- Raczyńska Maria 141
- Raczyńska Zofia 141
- Radkowski Jerzy 37
- Radosz Wacław, ks. 77, 117
- Radwański Anzelm (Stanisław) OSPPE 57, 76, 104, 118, 119, 122, 156, 166
- Radzym Gaudenty, św. OSB 231
- Raina Peter XI
- Raiter Henryk, ks. 4, 25, 61, 63, 79, 91, 97, 129, 133, 150, 158, 160, 184, 187, 199, 200, 220, 221, 244
- Ratti Achille zob. Pius XI
- Rączkowski Feliks 87, 109, 224
- Reagan Ronald XI, 75

- Rechowicz Marian, ks. 23, 50, 80, 106, 143, 155, 156, 190, 205, 206, 216, 227
- Reczek Eugeniusz SJ 16, 57, 176
- Reklewska Teresa 110
- Reniec Antoni, ks. 151
- Richaud Paul, kard. 62
- Rockefeller John Davison 231
- Rode Maksymilian, bp X, 239
- Roesler Kazimierz, ks. 93
- Rojek Wojciech, ks. 108
- Rolewski Kazimierz, ks. 199
- Romaniuk Kazimierz, ks. 226, 239, 242
- Romaniuk Marian V
- Romaniuk Tadeusz, ks. 158
- Romanowska Jadwiga 158
- Romanowska Teresa 13, 54, 60, 72, 127, 182, 196
- Romanowski Franciszek, ks. 12, 175
- Romanowski Henryk 158
- Roncalli Angelo Giuseppe zob. Jan XXIII
- Rosiński Edmund, ks. 183, 220
- Rosiński Bolesław, ks. 234
- Roslan Władysław, ks. 33
- Rostworowski Piotr OSB, 229
- Rostworowski Tomasz SJ 99, 104
- Roszkowski Czesław, ks. 141
- Różewicz Tadeusz, ks. 219
- Ruchniewicz Cecylia CSSE 86
- Rudowski Witold 193, 195
- Rufeisen Daniel (Oswald) OCD 210
- Ruszczak Zygmunt, ks. 23, 53
- Ruszczyc Henryk 89, 158
- Rybczyk Józef, ks. 50, 57
- Rylska Teresa 193, 203
- Ryzner Stanisław, ks. 125
- Rżyśko Feliks, ks. 115, 116
- Sadowski Jan, ks. 175
- Samkowski Zygmunt, ks. 232
- Sapiecha Adam, kard. 11, 142, 171, 181
- Sapieżanka Asumpta (Maria Jadwiga) CSIC 142
- Sawicki Adam, ks. 113, 192
- Sawicki Stefan 144
- Sawicki Witold 113
- Schaff Adam 57
- Schayer Krystyna 181
- Schayer Wacław 181
- Schletz Alfons CM 49, 85, 147, 231
- Schmelter Jan, ks. 6, 24, 92, 129, 172
- Schmidt Brunon, ks. 129
- Schreiber Cherubina (Maria) OP 22
- Schutz Roger (właśc. Louis Schütz-Marsauche) 35, 41
- Schütz-Marsauche Louis zob. Schutz Roger Sebastian, o. 226
- Sendys Franciszek, ks. 144
- Sękowska Zofia 71, 243
- Sękowski Modest 71, 243
- Siedziako Michał V
- Sielski Józef MIC 126
- Siemaszko Zbyszek 188
- Siemieńska Róża 107
- Siła-Nowicki Władysław 52
- Simmel Georg 48
- Sitkowski Wacław 135
- Siwa Walenty ZBSJ 37, 91
- Skąpski Bohdan Józef 72, 114, 127, 139, 181
- Skibiński Paweł V
- Skonieczny Mieczysław, ks. 27
- Skonieczny Wawrzyniec, ks. 183, 220
- Skowroński Zygmunt 238
- Skrzydłowska Alma (Anna) FSK 110
- Skrzypczyńska Czesława (Felicja) CSCIJ 80
- Słomkowski Antoni, ks. 26, 81, 83, 92, 99, 100, 184
- Smaruj Stefan, ks. 26, 63, 92, 93, 130, 131, 171, 185
- Smaruj Unisław, ks. 185, 130

- Smoliński Eligiusz (Jan) OFM 113
- Sochacki Edmund (Władysław) OP 105, 226
- Sochala Jan 29, 79, 99
- Sojka Kazimierz, ks. 91
- Sokołowski Czesław, bp 203
- Sokołowski Marian, ks. 44
- Sopoćko Michał, ks. 176
- Sosnowski Oskar 175
- Sprusiński Stanisław, ks. 23, 28, 65, 239
- Spychalski Marian 186–189, 196
- Stablewski Florian, prymas 49
- Stabrowska K. 158, 230
- Stalin Józef 11, 169, 222, 237
- Stanisław, św. 231
- Stanisz Piotr VI
- Staniszewski Władysław, ks. 195
- „Staniszewski” TW zob. Kulczycki Władysław
- Stanuch Zbigniew V
- Stasiewicz Ksawery, ks. 147
- Stawiński J. 113
- Stefaniak Ludwik CM 46, 49, 219, 225
- Stefanowicz Adela 193
- Stefanowicz Feliks CM 84
- Stefański Władysław, ks. 123
- Steinberg Katarzyna (Zofia) FSK 90, 218, 229
- Stelmaski Wincenty, ks. 64
- Stelmaszuk Lucyllina (Bogumiła) CSFN 40
- Stengl Oskar 51
- Stępień Jan (TW „Stolarski”), ks. 112, 113, 216, 225, 237
- „Stolarski” TW zob. Stępień Jan
- Stomma Stanisław XI, 12, 37, 38, 40, 66, 133, 143, 181, 215, 232, 233
- Strąkowski Henryk, bp 155
- Strękowski Tadeusz, ks. 84, 206
- Strus Józef SDB 233
- Strzelec Salezy (Bogusław) OSPPE 235
- Strzelecki Jan 47
- Strzembosz Teresa 88, 105, 125, 127, 204, 209, 212, 222
- Studentowicz Kazimierz 41, 52, 85, 99, 202
- Subera Ignacy, ks. 46, 182, 189, 225
- Suchodolski Bogdan 57
- Sulek Anastazja z d. Wyszynska 78, 141, 203, 242
- Sulek Jan 78, 141, 203, 242
- Sulek Maria Danuta 78, 141, 203, 242
- Sulek Włodzimierz 78, 141, 242
- Sulek Zdzisław 78, 141, 242
- Sułowska Teresa (Zofia) USJK 119
- Suplicki Jan, ks. 113
- Suszyński Władysław, bp 163
- Swieżawski Stefan 37, 207
- Szablewski Eugeniusz, ks. 114
- Szachno Vianneya (Jadwiga) FSK 180
- Szafraniec Józef (Stefan) CP 44
- Szajkowski, diakon 232
- Szamocka Irena 189
- Szczęсна, s. 240
- Szczypta Stanisław, ks. 127
- Szekspir William 154
- Szemraj Roman, ks. 51, 81
- Szendzielarz Zygmunt („Łupaszka”) 182
- Szeptycki Andrzej OSBM 53
- Szeronos Józef, ks. 87
- Szlagowski Antoni, abp 23
- Szlązak Jan, ks. 241
- Szostkiewicz Zbigniew, ks. 126
- Sztachelski Jerzy 12, 18, 19, 28, 32, 35, 43, 55, 57, 75, 77, 88, 90, 91, 95, 123, 124, 135, 222, 223
- Sztuka Jan, ks. 60, 61, 64, 234
- Szulc Zofia CR 22, 86, 136, 140, 173, 233
- Szumal Edward, ks. 140
- Szymanowska Elżbieta (Irena) 190
- Szymanowski Antoni, ks. 139, 140
- Szymański Stanisław, ks. 61
- Szymborski Jan, ks. 233

Szymczewska Dominika (Maria) OSBSam 204
Szymon z Lipnicy, św. OFM 50, 168

Śledzianowski Jan IX

Śledź Władysław, ks. 144

Śliwiński Bronisław, ks. 185

Śmiglak Bogdan TChr 154

Świątek Czesław, ks. 218

Święcicki Maciej 111

Świrski Leonard, bp 11, 162, 205, 206

Tabor Stefan COr 20

Tadych Jan, ks. 63

Taranczewski Wacław 39, 174

Tardini Domenico, kard. IX, 137, 138, 153

Tomasz z Akwinu, św. 22, 34

Tomczak Aniela (Balbina) CSSE 86

„Torano” TW zob. Kulczycki Władysław

Torwirt Leonard 82, 89, 179, 188, 222

Traugutt Romuald 232

Trenarowski Józef 28

Trojden I 87

Troszkiewiczowie 174

Trzcińska Maria 206

Trzcińska-Kamińska Zofia 23, 101

Tułodziecki Wacław 155, 236

Turowicz Jerzy 37, 142

Twarowski Mieczysław 12

Tymiński J. 16

Tyrała Antoni 61, 63, 187, 196

Tyzska Jan 238

Tyszkiewicz Maria Franciszka (Irena) z Jesierskich FSK 70, 108, 194, 239, 244

Ugniewski Stefan, ks. 20, 128, 145, 159, 181

Umiński Józef, ks. 231

Urban Wincenty, bp 155

Urbanek Stefan, ks. 154

Urbanowicz Aniela 35, 41

Usowicz Aleksander CM

Uszyński Tadeusz, ks. 16

Ville Feliks de, ks. 218

Wajngold Maria zob. Gołębiowska Maria (Miriam Bronisława)

Walicka-Woyczyńska Benedykta (Wiesława) FSK 36, 88, 89, 90, 104, 110, 111, 135, 152, 194, 212, 218, 225, 229, 238

Walnik W., diakon 145

Wantowska Maria (Lila) 60, 72, 104, 119, 137, 235, 237

Wantuchowski Władysław SJ 183

Wasilewska Mieczysława CSSE 39, 49, 167

Waskiewicz Maksymilian, ks. 236

Wawryn Stanisław SJ 16, 32, 33, 46, 67, 80, 176, 189, 233

Wądołowski Zygmunt, ks. 109

Weigl Rudolf 143

Wejman Grzegorz V

Wendel Joseph, abp 3

Weron Eugeniusz SAC 204, 211

Weryha Darowski Karol 236

Wesołowski Stefan 189, 195

Węgliński Jan, ks. 113

Węglowska Janina 127

Wierzbowski Henryk, ks. 109, 177

Wierzejski Stanisław, ks. 71, 143, 218

Wierzewski Wojciech A. XI

„Wiesław” zob. Gomułka Władysław

Wieśniak Stanisław TChr 80

Więckowski Kazimierz, ks. 24, 98, 116, 187, 200, 221

Wilczyński Tomasz, bp 11, 33, 56, 58, 75, 148, 196–199, 205, 206

Wilk Bronisław (Jan) OFMCap 21, 53, 66, 69, 80, 112, 125, 167, 193, 204, 222

Wilk Jerzy 52

- Wilk Stanisław, ks. IX, XI
 Wilkanowicz Stefan 37, 77, 177
 Willa Zenon, ks. 96
 Wincenty a Paulo, św. 14, 51, 125
 Wincenty z Kielczy 166
 Winczewski Leon, ks. 131
 Winiarski Karol CSsR 104
 Wiśniewska Monika XIII
 Wiśniewski Antoni, ks. 13
 Witkowski Stanisław, ks. 49
 Witucki Jerzy, ks. 96
 „Władysław Bugaj” zob. Piasecki Zbigniew
 Włodarczyk Tadeusz 239
 Wnuk Walenty, ks. 170
 Wocial Józef, ks. 106
 Wojciech, św. 61, 62, 98, 187, 196, 199, 200, 221, 231
 Wojda Edward, ks. 86
 Wojewoda Antoni, ks. 191
 Wojtkowski Julian, ks. 149
 Wojtowicz, ks. 89
 Wojtukiewicz Józef, ks. 193
 Wojtyła Karol zob. Jan Paweł II
 Wojtyła Adam, ks. 185
 Wolanin J. 190
 Wollschlaeger Jan, ks. 81, 197
 Wolski Wojciech, ks. 151
 Wołczańska Irena Teresa, s. 20
 Woyno Tadeusz 103
 Woźniakowski Jacek 37, 54, 101
 Woźnicki 107
 Woźny Bonifacy (Pius) OSA 123
 Wójcik Anna Dorota IX, XI
 Wójcik Stanisław CSsR 108
 Wóytowicz Henryk, ks. 50
 Wronka Andrzej, bp 164
 Wrotniak 217
 Wrotniakowie 128
 Wróblewski Dezydery, ks. 25
 Wszędyrówny Jan (Wacław) CP 13
 Wujek Jakub 22, 109
 Wyrzykowska Maria Stefania (Romana) FSK 194
 Wyszyńska Anna 242
 Wyszyńska Eugenia z d. Godlewska 15, 242
 Wyszyńska Józefa z d. Bielawska 242
 Wyszyńska Julianna z d. Karp 15, 141, 200
 Wyszyński Andrzej 237, 238
 Wyszyński Stanisław 15, 69, 242
 Wyszyński Stanisław, syn Tadeusza i Józefy 242
 Wyszyński Stefan *passim*
 Wyszyński Tadeusz 242
 Zabłocki Clement XI, 75
 Zabłocki Janusz X
 Zachwatowicz Jan 85, 108, 168
 Zagajewska Cherubina (Natalia) CSL 20
 Zając Ignacy, ks. 91, 171, 185
 Zając-Jerzmanowska Genowefa 181
 Zakrzewska Helena 72, 145
 Zakrzewski Leszek, ks. 93
 Zakrzewski Tadeusz, bp 8, 70, 123, 124, 160, 162, 167, 192, 213, 224, 226, 227, 239
 Zalewska Rom. 106
 Zalewski Jerzy, ks. 135, 156
 Zalewski Wojciech 70
 Zamiatą Dominik V, X
 Zamoyska Gryzelda 232
 Zamoyska Jadwiga z d. Działyńska 168
 Zamoyska Maria 168
 Zapłata Feliks SVD 41, 74, 84, 208, 211
 Zaręba Jan, ks. 26, 61, 62, 91, 94, 95, 97, 129, 130, 150, 169, 183, 184, 196, 222, 244
 Zawadzki Aleksander 52
 Zawieyski Jerzy (do 1946 Henryk Nowicki) 11, 30, 37–40, 44, 53, 56, 101, 107, 133, 179, 181, 214, 215, 227

Zdunek Józef, ks. 45
Zdziechowski Jerzy 52
Zelman Stanisław, ks. 116
Zembrzuski Jacek, ks. 154
Zembrzuski Michał (Marian) OSPPE 108, 235
Zembrzuski Wacław 168
Zgorzelski Czesław 100
Ziarniak Dobromir, ks. 159, 170
Zieleniecki Bolesław, ks. 154
Zieliński Józef CM 90
Zientarski Roman, ks. 23, 25, 92, 133
Zientarski Władysław, ks. 23, 25, 92, 187, 199,
220
Zink Wojciech (Adalbert), ks. 148

Ziółkowski Jan, ks. 61
Złoczowski Zenon, ks. 216
Zmarz Wojciech (Antoni) OFMConv 176
Zygmunt I Stary 149

Żabiński Tadeusz IX, 140, 155, 157, 159, 161,
215, 219, 230
„Żagielowski” TW zob. Kulczycki Władysław
Żaryn Jan VII
Żochowski Henryk, ks. 29
Żuchowski Alojzy SAC 73, 83, 208
Żukowski Michał, ks. 97
Żurowski Kazimierz 130, 199

SPIS TREŚCI

Monika Wiśniewska, Wstęp do tomu ósmego	V
Zasady wydania	XIV
Rok 1961	1
Wykaz skrótów	245
Indeks osób	255